

**MAGYAR REGÉNYÍRÓK
KÉPES KIADÁSA**

**Szerkeszti és bevezetésekkel ellátja
MIKSZÁTH KÁLMÁN**

5-6-7. KÖTET

MAGYAR TITKOK

REGÉNY

**Irta
NAGY IGNÁCZ**

AZ EREDETI KIADÁS KÉPEIVEL

**BUDAPEST
FRANKLIN-TÁRSULAT
magyar irod. intézet és könyvnyomda
1908**

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 4.0 Nemzetközi (CC BY-SA 4.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.hu>

Elektronikus változat:
Budapest : Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, 2011
Készült az Internet Szolgáltatók Tanácsa támogatásával.
Készítette az Országos Széchényi Könyvtár E-könyvtári Szolgáltatások Osztálya
ISBN 978-963-417-384-7 (online)
MEK-07551

TARTALOM

ELSŐ KÖTET

NAGY IGNÁCZ.

BEVEZETÉS.

I.

Titkok titka.

II.

A berettyói komp.

III.

A bőrszidó.

IV.

A zsidóházak.

V.

Úti képek.

VI.

Járdai kényelem.

VII.

Szolgafogadás.

VIII.

Szobanézés.

IX.

Szökött katona.

X.

Rablóbarlang.

XI.

Két pisztoly.

XII.

A legszebb utca.

XIII.

A halottvizsgáló.

XIV.

Dalárda.

XV.

Hideg víz és savó.

XVI.

Bottal és bot nélkül.

XVII.

Az árvák sorsa.

XVIII.

Prókátor, fiskális és ügyvéd.

XIX.

Temetés.

XX.

A titkos nyomozó.

XXI.

Egy reménytelen kevesebb.

XXII.

Halottrablás.

XXIII.

Jóslat.

XXIV.

A karperecz.

XXV.

Utcái szemle.

XXVI.

Városi csárda.

XXVII.

Nokok és nők.

XXVIII.

Tánciskola.

XXIX.

Mulatság ingyen.

XXX.

Két halott.

XXXI.

Finom gazemberek.

XXXII.

Házaló fogorvos.

XXXIII.

Nyúlásár.

XXXIV.

Tőr és feszület.

XXXV.

Szőnyeg és pokrócz.

XXXVI.

Éjfél vándorlás.

MÁSODIK KÖTET

I.

Vértanya.

II.

Két bűnös.

III.

Ujabb bonyolódás.

IV.
Forró láz.

V.
Szobalány kalandjai.

VI.
Uj titkok.

VII.
Állatsereglet.

VIII.
Irodalmi vértanú.

IX.
Két szív és egy hajdú.

X.
Embervadász.

XI.
Félbenszakasztás.

XII.
Béerkocsis és politika.

XIII.
Rákosi gyűlés.

XIV.
Hírharang.

XV.
A vad lány története.

XVI.
Némberkalitka.

XVII.
Titkok, melyek nem titkok.

XVIII.
Koldus-estély.

XIX.
Irgalom és halál.

XX.
Vészjóslatú jelek.

XXI.
Vérző szív.

XXII.
Rablókaland.

XXIII.
Lélekgyilkolás.

XXIV.
Éjszakai madarászat.

XXV.
Sobri.

XXVI.
Hárfa és cimbalom.

XXVII.
A kérelmezők.

XXVIII.
Herbaté.

XXIX.
Üröm-öröm.

XXX.
Tarka macska.

XXXI.
Pokol tornácza.

XXXII.
Bitóvirágok.

XXXIII.
Kártya és istenítélet.

XXXIV.
Kosztosvadász.

XXXV.
Csábító és boszuló.

XXXVI.
Föltámadt halott.

XXXVII.
Két Terka és egy liba.

XXXVIII.
Művészet pongyolában.

XXXIX.
Fátyol titka.

HARMADIK KÖTET

I.
Élő halott.

II.
Kaland a kalandban.

III.
Kakasviadal.

IV.
Művelt emberkínzás.

V.
Kontár és mester.

VI.
Városhajdu.

VII.
Daguerreotyp.

VIII.
Arszlánbarlang.

IX.
Ármány és gyöngesség.

X.
Éjféli temetés.

XI.
Föltámadás.

XII.
Párbaj és árulás.

XIII.
Zsibárus és hadastyán.

XIV.
Művelt állatkegyelés.

XV.
Pesti ripők.

XVI.
Utazás gőzhajón.

XVII.
Fürdői kaland.

XVIII.
Hazamentők.

XIX.
Anya és gyermeke.

XX.
Rémes viszontlátás.

XXI.
Nyeremény és veszteség.

XXII.
Lélekvásárlás.

XXIII.
Magyar lángész.

XXIV.
Lyányvásár.

XXV.
A nép mulat.

XXVI.
Egy ház titkai.

XXVII.
Leánytársulat.

XXVIII.
Bitófa és gyümölcsei.

XXIX.
Borzasztó segély.

XXX.
Hölgyrablás.

XXXI.
Falu a fővárosban.

XXXII.
Meghiusult merény.

XXXIII.
Két halott.

XXXIV.
A sors keze.

XXXV.
Zöld és fekete.

XXXVI.
Hirkovács.

XXXVII.
Bűnhődés.

XXXVIII.
Jótekonny szellem.

XXXIX.
Esti multságok.

XL.
Bűnösök díjazása.

ZÁRSZÓ.

ELSŐ KÖTET

NAGY IGNÁ CZ.

1810-1854.

Magyar nemes volt ugyan, de német műveltségű, a mi nem csoda, mert gyermekkor a tizenkilencedik század második tizedére esik, mikor a magyar nyelv idehaza is hamupipőke volt. Még a nemes urak is csak a nemzetiségi vidékeken társalogtak magyarul a családban, hogy a cselédek ne értsék. Magyar falvakban ugyanebből az okból idegen nyelven beszéltek.

Nagy Ignác is tudott magyarul, hiszen Keszthelyen született (1810-ben), hol atya a Georgikon alapító különc főúrnak, Festetics György grófnak volt a tisztartója; az iskoláit többé-kevésbé szintén magyar városokban: Gyöngyösön, Baján, Pécsen végezte. Majd Pestre ment a bölcsészeti hallgatni, miközben Klopstock, Schiller művein megmámorosodva, nagy titokban maga is német íróknak készült. Tele volt már az asztal fiókja német versekkel, novellákkal és színdarabokkal, mikor a Kisfaludy *Auróra*-ja kezébe került. Csodálkozott. Hát ez mi? Hát magyar irodalom is van? S ezentúl mohó szomjával kutatót fel mindent, a mit a magyar irodalom termelt. Bizony nem állt az Goethei és Schilleri magaslatokon, de érezte a roppant különbséget, hogy míg az egyik egy hatalmas művelt nemzetnek pusztán szellemi bokréta, mely az egész világnak illatozik, addig a másik egyszerű fagyúgyertyácska, mely egy szegényes nemzet oltárán szűziesen, tiszta lánggal kezd gyulladozni.

Az ifjú Nagy Ignác szíve megdobbant - megtalálta ideálját. Átpártolt az árvához; elégette összes német kéziratát s ettől (1833-tól) kezdve egész odaadással a magyar szépirodalom művelésére adta magát.

Kizökkenés nélkül irogatott egész haláláig. Nem jöttek közbe tarka-barka intermezzók, mint más íróknál. Társaságok, kalandok, asszonyok el nem vonták a munkától; rút volt mint egy faun - minél fogva hamar megnősült (már 21 éves korában), zajtalan polgári életet élve, anyagi gondok se zavarták. Egy kis hivatala volt a királyi kamaránál, azonfelül a munkái is jól jövedelmeztek. «Szaladt utána a pénz», mint kortársai mondták, kik «Krözusnak» nevezték egymás közt s tőle kértek kölcsönt, ha megszorultak.

Az úgynevezett «okos írók» közé tartozott, a kik nem indultak eszmények után, nem kergetik tüskön-bokron a halhatatlanságot, megelégszenek, ha a míg élnek, jól élnek s minden igyekezetük oda irányul, eltalálni a közönség ízlését. Nagy Ignác addig-addig próbálgatta, míg végre sikerült neki.

Első kísérletei, melyeket a Mátrai Gábor «Regélő»-jében közölt, nem keltettek élénkebb figyelmet, színpadi munkái a *Murai rabló* és *Soroksári János* sem. Neve 1834-ben a «Jelenkorban» kezdett némi irodalmi patinát kapni; a *Budapesti élet* című rovatban közölt satirikus apróságai felkapott olvasmányok lettek.

S most, hogy megfogta a madarat, a közönség rokonszenvét, el nem eresztette többé. Kettőzött buzgalommal fogott neki a munkának s tekintve, hogy csak negyvennégy évet élt, roppant sokat, aránylag talán Jókainál is többet írt.

Almanach vagy zsebkönyv ezentúl alig jelenik meg Nagy Ignác-féle novella nélkül. Mulatságból eredeti színdarabokat ír, unalomból idegen színműveket fordít a Nemzeti Színháznak, munkának csak a politikai lapoknál eltöltött időt számítja - nem is sejt talán, hogy itt hagyja a legmaradandóbb nyomokat. Ugyanis ő kezdte először a beérkező híreket külön kikerekített, kicsiszolt alakban mint önálló valamit kezelni s így lett megalapítója a mai újdonságnak s ösátyja az újdondászoknak.

1840-ben «Életuntak» című vígjátékával megnyeri az Akadémia másod-jutalmát, utána két évvel pedig az első jutalmat üti meg *Tisztújítás* vígjátéka, mely előadva is zajos tetszést vívott ki s egész Szigligeti Edéig a legjobb magyar vígjáték nimbuszával jelenik meg a magyar színpadokon. E vígjátékával elsőnek nyult Nagy Ignác az aktuális életanyagba, gúnyolván benne a korteskedést, melytől völgy és halom visszhangzott a fokosok akkori fénykorában.

Ebben a művében éri el a tetőpontot az ő örökké derült műzsája. 1844-ben Sue Jenő Párisi titkain neki buzdulva, megírja a «Pesti titkokat» s azt saját maga adja ki füzetekben képekkel illusztrálva. Sok jóízű részlet van benne, valamint megfigyelés. A régi Pest elevenedik fel némely leírásában, a nagy rész azonban rémmesei lelemény, mely sehogy sem illik az akkor még kicsiny, úgy szólván áttekinthető főváros viszonyaira. Mindamellet «könnyen olvastatta magát», a hogy egy bírálója kifejezte s a közönség, mely nagy tömegekben sorakozott a tizenkét füzetes vállalat mellé, valóságosan fulta a felváltva vidám majd hátborzongató epizódokat.

Ez volt utolsó jó munkája s egész kis vagyont hozott a konyhára. Innen már hanyatlást mutat Nagy Ignác vénája. Az íróasztal gyakran áll boszut gazdáján s még pedig annál inkább, minél többet ül az mellette. A forradalom idején már betegeskedni kezdett, szervezete meggyöngült a sok ülésben, virrasztásban. A mozgalmakban részt sem vesz, szobájában betegen éli át a nevezetes napokat. A harcz lezajlása után azonban mégis megfosztják hivatalától, mire 1849 végén föléleszti a *Hölgyfutárt*, melyet haláláig szerkesztett.

Nem tartozott a nagy, csak a szerencsés írók közé (s nem tudni, mi ér többet). Majdnem húsz éven át volt népszerű a közönség előtt s közszeretben állt társainál is, mert jó ember volt, irigység nélkül való istápolója a fiatalabb nemzedéknek. Jóikai feltünésekor, midőn az nem tudott kiadót találni a «Hétköznapiakra», maga kereste föl Hartlebent s mindenféle furfanggal rábeszélte, hogy segítse révbe könyve kiadásával a még ismeretlen fiatal író, kiről pedig tudta (mert elég magához való esze volt), hogy rövid idő múlva el fogja homályosítani.

Vidám, elégedett természetű ember volt, a mellett jó pajtás, mikor a Csigában az írók vacsoráló helyén megjelent, «dugóknak szörnyű pattogása vala» - jegyzi meg egy kortársa.

Még négy évig élt a forradalom után, de alig írt valamit. Nem volt se egészsége többé, se témái, se olvasói.

Más, szomorú világ szakadt ide a régi helyett. Legokosabb volt itt hagyni.

Mikszáth Kálmán.

BEVEZETÉS.

*Tekintetes Hites Ügyvéd s Táblabíró Ur!
Különösen tisztelt Uram!*

Mindeneknek előtte bocsánatot kell föntisztelt uraságodtól instálnom, hogy ismeretlen létemre jelen soraimmal alkalmatlankodni bátorkodom, s hogy a fönnebbi címekkel talán nem elegendőképpen tiszteltem meg bokros érdemeit. S minekutána ezt elmondám, bizony nem tudom, hogy mikép kezdjek a dologhoz, ámbár tősgyökeres magyar ember vagyok s így tudnom kellene mindent kezdeni, bevégezni ellenben semmit, mint a mai világ nagyhirű politikusai. Azonban isten neki! akár jól kezdem, akár fonákul, végre csakugyan mégis hozzá kell fognom.

Kissé könnyíteni fogja munkámat azon körülmény, hogy ön, vagy kegyed - a mint inkább szereti magát uraságod neveztetni - engem annyira-mennyire már ismer. Ezen állításom épen nem jó összeütközésbe fönnebbi mentegetőzésemmel, mert én önt személyesen csakugyan nem ismerem s így mindenesetre volt némi okom bocsánatkérésre, midőn hosszabb tusakodás után e levélnek írására határozám magamat.

Én, hogy röviden s mégis érthetően fejezzem ki magamat, azon «Szürke zsák» vagyok, kinek egy délutáni kalandvadászatát ön annyi figyelemre méltatá, hogy «Torzképek» című gyűjteményében szóról-szóra leírta. Ily dicsőséget még csak álmodni sem merészeltem! Azóta figyelmesen olvasám ön minden munkáját, mert reménylém, hogy talán még többet is fogok magamról olvashatni s e magasztos remény annyira fölcsiklandozá bennem a nagyravágyás ördögét, hogy folyvást cifránál cifrább kalandokba merültem, melyek rámnézve olykor-olykor szomorú kimenetűekké is válhattak volna, ha óriási testi erőm, pénzem és furfangos elmém ki nem huznak a hinárból. Szép reményimben azonban, fájdalom! csalatkoztam, mert ön engem többé egyetlen szóval sem említe meg.

Sokáig fürkészhem elmémben ezen rámnézve oly igen sajnós elmellőztetés okát s végre abban nyugodtam meg, hogy ön alkalmasint elveszté nyomomat s nem fürkészheté ki többé tetteimet, a mi annál valószínűbb vala, mivel kalandvadászatom után rövid idő múlva annyira meghidegült az idő, hogy kénytelen valék egyszerű szürke zsákomtól megválni és rókamájjal bélelt aranyporszínű, fekete bársonzgallérú ministerbe búni, mely ön előtt szokatlan öltöny miatt természetesen el kelle ön becses figyelmét veszítenem. Alig váram tehát a tavaszt, hogy ismét szürke zsákká változhassam, s elhiheti ön, hogy soha nem vágyott még politikus annyira miniszterré lenni, mint én miniszteri bőrömből kibúni. De az idő ellenem esküdött, s béketüresemet oly kemény próbára tette, hogy akár fővárosi színházigazgatónak is beállhatna, mert hideg esők és jeges szelek oly sűrűn váltogaták egymást, mint a nemzeti színpadon «Beatrice», «Bájital» s más ily «új» operák, miket már a vargainasok is igen meghatóan füttyölgetnek az utcán. Türelmem gyöngülő fonalát tehát toldozgatni kényszerülék, hogy végkép el ne szakadjon, s míg ezen nem annyira mulatságos, mint inkább tősgyökeres magyar foglalatosságban úgy gyönyörködtem, mintha házam födele égett, engem pedig akasztani vittek volna, az alatt ismét új «Torzképek» jelentek meg öntől, azon fogadás mellett, hogy soha nem fog többé afféléket írni. Uram, ez valóságos mennykőcsapás volt rámnézve. Tehát nem fogom többé tetteim leírását olvashatni! Ezen rémes gondolat éjjel-nappal szünet nélkül ostromlá agyamat.

Uram, ön e fogadása által iszonyú csapást irányzott szegény fejemre, mert tudja meg ön, hogy valamint a kicsirázott kukoricza fölfelé hajtja csemetéjét, úgy a fölízgatott hiúságot és dicsvágyat sem fojthatni le többé a kebel igénytelen mélyébe honnan az fölfakadt, hanem

szabad utat kénytelen annak adni a gyarló ember, egészen föl a felhőig, habár útközben sárkányokkal és mennykövekkel kellene is találkoznia.

Sokáig tusakodám magammal, hogy mihez kelljen most már fognom s végre azon bölcs határozatra juték, hogy ugyan mért ne irhatnám le én magam kalandimat, ha más nem tartja azokat e kitüntetésre méltóknak? Ezt szerénytelenségnek tartám ugyan eleinte, de csakhamar ellenkezőről győződém meg, miután meggondolám, hogy legnagyobb, sőt mondhatnók: mesés nagyságú politikusaink is többnyire csak magokról irogatnak, még pedig nem is tényeket, hanem pusztá okoskodásokat, miből végre magok sem tudnak kigázolni s a legfigyelmesebb olvasó sem bír kiokosodni.

Eh, gondolám tehát, én bizony magam irom le kalandimat s e gondolat annyira megnyugtató kedélyemet, hogy a legközelebb éjjel oly mélyen elaludtam, mintha a keresztes háborúk idejében éltem, vagy valamely tudós értekezés fölolvasására figyeltem volna azon árnyék elméleti szabályairól, mely falba vert vasszeg által nappal és holdvilágnál okoztatik. Hogy álmaim új tervem létesítése körül forgának, az oly természetes, hogy alkalmasint említnem is alig szükséges, mert a hiúság ördöge mindig munkás s ha csak egyetlen hajszálánál ragadhatja is meg áldozatát, bizonyosak lehetünk benne, hogy soha nem fogja azt többé elbocsátani.

Álmomban megjelent tehát előttem e gonosz szellem s oly gúnyosan tekintte rám, hogy színpadon is bizonyosan nagy hatást okozott volna. Azután szarvait és frakkja végét, vagy legyezőjét, már nem is tudom mi volt tulajdonkép, részint negédesen rázá, részint pedig kedélyesen s mintegy bátorítólag csóválván, így szóla:

- Ki vagy?

Homlokomat verejték árasztá el s csak remegve bírák e szókat kimondani:

- A szürke zsák.

- Tudtam.

Hm! gondolám magamban, ha tudtad, tehát mért kérdeztél? Ez épen olyan, mint midőn a talpaló csizmadiától azt kérdezi az ember, hogy mit dolgozik. Okoskodásomat nem folytathattam, mert a gonosz szellem csakhamar így szóla ismét:

- Fejedet nagy tervek furják, szegény halandó.

- Csak a dicsvágy.

- Fiú, te tetszel nekem.

- Örvendek.

- Jó tanácsot adok.

- Ön, és jó tanács?

- Eh, az ördög sem oly fekete, mint minőnek föstik; aztán, kurta halandó elméd nem is láthatja át, hogy tulajdonkép mily mélyebb czélok elérését várom jó tanácsomtól. Halld tehát. Téged kevés ember ismer, következésképp kalandid sem igen fognak nagy érdeket gerjeszthetni. Ámde tudod-e, hogy a titok minden emberre nézve nagy vonzóerővel bír? Látod, neked magyar titkokat kellene írnod, mik közt aztán saját kalandid is foglalhatnának helyet, mint jó kávé közt egy kis adag cikória.

«Oh, uram, e gondolat létesítése lehetetlen; hiszen a magyar nyilvános életet sem igen ismerjük még, ugyan miképp férközhetném tehát annak titkos oldalaihoz?»

- Tekints föl; mit látsz?

- Semmit.

- Hogyan?

- Rövidlátású vagyok.

- Ah, ezt előre tudnom kellett volna, hiszen magyar ember vagy. Ül legyezőmre, végy papírt kezédbe, itt a toll, melynek azon tulajdonsága van, hogy soha nem fogy ki belőle a tinta, mint a magyar politikusokéból a franczia és angol idézés. Most írd szaporán, én pedig megragadom üstöködet, hogy valamikép le ne essél.

A gonosz szellem tanácsát mindenben követém s alig emelkedék velem kissé magosabbra, azonnal tükröt pillanték meg, melyen a szellem oda sugárzó lámpájának fényénél, világosan látám e két szót ragyogni: «Magyar titkok». A mint ezt megpillantám, bűvös tollam rögtön mozogni kezd kezemben s villámgyorsasággal jegyzé papircsomómra a legcsodásb eseményeket. Ez alatt alattunk iszonyú zaj támadt s leírhatlan borzadás fojtá el lélekzetemet, midőn lepillanték. Iszonyú néptömeget láték alattunk hemzsegni. Kajánság, rágalom, kevélység, boszú, tolvajság, önzés, gyilkosság, kétszínűség, pártosság, szóval mindennemű gazság és gyöngeség dúsan volt egy csoportban személyesítve, még pedig a butaság vezérlete alatt, melynek érdemes személyesítője vízfecskendővel akará a lámpát eloltani, hogy a «Magyar titkok» ezentúl is a büntetlenül maradás jótékony fátyola alá rejtőzhessenek, míg a többiek lerántani iparkodtak csekély személyemet hosszú körmeikkel. Azonban, a fölvilágosulás örök tűzű lámpáját a butaság minden fejez tengere sem olthatja el s ki az után törekszik, azt soha nem fogják elérni az ily gyáva csorda gálád körmei!

Uram, ez csak álom volt ugyan, de fölébredésemkor oly elevenen emlékezém mindenre, hogy tüstént följegyzém magamnak mindazt, mit álmomban a bűvös tollal írtam. Pirulva vallom azonban meg, hogy saját családi nevem alatt nem merészlém e titkokat a nyilvánosságra juttatni, mivel féltem a fönnebb leírt csordától, s azon borzadalmaktól is, miket egykor Zajtay álmodott. Elhatározám tehát, hogy ezen irodalmi kísérletemet ön által juttassam napvilágra s hogy minden veszély ellen annál inkább biztosítva legyek, tehát valódi nevemet még önnek sem fedezem föl.

Ha ön az ide csatolt kéziratcsomót, e föltét alatt, időről-időre füzetenként közleni szándékozik a nagyérdemű közönséggel, úgy méltóztassék azt mielőbb megkezdeni; ellenkező esetben pedig tessék vele befűteni.

Egyébiránt legyen ön tökéletesen meggyőződve, hogy történjék bármi, én mindenkor változatlanul s legillőbb tisztelettel maradok a régi jókedvű

Szürke zsák.

Válasz.

Tisztelt Uram!

Midőn önnek e helyen nyilvánosan felelek becses soraira, mindenekelőtt a rám ruházott díszes címekre nézve kell önt felvilágosítanom és illetőleg megnyugtatom. A kérdéses címek közül engem egyik sem illet s mégis mindegyiket rám illeszthetni. Ha ön e nyilatkozatomban ellenmondást vél látni, úgy csak méltóztassék nyilvános gyűléseinken a politikai szónoklatokra figyelni s fogadni mernék, hogy a fából csinált vaskarikában sem fog ön többé ellenmondást látni. Állításomat azonban, minthogy politikusnak nem születtem, alapos okokkal fogom támogatni.

Ügyvéd nem vagyok, mert rossz ügyet még soha nem védelmeztem, mit a tulajdonképi ügyvédek épen oly értékű pénzzel fizettetnek meg maguknak, mint a legjobbak ótalmazását; továbbá, ügyvéd nem vagyok, mert én csak magamnak szerzek pénzt, még pedig csupán munkálkodásomnak, fájdalom! nagyon is törvényes, azaz, igen mérsékelt kamatjából: a valódi

ügyvéd ellenben másoknak szerezget pénzt, még pedig oly roppant kamatra, hogy nagyságához képest óriási törvénykönyvünket pehelykönnyűségű szerelmeslevélkének kell tekintenünk; végre, nem vagyok ügyvéd, mert engem csak akkor fizetnek, ha a pört megnyerem, azaz, ha úgy végzem a rám bízott munkát, miként az tőlem kívántatott: míg a valódi ügyvéd az elvesztett pörökért is fizetést húz, sőt nem ritkán az ellenféltől is jutalmat kap.

S mind e mellett mégis azt hiszem, hogy van okom, melynél fogva az ügyvédi címet bátran rajtam hagyhatom száradni. Én ugyanis ügyvédnek hiszem magamat, mert az igazságot minden ügyben leplezetlenül kimondom s ezt kellene a valódi ügyvédnek is teljesíteni; ügyvédkedésemet én is jól¹ megfizettettem magamnak, de mégis csak úgy, hogy védenczem, azaz kiadóm, miattam ne jusson koldusbotra s így kellene a valódi ügyvédnek is mindenkor cselekedni; végre, ügyvédnek vélem magamat tarthatni, mert az irodalmi pöröket szeretem, minthogy azokban mindig az igazság marad nyertes s ezért kellene a valódi ügyvédeknek is óhajtani, hogy nyári jégeső gyanánt hulljon íróasztalukra a pörök halmaza.

Mi a táblabírást illeti, arról is oda kell először nyilatkoznom, hogy én az nem vagyok, mert én még soha nem törekedtem embertársamat barommá aljasítani s ezáltal tulajdon emberi méltóságomról is lemondani, azaz, én még soha nem korteskedtem; a valódi táblabíró ellenben csak akkor van igazán elemében, midőn ezer részeg ember által környeztetik, kik még a napvilágot is lopótöknék nézik s aztán ily állapotban gyakorolják az alkotmányos jogot; nem vagyok táblabíró, mert tisztujításkor csak félek, hogy úgy ne járjak, mint az egyszeri cigány a kuruczokkal és labanczokkal s azért szépen kikerülöm a nemes atyafiakat: a valódi táblabíró ellenben épen ekkor keresi föl és ölelgeti őket, habár máskor mindig zárva is előttök ajtaja; nem vagyok táblabíró, mert nincs ősi birtokom, melynek nyakára hághatnék: a valódi táblabírónak ellenben van ősi birtoka s így némi kis jó szándék mellett idővel még a váltótörvénytörvényes gyakorlati hasznait is élvezheti.

Azonban, mind e mellett is igényt vélek tarthatni a táblabírói címre, mert több közgyűlésen igen édesen aludtam már s bár némely valódi táblabíró is mindig alvás által kimélné meg tüdejét; továbbá, mert én is szeretek jól enni és inni s bár egy valódi táblabíró se birna ennél nagyobb gyöngeséggel; végre, mert irodalmi következtetésem és ítéleteim fölött is a közvélemény ítél s bár egy táblabíró se feledné ezt, midőn szónoklásra, vagy ítélethezésre készül!

Megnyugtattván önt e részletes taglalás által, magára a főnforgó kérdésre igen rövid leendő válaszem.

Uram! ön rendkívüli bátorságot tanusít, midőn «Magyar titkok» leleplezéséhez fog s én féltem önt, ámbár, régi közmondás szerint, a bátrakat maga a szerencse is pártolja. Megtisztelő bizalmának azonban teljes készséggel felelek meg, mert kéziratát végig olvasám s abban semmi oly botrányost nem lelék, mi miatt napfényre jöttét károsnak kellene hinnem. Egyébiránt munkáját minden változtatás nélkül közlöm s nagy öröömre szolgálnd, ha ön azt minél huzamosb ideig fogja folytathatni. Névtitkát bátran közölhette volna ön velem, én mindenesetre gondolatim legrejtettebb fiókjába zárnám azt; azonban így is jól van, mert hiszen én nem vagyok politikus, következésképp nálam nem az a fődolog, hogy ki írt vagy szólt, hanem csak az, hogy mit! Fogadja ön szíves üdvözlétemet s legyen meggyőződve, hogy senki nem szereti önt annyira, mint én.

N. I.

¹ Csak érdeme szerint!

Kérem, ne sértse ön szerénységemet!

Mire való ez a teketória?!

Hát még az író is fizetik már?!

A kiadó.

A szerző.

A betűszedő.

Egy olvasó.

I.

Titkok titka.

Mielőtt folytonosan s bizalmasan beszélgetnénk egymással, nyájas olvasó, szükséges, hogy egymással kissé megismerkedjünk. A világ legalább így okoskodik s mitagadás benne, a világnak e tekintetben csakugyan van némi kis igaza, ámbár különben ugyancsak megjárna az ember, ha mindenben vakon iparkodnék újmutatását követni. Ámde ezen ismerkedésnek ezúttal igen nagy bökkenője van, mert én, emberi gyarlóságomnál fogva, azt szeretem hinni, a mit óhajtok, azaz, hogy számos olvasóm leend s én talán egyet sem ismerek közülök; pedig vajmi szerencsésnek tartanám magamat, ha szép olvasónéimat színről-színre ismerhetném! Mivel azonban ez, fájdalom! nem könnyen eszközölhető, tehát azt hiszem, vagy bátorkodom alázatosan hinni, mikép politikai szónokaink beszélni szoktak, hogy a méltányosság mostani dicső századában én sem vagyok köteles magamat megismertetni s higgyék el, szép olvasónéim, hogy önök mindenesetre csak nyerni fognak, ha előttük végkép ismeretlen maradok.

Azonban van mégis valami, minélfogva alkalmasint meg kell magamat ismertetnem. Én tudniillik mások titkait akarom leleplezni s magam mégis titok fátyolába burkolóznám? Ez megrendíti korábbi határozatomat, mert én nem vagyok politikus, ki hatalmas beszédet mond a párviadal ellen s egypár óra múlva már megverekeedik társával s azért a titkok titkát, vagyis születésem titkát csakugyan elmondom; ámbár megvallom, hogy kissé nehezemre esik e gyarlóságot napfényre deríteni, mert nem tartozom azon együgyű bangók közé, kik származásukkal kérkedni szeretnek, mivel egyebet úgy sem tudnak magukról mondani.

Én, mikép azt a szíves olvasó már rég tudja, a Szürke zsák vagyok, de épen nem ám valami paraszt buzászsák, hanem valódi nemesi származású s ezt korántsem hiúságból mondom, hanem csupán azért, mivel legfőbb feladatomban tekintem azt, hogy mindenkor és mindenütt hű maradjak az igazsághoz. Állításomat világosan bizonyítom be, nehogy azt higgye valaki, mikép csak afféle mai világi nemes ember vagyok, ki azért mondja magát nemes származásúnak, mivel atyja valamely megyében táblabíró volt.

Atyám egy valóságos nemes származású spanyol juh hátán pillantá meg a napvilágot, gyapjúalakban ugyan, de nemes gyapjúalakban. Azért azonban tökéletes jó magyar volt, mert már apja is Magyarországon született. A nyáj nemes ember tulajdona volt, ki csak annyiban különbözött atyámtól, hogy nemességét vette, míg ez születés által öröklé azt. Hogy a gyapjú zsidó kezeibe került, azt alkalmasint említmem is fölösleges, mert mindenki jól tudja, hogy nálunk mindenben zsidó és zsidóskodás viszi a főszerepet. Anyám selyembogárból származott s ugyan ki ne tartaná kutyabőr nélkül is nemesnek a selyembogarat, melynek a világ legszebb kelméit köszönhetjük! Selyemkelmék használata mulhatlanul szükséges a trónon, egyházban, minden hófehér vállakon és arra is, hogy hamarabb csődülethez juthassunk. Tehát a nemes gyapjú és nemes selyem a gácsi gyárba vándorlott s belőlük, vegyítve, azon kelme készült, melyből viszont én készültem. E szerint méltóztatnak átlátni, szíves olvasóim, hogy én vegyes házasság szülöttje vagyok; kivételképen azonban mind a két szülőm szokásait követém: én ugyanis oly bátor és szerelmes levék, mint atyám és oly sokat költöttem, mint a selyembogár.

Egyébiránt: «Nevelés formálja az embert», ezt mondá egy régi magyar író s valóban tökéletesen igaza volt, mert ugyan mit használt volna nemesi származásom nevelés nélkül? Vannak ugyan nemes emberek, kik azt hiszik, hogy csak drága lovaikat kell idomár kezeibe adniok, gyermekeiket ellenben majd felnöveszti ugyis a pénz és nemesi származás. S talán igazok van, mert jól kiidomított lovaik díjakat nyernek a pályagyepen s utóbb jó áron kelnek el; de ugyan hol birnának gyermekeik gyöngye lábaikkal pályázni s ugyan ki adna érettök csak

egy fillért is! Én szerencsésb valék s rövid idő múlva születésem után Leszimirszky ügyes kezeibe juték, ki azonnal átvitt a nevelés minden szakaszán. Először is posztónyíróhoz küldé, mert ez az első elemi iskola; ebben csurgó alól csepegő alá kerül a tanítvány s igen sok verésben részesül, mit különben mángorlásnak neveznek. Ez minden első iskolában így megy. Ezután kiszabattam, azaz, elhatároztaték, hogy mily alakuvá kell lennem, annak bebizonyítására, hogy tulajdon akarattal soha nem szabad birnom. Ki ne tudná, hogy ez egyik alapelve a legboldogítóbb nevelésnek! Végre a tanítási elvek, czérnaalakban, minden részemet többször átjárák, hogy befejezett tudományos egésznek képezzek s utóljára gombalakban a szükséges diplomákat is megnyerém, melyek csak arra használtak, hogy tökéletes elkészülésemet mindenki elhigye. Ezen nevelésem sok pénzbe került ugyan, de hiába, a jó nevelő jól fizetteti magát.

Ime, nyájas olvasó, születésem titkát felfödözém ön előtt s most már, miután én a legparányibb körülményt sem titkoltam el, úgy hiszem, tökéletesen föl vagyok jogosítva, mások titkairól levonni a rejtő fátyolt.

Még egyet. A «Szürke zsák» folytonos emlegetése talán untatni fogná önöket, kérem tehát, méltóztassanak maguknak jól megjegyezni, hogy ezentúl egyszerűen csak a «Bende» nevet fogom sajátomul használni.

II.

A berettyói komp.

Nevelésem befejeztetése után három út állott előttem, melyen az életdicsőség csúcsára kapaszkodhattam volna, tudniillik: hivatalviselés, járdakoptatás és utazás. Sokáig nem tudék a választáson eligazulni. A hivatalviselést magábanvéve igen szép életmódnak hívém ugyan, de annyi ezer meg ezer hivatal közül ugyan ki tudná a legczélszerűbbet kiválasztani? A megyei hivatal igen szép, de - nekem nem kell, mert én mindig egyenlő vagyok s a három esztendő vége felé világért se tudnám azon nemes atyámfiait ölelgetni, kit harmadfél év előtt lólopás miatt becsukatni kényszerültem. A városi hivatal is derék, de nekem egyetlen Herr Vetter-em és egyetlen Fra Mahm-om sincs valamennyi nagy városában a szép Magyarországnak; e szerint irnoki méltóságnál bajosan bírnék magosbra vergődni. Gazdasági hivataloknál mindig csepeg valami, habár nem csurog is, a mint mondani szokták; de ott is irnoksággal kell a munkát kezdeni s ha az ember a tisztartó lányát nőül nem veszi, vagy a földesur lovait is oly tiszteletben nem tartja, mint az indusok a bramínokat, úgy bizony hálát adhat istenének, ha vénségére valamely pipaszárnyú hosszú faluban ispánságra emelkedhetik. Még más hivatalokról is gondolkodtam, de végre csakugyan meggyőződém arról, hogy a rendes hivatalviselés nem nekem való, tollrágó naplopóvá lenni pedig semmi kedvet nem érzék magamban.

Eziránt tisztába jöven magammal, figyelmemet a járdakoptatásra fordítám s meg kell vallanom, hogy ezt igen pompás életmódnak gondolám. Mindent tudni és látni, mi az utcákon történik s néhány nap múlva jóízűen kaczaghatni az ujságírókat, kik csupán hallomás után beszélhetvén, egészen fonákul írják le az újdonságokat; a szép hölgyeket boltról-boltra kísérni, nyomról-nyomra követni, némely édes és keserű titkocskáikat kilesni s bizonyos férjeket, vőlegényeket és szerelmeseket annak idejében derekasán kinevethetni; az éber rendőrök fölött részvevőleg szánakozni, midőn alvásuk közben kezeikből a pipa ellopatik: mindez mennyi kéjjel s örömmel árasztja el az embert! De egy bökkenője ennek is van. Minden járdával ellátott városban annyi a járdarontó naplopó, hogy Isten a megmondhatója s így közülük kedvezőleg kitűnni vajmi nehéz. Én pedig mindenáron ki akarok tűnni s kész vagyok szakállamat földig növesztetni, ha másképp nem birom magamra vonni az emberek figyelmét.

Hát az utazás? Ez alkalmasint a legderekabb, gondolám magamban s csak az került még némi fejtörésembe, hogy tulajdonkép hová és mi célból utazzam. A magyarok ősi lakhelyének kinyomozását egyetlen lépésre sem tartám méltónak, mert nekünk előbb arról kellene gondoskodnunk, hogy mostani hazánkban valahára erős, kiirthatatlan gyökeret verjünk s ne ingadozzunk minden legkisebb szellősuhogástól, mint a Tóbiás szakállá. Külföldi szokások leírásának szinte nem vagyok barátja, miután még a szomszéd magyar falu szokásait sem ismerjük. Vagy külföldi intézetekkel ismerkedjem meg, hogy azokat nálunk honosíthassam? El e gondolattal! Ismerjük meg előbb hazánk szükségait s azután orvosoljuk saját természetünk szerint, mert nem minden gyógyszer használ mindenütt egyenlőn.

Eh, gondolám tehát végre, utazni fogok úgy, mikép most fiatal hazánkfiái rendszeren utazni szoktak, tudniillik, hogy utazásaimból visszatérve, így beszélhessek:

- Ah, barátom, X... szónokunk jól beszélt ugyan, de bezzeg, midőn O'Connellt a londoni parlamentben mennydörögni hallám!

- Ez a kis donna jól tánczol ugyan, de a párisi tánczosnők egészen másképp bájoltak el engem!

- Sok szép vidék van hazánkban, az igaz; de, barátom, mi ez a tiroli és svejczy gyönyörű tájakhoz képest.

Nemde dicső ez, nyájas olvasó, midőn ilyeneket mondhat az ember? Hogy azután értettük-e O'Connellt s ébren vagy alva utaztunk-e keresztül a tiroli és svejczy tájakon, az tökéletesen mindegy, szavaink azért mindig egyenlő hatásúak lesznek.

Én tehát külföldre utaztam, mivel azonban elég ember találkozik napjainkban, ki utazásait leírja, azaz könyvtárakban összeszerkeszti, tehát én mélyen hallgatok külföldi tapasztalatomról s majd csak azokat terjesztem elő, miket hazámban gyűjték s miknek valódi megítélésére a külföldiekben nem csekély segínyt találtam.

Külföldről visszatérvén, mindenekelőtt néhány rokont látogatók meg az Alföldön s onnan egyenesen Pest felé indultam, hol mint dús tapasztalatokkal terhelt utazó, kitűnő szerepet hívék a járdakoptatók közt játszhatni. Nagyváradig lóháton kívánék haladni, hogy a szép alföldi tájakat annál nagyobb kényelemmel láthassam.

Mindjárt első nap délután három óra tájban a Berettyó egyik ágához, vagy talán magához a főfolyamhoz érkezém s már távolról látom, hogy a révészek épen indulni akarnak. Lovamat tehát kissé megugratám s még épen jókor érkezém a parthoz. A révész épen akkor akará a kompot eloldani.

- Atyafi - így szólék hozzá - én is át akarok menni.

- Majd visszajövünk - felelé nyugodtan a révész.

- Jó borraivalót adok!

- Hát melyik uraságnak embere az úr?

- Én?

- Igen hát.

- Magam ura vagyok.

- És lóháton jár?

- Hát ugyan miért nem?

- Nálunk csak az urasági cselédek szoktak néha lóháton járni, mikor épen nincs czigány a faluban, kit valahová gyalog lehetne küldeni.

- Jól van, jól, atyafi, bocsásson kend a kompa s megkapja a borraivalóját.

- Instálom tekintetes uram, nem lehet, mert ha lova egyet ugrik, bizony mindnyájan kiborulunk; hanem majd inkább kitoljuk ennek a zsidónak a szekerét és a tekintetes urat visszük előbb át lovastól.

- Eh, ne bántsuk a szegény zsidót, az én lovam oly okos állat, hogy bizonyosan nem fog bajt szerezni.

- Isten neki, tekintetes uram; de hát a borraivaló?

- Majd a túlsó parton.

- Jobban szeretném ám most.

- És ugyan miért?

- Hátha kiborulunk és tekintetes uram a Berettyóba vesz?

- Ne féljen kend attól, jól tudok én uszni.

- Soha bizony! Úr a tekintetes úr és még úszni is tud.

A révész sokáig csóválta még fejét s nem bírta fölfogni, hogy mikép tudnak az urak egészen az uszásig lebocsátkozni.

Lovamat a zsidó szekérének első löcséhez köték s én mögöttem, a révész mellett állapodám meg, ámbár nagyon unszolt, hogy foglaljak helyet a kocsikulén, mert könnyen vízbe szédülhetnék, ha állva maradok. Úgy látszott, hogy a jó révész sok urat látott már s azért hitt engem is oly igen gyöngye idegzetűnek, vagy magyarosabban, véznadongájúnak. A révész meggyújtá pipáját s szerencsésen megindulánk.

Csak ekkor tekinték becsületesen körül s meg kell vallanom, hogy nem a legjobban kezdém magamat érezni, midőn azon törékeny edényt megpillantám, melyre e pillanatban halandó részeim bízva voltak. Két korhadtt vályú, melyek isten tudja hány évig szolgáltak ezelőtt valamely tanyán itatásra a nagyszarvú gulyának, meglehetősen foszladozott gúzszzsal kapcsolatban tartatva, oly kompot képezett, melyhez képest az úgynevezett lélekvesztő-csónakot valószínűs tengeri vitorlásnak mondhatni. Egy hosszú parasztszekér fele az egyik, fele a másik vályuban állott s így legalább attól nem félheték, hogy a vályuk el fognak egymástól válni, mert akkor a szekérnek is mindenestől kétfelé kellett volna oszlani, a mi nem egykönnyen történheték meg, mert magosan meg vala terhelve ökörbőrökkel, melyek szarvai mind kifelé állottak, mintegy megvíthatlan sánczot képezve minden ellenséges megtámadás ellen. A bőrök magas tetején szakállas zsidó ült, ki majd imádkozott, majd ismét a felhőkre forgatá szemeit, hogy ugyan nem közelít-e vihar, mely őt gonosz büzü, de azért jó nyereségű trónjától a Berettyó hideg karjai közé sodorhatná. A zsidó kocsisa a vályú hátulján állott, hosszú póznával tologatva előre alföldi gőzösünket s néha-néha aggályosan tekintte két lovára, melyek mogorva tekintettel úsztak a komp után, melyhez ellenállhatatlan erővel kapcsolá őket a kötőfék. Szegény lovak! Bizonyosan azért nehezteltek, mivel nekik fáradságosan kelle úszniok, míg az én lovam egész kényelemmel állott a vályú elején, ámbár tulajdonkép ő is csak ló volt. Hja, szegény lovacsákák, mondom, ne haragudjatok effélékéért, ha hosszú életűek akartok lenni itt e földön, mert nemcsak veletek történik ilyesmi; én már oly esetet is eleget láttam, hogy számár ült a kocsiiban és négy derék ló húzta. Kár, hogy a szegény lovak nem érték e vizasztalásomat.

A révész mellettem állott, szinte száraz hosszú póznával kezében, melylyel irányt adott a kompnak vagy hidasnak, mikép ő jobban szereté nevezni. Unalomból következő párbeszédet nyiték vele:

- Régen révészkedik kend itt már, atyafi?

- Öregapám is révész volt már itt, tekintetes uram.

- És mindig ily rossz volt a komp?

- Rossz-e? Ennél még rosszabbat is láthat az úr a mi vidékünkön.

- És mégis fizetni kell rajta?

- Hát hogyné! A paraszt, zsidó, meg német fizet, de az urak szabadok, a cigányok pedig egy nótát húznak köszönöm fejében.

- Hová lesz azon pénz, mely itt fizettetik?

- Birák uraimék szedik föl és azután beszámolnak vele.

- Hát kend mi fizetést húz?

- Csak azt biz én, uram, a mi úgy csöppen-csurran, azután meg úr dolgára nem kell járnom.

- Nem szokták a hidast néha megvizsgálni?

- De meg ám, minden tavaszkor itt terem a törvénybíró egy pár eskütt emberrel és a javításért fölronak egy-két forintocskát.

- És ki viszi véghez a javítást?

- Senki.

- Hogyan?

- Nem ám! A javítás csak abból áll, hogy eskütt uraim egyet isznak, én pedig jól tartom őket halászlével s kitatarozom a hidast, ha épen valami baja van.

- Miért nem jelenti kend be ezen csalást?

- Ugyan kinek? Talán bizony az ispánnak? Uram fia, hiszen olyan kevély, mint az egyszeri béka.

- Hát miből állott az egyszeri béka kevélysége?

- Azt beszélik biz arról, tekintetes uram, hogy egyszer lovat patkoltak a falu végén; a béka ezt meglátta és annyira elbizta magát, hogy előugrott lukából s oda tartotta körmös lábát, hogy őt is patkolják meg.

- Mégis csak szólni kellene kendnek valakivel?

- Nem én, uram, mert jól ismerem én a világ mostani forgását. Mindig ezt mondta nekem megboldogult apám, az isten nyugtassa meg szegényt! Gergely fiam, ha csalást látsz, hallgass vele és gondold meg, hogy a sas nem bünteti meg a kányát, ha a tyukot elviszi, mert ő maga meg a bárányt ragadja el. Én becsületes ember vagyok, a mennyire lehet, de más dolgába nem avatom magamat. Azt tartom én, édes jó uram, hogy: ne szólj nyelvem, nem fáj fejem.

Már megnyitám ajakimat ezen erkölcsös párbeszéd folytatására, midőn siralmas hangon ejtett szavak hatottak a füleimbe:

- Nagyságos uram, nagyságos uram, segítség! Bizony isten, mindjárt megesz!

Föltekinték s látám, hogy a szegény zsidó majd leesett bőrös trónjáról szörnyű rémületében. S mi ijeszté őt meg annyira? Lovam, hihetőleg unalomból, első lábait a rúdszegre tevé s farkaszemet kezdte a szegény zsidóval nézni.

- Ej, ne féljen kend, lovam jobb ételre szokott.

- Talán bizony korpát szagolt Iczik gazdauram fejében.

- Az én nevem Móricz.

- Mindegy az, mégis csak Iczik kend azért, mert zsidó.

E rövid szóváltás után lovam ismét leereszté lábait, a nyugalom helyre állott és mi kevés pillanat mulva szerencsésen partra érkeztünk, hol a révész, megkapván tőlem az ígért borraalót, azonnal a zsidónak is nyújtá hólyagos markát.

- Isten áldja meg kendet, révész gazda, sok szerencsét kívánok.

- Hohó, nem oda Buda! Csak fizessen kend Iczik gazda.

- Fizessek?

- Biz úgy ám.

- De ugyan mit fizessek?

- Hogy mit? Hát két ló, két ember és egy szekér után hat garast.

- Hat garast?
- Annyit hát.
- Merkverdig! Hogyan fizessek én most hat garast, derék becsületes révészgazda, mikor én már fizettem.
- Nekem?
- Kendnek ám, még a túlsó parton; talán a nagyságos úr is méltóztatott kegyesen látni.
- Én nem láttam.
- Csak fizessen kend, mert mindjárt lekötök egy marhabőrt a szekérről.
- De nekem mégis úgy tetszik, hogy én már megfizettem kendet.
- Utoljára mondom, Iczik gazda, fizessen kend, különben -
- Na na, révész gazda, itt a pénz; hiszen én nem akarok csalni, de azt gondoltam, hogy már kifizettem kendet.

E szerint a béke helyre állott s a zsidó kocsisa befogott, miután lovairól a nadályokat leszedé, melyek a Berettyóban rájuk tapadtak.

III.

A bőrös zsidó.

A fönnebbi nevezetes események után kényelmesen lovamra vetém magamat s a mocsáros vidéken lassacskán tovább kezdék haladni; most azonban már nem egyedül, mert Móricz zsidó, vagy Iczik gazda, szorosan mellettem lépegetett, míg fölhalmozott szekere nyikorogva baktatott utánunk. E ragaszkodást kissé gyanusnak kezdém tekinteni ezen elhagyatott vidéken, főképp, miután látám, hogy a zsidó kocsisa alig bírta levenni műismerő szemeit szép lovamról s többször tekintte körül az egész tájon, mind tulajdonkép mulhatlanul szükséges lett volna; aggályomat azonban csakhamar kinevetém, miután meggondolám, hogy derekasan föl vagyok fegyverkezve s különben is, hatalmas testi erőmnél fogva, nem egy könnyen lehet okom tulajdon árnyékomtól megijedni. E gondolatimat a zsidó következő szavai szakaszták meg:

- Bizony szép állat!

- Melyik?

- Melyik? Lehet-e itt másról szó, mint a nagyságos úr lováról. Száz aranyat testvérek közt megér.

- Ötszázért vettem.

- Elhiszem, oh elhiszem! Nem is mondtam még ki utolsó szómat. Ha nagyságod alkudni méltóztatik, én...

- Nem eladó.

- Oh, elhiszem! Ki is tudna ily gyönyörű állattól megválni?

- Kend úgyis csak bőrét tudná használni.

- Oh, tekintetes uram, nem voltam én mindig bőrszedő zsidó! Az én nevem jó név volt, de most már annyira sem becsülik, mint a görbe kigyóét.

- Talán valami nagyszerű bukás érte kendet a spanyol zendülés miatt? Külföldi kötelezvényekkel kereskedett, Móricz gazda, nemde?

- Nagyságod gúnyolódni méltóztatik.

- Nem mondaná el kend tehát őszintén korábbi sorsát s mostani helyzetének okait?

- Oh, nagyságos uram, fájdalmasan esik ezt elmondanom.

- Egy-két aranyat nem sajnálnék a történetért, ha érdekes, mert nagyon unatkozom.

- Nagyságod oly csodálatosan uralkodik fölöttem, hogy nem tagadhatom meg kívánságát. Csak ez az, mi szólanom parancsol s korántsem a három arany. Nemde, három aranyat kegyeskedett nagyságos uram ígérni?

- Ám legyen; de őszinte lesz-e, Móricz gazda?

- Mint a tiszta víz, melyet Mózes vesszeje a kősziklából fakasztott.

- Tehát dologra.

- Nagyságos uram bölcs és tanult úr s bizonyosan tudni fogja, hogy nekünk igen jó új törvényünk van most, mely váltótörvénynek nevezetik.

- Igen, csak tovább.
- Ezen törvény sok szegény zsidót meggazdagított már, mert annak segélye által a legnagyobb kamatot is bátran és pontosan be lehet hajtani.
- E szerint hát kend is uzsoráskodott?
- Merkverdig! Ugyan kérem, nagyságos uram, micsoda az uzsora? Ha én tőlem valaki az ökörbőrt ötven forinton veszi meg, midőn az csak huszat ér, tehetek én arról? Nyakába kötöm én neki bőrömet? Az uraságoknak oly drágán szabad vásárlani, mikép nekik tetszik.
- Tehát a pénz is bőr?
- Az mindegy, drága nagyságos uram. Az én pénzem drága, nagyon drága, mert a zsidó igen nehezen jut pénzhez.
- Ám legyen! Tehát mi baja volt kendnek a váltótörvénnyel?
- Mindjárt elmondom. Hét esztendő koromban három huszast adott kezembe az atyám s ezen kis pénz nagy áldást hozott rám. Alig léptem át negyvenedik évemet s már közel állottam a százezerhez. Ekkor a nagyravágyás ördöge megszállá lelkemet s én egyszerre akarék dúsgazdaggá lenni. Minden oldalról pénzt szedtem föl, sokkal többet, mint a mennyit egész kereskedésem megért és ez könnyen ment, mert váltóim nemcsak Pesten, hanem az egész környéken is tiszteletben állottak.
- S mire való volt e sok pénz?
- Mindjárt elmondom. Midőn az idő közelített váltóim kifizetésére, egy jó barátomnak százhuszezer forintról adék váltót, még pedig lejárt fizetési határidővel. Barátom azonnal föladott a váltótörvényszéknél, boltomat becsukató s áruimat eladatá. Ekkor hitelezőim is fölébredtek ugyan, de természetesen, már későn, mert vagyonom azon százhuszezres váltó kielégítésére is alig terjedt. Fogásom tehát szerencsésen sikerült, mert jó barátom becsületesen kezeimbe adá az áruimból kapott pénzt s én háromszázezer forinttal terhelten szerencsésen elhagyám Pestet.
- Hiszen ez valóságos lopás volt!
- Kérem alázatosan, nagyságos uram, darab ideig magam is azt gondolám és kissé irtóztam tőle; de miután látám, hogy e fogást többen gyakorolják, tehát nem birtam a kísértő ördöggel dacolni.
- És hová tette kend a sok lopott pénzt?
- Hová tettem? Bár tettem volna inkább a földbe, vagy költöttem volna el az emancipatióra, ha találkozik valaki, ki azt tőlem elfogadja; de én mind ezt nem tevém, hanem tárczámba zárám pénzemet és hitetlen feleségem ellopta és megszökött vele!
- Tulajdon felesége?
- Igen, tulajdon feleségem, ki oly szép volt, mint Rachel s oly fiatal, mint a tavasz kezdete.
- Nyilván mást szeretett a szép menyecske?
- Alkalmasint, de én soha nem gyanakodtam ellene.
- Az igen természetes, mert az effélét mindig a férj szokta utoljára megtudni.
- Sokáig kerestem őt, de nem juthaték nyomába. Végre szakállamat megnővesztém, néhány megmaradt gyűrűmet eladám, kocsit, lovakat vettem s most ismét alant kezdem a kereskedést.
- Nem ártott a leczke a csalásért, jó Móricz gazda.

- De mondhatom is, nagyságos uram, hogy most már csupán becsületes utakon járok.
- Legjobb is az.
- Szabad már most alázatosan kérnem a négy aranyat?
- Négy aranyat?
- Igen, a mit kegyesen ígérni méltóztatott, nagyságos uram.
- Ej ej, Móricz gazda, hát ez a magasztalt becsületes út? Hiszen én csak hármát ígértem.
- Merkverdig! Én akár meg mertem volna rá esküdni, hogy négyet.
- Bizony csak három volt az, Móricz gazda. Itt van.
- Köszönöm alázatosan.
- Sokáig volt nőd a szép... mi is volt a neve?
- Eszter. Csak négy hónapig éltem vele egy föld alatt.
- Irja le kend előttem körülményesen a szép tolvajt; én sokat járok-kelek s lehet, hogy valahol nyomába akadok.
- Mellemen van arczképe, méltóztassék megtekinteni.
- Szép, valóban, csodaszép; most már nem csodálom, hogy talált férfit, ki jobban megérdemlé szerelmét, mint kend.
- Pedig mint szerettem!
- Régen szökött el?
- Két év előtt.
- Hol lakik kend most?
- Micsoda? Nagyságos uram talán méltóztatik...
- Azt gondolod, hogy elárullak? Ne félj, bizalmadat pénzen vettem meg, elárulásodat tehát csalásnak kellene tartanom. Nyugodt lehetsz.
- Közel lakom Czibakházához s csak ott méltóztassék utánam a korcsmában tudakozódni, ha talán hirt hallana nagyságod gonosz feleségemről.
- Jól van.
- Szabad kérdeznem, hogy hová méltóztatik most utazni?
- Pestre.
- Pestre? Lóháton? Ez igen nagy munka.
- Csak Nagyváradig nyargalok, onnan pedig gyorskocsin folytatom utamat.
- Én alkalmasint nem fogom többé látni a szép Pestet.
- Elhiszem, mert becsipnék kendet. De esteledik már az idő, sietnem kell. Jobbítsa kend meg magát, Móricz gazda. Jó éjszakát!
- Ne méltóztassék sietni, nagyságos uram. A Körmösi csárda kétföldnyire fekszik innen, elég lesz az mára, mert onnan még öt mérföldre esik a legközelebbi falu.
- Igazán?
- Becsületesemre mondom.

- Arra nem sokat építék.
- Méltóztassék kocsisomat megkérdezni, nagyságos uram.
- Jól van, tehát együtt mehetünk.

Itt vége lett beszédünknek, mert én ügetésre nógatám lovamat, a zsidó pedig, miután néhány szót vált a kocsisával, felkuporodott bőreire s lovait szinte gyorsabb haladásra kényszeríté. Mindez nem kerül el figyelmemet, de pisztolyaim jó állapotban voltak s én füttyörészve folytatám utamat és csöndes elmélkedésekbe mélyedtem, melyek részint multamat, részint jövőmet tárgyazák s miket a nyájas olvasó szíves engedelmeivel, elhallgatok, mert a mult-ról eleget mondtam már; jövőm pedig annak idejében, úgy is napfényre fog majd jönni.

Egypár óráig ügeték e néma andalgásba, midőn távol kutyaugatás hatott füleimbe. Szemeimet a nesz után irányozván, távolban világot láték csillámlani s csak ekkor vevém észre, hogy a nap már lenyugodott, nem a tenger sima ölébe ugyan, hanem a gőzölgő posványok lágy párnáiba. Körülöttem bolygó tüzek emelkedtek s változatos lidérczi tánczot jártak, mi lovamat gyakori félreugrásra birta, engem pedig óvakodóvá tett, nehogy valamikép lemaradjak a nyeregből, mint a vasárnapi lovagok Pesten, midőn feledékenységből azt hiszik, hogy kantár helyett rőf van kezeikben s végighuzogatják a ló száján a kemény zablát.

A kutyaugatás mindinkább közelebből hangzott, a bolygótüzek fényesebben ragyogtak, a békák kedélyesen énekeltek, a bölömbikák pedig komolyan zúgák egyhangú dalukat, míg az égen fekete felhők kezdének tornyosulni, jelentve, hogy a forró nyári napot alkalmasint viharos éj fogja követni. Midőn a csárdához érkezénk, már egészen fekete volt a láthatár s a távolból egyes szélsuhogások zúgtak végig az árva magányon, mik közé tompa moraj vegyült néha, minőt távol mennydörgés szokott okozni. A teljesen beállott sötétség miatt csak annyit láthaték, hogy a csárda dombon áll s körülötte legparányibb nyoma sincs a kerítésnek. A nagy komondor morogva csóválá bozontos farkát a zsidó és kocsisa körül s ismeretségben látszott velük állani.

Mindez nem nagy vigasztalásomra szolgált ugyan, azonban a sötétségben badarság lett volna tölem az ingoványos lapályon tovább tévelygeni s azért csakhamar elhatározám magamat és lovamról leszállottam. A zsidó akkor már kengyelemet tartá s nagy alázatossággal szóla:

- Csak méltóztassék besétálni, nagyságos uram, én majd a nyeret utána viszem, a lóról pedig kocsisom becsületesen gondoskodni fog.
- Jól van, Móricz gazda, jól; köszönöm szivességét. Csak pisztolyaimat veszem magamhoz, mert azok nélkül nem szeretek ily elhagyatott csárdába lépni.
- Ah, nagyságos uram jól föl van fegyverkezve, a mint látom; már ez derék, ámbár itt ugyan nincs mitől félnünk. A csárdás igen becsületes ember, egy év óta majd minden héten betérek én Marczi gazdához s még legkisebbet sem láttam, mi gyanura szolgáltatott volna alkalmat.
- Annál jobb, ha úgy van; fegyvereimet nem szeretem használni, de azért csakugyan mindig tökéletesen el vagyok rá készülve s mondhatom, hogy életem mindenesetre nagyon sok vérbe kerülne.
- Isten mentsen, nagyságos uram, már szinte félni kezdek; azonban, még egyszer mondom, hogy nincs mitől tartanunk.

Ez alatt a zsidó lecsatolá nyergemet, én pedig pisztolyaimat keblembbe, vagyis tulajdonkép oldalzsebembe rejtván, útításkámat karomra vevém s a zsidó kíséretében a csárdába léptem.

IV.

A zsidványfészek.

Átlépvén a küszöböt, konyhában látám magamat, melynek tűzhelyén vígan pattogott a lángra éledt száraz nád s rókával fenyegeté a lomhán nyújtózó nagy macskát, mely igen epedve tekintte a lángok fölött függő vasbográcsra, melynek illata engem is kibékíte némileg a rozzant csárdával. A tüzet álmos szolgáló élesztgeté, kinek vénségét csak rútsága haladá meg; a zsidóra azonban bizalmasan hunyorgott s mintegy magasztalólag szóla:

- Mégis csak derék ember kegyelmed, Móricz gazda, mindig hoz nekünk valamit.

A zsidó arczán bosszúság látszott átvonulni, mely azonban csakhamar gúnyos vigyorgássá változott, mit e szókkal kísért:

- Ezúttal csak e lóostort hoztam számodra, mert, úgy hiszem, nem ártana lomha csontjaidat kissé megfrissíteni. Lódulj az ólba s adj szénát és zabot a nagyságos úr lovának.

A leány morogva távozott s a zsidó mintegy mentegetőzve fordult hozzám, mondván:

- Hóbortos vén cseléd ez, nagyságos uram, de nagyon hű s azért mindent eltűrnek neki. Méltóztassék a szobába lépni, ott kellemesb tárgyat fogunk látni.

- Azt nagyon óhajtom, mert ezen konyhai doromb boszorkánynak is beillenék.

Ezúttal csakugyan nem hazudott a zsidó, mert a csapszobában oly csinos menyecske ült a hosszú asztal mellett, hogy pesti kávésnő szerepét is bízvást magára vállalhatná. Karjain mintegy fél éves gyermeket tarta s oly édesen pillanta a kis alvóra, hogy, pirulva vallo meg, szinte féltékenyen és irigyen tekinték a mogorva kifejezésű, de egyébiránt csinos fiatal férfira, ki a menyecskével szemközt ült s bizonyosan férje volt.

- Sok jó estét, szép asszony, - szólék nyájasan a piruló menyecskéhez - kaphatok-e szállást s egy pár falatot a füstölgő bográcsból?

- Szívesen, tekintetes uram, ha szegény hajlékunkkal megelégszik, - felele mosolyogva s mégis nem minden aggály nélkül a menyecske.

- Reményilem, hogy szegény legények nem járatosak ide?

- Talán csak nem tart az úr engem orgazdának? - szóla nem minden durvaság nélkül a csárdás, ki eddig néhány szót váltott a zsidóval.

- Isten mentsen! Ilyen szép asszonyka csak böcsületes embert szerethet.

- Még kevélylyé teszi a tekintetes úr a feleségemet az efféle mézes szavakkal. Asszony, láss az étel után.

A menyecske sajátszerű aggályos tekintetet vete rám, mi gyanúmat nagy mértékben nevelé s gyermekét a sarokban álló ágyra tevén, távozott. Én a lóczának azon részére települtem, mely az ágyhoz legközelebb állott s végig jártatám szemeimet a meglehetősen tágas szobában. Egyik szögletét a nagy mennyezetes ágy foglalá el, melyen most a gyermek alvék, a másik szögletben terjedelmes búbos kemencze állott, rácsozattal s paddal kerítve, míg a harmadik sarokban létra volt a falhoz támasztva, mely a padlásra vezet, végre, a negyedik szögletben a pinczeajtót pillantám meg s azon saroktól egészen az ágyig hosszú tölgyasztal állott, mindkét oldalán lóczákkal ellátva. A csárdás a pincze ajtaja mellett ült, tehát velem épen szemközt, a zsidó pedig jobb oldalán foglalt helyet, s ha nem csalatkozá, többször jelbeszéddel

iparkodék őt útításkámra vagy személyemre figyelmeztetni. Ennek sikerével azonban alkalmasint nem elégült meg, mert kevés pillanat mulva így szóla a csárdáshoz:

- Marczi gazda, megvan-é még a kelmed sárga csikaja, melyre egyszer már alkudtunk?

- Meg bizony.

- Szeretném megvenni lógósnak, mert az én tátosaim már alig bírják a terhet. Nézzük meg, ha nem sajnálja kelmed fáradságát.

Móricz gazda be sem várta a csárdás válaszát, hanem azonnal az ajtó felé indult s a mogorva férfi minden késlekedés nélkül követte őt. Most látám csak, hogy a csárdás széke mögött két pisztoly s egy hatalmas ólmos fűtykös függött a falon, még pedig oly alatt, hogy azokat rögtön lekaphatá. Talán nemes ember, gondolám, s tisztújításokra jár, hol az efféle fegyvereket igen jól használhatni. De hátha zsvány? Ej, majd elvállik!

Még egyszer gondosan körütekinték, de semmi gyanúst nem pillanték meg; egy kis tükör, néhány légyvettyes kép a falon, melyek Genovéa érzékeny történetét ábrázolák s a debreczeni kis kalendárium, mely a valóságos álmoskönyvön hevert az ablakban, ez volt minden, mit láthaték; sőt mi több, az ágy mellett szenteltvíz-tartó, feszület és olvasó is függött. Ennek megpillantása meglehetősen lecsöndesíté gyanakodó kedélyemet s már épen egy üveg pezsgőt akarék kivenni útításkámból, a szép menyecske fölvidítésára, midőn ez rögtön a szobába lépett s halálsápadtan e szókat mondá:

- A tekintetes úr oly nyájas, oly fiatal, oly - szép; - tevé hozzá szemérmesen - hagyja el házunkat minél előbb. Többet nem mondhatok és utóbb nem is segíthetek.

E szók után villámgyorsan tűnt el ismét vissza a konyhába s hangosan énekelni kezdte.

Megvallom, hogy ezen most már váratlan nyilatkozat kissé megdöbbenett s gondolkozóvá tett. Már szinte hajló valék lovamat megnyergelni s gyors lábaira bízni ügyemet; de csakhamar meggondolám, hogy a csárdás, zsidó és kocsisa ellen szerencsés sikerrel óalmazhatom magamat; ha pedig többen találnának jönni, akkor a szabadban, ismeretlen vidéken, még nagyobb veszélynek tenném ki magamat. Maradásra határozám tehát magamat.

Ekkor a zsidó és csárdás ismét beléptek s ugyanazon pillanatban magosra lobbanó lángoszlopot pillanték meg az ablakból és csodálkozva szólék:

- Gazda, tűz van.

- Tudom.

- Mit jelent ez?

- Egy kis törmeléket gyújtottam, hogy öcsém a marhákat haza hajtsa, mert alkalmasint kemény égháborunk lesz ma éjjel.

- Csak a menykő le ne üssön!

- Feküdjél bőreidre, úgy bizonyosan nem keres föl.

- Hát van-é jó bora, gazda?

- Annak csak jól esik, a ki jobbhöz nem szokott.

- Lássuk hát, milyen.

A csárdás bekiáltá a vén cselédet s rövid idő mulva három boros palaczk állott előttünk, melyek egyikéhez Móricz azonnal derekasan hozzá látott. Jó kedvet mutatva, így szólék a zsidóhoz:

- Mit látok, Móricz, kend iszik?

- Hát ugyan miért ne innám?

- Hiszen nem kóser.

- Ohó, nagyságos uram, mi zsidók nagyon magyarosodunk már s a szalonát is megesszük, hát a bort ugyan miért ne innók, ha jó!

A zsidó tovább csevegett még e hangon s ez alatt a cseléd fölterített s párolgó nagy tálban az ételt behozá. A menyecske is megjelent s helyet foglalt férje mellett. Arcza igen halvány volt s férjének szemeit gondosan kerülni látszék, ámbár különben ajkaira nyájas kifejezést erőltetett.

- Hát mit eszünk, szép menyecske? - kérdém vidor hangon.

- Juhpaprikást vargányával, - felele a csárdásné.

- Ezt még nem ettem ugyan, de előre is tudom, hogy jó.

- Már az igaz, feleségem nagyon jól főz s majd meglátja a tekintetes úr, hogy ennél jobbat soha nem eszik többé.

- Az könnyen megeshetik, kivált ha ezen éjjel hirtelen meg találnék halni.

- Nagyságos uram jó erővel bír s nem igen könnyen fog meghalni.

- Már az igaz, hogy ugyancsak derekasan meg fogok vele birkózni; de utoljára bizony mégis erőt vehet rajtam.

- Úgy van, mert a halál ellen nincs orvosság.

- Ej, ne beszéljünk halálról, hiszen egészen elszomorítjuk azt a csinos kis gazdasszonyunkat; hát mi a neve, galambom?

- Juci.

- Szép név. Az isten éltesse!

- Köszönöm alázatosan.

- Egy szót mondok, gazda, kettő lesz belőle. Kelmetek engem szívesen fogadtak; szeretném, hogy megemlékezzenek rólam. Én nőtlen és gazdag vagyok, adják nekem gyermeköket, és...

- Fiamat-é? Inkább mind a két szememet, jó uram!

- Tehát fiú? Annál jobb, oly derék legényt nevelek belőle, hogy huszárkapitány lesz, mire először beretválkozik.

- Már uram, királynak sem adnám én a fiamat s majd csak magam is talpra esett legényt faragok belőle.

E pillanatban élénk nyerítését hallám lovamnak s a zsidó így szóla:

- A nagyságos úr lova is érzi már a mennydörgést!

- Csalatkozik, Móricz gazda, jobban ismerem én paripámat; bizonyosan lovak közelítését érzi.

- Vagy talán inkább marháimét.

A zsidó és csárdás gyanúsán pillantának egymásra s néhány percz mulva vágató lovak dobogását hallám.

- Gazda, lovak közelítenek.

- Talán utasok.

- Vagy szegény legények.

- Meglehet.

- Hát kend mit gondol, Móricz?

- Csak azt, hogy bőreimet nem féltém.

- Féltsd tehát saját bőrödet, gazember!

- Hogyan?

- Gazda, imé látod, gyermeked karomban van s pisztolyom csövét halántékára irányozám. Menj, utasítsd el a zsiványokat, különben fiad tüstént szörnyet hal. Arczát fejemhez emelem, ki rám lő az ablakon, az fiadat találja.

A csárdásné szó nélkül térdre borult előttem, férje dühösen ugrott föl helyéről, elkékült ajkai remegtek s első pillanatban ő sem juthatott szóhoz. A zsidó azonban nem rémült meg oly nagyon s lerántván a falról az egyik pisztolyt, hidegen szóla:

- Legyen kelmed nyugodt, gazda, csak a hasába lövök s a gyermek ép marad.

A menyecske azonban rögtön felegyenesült, tárt karokkal elémbé állott s kétségbeesett tekintet vete férjére, ki azonnal a zsidóra ugrott, kezéből a pisztolyt kicsavará s úgy fejbe sújtá gombjával, hogy Móricz eszmélet nélkül az asztal alá terült. Ezután szó nélkül kirohant a férj az ajtón, s épen jókor, mert a lovasok már a ház elébe érkeztek.

Az asszony tüstént párnákat szedett ki az ágyból, a két ablakot betömé velök s a másik pisztolyt a falról lekapván, e szókkal fenyegeté az asztal alól kibuvó zsidót:

- Móricz, ha csak kezét is meri mozdítani, azonnal főbe lövöm kendet.

A zsidó mogorván foglalá el korábbi helyet s e szót dűnnyögé:

- Ostoba pimaszok, oly fiatalok vagytok még s egy haszontalan poronty miatt ily kövér prédát akartok elszalasztani. Várhattok, míg én nektek ismét vadat hajtok konyhátokra.

- Bár soha ne láttunk volna, czudar csábító, te rontottad meg férjem szívét!

A zsidó gúnyosan kaczagott s arcza ördögi kifejezést öltött. Apró sárgás szemei tüzet szórtak ránk, hosszú orrának nyílásai kitágultak, pittyedt ajkai görcsösen mozogtak s szürkülő haja és szakála illő rámát képezett e pokoli képhez.

A ház elől heves szóváltás hangzott be, melynek igen hangosnak kelle lenni, minthogy még a dúlni kezdő viharon is áthatott. A gyermek ez alatt folyvást aludt s mosolygó ajkairól el kelle szemeimet fordítani, ha az érzékenységet ki akarám kerülni, mely mulhatlanul halálomat okozta volna.

Mintegy óranegyedet tölténk el ezen iszonyú helyzetben, midőn végre az ajtó megnyilt s a csárdás belépett. Arcza nyugodt vala, de egyszersmind legnagyobb elszántság félelmes jeleit mutatá. Néhány percz mulva így szóla hozzám:

- Uram, most nyiltan kell egymással szólanunk. A tornácban nyolcz fegyveres czimbora áll, sok szómba került, míg lecsöndesíthetém őket. Tessék szólani, mit kíván tőlem az úr?

- Hajnalkor, egészen fegyvertelenül, lóra ül kend, én pedig utána lovaglok, a gyermeket karomban tartva; mihelyt faluhoz érünk, azonnal visszanyargalhat kend fiával.

- Egy pár óra mulva aztán itt lesznek majd a nemes vármegye katonái, hahaha!

- Oh, a tekintetes úr bizonyosan nem árul el bennünket!

- Asszony, hallgass! Uram, mit szól erre?

- Azt, hogy nem árullak el.

- Esküdjék meg a feszületre.

- Esküszöm!

- Jól van.

A férj távozott s kevés pillanat múlva cselédével tért vissza, ki által néhány kanta bort küldte ki a czimboráknak. Azután így szóla hozzám:

- Minden rendén van. Négy tinót ígértem a czimboráknak s ők mindenben megegyeztek.

- Jól van. Most kötözzék meg a zsidót.

- Miért?

- Mert annak nem hihetünk. Azután hagyja el kend a szobát, én majd bezárom az ajtót s az asszony szükség esetén félelem nélkül ápolhatja a gyermeket.

- Ezt is megteszem.

A zsidó iszonyú káromlások közt megkötöztetett, az asszony bezárta az ajtót s én átadám neki a gyermeket, pisztolyaimat asztalra tettem s az asszony minden mozdulatát gondosan őrizém.

V.

Úti képecskék.

Hogy ezen éj nem tartozott életem legkellemesebbjei közé, azt könnyen gondolhatni. Künn szél és eső dühöng s a mennydörgés meghatóan zenézett fölöttünk; a tornácban pedig trágár dalokat harsogtattak a borozó zsványok, míg a szobában a zsidó mélyen hortyogott, mintha ma követte volna el életének legmegnyugtatóbb tettét. A menyecske örömkönyeket hullatott a gyermekekre, én pedig éber tekintettel figyelék minden neszre, ámbár néhányszor nagyon is hatalmasan kezdte az álom kerülgetni, mit alkalmasint csak velem született könnyelműségnek tulajdoníthatni.

Végre a mennydörgés mindig távolabbról hangzék s tompa morajban halt el; a szél csak egyes rohanásokra erőlteté magát, melyek pillanatról-pillanatra gyöngültek; az eső egészen megszűnt, a menyecske hálásan tekintre rám s szemeit örömmel fordítá rólam gyermekére; a zsidó ásított, a komondor ugatott s a borozó zsványok nyeregbe veték magukat és az első pitymalattal tova száguldtak könnyű lovaikon, mintha a távozó viharnek akarnának nyomába érni; a csárdás pedig lassan kopogtatott az ajtón, alázatos hangon szólva:

- Tekintetes uram, a czimborák már eltávoztak.

- Mindnyájan?

- Igen.

Fölnyitom tehát az ajtót, töltött fegyveremet folyvást kezemben tartva s a nő és férfi minden mozdulatára vigyázva. A csárdás azonban oly töredelmesnek látszott, hogy minden veszélytől mentnek hihetém magamat.

- Uram, - szóla ismét a gazda - nyergelhetek már?

- Lehet.

- Hát velem mi fog történni? - kérdé bosszúsan a zsidó.

- Kötzve maradsz, míg a gazda a gyermekkel vissza jő.

- Merkwerdig! De fogadom, hogy megbánja nagyságos uraságod e kegyetlenséget.

- Majd elválík, kinek lesz kettőnk közül bánkodásra oka, ha Czibakházán tudakozódni találok utánad!

- Akkor a szép menyecskét is becsukatom.

- Gazember!

Lovam vígan tombolt a csárda ajtaja előtt s én könnyült kebellemmel vetém magamat nyeregbe. A csárdás már lován ült, ingben s lobogó gatyában, hogy láthassam, mikép csakugyan nem rejte magához fegyvert.

- Tekintetes úr, - szóla most megható hangon s nedves szemekkel az anya, - hagyja itt fiacskámat, Marczim bizonyára nem csalja meg az urat.

- Elhiszem, jó asszonyka, de biztosítanom kell magamat, mert nem tudhatom, hogy nem találkozhatunk-e még útközben a zsványokkal.

Ezzel karjaimba vevém a gyermeket s vezetőmet három lépésnyi távolban követém.

A hajnal gyönyörű volt, de - csak a levegőben, mert különben lovaink folyvást apró poccsolyákban lubiczkoltak, miket az éjjeli zápor árasztott; egyébiránt, ámbár a csalogányok bájteljes hangja nem volt hallható, a zöld nadrágos körmös halak mégis igen szívrendítő dalokat nyögdecselek, elannyira, hogy egy kissé nagyszerű képzelőtehetséggel akár a legelső operai próbán vélhette volna az ember magát lenni.

Alig lovagolánk egy jó órát s már fényleni látám a kelő nap sugáraiban a közel helység tornyának csúcsát s így a gaz Móricz még akkor is megcsalt, midőn e helységet oly távolesőnek mondá. Fél óra múlva a kertek alatt terménk s Marczi hátrafordult, tisztelettel mondván:

- Tekintes uram, itt vagyunk.

- Jól van, - viszonzám én, nagy elégyűtséggel, hogy nemcsak a veszélyből, hanem a nyugtalankodó gyermektől is végkép megszabadulhatok. - Jól van, itt a gyermek és itt e pénzecske, jó lesz a négy tinó ára fejében.

- Nem, uram, ezt nem fogadom el. Nem feledem én ezen éjszakát s nem akarnék többször ily állapotba jutni. Isten áldja meg az urat, én fiatal vagyok s fogadom, hogy böcsületes emberré leszek.

E szók alatt magához vevé gyermekét s villámgyorsan tűnt el könnyű lábú fakóján, mielőtt még szólhattam volna. Mondhatom, nem sajnálom átvirrasztott éjszakámat, ha ez által csakugyan egy embertársamat sikerült a böcsület útjára visszavezetnem; s hogy ez csakugyan tökéletesen sikerült, abban pillanatig sem kétkedem, mert midőn a természet ily nyers fiai valamire határozzák magokat, nem egy könnyen szokták azt megváltoztatni, miben valóban sokan követhetnék őket azok közül, kik magokat mindenben kiváltságosaknak szeretik tartani, kivevén az állhatatosságot, melyet jobbadán csak a szótárból ismernek.

A faluban két szép tehenet vásárlék s a lelkészre bízám, hogy azokat a Körmös-csárdába hajtassa; néhány órai pihenés után pedig utamat folytatám, de alig értem ki a faluból, midőn a kolozsvári gyorskocsival találkozám, melyben szerencsére még három üres hely volt s így csakhamar szalmával kitömött párnáin ülék, lovam pedig a rudas mellett oly meghittten ballagott előre, mintha legalább is egy véka sőt ettek volna már meg egymással. Én azonban, fájdalom, nem bírtam oly könnyen megbarátkozni útitársaimmal, kik csak hárman voltak ugyan, de szerencsétlenségemre mind vastagok s én, tisztelet, böcsület, de igazság is! mindig némi ellenszenvet érzék magamban a rendkívül pohos emberek iránt s kivételt legfőlebb csak a nőknél tévék néha.

De lássuk útitársaimat. Az egyik kolozsvári hentes volt s ez mindig csak a sertésekre és makkra fordítá a beszédet, iszonyúan dohányzott s ez által minduntalan kiszáradó torkát folyvást pálinkával locsolá; mivel pedig reggel, mint mondá, füstölt hagymás kolbászt evett, tehát igen könnyen gondolhatni, hogy nem legkellemesb illat terjedt körülötte. A másik barát volt, ki szerete ügyében utazott s többnyire mélyen hallgatott. A harmadikban pedig színésznőt volt szerencsém tisztelni, ki a debreczeni vásárra vendégszerezelpni sietett; ez, mint látszék, nagyon gyönyörködék a hentes beszédeiben, de a mellett rám is meglehetősen kedvezőleg tekintett, ámbár az elsőséget mégis mindenesetre a hentesnek adá. Ez férfiúi büszkeségemet kissé bántá s azért, félig bosszúból, félig unalomból, ostromot kezdék a terjedelmes szépség ellen.

- Nagysád, - így szólék hozzá - ha nem csalatkozom, már a pesti Nemzeti Színházban is méltóztatott játszani?

A hentes csak ifjasszonykának címezgeté őt s a művésznő, az én megszólításom után, mintegy feddőleg tekintte szomszédára s igen nyájasan felém fordulván, így szóla:

- Igen.
 - Talán «Esmeralda» szerepében?
 - Oh, nem! Némely ottaniak irigysége miatt nem lehet abban föllépnem, s azért nem is igen lehetett kedvem ott föllépni, ámbár a közönség rendkívül óhajtá maradásomat.
 - Bizony pedig kár az ily nagykiterjedésű színpadi tehetséget tartományi városkákra pazarlani.
 - Ohó uram, - szóla a hentes, miután ismét nagyot kortyantott - a mi pénzünk is csak olyan, mint a pestieké. Pesti bankón is csak annyi sertést vehet az ember, mint a kolozsvárin, vagy akár falusin.
 - Igen, de a dicsőség!
 - Ah, már az igaz, csak Pesten tudják a művészetet igazán méltányolni. Nekem fáklyás zenét is akartak hozni, midőn ott vendégszerepeltem.
 - Valóban akartak?
 - Igen, de társnőim irigysége más gondolatra bírta az ifjúságot.
 - A megtérőket illeti az örök dicsőség!
- A szerzetes e szavai ugyancsak talpra estek, de a művésznő nem fogá föl valódi értelmöket s csakhamar így folytatá beszédét:
- Csak egy nem tetszett nekem Pesten.
 - Ugyan mi?
 - A bírálati rendszer.
 - És miért?
 - Az ottani bírálók igen szigorúak s kiméletlenül mondják ki az igazságot, ha összeköttetésben nincsenek velünk. Vándorlás közben ez egészen másképp megy; gyakran mi asszonyok is bírálatot írunk magunkról, sugónk által letisztáztatjuk s fölküldjük Pestre a divatujságok valamelyikébe, hol azután rövid idő múlva bírálatunk meg is jelenik.
 - Ez igen kényelmes!
 - És kellemes.
 - Én ugyan egyetlen sörtét sem adnék a világ valamennyi magasztalásaért; már példának okáért, mit érne az nekem, ha valaki kövérenek mondaná a sertést, mikor még sovány?
- Kocsink most megállapodott s kitekintvén az ablakon, látám, hogy tó közepén állunk s hogy a lovak kényelmesen isznak. Kevés percz múlva indulni akart a kocsis, de nagy bosszúságára tapasztalá, mikép a kerekek annyira lesüppedtek az iszapba, hogy a lovak teljességgel nem bírák bárkánkat helyéből kimozdítani. Hosszas tusakodás után hidegen jelenté a kocsis, hogy egymásután ki kell a vízből lovagolnunk, azután pedig az én lovamat is befogja és úgy vontatja majd ki a kocsit. Én e tervet azonnal helyeslém s a hentes is ráállott nagy nehezen, de a szerzetes és művésznő szót sem akart a lovaglásról hallani. Végre, hosszas alkudozás után, abban állapodott meg a kocsis, hogy a színésznőt kiviszi hátán, s ezt csakugyan meg is tevé félig. Félig mondom, mert alig távozék három lépésnyire szép terhével a kocsitól, midőn elkiáltá magát:
- Úgy segéljen, nem bírom!
 - Jaj, vízbe esem! - sikolta a színésznő; azonban, midőn ezt kimondá, akkor már övig állott a pocsoltyában. E szerencsétlenségnek azon jó következménye lett, hogy a szerzetes is csak-

hamar tette határozá magát és egész kényelemmel a vízbe lépett, gondolván, hogy ha a gyöngé nőnek nem árt a nedves elem, úgy ő is bátran megküzdhet vele. De most új baj támadt; alig pillantá meg a gyöngéd Esmeralda a biztosan haladó férfit s azonnal hozzá sietett és megragadá karját, hogy vezérlete alatt biztosabban parthoz juthasson. Ez mindazáltal kirántá magát tőle, nem akarván oly szoros kapcsolatba jönni bűnös színésznővel s félre ugrott; de a színésznő utána tipegett s így ezen kölcsönös üldözés és kikerülés által a terjedelmes tócsa nagy részét bebarangolák, míg végre tökéletesen átázottan, csakugyan szerencsésen partra vergődtek. E sajátságos vadászat kimondhatatlanul mulattató vala s a hentes vastag könyűket hullatott az iszonyú kaczagás miatt s ezen emlékezetes szókra fakadt:

- Kilencz hónapos malaczért sem adnám ezen dicsőséges spektakulomot!

Bárkánk, terhétől megszabadulván, szerencsésen partra vonszoltatott, de most ismét új baj támadt. Az átázottak nem ülhetek föl vizes ruháikban, az igen természetes vala, s a színésznő vonakodék előttünk ruhát váltani, a mit szinte igen természetesnek hittünk, erdőnek vagy bokornak pedig nyoma sem volt látható. Végre abban állapodtunk meg, hogy mi, a kocsissal együtt, a kocsi jobb oldalától tíz lépésnyire, háttal fordulva a kocsi felé, megállunk, s egyszer sem pillantunk vissza, míg a művésznő háromszor nem tapsol, ki az alatt a kocsi bal oldalán ruhát fog váltani. De bezzeg a szerzetessel nagyobb bajunk volt, mert ő, nem menvén messze útra, nem hozott magával ruhát, s így vizes ruháitól nem birt szabadulni. Én készséggel ajánlám neki Mackintosh kabátomat, de hozzá képest csak gyermek valék, s így ajánlatomat természetesen nem használhatá. Végre abban kellé megnyugodnunk, hogy ezen szerencsétlen utitársunk a külső ülésen foglaljon helyet, hol a nap jótékony sugarai majd meg fogják ruháit lassanként szárítani. Elég hosszas szünet után a színésznő tapsolt, s kevés pillanat múlva tovább dőcögött velünk bárkánk, s annak idejében minden további kaland nélkül szerencsésen Nagyváradra érkeztünk.

A színésznő nem folytatá másnap útját, mert helyben is föl akart néhányszor lépni, a hentes ott mulatása alatt, s így azon szerencsétlenségben részesültem, hogy egész Pestig egyedül ültem a terjedelmes bárkában.

Sokat beszélhetnék ugyan a rossz ebédekről, még rosszabb utakról, s leglassúbb gyorsutazásról, de mind ez már rég elnyűtt tárgy, s azért bátran merem reményleni, hogy a nyájas olvasó nem fog neheztelni, ha röviden csak annyit mondok, hogy útközben sokat aludtam, keveset ettem és mindig unatkoztam.

Esti tíz órakor érkezém Pestre, s így igen természetes, hogy a külváros utcáiban már fia sem volt látható a lámpavilágnak. Ez azonban nem baj, mert a mostani fölvilágosult században már úgy is sokat látnak az emberek, mit, mint némelyek hinni szeretik, még csak álmukban sem kellene sejtteniök. A kövezet majd fölforgatá kocsimat, s ez igen hasznos, mert ez által ébren tartatik az utas, kocsisával együtt, következésképp mindketten illőn figyelhetnek, hogy ládáikat le ne vágják a bakról. Az árkokban rothadó víz és szemét igen ocsmány büzt terjeszt és ez rendkívül hasznos, mert a faluról bejövő uraságokat arra figyelmezteti, hogy mielőbb siessenek ismét vissza egészséges falusi levegőjökre, hol a csődületi betegség nem érheti őket el oly könnyen, mint Pesten. Most a belső városba érkezünk, s a kocsis oly dühösen pattog hosszú ostorával, mintha Jerikó falait akarná ledönteni, s ez már nem hasznos, hanem rendkívül káros, mert ekkor az utcán járó emberek ijedten hunyják be szemeiket, hogy a kocsis meg ne foszsa őket ostorával azoktól; hej pedig Pesten úgy is vajmi sokan hunyják be szemeiket, kiknek fő kötelességök azokat mindenkor és mindenütt nyitva tartani; az igaz, hogy e helyett kárpótlásul markukat mindig nyitva tartják, no de ez már ismét nagy baj, mert hó, a kocsi megáll, s így ezen épületes gondolatokat nem folytathatjuk. Ah, a pinczér már előttünk áll.

- Szobát méltóztatik nagyságod parancsolni?

- Igen, a harmadik emeleten.

- Jean, szobát a tekintetes úrnak a harmadik emeleten.

Ej, ej, pinczér uram, gondolám magamban, tehát már csak tekintetes vagyok, mivel a harmadik emeletre kíváncszom? Szegény golyhó! Hátha csak azért megyek oda, mivel oly magosra nem hat föl annyira az utcai zaj. Lám, lám, mi határozza meg a rangot Pesten. Kurta eszű pinczér, pedig arannyal verhetném ki mind a két szemedet, míg alkalmasint gyakran oly első emeleti vendéged is találkozik, ki forintos bankóval se bírná mind a kettőt betapasztani, ha előbb könyörülő szívű zsidóhoz, vagy keresztyén pogányhoz nem folyamodnék!

VI.

Járdai kényelem.

Másnap korán reggel, azaz nyolcz és kilencz óra közt, az álom puha karjaiból kibontakozám és azonnal kávézáshoz láttam, mivel én kávé soha nem szoktam inni. Ha valaki talán ellenmondást látna ezen állításomban, annak megnyugtatósára azt válaszolom, hogy mindazok, kik nem akarnak kávé inni, a pesti vendéglőkben mindig csak kávé kérjenek, mert meg lehetnek győződve, hogy azon fekete lében, mely elébök adatik, minden egyéb lesz; csak kávé nem. Miután a kávé, mely nem volt kávé, megivám, lehetőségig fölcsinosítám magamat, s hölgyszemlére indultam a Váci-utczába.

Útközben eszembe jutván, hogy kalapom nem a legjobb állapotban van, boltba léptem, s legújabb divatú párisi kalapot kértem. A kereskedő azonnal nyújta egyet.

- Mi az ára?

- Tíz pengő.

- És a honiaké?

- Öt pengő.

- Már csak a párisi mellett maradok.

E szók után kivevém tárczámat, mintha már fizetni akarnék, s e közben, a párisi kalapra mutatván, hirtelen kértem a kereskedőt:

- Hol készült e kalap?

- Soroksáron, Karczag gyárában.

- Ah, itt az öt pengő, mert e szerint nem párisi.

A kereskedő kissé meghökkent ugyan, de nem mert szólani. Úgy kell neki, mért nem vigyázott jobban nyelvére. Most már egészen ember valék a talpamon, s jó kedvvel kezdék a kényelmes, a szép, a sok pénzbe kerülő, a pompás, a hasznos járdán sétálgatni, egyszersmind vitába keveredve önmagammal a járda jó tulajdonságai fölött.

Így okoskodám ugyanis magamban: lám, lám, minő hálátlan és igazságtalan emberek az újságírók, csupa rágalommal és irigységgel van tentájok föleresztve. Hányszor olvasám már, hogy a járdákon nem járhat az ember becsületesen, mert a háztetőről csurgó víz mindenütt valóságos graefenbergi zuhanyt képez őszer, télen és tavaszkor; különben pedig ezenkívül, ha fagy, vagy hó esik, mindig veszélyben forog az ember, hogy lábát kitöri. E bajok miatt azután közönségesen a háziurak korholtatnak, mintha bizony ezek minden járdakoptató kényelméről gondoskodni tartoznának! Szegény háziurakat bizony úgy is elég teher nyomja, mert, a hol háziur van, ott többnyire háziasszony is van, vagy legalább barátné, valahol a külvárosban; a hol pedig efféle bútorok találtnak, ott mulhatlanul szükséges a bársony-püspike, tollas kalap, boglyas pesztonka, sima selyemruha, pisze szobalány, vastag karperecz, kövér szakácsné, fényes estély, sok multság, semmi gazdálkodás és számos egyéb efféle nélkülözhetlen csekélység, melyek annyi pénzbe kerülnek, hogy ugyancsak béketűrők és pénzesekek legyenek a lakosok, ha a szegény háziurat a csődülettől meg akarják menteni. Ugyan mikép juthatna tehát a szerencsétlen háziur eszébe, hogy még az utczán sétálók kényelméről is gondoskodják? Kiki magáról, az úristen pedig mindnyájunkról! ez a bölcs háziurak jelmondása. Egyébiránt pedig, ha a dolgot jól fontoljuk meg, tehát igen megnyugtató érezhetjük magunkat, mert az idézett apró kellemetlenségek az évnek legkellemetlenebb részeiben

szoktak csak előfordulni, midőn bizony úgy sem várhat az ember sok jót. Nyáron ellenben annyi kényelemmel kínálkozik a járda, hogy az érintett néhány apró kellemetlenséget valóban nagyon könnyen feledhetni.

Hó, mi vala ez? Hová lett kalapom? Ah, e boltnak ernyője oly alacsony, hogy lecsapá fejemről a Soroksáron készült párisi kalapot; de havá lett kalapom? Ah, semmi baj! E házból kocsi robogott ki, kalapomat a lovak kissé megrugdalák, a kerekek pedig valamennyire összelapíták. Ez egy kis véletlenség szüleménye, de azért tulajdonkép mégis csak kalap a kalap. Megvallom, én megjutalmaztatnám azon kereskedőt, ki legalacsonyabbra illeszti bolternyőjének rúdait, mert nálunk erre igen nagy szükség van. Nálunk például sokan oly magasán hordják orrukat, hogy a csillagokat is szeretnék vele leszurkálni, jó tehát, ha e rudak emlékeztetik őket, hogy ők is csak porfiak. Azután e rudak nagy sötétséget okoznak a boltban, s ez is vajmi hasznos! A kereskedő veszély nélkül szabadul meg csempészett, vagy elavult áruútól, sok szép vevőnének pirulását pedig jótékonyan rejti el a sötétség, midőn, sorsa fölötti vásárlásokat tevén, néha meggondolja, hogy most ássa meg becsületének sírját. Végre, ha e rudak magasabbra huzatnának, akkor a bérkocsisok bizonyosan alattuk fognának a járdán vágatni, s a gyalogosokat egészen a kocsútra szorítnák, míg most csak egy kerékkel ronthatják a járdát.

Hah, mi ez? Zápor szakad? Oh, nem, csak a járdát öntözik, s engem is végig öntöttek. Szerencsére fekete nadrág van rajtam, s így nincs okom zúgolódásra. De ezen öntözés különben is nagyon hasznos, mert háromszor történik rendesen napjában, s így azon időben a dologtalanok mégis honn maradnak, holott különben az egész istenadta napot a járdán töltenék el és...

Ezer villám, most hasra estünk. Bocsánat, tulajdonkép csak én magam estem el, s bátor vagyok reményleni, hogy a szíves olvasó nem részesült e szerencsétlenségben. A baj így történt: egy ház előtt kocsi állott, a járdáról korcsolya emelkedék a kocsira, melyen hordót akartak fölhengeríteni, s én, elmélkedéseimbe mélyedvén, a korcsolyán becsületesen keresztül estem. Más talán boszankodnék e miatt; én azonban annyira méltányosság embere vagyok, hogy ezen teljességgel nem bírok fölindulni, sőt e bajt igen hasznosnak tartom, mert ez arra emlékeztetheti a magyar politikusokat, hogy ne csak mindig századokra építsenek előre, hanem lábaik alól is hengerítsék már el valahára a gátoló göröngyöket.

De minő kiállhatlan bűz ez, mely minduntalan boszantja orromat e pompás járdán? Ah, látom már, vannak férfiak, kik a kutyákat annyira szeretik, hogy magukat mintegy azonosítják velök és az utczaszögleteknél s házsarkoknál ugyanazt követik el, mit említett négylábú társaik szoktak e helyeken gyakorolni. E gyalázatos erkölcstelenségnek is van egy jó oldala, az tudniillik, hogy e bűz mindig arra emlékeztetheti az illető hatóságok tagjait, hogy mégis csak ideje már fenyítőházat építtetni. Bizony...

Hah, mit látok? Két szép hölgy, mintha ismerném az egyiket; e pompás barna fürtök, e görög szabású gyönyörű orr, e tüzes sötétkék szemek, keskeny piros ajkak - ezer villám, már itthon vagyok! Ez úgy hasonlít Móricz; zsidó feleségének arczképéhez, mint egyik vízcsepp a másikhoz. De még sem, ugyan mikép merné magát Pesten mutatni, férje családja után? Hátha mégis! Ő szép asszony, s annálfogva bizonyos lehet az iránt, hogy Pesten nemcsak egy hatalmas pártfogója akadhat, ha éppen veszély találná őt környezni. Meg kell győződnöm gyanításomról. Nyomban követni fogom őt. Nem nyugszom, míg...

- Aufgschaut!

Későn kiáltottál, atyafi. Szánakozzanak rajtam, nyájas olvasók! Szemközt velem targonczás jött a járdán, s én, a hölgyre bámulván, nem vevém őt észre, s így a targoncza kereke igen kemény összeütközésbe jött lábaimmal. E zökkenés által annyira elvesztem a súlyegyent,

hogy kalapom másodszor is búcsút vett fejemtől; én kiterjesztett karokkal a targonczára borultam, mintha annak cseh tulajdonosát meg akartam volna ölelni, s e közben a szép hölgy leirhatlanul kellemes kaczagása csengett füleimbe. Ez azonban még nem elég; a targonczást nyomban egy derék csizmadiainas követé, ki hosszú rúdon mintegy harmincz pár új csizmát czipelt vállán és isten tudja, hova báméskodott, mert a targoncza megállapodása pillanatában, rúdja első végével oly keményen ütközött a becsületes cseh hátába, hogy ez egyenesen rám bukott, miáltal fejünk oly kemény összeütközésbe jöttek, hogy, a mint mondani szokták, csak az imádság tartá össze csontjaikat. És még ez sem elég, mert ugyanazon pillanatban, midőn a bámész, vagy kedélyesen elmélkedő csizmadiainas, rúdjának első végével a targonczást fejemre taszítá, egyszersmind egy hátul sietve jövő szolgáló a rúdnak hátulsó végébe ütközött, kissé megbotlott, azaz nagyot esett, s az étellel telt edényeket, miket kezében tartá, földhöz csapá. Szavaim nincsenek e borzasztó, s egyszersmind igen érzékeny spektakulum illő leírására. A cseh káromkodott, s fenyegetőzve emelé ökleit majd felém, majd ismét a csizmadiainas felé, kinek szája majd elrepedt az iszonyú kaczagás miatt, mely működésben számos sétáló és naplopó segíté őt. A szolgáló sírt, s e mellett szitkozódott, mint a legelvetemültebb bakancsos, s a szétszórt ételen néhány kutya oly barátságosan osztozott, mint jó rokonok a gazdag örökség fölött, azaz, míg a nagyobbak kegyetlenül marakodtak, addig a kicsinyek a birói szerepet vállalák magukra, s a legzsirosb falatokat mohón elnyelék.

Végre a szolgáló néhány csizmát akart elkobozni, mert erősen állítá, hogy a csizmadiainas okozá baját; de ez a targonczáshoz, s ez viszont hozzám utasítá őt, mert, mikép magát kifejezni merészle, mindennek csak az én bámézságom volt oka.

Érzém, hogy állapotom úgy bonyolódik, mint közepe felé a szomorújáték, s látván, hogy rendőr a világért sem mutatkozik, jónak hívém a botrányt csendesen elintézni. Őt pengő forintot nyújték tehát a szolgálónak, s kalapom után kezdék tekintgetni, ámde annak legparányibb nyoma sem volt látható. A nagy tolongásban bizonyosan ellopta valaki azok közül, kik minden ily tolongást használni szoktak; pedig hányszor történik efféle majd mindennap minden utcában! Mert és itt különös figyelemért esedezem. Pesten mindjárt nagy néptolongás támad, ha csak egy kan légy nyikkantja is el magát.

Lecsöndesítvén e szerint e nagyszerű utcza forradalmat, melyhez hasonlóval most már Páris sem igen dicsekedhetik, új kalapot vásárlék, s vendégfogadómba siettem, mert fejem nagyon fájt, s szinte érezni hívém, hogy már dagad is.

Íme, nyájas olvasó, nemde szerfölött boldogok a pestiek, hogy oly pompás járdán sétálhatnak, mely mindennap ennyi válogatott kellemmel kínálkozik?

VII.

Szolgafogadás.

Sejtésem nem csalt, homlokom csakugyan tetemesen földagadt, s e szerint több napig szobám őrzésére valék kárhoztatva. Ez már magában is elég boszantó volt ugyan, de rám nézve most valóságos kinná vált, mert a szép hölgy, ki miatt a bajba keveredém, s kit én még folyvást Móricz nejének tarték, ez alatt isten tudja, hová utazhatik, vagy ha itt marad is, ugyan mikor fog engem a véletlenség vele ismét összehozni? Orvosért küldék, hogy hamarább hagyhassam el a szobát.

Az orvos megérkezett, körülményesen elbeszélteté magának bajomat, s azután komolyan szóla:

- Meleg székfűfőzettel méltóztassék a daganatot burogatni.

Fél óra mulva egy fiatal orvos barátom látogatott meg, kivel szinte közlém inségemet.

- Barátom, - így szól a fiatal tanár, - tanácslom, ne kövesd orvosod rendelményét.

- Hát mit tegyek?

- Jéggel burogasd a daganatot.

- Jól van.

Két ellenkező rendelmény! gondolám magamban, ugyan melyiket kövessem? Eh, én a többség embere vagyok, még egyet hivatok, s annak tanácsát fogom követni.

A harmadik orvos is megérkezett, s miután a két elsőnek tanácsát hallá, fejcsóválva szóla:

- Én egyik rendelményt sem hagyhatom helyben; méltóztassék sebészt hivatni, s a daganat körül tizenkét nadályt rakatni.

Villám és mennydörgés! gondolám, itt nehéz lesz többséget eszközlenem. Még egyet kísértek meg, hasonszenves orvost hivatok, az legalább mindenestre ellensége a vérontásnak.

A negyedik orvos is bekopogtatott, s kihallgatván előadásomat, mosolygva szóla:

- Uram, e bajért nem érdemes orvoshoz folyamodni; egy-két nap alatt úgy is meggyógyul.

Ez az én emberem! És csakugyan igazat szólott. Kevés nap alatt nyoma sem volt látható a daganatnak, s én jól kinevetém a fontoskodó orvosok bölcsességét.

Először hagyván el egykor délután szobámat, kettős célom vala; mindenek előtt ugyanis tigrist, vagyis szolgát akarék fogadni, kit jól leszidhassak, midőn az unalom miatt nem tudok jobbat tenni, azután pedig szállást bérelni, hogy a vendégfogadói kellemetlen zajtól és kiállhatlan zsarolástól mielőbb megszabadulhassak.

Tudván, hogy az úgynevezett cselédhivatalban mindenkor kaphatni mindenféle naplopót, ki jó fizetésért lehetőségig becsületesen csalja meg uraságát, azonnal oda irányozám lépteimet.

Várakozásomban nem csalatkoztam, a hivatalszoba minden padja és széke el volt foglalva uraságra várakozó minden nemű és rangú cselédekkel. Volt selyem ruhás szakácsné, ki özvegy uraknál szeret szolgálni; bársony-ködmönkés szobalány, kinek mindig az asszony alaptalan féltékenysége miatt kell helyét változtatnia; lefüggő hajú szolgáló, ki rendesen a lóistállóban szokta a kutat keresni, midőn vízért küldetik; fölserdült pesztonka, ki mindig a laktanyák körül szokott sátorozni, mivel a kis gyermek, melyet egész nap czipelnie kell, rendkívül gyönyörködik a bakancsosak látásában; vaskos dajka, ki saját gyermekét három

forintnyi havidíj mellett hagyja halálra koplaltatni, míg maga húszért táplálja a másét; sovány komorna, ki a színészetet rendkívül bálványozza, s e szenvedélye miatt többször már vándorszínészekhez is csatlakozott; elhízott kapús, ki mindig német játékszíni bírálatokat olvas, hogy magát a rangjához illő gorombaságban folyvást gyakorolhassa; sima arcú, vékony lábú inas, kinek igen jól ment dolga, míg ereje serényebben engedé szolgálata legfontosabb részét teljesítnie; bozontos szakállú kocsis, ki azon megbecsülhetlen találmányt gyakorlár, mely szerint még az abrakot is borrá változtatá; ökölnyi tigris, ki az evés mesterségében ritkítá ugyan párját, de ijedtében akkor is sírva fakadt, ha a kakas ránézett.

Ezek mind nem nekem valók, gondolám magamban, s már távozni akarék, midőn a hivatal tulajdonosa leirhatlan nyájassággal ezen igen természetes kérdést intézé hozzám:

- Cselédet méltóztatik parancsolni?

- Igen.

- Szobalányt?

E kérdésre valamennyi szobalány nagy készséggel ugrott föl, a mi rám nézve igen hízelgő vala, mert a rossz világ azt suttogja, hogy a talpra esett derék szobalányok nem szeretnek oly asszonyt szolgálni, kinek rút férje van.

- Nem; inasra van szükségem.

A szobalányok ismét leülnek.

- Oh, tehát méltóztassék választani.

- Majd csak megmondom, milyenre van szükségem, ön azután tudni fogja, hogy van-e nekem való embere.

- A mint méltóztatik.

- Én nőtlen vagyok, s a szó teljes értelmében magam ura, csak egy cselédet tartok, ki paripámról is gondoskodni tartozik.

- Ez tehát hármasszolgalat.

- Hármass?

- Igen.

- Hiszen én csak magamat s lovamat említém. Hát a harmadik micsoda?

- A nagyságos asszony hiányzása.

- Ez úgy hiszem, inkább kevésbíti a dolgot.

- Talán, a jövedelmet azonban mindenesetre csökkenti, mert a nőcselédség bőkezűségétől nagysád inasa egészen el fog esni, sőt azon mellékjövedelemben sem részesülend, mely házas uraságoknál néha apró titkokból szokott származni.

- Értem.

- E szerint kissé nagyobb díjban leend nagysád kénytelen megegyezni.

- Nem zsidóskodom, ha kedvem szerinti embert találok.

- Ah, mondhatom, becsületes legényekkel szolgálhatok. Íme, ezen csinos barna fiú igen ügyes, legjobb bizonyítványokkal van ellátva és igen sok nagy uraságnál szolgált.

- Nem kell, mert ott bizonyosan megtanulta a henyélést.

- Tehát talán ez fog tetszeni, ez már katona is volt.

- Köszönöm, ez bizonyosan még most is azt hiszi, hogy káplárján kívül senki nem parancsolhat neki.
- Vagy amaz, ott a sarokban, az többnyire nagy vendégfogadóknak szolgált.
- Úgy bizonyosan derekasan ért is a csaláshoz; nem kell.
- Ezt is ajánlhatom, ez még nem rég van Pesten, s mindeddig csak egy serfőzőnél szolgált.
- Szemeinek járását igen vakmerőnek tartom.
- Csak neveletlenség.
- Mi a neve?
- Tamás.
- Egy szóra, Tamás!
- Tessék parancsolni.
- Mióta szolgál sz Pesten?
- Másfél esztendő óta.
- Mindig egy helyen?
- Igen.
- Már csakugyan tökéletesen rád ismertem, te vagy az, ki mult husvét vasárnapján a templomban kendőmet zsebemből kiloptad.
- Én?
- Igen, te.
- De már ebben nagyot csalatkozik a tekintetes úr, mert úgy segéljen, nem voltam még Pesten templomba!
- Tehát menj helyedre. Uram, ez sem kell, mert lovamat sem bízom oly emberre, kinek vallása nincs.
- E szerint már szinte kétségbe esem, hogy lehet-e nagysádnak emberrel szolgálnom, mert hiba bizony mindegyikben van. Itt van még egy, kiről semmi czégéres rosszaságot nem tudok, ez nyolcz esztendeig szolgált Schufterle Mózes gazdag izraelitánál.
- Annál, ki megszökött?
- Igen.
- Kinek, mint mondják, igen szép felesége volt.
- Annál.
- Mi e legény neve?
- Bertók.
- Bertók, akarsz hozzám beállani?
- Szívesen biz én, tekintetes uram, ha megalkuszunk.
- Az legkevesebb, jer velem.
- Ah, örvendek, hogy mégis szolgálatára lehetek nagysádnak, örülni fogok, ha minél előbb ismét lehet szerencsém.

- De köszönöm, én nem szeretem a cselédet gyakran változtatni.
 - Azaz, nem úgy értettem, én mindennel szolgálhatok; pénzzel, bútorokkal, házakkal, sőt gazdag menyasszonnyal is.
 - Azt majd csak utóljára hagyjuk.
 - A mint parancsolni méltóztatik.
 - Ajánlom magamat.
 - A cselédszerzési díjt feledni méltóztatott nagyságod.
 - Ah, igaz, itt van.
 - Kérem, Bertók is ugyanannyit tartozik fizetni, pedig neki most alkalmasint nincs pénze.
 - Úgy? Tehát itt van az is.
 - Alázatos szolgálja; de majd elfeledém, alázatosan bocsánatot kérek. Szolgám is szokott mindig egy kis borralalót kapni, midőn házhoz vezeti az új cselédet.
 - Hiszen ezt én magam vezetem!
 - Igaz, igaz; de szolgám ez által mégis károsul, pedig ő ennek nem oka.
 - Itt van.
 - Köszönöm szolgám nevében. Bertók, maga is tartozik egy pár garassal megvigasztalni Jánosomat.
 - Itt van.
 - Úgy lelke, úgy.
 - Jer, Bertók, különben még bőrünk is itt marad.
- Ezzel távozáánk. Csak az utcán néztem jól végig emberemen. Magas, vállas legény volt s oly barna, hogy cigánynak tartám őt; eleven szemeiből furfangosság tekintete ki, míg nagy orra s kiálló álla bátorságot tanúsítottak; egész arczkifejezése őszinte nyíltság jeleit viselé magán. S épen ily emberre volt nekem szükségem.
- Alig haladánk néhány lépésnyire, midőn Bertók megemelte süvegét s némi habozással szóla:
- Egy kérdésem volna.
 - Szólj bátran.
 - Én a zsidómat, kinél szolgáltam, nőtelen korában csak urnak, házassága után pedig nagyságos urnak szólítottam.
 - Miért?
 - Mert a menyecske úgy kívánta. Most hát csak azt szeretném tudni, hogy a tekintetes urat is nagyságos urnak szólítsam-e?
 - Szólíts csak uradnak, tekintetemre és nagyságomra semmi gondod.
 - Értem, uram és fogadom, hogy meg lesz velem elégedve. Hej, jól járt ám az ur, hogy azok közül a czifra legények közül nem választott.
 - Miért? Hiszen azok leginkább ajánlottak.
 - Elhiszem bizony, mert azok legjobban fizetnek. És miből fizethet a szegény cseléd? Béréből? az ám! Abból fizet, a mit lopott, vagy csalt.

- Jól van jól, csak ne dicsérd nagyon magadat, mert tudod, hogy minden cigány a maga lovát dicséri.
- Uram, hát tudja, hogy én cigány vagyok?
- Hogyne tudnám.
- És mégis megfogadott! Na, mondom, uram, hogy már csak ezért is oly hűséges leszek, mint a negyednapos hideglelés.
- Nem lesz károdra, fiú, ha megelégszem veled.
- Köszönöm alázatosan. De most egy nagy alázatos kérésem van ám, kedves jó uram.
- Halljuk!
- Mióta élek, mindig csak az járt fejemben; de a zsidómat nem birtam rávenni.
- Mondd ki hát.
- Uram, ha hátamat fölszántja, még akkor sem zúgolódom, ha ezen kérésemet teljesíti.
- Szólj!
- Koplalni is kész vagyok, ha ezen egy kérésemet betölti, jó uram.
- Beszélj, hamar!
- Bizony isten, még porát is áldani fogom az urnak, ha...
- Eh, mondd ki már valahára.
- Hát - hát - járasson engem - vörös nadrágban.
- Megteszem.
- Paszománt is jön rá?
- Igen.
- Uram, most már kész vagyok magamat akár agyonveretni is az urért.

VIII.

Szobanézés.

Már előbb kellett volna mondanom, hogy Bertókomat Móricz iránt lehetőségig kikérdezém; ennek megemlézése azonban még most sem jó későn. Különben is mindaz, mit kitudhaték, csak annyiból állott, hogy Móricz gazda az uzsoráskodás minden nemét legnagyobb kiterjedésben gyakorlá, nejét bálványozá, de mégis gondosan őrizé s hogy nem járt a házhoz oly férfi, kire elszöktetés miatt gyanakodni lehetne. A nőt Bertók azóta nem látá s így könnyen megesheték, hogy talán hasonlatosság által csalattam meg; tisztába akarék azonban ez ügyre nézve mindenáron jönni, már csak azért is, hogy a megcsalatott hitelezőket pénzőknek legalább egy részéhez segíthessem s azért cigányomnak megparancsolám, hogy a nagyobb vendéglők előtt reggeltől estig sorban gondosan őrködjék, s minden ki- és bejáró asszonyra figyeljen; magam pedig a nap nagy részét mindig sétálással töltém.

Mindenekelőtt azonban szobanézéshez fogtam, a mit sétálás közben úgy is könnyen eszközölhetek. Nem kelle sokáig keresnem, mert alig van Pesten ház, melynek kapuján, az év minden napján, legalább is két vagy három czédulát ne lehetne látni, miken kibérlendő szállások hirdettetnek.

Ah, ime itt is. Olvassuk csak:

- Itt egy világos, hónapos szoba minden pillanatban kiadandó.

Nem kell. Ez bizonyosan sötét s azért mondatik világosnak.

- Itt nőtelen urak szobával és mindennel elláttatnak.

Isten mentsen! Ez a «minden» igen veszélyes, utoljára még feleséget is foglalhat magában.

- Itt egy özvegyasszonynál szállást kaphatni szolgálattal együtt.

Eh, én magam tartok szolgát, ez a szállás csak tanulóknak való.

- Itt két hónapos szobát kaphatni, gyakorlattal együtt a franczia nyelvben.

Ez csak arszlánoknak való, kik egy sort sem tudnak hiba nélkül leírni magyarul s mégis francziáskodás után esengnek.

- Itt két szoba, előszobával s külön kijárással, havonként, vagy évnegyedenként, művelt nőtlen uraknak, bútorzattal együtt kiadandó az első emeleten. Bővebben a háziurnál értekezhetni ugyanott.

Ez már jól hangzik, ezt meg kell tekintenünk. A ház nem nagy, sőt a belvárosban rágalom nélkül akár kicsinynek is mondhatjuk; de különben tiszta és csinos. Menjünk föl. Kopogtassunk. Szabad. Lépjünk be.

- A háziurhoz van szerencsém?

- Részemről a szerencse, a ház enyim, nevem Hebauf.

- Örvendek. A kapun czédula van...

- Ah, a szállást méltóztatik megtekinteni? Igen szép, mondhatom, gyönyörű. Róza, Bella, Tini, Mimi, Laura, Nina, hamar, a kulcsokat. Kérem, méltóztassék addig is helyet foglalni.

Szent isten! az oldalajtó megnyilt s egyszerre hat szép fiatal hajadon özönlött a szobába. A legidősb mintegy huszonnégy, a legfiatalabb pedig tizenhét éves lehete. Mindnyájan nagy zavarodást mutattak, midőn engem megpillantanak.

- Kedves lányaimat van szerencsém önnek bemutatnom, egyetlen örömemet képezik e földön, mert nőm, a jó derék asszony, már nincs többé. Gyermekeim, ez itt új Zimmerherrünk.

A hajadonok bókoltak s egyszerre hat széket hoztak mozgásba; én azonban egyet sem fogadtam el, nehogy ötöt sértsek meg az egyiknek elfogadása által; azon mesterséget pedig, fájdalom, még maig sem tudom, mely szerint egyszerre hat széket is be lehet tölteni, mert a szék nem olyan, mint a hivatal.

- Inasomnak is lesz helye?

- Az inasnak? Oh, mindenesetre, az előszobácska igen csinos és tágas.

- Nem tekinthetném meg?

- Oh, mindenesetre! Hiszen nem akarom a macskát zsákban árulni. Hehehe! Lyánkák, hol a kulcs?

- Itt van, atyuska!

- Jöjjetek, mutassunk meg mindent. Kérem, méltóztassék. Ezen szobából is nyílik ajtó azon pompás kis lakásba! de majd szekrényt állítunk ide. Ime, a szobák világosak, szépen ki vannak festve, a kilátás pompás, a kályhák jól fülnek, az ajtók és ablakok úgy illenek rámaikba, mintha onnan nőttek volna ki. A külön kijárás a lépcsőre nyílik s a lakos kapukulcsot kap; lehet-e ennél kényelmesebbet képzelni, főképp nőtlen urak számára, hehehe!

- És mind ennek ára?

- A kutban igen jó ivóvíz van s a falak oly erősek, hogy a házfödél akár tizszer is leéghet s mi kényelmesen pipázhatunk az ablakban, mert a tűz csakugyan soha nem fog ránk szakadni, nemde, gyermekeim?

- Igen, atyuska.

- Azután, kérem alázatosan, minden nagyobbyszerű temetés erre megy...

- Oh, ezt nem szeretem.

- Ah, egyébiránt az ily nagy temetés két esztendőben alig történik egyszer, igazán mondhatom, alig egyszer; nemde, babácskáim?

- Igen, atyuska.

- Hanem bezzeg a katonai zene! Azt minden héten kétszer halljuk.

- Már ez baj, én a tábori zenét ki nem állhatom.

- De mi jut eszembe, hiszen Harczy táborfő kiköltözött mult évnegyedben ezen utcából; ugyan mikép is tudtam ezt feledni! Most már nem jó erre a zene, nemde lyánkák?

- Igen, atyuska.

- Nem fog a dohányfüst a kisasszonykáknak alkalmatlankodni?

- Oh, nem! Ők szenvedélyesen szeretik a dohányfüstöt; nemde gyermekim?

- Igen, atyuska.

- És az ára e szállásnak?

- Oh, kérem, arra még ráérünk; reménylem, nem sértettük önt meg, hogy már távozni akar?

- Világért sem, csak...

- Oh, kérem, méltóztassék tehát helyet foglalni; kérem, itt a pamlagon, gyermekeim magok himzették; mondhatom, igen ügyes gyermekek, nagy örömemre vannak. Így, már most beszédközben mindent tisztába hozhatunk. Róza, Bella, hamar a zongora mellé, ti többiek pedig énekeljetek.

- Igen, atyuska.

A négy hajadon pompás szerelmi vallomást énekelt, nem tudom, melyik daljátékból, a másik kettő pedig négyesen kísérté őket a zongorán. Ez alatt mi így folytattuk párbeszédünket:

- Tehát a szállás ára?

- Oh, kérem, tüstént. Szabad kérdezni, talán ügyvédkedni méltóztatik?

- Nem.

- Vagy orvoshoz van szerencsém?

- Nem, jövedelmeimből élek.

- Ah, igen szép! Igen kellemes élet. Nina, ne kiméld hangodat. Sokáig méltóztatik Pesten tartózkodni?

- Meddig az életet kellemesnek fogom itt találni.

- Szép! Mi legalább mindent elkövetünk, hogy minél tovább együtt maradhassunk. Mimi, kissé hangosabban és több tüzzel. Hízélgés nélkül mondhatom, uram, hogy sok szép tehetség rejlik lánykáimban; férjeik egykor boldogoknak fogják magukat tarthatni. Már több igen jó szerencsájök lehetett volna, mert istennek hála, nem fognak házamból üresen távozni, hiszen azért gyűjt és fárad az atya, hogy gyermekei még sirjában is áldhassák. Eddig azonban még egy férfi sem bírta szívöket megindítani s én épen nem siettetem a házasságot, mert istennek hála, lesz nekik úgy is miből élniök. Azért tehát épen nem erőltetem őket, csak válaszsának szabad tetszésök szerint. De valóban meg nem foghatom most ezen bohó gyermeket, minduntalan elvesztik a taktust, mintha megbűvölte volna őket valaki. Ily zavarodásban még soha nem láttam őket. Mintha valami ellenállhatlan bűverő tenné őket oly elfogultakká. Csodálatos!

- De kérem, a szállás ára?

- Tüstént, tüstént, úgy is csak csekélység, szót is alig érdemel. Elég, lánykák, elég; Nina, hozd elő dobocskádat.

- Igen, atyuska.

- Különös élvezetben fogom önt részesíteni, uram. Ninácskám az «Ezred lányából» a harczidalt fogja dobolni, testvérei pedig a gránátos kardalt éneklendik hozzá; ez nagyszerű hatást gyakorol, én minden délután rendszeren ezzel doboltatom magamat álomba. Rajta gyermekek, kezdjétek.

- Igen, atyuska.

- Hah, nemde pompás! Szinte ifjodni érzi az ember vérét, mintha tüstént kész volna katonának állani, hehehe!

- Kivált ily ezredhez!

- Valóban? Hehehe!

- Tehát a szállás ára?

- Egy szóval?

- Igen.
 - Alkudozás nélkül?
 - Igen.
 - Csak háromszáz forint.
 - Váltóban?
 - Tréfálni méltóztatik, hehehe! Pengőben, pengőben.
 - Ez talán mégis sok?
 - Épen nem, a nagy adó, szépítés, biztosítás, járda...
 - Ah, a járda!
 - Nemde? Átlátni méltóztatik, hogy a szállás olcsó.
 - Majd meggondolom.
 - Kérem, az igen bajos, mert az alatt más érkezhettek és...
 - Oh, ha más jó, úgy csak méltóztassék bátran rendelkezni.
 - Szép, szép; de uram, őszintén szólván, én nem fogadok föl minden lakost és igen szeretem emberemet megválasztani s ön iránt első pillanattól oly megmagyarázhatlan vonzalmat érzek, hogy, hogy - kész vagyok a lakbérből ötven forintot elengedni, mit még eddig soha nem tettem, nemde gyermekim?
 - Igen, atyuska.
 - Mikor méltóztatik beköltözni?
 - Kérem, előbb mulhatlanul tanácskoznom kell egy barátommal.
 - De ugyan mire való ez, hiszen ön már nagykorú.
 - Igen, de már ez szokásom.
 - Uram, egy szó mint száz, én olyasmit érzek ön iránt, mit szinte atyai vonzalomnak kell tartanom. Hátha kétszázért adnám a szállást?
 - Hiszen így károsulna ön.
 - Önért mindenre kész vagyok.
 - Köszönöm, de mondom, ily rögtön nem határozhatom el magamat.
 - S ha négyszáz váltót kívánnék csak? Mit szól ön ehhez?
 - Csak azt, mit már mondék. Ajánlom magamat.
 - Uram, még egy szót.
 - Alázatos szolgája!
- Ezzel kisieték a szobából s jó füleim még e szavait hallák meg a gondos atyának:
- Na, ez is elment. Oh, ti gyarló libák, már látom, hogy nyakamra vénültök s maholnap csődület alá jutok!
- Lehetőségig gyorsan sieték le a lépcsőn, mert féltem, hogy végre még ingyen is nyakamra szárad a szép szállás, az ezred mint a hat lyányával együtt.

Némi apró változatokat kivéven, többször jártam még így, miknek ismételése által azonban nem akarok a nyájas olvasó szives béketüresével visszaélni s azért csak annyit mondok, hogy néhány nap múlva csakugyan meglehetősen kényelmes szállást sikerült találnom az országuton, egy gyermektelen vén zsugorinál, hol a magas lakbért kivéven, semmiféle szívbeli veszélynek és fülostromnak nem valék kitétetve. Bertók ez alatt elvégzé a vendéglők előtti örökdedést, a nélkül, hogy a szép zsidó hölgynek legkisebb nyomára akadhatott volna.

IX.

Szökött katona.

Egypár hét múlva nemzeti színpadunkon másodszor adaték a «Szökött katona» s mivel a szökött nőt minden fürkészésem daczára sem láthatám meg, tehát elhatározám, hogy kárpótlásul legalább a szökött katonát tekintem meg, mely új színmű, rögtön első eljátszatása után, nagy hirre kapott. Bertókomat karzatra küldém, magam pedig alant állék meg egy páholy alatt, melyben négy szép hölgy ült, alkalmasint faluról, mert már igen jókor jelentek meg, nem úgy mint a fővárosi arszlánnők, kik csak azért jönnek mindig későn páholyukba, hogy a zaj által magokra vonják a közönség figyelmét s élvezetét háborítsák. Nézők nagy számmal jelentek meg s még jóval hét óra előtt már valamennyi pad el volt foglalva. Azután még számos hölgy érkezett, de ezek részint visszatérni, részint állani kényszerültek, mert a magyar színházban azon gyönyörű szokás uralkodik, hogy a fiatal férfiak jó idején elfoglalják a padokat s a később érkező hölgyeket a padok végén állva hagyják. Urak, ez már csakugyan még sem szép; önök közt az életben úgy is annyira ment már az idegenkedés a házasságtól, hogy a legszebb hölgyeket is ülni hagyják, legyenek tehát következetesek önmagukhoz s hagyják őket a színházban is ülni; különben még azon gyanus hirbe fognak uraságtok jöni, hogy annyira elgyöngültek már, mikép még csak állani sem képesek már többé lábaikon. Urak, ez szégyen! Testületek, vállalatok és társaságok úgy is gyöngé lábón állnak hazánkban, ne engedjék önök tehát még azon rossz hírt is lábra kaptatni, hogy színházunkban bárdolatlanság kezd uralkodni, hanem álljanak inkább talpra s legyenek állnokok, a sok ülnökséget pedig hagyják színházban a hölgyeknek, azonkívül pedig a politikusok, kik alkalmasint azért folyamodnak minduntalan mindenféle ülnökségekért, mivel beszédek többnyire olyanok, hogy ugyancsak derekasan le lehetne őket ültetni, ha az álnokságot sokkal jobb szívvvel nem ruházná rájuk az ember.

A színház belsejét nem irom le, mert magyar közönségnek van szerencsém írnom, arról pedig nem szabad föltennem, hogy nemzeti színházunkat még nem látta, vagy legalább leírását rokonaitól s ismerőseitől nem hallotta. Csak magáról az előadásról tehát néhány szót, melyek innen is, onnan is füleimbe hatottak s miket saját észrevételimmal bővítendek.

- Bizony különös, hogy ezek a parasztok előbb magok verbuválnak kötéllel; azután pedig önmagukat gunyolják ki szép énekszóval e tettökért!

Már minő észrevétel ez! Az ujonczsedésnél erre vonatkozó dalt kell énekeltetni s ha magunk nem akarunk új dalt költeni, tehát a már készet használjuk s ha aztán abban van is némi kis ellenmondás, azt el kell nézni, csak különben jó legyen a dal.

- Na, mennyit beszél már az ezredessel a grófnő! Már egész kényelemmel megmondhatta volna neki, hogy Korpády Gergely az ő fia; e helyett azonban csak látogatásra kéri őt meg.

Kérem, ennek mulhatlanul így kellett történni, mert különben az egész érdekes színműnek másfél fölvonása elmarad s ezt a közönség bizony nem köszönné meg.

- Ime a siralomházi jelenet! Most a hölgyek mind sirnak és bámulják a grófnő nagylelkűségét, melynél fogva fiát még ott is meglátogatja. Én ellenben azt bámulom, hogy mért nem sietett inkább az ezredeshez, ha már csakugyan nem szégyenlett hajnalban kaszárnýába menni.

Uram, ugyan ki tudna önnek színművet írni! Hiszen, ha a grófnő most nem jó a siralomházba, hanem csak a természet egyszerű törvényeit követve, egyenesen az ezredeshez megy, úgy hölgyeink nem sirnak s a második fölvonás legnagyobb hatású végjelenetei egészen elmaradnak.

- Már ez mégis csak sok! Most ismét beszél a grófnő az ezredessel s még sem mondja meg neki azt, mit tulajdonképp mondania kellene s mit egyetlen szóval megmondhatna.

Ej, ej, már hogyan tehetné azt, hiszen akkor az ezredes és gróf közti párviadalnak is el kellene maradni.

Még sokkal több efféle igazságtalan megjegyzést kelle hallanom, mi végre annyira fölboszanott, hogy a színterem másik oldalára távozám, midőn a harmadik fölvonást kezdék. Alig állapodám meg ismét a szélső páholyok egyike alatt, midőn közel hozzám két ifjú így beszélgete egymással:

- Ödön, hová bámulsz?

- Le nem birom szemeimet venni az első emeleti harmadik páholyról.

- Izlésed nem rossz.

- Nem ismered azon gyönyörű hölgyet?

- Ismerem is, nem is.

- Hogyan?

- Beattini grófnő cím alatt mulat egy pár hónap óta Pesten; azon deli fiatal férfi, ki mellette ül, férje, a hátul ülő koroska hölgy pedig társalkodónője.

- Eszerint tehát ismered?

- Ennyit hallottam róla, én azonban folyvást egy Pestről megszökött zsidó feleségének hiszem őt, mert ily meglepő hasonlatosságot még soha nem láttam.

- De vannak példák...

Többet nem hallék, mert mihelyt saját szemeimmel is meggyőződém, hogy szökött hölgyem csakugyan megjelent katona kollegájának látására, azonnal kirohanék a színteremből s a karzatra sieték, honnan Bertókot, miután hosszas keresés után ráakadtam, magammal a csarnokba vivém s parancsot adék neki, hogy az udvaron Beattini gróf hintaja után tudakozódjék s a cselédektől iparkodjék a gróf lakását kitudni.

Bertók azonnal távozott s én tervet terv után füzek, hogy mi uton fogom magamat a rejtélyes grófnőnél bemutatatni, mert hogy most már csakugyan nem fogom őt többé elszalasztani, arról tökéletesen meg valék győződve. Bizalmam mindazáltal csökkenni kezdé kevés pillanat múlva, midőn Bertók visszatért s jelenté, hogy Beattini nevű uraság hintaja nincs az udvaron s hogy a többi kocsisok sem emlékeznek e névre.

- Maradj itt a pénztár előtt, tüstént visszatérek.

E szók után ismét a színterembe sieték, gondolván, hogy azon ifjú, kitől a nevet hallám, alkalmasint a szállásról is tudni fog szólni. De ismét csalatkozám várakozásomban, mert a két ifjú elhagyá előbbi helyét s a tömérdek nézők közt semmi esetre nem juthattam volna nyomukba, főképp miután csak fölületesen pillanték arcukra s most már alkalmasint rájok sem birtam volna ismerni. A deli grófi pár azonban még folyvást helyén ült s így csüggedni kezdő reményeim ismét föllelevenültek, mert szilárdul eltökélém, hogy nyomukat nem fogom elveszteni. Szemeimet le nem vevém többé s így azon észrevételt sem czáfolhatám meg, melyet egy öreg úr szomszédához monda az előadás vége felé, minthogy a játékra nem figyeltem. Azon észrevétel így hangzott:

- Na látja, öcsém uram, minő erkölcstelen színmű ez, a negyedszer is megszökött katona büntetés helyett boldogíttatik, a feslett életű grófnő és ezredes pedig büntetés helyett boldog házasságra lépnek egymással, míg a becsületes grófnak jutalmaztatás helyett élete virágában meg kell halnia, csupán azért, hogy a bűnösök tökéletesen boldogulhassanak!

Én igen keménynek tartom ezen ítéletet s épen azért szeretem hinni, hogy az öreg ur talán nem jól látott s rosszul hallott és e szerint ítéletében tökéletesen csalatkozott.

Azonban, legyen ez bármikép, Beattiniék páholyukban távozásra készültek s én tüstént Bertókom mellett termék az előcsarnokban, a közép ajtóhoz ragadám őt magammal s szemeimet azon lépcsőre függesztém, melyről a szökött nőnek jönnie kelle. Most már ugyancsak kedvezett a szerencse, mert kevés percz múlva férje karján fürge özike gyanánt lépegetett le a szép hölgy.

- Nagyságos asszonyom! - szóla bámulva Bertók.

- Csitt!

Most mellettünk haladtak el s feszülten figyelék, hogy ugyan nem fogja-e színét változtatni a hölgy, midőn szolgámat megpillantja; de várakozásom nem teljesült. A nő szemei férje arcán függöttek, ki igen nyájasan beszélgete vele s így az ajtón kiléptek, a nélkül, hogy ránk tekintenének. Mi nyomban követtük őket.

- Bérkocsis! - kiálta a gróf s kevés pillanat múlva már kocsiban ültek.

- Bertók, föl a bakra! Tudnom kell, hogy ezen emberek hol laknak. Okos légy. A ***-i kávéházban megvárlak.

Bertók a bakra ugrott s a bérkocsi elrobogott, én pedig a legelőkelőbb vendégfogadóba távozáam.

X.

Rablóbarlang.

Rövid estélizés után unni kezdém magamat s egypár úgynevezett barátom unszolására a játékterembe léptem, meghagyván a pinczérnek, hogy szolgálmat tüstént utasítsa utánam, mihelyt meg fog jelenni.

A terem pompás világításban ragyogott, mert egyedül ez azon hely, hol a dohányzástól uracsaink némileg tartózkodnak; mi azonban nem annyira tiszteletből történik, mint inkább azon feszült figyelem következtében, melylyel még a pusztá nézők is e gyilkos játékot kísérik. Ezúttal még csak apróbb játékok folytak, s úgy látszott, mintha az egész díszes társaság még valakire várakoznék, ki itt a főszerepet szokta játszani.

Ismerőseim egyike igen jártas, sőt úgyszólván mindennapias volt e rablóbarlangban, mely csak annyiban különbözik a bakonyiaktól, hogy azokból bitófára hágnak a kis bűnösök, ebből pedig hintóba lépnek a nagy vétkesek.

Említett ismerősöm tehát megismerteté velem a társaság néhány kitünőbb tagját. Szavait rövidítem, s csak mintegy kivonatban közlöm a visszariasztó jellemvonásokat.

Azon öreg úr a kopasz fejjel s mosolygó arczczal, huzamosb évsor óta folytonosan banktartó e barlangban, s helyét csak oly műutazó banktartóknak engedi át rövid időre, kik neki azért illő haszonbért fizetnek. Az ily bérlés ránézve veszteséggel jár ugyan mindig, de mégis azon nem megvetendő hasznat hozza egyszersmind, hogy mindenkor újabb és újabb fogásokat tanulhat az idegen művészekről, mikkel aztán még nagyobb szerencsével folytathatja mesterségét. Egyébiránt ő rideg nőtlenségben él, s aranyhalmait a művésznők olvasztják el, kiket e nemes foglalkozásra koronként majd a táncz, majd az ének s néha a szavalás köréből választ. Tetteit mindenki ismeri, s büntetésre méltónak senki nem találja, mert a hol vádló nincs, ott nem tartja magát avatkozásra följogosítva a bíró. De különben mi is az tulajdonkép, mit ő cselekszik? Elveszi azt, mit az üres fejű golyhók önként nyujtanak neki. S az adományt napjainkban ugyan ki nem fogadja el?

E szóatalan magas ember az előbbinek segéde; e szó csaknem minden további értelmezést fölöslegít, s csak azon egy megjegyzést kívánja multhatlanul, hogy a nyereség elköltésében nem segíti; részint azért, mivel ebből csak igen parányi részecske jut neki, részint azért, mivel, kimondhatlan fukarságánál fogva, minden fillért élére ver, s e mellet koplal és minden élvezetet nélkülöz. Halála után vagyonát a városi hatóság, testét fukarsága miatt éhen maradó férgek, emlékezetét pedig feledés öröklendik.

Ama halovány ifjú, kinek ajkai mindannyiszor kissé vonaglanak, valahányszor a banktartó mosolyával találkoznak szemei, középrangú özvegynek egyetlen fia, s tanulmányok gyűjtése végett mulat Pesten. Anyja nem kiméli csekély vagyonát, mert azt hiszi, hogy szeretett férje emlékének hódol, ha egyetlen fiát oly állapotba helyezi, melyben jó nevelés következményei által fényt áraszthat korán elhunyt atyja nevére. Ámde a fiú a barlangba tévelyedett, hol éjszakáit pénzparlással tölti el, míg nappalait álomra s hazugságok koholására fordítja, mik által ismét és ismét pénzt zsarolhasson szerencsétlen anyjától, ki az élet minden örömeit nélkülözi, csak hogy fia emberré tételére elég pénzt teremthessen; mert ő azt hiszi, hogy bő vetésének idővel bő aratás leend jutalma. És mi lesz ennek vége? A fiúból csaló lesz, az anya pedig nyomorban sirandja el végnapjait. És tulajdonképen kárhoztatni sem meri az ember szigoruan e tapasztalatlan ifjút, mert hiszen vannak rá példák, vért fagylaló szomorú példák, hogy sokan a hazának éretteszű jobbjai közül, ugyanazon ünnepélyes szent pillanatban, midőn

milliók sorsa fölött visszavonhatatlanul határoznak, százezreket áldoznak a játék ördögének, míg a haza sajtó sebeire kétgarasnyi írt sem akarnak följátni!

Azon görbedt fiatal ember, ki még alig lépett életének nyarába, családapa. Ő hivatalviselő, s havipénzét rendesen e zöld asztalon harácsolja el. Neje éjjel-nappal dolgozik, és sírva éhez, csak hogy gyermekeit lecsöndesíthesse. Ha ezen ember mielőbb a Duna hullámai közé nem temetkezik, úgy csalásra kényszerülend, ekkor pedig hivatalát el fogja veszteni, gyermekeinek homlokára a szegény bélyegét ütendi, s isten legyen neki irgalmas ott, hol a bűn és érdem fölött igazságos ítélet fog tartatni!

Ezek a főbb jellemvonások e bűnös csorda tömegéből, s ezek egyes részeiből vannak, fokozatos és körülmények szerinti változatokkal összealkotva, a többiek is.

Az egész árnyrajz tökéletes világosságára még csak azt kell megemlítenem, hogy az egész társaságot az úgynevezett jeladók teszik még csak igazán tökéletessé.

Számos igénytelen külsejű, s többnyire buta arczkifejezésű naplopó sátorozgat a zöld asztal körül, ásítva, s néha-néha egy pár forintot rakva a csábító kártyákra. Ezeket a banktartó rendesen fizeti, s mindig nyerni hagyja, mivel a nyereséget játék után mindig visszaadni tartoznak, s szerencsájök által a szenvedélyes játékosokat mindig nagyobb tételekre buzdíttják, a tapasztalatlan bangókat pedig a játékban részesülésre bátorítják. Ezenkívül ezen jeladó urak úgyesnek tudnak a játszó kártyáira vigyázni, s midőn például szemeiket dörzsölik, köhintenek, felső vagy alsó gombjaikat érintik, s kabátjokat ki- vagy begombolják, a banktartó mindig megérti, hogy hány hét a világ, s mindig nyer. S a mi különös, e bitóra való nép oly pontosan megtartja egymásnak adott szavát, hogy ezen egy tekintetben bárkinek is példányul szolgálhatnak; s e tulajdonságból még a leggaládabb játékosra is ragad valamicske, mert van elég példa, hogy a játékos nem fizeti ki szabóját, kinek gyermekei talán éheznek szószege miatt, míg a hitelre vesztett pénzt rendesen pontosan visszafizeti, habár lopnia kellene is azt, valamint az abruzzói gyilkos, ki ölni és rabolni megy, hogy a Compostellába ígért aranyshivet vagy ezüstlábat elvihesse!

Vannak aztán még magamféle nézők is, kik csupán tapasztalásból látogatják meg néha a művelt és tiszteletben álló fosztogatók e tanyáját; vannak, kik fiatal játszó után leskelődnek, s pénzzel kínálgtatják őket irtóztatós kamatra, midőn erszényökből a pénz kiapad; vannak bizonyos megnevezhetlen bűntanyák férfiküldöttei, kik a nyerőt magokkal csábítják, s néhány óra múlva testben-lélekben megrontva, és könnyült erszénnyel bocsátják el; vannak végre, kik a játszó zsebeiből pipát, tárczát, órát s egyéb ily nélkülözhető apróságokat csennek, mit igen könnyen gyakorolhatnak, mivel az, ki magas játékba merül, még emberi méltóságáról is megfeledkezik, következésképp azt sem venné észre, ha lassanként öltönyeit is levonnák testéről. S épen azért, mivel itt a lopás oly fölötté könnyű, igen természetes és méltányos, hogy e zsebelők a banktartóknak tetemes haszonbért fizetnek ezen szép mesterségök szabad gyakorolhatásáért, mit azután kizárólag, minden kellemeivel az egyedáruskodásnak üzhetnek.

Végre, ámbár fölösleges is azt talán különösen megemlítenem, e játékasztal körül minden rangkülönbség tökéletesen megszűnik. Itt a csalásai által pénzhez jutott inas is bizalmasan foglal helyet talán épen azon főúr mellett, kinek néhány hét előtt még széke mögött állott; itt némely apa nem meri szemeit végigjáratni a zöld asztalon, mert attól fél, hogy fiával találja magát szomszédságban; itt az alárendelt hivatalnok könnyedén nézi le főnökét, s ez másnap nem merészeli hanyag alárendeltjét szorgalomra serkenteni; itt a legszemesb rendőség szemei is elhomályosulnak, mert gyakran oly férfiak tekintetével találkoznak, kiktől mély alázattal tartoznak parancsokat elfogadni, s kiket még e helyen sem merészlenek a játék tilalmára figyelmeztetni!

Ez az, mit e vészes rablóbarlang jellemeiről, irányáról s következményeiről gyöngé szóval elmondhatok, kerülve a túlzást, de nem szépítve a valót.

- Tizenegy óra! - hangzék most számos ajakról, s az, ki e helyen járatlan, bizonyosan azt hinné, hogy ez mintegy jeladásul szolgál a hazatakarodásra. Oh, nem! Itt tulajdonképpen csak tizenegy órakor kel föl a nap éjjel, s reggeli öt vagy hat órakor nyugszik le; a vásárok idejét kivéven, mert akkor a banktartó néha negyvennyolcz egész óráig sem hunyja be szemét, hanem folyvást koppasztja nagyrészből azokat, kik juhaik gyapját hozzák be Pestre, s most cserében saját aranygyapjukat hagyják tárczáikból kinyíratni.

A banktartó néhányszor köhécselt, azután édesen mosolyga, és igen nyájas hangnyomattal szóla:

- Már látom, hogy ma nem lesz szerencsénk Beattini gróf urat tisztelnünk, ha tehát parancsolni méltóztatnak velem nagyságtok, én kész vagyok egy kis bankot adni.

Ez ajánlást azonnal közhelyesléssel fogadá az egész társaság, és az előkészületek gyorsan megtétettek a játékhoz.

Ezalatt a banktartóhoz közelíték, s félrevonván őt, gyorsan e néhány szót váltám vele:

- Uram, ön ismeri Beattini grófot?

- Igen.

- Nejét is?

- Ebédeltem nála.

- A gróf banktartó?

- És ön, uram, kicsoda?

- Én? A gróf sokat nyert tőlem külföldön, szeretném tőle pénzemet visszanyerni.

- A grófnak csak néhány hétre engedém át jogomat; a határidő azonban egy pár nap múlva kitelik.

- Ma tehát már nem jó el?

- Nehezen.

- De holnap?

- Alkalmasint.

- Eljövök.

- Örvideni fogunk; azonban, mondhatom, a gróf most is nagyon szerencsés, jól ellássa ön magát pénzzel.

- Lesz rá gondom. De még egyet. Midőn én a gróffal megismerkedém, akkor még nőtelen volt.

- Tehát bizonyosan később házasodott meg.

- Nem tudja ön, mikor?

- Még eddig nem volt rá gondom.

- A nő igen szép.

- Már az igaz.

- Mondják, hogy...

- Bocsánat, a zöld asztalnál várakoznak már, s minthogy én nem vagyok politikus, tehát nem várakoztathatom magamra a gyűlést.

- Csak egy szót...

- Most nem lehet.

Ezzel a kártyaelnök az asztalhoz ült, én pedig annyit tudtam, mint azelőtt, kivéven, hogy bizonyos valék abban, mikép másnap e helyen mindenesetre meg fogok Beattini gróffal ismerkedni, s midőn az ember játékasztalnál ismerkedik meg valakivel, még pedig ily helyen, akkor legbelsőbb szobájának ajtaját is bátran nyithatja meg.

Meg kell vallanom, hogy magam sem tudám magamnak megfejteni azon ellenállhatlanná vált vágyat, mely szerint Móricz hitvesét minden áron föl akarám keresni. Szinte fogadni mernék, mikép némelyek talán azt kezdik már hinni, hogy szép szemei gyakorlának rajtam ily rendkívüli bűverőt; de becsületemre mondhatom, hogy szívem tökéletesen kimaradt e játékból, s hogy e szerint vágyamat csupán a kaland rendkívüliségének, vagy azon megmagyarázhatatlan erőnek tulajdoníthatom, mely bennünket gyakran annyira lefoglal, s oly mértékben gyakorolja fölöttünk zsarnoki hatalmát, hogy magunk is megunjuk súlyos önkényét és szabadulni szeretnénk tőle, a nélkül, hogy ezt ki bírónk eszközteni. És legalább többször érzék már ilyesmit, s így ezúttal is tökéletesen átengedém magamat ezen ellenállhatlan hatalomnak, s erősen fogadám, hogy csak a titok tökéletes lefátyolozása után nyugszom meg.

A lélekölő játék szemlélése undort gerjeszte bennem, mert a banktartót mosolygó bakónak, a halovány játékosokat pedig siralomházban ülő remegő gyilkosoknak tekintém, kik önmagukra s édes övéikre vérengző kezet emelnek, s azért távozni akarék, midőn az ajtó rögtön megnyílt, s a pinczér által kiszóllítottam.

Az előszobában egy ismeretlen suhanczot pillanték meg, ki azonnal így szólta meg:

- Nagyságos uram, bizonyosan nem ismer engem.

- Valóban nem; mit akarsz?

- Én a házmester fia vagyok azon háznál, hol a nagyságos úr lakik. Fél óra előtt két városi hajdú egy megsebesült embert hozott a házhoz gyaloghintóban, kit azonnal nagyságos uram szállására vittek, melynek ajtaját apám nyitotta meg nekik. Mivel pedig tudjuk, hogy a nagyságos úr az estét többnyire itt szokta eltölteni, tehát anyám ide küldött.

- Nem tudod, kicsoda azon ember?

- Nem, anyám nagyon siettetett és azért nem is tudakozódhattam a hajduknál.

- Jól van, itt e pár huszas, tüstént hazamegyek.

- Köszönöm alázatosan.

A fiú távozott, s én rögtön követém őt, miután a pinczérnek meghagyám, hogy inasomat, ha még ide találna jönni, gyorsan utasítsa szállásomra. Meg nem foghatám, mit kelljen e sajátságos kalandról gondolnom!...

XI.

Két pisztoly.

A belváros közepéről az országút alsó végeig meglehetősen tér fekszik, s így ugyancsak sietheték, ha negyed óra alatt szállásomra akarék érkezni, s hogy kíváncsiságom hatalmasan sarkalt előre, azt könnyen gondolhatni, miután semmi oly összeköttetésem nem volt még a fővárosban, melyből ily sajátos éjjeli látogatást birtam volna magamnak megmagyarázni.

E fölött Bertókom hosszas kimaradása is aggasztani kezdte, s elmémet többféle lehetőség megfontolására vezérelte. Talán észrevették őt a bakon s letartóztatták; vagy eldőzsölte valahol az időt, ámbár korhelykedni még eddig nem tapasztaltam őt; vagy megszökött a vörös nadrággal? Ennél egyebet nem tudnék hirtelen gondolni, s csak első sejtésemet tartám valószínűnek, mert eddig czigányomat mindig hünek és becsületesnek tapasztaltam.

Hiszen majd meglátjuk, mi történt a derék fiúval, gondolám magamban, s galléromat fölhajtván, minthogy az éj igen csipős volt, s eső is kezdte permetezni, gyorsan haladék végig a nagyhíd-utczán, mely oly néptelen vala, mintha az egész város kihalt volna; csak egy kis borházból hangzott néhány rekedt rikkantás, hol alkalmasint az éjjeli betörők szokott kötelességöket teljesíték a pohár mellett.

Ah, de bizony, mégis nem vagyok egyedül az utczán; két sógor jó karöltve az utca közepén, kiknek alkalmasint nagyon jó vasárnapjuk volt, mert az egyik örömeiben kalapját is elveszté már, a másik pedig fonákul tevé föl sipkáját, mi, mennyire egy pislogó lámpa fényénél láthatám, egész arcának igen szeszélyes kifejezést kölcsönzött. Egyébiránt annyiban tökéletesen hasonlítottak egymáshoz, hogy a pompás széles utca igen keskeny volt számukra. Egymást azonban, a mennyire csak lehete, híven támogaták, s valamint a véleményben különböző kettős követek egymás szavazatát megsemmisíték, úgy ők is mindig visszatolák egymást az utca ellenkező oldalára, s ennél fogva mindig ismét az utca közepére jutottak, minek csak azon egy kellemetlen következménye volt, hogy e szerint igen lassan haladtak előre, a mit hasonló körülmények közt másutt is igen sajnosan tapasztalhatni.

Nyelvök egyre járt ugyan, de hebegő beszédökből csak ennyit értheték:

- Mondom, Fetter uram, hogy már átmertünk a hidon.

- Nem - nem - nem.

- Hát Fetter uram talán azt gondolja, hogy részeg vagyok és már nem tudom, mit beszélek?

- Na, Fetter uram, ne legyen goromba, mert én Ausschuss vagyok.

- Azért Fetter uram mégis számár, ha Ausschuss is, ha azt mondja, hogy még nem mentünk át a hidon. Ausschuss ide, Ausschuss oda, mi már Budán vagyunk.

- Na de gondolja meg, Fetter uram, hiszen még csak a Király-utca első kertjénél sétáltunk, midőn a lövéseket hallottuk, azóta pedig alig mult el egy óra; hát ugyan hogyan lehetnénk már Budán?

- Ostoba beszéd, Fetter uram, már én mégis okosabban beszélnék, ha engem Ausschussnak választanának. Már ugyan ki merne a Király-utczában löni? Mikor a lövéseket hallottuk, akkor éppen a hidon mentünk, s bizonyosan gőzhajó érkezett és az lőtt.

- Igen, de a gőzhajók háromszor lönek ám, Fetter uram!

- Hát talán éppen tüsszentettünk és azért nem hallottuk a harmadik lövést.

- Az bizony meglehet.

Éljenek a derék sógorok! Lám, ők még ezen parányi okban is megnyugodtak, míg bizonyos helyeken a legnyomósb okok sem bírják a makacs konokságot legyőzni. Szerettem volna e derék férfiakat tovább kíséni, de ismeretlen vendégem nagyobb vonzó erővel bírt rám nézve, s azért lépéseimet gyorsítám, s kevés percz mulva az országutra fordultam.

Alig haladtam ott néhány lépésnyire, s az egyik köszörüs fabódé mögül egy zömök ember ugrott előmbé, pisztolyt irányza mellemre, s elfojtott hangon e szókat mondá:

- Pénzedet, vagy meghalsz!

Én gyakran járok éjszakánként Pest legelhagyatottabb utczáin is, következésképp e váratlan megszólítás épen nem zavará meg lélekéberségemet, s míg jobb kezemmel a pisztolyt elragadám a zsványtól, bal öklömmel pedig oly erősen sujtám mellbe, hogy néhány lépésnyire visszatántorgott, a falba ütközött, azután pedig hirtelen megfordult s villámgyorsan tovarohant.

Eleinte utána akarék löni, de a sötétség miatt alkalmasint nem találtam volna őt el, s a zaj által talán mégis csődítheték össze néhány őrt, mi csak kellemetlen kérdezősködést és idővesztést okozandott, a nélkül, hogy a gyors lábú zsványnak nyomába akadhattunk volna; rejtélyes vendégem pedig addig meg is hallhatna szállásomon, a nélkül, hogy vele bővebben megismerkedhetném. Ennek meggondolása utam haladéktalan folytatására birt, miközben az első lámpánál a pisztolyt hirtelen megtekintém, s durva készítményű, erős kétcsövű kovás fegyvernek látám azt és úgy tetszett, mintha ezt, vagy legalább ehhez hasonlót már valahol láttam volna. Sőt mi több, csak most tűnt föl előttem, hogy megtámadómnak hangja sem volt nekem egészen ismeretlen. Azonban lehet, hogy mindez csak fölhevült képzelődésem szüleménye volt, mert világosan sem a pisztolyra, sem a hangra nem birtam emlékezni, ámbár elmémben kalandaim egész sorozata fölött összehasonlító szemlét tarték.

E tusakodások közben végre szállásomhoz érkezém, hol a kapu előtt látám a házmestert a két hajduval állani, kik bizonyosan rám várakoztak.

Hirtelen csak e szókat intézém hozzájuk:

- Él még a beteg?

- Oh, igen!

- Nincs veszélyesen megsebesítve?

- Még nála van a sebész.

- Jól van, köszönöm.

- Egy kis borra valóért esedeznénk.

- Itt van.

- Köszönjük alázatosan.

- Holnap délelőtt méltóztassék itthon lenni.

- Miért?

- Mert bizonyosan eljő majd vallatásra a biztos ur.

- Hozzám?

- Természetesen.

- Hiszen az szükséges.

- Jól van.

- Jó éjszakát kívánunk!

A hajduk a gyaloghintóval távoztak, a házmester bezárta a kaput, én pedig gyorsan futottam föl a lépcsőkhöz, mert kíváncsiságom ezen rövid szóváltás után még sokkal magasra emelkedett.

Előszobámba lépve, ismeretlen vendégemet inasom ágyában látam feküdni, s előtte az orvos állott, ki éppen akkor kötözte be sebét. Közelebb léptem, s ki képzelheti bámulásomat, az ismeretlen vendég - inasom volt, Bertók!

- Bertók te vagy?

- Én bizony, uram, de ebül vagyok ám.

- Orvos ur, veszélyes a baj?

- Oh, nem! A golyót már kihúztam a vastag husból, csontot nem sértett, s így egy hét múlva talpon fog a legény ismét állani. Csak a vérvesztés gyöngíté őt meg.

- Tehát nincs veszély?

- Becsületemre mondom, nincs; most csak maradjon a legény lehetőségig nyugodtan, jókor reggel ismét teendém tiszteletemet. Alázatos szolgája nagyságodnak.

Az orvos távozott, s én nyugtalanul foglalék helyet hű emberem mellett és résztvevőleg kértem:

- Nagy a fájdalmad, Bertók?

- Elég jókora bíz az, uram; de paszomántos vörös nadrágom is oda van ám és ez az igazi baj!

- Ej, majd varratunk mást.

- Igazán?

- Természetesen.

- Na, a többi hát majd csak kiheverem egy pár nap alatt.

- De szólj, mi történt? Ki lőtt rád?

- Tudnám csak, hiszen fogadom, életében sem húzna az többé nadrágot gyalázatos testére!

- Tehát nem azon úr, ki a hintóban ült, melynek bakján állottál?

- Dehogya! Hiszen úgy tartom, hogy tulajdonképpen annak volt szánva az a vasbogyó, mely az én vörös nadrágomat pocskéká tette és a czombomat is megrongálta.

- Szólj világosan.

- Mindjárt hozzáfogok; de ígérje meg, uram, hogy ki szabad majd akkor mennem, mikor azt a gazembert fölakasztják, a ki engem ily csúffá tett!

- Tehát elfogták?

- Még nem, hanem hiszen talán csak elfogják majd valaha.

- Talán ráismertél?

- Nem is láttam a gaz zsidót; de cigány semmi esetre nem volt, mert különben legalább a vörös nadrágot megkimélte volna.

- Hagyd a tréfát, Bertók, és mondd el világosan, mi történt?

- Hát, jó uram, én olyan feszesen állottam a bakon, a mint illet s a ki csak látott, bizonyosan mind azt hitte, hogy annak eszem kenyerét, ki a kocsiban ült és így jó ideig minden úgy ment, a mint kellett.

- Merre hajtott a kocsi?

- Mindjárt elmondom. A színháztól az országútra, onnan pedig a király-utczába kanyarodott. Azon azután végigkocogtunk, mintha egész reggelig meg sem akarnánk állani. Már épen így okoskodtam magamban: Bertók, ugyan mit csinálsz, ha ez az uraság egyenesen falura hajtat? Elkiséred-é, vagy pedig elhagyod a város végén és visszatérsz uradhoz?

- De csak nem hagytad el őket?

- Dehogyan hagytam el, hiszen épen az okozta romlásomat, hogy úgy ragaszkodtam hozzájuk, mint a tormába esett féreg. Így okoskodtam ám utoljára: Bertók, urad azt parancsolta, hogy tudd meg lakásukat; te tehát tartozol azt kitudni, habár Nagy-Idán lagnának is.

- Tovább, tovább!

- Hát, a mint a király-utca végére értünk, a mely egyébiránt olyan hosszú, hogy akár egész falunak is beillenek, az úr valamit szólott a kocsisnak s ez azonnal a legelső kert kapuja felé fordítá lovait balra.

- Tehát balra?

- Igen. Ekkor lövés csattant a kapu mellől, én czombomhoz kaptam kezemmel és - a földön hevertem; erre még egy lövés csattant s mivel a kocsi ablakát csörömpölni hallám, tehát a második golyóbis bizonyosan a hintóba ment, melyből asszonyi sikoltást hallottam.

- És a gyilkos?

- A többit azután a városhajdúktól hallottam. Mindjárt a kettős lövés után a mellékutczából a lovas tüzércsapat vágatott elő s a zsvány épen elébök futott. A katona bizonyosan megcsípte volna a gazembert, de ez pisztolyát a ló fejéhez csapta, a ló félreugrott s a zsvány a sötétségben és zavarban eltűnt. Utóbb azután gyalog városhajdúk érkeztek oda, kik épen hazafelé ballagtak a városerdőből, melyet itt Stadtvaidlinak neveznek, engem a pisztolylyal együtt lefoglaltak, az ispotályból gyaloghintót hoztak és engem oda akartak vinni. De én addig könyörögtem, hogy végre mégis ide hoztak, azon átkozott pisztolylyal együtt.

- Tehát az egyik katona látta a gyilkost?

- Igen. Azt mondja, hogy erős zömök ember volt, de arcza úgy el volt burkolva, hogy azt nem láthatá.

- Hát a kocsiban ülő urasággal mi történt?

- Azt nem tudom.

Most véletlenül a király-utczai pisztolyra tekinték s látám, - hogy az annak párja volt, melylyel én támadtatám meg. Minden oda mutatott, hogy a gyilkos és az én megtámadom ugyanazon egy ember volt!

XII.

A legszebb utca.

Hogy igen nyugtalanul töltém el azon éjszakát, melynek folytában annyi váratlan és megrendítő esemény által lepettem meg, azt alkalmasint oly természetesnek fogja mindenki találni, hogy fölösleg róla említést tennem; mivel azonban a mai világban divattá vált már a szükségtelen beszéd, tehát azt hiszem, hogy kivételkép néha én is használhatom e jelenkori szokást, mely nem használ ugyan, de nem is árt.

Ismétlem tehát, az éjt jobbadán álmatlanul virrasztám át, majd Bertókom elfojtott szitkaira figyelve, majd pedig lehetőségig erőtetve agyamat, annak kipuhatolására, hogy ugyan mit kelljen e bonyolult történetről tartanom.

Hogy azon ember, ki inasomra lőtt s utóbb engem is megtámadott, ugyanazon egy gyilkos volt, abban pillanatig sem kételkedém, mert alakja, Bertók leírása szerint, ugyanaz vala s a két pisztoly hasonlatossága is elég világosan szóla. De ki volt e gyilkos és rabló egy személyben? Ez iránt teljességgel nem bírtak gondolatim tisztába jönni. Hogy engem ki akart rabolni, abban semmi különöst nem láthaték, mert ez akárkin is megtörténhetik, ki éjjel magányosan sétál az utczákon, miknek őrzésére legalább is ezer oly fegyveres kívántatnék, ki bort nem iszik és a kártyától irtózik. De mért lőtt ugyanazon ember Beattini grófra? Ez nem történhetett rablási szándékból, mert a gyilkos jól tudhatá, hogy a zaj embereket fog összecsődíteni s ezek közt történetesen és mintegy tévedésből még rendőrök is találkozhatnak, következésképp a rablás nem mehetend véghez.

Tehát bosszú volt a merény célja? Ez valószínű, de egészen e véleménynek sem merék hitelt adni, mert az, ki ily gazdag grófon véresen kívánja magát megbosszulni, ugyan mikép lehetne képes egy-két óra mulva valakit az utcán néhány forint miatt megtámadni! Igen, de a gróf játékos és a rabló talán elveszté minden pénzét s azért vetemült most e kettős gaztettre?

Ily gondolatokkal tépelődtem s e közben néhányszor rövid, lázas álomba merültem; melyből azonban csakhamar ismét fölriadtam, mert, mihelyt szemeimet lezárám, azonnal rablók sűrű csoportjára bonyolultam s irtózatos dolgokat láttam. Egy gyilkos iszonyú nagyságú kést ütött mellembe, s ezen műtételt százszor ismétlé; a másik fejemet vágta le, mely helyett azonnal ismét más nőtt nyakamra; galád némberek ocsmány csókjaikkal a gaz czimboraságba akartak avatni; végre pedig elfogattam és halálra ítéltettem, a bakó már nyújtá felém kötéllel fegyverzett kezét s én futásnak indultam; de a bitófa kiugrott a földből és utánam rugaszkodott s a nép csodát ordított. Szóval, nincs oly eredeti népszinmű, dalokkal és tánczczal, mely több képtelenséget foglalna magában, mint mennyit ezen eseménydús éjszakán össze-vissza álmodtam! Ebből tehát bizonyosan élénken következtetheti a szíves olvasó, hogy ugyancsak örvendék, midőn a nyári nap első sugárai szobámba pillantának.

Bertók, helyzetéhez képest, meglehetősen jól érzé magát s az orvos böcsületére fogadá, hogy mire az új vörös nadrág elkészül, akkorra mulhatlanul talpra fog a legény állani. E tekintetben meg levén tehát nyugtatva, mindenek előtt a király-utczai kertbe érzém magamat huzatva, hogy a mult éjjeli megtámadtatás következményeit kitudván, egyszersmind Beattini gróffal s szép nejével, vagyis inkább Móricz zsidó megszökött hitvesével, valahára megismerkedhessem.

Azonnal útnak indulék s gyors lépésekkel sieték előre.

Nem lesz szerencsém, gondolám magamban, botomat honn feledém s most vissza kell érte mennem, mert a mi utcáinkon nappal sem igen tanácsos bot nélkül jární; azonban ekkor épen

véletlenül egy arszlánnal találkozám s így többé nem volt botra szükségem, hanem vele azonnal folytatám utamat, miután tudtomra adá, hogy neki mindig elég ideje van, mit egyébiránt úgy is tudtam, mert minden valódi arszlánnak csak henyeség a dolga.

- Mire való ezen lovas hajdú a király-utcza szögletén? - kérdem az arszlánt, kiről tudám, hogy mindenre tud felelni, még ha nem értette is, hogy mit kérdezett tőle az ember.

Az arszlán azonnal így válaszolt:

- Ez azért áll itt, hogy a vágatva hajtó kocsisokat elfogja és a gyalog hajdúknak adja át, kik azután az illető helyre kísérik őket, hol illő büntetésben részesülnek.

- Már ez szép! Így legalább nem fog többé annyi szerencsétlenség történni.

Alig mondtam ki e szót, midőn nagy robaj voná magára figyelmünket. Visszatekintünk tehát s mi történt? Egy bérkocsis gyorsan vágatott el a lovas hajdú mellett s lovastól földre teríté őt, az ácsorgó nép nem csekély multságára. A hajdúnak semmi baja nem esett s azért nyugodtan ült ismét lovára és gondosan kitért mindig a rohanó kocsik elől, nehogy ismét a kövezetre röpüljön.

- Ugyan mért uralkodik oly iszonyú bűz ezen utczában, Pest legszebb utczájában, mely a nagy város egyetlen mulatóhelyére vezet?

- Furcsa kérdés! Az egész utczát jobbadán zsidók lakják s ugyan ki keresne azoknál tisztaságot? Már csak azért is szeretik a rondaságot, hogy a jobb ízlésű keresztyének soha ne közelíthessenek hozzájuk.

- Hah, itt a csatorna tele van férgekkel; nézze ön csak azon szép hölgyeket, már csaknem ájulás környezi az undor miatt.

- Oh, hiszen ez csekélység! Ezen bogárkákat a lóbőrökről seprék le s még dicséretet érdemlenek a derék zsidók, hogy ide az utczára szórták.

- Dicséretet?

- Természetesen! Mert ez által legalább tulajdon mulandóságunkra emlékeztetnek bennünket, a mi a mostani világban valóban igen hasznos; különben pedig baromfihízlalóknak is eladhatták volna ez állatkákat s így valóban csak dicséretet érdemlenek.

- Mégis különös, hogy az efféle ily helyen eltűrik. Én ezt épen oly illetlennek tartom, mintha a váczi-utczában vágóhidakat állítanának föl.

- Hja! a pénznek igen édes szaga van s azzal mindent kieszközölhetni. Egyébiránt pedig mostani politikusaink oly roppant lelkesüléssel szónoklanak e rondaság mellett, hogy végre mindezt még magunk is igen gyönyörűnek leszünk tartani kénytelenek.

- Valóban különös.

- Sőt igen természetes, mert az arany egészen egyenlő becsű, akár cserzetlen bőrbe takarva, akár selyem erszényben nyújtják azt.

Épületes okoskodásunk fonala megszakadt, mert e pillanatban iszonyú zaj támadt. A városból ugyanis négylovas urasághintó robogott a liget felé, onnan pedig oláh szekér nyikorgott előre. A két kocsi oly közel jött egymáshoz, hogy egy lyánkát, ki nem térhetett ki, lábairól lesodrottak s halálosan megsértettek. Az oláht azonnal elfogták, de ugyan ki tudta volna a hintó jó lovait utólni? Ők voltak ugyan alkalmasint a szerencsétlenségnek okai és egy pár ember azért néhány követ röpített a hintó után; de ezek azonnal elfogattak s majd megadják a biráskodás árát, melynek gyakorlására senki által nem valának fölszólítva.

- Ugyan mi lehet annak oka, hogy e szép utczában annyi házromot láthatni még a szomorú emlékü nagy árvíz idejéből?

- Oh, annak igen fontos oka van!

- Valóban?

- Igen. Ott, hol a kereskedés minden neme oly nagyban üzetik, mint itt s oly emberek által üzetik, minők azok, kik ezen utca lakosságának nagyobb részét képezik, igen természetes, hogy olyanok is elegenden találkoznak, kik a kereskedést pénz nélkül szeretik gyakorolni. Ezek azután gyakran megszorulnak, midőn tudniillik kivételképen komolyan üldöztetnek s olyankor az ily kerítéstelen, rozzant, földalatti barlangok igen üdvös menedékhelyet nyújtanak számokra.

- Hiszen ez által csak a lopás mozdítatnék elő!

- Nem kell mindent oly fekete színben látni. A művelt jelenkor szelíd szelleme mindenk fölött azt kívánja most, hogy a gazembereknek lehetőségig jó dolguk legyen. A tolvajok számára paloták építtetnek, hogy gond nélkül élhessenek s a gyilkos legszelidebb bánásmódban részesül, hogy ennél fogva bűnét annál csekélyebbnek lássa, s máskor is kész legyen azt ismételni. A böcsületes szegények fölsegítéséről ellenben senki nem gondoskodik; ám lopjanak vagy öljenek előbb, ha gondtalan életet akarnak magoknak biztosítani. Azért tehát igen hasznosak e rozzant barlangok, mert a tolvaj elrejtőzhetik bennök s idővel talán, ha már gazdaggá lopta magát, meg fog javulni; most pedig az a főczél, hogy a bűnös javuljon s koránsem az, hogy elkövetett gaszágaért lakoljon.

- Én nem szeretem e politikát.

- Azt nyilvánosan ugyan ki ne mondja ám ön, mert minden oldalról kigyót, békát fognak fejére kiáltani.

- És ugyan honnan származott ezen különös javítási és újítási rendszer?

- Honnan? Külföldről! Eddig csak nadrágunkat szabattuk a külföld mintái szerint, de most már lelkünket is úgy faragtatjuk, hogy minden legyünk, csak magyarok nem.

- S mi ennek oka!

- Az, hogy szomorú szellemi szegénységünknel fogva, nem vagyunk kitalálni képesek: mire van tulajdonképen szükségünk, hanem mihelyt hirlapokban olvassuk, hogy például az angol vagy francia feje viszket, azonnal mi is fejünket vakarjuk, ámbár tulajdonképen inkább - hátunkat kellene jól megkefésíteni.

- Ezen szép épület, itt balra, alkalmasint valamely jótékony intézet?

- Ah, vegyük le kalapjainkat! Ez a szerencsétlen vakok intézete; a szerencsétlen vakok intézete, kik nem láthatják, mennyire emelkedik nemzetiségünk; kik nem láthatják, mily szíves egyetértéssel öleli egymást minden magyar; kik nem láthatják, mily szíves készséggel segíti az idegen minden törekvésében a magyart; kik nem láthatják, ki kínozza és csalja őket, s azért mindig tisztelettel viseltetnek iránta; - kik - isten veletek, boldog vakok!

- Valahára kibontakoztunk a bűzös raktárak közül; de mily iszonyú por és új bűz, mely az előbbtől csak annyiban különbözik, hogy még annál is kiállhatlanabb!

- Oh, a por igen hasznos, mert arra emlékezteti a henye sétálókat, hogy csak por és hamú vagyunk; vizezni az utcát pedig már csak azért is fölösleg, mert a dologtalan sétálók nagy része úgy is egészen elázott már az adósságok özönében. A mi az új bűzt illeti, ez csatornákból ered, melyek itt még nincsenek illőn rendezve s nem is egyhamar fognak rendeztetni, mert a sétáló a «legszebb király-utczában» annyi élvezetben részesült már, hogy böcsülni sem

tudná a városliget kellemeit, ha minden kellemetlenség nélkül juthatna oda. Ezen bűzös kipárolgás tehát rendkívül hasznos.

Ezen fejtegetés alatt azon kerthez érkezénk, melynek kapuja előtt Bertókom a kocsibakról lelövetett. A kapu zárva volt s előtte több ember csoportozott, kik mind a mult éjszakai véres kalandról beszélgettek.

Arszlánom többször kártyázott Beattini grófnál s így a kertész minden vonakodás nélkül fölnyitá előttünk a kaput.

XIII.

A halottvizsgáló.

Az angol kert igen csinosan vala rendezve s a lakház olasz ízlésben épült, a franczia butorok pedig nagy vagyonosságát tanúsíták a magyar birtokosnak és idegen lakosnak, ki bizonyosan rendkívül pogány lakbért fizetett azon gyönyörűségekért, mikkel e nyári mulatótanya kínálkozott.

- Udvarolhatunk a grófnak?

Az ajtóban ácsorgó inashoz e kérdést intézé vezetöm.

- Méltóztassék besétálni, - felele az inas, - ámbár épen most lépett be a halottvizsgáló.

- Halott van a háznál? - kérdém, rendkívül meglepetve.

- Igen.

- Kicsoda?

- A méltóságos grófnő.

- Talán ma éjjel?

- Agyonlövetett.

Némán követém vezetőmet a terembe s minden fontolgató gondolatra képtelen valék meglepetésem első pillanatában. A terem vörös ablakfüggönyei le valának bocsátva s vérszínben bocsáták be a nyári nap sugárait, mi az egész teremnek bizonyos komor és ünnepélyes színt kölcsönze. A terem falai körül pamlagok és székek állottak, közepén pedig fekete posztóval takart asztalon díszes koporsó emelkedék, mely körül tizenkét viaszgyertya égett, sűrű gőzkört terjesztve a koporsó fölé.

Beattini mély gyászban s rendkívül szenvedő arczkifejezéssel, a koporsó közelében állott; sárga arczsíne, koromfekete haja, szakálla és bajusza oly ijesztő egészlet képezének, hogy első pillanatban inkább sírből fölkelt rémnek hittem őt, mint kedves halottat sirató embernek.

Mellette magos száraz férfi állott, apró szemekkel, vastag orral, tertyedt ajakkal s kimondhatlanul érdektelen arczkifejezéssel. Öltözete egészen fekete volt s aranygombú vékony nádbotja nem igen illett rendkívül kidomborult hasához, mely világosan tanúsítá, hogy a farsztó tanulást nem igen szokta gyakorolni.

A gróf udvariasan inte felénk kezével, ámbár sötét szemeinek gyors fölvilágása azt látszék tanúsítani, hogy megjelenésünket nem szívesen látja; ez azonban csak egyetlen másodperczig tartott s ő ismét folytatá beszédét a mellette álló férfihoz, bánattól rezgő hangon szólván:

- Mondom, orvos úr, a gonosz gyilkos golyója épen szíven találta szeretett nőmet.

- Tehát azonnal meghalt? - kérdé burnótot szippantva az orvos.

- Egyetlen jaj, egyetlen szó nélkül.

- Engedelmével, gróf úr, meg fogom a sebet kissé tekinteni.

- Igen jól van; egyébiránt a halotti bizonyítványban talán azt is meg kell majd említeni, hogy nőm a színházban rögtön görcsöket kapott, minden jeleivel a valódi keleti kolerának.

Mintha virág után nyúlván, kigyót pillantott volna meg az érdekes orvos úr, úgy visszapattant a koporsótól e vészes szók hallása után s igen példás hidegvérűséggel szóla:

- Valóban? De tulajdonkép nem is szükség a sebet közelebbről vizsgálnom, csak méltóságod fájdalmát fognam ezáltal még inkább élesíteni.

- A mint tetszik.

Az orvos asztalhoz ült s a szükséges hivatalos bizonyítvány írásához fogott, néha-néha, mintegy elvétve, azon négyes aranyra pillantván, melyet fáradozása jutalmául a papírra tett a gróf. Míg ezen utóbbi a szükséges adatokat mondá az orvos tollába, addig futó pillantást veték a szerencsétlen halottra.

Oly szép volt az most is, mint midőn a páholyban pillantám őt meg; azon egy különbséggel mindazáltal, hogy akkor piros, most pedig fehér rózsák virítottak szabályos arczán. Örömet legeltettem volna még szemeimet e korán leszakasztott ritka bájú virágon, de a gróf többször mintegy kedvetlenül tekinté rám s én szerényen fordítám szemeimet kísérmre, gondolván, hogy kandiságom talán sérti a gyászoló férjet.

- Mikép tetszik a halottvizsgálat? - szóla suttogva vezetóm s ajkait gúnymosoly játszák körül.

- Nem értem önt egészen.

- Kielégítőnek hiszi ön ezt?

- Ezen esetben igen s reménylem, hogy kétesb esetekben pontosabb a vizsgálat.

- Meglehet. De én egykor láttam, hogy ezen orvos úr, halottas házba lépén, egy alvó gyermekre pillantott s azonnal nagy elhatározottsággal mondá, hogy bízvást el lehet temetni. Máskor pedig egy holt asszonyt vizsgálván meg, az élő férj haláláról adott bizonyítványt.

- Ez elég szomorú! De hallotta ön? Ma délután lesz a temetés!

- Itt még csak megjárja, mert ezt agyonlőtték, fölébredésétől tehát nem tarthatni; de tudok én oly eseteket is, hogy a beteg hajnalban halt meg s már ugyanazon nap délután el is temették. Ezt nevezhetni azután borzasztó hanyagságnak!

Ezalatt az orvos bizonyítványát megírá, díját zsebébe mélyeszté s ünnepélyes bókot csapván, nagy méltósággal távozott, megnyugodva azon szép öntudatban, hogy kötelességét pontosan teljesítette. Ha meghalok, más orvos által vizsgáltatom meg magamat.

Ezen derék s böcsületes ember távozása után a gróf mintegy kérdezve tekinté ránk s a mellékterembe inte, hol vezetóm azonnal bemutatott neki, mondván:

- Gróf úr, barátom meg akart önnel ismerkedni, de valóban nagyon sajnáljuk, hogy ily szomorú pillanatban érkezünk.

A gróf csak néhány hideg, de mégis igen udvarias szóval válaszolt s miután még egy pár közönyös megjegyzést tevénk, már épen távozásra készülénk, midőn csaknem akaratlanul törtek ki ajakimon e szók:

- E szomorú esemény igen borzasztó ugyan s mégis vannak, kik annak örvendnek.

- Mikép érti ön ezt? - kérdé kissé meglepetve a gróf.

Ennyit mondván, többet is kelle szólnom s azért minden tétovázás nélkül folytatám:

- A zsidókat értem, kik mindig rendkívül neheztelnek keresztyén vallásra térő feleikre, főkép pedig a gazdagokra.

A gróf ajkába harapott, de csakhamar ismét összeszedé magát s lehető hidegséggel szóla:

- Ön ismerni látszik boldogult nóm korábbi viszonyait?

- Van szerencsém.

- Első férjéét is?
- Igen.
- Ha szabad kérdezni, mikor beszélt ön vele utolszor?
- Néhány hét előtt.
- Pesten?
- Nem; az alföldön.
- S talán annak következtében kívánt ön velem megismerkedni?
- Igen.
- Örvendek. Egyébiránt meg fog ön bocsátani, hogy mostani szomorú körülményim közt...
- Oh, kérem, nekem kell bocsánatot kérem, hogy ily sokáig alkalmatlankodám. Ügyünket máskor is elvégezhetjük.
- Holnap reggel, ha úgy tetszik.
- Mindenesetre lesz szerencsém.
- Kilencz órakor.
- Pontban kilenczkor.

XIV.

Dalárda.

Hideg búcsúvét után a grófot elhagyók s a városliget felé sétálunk, minthogy arszlánomat nem bírám nyakamról lerázni. Útközben rögtön e kérdést intézé hozzám társam:

- Hogy tetszik önnek Beattini?

- Nem szeretem az olaszokat, - válaszolék kitérőleg.

- Ki tudja, olasz-é.

- Hogyan? Ön talán közelebbről ismeri őt?

- Tudtomra senki nem ismeri őt közelebbről Budapesten s épen azért találkoznak sokan, kik mindenféle kalandos történeteket regélnek róla. Azonban, úgy látszik, hogy ön többet tud mindnyájunknál s családi viszonyait közelebbről ismeri.

- Csak elhunyt nejének története ismeretes némileg előttem s egyedül ezért kell vele szólnom.

- Ah, talán épen hajdani szerencsés imádót van alkalmam önben tisztelnem?

- Oh, épen nem! sokkal kellemetlenebb tárgy az, mely miatt a gróffal szólanom kell.

- Talán párbaj? Úgy segédnek ajánlkozom.

- Haramiának tekint ön engem?

- Hogyan?

- Én mindazt, ki párbajt ví; gyilkosnak tartom; a gyilkos pedig bitóra való. Azonban, tanúra mégis szükségem lesz s azért ön ajánlatát szívesen elfogadom.

- Valóban kíváncsi vagyok, mi fog e rejtélyes látogatásból kifejlenni.

- Majd meglátjuk. Most azonban visszatérhetnénk már a városba.

- De ugyan miért? A reggel oly gyönyörű. Úgy is elég jókor érünk még vissza a poros városba. Ah, most jut eszembe! A «Dalárda» most tíz órakor gyűlést tart a városligeti szigetcskén, menjünk oda.

- Dalárda?! Mi ez?

- S nem tudja ön ezt?

- Nem.

- Oh, úgy már annyival is inkább be kell önt mutatnom, s míg oda érünk, addig elmondom származását, minden egyéb szükséges körülményekkel együtt.

- Kíváncsi vagyok.

- Tehát halljunk szót! Mióta a magyarnak Üdvleldéje nincs, a mi minden tekintetben bizony régóta nincs; és mióta kalodája van, melylyel szintoly régóta dicsekedhetünk, azóta annyi a sok «da» és «de» Magyarországon, hogy «dade» sincs annyi, habár a nagyidai ostrom óta egy sem halt volna is meg. Van most ugyanis uszda, mit a nyelvbúvárok onnan származtatnak, hogy abban az emberek a hullámok ellen uszítatnak, azaz: úszni tanulnak, mikép azt más keresztyén emberek mondani fognák. Van iroda, ezt a váltótörvényszéknél találták föl, annak megmutatására, hogy a kinek ott irnak, az tökéletesen oda van. Van tanoda, jeléül, hogy a

tannak oda kellett volna költöznie, ha szabadon bocsáttatott volna. Van csapda, melybe az ujságírók egymást ugratni törekcszenek. Van lovarda, azaz lovak vára, melyben azt tanítják, hogy mikép lehet mulatságból az ép csontokat eltörni, vagy az ellenség elől gyorsan elfutni. Van csömörde, s ez azon új betegség, melyet a becsületes magyar érez, midőn a sok «da» és «de» által fülei kínoztatnak. Miután pedig ennyi da és de van már divatban és isten tudja még mennyi, melyek hirtelen nem jutnak eszembe, ugyan mért ne léphetne életbe a Dalárda is?

- Ez igaz, de mind ebből csakugyan nem tudhatom még, hogy micsoda tulajdonkép ezen Dalárda?

- Mindjárt meg fogja ön tudni. Napjainkban az ének igen nagy szerepet játszik az egész világban, következésképp még Magyarországbán is. A csalogány énekel, a fűrészhangját énekszerűnek mondják, a csizmadiainas énekel, a pólyás csecsemő énekel, a gőzhajók kerekedalszerű hangokat fejtenek ki, a szél énekel, még pedig különösen Budapesten oly hatályosan, hogy szemeszája megtelik az embernek tőle. Szóval, most mindenki énekel. Néhány lelkesek tehát, kiknek száma, istennek hála! mindinkább szaporodik, összeállottak, azon soha eléggé nem magasztalható hazaboldogító célra, hogy a dalnak illatos apró csatornáit egyetlen nagy tengerbe egyesítvén, üdvosztó hullámaival az egész haza földét megtermékenyítsék, mikép azt a Nilus folyam cselekszi azon iszappal, melyet kiáradása után a földeken hagy. Ezen társaság ritka önfeláldozással felel meg szép és közhasznú céljának és igen gyakran tart gyűléseket, melyekben hölgyek is részesülnek.

- Hölgyek is? Bezzeg van ott vita, tudom!

- Nagyon csalatkozik ön. Nem hasonlítanak ám ezen összejövetelnek a többi magyar gyűlésekhez. Ezekben nem gyanusítanak senkit, nem kárhoztatnak semmit, nem javálnak semmit, nem határoznak, nem vitáznak, nem ellenkeznek egymással, nem személyeskednek és nem is ásítanak.

- Hát ugyan mit csinálnak?

- Esznek, isznak és énekelnek.

- Már ott magam is szeretnék táblabíró lenni.

- Oh, az könnyen megeshetik! Csak egy szavába kerül önnek, s tüstént dalárdnökká lehet.

- Minő új szó ez?

- Én csináltam, nemde szép?

- Rendkívül! De csak van valami más célja is e díszes társulatnak?

- Oh, igen! Például, midőn a társaság valamely tagja meghal, a többi tagok azonnal összegyűlnek.

- És?

- És énekelnek. Ha jeles idegen érkezik városunkba, összegyűlnek.

- És?

- Énekelnek. Ha művész távozik városunkból, összegyűlnek.

- És?

- Énekelnek. Nagybőjtben is összegyűlnek.

- És?

- Énekelnek. Farsangban szinte gyűlést tartanak.

- És?
- Énekelnek. Ha pedig semmi ok nincs az összegyűlésre...
- Nos, akkor?
- Szinte összegyűlnek.
- És?
- És ismét énekelnek.
- Természetesen, csak magyarul?
- Oh, nem! Néha hallatnak ugyan egy pár magyar dalt is, hogy a hírlapoknak legyen min örvendniök; de rendesen csak víg dalokat énekelnek, minthogy:

Szomorú a magyar nóta
Háromszáz esztendő óta!

már pedig nekik vígság a céljok, minthogy a vidámság az egészséget megerősíti és a haza boldogítására nemcsak ép lélek, hanem egészséges test is kívántatik.

- Hát jótekonny célakat nem mozdítanak elő a dalárdnokok és dalárdnoknők, s a dalárdnoknőknek dalárdnok gyermekei?
 - Dehogy nem! Jótekonyságra buzdító dalokat énekelnek, melyek rögtön minden erszényt megnyitnak.
 - Hát az iparúzést pártolják?
 - Oh, de mennyire! Annyi magyar pezsgőt fogyasztanak el, hogy két ily gyárnak folytonos munkát adnak.
 - És a nemzetiséget?
 - Mindig csupán magyar csirkéket esznek, még pedig mindig kizárólag csak magyarországi salátával.
 - Már ez szép, már ez csakugyan dicséretes! Valóban, hálával tartozom önnek, hogy e jeles vállalkozókkal megismertet.
- Alig mondám ki e szökat, s menyei hangok ütök meg füleimet.
- Hallja ön? A gyűlés ugyancsak tüzes folyamatban van.
 - Ah, most a tenoristák énekelnek!
 - Oh, nem! Hiszen most a pezsgős poharakat koczcanták össze. Hah, most, most! Hallja ön a szívrendítő dalt?
 - Hallom!
 - Fölzúdult tenger hullámai gyanánt csapnak füleinkbe. Ez ám az élvezet! Ezret fogadhat ön egyre, hogy huszonnégy óráig egyetlen madár sem fogja magát a városligetben hallatni.
 - Elhiszem!

Most fák által képezett körbe lépénk, s néma tisztelettel hajlottam meg a Dalárda dalárdnokai és dalárdnoknői előtt. Hol azon kemény szív, melyet e látvány meg nem lágyítna? Hol azon lágy kedély, melyet e bűverejú hangok meg nem keményítnének? Sehol! Sehol! Sehol!

A magas fák alatt hosszú asztal terült el, rakva mindennel, mi pompás villásreggelihez kívántatik. Az asztal körül férfiak és hölgyek ültek, a férfiak pezsgős poharat, a hölgyek legyezőt

tartva kezeikben és mindnyájan lelkesülten énekeltek. Az asztal felső végén a fő dalárdnok állott, mindegyik kezében pezsgős poharat tartva, s kiterjesztett karjaival az egész énekkart ki-magyarázhatlan pontossággal kormányozta, mi mellett maga is példás magasztossággal énekelt és ezenkívül lábainak elszánt dobbanásai által az egész roppant személyzetet oly példátlan rendben tartá, melyet egyszersmind hallatlannak kellene mondanom, ha a zaj nagyon is hallható nem lett volna. Az asztal körül ülő dalárdnokok mind magánénekesek voltak, ámbár ezúttal legnagyobb egyetértéssel mind össze-vissza énekeltek, mit különben magánénekeseknél nem igen tapasztalhatni. A tulajdonképi kart két csoport képezé, melyek egyikét vak gyermekek, a másikat pedig pólyás csecsemők alkoták. A vakok hatalmas kenyér-darabokkal voltak fegyverkezve, hogy szünetek közben meg ne unják magukat, ámbár ezen igen száraz multságban alkalmasint nem igen gyönyörködtek. Egyébiránt, kik az egyszerű eledelt megszokták már, azok a jó kenyeret is manna gyanánt eszik, ha elegendő bőségben nyújtatik nekik. A pólyás dalárdnokok ellenben szünetek közben is folyvást igen kedélyesen énekeltek, mi ugyancsak derekasan fűszerezé a pompás élvezetet.

Én igen szeretem ugyan az éneket, de füleim ellen sem viseltetem mostoha indulattal, ennél-fogva már épen arról gondolkozám: merre kelljen szöknöm elragadtatott arszlánom mellől, midőn a térre nyíló legközelebbi fasorban egy csodaszép fiatal hölgyet pillanték meg, ki leir-hatlan gyöngédséggel vezete egy betegesnek látszó éltes asszonyt. Azonnal elhatározám tehát, hogy lépteiket követem; mert ezt mindenesetre érdekesnek hívém, s különben is legalább becsülettel szabadulhattam meg ez által a lelkes Dalárda hazaboldogító zajától.

XV.

Hideg víz és savó.

Közelítésem megriasztani látszék a két ismeretlen hölgyet, mert lépteiket kissé gyorsíták, s a ligetből a Rákos felé távoztak; ki azonban oly kedvelője minden szépnek, mint én, az nem igen könnyen hagyja magát efféle akadályok által gátoltatni. S ha valaha, úgy csakugyan most volt okom, hogy a fáradságot ne kiméljem, mert a fiatal hajadon oly szép vala, hogy egész Budapesten ritkítá párját; és ez nem csekélység, mert hiszen mindnyájan jól tudjuk, hogy három kis német fejdelelenségben sem találhatni annyi szép hölgyet, mint Budapesten.

A fiatal hajadon, ki, mint látszott, nem igen óhajta velem megismerkedni, azon keleties szabású szépségek egyike vala, minőket ily ritka tökélyű összhangzásban csak mintegy elvétve találhatni. Fekete haj és szemek, barna arcok, kimondhatlanul igéző pír által fölhevítve, keskeny sötétpiros ajkak, gömbölyű áll, karcsú nyak, mely ritka szabályszerűséggel egyesült a kerekded vállakkal, görög szabású orr, mind ezek oly igéző egészet alkotának, hogy akaratlanul is igen sűrűn pödörgetém bajuszomat, s lehető legkedvezőbben törekvém magamat minden mozdulatban kitüntetni.

Iparkodásom azonban nem igen használt, mert a hajadon csak kizárólag a beteges, éltes asszonyra fordítá minden figyelmét, s engem észre sem látszott venni. De a tapasztalt férfit az ily akadályok csak merészebbé teszik, s azonnal elhatározám, hogy megszólítom őket. De mikép? Zsebemben mindig egy fél keztyűt szoktam hordozni, s ezt ajánlom mind azon vállalkozó férfiaknak, kik szeretnek szép hölgyekkel hevenyészett ismeretséget kötni, a mit így kell eszközteni.

A keztyűt földre ejtém és fölkapám, természetesen a hölgyek háta mögött, s azután lehető legnagyobb udvariassággal kerülván elébök, tisztelettel, s lehetőségig kedveltető hangon szólék:

- Nagyságtok veszíték el talán ezen szép kis keztyűt?
 - Nem! - felele az éltes hölgy, s útjokat mindketten folytaták.
 - Pedig már örvendék, hogy szerencsém lehet nagyságtok veszteségét visszapótolnom.
- Semmi válasz.

- Talán a Dalárda énekében méltóztattak nagyságtok gyönyörködni?
- Igen, - felele meglepő hidegséggel az éltes hölgy, s egyszersmind fejével biczczente, mintha azt akarná értésemre adni, hogy a további társalgástól föl vagyok mentve.

Szemtelenség nélkül ezúttal nem lehete az ismerkedést tovább folytatnom, de azért visszavonulni sem akarék még, s illő távolban folyvást követém a hölgyeket, néhány legdivatosb trillával szeldelve a levegőt, mi az érzékeny hölgyeknél csak ritkán szokott kedvező hatás nélkül maradni. Volt-e jó sikere szép hangomnak, vagy nem, azt nem tudhatám; de annyi bizonyos, hogy a hölgyek gyorsabban távoztak, s kevés pillanat múlva azon major kapujában tűntek el, mely mellett a vízgyógyintézet áll.

Én még soha nem valék azon helyen, de mégis azonnal ráismertem, mert egy pokróczba burkolt férfit pillanték meg, ki egész erejéből futkosott föl és le a ház előtt, s ki írja le csodálkozásomat, midőn benne egy hajdani barátomra ismerék, ki mindig oly egészséges volt, hogy még a tyúkszemet sem ismerte. Ezt meg kell szólítanom, gondolám, s azonnal e kérdést intézém hozzá:

- Barátom, te vagy?
- Ah, Bende? Örvendek! Rég nem láttuk már egymást.
- Mi bajod?
- Még eddig semmi.
- Hát mit csinálsz itt?
- Meg akarom a bajt előzni.
- Azért izzadod magadat félholtra?
- Nem érted te ezt, barátom. A vas kemény, de azért mégis megtüzesíti a kovács és hideg vízbe dugja, hogy még erősebb legyen. S ezt teszem én is.
- Hiszen te nem vagy vas!
- Az mindegy.
- Orvos ajánlatára vagy itt?
- Oh, nem! Én az orvosokra nem sokat hallgatok; magam is tudom én, mire van szükségem.
- Érzed-e már hasznát a sok izzadásnak?
- Oh, igen! Fejem gyakran fáj, a sok vízivás pedig kissé meggyöngíté gyomromat.
- És mégis folytatod?
- Természetesen. A javulás majd később fog beállani.
- Az örültek gyógyintézete közel van ide, nemde?
- Igen.
- Megengedj, barátom, de nem fog ártani, ha helyről gondoskodik. Azonban, beszéljünk okosat; láttad azon két hölgyet, kik most a szomszéd majorba léptek?
- Igen.
- Ismered őket?
- Természetesen.
- Szólj, szólj, kicsodák?
- Hiába kérdezősködöl.
- Mért?
- Nem kalandra valók.
- Hová gondolsz! Hiszen nem azért kérdezem.
- Tehát komoly szándékból?
- Mindenesetre.
- Ám legyen tehát. Én csak annyit tudok róla, hogy az egyik anya, a másik pedig lyánya; a szép Lenke atyja, Börger János, gazdag kereskedő volt, de bizonyos zsidó tőzsér csalársága következtében megbukott, s a Dunába ölte magát. Özvegye most csekély hozományából él, s gyöngélkedő egészsége miatt ezen majorba költözött.
- Hát a család zsidó?
- Megszökött, mintegy két év előtt.

- Nem tudod nevét?
- Tudtam, de most nem jut eszembe vezetékeve. Másik neve Móricz volt.
- Talán az, kiről mondják, hogy oly igen szép felesége volt?
- Ugyanaz. Ismerted a szép asszonyt?
- Igen.
- Hiszen te minden szép asszonyt ismersz! De bocsánat, innom kell.
- Szomjas vagy?
- Oh, nem! De itt mindig innom kell.

Barátom távozott, s én bizonyosan nevettem volna botorságát, ha a gyalázatos Móricz nevének hallásán annyira föl nem indulok. Tehát ezen családot is inségbe taszította! Azonban csakhamar lecsöndesíte ismét azon remény, hogy másnap reggel Beattinit üstökön ragadom és a préda kiadására kényszerítem.

Ily gondolatokkal tépelődve, visszafelé fordulék; de alig haladtam egy pár száz lépésnyire, midőn igen sajtós látvány által lepettem meg. Egy major közelében ugyanis egy ismerősömet pillantám meg, ki igen komoly arczkifejezéssel követé egy vörös tehén minden lépését. Megszólítám őt:

- Mit keres ön, barátom uram?
- Ah, elvesztett egészségemet!
- Hiszen oly erőben van ön, hogy Toldy Miklósnak is beillenék.
- Oh, barátom, a külszín csal! Oly erőtlén vagyok, hogy alig birom egymásután rakosgatni lábaimat. Most savóval élek és tehénlevegőt szívok.
- Ezt nem értem.
- Azon majorban az istálló fölött van szobám, melynek padlója meg van fúrva, hogy a tehenek kipárolgása az egész szobát mindig átjárhassa. Nappal pedig a tehenek után sétálgatok, hogy mindig gőzkörükben lehessenek.
- S ki ajánlotta ezt önnek?
- Orvosom, e major tulajdonosa.
- Ah, értem! Mért nem folyamodott ön inkább hasonszenvi gyógyrendszerhez, mely napjainkban igen alaposan gyakoroltatik, s nem igen szorul ily nevetséges fogásokhoz.
- Ah, ön ezt nem érti!

Ismerősöm ismét ingadozva követé a legelésző tehén nyomdokait, én pedig boszúsan fordultam el tőle. Mégis csak jobb volt a régi idő. Akkor a savót csak sertések elébe önték, s csak akkor ittak az emberek, midőn szomjaztak, a marhák kipárolgásában pedig semmi gyönyörűséget nem találtak. Hja, hiába! Akkor az orvosok tiszteletreméltó szakállas férfiak voltak, kik éjjel-nappal isteni tudományuknak éltek, mert illőn tudák méltányolni azon fönséges hivatást, mely embertársaik életét kezeikbe adá; most ellenben, kivevén a kevés kiveendőket, a sok táncz és egyéb multságok özöne nem engedi meg a tudományos bűvárkodás gyakorlatát, s ez egyik oka annak, hogy nincs oly sok öreg emberünk, mint hajdan! Azonban vigasztaljuk magunkat azon reménnyel, hogy e szomorú állapot nem fog már sokáig tartani; mert íme, fiatalabb orvosaink szakállat kezdenek már viselni, s így biztosan várhatjuk, hogy a mélyebb tudományosság sem fog ezentúl náluk hiányzani, s majd ismét becsületesen megvénülünk,

mint őseink és nem leendünk kénytelenek gyomrunkban mosógyárt fölállítani, a sertésektől a savót eltulajdonítani és marhabűzön hízni!

De hah, mi ez! Jajgatás, sikoltás! Ah! A tehén megúnta ismerősöm hosszas ólálkodását, megfordult, apró szarvait igen érthető kifejezéssel rázá, s a beteg, ki oly gyöngének hívé magát, hogy lábait is alig bírta előre rakni, úgy iramodott tüskén-bokron keresztül a major felé, hogy a billikomot nyert kan agár is alig birta volna őt elérni. Ha ha ha! Aztán ne nevéssen az ember, midőn minduntalan ily fonákságoknak kénytelen szemtanuja lenni!

XVI.

Bottal és bot nélkül.

Utamat folytatám ugyan a város felé, de a szép Börger Lenke nem ment ki fejemből; bárhová fordítám szemeimet, mindenütt csak csodaszép szemeit és igéző arczát látám. Azonban, ne gondolja ön, szép olvasónő, hogy szerelmes vagyok, oh, épen nem! Átugrottam én már a száz tű hosszát, következésképp nem igen lehete attól tartanom, hogy csak amúgy könnyedén komoly szerelembe essem. Csupán részvét, igen, felebaráti részvét volt azon indulat, mely keblemet ily élénk hevülésbe hozá. Eddig Móricz ügyében csak boszú és kalandvágy intézé lépteimet, most pedig érzem, hogy az elnyomatott ártatlanság ügyvédévé lettem, s itt akaratlanul az «Ördög naplója» jutott eszembe, s félig-meddig Robin de Boisnak kezdém magamat képzelni, ki az özvegy és árva vagyonát visszaszerzi; azon lényeges különbséggel mindazáltal, hogy én teljességgel nem vágytam a szép árva kezét birni, mert a szabadságot mindennek fölött szeretem.

Gondolatim tömkelegéből lépések riasztának föl. Két férfi haladt el mellettem. Első tekintetre is látám, hogy politikusok, mert mind a kettő egyszerre beszélt, s az egyik igen gyorsan ment, mi miatt többször megbotlott a göröngyös úton, míg a másik nagyon is lassan lépegetett, minek következtében mind a kettő mindig meglehetősen egymás mellett maradt. Az egyik tehát rohanva, s a másik fontolva haladó, gondolám magamban és figyelmezni kezdék szavaikra, lépéseiket illő távolban követve.

- Barátom, - így szóla az, ki minduntalan megbotlott, - hiába törekszel engem becsületes szándékodról meggyőzni.

- De kérlek, hallgass meg legalább.

- Ugyan minek? Hiszen tudom, mit akarsz mondani. Okaitokat minden ember ismeri.

- Tehát czáfold meg állításomat.

- Ugyan minek? Hiszen a többség úgy sem hiszi okoskodásidat.

- Te tehát azt hiszed, hogy bot nélkül is kormányozhatni a parasztot?

- Nemcsak ezt hiszem, hanem egyenesen azt állítom, hogy bottal csak rontani lehet és javítani épen nem.

- Furcsa vagy te, barátom, hiszen egyszer saját szemeimmel láttam, hogy inasodat megverted.

- Igaz, de ebből épen nem következik ám, hogy helyesen cselekedtem. A mire egyes ember indulatának heve által ragadtatik, annak gyakorlására nem kell törvény által is engedelmet adni.

- Engedj egy kérdést, barátom.

- Tessék.

- Köteles-e a gyermek szüleinek szót fogadni?

- Igen.

- Hátha lopást vagy gyilkosságot parancsolnak neki?

- Akkor - akkor nem tartozik nekik engedelmeskedni.

- Miért?

- Miért?! Mert ez rossz tett.

- Úgy! És mikép birja a gyermek megítélni, hogy jót vagy rosszat parancsoltak-e neki szülei?

- Nem tagadom, hogy ez kissé bajos; de mire célzasz e hasonlítással?

- A műveletlen ember ítélőtehetsége is csak olyan, mint a gyermeké, s így erőszakos eszközt is kell ellenük használni, ha boldogulni akarunk velük.

- Oh, barátom, már ebben csakugyan szerfölött csalatkozol! Ez egészen más.

Ily hangon huzamosb ideig folyt még e vita, s én már unni kezdém az egészet, mert többszöri tapasztalásból tudám, hogy a rohanók és fontolók soha nem szoktak egymás okainak engedni, habár bensőleg meggyőződnek is azok igazságáról.

Már épen más ösvényre akarék térni, midőn oly nevet monda ki a fontoló, mely egész kíváncsiságot ismét fölébreszté. Így szóla ugyanis társához:

- Már bocsáss meg, barátom, de ti mindenesetre következetlenek vagytok, s tetteitek többnyire merőben ellenkeznek szavaitokkal. Ti, például, minden megyegyűlésen titkos szavazást sürgettek, s tisztújításon mégis ellenzitek gyakorlását, mert féltetek, hogy méregdrágán vásárlott embereitek által cserben hagyattok; ti a nemzeti színészet pártolásáról csevegtetek, s magatok még országgyűlés alatt is német színházba jártok, vagy német és franczia táncz által könnyítitek a haza gondjaitól megnehezült fejeiteket és e haszontalan mulatozásra sok ezret szórtok ki, míg a közhasznú vállalatokat fillérrel sem pártoljátok, s azok előmozdítására csak másokat szólíttattok föl; ti a magyar nyelv mellett legnagyobb indulatossággal harcoltok, fényesnél fényesb szókkal, s magatok még tanácskozási termeinkben is többnyire németül csevegtetek egymással; ti a főnemességet úton-útfélen korholjátok, s mégis majd kibútok bőrtökből a nagy öröm és elragadtatás miatt, ha valamelyiknek társas körében herbatét szörpölhettek és a tejszínes hölgyekkel kártyázhattok; ti az egyházi jószágok világiasítását ugyancsak sürgetitek! de bezzeg szívesen ültök a vendégszerető egyházi férfiak asztalához; te magad pedig, ki annyira pártolod a nemzetiséget és annyit beszélsz a németek ellen, íme, most Börger Lenkét akarnád nőül venni, ki egyetlen szót sem tud magyarul! Elek, illik-e ez?

- És ugyan mért ne illenék?

- Hogyan?!

- Többi vádjaidra nem tartom érdemesnek a választ, s nincs is most kedvem hosszú politikai értekezés elmondására; az utolsóra nézve azonban azt mondom, hogy én a szép Lenkét szeretem, s legyen csak nőmmé, fogadom, hogy rövid idő alatt megmagyarosítom, s így nemcsak szívemnek, hanem még nemzetiségünknek is szolgálatot teszek.

- Oh, barátom, nagyon csalatkozol! Száz esetet tudok én, melyben a legderejobb magyar embert is elnémetesíté a német asszony.

- Úgy mind a száz férfi gyáva volt!

- Majd elválík! Hát mikor lesz már a menyegző?

- Bár rég átestem volna már rajta! De egy fiatal báró édeleg a lyány körül, s ez annyira hizeleg hiúságának, hogy ajánlatimra nem igen akar hallgatni.

- Báró?

- Igen, Dalmer báró.

- Nem ismerem.

- Porosznak mondja magát, igen bőven költ és mindennapos a háznál.

- Már úgy csakugyan nehéz lesz állásod.
- Annál édesb lesz a diadal.
- Ha - lesz!
- Barátom, a valódi férfi soha nem retten vissza az akadályoktól.
- Hah, barátom, tekints csak oda!
- Semmi különöst nem látok.
- Dehogynem! Íme, így dolgozik a műveletlen paraszt, midőn botot érez közelében.

Előttünk napszámos tótokat pillanték meg, kik vetélkedő szorgalommal dolgoztak s néha félre tekintének a fölvygázó botjára.

Elek közönyösen szóla:

- Bizonyosan bot nélkül is dolgoznának.
- Fogadjunk, hogy nem.
- Nem bánom.
- Tíz aranyban.
- Áll.

Most magához szólítá Elek barátja a felvygázót s e szókat mondá neki:

- Barátom, mi ketten bizonyos fogadást tettünk, melynek végrehajtásához megkivántatik, hogy maga innen távozzék s csak két óra múlva térjen ismét vissza. Itt van e szolgálatért öt forint. De mondja meg a napszámosoknak, hogy két órára távoznia kell a városba.

Néhány igen gyöngye ellenvetés után megegyezett a fölvygázó, mert hiszen a mai világban ugyan kit ne lehetne megvesztegetés által kötelessége ösvényéről eltávolítani! Távoztakor hangosan mondá a napszámosoknak, hogy szorgalmasan dolgozzanak, mert csak két óra múlva térhet hozzájuk ismét vissza. Ezután távozott s a két férfi a közeli bokrok mögé vonult, míg én, szinte közel hozzájuk, egy magas fa alá heveredtem.

Alig tűnt el látkörünkből a fölvygázó, azonnal igen furcsa látvány kezdett előttünk kifejlenni. A napszámosok letevék terhöket, nagyokat nyújtóztak, még nagyobbakat ásítottak, fejöket vakarták, pipájokra tüzet csiholtak, leguggoltak, tüzet élesztettek a földön, burgonyát kezdének sütni és lassanként igen mély s alkalmasint szerfölött érdekes beszélgetésbe merültek a tűz körül.

- Enyim a tíz arany!
- Nem tagadhatom.
- Meg vagy most már győződve, hogy bot nélkül...
- Ez semmit nem bizonyít, valamint egy fecske még nem jelent nyarat.

Most ismét heves vitát kezdének a tüzes politikusok, én mindazonáltal csak ezt gondolám magamban: jó urak, valóban mindketten csalatkoztok. Az emberben mindig tisztelni kell az emberiséget, de azért minden ember iránt egyenlő bánásmódot gyakorlani csak akkor lehetne, ha mindnyájan egyenlő felfogással bírnának; ezt pedig csak nevelés fejtheti ki századok alatt. Bizony furcsa! Vannak úgynevezett szabadelművek, kik a botoztatást minden kivétel nélkül ellenzik, mondván, hogy azáltal barommá aljasítatik az ember. Ej, kedves uraim, ti mondjátok ezt? Ti, kik embertársaitokat bizonyos czélok elérhetése végett leitatjátok és azáltal valódi barmokká aljasítjátok?! Ez az igazi bűn, mely szégyent áraszt a XIX-ik század fölvilágosult

szabadelmű hőseire is! Én is azt hiszem, hogy a botoztatás barommá aljasít, de ebben csak bűnösök részesülnek: ti ellenben az ártatlan embereket változtatjátok barmokká, midőn érdekeitek előmozdítása végett barmokká részegítitek őket. És ez azután vajmi nagy különbség! Kissé kevesebbet kellene tehát most talán a bot ellen szónoklani, hanem inkább nevelni kellene a népet; ezt pedig ne várjátok mástól, hanem kezdjétek meg magatok, ti rohanók és fontolók s ne tegyétek embertársaitokat szándékosan barmokká és gazemberekké, midőn borral s pénzzel hazudozásra és vérengzésre kényszerítitek őket!

E pillanatban lódobogás közelíte a város felől. Föltekintvén, egy díszes külsejű lovagot pillanték meg, pompás öltözetű csatlóssal; mindketten egyenesen a vízgyógyintézet melletti major felé vágattak.

Elek indulatosan szóla barátjához:

- Íme, Dalmer báró!

- Csinos ember!

- Most ismét Lenkéhez siet.

Élesen szemügyre vevém a lovagot s ki képzelheti bámulásomat? Dalmer báróban - Beattini grófra ismertem!

XVII.

Az árvák sorsa.

Beattini és ismét Beattini! Tehát mindenütt és mindig ezen emberrel kell találkoznom, mindenütt ezt veti utamba a sors? Jól van! De fogadom, hogy véget vetek gyalázatos mesteriségének, bármennyi áldozatomba kerüljön is e nagy munka. Nagy munka, mondom, mert sokkal könnyebb tíz becsületes embert megbuktatni, mint egyetlen gazembert hatályosan felelősségre vonni!

De előbb bizonyossá kell magamat tennem, gondolám s lehetőségig gyorsan Beattini lakása elé sieték, mert talán rendkívüli hasonlat által csalattam meg. E gondolat mindinkább nagyobb erőre kezd elmémbe kapni, mert alig merék oly elvetemültséget képzelni, hogy férj azon pillanatban indulhasson ki ártatlan hajadon elcsábítására, midőn hitvesének alig hűlt tetemei koporsóban fekszenek; azon hitvesének teste, ki annyira szerette őt, hogy miatta férjét elhagyá és meglopá, sőt vallását is megtagadá s e mellett oly szép vala, hogy a legkövetelőbb férfi vágyait is tökéletesen kielégítheté. Nem, nem, az emberiség érdekében mondom, ily elvetemültséget nem merek hinni, mielőtt kézzelfoghatólag nem győződöm meg igazsága felől. Végre a kapuhoz érvék, de - zárva találám. Hosszas kopogás után a kertész kiszóla:

- Ki az?

- A gróffal kell szólanom.

- Nem lehet.

- Miért?

- Halott van a háznál.

- Épen azért kell bemennem.

- Nem lehet.

- Fogja e borravalót és bocsásson be.

- Meg van tiltva.

- Csak erre feleljen tehát: itthon van a gróf?

- Igen.

- Igazán?

- Eh, ne faggasson az úr, nem vagyok iskolásgyermek.

E szók után a kertész távozik s most ismét nem tudám, mit kelljen gondolnom; ámbár az utolsó kitérő válaszból mégis azt kelle gyanítanom, hogy a gróf vagy a báró nincs itthon s hogy szemeim nem csaltak meg.

Eleinte várakozni akarék, azon határozattal, hogy számadásra vonom őt visszatértekor; e szándékról azonban csakhamar lemondék, miután meggondolám, hogy másnap úgyis találkozom vele s addig legalább jobban meggondolhatom, hogy mikép férhetek biztosabban hozzá; mert, ki ily elvetemültségre képes fajulni, az bizonyosan nem igen könnyedén hagyja magát gazságainak hálójában megfogatni.

Utamat tehát folytatám a város felé; azonban alig érek az első házakhoz, midőn a baloldali első sikátorból egy asszonyt láték kisietni, ki kezében kosarat vit:, melyben egypár befödött cserépedény volt látható s kenyér és egy üveg bor. Ezt magábanvéve nem tarthattam volna

feltűnőnek, mert alkalmasint férjének vitt ebédet, ki valahol dolgozott; de minél inkább közelíté az asszony, annál világosabban kezdék vonásaira emlékezni. Megállék tehát, hogy sejtésem igazságáról meggyőződhessem.

Az asszony közelítvén s rám emelvén szemeit, meglepetés hangján szóla:

- Nagyságos uram! Jól látok-e?

A menyecske valóban jól látott s én sem csalatkoztam. Azon csárdás felesége volt ő, kinél életem oly nagy veszélyben forgott, alföldi utazásom alkalmával, midőn a gyalázatos Móricz által el árultattam. Csodálkozásomból alig bírék magamhoz térni s csak e kérdést intézhetém a menyecskéhez:

- Mit csinál kend Pesten?

- Becsületesen gazdálkodom.

- Talán elhagyta férjét?

- Oh, nem! Ő is itt van. Egy kertben dolgozik s most ételt viszek neki. Oh, nagyságos uram, azon rettenetes éjszaka óta nagy változások történtek ám!

- Valóban?

- Most sietnem kell férjemhez, mert az étel elhűl; de méltóztassék csak ott azon vörös kapus házba sétálni egy pillanatra, ott lakunk, úgys permetezni kezd az eső. Tüstént visszajövök és mindent elmondok. Csak a kapu alatt mindjárt az első kovártélyba méltóztassék besétálni. Istennek ajánlom addig is nagyságos uramat.

A menyecske gyorsan távozott könnyű lépteivel a városligeti kertek felé, én pedig örömet menekültem az eső elől a közeli vöröskapus házba, mert valóban kíváncsi valék megtudni, hogy ugyan mi hozhatá az alföldi csárdást és orgazdát Pestre, hol a hasonló mesterséget gyakorló nagyszámú czinkosok nem igen örömet szenvedik meg az idegent, ki keresetöket csorbítani szándékozik.

A kapu alatti első szobába lépvén, meglepetve hökkentem vissza, mert hirtelen nem bírák elgondolni, hogy minek higgyem azon helyet, melyre ily véletlenül vetődtem.

A szoba meglehetősen nagyocská volt, de butorzata szegényes és a mellett oly sajátságos, minőt eddig még nem láttam. Egy ágy, egy asztal s három szék és egy rozszant puhafaszekrény semmi különöst nem mutatott; de annál furcsább volt a szoba egy egész oldalát elfoglaló nyolcz bölcso és három eszkábázott kis teknő.

Az asztalon nagy zöld tálat láték, mely apró gyermekruhákkal volt tele, miknek mosása igen nehezére látszék esni egy elhízott vastag asszonynak, ki beléptemkor igen nyájasan üdvözle szürke szemeivel; mit én azonban nem igen viszonozhattam az első pillanatban, mert az, mit itt láték, egész figyelmemet lebilincselé.

Majd valamennyi bölcsoben két kis gyermek feküdt lábbal egymás ellenébe fordítva s valamint a bölcso azon vége, melyet fejökkel érintének, úgy párnájok is számozott czédulával volt ellátva; a teknőben csak egy-egy gyermek feküdt s mindegyik szájába vászondugacs volt tömve, melylyel e gyermekek magokat mulatták s mely egyszersmind arra szolgált, hogy kiáltásaikkal szerfölött ne alkalmatlankodhassanak.

Álmélkodásomból a vastag asszony e szavai ébresztének föl:

- Talán kosztost méltóztatik hozni, nagyságos uram?

E kérdést nem értém s azért meglepetve kérdém a rejtélyes asszonyságot:

- Mit akar ezzel mondani?
- Hogy mit akarok mondani?
- Igen.

- Azt, hogy talán kis gyermeket méltóztatik hozzám adni? Ah, bennem tökéletesen bizhatik nagyságos uram; én becsületesen megőrzöm a titkot s nálam semmi hiányt nem szenvednek a kis ártatlanok. Becsületesen mondom, nagyságos uram, nálam kevés gyermek hal meg s annak is nem én vagyok az oka, hanem csupán a gondatlan szülék, kik nem fizetik pontosan a kosztpénzt; mert uramfia, magaméból csak nem hizlalhatom a kis ártatlanokat. Most éppen jókor méltóztatott érkezni, mert itt az etetés ideje s látni fogja, nagyságos uram, hogy lélek- ismeretesen jól tartom a kis csemetéket, mindegyiket saját érdeme szerint, a mint illik.

A fecsegő asszony ezen előadása annyira kíváncsivá tőn, hogy e szókra fakadtam:

- Ám lássuk tehát.

- Tüstént, tüstént! Oh, nálam igen nagy a rend, minden óra szerint megy, mint a kis katonáknál. Tisztázás, füröszítés, étel és alvás, minden pontosan és óra szerint, mert ez tartja egészségben a gyermekeket, míg más helyeken a gondatlanság és rondaság miatt többnyire idő előtt vesznek el.

E szók után távozott az asszony s kevés pillanat múlva jókora tányérral tért vissza, mely tele volt valami fakószínű valamivel, mit első pillanatra csizmadiacsiriznek gondolék; mi azonban füstölge s így alkalmasint más valami lehete. A bőbeszédű asszony széket törölt meg számomra kötényével, azután pedig fakanalat vett elő az ablakpárkányon heverő fésű mellől s a füstölgő fakószínű valamibe dugá.

Ah, ez tehát nem csiriz, hanem étel! gondolám s véleményemben csakugyan nem csalatkozám, mert a kövér asszony nagy önelégültséggel szóla:

- Íme, nagyságos uram, ez vizes pempő; vízből és lisztből van készítve, az igaz, de azért tisztán és jól. Ezt a szegény kosztosok kapják, kikért hónaponként csak hat forintot és egy font szappant fizetnek. Mindenekelőtt ezeket szoktam megetetni, mert hiszen nagy úri házaknál is előbb a cselédség eszik és csak azután az uraság, hi-hi-hi!

A jókedvű asszony nagyot kaczagott ezen rendkívül elmés tréfája fölött s a három eszkábázott teknőből kivéve a három kis kosztost és kényelmesen ölébe helyezé őket; azután szájokból a dugacsot kivoná, félretéve és a kanállal tömni kezdé sorba a kis éhezőket, kik oly mohón nyelék a vizes csirizt, vagyis pempőt, hogy a nagy erőlködéstől szinte könybe lábbadtak szemei. Eközben így csevegett az anyai indulatú érdemes asszonyság:

- Gazdálkodnom kell az idővel, kedves nagyságos uram, míg az egyik elnyeli az istenadta eledelt, addig a másik kettőt tömöm és így sorban. Szegény férgecskék, ezek cselédek gyermekei, kik magok jó dajkaságban szolgálnak, hónaponként húsz forintot húznak bérül s mégis csak hatot fizetnek ezen kis porontyokért. Elhiszem bizony, mert kedveseiket nem győzik borral s így nem sok marad a kis árvákra, hi-hi-hi! Azután, ha mégis legalább pontosan fizetnének! De uramfia! Két hónap múlva már-már többnyire nyomukba sem akadok, mert más nevet adnak magoknak s a helyet is eltagadják előttem, hol szolgálnak.

- Mi lesz azután az oly szegény elhagyatott gyermekekből?

- Mi lesz? Hát többnyire meghalnak, mert hiszen, ki gondoskodnék azon gyermekekről, kit maga az anya is megtagad, hi-hi-hi! Ha pedig életben maradnak, akkor...

- Akkor?

- Hát akkor mindig találkoznak ezen nagy városban oly gyermektelen jó emberek, kiknek ajtókilincse elbir egy ily kis porontyot, ha az ember kosárban ráakasztja; ámbár az igaz, sokszor azután ugyancsak gyanupörrel élnek az asszonyok, hogy férjeik nem jó uton jutottak az eleven kis ajándékhoz, hi-hi-hi!

- Mirevalók a számok a párnákon és bölcsőkön?

- Oh, ezen elővigyázat igen szükséges, mivel különben nagyon könnyen fel lehetne a gyermekeket egymással cserélni, a váltott gyermekek pedig sem szüléiknek, sem gondviselőjüknek nem szoktak szerencsét hozni. Na, báránykáim, jóllaktatok úgy-e?

E kérdés után, melyre természetesen senki nem válaszolt, az ablakpárkányról egy csorba poharat vett le, melyben alkalmasint egy pár kanál tej uszkált s a legyeket elhessegetvén róla, a dugacsokat belemártá és ezután a gyermekek szájába dömöckölé és ismét a teknőbe fekteté őket.

- Így, báránykáim, már most békével alhattok.

Most ismét távozott s kevés percz mulva más párolgó tányérral lépett be, melynek tartalma csak annyiban különbözött az előbbitől, hogy kissé fehérebb volt.

- Ez tejes pempő, nagyságos uram! Jó reggeli tejből és valóságos zsemlyelisztből van készítve. Ezzel élnek azon kosztoskák, kik nyolcz forintot és két font szappant fizetnek. Ezek részint magosb rangú cselédek, részint pedig oly anyák gyermekei, kik egész napon át annyira el vannak sétálással és egyéb dologgal foglalta, hogy nem érhetnek rá, gyermekeikkel bibelődni. Mondhatom, nagyságos uram, hogy bizony kevés hasznom van belőlök, mert hiszen azt a nyolcz rossz forintot a tej maga is mind fölemészti. De hiába, keresztyén az ember és lág a szíve.

A lágyszivű keresztyén asszony a bölcsökhöz ment s ismét hármával tömte a kosztosokat, mit ismét a dugacs bemártása és szájbatömése követett. Az egyik bölcsőnél azonban igen meghökkent és csodálkozva csapá össze súlyos kezeit.

- Mi történt? - kérdém őt kíváncsian.

- Soha bizony! Ki hitte volna ezt? A numeró tizenhárom meghalt! Hm, hm, mit csináljak? Eh, jó lesz biz így.

Ekkor a holt gyermek számát a mellette fekvő elevenével cserélte föl s az etetést oly közömbösen folytatá, mintha semmi baj nem történt volna.

- Mit jelent ez?

- Semmit, csak elcseréltem a számokat, hi-hi-hi!

- És ugyan miért?

- A numeró tizenhárom anyja igen pontosan fizet és nagyon szereti gyermekét, a numeró tizennégy pedig nem szeret fizetni s mivel mind a kettő egykorú és lány, tehát könnyű a csere.

- De hátha észreveszi az anya?

- Attól nincs mit tartanom. Még csak kétszer látta a gyermeket s akkor is mindig csak későn este volt itt.

- És a holt gyermek ott marad mellette?

- Miért nem? Hiszen az eleven nem tudja, hogy halott mellett fekszik, hi-hi-hi! Holnap reggel majd kórházba viszem a kis halottat, ma már nem érek rá, még mosnom kell.

Engem meglehetősen kemény természettel s jó adag könnyelműséggel áldott meg az isten; de megvallom, e jelenet borzasztani kezdé egész belsőmet.

Hollószívű anyák, van-e lelketek, hogy ily pokolba merészlitek szegény ártatlan csecsemőiteket taszítani? Van-e csak egyetlen pillanatnyi nyugalmatok is, míg gyermekeitek ily irtózatossá hódolnak alattuk?

Becstelen csábítók, nem féltek, hogy föllegettelen égből is lecsap rátok a Mindenható boszú villáma? Nem elég, hogy legszentebb kincsétől fosztjátok meg az ártatlan hajadont, ki bűnös esküiteknek együgyűségében hitelt adott, hanem még e gyöngye csemetéket is ápolás nélkül hagyjátok elszorvadni és idő előtt sirba záratni?!

És ti mindnyájan, kiket illet, kik a középkor kínzó eszközeitől oly példás emberszeretettel borzadtok vissza, kik oly hő kebelrel magasztaljátok a szelídséget, lépjete ide és borzadjatok! Itt nem bűnös kintoztatik elkövetett gaztette miatt, hanem ártatlanok szenvednek. Itt nem rablók és gyilkosok végeztetnek ki, hogy a haza hasznos polgárainak többé ne árthassanak. Itt maga az ártatlanság hal el, mert nincs oly hely, hol lélekismeretes ápolatásra talál, míg a legnagyobb gonosztevőre is annyi gond fordítatik, hogy egészséges lakhelye és tápláló eledele legyen! Szálljatok mindnyájan magatokba és törekedjete azon, hogy soha ne kényszerüljön többé emberi kéz ily iszonyú titokról a rejtő fátyolt elvonni!

Ezalatt az étkezés bevégeztetett s a jámbor asszony az utolsó bölcsőhöz lépett, melyben csak egy gyermek feküdt, jóval nagyobbacska a többinél s kitűnőleg finomabb ruházatban. Ennek számára csészét hozott elő a vén sárkány s elhelyezkedvén vele, meglehetősen büszkeséggel szóla:

- Ime, nagyságos uram, ez kosztosaim koronája, kis aranykám, a mint őt nevezni szoktam. Ez már esztendő és kávéba áztatott zsemlyével s egyéb csemegékkel él. Becsületemre mondom, nagyságos uram, hogy egyetlen mákszemnyi cikória sincs a kávéban. Na de ezt nem panaszul mondom, nem biz én, mert édesanyja igen jól és mindig előre fizet. Még külön dajkapénzt is ad, de ugyan minek tartanék neki még pesztonkát, hiszen jobb, ha alszik; alvástól nőnek igazán a gyermekek, hi-hi-hi!

- De tud-e mindig aludni? Az ily nagyobbacska gyerekek rendesen nem alusznak már annyit, mint a kisebbek. Legalább én így tudom.

- Már az igaz, de pár csepp gyöngye altató nem mulasztja el hatását.

- Hiszen az mérge?

- Isten mentsen! Hiszen csak egy-két cseppet adok neki, ha nyugtalankodik, az pedig épen nem árt, csak lecsöndesíti a gyermeket. Húsz esztendő óta tartok én már kosztosokat, nagyságos uram s tudom, hogy mit tehet a keresztyén ember és mit nem.

- És kié ezen gyermek?

- Oh, nagyságos uram, én ostoba, együgyű asszony vagyok ugyan, de a rám bizott titkokat nem szoktam kifecsegni, kivált még pontosan fizetnek.

- Mégis szeretném tudni.

- Bizony nem mondhatom meg.

E gyermek igen kíváncsivá tőn, mert meg nem foghatám, mikép találkozhatik gazdag anya is, ki ily helyre képes adni gyermekét. Azon kulcshoz folyamodám tehát, melylyel eddig rendesen minden titok zárait föl tudám nyitni s így szólék ez emberfogyasztó intézet tulajdonosnőjéhez:

- A gyermek oly szép, hogy nagyon kíváncsi vagyok kilétét megtudni. Mit gondol, nem szép ezen tízforintos?
- Oh, még egészen új!
- Ám vegye és beszéljen, a mit tud e gyermekről.
- Az bizony nem sok, nagyságos uram; de annyit mégis mondhatok, hogy fiú és neve Móricz.
- Ki hozta ide?
- Egy igen szép asszony.
- Az anya?
- Igen.
- S nem tudja nevét?
- Nem.
- Azt sem, hogy hol lakik?
- Nem.
- Azóta nem volt itt az anya?
- Nem.
- Hát ki hozza a pénzt?
- Egy czifra inas.
- Nem lehetne attól a titkot valamiképp kitudni?
- Oh, a hálnál is némább az. De mivel a nagyságos úr oly kegyes volt irántam, tehát még egyet mondhatok. Füröszteskor azt vettem észre, hogy -
- Hogy?
- Hogy a fiucska - zsidó!
- Micsoda?
- Valósággal úgy van.
- Ez különös.
- Nekem is nagyon föltűnt, - de ni, mit látok!
- Hol?
- Az utca túlsó oldalán sietve megy a város felé azon inas, ki a pénzt rendesen hozza.
- Az ott?
- Igen.
- Szent isten! Ismét!
- Talán ismeri, nagyságos uram? Az ég szerelméért kérem, el ne áruljon!
- Legyen nyugodt.
- Elveszteném a jó kosztost, ha...
- Mondom, legyen nyugodt.

E szók után kalapomat vevém s a borzasztó intézetet elhagyám, melyben ismét új fonalára akadtam azon hálónak, melybe oly titokteljesen bonyolultam, mióta Móriczczal az alföldön találkozám. Most ismét különféle tervek s gondolatok csatáztak agyamban.

Ingerültségem első pillanatában az inast akarám nyomban követni és elfogatni, mert ő ugyanaz volt, kit mintegy óra előtt Beattinival, vagy Dalmerrel a majorban lovagolni láttam. A gyermek neve Móricz volt s e gyermek zsidó és a gróf vagy báró inasa hozza tartásáért a pénzt. E gondolatok össze-vissza zavarodtak elmémben s teljességgel nem tudtam azokat tisztába hozni. Móricz nekem szót sem monda gyerekekről s a fiúcska mégis zsidó és neve Móricz!

Holnap minden iránt tisztába fogok jönni, gondolám s előbbi szándékomról lemondék, nem akarván különben is az inas üldözése által zajt és botrányt okozni az utcán.

Épen távozni akarék a házból, midőn a csárdás felesége sietve lépett be a kapun és igen nyájasan szóla:

- Bocsásson meg, nagyságos uram, hogy oly sokáig várakoztatám, nem szabadulhattam előbb uramtól. Ő is alázatosan köszönti a nagyságos urat.

- Köszönöm, köszönöm jó asszony; de az eső elállott s az idő eljárt, nekem most már mennem kell.

- Oh, nagyságos uram, csak egy parányit tessék legalább szegény hajlékunkba sétálni.

- Majd eljövök máskor, talán már holnap.

- Pedig szerettem volna ám elmondani, hogy mi történt rajtunk és egy pohár jó tejjel is szolgálhatnék ám a nagyságos urnák, mert én most tejesasszony vagyok.

- Valóban? És férje mégis dolgozni jár? Hiszen a tejesasszonyok különben jól birják magokat.

- Igen ám, a kik tudnak már a tejjel bánni! De én még csak annyit tudok, hogy hamuzsírral kell a habot csinálni. Majd ha egyszer minden tejesitkot kitanulok, akkor bizonyosan könnyebben fogunk mozogni, mint most. De meg úgy is jobban szeretem, ha az emberem szorgalmasan dolgozik, mintha henyeségből ismét előbbi kenyerére térne vissza; mert hej, nagyságos uram, az alföld nagy ám, de azért mégsem tudom, hogy ott van-e több zsvány, vagy itt!

- Igaz, hát mért hagyták el a csárdát?

- Inkább a csárda hagyott el minket!

- Hogyan?

- Igen ám, Móricz zsidó fölgyújtotta.

- Móricz?

- Az bizony, még ugyanazon éjjel, mely előtt a nagyságos úr elhagyott bennünket.

- Szörnyű!

- Azután még attól is félt az uram, hogy a szegény legényeket boszúra ingerli ellene a zsidó, és azért eladtuk mindenünket, és három tehénkével itt Pesten telepedtünk meg, azt gondolván, hogy itt csak nem akadnak ránk a cimborák és a zsidó.

- És bizonyosan Móricz gyújtá föl a csárdát?

- Még maga kiáltott be hozzánk, hogy ez az árulás díja, midőn már magas lánggal égett fejünk fölött a ház.

- S nem nyomozták őt?
- Dehogy nem! De mindenestül eltűnt a vármegyéből; később azonban ruháit a Tisza mellett találták, s így alkalmasint a vízbe ölte magát; isten bocsássa meg bűnét!
- Azóta semmit nem hallottak felőle?
- Egy szót sem.
- Szeretem, hogy ezt meg tudtam, máskor majd többet fogunk beszélgetni. Most mennem kell. Mondja meg férjének, hogy maradjon meg a becsület útján, s rám minden bajban bátran számíthat.
- Köszönöm alázatosan! Istennek ajánlom nagyságos uramat!

XVIII.

Prókátor, fiskális és ügyvéd.

Megvallom, első pillanatban szinte elkedvetlenültem, meddig valószínűnek tartám, hogy Móricz bűnsúlya alatt összeroskadván, kétségbeesett, s a Tisza hullámaiba temetkezett, mert kimondhatlanul vágytam őt gaztettei miatt feleletre vonhatni; utóbb azonban lassankint mindinkább meggyökerezett bennem azon meggyőződés, hogy hozzá hasonló emberek nem egyhamar esnek kétségbe, s hogy az egész alkalmasint csak jól kiszámolt csel volt, melylyel egyszerre minden üldözést meg akart szüntetni, hogy annál biztosabban menekülhessen meg.

Mivel nem regényi hős vagyok, hanem csak híven, s minden kendőzés nélkül mondom el mind azt, min életemben valóban keresztül mentem, tehát igen természetes, hogy a fönnebbi rendkívüli események sem valának képesek velem az ebéd idejét feledtetni, mire a regényi hősök rendesen oly keveset gondolnak, mintha csupán a levegőből élnének. Csak az ebéd illő és becsületes befejezése után folytatám ismét nagy munkámat.

Evésközben ugyanis azon eszme villant keresztül agyamon, hogy még sem ártana talán előbb valamely gyakorlott törvénytudóssal értekezni e csiklandós dolog felől, mielőtt egyszerűen amúgy huszárosan belevágnék; mert arról előre is meg valék győződve, hogy, ha hirtelenkedés által egyszer ki hagyom kezeim közül siklani emberemet, bizonyosan nem igen könnyen fogom őt többé hálóba keríthetni.

De az volt most még a bökkenő, hogy ugyan kivel közöljem ügyemet? Ügyvédekkel nem igen valék ismerős, mert adós senkinek nem voltam, pénzt kölcsönözni pedig senkinek sem szoktam, s a pörlekedést különben is gyűlölöm. Kezembe vevém tehát a kalendáriumot, s végig nézém az ügyvédi sorozatot. De már most kit válasszak a hadsereg közül, melylyel akár a marokkói császárt is ki lehetne birodalmából szorítani? Azt-e, kinek legszebb neve van? Nem, mert a szép piros almában féreg is lappanghat. Azt, kinek legkurtább a neve? Nem, mert kurta késsel is csak úgy ölheti meg magát az ember, mint hosszúval. Tehát a leghosszabb nevűt? Nem, mert az majd keresetemet is szokás szerint a leghosszabb útra találná vezetni. De ugyan kit válasszak tehát?

Iszonyú kérdés, melynek megfejtése annyi fejtörésembe került, hogy ezen fáradozással legalább is húsz joggyakorló tehette volna le az ügyvédi vizsgálatot, a nélkül, hogy az által az igazság ügye akár nyert, akár veszített volna. Sőt mi több, e választásomat még az is rendkívül nehezíté, mivel nem tudám, hogy tulajdonkép prókátor, fiskális, vagy ügyvéd tanácsát kérjem-e ki? Sokan alkalmasint azt gondolják, hogy mindegy: akár jobb, akár bal, akár pedig mind a két kezével nyúl az ember erszénye után. Én azonban ezt nem hiszem egyenlőnek, s csak azt tartom mindegynek, hogy akár csizma nélkül, akár talpatlan csizmába ázzék föl az ember lába.

De mi különbség van tehát a pörvivők ezen három faja közt? Oh, azt nem igen lehet csak amúgy néhány szóval megmagyarázni; látni kell mindegyikét, ha kézzel akarjuk a különbséget fogni, mely egyébiránt leginkább csak a modorban alapszik, mert annyiban csakugyan mind a három hasonlít egymáshoz, hogy hosszú úton szeretnek célhoz jutni, mely tekintetben némileg a bérkocsishoz is hasonlítanak.

Hogyan? Bérkocsishoz?

Valóban, igen. Állításomat példával bizonyítom. Egy idegen úr egyszer a szervita-téren megszólíta egy bérkocsist, s kérdé, mennyiért vinné őt a szerviták templomába? A bérkocsis négy

huszast kivánt; az idegen a hintóba ült, s a bérkocsis meghurczolá őt néhány utcán, azután a szerviták temploma előtt megállott s a négy huszast legjobb kedvvel zsebébe dugá.

Ime, így cselekszik némely prókátor, fiskális és ügyvéd is. Ezek is jól tudják, mikép lehetne a pörnek egy csapással véget vetni; azt korántsem cselekszik, mert úgy vajmi keveset bírnának tejökbe aprítani! Ők tehát szinte jól meghurczolják védenczöket, s ez illőn hálálja meg a buzgó fáradozást, sőt még hírre is kaptja derék pártfogóját, minthogy oly bonyolult hosszas pört is meg tudott nyerni.

A kérdéses hasonlatosságot ezek szerint világosan és elegendőképen bebizonyítván, most már lépünk, ha úgy tetszik, a prókátor szobájába.

Ő a magyar-utca valamely rokkant alházában lakik. A magyar-utczában, mely talán azért nyeré mintegy kitüntetésül, e díszes nevezetet, mivel az egész belvárosban nincs utca, mely vele dísztelenségben vetélkedhetnék. Sár, por, szemét, pocsolya, lomrakás, bűzhödtt névtelen tömegek, és jó ég tudja hányféle undokság emberi emlékezet óta díszesítik ezen utcát, mely a mellett még görbe és szűk is, mintha arra akarna czélozni, hogy a magyarnak saját hazájában sem szabad egyenes úton haladni, hanem csak amúgy melléksikátorokon kell az óhajtott czélhoz törekednie. Lámpái csak úgy pislognak, mint a rimóczi nyúl, mintha lakosai elől a fölvilágosulást mindenkép rejtteni kellene. Ezenkívül pedig mennyi oly lakosa is volt már szent Ilona szigetének, kiket még csak megnevezni sem merészlünk, ámbár nevök egy részét kéj és örömtől kölcsönzik.

Ámde mi közünk ehhez, nemde, szíves olvasó? Hiszen egyikünk sem utcabiztos. Lépünk tehát a házikóba, mely kétségtelen jeleit mutatja ugyan annak, hogy a szomorú emlékezetű árvíz által derekasán megmosatott, de azért mégis meglehetősen szurtos, és azért igen jól fogunk cselekedni, ha kabátunk szárnyait jól magunkhoz szorítjuk, hogy valamikép a falhoz ne dörzsölődjék.

Az udvar nem tágas ugyan, de azért mégis annyi lim-lom és rendtelenség van benne, hogy a legnagyobb udvart is illőn tölthetné be. A kapunál, mely tulajdonkép csak gúnyból neveztetik így, minthogy a bizony kis ajtónak is elég parányi, egy bozontos, életunt komondor hever lánczon, rabságában tökéletesen megnyugodva, mert így legalább helyébe viszik a csontokat, s még csak ezért sem kell fáradnia. A háziúr tulajdona-e, vagy a prókátoré, azt bizonyosan nem merem eldönteni; rendkívüli soványságánál fogva azonban azt vagyok hinni hajlandó, hogy a prókátoré; és pedig annyival is inkább, mert, ha a háziúré volna, úgy alkalmasint rég megölte volna őt az éhség. Ezen állításom korántsem rágalom, mert hiszen ki ne tudná, hogy a háziurak még házaikra sem szeretnek költeni, ámbár azokból irgalmatlan hasznot húznak; ugyan mikép költenének tehát ily haszontalan vén komondorra, mely rekedt ugatásával csak háborítaná őket, midőn azon törik kemény fejöket, hogy ugyan mikép lehetne a házbért minden ok nélkül sikeresen magasabbra rugtatni?

A konyhaajtóban kalitka függ, melyből egy lépkóros vén seregély szünet nélkül e szót krákogja az érkező idegen elébe: «Spicpuj! Spicpuj!» mi azt látszik tanusítani, hogy oly emberek jártak ide többnyire, kik igazságtalan pörben kerestek ügyvédet; s hogy a prókátor tősgyökeres magyar ember, mert különben bizonyosan nem tanította volna madarát német nyelvre.

A konyhában egy éltes és rendkívül szurtos szolgáló, lefüggő hajjal, egy öreg kedvetlen macska és egy haragos vén gazdasszony társalkodnak, a mennyiben társalkodásnak nevezhetni azon kedélyes modort, mely szerint úgy néz egymásra az ember, mintha egyik a másiknak orrát akarná elharapni.

Gazdájok után kérdezősködvén, azonnal a szobába utasítottam. Beléptem tehát, s első tekintetre azonnal meggyőződém, hogy csakugyan jó helyen járok.

A szoba falai kissé penészesek voltak ugyan a nedvességtől, de azért mégis nyájas tanyául szolgáltak néhány szorgalmas egyénnek a pókhálósok régi családjából, melyek hálóiiban úgy eviczkéltek a szerencsétlen legyek, mint ügyvédi körmök közt a boldogtalan védenczek. Ha szerfőlött nem csalatkozom, úgy e falak egykor föstve valának; most azonban oly szintelenek már, mint a jelenkor nevezetes politikusai. A bútorzat igen egyszerű; minden sárgára van festve, jeléül, hogy tulajdonosuk leginkább sárgákkal szeretné magát fizettetni, ha a mostani rossz időkbén egy zsák burgonyával is nem kényszerülne megelégní. A szoba közepén meglehetős nagyságú puhafa asztal áll, mely poros ugyan, de azért a számtalan tintafoltokat mégis világosan láttatja, mikkel mindenütt be van tarkázva. Rajta két birsalma, egy forgácslegyező, melynek már csak nyele van épségben; egy szúrágta törvénykönyv, néhány pipa, és elsárgult iratcsomó látható. E mellett természetesen az öblös tintatartó sem hiányzik, mely azonban annyira be van száradva, hogy alkalmasint igen rég nem használtatott már. Az asztal előtt szalma fonadékú, igen kényelmes pamlag állott XIV. Lajos francia király idejének divatja szerint, s ezen igen nagybecsű régiségen, mely bizonyosan épen e miatt egy árverésén sem fog elkelní, kedélyes nyugalommal ül - a prókátor.

Feje már rég őszbe csavarodott volna, ha parókát nem viselne, így azonban csak vörössé változott a hajdan fekete paróka, az idő mostohasága következtében. Bajusza ellenben egészen ősz vala, és igen szomorúan árnyékolá be a pipaszár felső végét, mit szájában tarta, míg alsó végén az iszonyú terjedelmű tajtékpipa nem a szőnyegen ugyan, hanem mégis a súrolatlan padlón nyugodott. A pipából sűrű füst, a kebelből nehéz sóhajok, a fejből pedig régi gondolatok szállongtak föl. Az egyik kéz a pipaszárat tartá, a másik pedig a zsebben keresett valamit, mit teljességgel nem találhatott meg. Az asztal mellett egy pintes üveg állott, melyben alkalmasint tinta volt, mert hogy az érdekes prókátor délután is vörös borral élne, azt a viláért sem merném ráfogni.

Rövid üdvözet után nevemet elmondván, székre mutatott a prókátor, azon kezével, mely előbb zsebében motozott, és ünnepélyesen szóla:

- Miben lehetek szolgálatára, domine spectabilis?
- Kissé hosszasan kell ügyemet előadnom.
- Csak világosan, csak világosan, domine spectabilis. Szolgálhatok talán pipával?
- Köszönöm.
- Tehát kérem méltóztassék szólni. Talán valami régi pör?
- Oh nem; egészen új.
- Talán a váltótörvényiséknél?
- Nem épen, hanem...
- Na már ezt szeretem, mert az előtt nem szoktam allegálni. Hiszen ott még szóhoz sem juthat az ember igazán, mikor már az ítéletet is kimondják. De kérem, domine spectabilis, csak tessék szólni, figyelemmel fogom hallgatni.
- Tehát méltóztassék.

Most lehetőségig röviden, de mégis elég körülményesen előadám az egész történetet, a berettyói találkozástól kezdve egészen mostanig; a neveket azonban természetesen elhallgatván, minthogy titkaimat nem akarám dobra ütni, mielőtt emberem nyilatkoznék.

Épen végére értem előadásomnak, midőn bizonyos sajátságos hang ütközék füleimbe, melyet eleinte egyáltalában nem tudék magamnak megmagyarázni. Az ácsok széles fűrészének hangjához is nagyon hasonlított ugyan, de gondosb figyelem után mégis azt hívé, hogy

száraz lóbórt vonszol valaki az ablak alatt a göröngyös kövezeten. De most a prókátorra tekinték, s azonnal tisztába jövék a sajátyszerű hangra nézve. A pipa elvált ajkaitól, melyek ennek következtében nyitva maradtak, és szabad kilátást engedtek néhány feketesárgás fognak, melyek közül rémes hortyogás hangzott felém. A prókátor valósággal elaludt! Am aludjék békével, nem árt legalább senkinek, s napjainkban ez már magában is nagy érdem. Bár akkor is inkább aludnék a derék prókátor, midőn hetivásári napokon a Duna partját, kecskeméti kaput és kerepesi utat végig barangolja, s a tojásos és baromfias kocsik közt gondosan fülel és hallgatózik, hogy nem lehetne-e «János gazdát», vagy «Misa szomszédot» valamiképp porlekedésre bírni, és ez által előre is néhány pár tojásra, vagy csirkére szert tenni, s utóbb tőlök az egyetlen tinó árát is kicsikarni, azon épületes ürügy alatt, hogy bizony még az igazság szekere is elakad, ha nem kenik. Tehát csak aludjék ön, derék prókátor úr, és ne izgassa többé egymás ellen az együgyű parasztokat, csupán azon okból, hogy legyen otthon mit állítania a tűz mellé!

A prókátorral tehát e szerint nem boldogulhattam, s most már ennél fogva igen természetes, hogy a fiskális következők, kinél tanácsot akarék kérni.

Azt alkalmasint az újvilág- vagy hatvani-utczában leltem meg, bizonyosan már magam sem tudom hogy hol; de elég az hozzá, hogy előszobájába szerencsésen bejutottam.

Első pillanatra azt hívék, hogy csalatkoztam, s fiskális helyett orvoshoz jutottam, mert az előszobában több ember ült, kik bebocsátásra látszottak várakozni, miképp azt különben orvosok előszobáiban tapasztalhatni. És e véleményemben még az is megerősített, hogy ezen még többnyire fiatal férfiak mind meglehetősen rossz színben valának, mintha épen csak most gázoltak volna keresztül a nagybőjtön. Néhány kérdés után azonban megtudám, hogy mindezek részint hivatalt, írási munkát, részint pedig kölcsönpénzeket keresnek, miket a fiskális úr mindenkinek, minden minőségben és mennyiségben szerezni tud, miképp azt rendszeren valamennyi hirlapban sűrűn jelentgetni szokta.

Már ez hasznos ember, fogják alkalmasint sokan gondolni, s annyiban csakugyan igazuk is van, hogy magának meglehetősen hasznot tud hajtani. Ő tudniillik igen ügyes ember, és többi közt ily fogásokat gyakorol: több fiatal emberrel igen nyájasan tudatja, hogy valahol, igen kedvező feltételek mellett, irtó nagy hivatal ült meg, s hogy annál fogva próbaírást kívánnak. Az ifjak, kik közül természetesen egyik sem tud semmit a másiktól, megkapják a sok írni valót, el is végzik szépen ingyen, a fiskális pedig jól megfizetteti magát érte, és azután vállát szánakozólag vonogatva, egymásután tudatja az ifjakkal, hogy a hivatalt más nyerte el. Továbbá, ezen fiskális százezreket is tud törvényes kamatra szerezni, legalább ő úgy hirdeti, s így igen természetes, hogy sok oly ember látogatja őt meg, ki öröklött vagyonának minél előbb szeretne nyakára hágni. Ekkor a fiskális és pénzkereső közt körülbelül ily párbeszéd megy véghez:

- Mit méltóztatik parancsolni?
- Pénzt szeretnék fölvenni.
- Oh, azzal szolgálhatok.
- Örvendek.
- Mennyit méltóztatik.
- Csak tízezeret.
- Csekélység! Holnapra meg lesz.
- Tehát számíthatok rá?
- Bizonyosan.

- Ajánlom magamat!
- Kérem, a beíratási díj tíz forint, s ezenkívül mellékköltségek fejében még öt forintot méltóztassék fizetni.
- Itt van.
- Köszönöm. A mi engem illet, én fáradozásomért egy fillért sem követelek.
- Oh, kérem, majd megszolgálom szíveességét.

Ezzel a pénzkereső távozik, s másnap legjobb reményekkel jó vissza; de ekkor a fiskális oly irtózatossá föltételeket szab elő, mik alatt a pénz kölcsönözteni fogna, hogy azokat teljességgel nem fogadhatja el. És épen ez az, mit a fiskális óhajtott, mert alkalmasint öt forintot sem igen tudna szerezni, minthogy csak zsidóskodni tud, de azon ügyességgel korántsem bír, melylyel a zsidók és még mások is, a pénzszerzési mesterséget gyakorolják. De ez nem baj, mert ő zsebébe rejté a tizenöt forintot, s ennél többet nem is kívánt.

Ezen adatokat csak később tudám ugyan meg, de mégis szükségesnek látám előre elmondani, hogy legalább tudja a szíves olvasó: mily derék férfi szobájába lépünk.

A szoba elég nagy s keskeny szőnyegekkel van borítva, melyek a fiskális hazafiságát igen szép színben tüntetik elő, mert első pillanatra mindenki tökéletesen meggyőződhetik, hogy ezen szőnyegek valóságos árvavármegyei csíkos pokróczok, következésképp a hazai műipar készítményei. A falakon nem függnek képek, mert a fiskális nem szereti a függést. Könyvszekrény nincs ugyan a szobában, de a falak mellett mindenütt poros íráscsomók hevernek, jeléül, hogy a fiskálisnak igen sok pöre van, vagy legalább lehetne, mint Hugli borbélynak sebészi oklevele. A hosszú asztal szinte irományokkal s számtalan levéllel van megrakva, miáltal azt akarja a fiskális úr tanusítani, hogy ő az egész világgal levelezésben áll; ámbár vannak rágalmozók, kik azt hiszik, hogy majd valamennyi boríték csak - üres papírt fődöz.

Maga a fiskális asztalához támaszkodva áll, s úgy fogadja el a folyamodókat, mert egykor egy igen nagy úrnál volt, ki szinte így fogadta őt el. Haja mélyen homlokára van fésülve, hogy annál fontosabb kifejezést kölcsönözthessen arcának, mely egyébiránt egészen bajusz- és szakálltalan, s meg kell vallanom, nem szeretném, ha a róka megtekintené, mert alkalmasint azt fogná mondani, mit a szép álarczról monda egykor, midőn azt megfordítá. Kabátja be van gombolva, s kezében aranyozott ezüst burnótszelenczét forgat, melynek egyik része sárga, a másik pedig fekete burnót foglal magában, jeléül, hogy e derék fiskálisnak ez a jelszava: ha akarom vemhes, ha akarom nem vemhes. És ő e jelszó mellett oly jól érzi magát, hogy egyetlen fillérrel sem adós, mert egyébiránt alkalmasint nem igen bírna maga számára hitelezőt találni.

Beléptem után e szókkal kezdém meg beszélgetésünket:

- Üdvözlöm önt, fiskális úr.
- Alázatos szolgálja, tekintetes úr.
- Mintegy félórai kihallgatást kérek.
- Méltóztassék parancsolni. Nagyon el vagyok ugyan ügyekkel halmozva, mondhatom, a legfontosabb ügyekkel, de azért mégis...
- Oh, úgy inkább nem alkalmatlankodom.
- De kérem, kérem, csak méltóztassék parancsolni. Csak akarni kell, s mindig marad még az embernek egy kis ideje, kötelessége teljesítésére. Méltóztassék helyet foglalni.
- Ügyem meglehetősen szövevényes.

- Talán zálog nélkül méltóztatik pénzt kívánni?
- Nem.
- Vagy gazdatisztet, jó óváspénzzel, és mégis félig ingyen?
- Nem.
- Tehát méltóztassék.

Miután a fiskális ily hamar kifogyott azon ügyek elsorolásából, mikben segítségemre akart lenni, tehát segíték ismereteinek szűk körén, és elmondám neki ügyemet, oly röviden, mint a politikai szónokok azon tárgyakat, mikhez nem értenek, de mikről mégis szólniok kell, ha nevezetes férfiakkal kívánnak tartatni.

Beszédemet már rég elvégezém, s a fiskális még folyvást hallgatott, és körmeit rágta; végre azonban e szókkal szakasztá meg e száraz mulatságot és sovány csemegézést:

- Hm, hm, csodálatos!
- Nemde?
- Valóban!
- Igen különös eset.
- Rendkívül!
- Mit szól ön hozzá?
- Én?
- Igen.
- Hm, hm, igen furcsa!
- Furcsa?
- Akarám mondani: rendkívüli!
- S ön tanácsa?
- Rendkívüli!
- Valóban?
- Mindenesetre.
- Szeretném hallani.
- Mit?
- Ön tanácsát.
- Ah, úgy!
- Tehát?
- Én... én... ezerszer bocsánatot kérek... mondom, bocsánatot kérek...
- Miért?
- E pillanatban fontos ügy várakozik rám - valóban nagyon sajnálom, de most mulhatatlan távoznom kell.
- Csak méltóztassék.
- Majd talán máskor?

- Az én ügyem sem szenved halasztást.
- Igen sajnálom, de most -
- Értem. Ajánlom magamat.
- Alázatos szolgálja. Ha egykor talán pénzt, vagy gazdatisztet méltóztatik keresni, úgy -
- Köszönöm.

Kissé boszúsan távoztam ugyan, de utóbb mégis csak dicsérni tudám a derék fiskális urat, mert mindig dicséretesb az, ha oly ügyet nem vállalunk el, mely fogalmaink szűk határán túl esik, mintha mindent mohón ragadunk meg, és azután védenczünk ügyét eltemetjük, s pénzét mégis mosolygó arczczal zsebre rakjuk. Nincs szebb az ily példás szerénységnél! -

Reményimet a két sikertelen próba meglehetősen lehangoló ugyan, de azért mégis csakugyan elmenék az ügyvédhez, mert hiszen végén csattan az ostor, gondolám magamban.

Ügyvédet a Leopoldváros egyik legszebb utcájának legszebb házában keresék, még pedig az első emeleten. Az előszobában néhány nagy hazafinak aranyrámás arczképe, és egy bodrozott fejű csinos inas által fogadtattam, ki által bejelentetvén, azonnal be is bocsáttattam.

Az egész szoba németalföldi szőnyegekkel volt borítva, valamely lerchenfeldi gyárból, s a rendkívül fényes bútortat legalább is Steindl gyárában készült. A falat drága olajfestmények és képórák díszesíték, s így azonnal tudhatám, hogy tulajdonkép hányat ütött az óra. Az üvegajtájú nagy könyvszekrényben csinos kötésű magyar és franczia könyvek állottak, s a nagy írószekrényen néhány fölnyitott angol könyv foglalt helyet. Törvénykönyvet nem láték ugyan, de az nem baj, mert a jó diák könyv nélkül tudja leczkélését, s a jó pap is könyv nélkül mondja el egyházi szónoklatát.

Az ügyvéd azonnal letevén illatos szivarát, nagy szakállát és bajuszát megsimítá, a nagy álló tükörbe futó pillantást vetett, módosan meghajlott, kezével a selyem pamlagra intett, melyen azonnal helyet foglaltam, ő pedig szemközt velem, pompás nagy karszékbe veté magát, melyben oly kényelmesen ült, mintha Ábrahám kebelébe mélyedett volna, s néha-néha gyönyörködve tekinté fényes gyűrűkkel terhelt újaira. A köztünk álló kis asztalkán egy politikai s három divatlap hevert, néhány legújabb röpirattal.

- Szabad tudnom, minek köszönhetem e szerencsét? - kérdé nyájasan az ügyvéd, s én szinte megzavarodtam kissé, hogy e kérdésre hagyám a dolgot jutni hallgatásom által, melyet pillanatnyi csodálkozásom okozott, - az ügyvéd úr jó ízlése és derék fölkészültsége fölött.

Csodálkozásomat azonban csakhamar legyőzém, s szinte nyájasan szólék:

- Igen sajátságos ügyben kívánnám ön tanácsát kikérni.
- Ah, talán csőd?
- Az is és nem is.
- Hogyan?
- Hamis csődnek juték nyomába.
- Itt az adós?
- Megszökött.
- Az baj.
- Hanem más valaki van itt, a kit talán meg lehetne csipni.

- Aha, értem, úgy például, mint Szigligeti «Két pisztolyában», hol szinte mást csipnek meg az igazi bűnös helyett? Mellesleg legyen mondva, látta ön már ezen népszínművet?
- Igen.
- És mit méltóztatik róla itélni?
- Az első felvonást igen sikerültnek hiszem, a végével azonban nem elégszem meg egészen.
- Miért?
- A nő bosszúját, úgy, mikép előadatik, igen sértőnek és valószínűtlennek tartom.
- Hogyan?
- Igen, mert nem hihetem, hogy nő, ki eleinte oly nagyon is szilárd jellemet mutatott, végre oly gyáva boszút tudjon állani.
- Ezt bizony magam is gondoltam, s nekem sem tetszett e nő jelleme, valamint azt is kissé magasarcsigázottnak lelém, hogy a főrangú kisasszony a zenemester nyakába borul, annyi vendég előtt. Én azt hiszem, hogy különösen a műveltebb nők sokkal jobban tudnak indulataik fölött uralkodni.
- Én ezt nem gáncsolhatom, mert így az atyának nem lett volna oka a zongoramestert házából kidobatni, s ezáltal a bonyolítás sokat veszített volna.
- De mit szól ön arra, hogy Sobri a borbélyhoz megy frakkért, holott minden más ruhával el volt már látva? Én azt hiszem, hogy ott, hol nadrágot és álarcot kapott, bizony kabátot, vagy frakkot is vásárolhatott volna.
- Oh, kérem, ez nem hiba, mert hiszen csak ez okozta elárultatását, a szerzőnek pedig kötelessége volt őt fenyítés alá juttatni.
- Tehát csak azért ment Sobri a borbélyhoz?
- Igen.
- Ah, értem! De hát a postamester ugyan mért nem mondja meg az ablakban a gyilkos nevét, miután oly sokáig fecseg ott, hogy hatszor is kimondhatta volna azt?
- Oh, kérem, hiszen akkor a borbély érdekes jelenetének egészen el kellett volna maradni.
- Természetesen.
- Ah, értem! És...
- De kérem, én...
- Ah, ezer bocsánatot kérek; de engem a legújabb irodalom és művészet oly rendkívül érdekel, hogy akaratom ellen is sokszor e tárgyra térek, midőn tulajdonkép pörös ügyekről kellene szólnom. Engedelmet kérek.
- Oh, kérem, magam is nagy barátja vagyok a szép művészetnek!
- Valóban? Ennek különösen örvendek. Csak egy szót kérek még.
- Méltóztatnék.
- Mit méltóztatik itélni a moszka tánczosokról?
- Semmit.
- Hogyan?
- Igen, semmit, mert nem járok német színházba.

- Nem?

- Soha.

- És mért nem?

- Mert ha mi magyarok is nem a magyarba, hanem a németbe járunk, akkor teljességgel nincs jogunk német polgártársainktól azt követelni, hogy nemzeti színházunkhoz szokjanak. Magunknak kell erre jó példát adnunk, ha boldogulni akarunk.

- De én mégis azt...

- Engedelmet kérek, ügyem igen sürgetős.

- Ah, bocsánat, méltóztassék.

Többszöri félbeszakasztás után végre sikerült történetemet elmondanom, mely, mint látszott, igen érdeklé az ügyvéd urat, mert nagy tüzzel szóla:

- Mit méltóztatik itélni, drámára, vagy regényre lehetne-e ezen tárgyat nagyobb sikerrel fölhasználni?

- Micsoda?

- Én azt hiszem, hogy e bonyolításokat érdekes népszinművé lehetne alakítani, főkép, ha valaki jó népdalokat és valami sajátságos vad zsványtánczot alkalmazna hozzá.

- De, uram, hiszen én nem vagyok drámairó, s ezen tárgyat pörben óhajtánám fölhasználtatni.

- Ah, való, való! Bocsánat, szinte feledém. A művészet sugallata által egészen elragadtattam.

- Tehát mit gondol ön, mikép lehetne a grófhöz férnünk?

- Hm, hm, az igen bajos.

- Ugyan miért?

- Drámákban és regényekben divat most a grófokat és bárókat kissé kurtán fogni, az igaz; de, uram, az életben ez nem megy, ha boldogulni akarunk. Minden fényes terem zárva maradna ezentúl előttem, ha ily botrányos ügybe bonyolódnám, pedig hiába, főrangú védenczek mellett élhet az ember csak becsületesen!

- Igen, uram; de gondolja meg, hogy itt világos csalás forog szőnyegen, s én épen azért nemtelen kalandornak hiszem emberemet, ki mind a két czimét jogtalanul bitorolja.

- Az meglehet ugyan, de nincs bebizonyítva, s ha bebizonyítnók is, mindenesetre csak ingerültség és botrány származnék belőle.

- Ez különös!

- Bocsánat, de én nyíltan szoktam beszélni, és ily regényes igazságnyomozás kedvéért, bármily szép és dicséretes is az különben, egész jövőendő pályámat és szerencsémét nem kockáztathatom. Igen sajnálom tehát, hogy ezen ügyben nem lehetek önnek szolgálatára.

- Valóban, én is sajnálom!

- De egyet mégis tanácsolhatok uraságodnak.

- Kiváncsi vagyok.

- Szólítsa ön párviadalra azon kalandos grófot.

- Párviadalra?

- Igen, és én segéde leszek önnek; ez mindenesetre terjeszteni fogja hiremet és szerencsémét.

- És ön, a törvények embere, tanácsolhat ily törvénytelen lépést?
- A szokás szentesítette már e lépést mind azoknál, kik elég bátorsággal bírnak.
- Ajánlom magamat!

Gyorsan távozám, mert attól tarték, hogy növekedő ingerültségemben végre csakugyan párbajra vetemülök, nem Beattinival ugyan, hanem a szerencsét csinálni kívánó ügyvéddel; ámbár egyébiránt engesztelhetlen ellensége vagyok minden párviadalnak.

E kalandimat számos barátomnak beszélém el, s szavaimnak alig akartak hitelt adni, többnyire azt állítván, hogy ily három férfit alig találhatni Pesten. Már én pedig szakállamra mondom, hogy színről színre láttam őket, és azt beszélém velök, a mit itt elmondék. Egyébiránt azt örömezt elhiszem, hogy kívülök nem találtatik több ügyész Budapesten, ki hozzájuk hasonlítana. És ezt annyival is inkább erősen hiszem, mert ha több ily férfi találtatnék itt, úgy a magyar pörlekedés valóban nem fogna oly példás renddel, oly általános rendkívüli ügyismerettel, oly tiszta lélekismeretességgel, és oly példátlan részrehajlatlansággal gyakoroltatni, mint - most.

XIX.

Temetés.

Minthogy sem házamba, sem zsebembe nem sikerült prókátort, fiskálist, vagy ügyvédet szerezni, tehát ismét csak saját becses uri személyemre szorultam, mit tulajdonkép nem is tartottam valami szerfölött nagy csapásnak, mert így legalább saját meggyőződésemet szabadon követhetem, még pedig - ingyen.

Mit valék teendő, azt voltaképen még magam sem tudám ugyan, de azért épen nem búsultam, és velem született könnyelműségemnél fogva tökéletesen megnyugodtam azon gondolatban, hogy a körülmények maguk meg fogják majd annak idejében az utat mutatni, melyen haladnom kellend.

E gondolat által tökéletesen megvigasztaltatva, néhány pillanatra hazasieték Bertókomat megtekinteni, kit reggel óta nem láttam.

A derék suhancz körülményei közt igen jól érzi magát, s nem győzé sajnálkozását kifejezni, midőn hallá, hogy egy pár óra múlva már temetni fogják a szép asszonyságot, ki miatt a bérkocsi bakjára kellett állania. E mellett cifránál cifrább szitkokkal tetézi a gyilkost, kinek két golyója, a mint monda, épen a két legbecsesb tárgyat választá ki magának martalékul a hintón kívül és belül, tudnillik a - vörös nadrágot és a szép asszonyságot. E két nagy veszteség közt azonban mégis azon lényeges különbség uralkodott, hogy a nadrágot még ki lehetne legalább szükségből javítani, míg a szép grófnő örökre oda volt. De legtarkább cigányos esküvel fogadá is Bertók, hogy mihelyt talpra álland, azonnal körömrre fogja a gaz gyilkost keríteni, habár a holdvilágba rejtené is el magát.

Távollétem alatt a nyomozó biztosság is szálláson vala, Bertók vallomását följegyzé, a két pisztolyt megtekinté, s ezzel alkalmasint az egész ügyet befejezettnek tartá, mert ugyan mikép birná a gyilkost felföldözni, miután még csak nevét sem tudtuk megmondani! Lehetetlenségre nincs köteleztetés, ez világos, és azért nagy igazságtalanságot követne az el, ki itt hanyagságról merészelne szólni. Sőt mi több, még a budapesti puskacsinálók is sorra megkérdeztettek a két pisztoly iránt; de azokat egyik sem ismeré tulajdon készítményének, vagy árújának; ennél fogva tehát igen természetes, hogy minden további törvényes nyomozásnak meg kelle szünni; magától értetvén azonban, hogy az illető feleknek minden nehézség nélkül megengedteték, részökről, saját költségekre, minden szükséges lépést megtehetni, mely a gyilkos felföldözésére vezérelhetne; ámbár természetesen, világos kikötése mellett az illő elővigyázatnak és kiméletnek, hogy valami botrány ne történjék, s valamely gazembernek becsülete pusztá gyanuból meg ne sértessék. S e gondoskodás valóban igen dicséretes, mert mostani fölvilágosult századunkban a gonosztevőt is mindig embertársunknak kell tekintenünk, s azért nem szabad őt azon kérlelhetlen szigorral nyomoznunk és üldöznünk, mely a sötét középkor homlokára örök gyalázat bélyegét nyomá. Szelídség most a jelszó, mely után indulnunk kell, s a rosszat nem szabad rosszal viszonznunk.

Ily épületes, korszerű, jámbor és népszerű eszmék jártak és keringtek agyamban, midőn ma már másodszor haladtam végig a szép király-utcán, mely csak annyiban szebb a belvárosi úgynevezett szép-utcánál, hogy nem oly rendkívül piszkos, és nem is oly szerfölött göröngyös, mint az, mely gúnyul ruháztatott föl azon díszes nevezettel, vagy talán azért, hogy annál kiáltóbb legyen az ellentét a név és valóság közt? Ez már meglehet, mert most az efféle divatok úgyis rendkívül uralkodnak. Vannak most ugyanis emberek, kik csak azért neveztetnek gazdagoknak, mert fülig adósak; vannak bölcsészek, kik soha egyetlen okos szót sem mondtak; vannak ülnökök, kik egész életökben mindig csak állottak, azaz: mindig álnokok

voltak; vannak - de minek vigyek vizet a Dunába, úgyis mindenki tudja, hogy állításom igaz, ki valaha a szép-utczában megfordult; ki pedig nem volt ott, és pusztá szavamnak nem ad hitelt, az alkalmasint száz meg száz okomra sem fog hivőleg meghajlani.

Tehát ismét a király-utczán kelle végigmennem, hogy Beattini grófnő temetési ünnepélyén jelen lehessek, s mivel ezen pompás nevű utcza szépségeit már elmondám, tehát nem szükség, hogy ismét ezen tárgyat pöngessem, ámbár - tisztelet, becsület, de igazság is - annyit mondhatnék még kellemeiről, hogy akár harmincz mérföldnyire is visszaborzadhatna tőle a nyájas olvasó.

Nem szólok tehát az utczáról, hanem hogy tisztelt olvasóim unatkozni ne méltóztassanak addig, míg Beattini szállásához érünk, tehát legyen szabad kissé körültekintennem az utczán, s lehet, hogy akadni fognak néhány tárgyak, mikről veszély nélkül ejthetni egy pár szót.

Midőn kivégeztetés, menyekző, temetés, vagy angol lovagművész társaság látható Pesten, akkor mindig százat fogadhatni egyre, hogy a város nagy része talpon van, s e kandiság annyira megy, hogy bizony még a házak is végigsétálnának a járdán, e gyönyörűségek megtekintése végett, ha helyeikből mozdulni tudnának, min egyébiránt nem birnak eléggé csodálkozni, mert hiszen ők érzik legjobban, hogy legújabb időkben mily félelmesen gyöngé alapokra építtetnek.

Hogy e látványokban, az utczán, ingyen részesülhetni, az természetesen legnagyobb oka annak, hogy oly rendkívül nagyszámú közönségnek örvendnek, mert nálunk a nem adózás szelleme nemcsak a hatósági termekben, hanem az utczán is egyenlő erővel uralkodik.

Hogy Beattini grófnő meggyilkoltatásának hire már elterjedt Budapesten, azt említmem is fölösleges, mert ki ne tudná, hogy ily nagy városban nagyszámú dologtalan ember létezik, kinek minden törekvése csak oda van irányozva, hogy az eseményeket és ujdonságokat lehetőségig gyorsan tudhassa meg, s még azon melegen rögtön tovább is adhassa, még pedig ugyancsak dús kamattal, azaz: lehetőségig bővítve, nagyobbítva és megváltoztatva.

Igy történt az most is. Igen természetes tehát, hogy a két szomszéd város legtávolabb részeiből is seregestől tódultak az emberek ezen különös temetés megtekintésére. Valóságos akasztáshoz sem csődülhetett volna össze több ember.

Czifra hölgyek, mulattató arslánok kíséretében, kik mindig annyira elmések voltak, hogy a folyvást nevető hölgyek végre már magok sem tudták, hogy tulajdonkép mért kacagnak; öreg asszonyok, hosszú olvasóval, kik az utcán is ájtatos fohászokra mozgatók ajkaikat, s ez által mindenkinek jó példát adtak; dajkák és pesztonkák, izzadtan czipelve és ránczigálva a gondjaikra bizatott gyermekeket, kik otthon alkalmatlanságukra váltak volna anyjoknak, mivel ilyenkor rendesen látogató érkezik a házhoz; bérkocsik, melyek egymással vetélkedve iparkodnak célhoz jutni, hogy a temetőben fuvar kaphassanak; visító kutyák, tettenkapatott zsebtolvajok, kik nagy ügyességgel szabadulnak ki az üldözők körmeiből; - ezek azok, melyek a figyelmet azonnal lekötik, s észrevételekre szolgáltatnak alkalmat.

Helyszínén vagyunk, azaz mintegy harmincz lépésnyire a kert kapujától, mely mindenki előtt zárva van, az egyházi férfiak csoportját kivéven, mely éppen most bocsáttatik be. A hatlovas gyászkocsit roppant számú népség körveszi.

Kik azon öreg asszonyok, kezeikben írással, és arczukon bánatos kifejezéssel?

Ezek kérelmezők, minden gazdag temetésnél megjelennek, szegénységi bizonyítvánnyal ellátva, és mindig erősen remélve, hogy ajándékkal fognak temetés után szegényes hajlékukba visszatérni, mely reményük néha csakugyan teljesül is; mert a gazdagok rendesen szoktak effélet parancsolni végintézkedésükben, s ezáltal akarják azt jóvátenni, mit egész életükben elmulasztottak.

Hát azon öreges férfiak, kik oly magasra nyújtják nyakukat, mint a kecskék, midőn nem érik el a falombot?

Ezek minden gazdag temetésen megjelennek, azon reményből, hogy viaszgyertyát fognak kapni. E reményök azonban most már csak fölötte ritkán teljesül, mióta a fölvilágosulás annyira terjedt az életben, hogy az ily gyertyaosztogatás a halál után egészen fölöslegessé vált.

De az illető szertartás már befejeztetik, s a koporsót a kertajtón kihozák. Csak aranyozott gombjait láthatni kissé, mert a többi nehéz sötétkék selyem borítja. Mig a koporsót a kocsira erősítik, ily beszédek hangzanak a tömegből:

- Grófnő volt?

- Úgy mondják.

- Ki ölte meg?

- Nem tudják.

- Ugyan hol a férje?

- Ott azon magas úr, egészen feketében, ki mindig arczára tartja kendőjét, s most bérkocsiba lép.

- Szerettem volna arczát látni.

- Nyilván sír, azért fődé el arczát.

- De mégis furcsa, hogy gróf léteire bérkocsiba ült.

- Hiszen azt mondják, hogy idegen, s mindössze is csak néhány hét óta van Pesten.

- Már akkor csakugyan érdemes ám meghalni, ha ily szépen temetik el az embert.

- Már én csak azt mondom, hogy a gróf maga ölte meg.

- Ostoba beszéd!

- Nagysád, unatkozni méltóztatik?

- Oh, nem! Igen jól mulatom magamat.

- Mily szép ruhája van azon lánykának!

- Lehet annak, ki oly könnyen jut hozzá, ha-ha-ha!

- Kicsoda azon csinos asszonyság?

- Asszonyság?

- Igen, ott.

- Ha ha ha! Kedden és pénteken sárgarépat árul a piacon.

- Mily fehér nyak!

- Hja, olcsó most a rizspor!

A sok üres fecsegés boszantani kezde már, s szemeimet fölemelém, hogy tárgyat lelhessek, mely figyelmemet valamennyire leköthetné. És valóban láttam is olyasmit, mire egyáltalában nem valék elkészülve, s mi egész figyelmemet leköté.

Az utca tulsó oldalán egy nyitott s leeresztett födelű bérkocsi állott, mely alkalmasint a városerdőbe, vagy valamely kertbe szándékozott, s csak a nagy tolongás miatt állott meg.

A kocsiban egy födetlen fejű férfi és egy kalapos ifjú ült, arcát mind a kettő a koporsóra irányozá, s e közben vigan beszélgettek egymással.

Bámulásom legmagasb fokra emelkedék, szemeim nem csalódhattak. Igen, ez Beattini gróf és hitvese, azon asszony, kit ma reggel halva láttam koporsójában, azon asszony, kit most temettek, s azon férfi, ki néhány percz előtt zárt bérkocsiba lépett, arczát fájdalom miatt kendőjébe rejtve!

De még sem! Hiszen ezek mindketten szőkék, Beattini és neje pedig fekete hajuak. És mégis, e hasonlatosság! Megfoghatlan!

- Merkwerdig! - hangzék most szorosan hátam mögött.

Hah, mi ez? Visszatekinték, és - Móricz állott mögöttem, szemeit merően azon bérkocsira függesztve, melyről szólék. Már meg akarám őt ragadni, de azon pillanatban szemembe tekinté, néhány ugrással eltűnt, a gyászzene megharsant, s üldözésről szó sem leheté.

XX.

A titkos nyomozó.

Kiáltásomat még néhányszor ismétlém, de hiába! A tárogatók oly iszonyúan harsogtak, mintha még egyszer le akarták volna Jerikó falait dönteni; a gyászkocsi széles kerekei tompán kongtak az egyenetlen kövezeten; a fáklyás hajduk kardjai recsegve verdesék a köveket; a hosszú bérkocsisor szinte megindult már; az emberek szitkozódva tolongtak, sikoltottak és kaczagtak s ez általános zavarban igen természetes, hogy nem üldözhetém a zsidót, kinek megjelenése első pillanatban annyira megzavart, hogy egész testem szinte megkövesült s egyedül ennek köszönhető megszabadulhatását, mert különben bizonyosan nem került volna el karomat!

Midőn ismét az előbbi helyre tekinték, nem látám már többé a bérkocsit; a gyérülő néptömeg közt alkalmasint tovább hajtott s most már annak sem juthaték nyomába; pedig mennyire érdekemben fekvék azon férfit és társát közelebbről megismerni, mert most villám gyanánt hatott elmémbe azon gondolat, hogy ez talán Dalmer báró. De hát a szép ifjú mellette, ki annyira hasonlíta Beattini nejéhez? Kik voltak ők? Az eszmék ismét zavarodni kezdenek agyamban s teljességgel nem tudám, hogy mit kelljen e rendkívüli tüneményről gondolnom.

Móricz is csodálkozó kifejezésre fakadt, midőn azon rejtélyes párt megpillantá. És ugyan mi okból csodálkozott? Nem tudta, hogy ki temettetik s talán nejére vélt ismerni a szép szőke ifjúbán? Vagy csak a csodás hasonlatosság birta őt bámulásra? És ugyan mit kereshete Móricz Pesten? Mikép merészlett e városban megjelenni, hol szabadsága minden pillanatban kockáztatva volt? Vagy abban bizott, hogy megnövesztett vörös szakálla ismeretlenné fogja őt tenni? S ha úgy is, de mi czélja lehete itt mulatásának? Ellenem forralt boszút? Vagy a körmösi csárdást üldözé? Vagy talán nejének nyomába jutott?

Száz meg száz ilyféle kérdéssel ostromlám lelkemet s egyikre sem tudék kielégítő választ találni, ámbár majd mindegyike egyenlőn nyugtalanító vala, mindenekfölött pedig különösen Móricz megjelenése, mely egyáltalában nem lehete csupán történetes.

Koporsóban fekvő holttestet zeneszó mellett megsétáltatni, előttem mindig nevetségesnek tetszék, most pedig boszankodám is e szokás fölött, mert a halottat korántsem vivék ki egyenesen a sirkertbe, hanem a hosszú Király-utczán végig sétáltaták egészen a nagyhid-utcza szögletéig s csak onnan kanyarodtak vele a Váczi-utra, mintha a holttest ezen zökögtesben valami rendkívül nagy mulatságot találhatott volna. Ennélfogva tehát nem teheték egyebet, hanem kénytelen valék magamat a tömeggel előresodortatni.

Boszankodásomat kacaj szakasztá félbe; föltekinték tehát s egy diszes öltözetű ifjut pillanték meg lóháton, a mi magában még nem lett volna ugyan nevetséges, mert a lovaglás igen nagy divatban van, mióta a nyargalás ellen oly keserűen kelt ki a világ; de az csakugyan furcsa volt, hogy a paripa legnagyobb komolysággal a halotthuzó lovakhoz csatlakozék, fejét lehorgasztá s ünnepélyes lépésekkel baktatott mellettük, föl sem véve a lovag korbácsát. Hajdan ő is társa volt e hat lónak s most kötelességének érzete vezérlé őt e botrányos tetre; a lovag végre leszállani kényszerült s boszúsan tünt el egy mellékutczába. E kis mellékjelenet igen földérlé a nagytiszteletű szomorú gyülekezetet s Beattini grófnő ugyancsak vigan kísérteték utolsó nyughelyére.

Nem győzöm eléggé csodálni, hogy e temetés folytában számos emberhalál nem történt. Az utcza annyira tömve volt emberekkel, hogy könyökeinek használata nélkül alig haladhatott előre az ember. S mind e mellett mégis egyik urasági hintó és bérkocsi folyvást a másikat

követé, melyek mind a kertekbe vagy városligetbe hajtottak, sőt vágattak. Mindannyiszor mily iszonyú zavar támadott! Az emberek tapasztalásból tudák, hogy a kocsisok egy pár emberélettől nem igen törődnek, mivel tudják, hogy a büntetést könnyen elkerülhetik; azért tehát a kocsik közelítésekor mindenki félrenyomult, kiméletlenül taszítva vissza a hozzá legközelebb állókat. E nagy tolongásban ruhák tépettek el, lábak tapostattak össze, gyermekek majd agyon nyomattak, sőt a gyászkocsi közelében egy pár ember öltözete a fáklyák lángjánál meg is perzselődött.

S gondolja talán valaki, hogy ennyi kellemetlenség és veszély a közönséget minden mellékutczában gyéríté? Sőt ellenkezőleg! Minden utczából újabb meg újabb csoportok tódultak a nagy tömeghez, mintha még soha nem láttak volna temetést. S a mi legszebb, e mellett folyvást valamennyi ember zúgolódott a nagy tolongás ellen s szidá az emberek kandiságát, melynél fogva mindent látni iparkodnak. Bizony mind beillett volna politikusnak, mert mind mást beszélt és mást cselekedett!

Végre szerencsésen kiszabadulánk a legszebb utczából, mi nem csekély örömmre szolgált s a gyászkocsi a Váci-utra fordult. Most fejtett ám még ki a legmulatságosb jelenet. Minél gazdagabb a halott, annál több bérkocsit fogadnak a rokonok, mikben részint ők foglalnak helyet, részint a szomszédok, ismerősek s azok, - kik hozzáférhetnek. Ezúttal mintegy harmincz bérkocsi volt jelen s csak kettőben ültek emberek; az elsőben tudniillik Beattini gróf, folyvást könyökkel áztatva kendőjét, ki még a kert kapujában fölült, minthogy a fájdalom miatt alkalmasint szerfölött elgyöngült; a másodikban pedig cselédei foglaltak helyet.

Eszerint huszonnyolcz üres hintó állott készen a nagyérdemű közönség szabad rendelkezésére s bezzeg volt most tolongás! Mindenki első akart lenni s bámulva szemlélém, hogy oly díszes öltözetű hölgyek és urak tolongtak ezen mulatságos ingyen sétára, kikről effélét bizony álmában sem merészelt volna az ember föltenni s kik alkalmasint birnak annyival, hogy saját költségükön is sétálhatnának, ha arra éppen kedvük támad. De hiába, napjainkban az a divat, hogy a garast százszor is fordítsuk meg, mielőtt kiadnók, a tízforintosokat ellenben megtekintés nélkül dobáljuk sárba. Egyébiránt ezen tolongás a kocsik körül igen mulatságos eredményeket szült; történt ugyanis, hogy négy kis társaság is ugyanazon kocsi akarát elfoglalni s a toakodás miatt mindegyikből csak egy juthatott föl s a kocsis elindult. E szerint négy egészen ismeretlen ember került össze, mi eleinte kissé megzavará ugyan őket; de lehet, hogy utóbb igen érdekes kalandocskákra szolgáltatott alkalmat a véletlen megismerkedés.

Épen a nagyhid-utczába akarék fordulni, midőn karomat hátulról érinteni érezém. Vissza-fordulván, egy görbedt testű öreges zsidót pillanték meg, kinek ravasz szemei sokatjelentőleg vigyorogtak rám.

- Mi kell? - kértem őt, mindkét kezemmel zsebeimre tapintva.

- Én nem vagyok tolvaj, nagyságos uram; szolgálni kívánok nagyságodnak.

- Mivel?

- Nagyságod tolvajt méltóztatott kiáltani a temetés kezdetekor.

- Láttad őt?

- Nem, de mégis megkeríthetem, ha nagyságod leírja személyét.

A zsidó kíváнатát azonnal teljesítém, ki azonban fejét csóválva, így szóla:

- Tehát zsidó?

- Igen.

- Az baj, nagy baj!

- Miért?
- Mikép iparkodjam hitsorsosomat kézrekeríteni!
- Csak tedd meg s száz forintot adok.
- Lopott?
- És gyujtogatott.
- Nagyságos uram, úgy ötszáz forint csöndesítheti csak meg lelkeimet.
- Azt is megadom, ha nyomába vezetsz.
- Én egyebet nem is tehetek.
- Hogyan?
- Nagyságos uram, a szegény zsidó szükségből mindent kénytelen megtenni, meddig az emanczipációt meg nem kapja; de azért hitsorsosát nem keríti maga börtönbe.
- Tehát mit csináljak?
- Holnap este méltóztassék pontban nyolcz órakor e helyen megjelenni az ötszáz forinttal s reményelem, hogy tökéletesen meg lesz velem nagyságod elégedve.
- De ki vagy te?
- Hm, én sem kérdeztem még nagyságod nevét.
- Akarom tudni.
- Jól van, holnap este megmondom.
- Pontosán meg fogok jelenni.
- Az ötszáz forintot el ne méltóztassék feledni.
- Elhozom.
- Jó éjszakát kívánok.

A zsidó a háromdob-utca felé távozott, én pedig szállásomra sieték, előre is örvendve a holnapi fölfedezésnek.

XXI.

Egy reménynyel kevesebb.

Annyi események, melyek, egyetlen nap lefolyása alatt, ostromló sereg gyanánt rohantak rám, aczélozott kedélyemet is megrendíték kissé s azért nem volt kedvem az estét multságokban tölteni, hanem szállásomon maradtam, terveket rendezve és válogatva, miket másnap foganatosítanom kelle, hogy kalandim iránt végképen tisztába jöhessek.

Hosszas fontolgatás után abban állapodám meg, hogy másnap reggel Beattinit mindenekelőtt meglátogatom s törvényes eszközökkel fenyegetés mellett a rablott vagyonnak törvényes kezekbe adására kényszerítem; azután pedig Dalmer báróval iparkodom megismerkedni s végre este a nyomozó zsidóval találkozom és Móriczot mindenáron hatalmamba kerítem.

Csak most juta eszembe, hogy saját megtámadómra nézve is, ki mindenesetre egyszersmind Beattini grófnő gyilkosa volt, szólanom kellett volna az ismeretlen zsidóval, mert többször hallám már, hogy ily utakon legbiztosabban juthatni minden elkövetett gonoszságnak nyomába. Eltökélém tehát, hogy holnapi találkozásunkkor eziránt is szólni fogok vele, ámbár egyébiránt nem igen feküdt érdekemben a tettest kipuhatolni.

E tervezések közt töltém az éj nagyobb részét álmatlanul s csak éjfél után szenderültem el, minek következtében jól magasán állott már a nap, midőn fölébredék.

Bertókot nagy örömömre már talpon lelém, ámbár még sántított; megparancsolám neki tehát, hogy ne erőltesse meg magát s azzal útnak indulék a grófhoz, még pedig bérkocsin, mert alig várhatám, hogy szemközt állhassak vele.

A kertajtónál elbocsátám a kocsist és be akarék lépni, minthogy az ajtó nyitva volt; véletlenül föltekintvén, czédulát pillanték meg az ajtón, melyen e sorok valának olvashatók:

- Ezen kert, kényelmes butorozott nyárilakással együtt minden pillanatban kiadandó.

Csodálatosnak tetszett ez ugyan nekem, de csakhamar megnyugodtam ismét, gondolván, hogy a gróf bizonyosan nem nagy örömet érezhet oly helyen, hol gyilkosság által veszté el szép hitvesét s hogy ennek következtében igen természetes, ha e helyről minél előbb menekülni törekszik, hol minden helyecske csak bús emléket költhete keblében.

Gond nélkül léptem tehát a kertbe, hol a kertész azonnal e kérdéssel állott előmbe:

- A szállást tetszik megtekinteni?

- Nem. A gróffal akarok szólni.

- Nem lehet.

- Hozzá kell mennem, tegnap maga rendelt ide ezen órára.

- És még sem lehet.

- Miért?

- Mert a gróf már elutazott.

- Micsoda?

- Úgy van, még tegnap este.

- Hová?

- Nem tudom.

- Nem hagyott levelet vagy üzenetet?

- Nem.

- Erről saját szemeimmel kell meggyőződnöm, vezessen kend a terembe.

- Szívesen.

A terem nagy rendetlenségben találám a mellékszobákkal együtt s minden csakugyan hirtelen elutazást tanúsított.

- Mikor távozott a gróf? - kértem ismét a kertetst.

- Mindjárt a temetés után. Alkalmasint gőzhajóra ment, mert targonczásemberekkel vitette el ládáit.

- Ki ment vele?

- Csak egy szolgálja, a többi elbocsátotta, midőn távozott.

- És lovai?

- Csak két hátslova volt, azokat a targonczások után vezette az inas.

Többet nem tudhaték meg a kertetstől, elhatározám tehát, hogy tüstént visszasietek a városba és mindenek előtt a gőzhajóhivatalban tudakozódok.

A baloldali utca sarkán eszembe jut a tegnapi látogatásom az emberfogyasztó-intézetben s azonnal oda irányozám lépéseimet, mert tudni vágytam, hogy ott van-e még a kis Móricz, kiről eddig Beattini neje gondoskodott.

Beléptemkor nagy indulatossággal kiálta rám a vastag asszony:

- Talán még egy kosztosomtól akar az úr megfosztani?

- Hogyan?

- Bizony nem szép úgy visszaélni a becsületes szegény asszony bizodalmaival. Ezt ugyan nem érdemlettem.

Nem értém az asszonyt.

- Ugyan úgy-e?

- Valóban nem.

- Nézze meg az ember, még azt akarná velem utóljára elhíttetni, hogy egy szót sem tud az egész történetről?

- Szóljon világosan.

- Talán nem az urnak köszönhetem, hogy legjobb kosztosomat elvesztettem!

- Micsoda?

- Úgy, úgy!

- Melyiket?

- A kis Móriczot.

- A zsidófiut?

- Igen.

- Lehetetlen.

- Nem lehetetlen biz az, ott van az üres bölcső.
- És mikor történt az?
- Mintha bizony nem tudná!
- Becsületemre mondom, szót sem tudok e történetről.
- Tegnap este kilencz órakor vitték el tőlem a gyermeket.
- Kik?
- Azon inas, ki mindig a pénzt szokta hozni.
- Egyedül volt az inas?
- Nem, hiszen úgy ki sem adtam volna neki a gyermeket.
- Tehát ki volt vele?
- Egy úr gyászöltözetben, ki azt mondá, hogy a gyermek anyja magához kívánja a kis fiut.
- A gyermek anyja?
- Igen.
- Hiszen azt tegnap temették.
- Talán itt az első kertben?
- Igen.
- Szent isten, hát a meggyilkoltatott grófnő volt a kis Móricz anyja?
- Úgy van.
- Mi lesz most már a kis gyermekből?
- Majd gondját viseli a gróf.
- Gróf?
- Igen, a ki elvitte.
- De mi köze annak a kis Móriczhoz?
- Ő az elhunyt grófnőnek férje volt.
- Férje?
- Igen.
- De hiszen a kis Móricz zsidó!
- Talán zsidó volt az anyjának első férje.
- Csodálatos!

És valóban, ezt magam is csodálatosnak tartám, mert Beattini iránt elég okom volt rossz véleménynyel viseltetni s így meg nem foghatám, mi birhatá őt arra, hogy magát a kis Móriczczal terhelje, ki, a vastag asszony állításánál fogva, bizonyosan nem az ő fia volt, hanem még az elhunytak első házasságából származott, miről az öreg Móricz természetesen semmit nem tudhatott, miután felesége összekelésük után négy hónap mulva hagyta őt el, nem egészen két év előtt, a gyermek pedig most mintegy egy esztendősen lehetett.

Mi célja volt tehát Beattininak a gyermekkel? Talán védfegyverül hívé azt az öreg Móricz zaklatásai ellen használhatni, ha ez idővel nyomába találna akadni? Egyedül ez volt az, mit e

tekintetben most valószínűnek hívék tarthatni s ennél fogva nem is igen törekvém e tényt másképp magyarázni, ámbár egészen kielégítőnek még ezt sem tartám.

Egyébiránt még e kérdéseket intézém a kövér asszonyhoz:

- Jól megnézte-e azon urat?

- Igen.

- Rá tudna ismerni?

- Igen.

- Tehát ne feledje el vonásait.

- Miért?

- Lehet, hogy egykor szembe fog vele állítani.

- Irgalmas isten, hiszen én semmi rosszat nem követtem el!

- Nem is azért, hanem lehet, hogy a gyermeket fogja baj érni s akkor mindenesetre jó lesz, ha ráismerhetünk arra, ki őt elvitte.

- Oh, száz esztendő múlva is megismerem, ha élek!

Ezután a hajdani csárdásnővel akarék még szólni, gondolván, hogy talán ő is nyújthat némi adatot ez esemény fölvilágosítására; de ajtaját zárva lelém s így haladék nélkül a városba siettem.

A gőzhajóhivatalban legkisebb nyomára sem akadhaték a grófnak, a postahivatalnál szinte siker nélkül maradt minden tudakozódásom; de még ezzel sem elégültem meg, hanem néhány előkelőbb vendégfogadóban is megfordultam s a legujabban érkezett idegenek neveit végignézém a vendégkönyvben; de hasztalan! Beattini neve sehol nem fordult elő. Még a király-utca szögletén állomásozó targonczásokat is rendre kérdezém, hogy nem szállítottak-e ládákat azon kertből valahová, melyből tegnap a nagy temetés kiindult? Fáradozásom itt is füstbe ment, a kertet mindegyik jól ismeré, de egyebet ennél egyáltalában nem tudhattam meg.

Beattini tehát, mint látszott, nyom nélkül eltűnt!

XXII.

Halottrablás.

Az elsorolt sikertelen kísérletek folyvást magasb fokra csigázák nyugtalanságomat s elmémet csaknem lázas fölhevülésbe hozták. Ime, gondolám, rend nélkül bizony nem nagy áldás a szabadság, sőt néha átokká is változhatik. Szeretjük ugyan, ha szabadon mozoghatunk s föltartóztatás nélkül jöhetünk, mehetünk, egészen tetszésünk szerint s ez magában igen szép és jó; de azért még sem ártana, ha ilyenkor itt vagy ott jelentenünk kellene magunkat, mert ez a becsületes embert teljességgel nem gátolja szabad mozgásában; ellenben a gazember szökését lehetetlenné teszi, vagy legalább szerfölött nehezíti, ki most egész kényelemmel távozhatik s többnyire csak saját ügyetlenségének tulajdoníthatja, ha üldözőit nem bírja kijátszani.

Ily gondolatokkal tépelődtem s már épen szállásomra akarék térni, midőn hirtelen eszembe villant, hogy még azon férj is, ki neje halálának jobban örvend, mint menyekzője első hajnalának, halála után, ha vagyona csak félig-meddig engedi is, gondoskodni szokott arról, hogy sírja gondosan ápoltsassék, habár maga soha nem tekint is utána.

Igen, a temetőbe kell mennem, gondolám; a gróf bizonyosan intézkedett, hogy legalább márványkereszt állíttassék hitvesének sírjára s erre, elutazása előtt valakit, hihetőleg a temetői fölvigyázót, meg kelle biznia. Ezen uton talán nyomába juthatok az eltűntnek.

E gondolatot hévvel ragadám meg, mint vízbe eső a mellette úszó szalmaszálat s azonnal bérkocsiba vetém magamat és gyorsan a temetőbe hajtottam, hol azonnal a fölvigyázó hajlékába léptem.

Várakozásomban mindazáltal csalatkozáim, mert csak feleségét lelém honn, kitől semmi fölvilágosítást nem nyerheték. Férje, mint mondá, a városban volt, visszaérkeztét azonban minden pillanatban várá, mert a dél már hatalmasan közelíte.

Addig tehát a sír megszemlélésével szándékozáim az időt eltölteni, mert mindenesetre szólni kívántam a fölvigyázóval, mielőtt a városba visszatérnék.

Egészen szorosan az árok mellett lelém az új sirokat s a legújabb mellett ismét újat ástak; kapa és ásó ott volt még, de embert nem láttam. A kereszteken végigolvastam a neveket s egyiken sem látám a Beattini nevet; a legújabb sír keresztjén azonban semmi név nem volt olvasható s így azt tartám a keresettnek, gondolván, hogy szükségtelennek tartá a gróf nevét ráíratni, miután úgys bizonyosan márványt szándékozott odaállíttatni.

Az árok partját sűrű lombosított fák árnyékolák be, s én a bokrok mögé heveredém, szabad futást engedve gondolatimnak, melyek az üzőbe vett rejtélyes tárgyakról semmikép nem birtak megválni.

Csak kevés pillanatig fekvém helyemen, melyről az új sirokat áttekinthetém, a nélkül, hogy magam a netalán odajövektől észrevétethettem volna, midőn a sírásó odaérkezett, a félig kész sírba lépett, és dalolva folytatá szomorú munkáját, mintha a legszebb menyasszony számára menyekzői szobát készített volna.

És ugyan mért ne végezné munkáját jókedvvel? Ezzel valóban nem árt annak, kinek számára ezen utolsó hajlékot készíti! Egykor pedig az ő sírját is így fogják majd megásni.

Rövid idő múlva még egy sírásó érkezett, kit így szólíta meg az előbbi:

- Nem segítnél, czimbora?

- Fáradt vagyok.

- Hol voltál?
- A városba.
- Talán zsidónknál?
- Nem.
- Na, ne tagadd.
- Ugyan mért tagadnám?
- Azt gondolod, hogy figyelemre sem tudom már a dolgokat venni?
- Mit akarsz ezzel mondani?
- Csak azt, hogy a tegnapi grófnő sirját fölástatok az éjjel.
- Azt nem is tagadom.
- Sajnálom, hogy tegnap Marczi volt cimborád.
- Kár pedig.
- Na, na, mirevaló ez a szabadkozás, czimbora?
- Nagyon csalatkozol.
- Nem hiszem.
- Pedig úgy van.
- Kati legyen, ha hiszem!
- Majd hiszed mindjárt.
- Halljunk szót hát.
- Mi ugyan ebül jártunk.
- Micsoda? Talán rajtakaptak?
- Dehogy!
- Hát kísértetet láttatok?
- Nem, de halld csak. A sirt fölástuk, a mint illik, a koporsót megnyitottuk, a selyem szemfödelet gondosan és vigyázva levettük és ijedtünkben majd összerogytunk.
- Talán föltámadt a halott?
- Igen ám, de minekelőtte mi a koporsót megnyitottuk volna.
- Bolond beszéd.
- Lelkemre mondom!
- Vagy akkor voltál részeg, vagy most, czimbora.
- Sem akkor, sem most. A koporsó üres volt.
- Üres?!
- Igen, csak egy festett papirosfej volt benne.
- Nem akarsz elámítani?
- Üdvösségemre mondom, nem! Mi gyűrűket vártunk és a földgöröngyöktől megszaggatott szemfödelen kívül egyebet semmit nem találtunk.

- Csodálatos!
- Így még soha nem jártuk meg.
- De hát ugyan hová lett a holttest?
- A manó tudja!
- Aha, jut eszembe valami!
- Nos?
- Mintha azt hallottam volna, hogy azelőtt zsidóasszony volt a grófnő.
- Ezt én is hallottam.
- Most már sejtek hozzá, hogy mi történt vele.
- Ugyan mi?
- Hát a zsidók bizonyosan kiásták és saját temetőjükbe vitték.
- Az bizony meglehet.
- Hány órákor fogtatok a munkához.
- Éjfél után két órákor.
- Már úgy bizonyos. Addig azok szépen eltakarították.
- Csak valamikép napfényre ne jusson a dolog.
- Ne félj attól! Az bizonyosan hallgatni fog, a ki elvitte.

Most előrohanék rejtekemből, s e szókkal támadám meg a derék czimborákat:

- Gazemberek, kövessetek a városházra, tüstént.
- A két sirásó meghökkent ugyan, de miután egymásra néztek, s gondosan körültekintének, csakhamar ismét nekibátorodtak és így szóltak:
- Ugyan miért?
 - Kicsoda az úr?
 - Mondom, kövessetek.
 - Nem érünk rá.
 - Semmirevalók, ti tehát megraboljátok a halottakat?

- Mi?!
- Mindent hallottam.
- Hát még ki hallotta?
- Hol a bizonyosság?
- Mi ketten vagyunk!
- Meg is esküszünk egymás mellett, ha kell.
- Meg bizony!

Csakhamar átlátám, hogy igazuk van a gaz czimboráknak, s hogy ezen uton szándékomat különben nem igen mozdíthatnám elő! Máshangon kezdék tehát szólani:

- Beszéljünk másképp. Nekem nagy érdekemben fekszik megtudni, hogy mi történt ezen halottal?

- Magunknak is!

- Elhiszem bizony, hiszen utoljára majd meg sem akarnának az emberek a mi temetőnk számára halni, ha híre jutna, hogy innen a holttestek csak amúgy szőren-szálán elvesznek!

- Legyen rá gondotok, s ha nekem biztos tudósítást hoztok, fényes jutalomra számolhattok.

- Talán a tömlőczen?

- Becsületemre mondom, megajándékozlak.

- Mondja inkább szakállára, tekintetes uram, azt legalább látjuk, hogy jókora van.

- Szavamban úgy bizhattok, mint saját gazságtokban. Előre is itt van mindegyiknek egy ezüst tallér.

- Majd utána leszünk.

- A föld közepéből is kivájjuk.

Még a fölvygázóval is szólék, de ő szót sem tudott emlékkőről, vagy más efféle intézkedésről; azt azonban teljes készséggel ígéré, hogy tüstént értesítend, mihelyt e tekintetben valami tudtára fog esni. Szállásomat, valamint vele, úgy a sirásokkal is tudattam.

XXIII.

Jóslat.

Gondolatokba mélyedten ballagék a sirkert kapuja felé, s valóban elég okom volt arra, hogy elmémet e rendkívüli esemény fölvilágosítására megerőltessem.

Hová juthatott Beattini grófnő, a szép Eszter holtteste? Magam látám őt halva, a temetésnél személyesen jelen valék, s azt is látám, hogy az orvos írásban bizonyítja halálát; már pedig az orvosok, kik oly szoros és folytonos összeköttetésben állnak a halállal, csakugyan tökéletesen ismerhetik annak képét, habár Tamás szerepét játszák is és nem mártják újjokat a híres kasza által ejtett sebbe! A sirások ellen nem lehet gyanum, mert a testet megrabolhaták ugyan, mire elég példa van, nemcsak nálunk, hanem a világ többi részeiben is; de magát a testet ugyan hová teheték volna? Igaz, hogy Angliában jó pénzen vásárolják össze a holttesteket az orvosok, tudományuk gyarapítása végett; de nálunk az eleven ember becsé is oly igen csekély, hogy a halottért bizonyosan egyetlen jó szót sem lehetne kapni, s különben is, a mi fiatal orvosaink inkább csak eleven tárgyakon szeretik bonczítani és természettudományi ismereteiket gyarapítani, mit én tökéletesen helybenhagyok; mert mit szólnánk például az oly vadászról, ki előbb lelövi az őzet, s aztán még meg is botozza? Tehát béke és nyugalom a holtaknak! Még azon gondolat is megfordult agyamban, hogy egykor olvasám, mikép külföldön egy a sirkert közelében lakó hentes holttestekkel hizlalá sertéseit, s e miatt bitóra jutott. Ez azonban oly borzasztó, hogy én az egész hírt most is csak henye mesének tartom; s ugyan ki is vetemülhetne nálunk ilyesmire? Hiszen mióta német atyánkfiai meghonosultak nálunk, azóta könnyűszerrel hizlalhatni sertéseket, mert a burgonyának még a legszűkebb esztendőben is bővében vagyunk. Csak egy gyanú maradt még hátra, az tudniillik, hogy talán hajdani hitsorsosai vivék el a halottat saját sirkertjökbe; de rövid fontolgatás után ezt sem hívém valószínűnek, mert ily tettekből semmi pénzbeli hasznot nem várható, s ki ne tudná, hogy ők e nélkül nem igen szoktak valamit lendíteni. Szóval, bármeddig erőltetem is magamat, e rejtély fejtetlen maradt előttem, mert azon hiedelmet sem lelhetém valószínűnek, hogy talán maga a gróf ásatta ki hitvesét, s titkon Olaszországba kívánja jószágaira szállítani, ha csakugyan birt ott valamivel; mert az ily lovagias gyöngéd szerelemnek nem igen akad példája most, midőn a kölcsönös hajlandóságot többnyire csak tetemes készpénzbeli ráfizetés mellett szokta a vőlegény és menyasszony egymás közt kicserélni. Még azt is gondolhattam volna ugyan, hogy talán a boszúszomjas Móricz szentségteleníté meg a halott örök nyugalomát; de hiszen ő leginkább csak pénzét hajhászta, és ugyan mi hasznot húzhatott volna a holttestből? Nem volt tehát egyéb hátra, mint a szép halott csodateljes eltűnésében csendesesen megnyugodnom és régi magyar szokás szerint a jövőben biznom, mely végre mindenkinek eleget tesz.

Ez alatt lassan tovább ballagék, szemeimet a gyönyörű siremlékeken legeltetve, melyek jobbra s balra csoportosan emelkedének és mintegy el akarák az emberrel hitetni, hogy a halál még sem oly borzasztó, mint sokan hinni szeretik. Ámde legyen a siremlék bármily czifra, én csakugyan még sem bírok irtózat nélkül arra gondolni, hogy egykor én is egyike leszek e néma lakosságnak; nem azért ugyan, mintha a haláltól félnék, oh, épen nem! hanem csupán azért, mivel az életet oly igen, oly kimondhatlanul szeretem. Nem, nem, a meddig csak egyetlen mosolygó vagy siró hölgy létezik e széles nagy világon, addig én élni akarok, s nem kívánok örökre elnémulni, mert mindaddig, a sors legsajgóbb csapásai közt is, édes, kimondhatlanul édes az élet! S ha egykor csakugyan meg kell halnom, mit, fájdalom, nem kerülhetek el, nem kell nekem büszke s mégis hideg kőhalom siromra, nem, nem! csak szerény

hervadozó emlínyke hölgykebelről, egyetlen könnyű sohaj és én a sápadt kaszás lovagnak is békülésre nyujtom jobbomat!

Bocsánat e kis érzélgésért, mely különben bizony nem igen szokott rajtam erőt venni; de valahányszor sirkertben vagyok, mi elég ritkán történik meg, akaratlanul is kitör belőlem a mulandóság leverő érzelve, mely annyira elkomorítja különben nagyon is derült kedélyemet, hogy ilyenkor még a tavaszi falevélnél zöldebb beszédek fölött sem bírnék kacagni.

S ne csodálja senki e hatást, mert tökéletesen meg vagyok győződve, hogy csak elfajult lelkűek nem éreznek ünnepélyes megrendülést e helyen, mely legkülönbözőbb eszmék föl villanására szolgáltat alkalmat.

Ime, ezen magas siremlék annyi ezerbe került, hogy egy szerény követelésű becsületes családot legalább is két nemzedékig boldogíthatna értéke, s a márványalakok meg vannak már rajta csonkítva, és minden oda mutat, hogy díszbentartására semmi gond nem fordíttatik. Talán meghaltak már az illető rokonok? Oh nem! ők merőkanállal szűrcsölik az élet minden örömet, nyakig kéjben úsznak, élvről-élvre repülnek, s ugyan mikép maradhatna tehát idejük arra, hogy hálás buzgalommal épségben tartatnák azok utolsó hajlékát, kik talán áldozatok s nélkülözések által szerzik meg számukra e szerencsés helyzetet!

S e büszke emlék mellett egyszerű sirdomb emelkedik, oly régi, mint amaz, s mégis mily nagy különbség van a kettő között! Ennek egyszerű kis keresztje egyenesen áll, hantjait bársonysima szép fű takarja, mik közül egyszerű virágok nyujtják magasbra illatozó kelyheket. Gyom, vagy elhanyagoltatásnak legkisebb nyomát sem láthatni. E szerény sirhalom bizonyosan oly szüléket takar, kik nem azon törekedtek leginkább, hogy bármi uton kincseket hagyjanak gyermekeiknek, hanem hasznos, becsületes és erényes emberekké nevelék őket, s törekvéseikben nem csalatkoztak, mert csak ez az, mi a szüléknek örök hálát biztosíthat még unokáik részéről is. Ily sirt csak kevés számmal találhatni a roppant kiterjedésű temetőben!

E siron vigan szökdécselnek keresztül a gondatlan kis gyermekek és türelmetlenül kérdezik a bús anyát, mikor fog már hazatérni atyus a föld alól? A szomorgó anya nyájasan biztatja a kis csevegőket, s át kezdi látni, mikép már csakugyan második férjről kell mielőbb gondoskodnia, hogy a kis ártatlanokat megnyugtathassa.

Amott búsuló férj áll félig behorpadt sir előtt, mely első szerelmének tárgyát pihenteti, s fájdalmasan sóhajt:

- Ah, mért nem szállott szerelmem is sirba veled, most nem kellene a pokol kínjait előre éreznem!

Szegény férj, vigasztalódjál, s nyugodjál meg azon büszke öntudatban, hogy épen a legnemesb érczek vannak legkeményebb próbának kitéve.

Ott szerelmes pár üldögél a gyászfűz lombjai alatt emelkedő siron, kezeiket szorítva és szemeiket egymásra függesztve.

A lány ünnepélyes hangon szól:

- Józsi!

Az ifjú tompa hangon sóhajt:

- Kati!

- Szeretsz-e?

- És te?

- Oh!

- Ah!
- Ha esküdet valaha megszegnéd!
- Ha hűtlen tudnál lenni!
- Soha!
- Inkább meghalok.

Ily ünnepélyes helyen tett eskü bizonyosan oly állandó leend, mint maga a halál. És hogysis ne! Hiszen a lány szobalyány és ugyan ki nem ismeri ezen emberfaj példaszóvá vált hűségét; az ifjú pedig reményteljes pattantyus és ugyan ki kétkednék ezek állandóságában, miután alig van Budapesten utca, melyben szóló példája nem léteznék szilárd szerelmök állhatatosságának. És ők csakugyan meg is tarták esküjüket, mikép néhány hét múlva alkalmam lőn arról személyesen meggyőződnöm. A pattantyus ugyanis más városba kényszerült távozni, s a szobalyány, csupa merő kétségbeesésből, néhány gombostűt vett szájába; az ifjú pedig sok vörösborot ivott a ráczvárosban, remélvén, hogy a festék meg fogja őt ölni. Azonban, nem csekély fájdalmukra, Kati teljességgel nem bírta a gombostűket lenyelni! Józsi ellenben lenyelte ugyan a bort, de nem halt meg tőle, s így mindketten alkalmasint még most is élnek, ha meg nem haltak. De ki tehet erről? A magasztos szándék meg volt bennök, s nem az ő hibájuk, hogy testalkotásuk erősebb volt az akaratnál!

Amott egy fiatal férfi virágokat ültet alig néhány napos sirhalomra. Arcza igen bánatos kifejezésű, s szemei nedvesek.

A közel bokorból mogorva tekintetű öreg férfi lép ki, s durva hangon szól:

- Mit csinál ön itt?

Az ifjú nyugodtan válaszol:

- Virágokat ültetek e sirra.
- Azt látom, de ki adott önnek erre engedelmet?
- Szivem.
- Ez szemtelenség!
- Itt nem sérthet ön meg.
- Uram, feledi ön, hogy férje vagyok annak, ki itt nyugszik?
- Zsarnoka volt ön.
- És ön?
- Én imádtam őt, de kezét nem nyerhetém el, mert én csak szivet, ön ellenben erszényt nyújthatott a kérlelhetlen szüléknek.
- Üres beszéd! Komolyan mondom önnek, ne merészelje magát itt többé láttatni; a virágokat majd kitepetem.
- S én akkor életét tépem le önnek.
- Majd meglátjuk!

Bohó emberek! Ily irigységet valóban csak az ember táplálhat keblében, kinek önzése oly határtalan, hogy még a halál országának kapuit is botorul rázza, mintha bizony ez is engedni kényszerülne féktelen vágyainak. Vannak pillanatok, mikben azt is szeretné az ember megbánni, hogy embernek született!

S hiszi-e a nyájas olvasó, kit talán már kelleténél is tovább tartóztattam e szomorú helyen, hogy még oly emberek is találkoznak, kik esti órákban rablásra is használják a halottak e csöndes tanyáját? Pedig valóban úgy van! Számtalanszor történt már, hogy a fájdalomba merült hölgyek felruháik nélkül kényszerültek szeretteik sirjairól a városba visszatérni, s csak legújabbán történtek némely czélszerű intézkedések, melyek az ily égbekiáltó bűnök elkövetését ezentúl kissé nehezíteni fogják!

Végre kiléptem a gyászos sorompón, s könnyebben vevék lélekzetet, midőn Pest hajdani lakosait elhagyám.

Éljen az élet és félre a búval, míg az isten szabad ege alatt szabadon sütnék fejemre a napnak éltető sugarai!

Könnyen forgó vérem azonnal minden levertséget számüze lelkemből, s rögtön oly derültnek érzem magamat, mintha részeg vagy szerelmes lettem volna; pedig isten látja lelkemet, hogy e két baj közül egyik sem szállotta meg fejemet, mert bort soha nem iszom és mindig szerelmes vagyok, a szokott állapot pedig nem zavarja meg az embert.

De mily furcsa csoport közelít felém a Váczi-uton! Bizony megérdemli, hogy bevárjam.

Elöl azon állatok egyike lépdél, miket a közéletben szamaraknak szokás nevezni, s miknek ostobasága rendes példabeszéd gyanánt használtatik, melyet azonban én, helytelensége miatt, csak nevettem, mert az állatok közt a szamár terheltetik meg legnagyobb mértékben, s egyszersmind a szamár az, mely legrosszabb tartásban részesül. E szerint a szamarat nem tudom ostobának hinni, mert hiszen az emberek közt többnyire ennek megy legjobban dolga; ez arat ott, hol nem vetett, ez örvend sok szép kitüntetésnek, mit az okos távolról sem közelíthet meg; ez az élet terheit legkevésbé érzi, s mégis legtöbb gyönyöreiben részesül, sőt még a halállal is tovább daczol, mint más okosabb ember, mert az ostoba nem búsul és nem is erőlteti meg magát, mikép azt a régi bölcsek is átláták már, midőn mondták, hogy legboldogabb ember az ostoba, mert az még csak eszét sem vesztheti el.

Én tehát a négylábú szamarat nem tartom ostobának, s úgy hiszem, hogy ezen igazság-kiszolgáltató nyilatkozattal azon egész érdemes fajnak tartoztam.

A számaron fölnyurgult cigány suhancz ült, ki nem elég idős ugyan még arra, hogy fölakasszák; de arra igenis, hogy pénz nélkül lovat vásároljon. Nadrágjának színe bizonytalan, mellényéből pedig csak a bélés díszlik még testén néhány hűsleges foszlányban; de hátát azért mégis oly ép hegedű ünnepélyesíti, melyről egyetlen húr sem hibázik.

Mellette egypár nagyhasú purdó sétál, kik nagy gyönyörűséggel szurkálják a szamarat, melynek béketűrését azonban nem bírják kifárasztani, s e tekintetben ezen érdemes állatot a budapesti hidvámszedőkhöz bátorkodom hasonlítani, kiknek gorombaságát tizenkét hirlap és ugyanannyi hatóság sem bírja fékezni.

A családfő sovány lovon ül, mely kétkerekű talyiga elé van fogva. A dade ölében purdó kaczag, a talyigában pedig nagy brúgó nyujtózik, míg a négy dorongon nyugvó ponyva, vagy gyékénysátor tetején egy kutya és macska oly arczkifejezéssel tekintget egymásra, mintha minden pillanatban divatos okokkal, azaz foggal és körömmel akarnák egymást politikai elveik jelessége felől meggyőzni. A családfő hátán klarinét függ.

A talyiga mögött még két izmos férfi, egy szép lyány s két asszony ballag, mindenféle ismert és ismeretlen eszközökkel terhelve, mik közt természetesen bográcsot és teknőt is láthatni.

Mihelyt közel értek hozzám, azonnal megállapodtak, s a családfő és számaron ülő suhancz szomorú magyar nótát kezdének hangoztatni, melyhez a kutya és macska tüstént karéneket toldottak.

- Hová cigányok? - kérdém őket, kezemmel intve, hogy szivrepesztő zenéjükkel hagyjanak föl.

Erre az öreg cigány, leggyönyörűbb cigányos szóejtéssel, melyet azonban nem bírok közölni s azért csak tisztán magyarul ismétlek, derűlten válaszolt:

- Hát bizony tudnivaló, drága nagyságos uram, hogy nem Vácra, mikor Pest felé áll a fakóm orra.

- Mit kerestek Pesten?

- Budára szeretnénk menni.

- Mi dolgotok van ott?

- Csak az bizony, hogy onnan majd Pestnek hátat fordítunk és tovább megyünk.

- Hová?

- A világba!

- Honnan jöttök?

- A falu végéről.

- A mint látom, alkalmasint gazemberek vagytok.

- Hiszen akkor nem volnánk ily rongyosak.

- Mi van a talyigátokban?

- A brúgó.

- Más is van abban, mert nagyon gondosan betakartátok.

- Csak azért, hogy a nap el ne repessze, bizony isten, csak azért.

- Nem hiszem én szavadat, vén Fáraó, majd csak megnézem, hogy nem visztek-e lopott jószágot.

Az öreg cigány e szavaimra kissé nyugtalankodni látszék, s a szép fiatal cigánylyány azonnal megragadá kezemet, villogó fekete szemeit láthatólag függeszté rám és hízelt hangon szóla:

- Szép nagyságos uram, engedje csak kezét, sok jó szerencsét mondok.

Pirulva ugyan, de mégis csak megvallom, hogy nem birtam kezemet elvonni a szép barna lyány ujjai közül, s igen szelíden szólék:

- Fiatal vagy te még a jövődölésre.

- Dehogyan vagyok, tartsa csak kezét, nagyságos uram és majd meglátja, hogy a legvénebb sem tud jobb szerencsét mondani, mint én. Így. Jaj, mit látok!

- Mit?

- Nagyságos uram nagyon szerencsés lesz, de nagyon ám! Olyan szép felesége lesz, mint a hajnal; de most valami baja van, mintha elvesztett volna valamit. Tegyen csak a tenyerére egypár huszast, vagy ha tallér is, annál jobb, mindjárt világosabban fogok látni. Na ne féljen, nagyságos uram, hiszen én nem lopom el, hiszen nekem nem kell a huszas és a tallér sem kell.

- Itt a tallér.

- Aha, már látom, még ma este megleli azt, a kit keres. Bizony szép asszony, eszem a lelkét!

- Tehát megtalálom azon asszonyt, kit keresek?

- Vagy magát az asszonyt, vagy azt, ki hozzá fogja majd a nagyságos urat vezetni. De sok ellensége van ám, őrizkedjék tőlük! Mintha fegyvereket látnék és lövéseket hallanék. Mondom, nagyságos uram, ne legyen nagyon kíváncsi és ne iparkodjék mások titkait fölfedezni, mert ez halálos veszedelembé ejthetné. De azért mégis nagyon, nagyon sok szerencse vár ám nagyságos urra!

- Hát még mit látsz?

- Azt, hogy a nagyságos urnak olyan jó szive van, hogy ezt a fehér tallérocskát nem veszi tőlem vissza.

Ezt csakugyan nem tehetém többé, mert ekkor a tallért már keblébe rejté; egyébiránt különben sem kívántam volna azt vissza, mert a jóslat meglehetősen illett körülményeimhez, ámbár alkalmasint csak azért gondolta azt ki az eszes cigánylyány, hogy értésemre adja, mikép nem lesz üdvömré, ha ezen elhagyatott országuton a gyékényt fölemelném, s a talyiga tartalmát megvizsgálni merészném. Nevetve mondtam tehát:

- Tartsd meg a tallért, s még két huszast sem sajnálok tőletek, ha igazán megvalljátok, hogy miért iparkodtok Budára.

- Röviden csak azt mondom nagyságos uram, - felelé a dade, pillanatnyi gondolkodás után - hogy mikor valahol lopnak, mindig a szegény cigányt veszik gyanuba. Mi tehát a Duna túlsó partjára óhajtunk jutni és azért jöttünk Pestre, mivel falun nem igen könnyen bocsátják át az embert vizsgálat nélkül a Dunán; Pesten pedig, mint hallottuk, a valóságos tolvajok is szabadon átjárhatnak a hidon.

Nevetnem kellett ez őszinte megjegyzést, s miután a két huszast megadám, utamat a város felé folytatám. Kevés pillanat múlva már csak a porfelhőt láttam magam előtt, mely a cigány családot szemeim elől elrejté.

XXIV.

A karperecz.

Gondolatokba mélyedten haladék előre, mert mindenki meg fogja engedni, hogy csakugyan volt okom fejtöresre, ha valóban meg akarám oldani azon csomót, melyet a sors előmbbe vetett; s hogy föltett szándékomtól, nehézségek összetornyosulása miatt, nem akarék elállani, azt alkalmasint mindenki hinni fogja, ha mondom, hogy politikus nem vagyok, mert a mai világban ezek rendesen mindenhez fognak és semmihez nem látnak, mihelyt nehézségre vagy akadályra bukkannak és csupán az állhatatlanságban állandók. Annyit azonban mégis meg kell vallanom, mikép föltételelem kivitelét már koránsem tartám, az eddig történetek után, oly könnyűnek, mint eleinte gondolám, mert teljesen meggyőződhetém, hogy Beattini grófban oly emberre akadtam, kit nem egyhamar lehet hálóba keríteni s ki mindig talál rést, melyen épen akkor siklik el szem elől, midőn már kezeit nyújtja ki utána az ember. Pedig épen most inkább óhajték nyomába juthatni, mint eddig, mert nem hihetém, hogy a kis Móriczot jó szándékból vette volna, anyja halála után, magához. Ki tudja, nem intézkedett-e ennek számára orzott vagyona egy részéről az elhunyt anya s hogy nem akart-e a gróf e miatt a gyermektől szabadulni? Az öreg Móricz jelenléte nem aggasztott annyira, mert azt könnyen felfödözhetni hívéim, a titkos nyomozó segélye által, mihelyt szükségesnek tartám; ámbár megvallom, hogy a körülmények mostani állásában kevesebbet kezdék már az öreg bűnössel gondolni.

Ily gondolatokkal tépelődém, midőn a sorompóhoz jutván, hangos szóvita ébreszte föl tervezéseimből. Szemeimet a zaj felé irányozám s parasztkocsit pillanték meg, melybe két görcsös ló volt fogva. E szegény párak annyira el valának kényszeredve, hogy a pozdorjából fonott hámot is alig birták s a vámszedő mégis oly kifejezéssel tartá a kantárt, mintha attól félne, hogy rögtön futásnak erednek s legalább Váczig még csak meg sem állanak. Mellette süvegelve állott a kocsi szegény tulajdonosa, kit, külsejéről ítélvén, csavargó koldusnak kellett volna tartanom, ha rendkívül böcsületes arczkifejezése e hiedelmet előre is meg nem czáfolá vala. A rozzant kocsi szalmaülésén igen szegényes öltözetű parasztlány ült, arczán félreismerhetlen jeleivel a hajdani szépségnek, mikről azonban alkalmasint rendkívüli szenvedések törlek le az ifjúság zománczát s életelebenség kellemét. E lény bután tekinté mélyen berokkant szemeivel a két férfira, kiket már említék, s kiszáradt ujjai szalmakoszorút fontanak, míg ajkai lassú hangon bölcsődalt suttogtak, melynek szavait nem érthetém. Közelebb lépván, a paraszt e szavait hallám, miket esengő hangon intéze a bortól hevült arczú vámoshoz:

- Hiszen mondom, nemzetes uram, örömet fizetnék, de nincs pénzem.
- Hát mért nem maradt kend otthon, ha nincs pénze? Pesten pénz nélkül csak a számár és a hízelkedő kutya élhet.
- Azt hallottam, hogy Pesten van olyan ház, hol a tébolyodottakat táplálják és gyógyítják; behoztam hát én is szerencsétlen lányomat, de nem fogadhatták be az isten adtát, mert nem fizethetek érte, az ingyen helyek pedig mind tele vannak. Egy pár hét múlva majd csak megint befordulok, addig talán ürül lányom számára egy kis helyecske.
- Arra hiában vár kend.
- Hiában?
- Igen ám, mert a pesti lakosoknak elsőségök van és bezzeg telik azután azokból elég új lakos, ha például valami híres tánczos- vagy énekes kisasszony mutatja magát.
- Hát csupa gyönyörűségből is megbolondulhat az ember?

- Meg bizony! Ezer erre a példa Budapesten.

- Már ez mégis furcsa! Hej, az én szegény Erzsimek fejét nem öröme, hanem szerencsétlenség zavarta meg!

- Mi gondom nekem arra, fizessen kend, vagy hagyja itt ezt a rossz szűrt.

- Hej, bizony furcsa világot élünk, nemzeti uram; mi parasztok csináljuk az országutakat és mégis csak nekünk kell útvámot fizetnünk! Nemzeti uram, bocsásson át szabadon, bizony isten, egy fillérem sincs!

Most, szokás szerint, legdurvább szitkokra fakadt a vámos és botját fenyegetőleg kezdé emelgetni.

Ekkor a szekérben ülő Erzsimek kéri s egyszersmind kimondhatatlanul fájdalmas hangon szól:

- Lassabban, lassabban, kedves jó uram, mert kis fiam fölébred!

E szó után gondosan kezdé ringatni egy nagy szalmacsutakot, mely, rongyokba burkoltan, térdre hevert s remegő ajkai egyszerű bölcsődalt mormogának.

Alkalmasint valami arszláni gazság szerencsétlen áldozata, gondolám, s azonnal megszólítám a vámost:

- Uram, minek e durvaság? Szép szóval is visszautasíthatja a szegény embert.

A vámos rendkívül bámulni látszék vakmerőségemet s kimondhatatlan gúnyos és megvető hangon csak e szót röpíté ellenem:

- Ki bízta ezt az úrra?

- Ujságíró vagyok.

Magam sem tudom, miképpen akadt nyelvemre e fillentés; de meg kell vallanom, hogy örvendék neki, mert emberem egész külseje rögtön csaknem mesés változáson ment keresztül. Arcának minden vonása megrettenést árult el, legnagyobb alázatossággal vegyülve, míg szürke szemei úgy meredeztek, mint lánczra kötött komondoréi, midőn haragját nem bírja fogaival tanúsítani. Jobb keze akaratlanul s iszonyú megerősítéssel kalapja után nyúlt, sőt, mi több s csaknem hallatlan, kalapja karimáját valóban meg is érinté és igen levert hangon szól:

- Engedelmet kérek, nagyságos uram, csak meg akarám kissé ijeszteni az atyafit, mert régi tapasztalásból tudom, hogy az efféle szegény emberek a vármegyei hajdúk és egyebek által annyira durva bánásmódhoz vannak már szoktatva, hogy szép szóval bizony nem igen boldogulhat velők az ember.

Hm, gondolám, mégis csak hasznos a nyilvánosság, bár mennyit rúkolnak is ellene az apró és egyéb bűnösök, kiknek tetteit napfényre juttatja. Ezután félre szólítám a parasztot s elmondatam vele azon szerencsétlenséget, mely Erzsimek elméjébe került. Az őszinte falusi ember pillanatig sem vonakodott s kevés egyszerű, de mélyen megható szóval közlé velem a szomorú történetet.

Előadása megrendíté keblemet s elhatározám, hogy segíteni fogom a szegény gyámoltalanokat; hiszen csak néhány üveg pezsgővel kevesebbet kell asztalbarátim által megitatnom s meg sem érzem e csekély kiadást, mely boldogtalan embertársam baját legalább némileg enyhítheti. Bár sokan gondolnák ezt meg, midőn a szűkölködők és szerencsétlenek mellett könnyörtelenül haladnak el!

Pénzt adék tehát a boldogtalan apának, hogy tébolyodott lányának illő ápoltatást szerez-hessen s megigérém, hogy még személyesen is ajánlani fogom őt az intézet orvosainak, kik közül sokan nagyon is napszámosi modorban szokták kötelességöket teljesíteni, ha gondos fölügyelésre szünet nélkül nem sarkaltatnak.

Reményilem, nem fog a nyájas olvasó neheztelni, ha, hazafelé sétálásom közben, Erzsi történetét elmondom; valamint azért sem, hogy nem az apa egyszerű szavait fogom alkalmazni, hanem oly öltözetben állítandom elő az eseményt, melyben tisztelt olvasóim díszes körében is botrány nélkül jelenhessék meg.

A történet helyét és személyeit nem fogom megnevezni, részint azért, mivel nálunk, kik annyira szónoklunk a nyilvánosság mellett, nem igen szeretik még annak gyümölcsseit; részint pedig azért, mivel ily történetek nálunk, hála azon leírhatlan rendnek, mely mindenütt ural-kodik, bizony mindenütt megtörténnek, a nélkül, hogy azt valaki helytelennek találná; kivévn az egy Budapestet, hol néha-néha ápolás hiányzása miatt hal ugyan meg egy pár ember az utcán, de egyébiránt semmi oly tény nem történik, melyet gáncsolni, vagy épen botrányosnak nevezni lehetne.

Erzsi szüléi meglehetősen tehetősek voltak falujukban, mert Bálint gazda négy ökörrrel szántott s a tiszteletbeli alszolgabíró urat négy lóval rospontolta, természetesen hivatalos nyugtatóvány mellett, a közel város báljaiba; sertése pedig annyi volt, hogy az urodalmi tisztnek is jutott évenként egy pár gyöngé malaczka. Valódi örömét mindazáltal csak egyetlen lányában, Erzsiben lelte Bálint gazda, annyival is inkább, mivel felesége, egy pár évvel a lány születése után meghalt s ő új házasságra lépni nem akart, azon bölcs közmondás után indulva, mely szerint elég egy sütésből egy lepény. Mivel azonban azt csakugyan átlátá, hogy asszony kell a gazdasághoz, tehát egy gyermektelen özvegyet fogadott házába, ki szegről-végről rokona is volt, minthogy atyáik egykor egyszerre mentek be a hatvani kapun a pesti hetivására.

Én rendkívül tisztelem ugyan és igen nagyra böcsülöm az özvegyasszonyokat, főkép, míg negyvenedik évöket át nem lépik, de Bálint gazda e lépését még sem birom helyeselni, mert a vénülő özvegyasszonyok rendesen nem jó szemmel szoktak a serdülő hajadonokra tekinteni. Többet mondtam-e most, mint kellett volna, majd kiviláglik történetem további folyamából.

Ugyanazon faluban sok derék legény is találkozott, de valamennyi közül egy sem mérköz-hetett Csillag Bandival. Ez volt a falu legügyesb és legszebb legénye. Ostorának durranása és fekete szemeinek tüze mindent elhomályosított; midőn pedig vasárnaponként tánczra veré össze bokáit, vagy furulyájába keserves nótákat lehelt, akkor bizony sok városi hajadonnak szíve is ugyancsak meghökkent volna; igen természetes tehát, mikép az egyszerű s tettetést nem ismerő falusi lányzók pusztá megpillantásától is annyira megdöbbentek, hogy iszonyú zavarodások miatt azonnal kötényöket vagy nyakkendőjüket morzsolgatók, minthogy legye-zőjük nem volt, mikkel a városi hölgyek ily alkalommal oly meglepőleg kellemesen tudnak játszadozni. Legénytársai irigykedtek ugyan ellene, de izmos öklei oly rendkívüli tiszteletet víttak ki számára, mintha isten tudja hány párviadalban ölte volna már meg ellenfelét.

Hogy szép lány is elég volt a faluban, azt említmem sem kell, mert hiszen tiszta magyarok lakták azt; ámde Erzsivel egy sem állhatá ki a versenyt. Ő tudta a legvékonyabb fonalat sodrani ujjaival, ő imádkozott legnagyobb áhitattal a templomban, üngvállá legfehérebb volt az egész faluban s midőn az öreg bíró lányának menyekzőjén tánczolt, akkor bizony Elssler kisasszony is elsápadt volna.

Mondjam-e, hogy Bandi és Erzsi megismerkedtek egymással? S mivel Bandi nem volt arslán, tehát igen természetes, hogy böcsületes úton járt és kéroket küldé Bálint gazda házába.

Az apa öröme megegyezett, ámbár Bandi szegénysége éppen oly nagy volt, mint szépsége, mert hiszen az ő telkén bizony a dolgos vő is jól élélhetett; de gazdasszonya másképp vélekedett. Ez tudniillik sokat tapasztalt már a világon, mert hiszen özvegyasszony volt s azért nagyon jól tudta, hogy házasság után a vő és menyecske fog majd a háznál uralkodni. Eleinte a városi művelt modort választá s a szerelmeseket egymás előtt kölcsönösen rágalmazá; de ezzel nem érte célját, mert Bandi, ámbár egyetlen bötüt sem írt, oly világosan olvasott kedvese szemeiben, hogy csak nevette a rágalmakat. Hát Erzsi ugyan mikép adhatott volna hitelt ezen áskálódásnak, miután Bandi nemrég hüvelykujját metszé le, hogy katonának ne kelljen mennie, mit bizonyosan csak azért tőn, hogy mindig körülötte maradjon.

Dorka asszony tehát egyenesen Bálint gazdához fordult s ügyesen kezdé apai kedélyét háborgatni, még pedig vasárnap délután, mielőtt korcsmába indult volna, mert jól tudá, hogy a paraszt gazdák akkor rendesen a legengedékenyebbek, mivel ezzel akarják a fájdalmat enyhíteni, melyet korcsmába menetelők által a feleségnek vagy gazdasszonynak okoznak. Dorka asszony éppen azon pillanatban, midőn már szűre után tekintte Bálint gazdát, gondosan törle meg köténye szélével a lóca végét, torkát ünnepélyesen köszörülé és igen szelíd hangon szóla:

- Bálint gazda!

Szabad legyen itt mellékesen megjegyezni, mikép Dorka azért nem nevezé Bálintot apjoknak, mivel gazdasszony volt ugyan, de koránsem oly művelt, hogy magát ezen bizalmas megszólításra jogosítva érezhette volna.

Bálint gazda egyenesre húzá nyakfátyolát és kissé vontatva kérdé:

- Hát aztán?

- Nem ülne le kelmed?

- Hát minek?

- Szóm lesz kelmedhez.

- Hallom már, de csak kurtán ám, mert eljár az idő.

- Hát mondja meg igazán, Bálint gazda, de szíve szerint: jó asszony volt-e Erzsinek istenben boldogult édes anyja?

- Hogy jó volt-e? Kilencz vármegyében is ritkítá párját az isten adta!

- Hát velem megelégszik-e kelmed?

Bálint gazda kissé megdöbbsen, mert másodszori nősülésre semmi áron nem érzett magában hajlandóságot; röviden tehát csak ezt válaszolá e furfangos kérdésre:

- Meg.

- Pazarló vagyok-e?

- Nem.

- Támogatom-e a csapszék falát?

- Nem.

- Eljár-e a nyelvem?

- Nem.

- Voltam-e már részeg, vagy csak pikós is?

- Nem.

Bálint homlokáról borsónyi verejték gyöngyözött.

- Hát Sárkány Éva jó-e?

- A görbe kovács felesége?

- Igen.

- Hiszen az oly rossz, hogy kilencz ördögnek is meggyülne vele baja.

- És tudja-e kelmed, Bálint gazda, hogy mért volt jó az üdvezült asszony, mért vagyok én jó és mért rossz Sárkány Éva asszonyom?

Bálint gazda kissé könnyebülve törle meg üngujjával homlokát és őszinte csodálkozással mondá:

- Hát ugyan hogy tudnám?

- Azért, mert mi ketten - városban szolgáltunk, Éva asszony pedig soha nem látott túl pizskafájának végén. Látja kelmed, Bálint gazda, ezzel azt akarom mondani, hogy Erzsikét sem ártana ám egy pár hónapra szolgálatba küldeni.

- Erzsikét?

- Igen hát. Hiában, csak a városban tanulhatjuk meg az emberekkel való bánást, meg az igazi takarékoságot; mert higgye el kelmed, sok czifra úr sem eszik ott oly zsíros falatokat, mint mi és ugyancsak fogához ver ám minden garaskát, mielőtt kiadná. Azután meg, szó a mi szó, de az sem ártana ám, ha Erzsiké vagy ötven forintocskát hozna a lakodalomra, mert akár minő tele van a kút, mégis csak fér bele egy pár csöbör víz és a mellett annyit tanul majd a lyány, hogy bizonyosan a falu legvénebb asszonyain is túltesz a gazdálkodásban. Ha pedig itthon marad és csak amúgy hübele Balázs megesküszik Bandival, azt sem fogja majd tudni, hogy üstökön vagy fülön ragadja-e meg a dolgot; mert én, isten ne vegye bűnül hozzá való nagy szeretetemet, mindig úgy kíméltem, hogy eddig bíz az csak játszott a dologgal.

Ily hangon jó ideig beszélt még Dorka asszony s alkalmasint csekélyebb ékesszólással is győzött volna, mert Bálint gazda ilyenkor nagyon sietett a korcsmába, mivel ott az iskola-mester rendesen valóságos csodadolgokat beszélt az országgyűlésről, akár volt országgyűlés, akár nem.

Dorka asszony tehát csakhamar megnyeré az óhajtott megegyezést, azon világos hozzáadással, hogy Erzsiké mielőbb készítse el az útra. Ezen fontos végzés után, melynek gyors és illedelmes elkészüléséből sok politikus igen hasznos alkalmazást vonhatna ki magának, Bálint gazda nyakába kanyarítá új szűrét s gyors léptekkel távozott, súlyos fütykőst vonszolva maga után a porban, mely nélkül napjainkban, hála a tizenkilencedik század fölvilágosult szelíd szellemének, nem igen tanácsos már politikai tárgyú vitatkozásokra menni; Dorka asszony pedig vállára akasztá kék posztó ujjasát és a kertbe ment, tudván, hogy Erzsike ilyenkor mindig ott szokott virágai közt énekelgetni.

És mit énekelt Erzsike? Hát a pacsirta mit énekel! Valamint ezen utóbbira nem tud az ember kielégítő választ adni, épen oly bajos meghatározni, hogy mit énekel az egyszerű falusi lyány, midőn körülötte senki nincs és keble mégis úgy tele van, hogy semmi, de semmi nem lelhetne többé benne helyet; mert nem kell felednünk, hogy a falusi leány szívét egyetlen arczkép tökéletesen betölti, míg a városi hölgyek nagy részének szívét két s három emeletes házakhoz hasonlíthatni, mikben sok a szoba s minden szobában lakos, azonkül pedig fényes hintók a színben; sőt e mellett, ha még oly telinek látszik is a ház, mindig találhatik még helyecske, egy pár szívesen látott vendég befogadására.

Erzsike gyepen ült, ölében egyszerű virágfüzér hevert s kezei lefüggő hajának piros szalagjával játszadoztak. Ugyan kinek volt e virágfüzérke szánva? A boldog Bandinak, ki egy pár óranegyed múlva búsan fogja furulyáját hangoztatni a tövissel koszorúzott sövény mögött s néhány bizalmas szót váltand kedvesével, ki azután, hosszú kérésére átdobja majd neki a virágot, melyet ő mindig oly nagy ügyességgel fog föl, hogy még eddig soha nem ejtette el. Azután mindketten nyugodni távoznak és egymásról álmodnak s a jövő vasárnapi találkozásról, mely őket oly kimondhatatlanul boldogítja! Ime, ez a különbség létezik a falusi és városi szerelem közt. A falusi szeretők ugyanis ritkán látják egymást házasság előtt, de utána boldogul élnek együtt; a városiak ellenben rendszeren igen gyakran találkoznak házasság előtt, de utána vajmi sokszor oly gondosan kerülnek egymást, mint hitelezőjét fizetni nem akaró adós; a mi egyébiránt igen természetes, mert hiszen ők sem hajlandók egymás iránti tartozásukat, a kölcsönös becsülést és hűséget, illendően lefizetni!

Dorka asszony először is azon hízelgő megjegyzéssel nyitá meg Erzsike ellen az ostromot, mikép szép haja sokkal jobban állna arcához, ha fésűre tüzetnék, vagy kontyba fűzetnek, miben maga Erzsike sem kételkedett, de mégis igen alaposan jegyzé meg, hogy a falu szája kigyót-békát kiáltana ellene, ha minden ok nélkül rögtön ily rendkívüli újítást merészlene megkezdni. Ezután hosszú ruháról és nagy kendőről beszélt Dorka s ez is tetszett a lánynak, mert hiszen egyszerűsége s ártatlansága daczára is csakugyan Éva anyánk unokája volt; de ezt sem teheté meg, mert a falusi pletyka csak annyiban különbözik a várositól, hogy ez nagyban, amaz pedig csak kicsinyben űzetik.

Most második ostromágyúját sűtél el a tapasztalt özvegy s a városi élet gyönyöreit ígéző színekkel kezdé fösteni, jól tudván, hogy csak úgy érhet biztosan célta, ha megnyeri tervének Erzsikét; mert azt is tudta, hogy Bálint gazda csakugyan nem fogja lányát makacsul kényszeríteni; ha a szolgálatba meneteltől komolyan idegenkednék.

Elmondá tehát Dorka asszony, mily jó bért kapnak városban a cselédek, mily sokat sétálnak s keveset dolgoznak, mily szép öltözetben járnak, mennyi ajándékot kapnak, mily szerfölött szépen bánik velök minden férfi, mennyit láthatnak és tapasztalhatnak s mily sok pénzt és ruhát gyűjthetnek jövő menyekzőjökre, és hogy visszatértök után is mindig városiasan viselhetik magokat, a nélkül, hogy ebben valaki megbotránkoznék.

Erzsike arczai lángoltak, annyira hatott kedélyére a sok mézes szó, min épen nem kell csodálkozni, mert hiszen Éva anyánk mindenesetre legalább is szintoly tiszta és ártatlan volt, mint ő és mégis engedett a kigyó csábszavainak, ámbár a paradicsomban csak egyetlen almáról volt szó, míg Dorka asszony egész tengerét árasztá el a gyönyörnek a tapasztalatlan lányka körül. Már habozott Erzsike s mivel Bandi e kétes pillanatban nem hangoztatá furulyáját, mint a «Molnár és gyermeke» című drámában Konrád, Dorka pedig ugyancsak verte a vasat, tehát igen természetes, hogy Erzsike engedett, főképp miután Dorka még azt is elmondá, hogy Bandi bizonyosan még sokkal jobban fogja őt szeretni, ha majd minden városi jeles tulajdonokkal fölruházottan térend vissza, miknél fogva nemcsak egy, hanem akár tíz férfi szerelmét is megnyerheti, sőt meg is tarthatja, mikép azt városokban gyakran tapasztalhatja minden ember, ki figyelmét ezen nevezetes tárgyra fordítja.

Erzsike meg volt győzve s csak attól félt még, hogy apja nem fog elmenetelében megegyezni. S mennyire örvende, mily hevesen köszöné meg nevelőanyja szeretetteljes gondoskodását, midőn hallá, hogy apja maga is kívánja azt, mit ő most oly forrón kezdé óhajítani!

Van talán, ki csodálkozik, hogy ártatlan létére oly könnyen el tudná hagyni kedvesét? Oh, hiszen épen azért teheté azt; mert ki maga tiszta kebelrel bír, az mások ellen nem bír gyanút táplálni. Erzsikének fogalma sem volt arról, hogy Bandi, távolléte alatt, talán elpártolhatna tőle, mert ő a hűtlenséget még csak nevére sem ismeré, bármily nevetségesnek tartandják is ezen állításomat azok, kik városi tapasztaltsággal bírnak és a hűséget épen oly agyémnek tartják,

mint némely politikusok azon állítást, hogy nem kell mindjárt agyonkókányozni azokat, kik velök ellenkező véleményt bátorkodnak táplálni.

Dorka örömmel távozik diadala után, mert erősen hívé, hogy ily szép lány, kinek kecséit csak határtalan bizalma és tapasztalatlansága haladja meg, bizonyosan nem fog a városi csábokkal sokáig daczolhatni, hanem olyan lesz majd, mint a többi; vagy pedig legrosszabb esetben is oly állapotban s annyira elromolva térend vissza, hogy szeretete daczára sem fogja őt hajlékában a böcsületes apa többé megszenvedni. És ebben ismét ne ütközzék meg senki s ne gondolja, hogy az ép, egészséges falusi levegő nem teremhet Dorka asszonyhoz hasonló mérges nadragulyát, mert rendesen a legnagyobb erény mellett szokott egyszersmind a legnagyobb vétek tenyészni!

Később megzendült ugyan Bandi furulyája, de már későn. Erzsi oly elragadtató ékesszólással adá elő neki reménylett örömeit s rövid távollétének rendkívüli hasznait, hogy a szerető legény nem érzett magában erőt, ezen terv ellen hatályosan küzdeni; ámbár koránsem volt kedvére, hogy menyekzője e miatt néhány hónappal továbbra fog haladni.

E szerint Dorka semmi komoly ellenszegülésre nem talált s Erzsi néhány nap múlva csak-ugyan a közel nagy városba indult, hol csakhamar akadt is számára hely egy fiatal házaspárnál, hol egy hat éves lányka gondviselésére bízott meg, kinek anyja oly sokszor öltözködék napjában és annyi látogatást tőn és fogadott el, hogy egyetlen gyermekét kénytelen volt hat forintos cseléd lélekismeretére bízni, ki eddig még csak libák s egyéb aprómarhák gondviselésével bibelődött.

Erzsi azonban szerencsére hű maradt önmagához s már három hónapot tölte el a városban és még csak meg sem lopta uraságát, mi hallatlan ugyan, de mégis igaz! A házban lakó férfiak ingerkedéseit jó kedvvel nevette s mindinkább forróbban szereté Bandit, mert az, véleménye szerint, nem beszélt oly sok ostobaságot, mint ezek, kiknek célzásait különben nem is érté. Bérét megtakarítá, mert ugyan minek költött volna csecsebecsékre, miután azokat most Bandi úgy sem láthatá. Az utcán egy párszor megszólíták őt ugyan némely ismeretlen öreg asszonyok s különféle fényes ajánlatokkal kecségeték őt; miket azonban eleinte nem érte, utóbb pedig legnagyobb megvetéssel visszautasított. Sőt mi több, még uraságát sem rágalmazá a ház többi lakosainak cselédei előtt, mi már egyedül is elég arra, hogy őt a világ valamennyi cselédei koronájának nevezzem.

Azonban, gyakran a legtisztább eget is rögtön vészes fekete felhők borítják s így Erzsi boldogságának csillaga is váratlanul elhomályosult.

Az asszony, szokás szerint, egész délután távol vala valahol jobbra, míg férje valahol balra mulatott. Ezt azonban koránsem kell nekik bűnül tulajdonítani, oh, nem! mert ők ezt nem szeretethiányból gyakorolják, hanem csupán azért, hogy ritkán látván egymást, annál nagyobb kéjjel élvezhessék a viszontlátás örömeit. A nagy városok házaspárjainak nagy része legalább így okoskodik. Helyesen-é vagy nem, azt szíves olvasóim érvényes ítéletére bízom.

Másnap reggel rémülve jelenté férjének az asszony, hogy nagybecsű karpereczét, melyet, tegnapi távozása előtt, öltöző tükrén hagyott, nem leli. A gyanú, rövid fontolgatás után, Erzsire esett, mivel egész délután egyedül volt honn a gyermekkel. Az úr tehát azonnal kérdőre vonta őt. Erzsi mindent tagadott. S gondolja a nyájas olvasó, hogy ezzel mindennek vége lett s a lány három hónapi böcsületesége diadalmaskodott?

Oh, nem! Gazdája egykor alkalmasint vallató tisztügyvéd volt, mert, a tagadás néhányszori ismétlése után, bothoz folyamodék s karját teljességgel nem kimélte. Ez volt először, hogy e lány ily durva bánásmódban részesült s ki csodálhatja, hogy fájdalmas kínoztatása közt lélekjelenlétét elveszté s bűnösnek vallá magát? A kínpadi vallatás is számos ártatlant juttatott vérpadra a középkor sötét éveiben, most az ily «szelíd» vallatás pótolja annak helyét!

Az első terhelő vallomást új vallatás követé. A gazda legnagyobb durvasággal kérde a lánytól: hová tette a karpereczet?

Erzsi csak könnyűkkel válaszolhatott, s mennyre földre esküvék, hogy az elveszett drágaságot nem is látta. E makacs tagadást, mikép a gazda az ártatlanság nyilatkozatát nevezé, új megrohanás követé, s a kétségbeesett cseléd fuldokolva nevezte meg egy asszonyt, kinél bejöttekor Dorkával szállásolt, s remegő hangon monda, hogy a karpereczet nála tette le.

Most az illető hatóság kezeibe adaték a szerencsétlen lány, hol azonnal biztost adának mellé, ki a megnevezett asszonyhoz kísérte őt; ez azonban mindent tagadott, s szobatársa által is bizonyítatá, hogy Erzsi három hónap óta egyszer sem lépte át küszöbét.

A lány tehát visszavezetteték, s a bíró megkezdé a vallatást, melynek eleinte ismét csak tagadás lett eredménye; de a korbács csakhamar vallomásra kényszeríté Erzsit, azt azonban, hogy hová tette a karpereczet, hosszú kinzás által sem leheté belőle kicsikarni, mert nem volt szegénynek ismerőse, kit orgazdául nevezhetett volna meg; kedélye pedig nem volt még elromolva, s így igen természetes, hogy nem birt furfangos kifogásokat fölhozni, mik által iszonyú sorsát megváltoztathatta volna.

Hallatlan makacssága miatt börtönbe küldé őt a bíró, tudtára adván egyszersmind, hogy kenyér és víz mellett kell ott ülnie, míg az elorzott drágaságot vissza nem adja.

Erzsi könyek nélkül követé a hajdút, mert az iszonyú fájdalom annyira erőt vett rajta, hogy e pillanatban a legkínosb halált is érzéketlenül szenvedte volna el. Az ajtó bezáraték mögötte, s e pillanatban oly érzélem futá végig tagjait, melyhez csak azt hasonlíthatni, mely akkor ragadja meg az embert, midőn vízbe zuhan, s feje fölött örökre összeborulnak a hideg hullámok. Idegeinek eltompultsága daczára is érzé, hogy most már végkép elveszett, s e vérfagylaló érzés annyira erőt vett rajta, hogy az utolsó lépcsőn térdre roskadott. Szemei kápráztak, fülei zúgtak, szíve lázasan dobogott, s vére agya felé rohant. Erős, romlatlan idegzete nem engedé őt elájulni, de mégis oly állapotba dönté, minő az, midőn nehéz álomból ébred föl az ember, s oly eszmezavarba sülyed, hogy az álmoképeket a valótól még nem bírja megkülönböztetni.

Vége beszéd s járás kelés riasztá őt fel éber álmadozásából, s a sötétséget szokni kezdő szemei megkülönbözteté a körülötte levő tárgyakat.

A hely, melyen volt, nem hasonlíta azon borzasztó fogalomhoz, melyet magának, régi mesék s mondák után, miket téli estéken át fonóházakban hallott, gyakran képzelt; mert hála a fölvilágosulás szelid szellemének! arra már mindenütt kezdnek némi gondot fordítani, hogy a vétkesek és gonosztevők lehetőségig nagy kényelmet élvezzenek, habár arra nézve nem igen történnek is még czélszerű intézkedések, hogy ártatlanok ne jussanak oda, s hogy a böcsületes szegény embernek legyen hová lehajtani árva fejét!

De bár inkább a hely lett volna irtózatossb, azon emberek pedig, kik ott tanyáztak, jobban érdemlették volna meg e nevet!

Azon szobában, vagy teremben sok férfi s egy pár néember vesztegle. Ezen utóbbiak arczáról a tapasztalt emberismerő az elvetemültség minden fajtát első pillanatra olvashatta volna, mert nincs bűn, melynek neve lángbetűkben nem égett szétdúlt vonásaikon. Erzsi szemei borzadva fordultak el e szörnyektől, ámbár irtózása okát nem bírta magának megmagyarázni.

A férfiak szemeiből szinte kétségbevonhatlanul leheté olvasni, hogy kisebb nagyobb mértékben mind avatott fiai voltak a bűnnek. Némelyek falból kivájt kavicsokkal koczkáztak, s iszonyú káromlások közt a nyereség fölött civakodtak, melyet csak szabadulásuk utáni újabb lopásból fizethettek meg; mások trágár dalokat rikácsoltak, melyek hallása megfagylalá Erzsi ereiben a vért, a nélkül, hogy szavaikat voltaképen értette volna; néhány kitanult vén zsvány

épületes leckét tartott a fiatalabb kezdőknek, kik szájtátva figyeltek a gazok minden szavára, és előre örvendettek kiszabadulásuknak, valódi szerencsének tartván rövid idejű bezáratásukat, miután ennek következtében ezentul már szerencsésb sikerrel fogják gyalázatos mesterségöket gyakorolhatni; mások a holnapi vallatásra készültek, azaz: oktatást adának egymásnak, mikép kelljen az őszinte vallomást kikerülniök, s mily furfangos válaszok és erősítések által hitethetik el ártatlanságukat a törvényszékekkel; ismét mások biztos orgazdákat ajánlottak a másnap kiszabadulandóknak, s egyszersmind házakat jelöltek ki nekik, melyek cselédeivel, szabadságuk idejében, biztos lábon állottak, s miknek kirablásától csak véletlen elfogatásuk által gátoltattak; sőt e kölcsönös bizalom annyira terjedt, hogy némelyek lopott áruik rejtekét is felfödözék a szabadulandók előtt, oly célból, hogy azokat biztosb helyre vigyék, hol nem fognak oly könnyen felfödöztetni, s ellenök bizonyíthatni; mert meg kell jegyezni, hogy a tolvajok egymásnak adott szavokat megtartják, s kölcsönös bizalmukat nem csalják meg, mire a közönséges nyilvános életben nem igen sűrűn találhatni példát!

Ez rövid vázlata annak, mi oly helyeken történni szokott, hova most Erzsi taszítatott.

A boldogtalan lyány mindezt hallá és látá, s azt hívé, hogy fülei csalják, hogy szemei vad álmokképeket látnak, melyek halálra akarják őt iszonyú torzalakjaikkal rémíteni. Mily forrón óhajtá meséinek valósultát! Bár inkább kigyók s a mondák névtelen férgei kigyózták volna körül testét, mert hiszen ezek az emberek kinzására vannak alkotva; de ezen emberek, ezen emberek! kiknek szeretniök kellene egymást! Ezerszer óhajtá minden pillanatban a halált, habár legkegyetlenebb alakjában is, s most kész lett volna nemcsak lopást, hanem gyilkosságot is bevallani, csakhogy e rémséges körből szabadulhasson. Ily hatást gyakorlanak minden romlatlan kedélyre e bűntanyák, miknek illő czimzésére nyelvbeli tehetségem forrása elégtelennek mutatkozik!

És pedig ezzel még nem tölt meg a keserű pohár, melyet a szerencsétlen elhagyatottnak kérlelhetlenül ki kelle ürítnie!

A bűntanya lakói észrevevék őt, s azonnal gyülekezni kezdének körülötte. Minden oldalról ily hangok ütköztek az elrémült lyányka füleibe:

- Uj vendég.
- Csinos kis oldalborda.
- Nem is lesz ez sokáig itt.
- Csak a meddig kell.
- Mivel tüntetted ki magadat, szép babám?
- Nagyon félénk.
- Majd megszokja.
- Bizonyosan az ezüstből csent valamit gazdájánál.
- Hiszen azért nem rémült volna el annyira.
- Talán gyermeket ejtett ki valamely magos ház ablakából.
- Hiszen azért inkább az anyát kellene becsukni.
- Igen ám, ha mindig azt csuknák be, a kit kellene!
- Vagy talán vízbe ölte gyermekét, hogy könnyebben élhessen.
- Már ugyan minek tette volna azt? Hiszen elég ajtókilincs van még a városban.
- Szólj, babám, mit vétettél?

- Jó tanácsot adunk!
- Vallottál már valamit?
- Azt ugyan ne tedd.
- Ha megpuhítják is hátadat, az nem baj; hiszen azért mégis csak tied marad a hátad.
- Talán bizony néma.
- Hej, megszólal az asszony, ha néma is, mikor oly szép legény kérdezi, mint én. Szólj, rózsám!
- Bizonyosan nagyon ráijesztettek.
- Csókold meg, öcsém, arra talán csak megnyílnak majd ajkai.
- Szívesen.

E szót tett követé, s mi történt még más napig, azt Erzsi nem mondhatá el világosan, mert bírása előtt - örülden jelent meg, s elméje azóta mindig zavart maradt!

Ezután külön záratott ugyan, de fájdalom, már későn! Azt, mi az embert emberré teszi, az észnek isteni szikráját, kiméletesb bánásmód sem adhatá neki többé vissza!

E siralmas állapotban több hét telt el, minek hosszúságát Erzsi nem érezé, mert az időszámítás ránézve ismeretlen tehetséggé vált. Apja néhányszor meglátogató őt, de gyermeke nem ismeré meg vonásait, s a legkeményebb szív is elérzékenyült, midőn az egyszerű földművelő kemény kezeivel könyhez nem szokott szeméit törle.

A gyanu férge még mindig őrlé Erzsi becsületét, ámbár kórházba vitették, s egy pár hónapot tölte ott el már, midőn rögtön ismét élénkebbül kezdének a karperecz ellopásáról beszélni. A történet így fejezt ki:

Ugyanazon házban, hol Erzsi szolgált, egy éltes özvegyasszony is lakott, két nagyon is felnőtt lányával, kik apró lányok nevelésével foglalkoztak, ámbár sok tekintetben még magoknak sem ártott volna a nevelés; mert tudni kell, hogy nagy városokban majd minden özvegyasszony, kit néhány éltes lányával áldott meg a természet, nevelés mesterségét szokta gyakorlani, még pedig lehetőségig olcsón, hogy vetélytársnői fölött annál biztosabban vihasson ki magának elsőséget; mi többnyire meg is történik, miután a magyar nagyon is szereti az olcsóságot, és nem szereti meggondolni, hogy olcsó húsnak híg a leve!

E nevelőné lányai minden illő alkalommal kitüntették azon növendékeket, kiknek szülei némi kis ajándékokkal örvendezteték meg őket, azokkal pedig gyakran éreztették rossz kedvüket, kik ezen kis figyelmet nem akarák gyakorolni. Ez rossz szokás ugyan, de ki merne ellene szólani, miután annyi sok rossz szokás van e gyarló világban, és mégsem esik ki feneke. Különben pedig természete az már a magyarnak, hogy az egyenes adótól irtózik, a közvetettre pedig hatszorosan is költ; ez okból tehát, ha husz forintot a nevelési díjból levonhat, örömet vásárol negyven forintos ajándékot; tanul-e valamit a lányka, vagy nem, az mindegy, csak el lehessen róla társaságokban mondani, hogy «nevelésben» volt, s tudjon rossz francia címiratot mázolni apja leveleinek borítékára! Ez mindig elég az üdvösségre.

A kérdéses nevelőné idősb lánya egykor színházban levén, történetesen Erzsi urasága mellett kapott helyet, s az asszony nagy meglepetéssel ismert nála elveszett saját karperecére.

Kérdést kérdés követe, s végre kisült, hogy egy tiz éves lánykától kapá azt, ki nála nevelésben volt, s ki azt, mint atyjától jött ajándékot adta át neki. A kis lány azonnal kérdőre vonaték, és sirás közt azon vallomást tévé, hogy a kisasszony rossz bánásmódját ajándékkal

kivánta megszeliidíteni, s azért a karperecet elvivé, midőn egykor délután a károsult hölgy lányánál játszott.

Erzsi tehát tökéletesen ártatlan volt, s a céliránytalan vizsgálat miatt mégis eszt s becsületét kelle vesztenie, utóbb pedig halva született gyermekét!

S mi történt Bandival? Csekélység! Megtudván, hogy Dorka okozta Erzsi távozását az apai házból, első dühében az öreg asszonyt agyonüté, s börtönbe jutott.

És a kis tolvaj lány? Szelid feddésben részesült, s megigéré, hogy többé nem fog ilyesmit elkövetni.

Sokan azt hiszik, hogy mindez nem baj, mert hiszen csak szegény parasztcsalád lett semmivé!

XXV.

Utczai szemle.

Ezek elmondása után rendkívül örvendnék, ha nyájas olvasóimnak is oly gyorsan telt volna el ez alatt az idő, mint nekem, s ha ők is szinte meglepetnének, mint én, látván, hogy már a servitatéren vagyunk. Szives engedelmökkel én ezt legalább reményleni bátorkodom, s azért oly derűlten folytatom kalandim elszorozását, mintha a főnebbi szomorú történetkét nem is én mondtam volna el.

Épen jókor érkezém, mert az óra egyre járt már, s ilyenkor a servitatéren furcsa szemléket tarthatni, ha oly jeles szemüveggel van az ember ellátva, mely egészen a szívbe hat; a mi egyébiránt épen nem valami rendkívüli siker vagy eredmény, mert hiszen napjainkban a fiatalság jobbadán oly vézna dongájú, hogy bizony a nap is keresztül sütné rajtuk, ha bátyát képezhető kemény szoknyák és bő szürke zsákok nem ótalmaznák sugarai ellen az emberek ezen garló fiait és lányait.

Az említett órában ugyanis egyenként, párosan és csordánként, akarám mondani, csoportosan sétálgatnak mindazok, kik a világgal tudatni kívánják, hogy ők nem hasznos és dolgozó tagjai a hazának, hanem arszlánok, vagyis dologtalan naplopók, kik csak abban lelik örömüket, ha bámulhatnak, s magokat is egyúttal csodáltathatják. És valóban méltán csodálkozik az ember, midőn látja, hogy még az ily légrontó emberek lábai alatt sem sülyed el a kövezet. Ámde hiában, én nem fogom őket megjavítani, minek tartanék tehát szomorú szónoklatot napjaink ferdeségeinek ezen egyik kitünőbb ága fölött!

Ah, mindjárt az első látvány is mily gyönyörű! Egy törpe úr közelít kimért pávalépésekkel, kinek alkotásakor iszonyú nyomtatási hibát követett el a természet, mert annyira összenyomá őt, hogy azon hús- és csonttömeg, mellyel a lábakat, derekat és nyakat kellett volna törvényes hosszúságra nyújtani, mind a mellbe szállott; mivel pedig a kebel ezer meg ezer idegen szívet magába fogadhat ugyan, de annyi csontnak és húsnak csakugyan nem adhat helyet, tehát igen természetes, hogy a mell, régi divatú domború ablakvas gyanánt, kényelmesen könyökölt a szerény terjedelmű has fölött, míg háta divatos hintóbakot képezett, melyen, ha derék talpra esett inas nem is, de majom bizonynyal igen kényelmesen foglalhatott volna helyet. Röviden, a kis úr elől-hátul púpos, és a súlyos teher miatt minden lépés után megnyitja széles száját, és szippantva vesz lélekzetet, mint a hat fontos harcsa, midőn a szolgáló kosarából lefityegő fejére igen melegen sütnék a napnak sugarai. Mellette magas hölgy lépeget, ki elkésett ugyan ott, hol a szépséget osztogatták, de azért kárpótlásul annál nagyobb mértékben részesült a kellemetlenség minden nemében. Hogy ezek férj és feleség szerepét játszák egymás ellenében, azt könnyen kitalálhatni, mert az egyik jobbra, a másik pedig balra tekint, s vonásaikon az unalom minden jelei világosan láthatók.

És kik tulajdonkép e csodabogarak? Mi véletlenség fogta őket a házasság édes jármába? Melyik hódítá meg a másikat?

Pénzre nézve mind a kettő szegény, de furfangosság és szemtelenség annyi lakik bennök, hogy akár vendégszerepekre is utazhatnának velök, ha e jeles tulajdonságokkal ez időben oly sokan nem bírnának. Ennél fogva tehát csak Magyarországon maradtak, tudván különben is, hogy itt a szabadság rendkívüli tiszteletben áll, s azért az ily művészi tehetségeket itt legbiztosb sikerrel gyakorolhatni. Ők mindenkinek szolgálnak, s minden terített asztal mellett helyet foglalnak; idegen művészekhez és más nevezetes idegenekhez kullancs gyanánt csatlakoznak; ők mindent tudnak, minden bajon segítenek, s mindenütt mutatják magokat, hol magosb rangukat láthatni, hogy végre azután ők is azoknak tartassanak. E működési körben

gyakran találkoztak egymással, s hasznukat sokszor kölcsönösen megronták, minek következtében csakhamar összekeltek s most már összesített erővel egy célra, azaz egy erszényre dolgoznak, és igen becsületes embereknek tartatnak, mivel kezeiket még senki nem fogta el mások zsebeiben. Ily haszontalan s mégis jól élő ember sok találkozik Budapesten, mert az ázsiai kényelmű magyar nagyon szeret más üszőjén szántani, s csak azt csodálom, hogy még eddig nem találkozott gazdag ember, ki az evést is röstelli, és embert fizet azért, hogy helyette ezen fáradoalmas munkát teljesítse.

Ezen érdemes párt nyomban követi az ellentét: egy magas potrohos férfi és igen alacsony termetű sovány asszonyka, öltözetökből ítélvén, mind a kettő a magasb osztályból. Ámde a külszín gyakran csakugyan nagyon is csal, és így, legalább egy részben, valóban ezúttal is csal. A férfi oly névvel bír, mely történeti évkönyveinkben igen szépen ragyog; róla azonban mind e mellett is bizonyosan soha nem fognak azok megemlékezni, mert ő egyetlen törököt sem ölt, hanem csak olcsó nyulakat pusztított drága agaraival, és gyapjúsákjaiba köveket varratott, hogy nagyobb súlylyal birjanak. Mivel azonban az agarak sokat esznek, a zsidót pedig nem igen lehet sokszor jégre vezetni, s a nagy has mindenkör sokat emészt, és többnyire kevés jót szállít a fejbe, tehát igen természetes, hogy a híres nevű ember, adósságai méltó tekintetéből, csakugyan nevezetessé lett. Ekkor tehát, nem annyira azért, hogy a nevezetes család ki ne haljon, hanem inkább azon fontos okból, hogy terjedelmes hasa el ne pusztuljon, ludvásárra ment.

Ludvásárra? Igen, s oly libát vön magának házastársul, ki valóságos aszalt szilvává töppedt össze, azon rendkívüli és forró vágy miatt, mely szerint oly fényes körökben óhajtott meghonosulni, miknek számára boldogult édes atyja hajdan csak - paszomántos cselédruhákat varrogatott. A nagy rokonok lenézik ugyan a száraz asszonykát; de ez nem baj, mert hiszen ő százszorososan nézi le azokat, kikkel hajdan egyenlő volt. Ily derék házaspárt is sokat láthatni, mert hazánk azon korszakába került most, melyben a szorgalmas ember szép vagyonhoz juthat, a dologtalan és esztelen nagy úr pedig dobszó mellett kénytelen a méltóságos komolyságú magyar tánczot eljárni, ha - a lúdvásáron nem fordulhat meg szerencsés sikerrel.

Ott peczkes kalmárlegények jönnek, kik az ebédre szánt egy órából felet elsikkasztanak, csak hogy a főrangú sétálók közt mutathassák magokat, mintha őket is selyempárnákban és aranyozott bölcsökben ringatták volna; pedig a tapasztalt szem mindjárt világosan látja, hogy a könnyű sétabotocska helyett csak súlyos rőföt szoktak forgatni keztyűhez nem szokott vörös kezeik. Mennyit fogadjak, hogy mulhatlanul csőd alá jutnak e bangók, mihelyt saját rovásukra boltot nyitandnak?

Itt egy vánnyadt koldusasszony áll elkényszeredett gyermekével, s a fölött látszik tűnődni, hogy ugyan mi annak oka, hogy ezen sétálók már részint ebédeltek, részint pedig mulhatlanul ebédelni fognak, míg ő alig merészel mára ily kellemes mulatságot reményleni. Nagyon csalatkozol, szegény asszony, s aránylag valóban boldognak tarthatnád magadat, mert sokan ezen büszkén sétálók közül szinte éhen fognak maradni, ha valahol véletlenül ingyenasztalhoz nem jutnak, s ezenkül alkalmasint pőrén kellene sétálniok, ha csupán azon öltözetet tarthatnák meg testökön, melynek árát már megfizették. Te ellenben sajátodnak mondhatod foszlányos ruhádat, s annyiban üggyársaidnak mondhatod őket, mivel ők sem fizetnek kamatot, valamint te; sőt mi több, te kamatot huzasz legalább minden századik gazdagnak zsebéből, s ezt hangosan kérheted, míg ők csak akkor részesülnek alamizsnában, ha önkényt nyújtják azt nekik. A rongyosnál mindig sokkal boldogtalanabb a cifra koldus.

Ott - de mit látok? Ezer villám, most ugyancsak kedvez szerencsém! Ez Dalmer báró, s mellette - hihetek-e szemeimnek! - hölgyruhában azon ifjú, kit a temetés alkalmával férfi-ruhában láték mellette bérkocsiban ülni, s ki annyira hasonlítá Beattini grófnőhez, hogy még Móricz figyelmét is azonnal magára vonta. Hölgy volt-e vagy férfi, s mily viszonyban állott

vele Dalmer báró, ki az érdekes Börger Lenke körül udvarolt? És ki volt tulajdonkép e rejtélyes férfi?

E kérdések megfejtésén törém fejemet, s szemeimet merően függesztém arczaikra, mi kellemetlenül látszott rájuk hatni, s ez még inkább izgatá kíváncsiságomat, és elhatározám, hogy minden áron, még pedig tüstént tisztába kell jönnöm. Közelíték tehát hozzájuk, s már épen meg akarám a bárót szólítani, midőn ez rögtön bérkocsinak intett, üdvözlésemet hidegen és mintegy csodálkozva viszonzá, s kocsiba ültek mindketten, mely azonnal a nagyhíd-utca felé távozott.

Eleinte más bérkocsiban rögtön követni akarám őket, de e tervtől csakhamar elállottam, meggondolván, hogy erőszakkal csakugyan nem tolakodhatom hozzájuk; a visszatérendő bérkocsistól pedig, kinek számát azonnal följegyzém, különben is megtudom majd, hogy hová mentek, s azután könnyen megismerkedhetem velők.

E pillanatban levélkét érzék kezembe nyomatni. Tüstént visszafordultam, s csinos öltönyű szolgát pillanték meg, ki ellenkező irányban gyorsan távozott. Bizonyosan ő nyomá kezembe a levélkét. Alkalmasint lidércz lappang benne, mely posványba vezetend, gondolám, tapasztalásból ismervén már az efféle levélkéek mindig egyenlő tartalmát, melyek bankjegyekhez hasonlítanak annyiban, hogy cím nélkül vannak mindenkihez intézve, s mégis különböznek tőlök, minthogy a bankjegyekért ezüst pénzt s ezzel örömet, az ily levélkéekkel pedig örömet, s azután annál nagyobb szomorúságot válthat be az ember.

Már el akarám tehát a levélkét vetni, de csakhamar meggondolám, mikép az oly veszélyes következményű levélkéket nem cifra inastól, hanem többnyire utczagyerköczöktől, vagy vén asszonyoktól szoktuk kapni. Hm, gondolám tehát, talán terjedelmes szakállam és széles vállaim tetszetek meg valamely magas hölgynek, ki ezen rövid úton kíván velem megismerkedni, s e hiu gondolat azonnal fölbontatá velem a levelet. Mielőtt azonban elolvasnám, címére tekinték, s tüstént megbánám hamarkodásomat, mert - egészen ismeretlen nevet olvasék.

Azt mondják, hogy a nők kíváncsiak, s mivel én nem vagyok nő, igen természetes, hogy a kíváncsiságot csak nevéről ismerem; a levél tartalmát azonban mégis szerettem volna tudni, és ugyan mért ne olvastam volna el? Hiszen az, kinek szól, ha valamikép történetesen ráakadnék, bizonyosan úgy sem fogja hinni, hogy nem olvastam el.

A levél rövid tartalma így hangzott:

- Uram! Veszély fenyeget bennünket, bizonyos *** Bende figyelemmel látszik minden lépésemet kísérni, s gyanakodólag tudakozódik utánam. Tanácskoznunk kell az iránt, hogy mikép szabadulhatunk meg tőle. Ma négy órakor rendkívüli gyűlésünk lesz, még pedig, hogy minden gyanút lehetőségig kikerülhessünk, nem szokott szállásunkon, hanem a *** vendégfogadó tizennegyedik számú szobájában.

Az egyesületi elnök.

Utóirat. A tagok mind fegyveresen fognak megjelenni.

Ezer villám, ez nem tréfa! Nevem világosan ki volt írva, valamint a vendégfogadó czíme is; de az előbbi szerénységből, a másikat pedig elővigyázatból hallgatom el, mert meggondolatlan kimondása által nem akarok bajba keveredni.

Tehát az iránt akarnak önök tanácskozni, uraim, hogy mikép lehetne tőlem szabadulniok? Jól van, de szakállamra mondom, hogy e tanácskozáson én is jelen fogok lenni!

XXVI.

Városi csárda.

Nemcsak valamennyi toronyóra, hanem saját zsebórámon kívül még tulajdon gyomrom is jelenté, hogy az ebéd ideje annyira elérkezett már, mint a magyar politikusok virágzásának ideje, azaz: hogy már szinte muló félben van.

Ej ej, csak most veszem észre, mily pompás hasonlításra tettem véletlenül szert! Valóban, a politikusok népszerűsége épen olyan, mint az étvágy: gyorsan és igen örvendeztetőleg jó, s egyetlen silány gölödény, vagy tormás borjúfej ismét megszünteti azt. Csak hogy az étvágyat megsemmisítő borjúfej alatt sültet, a politikai alatt pedig sületlen tetteket kell érteni.

Pesten sok a hely, hol az ember, kevés jó szóért és sok jó pénzért, igen sok rossz ételt kaphat, még rosszabb borral s legrosszabb vízzel együtt. Ugyan hol ebédeljek tehát?

A «Tigrisben?» Nem, mert az arszlánoktól és arszlánkodásoktól annyira megcsömörlött eredeti magyar gyomrom, hogy ezen rokon állat bizonyosan betegágyra vetne; pedig vajmi sok kell ehhez, ha meggondoljuk, mily rendkívül jó gyomorral bír a magyar!

A «Magyar királyban?» Nem. Ott aránylag még talán jobb az étel, mint más helyeken, de ott többnyire csak idegenek ebédelnek, én pedig leginkább csak magyarok közt szeretem Magyarország anyagi áldásait fogyasztani.

A «Fehér hajóban?» Isten mentsen! Nem akarok többé hajózni! Eleget hányatott már Magyarország a kölcsönös torzsalkodás hajójában a vad szenvedélyek tengerén.

Az «Angol királynéban?» Nem, mert azt hírlik, hogy annak fölvilágosult szellemű bérlője a zsidókat falai közül kitiltá; én pedig oly nagy szakállat viselek, hogy könnyen e szomorú sorsra juthatnék.

A «Vadászkürtben?» Talán azért, hogy titkaimat kikürtölje? Oda sem megyek.

A «Vas tuskóban?» Ennek nevét nem szeretem, mert a vas kényszerítésre és bilincsre, a tuskó pedig faragatlanságra emlékeztet, s én e kettőtől egyenlőn irtózom.

A «Pipában?» Huh, hideg borzogatja hátamat, ha csak rágondolok is! Most már az utcán is mindig pipa és szivarfüst boszantja az ember orrát, mely alá különben is elég borsot törnek az idegenek; ugyan kinek lehetne tehát kedve, magát pipába temetni!

A «Nádorban?» Ez igen jó vendégfogadó, de többnyire csak nagy urak által látogattatik, s én nem szeretek azokkal egy tálból cseresnyét enni.

A «Sajtóban?» Ez ugyan megjárna, de ott nagyon nyomják az embert, noha úgyis elég nyom már bennünket; azonkívül pedig oly szűk ott a hely, hogy alig mozoghat az ember, s ki ne tudná, hogy szabad mozgás nélkül batkát sem ér a sajtó!

A «Két pisztolyban?» A világért sem, hiszen az mindig nagyon tele van emberekkel, mióta Szigligeti fölcsinosította.

A «Mátyás királyban?» Az igazi meghalt már, s így hiában keresnök ott most az igazságot, a nélkül pedig nekem ugyan széles e világon semmi nem kell.

Az «Arany sasban?» Nem, mert annak két feje van, én pedig a sokfejűséget épen úgy gyűlölöm, mint a fejtelenséget.

Tehát talán a «Zrínyiben?» Annak címe nagyon sokat ígér, s tartalma annál kevesebbet nyújt; ez csak híres politikusoknak való mindenkor, az ujságíróknak pedig különösen az esztendő vége felé.

Vagy -

Lám, lám, csak most veszem észre, mily nagy bajjára bír válni maga a korlátlan szabadság is! Ezt csakugyan nem hittem volna. Szabadságomban áll ennyi s még több közt választani, és mennyi időt rabol el a tulajdonképeni elhatározás! Már látom, hogy magam is politikus vagyok, mert nem bírok a sok közt választani; épen úgy, mint politikai javítóink, kik szüntelen haboznak, hogy ugyan melyik sérvét orvosolják szegény hazánknak, s e hosszas habozásnak az a vége, hogy utoljára azután mindig csak terveznek és egy bajt sem orvosolnak. Én tehát csakugyan mégsem lehetek valódi politikus, mert ime, a sok habozás után gyorsan választok, s rögtön az előttem nyíló ajtóba lépek, melyből jó szag párolog orromba. Politikai nevezetességek, kövessétek példámat, ne habozzatok, ne tanakodjatok sokáig, hanem menjetek egyenesen és cselekedjete, s ne kövessétek az egyszeri öreg asszony példáját, ki mindig pápaszemét keresé, ámbár az annyira nyoma tulajdon tiszteletre méltó orrát, hogy alig bírt miatta lélegzeni!

És tulajdonkép ugyan melyik vendégfogadóba léptem? Isten tudja! Nincs ennek neve, mert a jó bor czégér nélkül is elkel, s nem is vendégfogadó ez, melynél rosszabb elnevezést alig ismerek, mert ugyan vendég-e az, kit rossz ételért jól megfizettettek? Szent vendégszeretet, mily gúnyosan játszottak ki téged e fonák elnevezéssel! Az afféle helyeket, melyek egyikébe most léptem, legczélszerűbben városi csárdáknak nevezhetni, mert ebben minden oly kimondhatatlanul szerény és egyszerű, hogy csak kerepelő gólya hiányzik födeléről, s bizony akár a hortobágyi pusztákon is méltó helyet foglalhatna.

Ajtaján rendesen két tábla függ, az egyiken a borok és sör árát olvashatni, a másikon pedig vagy sódort láthatni, mely feketére festett bagariába takart s középen tormával ékesített vörösrépához hasonlít, vagy sült csirkét, mely oly sárga, mintha a nyáron irígység s harag miatt sárgaságba esett volna, hogy nem engedteték meg a tyúk vagy kakasélet számtalan örömeit élveznie. Belől a falakon nem láthatni ugyan a pompás éttermek festményeit, de igen is füstszülte kormot, s pókhálót legfölsőbb mennyeiségben; itt nincs pompás pénztár, s a pénztár mellett csinos gyűrűs asszonyka, kinek fényes öltözete miatt minden étel s ital rossz és drága, hanem van sok mosdatlan sápadt pinczér, kiknek zsebe feneketlen, s kiknek kezeibe inkább illenék lóvakaró, mint fehér tányér; itt nincs számos személyzetű zenészkar, mely minden tál étel után orra alá tolja az embernek a kéregető tányért, hanem van sánta kintornás és ocsmány dalú «Natarsänger», kik minden pillanatban odatartogatják piszkos markukat; itt nincs pakfongból készült fényes ezüst, de bezzeg van kényelmes fanyelű vella, melynek ágai közt még a harmadnapos savanyú vese némely maradványait is felfedezhetni; szóval, itt nincs kényelem, nincs fényűzés, nincs tisztaság, s ezenkívül van még legalább tíz mindenféle nincs, mely mind nagyon jó volna, ha - volna!

És mégis járnak oda - hogy is mondjam csak? - afféle nadrágos emberek, vagy is tekintetes urak, a mi napjainkban már tökéletesen egyértelmű?

Járnak bizony.

És ugyan miért?

Azért, mert az elsorolt kényelmek helyett jó ízű ételt lel ezekben a romlatlan gyomrú ember, kinek szemét még nem verte ki az élet fájának ága, s ki a húst valódi alakjában, nem pedig pép vagy kása gyanánt szereti enni.

Én is tehát többnyire ily helyekre szoktam járni, már csak azért is, mivel ide többnyire egészséges gyomrú fiatal emberek járnak, kik a becses időt evésre használják, s nem üres politikai csevegésre tékozzolják.

Alig települtem meg, s alig párolgott előttem a leves, és a szomszéd asztal mellől következő beszélgetés voná magára figyelmemet.

- Mikor veszi már el Pándy barátunk a szép Börger Lenkét?

- Nem tudom.

- Alkalmasint végkép el fog az maradni, barátom.

- Miért?

- Báró jár utána.

- Báró?

- Az ám, még pedig nem afféle mai világi báró, kit a Fáró már tönkre tett, hanem oly gazdag, hogy akár zsidónak is beillenék.

- Ismered őt?

- Csak annyit mondhatok, hogy Poroszországból jött; neve Dalmer.

- Dalmer?

- Igen.

- Én ismerem, mert a Wurm kávéházban elnyert tőlem egy pár száz pengő forintot. De nagyon furcsát hallottam tegnap.

- Ugyan mit?

- Hogy nem báró és nem is porosz.

- Tehát kicsoda?

- Csavargó, ki Zágrábból pénzhamisítás miatt szökött meg.

- És bizonyos az?

- Azt nem mondhatom, mert csak kávéházban hallottam; már magam sem tudom, kitől.

- Különös.

- Ha ez való, ugyan mikép merészel itt tartózkodni?

- Ha ha ha; hiszen csak épen itt van legnagyobb bátorságban.

- Hogyan?

- Igen ám, mert itt csakugyan nem fedezik őt fel, ha maga nem adja föl magát.

- Ej, barátom, oly vakmerően beszélsz, mintha fővárosi ujdonságokat írnál valamely hirlap számára.

Ez ötletet mindnyájan megkaczagák, én pedig rendkívül örvendék, hogy a sors épen ma vezérlé ide lépteimet, mert meg valék győződve, hogy e néhány szónak hasznát fogom vehetni.

Három óra elmult már, s én készülék, hogy azon gyűlésről el ne késsem, melyben arról kívántak ismeretlen jóakaróim tanakodni, hogy mikép lehetne tőlem szabadulniok. Ekkor azonban a legközelebb asztal mellől, mely körül több jó kedvű ifjú ült, e szók vonák magokra figyelmemet:

- Hiába vonakodol, barátom, föl kell olvasnod.
- De nem enyim.
- Mindegy.
- Csak titoktartás ígérete alatt kaptam egy pár órára.
- Titok?
- Igen.
- Ugy már annyival is inkább föl kell olvasnod, mert most az egész világon mindenütt nyilvánossá teszik a titkokat.
- Csak ki vele.
- Halljuk!
- De mikor -
- Erővel ragadjuk el az írást zsebedből, ha tovább is titkolózol.
- De majd megunjátok.
- Akkor lefőzünk.
- Úgy van, lefőzünk.
- Jaj kérlek, csak a lefőzésről hallgassatok, mert mióta Pozsonyban a lefőzés divatba jött, azóta rendkívül sok sületlenség történik ott.
- Ha ha ha!
- Halljuk! Halljuk!
- Ám legyen!

Az ifjú kéziratot vőn elő, mely oly rövid tartalmat látszott magában rejteni, mint a leg-hosszabb gyűlési beszéd; elhatározám tehát, hogy előadásának legalább egy részét meghall-gatom.

Az ifjú ezt olvasá:

XXVII.

Nokok és nők.

Mióta a tatárjárás Magyarországot elpusztította, s a nokok és nők a magyar nyelvet meggyalázták, azóta kevés nagyobb csapás érte a szép magyar hazát és édes magyar nyelvet. Ez eddig sem volt ugyan titok, de az utóbbi mégsem méltányoltatott annyira, hogy ne maradt volna meg a titok fátyolának egy része érintetlenül, mely e szomorú nyelvőhérolás történetét fűdi.

Régen tudva volt és van, mikép a magyar nyelvnek, nem egyetlen ugyan, de csaknem legnagyobb botrányköve a sok nak és nek. A tudós nyelvbuvárok tehát, kikre e miatt haraggal tekint a magyarok istene, elhatározzák, hogy e bajt orvosolni fogják. S mivel a nyelvbuvárok nem politikusok, tehát igen természetes, hogy nem maradtak meg a pusztá határozat mellett, hanem azonnal dologhoz fogtak.

De melyik gyógyrendszerhez fogjanak? Ez volt a kérdések kérdése! Az allopaták csak foltozgatnak, ámde a homoeopáták gyökeresen gyógyítanak; így okoskodtak ők, s ezt magam is igen helyesnek tartom. Mivel pedig a homoeopáták alapelve, hogy hasonlót hasonlóval kell gyógyítani, tehát elhatározzák, hogy e tant betű szerint követni fogják, és ez volt oka, hogy a - nokok és nők megszülettek. Hogy pedig ez titok volt eddig, s mi több: valódi eredeti magyar titok, arról bensőleg meg vagyok győződve.

S miután e mély titok sötét fátyolát egyetlen bátor fogással lerántanom sikerült, legyen szabad részletesen is elmondanom néhány szót a bájteljes hangzású nokokról és szívlagyító nőkökről.

Az állnokok, vagy egyszerűsítve: álnokok igen nagyszerű és jövedelmező szerepet játszanak a világban, s rendesen csak akkor állnak meg működéseikben, midőn már minden szekrényeik telve állanak.

Az ülnökök gyakran ülnek, a mi igen természetes, olyankor a jó ügyek rendesen elülnek, ők pedig egymást kölcsönösen leültetik, s a hallgatókat gyakran felültetik és ezen ülés után asztalhoz ülnek.

Az elnökök elől ülnek, s annál fogva igen természetes, hogy az ülnökök követik őket.

A tábornokok elénekelhetik ugyan, hogy

«Kard van oldalomon,
Lovamon a nyereg!»

de Istennek hála! mióta a nemzetek és családok egymással folytonos harczban élnek, azóta idegen nemzetekkel nem szoktak háborúskodni, s így itt többet nem lehet szólanom.

A tollnokok az elnökök és ülnökök közt a tollat viszik, s a ludtoll sokkal háladosb az embereknél, mert ha jól viszik, úgy ő viszont a tollnokokat magasra viszi.

A tanácsnokok azon jó tanácsot adják többnyire a folyamodóknak, hogy legyenek szívesek kérelmeiktől elállani, kik e tanácsot nem köszönik ugyan meg; de hiszen ez nem is szükséges, mert a jó tanácsok nem ingyen adatnak.

A titoknokok minden titkot híven megörzenek, s azért méltán csodálkoznak, hogy egy óra mulva már kávéházakban hallják azokat elmondadni. Hja, hiában, a falaknak is vannak fülei, még pedig gyakran igen nagy fülei!

A járulnokok sokat járnak, kelnek s izzadnak, és így igen természetes, hogy jó emésztésnek örvendnek, mire valóban nagy szükségök is van ám, mert ugyancsak jó gyomorral kell bírniok, hogy mindazt elfogyaszthassák, mit a többi nokok és nőkök elébök tálalnak.

Az ügynökök száma oly nagy, mint azon tenger cseppjei, mely a zsidó tábort elnyelé, s lehet, hogy azért szeretik oly nagyon az úgynevezett zsidóskodást; de ez csak négy szem közt legyen mondva, mert ezen félelmes tábortól nagyon rettegek.

A dalnoknők nem hasonlítanak a folyóvizekhez, mert ezek akkor rekednek meg, ha kevés bennök vagyis medrökben a víz, míg a dalnoknők rendesen akkor rekednek el, midőn nagyon sok pénz van erszényökben.

A gondnokok azon megbecsülhetlen titkot fődözik fel, mely szerint gondoskodásuk következtében mások elsoványkodnak, míg ők magok derekasan meghízhatnak.

Az irnokok eskető lelkészekhez hasonlítanak, mert működésöknek szinte nem ők, hanem más veszi hasznát.

A könyvtárnokok nagy kincseket őriznek, s mégis szegények maradnak; valamint a magtárak, melyek az idő minden viszontagságaival daczolnak, míg a henye egerek és hörcsögök kényelmesen fogyasztják a legjobb magot.

A dalárdnokok mindig énekelnek, pedig bizony mégis jobb kedve van a józan nézőnek, mert kineveti őket.

A mérnökök mindig másnak mérnek, s mégis ők gazdagodnak meg.

Most pedig azokról szólok, kiket igazság szerint először kellett volna megemlítenem, tudniillik - a gyakornokokról; mert annyi mindenesetre bizonyos, hogy valamennyi nokok és nőkök közt legszámosabbak és egyszersmind legboldogabbak a gyakornokok.

Valóban, számuk annyira elterjedt már, hogy rövid idő múlva még a csizmadia inasok is gyakornokoknak fogják magokat neveztetni, min épen nem ütközöm meg, mert hiszen a németeknek közmondásuk is van, mely szerint gyakorlat által lesz az ember mesterré.

S tulajdonképen az egész élet csupa gyakorlatból áll, mert mindnyájan egész sűrűnkig azt gyakoroljuk, a mit tanultunk, és így tulajdonképen mindnyájan gyakornokok vagyunk.

Valamennyi gyakornokok közt mindenesetre legboldogabbak azok, kik hivatalt gyakorolnak. Ezek ugyanis jól tudják, hogy a pápa is diákból lett, következésképp mindig azon reménnyel kecsegtethetik magokat, hogy az előttök levő számtalan nokokon áthatolván, végre még tanácsnokokká is lehetnek; az igaz, hogy a remények nem igen szoktak mindig teljesülni, s hogy addig bizony elég bajjal kell küzdeniök; de hiszen Budát sem foglalták el egy nap alatt.

E szók után az olvasó kissé hosszabb lélekzetet vön, s én indulni készülék, részint mivel az óra már negyedfelet mutatott, s így új kalandomra kelle sietnem, részint pedig, mivel a hosszú fölolvastat már meglehetősen unni kezdém.

E pillanatban az ajtó megnyílt, s azon orvos lépett be, ki Bertókomat gyógyítá, és egyenesen a lámpához siette, szivarát meggyújtani. Megpillantván engem, rögtön felém fordult, s én rövid üdvözlés után, e kérdést intézém hozzá:

- Hogy van legényem?
- Holnap már elhagyhatja a szobát.
- Szegény fiú, első éjjel sokat szenvedett.
- Nem is akarja feledni, s csak épen most mondá, hogy még ma kézre keríti a gyilkost.

- Hogyan?
- Igen, mert nagyon hatalmas bizonyítvány, vagy legalább szerfölött valószínű gyanú nyomába jutott.
- Mikor?
- Ma, ebéd után. Most, midőn nála valék, az egész eseményt közlé velem.
- Kérem, szóljon ön!
- Igen kevés, a mit mondhatok. Csak annyit tudok, hogy ma, mindjárt ebéd után, egy asszony kereste önt szállásán.
- Engem, asszony?
- Igen.
- Nem is gyaníthatom, kicsoda.
- S ezen asszony az asztalon heverő két pisztolyt megismeré.
- Hogyan?
- Úgy van.
- S nem fogatta őt el Bertók?
- Nem, mert azt hívé, hogy előleges és visszariasztó zaj nélkül könnyebben nyomába juthatni a gyilkosságnak.
- Ebben igaza lehet.
- Az asszony azt mondá, hogy azok férjének pisztolyai.
- Oh, ez már több a gyanunál, így az elfogatással sietni kell, mert különben a gyilkos megszökik, ha feleségétől hallja, hogy ez ártatlanságában a két pisztolyt tulajdonának vallotta.
- Igaz; de mit szól ön ahhoz, ha mondom, hogy azon asszony férje meg akarja önt holnap látogatni?
- Micsoda?
- Igen; az asszony azt kérdé, hogy mikor találhatná önt férje holnap szállásán.
- Megfoghatlan! És mit akarhat nálam azon ember?
- Azt nem tudom, felesége csak annyit mondott, hogy önnek kegyességét kívánja megköszönni.
- És nem nevezé meg magát?
- Csak azt mondá az inasnak, hogy férjét Marczinak nevezik, s hogy ön jól ismeri őt.
- Hah, mit mond ön?!
- Csak Bertók szavait ismétlém.
- Ez borzasztó!
- Tehát ismeri ön azon embert?
- Hogy ismerem-e! Tüstént elfogatom. Ajánlom magamat.
- Gondolja ön meg jól, hogy -

- Itt nincs mit meggondolnom. Hah, azért tetszettek nekem azon pisztolyok mindjárt első pillanatban ismereteseeknek!

E szók után gyorsan távozám, és szállásomra sieték, minden körülmény iránt szólni akarván inasommal, mielőtt az illető hatóságnál jelentést tennék.

Tehát Marczi! Azon ember, kit még tulajdon felesége is javuknak hitt. Iszonyú elfajultság! És ugyan mi vihette őt Beattini grófnő meggyilkolására? Rablási vágy semmiesetre nem, mert úgy lakásán tett volna kísérletet. De mit töröm fejemet, hiszen Móricz, régi ismerőse és bűntársa Pesten volt! Bizonyosan ez bérlé őt felesége meggyilkolására, mivel boszuszomja enyhítésére nem volt magának elegendő bátorsága! Úgy van, így kell lenni, mást nem gondolhatok.

Hah, ma tehát mindennek nyomába jutok! Marczit elfogatom. Dalmer bárót felfödözöm, valamely veszélyes társulatot leleplezek, és az öreg Móriczczal találkozom! Sőt lehet, hogy a titkos nyomozó által még Beattini gróf hollétét is megtudom.

Ezek után csak azt kívánom, hogy mindezek megtudására szíves olvasóim is oly kíváncsiak legyenek, mint én.

XXVIII.

Táncziskola.

A városi csárdából a servitater felé irányozám lépteimet, mert égtem a kíváncsiságtól, Dalmer báró szállását mielőbb megtudhatni. A bérkocsit, melyen távozék, már messziről megpillantám; hozzá érkezvén, azonnal mohón kértem, hová szállítá azon uraságot a szép nővel, kiket lehetőségig részletesen leírtam.

A bérkocsis sokáig gondolkodott, s végre csakugyan emlékezett a kérdéses egyénekre; de nagy boszuságomra csak annyit monda, hogy a Duna partján, a láncz-híd közelében kiszállottak, s a parton megállottak. Hová mentek onnan, azt nem mondhatá meg, miután szokott állomására azonnal visszahajtott.

E tekintetben tehát ismét ott valék, hol előbb; e bajon mindazáltal nem igen búsultam, mert legrosszabb esetben, ha azt csakugyan mulhatlanul szükségesnek találnám, Börgernénél mindenesetre találkozhatom vele, s erre azonnal el is határozám magamat, mert Lenke iránt oly baráti részvétet éreztem, hogy nem akarám őt valamely csalárdság áldozatává tennem.

Ezen megnyugvás után leginkább csak Marczi gonoszága szolgált elmélkedésemnek tárgyul. A puszták egyszerű fiának e gyalázatos tettetése föllázítá keblemet. Ki gondolhatta volna, hogy jobb föltételeitől ily hamar búcsút vegyen, miután nem tartozott a műveltek körébe, kiknél az ily változásokat sokkal könnyebben magyarázhatni meg. Csak egy kulcsot lelék e titok megfejtésére, s e kulcs - ismét Móricz volt. A városban megélhet ugyan minden szegény ember, ki kezeit a munkától nem kiméli, s így Marczinak is mindenesetre keményen kelle dolgoznia, hogy egyik napról másikra távol tarthassa magától és övétől a szükségét, s hogy a heveréshez szokott hajdani csárdásnak ez nem igen lehete inyére, azt igen természetesnek hívém. Midőn pedig annyira jut már valaki, hogy előbbi s mostani helyzete közt hasonlítgatásokat kezd tenni, akkor csak ügyes csábítóra van szükség, s a korábbi kényelmes életmód csakhamar ismét elsőséget nyer a becsületes, de sokkal súlyosabb új életpálya fölött. És ugyan honnan jöhetett volna ügyesb csábító Móricznál, ki hajdani életmódját ismeré, s azért nagyon könnyen bánhatott vele, mert a bűntárs tanácsára mindig nagyon szokott hajlani a hajdani czimbora!

Megvallom, nem örömet léptem föl Marczi ellen, mint vádló, mert becsületes feleséget sajnálám; de szívem szavát a kötelesség s józan ész parancsa elnémítá és érzém, hogy a javulás ösvényéről ily gyorsan eltérő bűnös szánakozásra nem méltó, s hogy mindenesetre oly helyzetbe szükség őt tenni, melyben embertársainak többé ártalmukra ne lehessen.

Ily elmélkedésekbe mélyedten közelíték házamhoz, vagyis tulajdonkép szállásomhoz, s ki képzeli bámulásomat, mely meglepett, midőn a kapu előtt - Marczit és feleségét pillantám meg! Mindketten heves szóváltásba valának mélyedve, s csak akkor vettem észre, midőn már mellettök állottam.

Már meg akarám a gyilkost ragadni, de mivel a szomszéd korcsma ajtajában két városhajdút pillanték meg, tehát föl hagyék e szándékommal, s lehetőségig nyugodtan szólék:

- Mit keres kend itt?

Marczi minden zavarodás nélkül, s oly hangon felele, mely csak ártatlanság, vagy legrögzöttebb gonosz elvetemültség tulajdona lehetett:

- Meg akartam nagyságos uramat kimélni.

- Mitől?

- A hozzám jöveteltől.
- Úgy! És miért?
- Feleségemtől hallottam, hogy pisztolyaim a nagyságos úrnál vannak.
- Úgy van.
- Azt gondoltam tehát, hogy nagyságos uram engem fog majd a gyilkosnak tartani, s utánam fog jöni, vagy küldeni.
- Eltalálta kend.
- Nagyságos uram, én ártatlan vagyok.
- Igazán?
- Az élő istenre esküszöm!
- Tehát kinek kölcsönzé pisztolyait?
- Senkinek.
- Vagy eladta?
- Nem. Azon éjjel vesztek el, melyben Móricz a csárdát fejemre gyújtotta.
- Micsoda?
- Bizonyosan ő vitte el!
- Jól kitalált mese!

Az asszony zokogva szóla:

- Oh, nagyságos uram, nem mese ez, hanem tiszta igazság! Marczim azon éjjel, mikor a grófnőt meglőtték, tapodtat sem volt a házon kívül.

E nyilatkozatra kissé ingadozni kezdék, s habozva mondám:

- Ezt be kellene bizonyítani.
- Két lakossal beszélgettem majd éjfélig a tornácban, azután lefeküdtem és a kapu akkor már régen zárva volt.
- Úgy van, nagyságos uram.
- Móricz bizonyosan eladta valakinek a pisztolyokat.
- A gyilkosnak.
- Hol van most Móricz?
- Isten tudja!
- Kend nem tudja?
- Nem!
- Móricz Pesten van.
- Pesten?!
- Igen.
- Jaj nekünk! Talán még itt is folytatni akarja ellenünk boszuját.
- Innen is el kell pusztulnunk!

Mindez oly megható hangján mondatott az ártatlanságnak, hogy kénytelen valék gondolatimnak más irányt adni, s most már Móriczot tartám a gyilkosnak; ámbár még az is birt némi valószínűséggel, hogy a pisztolyokat eladta, s valamely ismeretlen gonosztevő vitte velök véghez a gyilkosságot. Reménylém, hogy ezt találkozásom Móriczczal tökéletesen föl fogja világosítani.

Marczit tehát elbocsátám, azon meghagyással, hogy parancsomra minden pillanatban kész legyen, ha vallomására talán szükség fogna lenni.

Mindketten hálás örömmel távoztak, miután ismételve kértek, hogy csak elfogatásuk által ne gyalázzam meg őket, s készek inkább gyermeköket ismét kezességül adni hozzám, hogy itt maradásuk iránt annál bizonyosabb lehessenek. Szavaik annyira meggyőztek ártatlanságuk felől, hogy ezen ajánlatuk elfogadását egyáltalában nem tartám szükségesnek.

Távozásuk után fölsieték szobámba, e jelenésről Bertókomat tudósítani, hogy valamikép el ne hamarkodja ezen ügyet, s ne tegyen olyasmit, mi által a csárdás becsülete csonkulást szenvedne, vagy Móricz valamikép gyanakodásomról értesülhetne, mert érzém, hogy csak legnagyobb óvakodás által juthatok az óhajtott célhoz.

Szobámat zárva lelém, s a házmesternéhez intézett kérdésekre azon váratlan választ nyerém, hogy Bertókom a kapu alatt, baloldalon lakó tánczmesternél van. Ördögös ficzkó, gondolám, csak most sebesült meg, s már tánczmesterhez jár!

A házmesterné ki akará őt szólítani, de inkább magam tevém meg a néhány lépést, mert nagyon vágytam látni, hogy ugyan mit kereshet Bertók a tánczmesternél? Talán csak lépéseket tanul, hogy módosabban teljesíthesse körülöttem a szolgálatot? Erre valóban nincs szüksége, mert én az afféle kiczirkalmazott majomkodást mindig gyűlöltem, s csupán pontos szolgálatot kívánok, nem gondolva azzal, hogy jobb vagy bal lábát teszi-e előbb szobám küszöbére cselédem.

A kapu alatt már tisztán hallám a szobában dühöngő zenét és tomboló lábdobajt. Francia tánczot tanultak és nem magyart, s én ezért egyáltalában nem bírok neheztelni, mert ennek valóban nem annyira a tánczkedvelők okai, mint magok a tánczkedvelők tanítói, vagyis a magyar tánczmesterek, kik a szép magyar tánczot annyira kiferdíték a magyar zene eredeti jelleméből, hogy lábficzamítás nélkül alig lehet azt már eljárni. Mintha bizony tagrángásokban szépség rejlenék!

Az ajtót megnyitván, igen kellemes meglepetéssel állék meg küszöbén, mert szemeim előtt valóban kimondhatlanul pompás és leirhatlanul gyönyörű jelenet mutatkozott.

A szoba igen művészileg volt bútorozva, azaz: rendkívül szegényen, s még a székek is kétségbe hozhatlanul bizonyíták, hogy tánczmester tulajdonai, mert alig állottak lábaikon.

A társaság maga igen válogatott vala, mert három zsibvásáron is alig lehetett volna különbet összeszedni. Valóban, ezen alakok mind oly sajátos érdekesek, hogy alig bírom magamat elhatározni: melyiket irjam le először. Ennek következtében tehát, jó rend kedvéért, mindenek előtt majd csak magát a ház, vagy inkább a szoba fejét, az érdemes tánczmester urat állítom talpra.

Őt a természet maga is tánczmesterré alkotá. Lábai vékonysága minden legvakmerőbb képzeletet is túlhaladt, s ha őt zöld frakkban és zöld nadrágban valahol mezőn pillantaná meg a nyájas olvasó, bizonyosan százat fogadna egyre, hogy óriási sáska szökdécsel szemei előtt. A hegedűt igen módosan játsza, s kissé széles szájával igen jellemzőleg tudja azon vonalakat kimutatni, melyek szerint a növendékeknek tánczolniok kell. A mi származását illeti, ez kissé homályos ugyan, de rendkívül érdekes; ő csak arra emlékszik, hogy színháznál nőtt fel, mint árok mellett a fűzfa; hogy atyja nem volt, mikép azt színházaknál rendesen tapasztalhatni,

miután a régi közmondás is azt tanítja, hogy sok bába közt elvesz a gyermek; hogy anyja sem volt, azaz: színházak körül igen sok efféle árva gyermek tartózkodik, s ezért épen nem csoda, ha gyakran a sok közt maga az anya sem ismeri meg tulajdon gyermekét. Eleinte leginkább medvebőrben működött, utóbb pedig balletmesterré lőn és sok medvét tánczoltatott. Most lábai oly vékonyak már, hogy a színházi korhadt padlózatot könnyen átfúrhatnák, azért tehát lemondott azon fényes pályáról, s magány leczkéket ad a nemes tánczművészetből, miből legalább gond nélkül élhet annyira, hogy a koplalást már megszokta.

S mily reményteljes itt ezen növendéke, fölgyüremlett sárga nadrágban és rongyos újasban! Ez a házmester fia, ki igen nagy táncztehetséggel bír, s a leczkében ingyen részesül, mivel atyja is mindig ingyen nyit kaput a tánczmesternek.

Ezen czifra kis púpos kisasszonyka a háziasszony csemetéje, s mint ilyen természetesen szinte nem fizet díjt, mert a tánczmester gyakran kénytelen kegyes elnézésért esedezni, midőn a lakbérfizetés ideje bekövetkezik.

Azon vastag asszonyság, ki oly rendkívüli módossággal köszörüli a padlót, mintha levesbe való tésztát gyúrna terjedelmes lábaival, tiszteletreméltó szakácsné és egyszersmind igen jövedelmező tanítvány, mert gyakran juttat egy pár zsíros falatkát a szegény tánczmesternek.

Ez pedig derék szobalyány, s kell-e többet mondanom e czímen kívül? Ő pontosan fizet, mert ő is mindig pontosan fizeteti meg magának minden szolgálatát.

Azon egy pár férfi igen előkelő szerepet játszik az arszlánvilágban, mi alatt én pinczéreket és borbélylegényeket értek.

Íme mindezek mennyire izzadnak, Szapáry Péter bizonyosan nem izzadott iszonyúbban, midőn a török Hamzsabég ekéjét vont. Ámde ők ezt föl sem veszik, mert a ki francziát nem tud tánczolni, az nem arszlánfi és nem tejfölös hölgy.

A két város hemzseg ily táncziskolától, s a reményteljes lyánykák, kik még nevérol sem ismerik a főzőkanalat, csapatonként barangolnak a művészet efféle csarnokaiba.

S vannak botor férfiak, kik e miatt panaszkodnak, s a szegény hajadonokat vakmerően gáncsolják. Bangók! hiszen épen ti vagytok ezen ízetlen fonásosság okai, mert a legerényesb s legháziasb némbereket is ostoba libáknak gúnyoljátok, ha francziát nem tudnak tánczolni, s a napnak legalább is felét tükör előtt nem pazarolják el. Ám lássátok, a mint vettek, úgy fogtok aratni!

Inasom nagy méltósággal recsegteté a klarinétot, s kérdésemre megvallá, hogy igen szeretne a derék szobalyánynak tetszeni, s azért kívánta magát vele új vörös nadrágban és egyszersmind művészeti fényoldaláról megismertetni. Értesítvén őt a szükségesek felől, a pihenő szobalyányhoz néhány enyelgő szót intézék, s e közben megtudám tőle, hogy most nincs szolgálatban, s a házmesternél tartózkodik és hogy ezelőtt Dongai grófnőnél szolgált, honnan azért kelle távoznia, mivel asszonya félté tőle kedvesét - Dalmer bárót.

E felfödözés kissé megingatá a báró felőli gyanakodó hitemet, mert a Dongai ház, mind tekintélye, mind gazdagsága következtében általános tiszteletben állott, s következésképp nem merém hinni, hogy csarnokai ily kalandor előtt is nyitva állanak.

XXIX.

Mulatság ingyen.

A vidám budapestiek nagyon szeretnek mulatni, s ugyan ki tulajdonítná ezt nekik bűnül? Az ízetlen életnek legszükségesebb fűszere a mulatság.

A takarékos budapestiek még inkább szeretnek - ingyen mulatni és ugyan ki gáncsolná őket e miatt? Napjainkban tömérdek áldozatot igényel a sok jótékony intézet és nemzeti vállalat, s mindezek fölsegítésére és virágoztatására legnagyobb készséggel nyílik meg minden erszény; s kik ezt teszik, azok természetesen szeretnek ingyen mulatni és nem fecsérlik pénzüket méregdrága páholyokra, midőn a színházban tevépárducot, struczmadarat, tánczosnőt, tanult lovakat és más efféléket mutogatnak, mert ők szép és hasznos czélok előmozdítására fordítják inkább pénzüket és ingyen mulatnak.

Mivel azonban közpéldabeszéd tartja, hogy olcsó húsnak híg a leve, tehát igen természetes, hogy az ily ingyen mulatságok közt nem igen lehet szerfölött válogatni, hanem mindent el kell fogadni, a mi e czélra kínálkozik. Ha például az utcán két kutya gyanús szemekkel tekint egymásra, ha egy pár vargaines egymást lelkesen döngeti, ha egy légy valamely sarokkövön sajátságos hangon dong, ha valamely embertársunkat akasztani viszik, ha a kocsisok vagy televér arszlánok gyermeket gázolnak el lovaikkal, ha egy sétáló megáll s valamely háztetőre bámul, ha násznép vonul végig czifra bérkocsikon az utcán, ha négylovas temetés halad a váci-ut felé, ha ellenkező véleményű politikusok az utcán találkoznak s rendkívüli véleménytürelmök következtében még csak orrukát sem harapják el egymásnak, ha két kintornás ugyanazon kapuban más-más nótát egyszerre orgonál, ha a városhajdú elalszik s kezéből a botot ellopják, ez mind igen szép és nagyon kedélyes mulatság, mely órákig gyönyörködteti gyakran a jókedvű sétálókat, a nélkül, hogy csak egyetlen fillérökbe is kerülne.

Ezek azonban mind csak apró mulatságok, melyek mindennap megtörténnek, s azért szinte a fővárosi napirendhez tartoznak; de bezzeg vannak ám rendkívüli mulatságok is, melyek kissé ritkábban fordulnak ugyan elő, hanem akkor csakugyan tökéletesen ki is elégítik a nagyérdemű közönséget!

Ilyenek például, ha valamely nagy vendégfogadóba oly ember száll, kinek sok pénze van, vagy jó lába, vagy jó torka, hosszú szakálla, vagy jó ég tudja, mije, mivel nincs minden ember fia fölálidoztatva az örökös bábéskodásnak - na van akkor hagyd el hagyd! Azon utcát rögtön ezrek és többen foglalják el. Selyemruhás hölgyek, piszkos gyufás fiúk, tisztos öreg urak, meg nem nevezhető fátyolos kalapú kisasszonyok, az illatárús boltok minden mázaival fölönt divaturacsok, verejtékező és hagymabűzű targonczások, kocsijokból kiszállott keztyűs naplopók, rongyos csizmájú és enyves kezű zsebtolvajok, tanuló gyermekek, tudatlan vénok, kevély polgárok, beesett szemű koldusok, puttonyos asszonyok, czifra inast magok után hurczoló hölgyek; mindezek megjelennek este, a ritka vendég érkeztekor, ott vannak éjjel, ott vannak reggel, ott vannak délután, s talán ott halnának meg, ha a fővárosi közönség iránti irgalomból a ritka vendég mielőbb el nem utaznék.

És miből áll azután ily alkalommal tulajdonképen a mulatság? Ah, könnyű ezt kérdezni, de vajmi nehéz azután e kérdésre elég magasztosan válaszolni! Ha kilencz kézzel, s mindegyikben kilencz tollal bírnék is írni, mégsem hiszem, hogy mind azt illőn terjeszthetném elő, mi itt ilyenkor a szemlélődő léleknek boldogító élvezetül kínálkozik, nemesítve a jellemet, s nagy tettek elkövetésére buzdítva a lelket, a testnek minden érzékeit pedig legirtózatoss elragadtatásig gyönyörködtetve.

Tehát mit látnak olyankor az emberek?

Ah, ugyan minek itt látni? Nem boldogok-e azok, kik nem látnak és mégis hisznek? Nem elég azon falakat szemmeresztve és szájtátva bámulni, melyek ily rendkívüli csodabogarakat foglalnak magokban? Nem leirhatlan élvezet-e, azon füstöt szemlélni, mely azon tűzből emelkedik, mely azon ételt főzte és sütötte meg, melyet a dicső idegen testének épülésére szájába vőn és saját torkán keresztül tulajdon gyomrába mélyeszteni és illetőleg kegyesen bocsátani méltóztatott? Nem kimondhatlan kéj-e azon ablakot láthatni, melyben azon legyek sütkéreznek a napon, melyek a dicső idegent saját élő szemeikkel bámulhatják?

Oh, igen, igen és még egyszer igen! Ez megfoghatlan boldogság, minőhez hasonlót még soha nem látott a szem, mióta a testnek e csábító kis ablakán naponként annyi ostobaságot lát a lélek.

És mit hallanak olyankor az emberek?

Mit hallanak? Mindent? trágár beszédet, mely gyakran a jólelkű bakancsost is pirulásra kényszeríthetné; káromlásokat, melyektől a jégesős felhő is visszaborzadna, ha nedves és hideg füleibe hatnának; a vendégfogadó kolompjának kongását, melyet a csodált idegennek szolgálja húzott meg, ki saját füleivel hallá uraságának parancsát, melyet a vendéglő boldog szolgálja tulajdon kezeivel és lábaival leend szerencsés teljesíthetni; lónyerítést az ólból, mely rokonokat gyanít közelében lenni; zenét, melynek árából egy gyermekóvónak egész évi fizetése telnék ki, mi által legalább is tíz gyermek életét lehetne megtartani.

S ezen sok fülbeli, vagyis hallási élvezet mind megfér a fülekben, mert vajmi nagyokra alkotá az anyai szeretetű természet azoknak füleiket, kik e csoda bámulására a városnak minden részéből összesereglenek!

És mit éreznek ily megfoghatlan becsű ünnepélyeknél az emberek?

Fájdalom, nem mindent, de mégis - eleget! Nem érzik, hogy testöknek végén, azaz fejökben, kalász helyett csak üres szalma leng; nem érzik, hogy vannak határok, melyeken túl az ember érdemetlen kezd lenni e sokat jelentő névre; nem érzik, hogy a nap pirulva siet pályáján, mivel nem szeret az arany borjú e bálványozásának tanúja lenni, mert írva van: a magadhoz hasonlót, azaz saját fajodat ne bálványozd; nem érznek, oh, fájdalom! mogyorófa pálczaütéseket, mert szelíd szellemű napjainkban az állatkínzás tiltva van; nem érznek rózsailatot, mert a mocsárba vetett virágnak mindig gonosz a bűze, s mocsárba vettetik az, mi méltatlan tárgyra botorul pazaroltatik; nem érznek édes önelégültséget, mert az emberi méltóság ellen elkövetett bűn, némán bár, de mégis megboszulja magát; nem érzik arczaikat pirulni, mert kebleikben a jobb érzés utolsó szikrája is kihalt. Ámde e csekélységek helyett, melyek említést is alig érdemlenek, ugyancsak érzik, hogy az iszonyú tolongásban borzasztóan hóhérolják tyúkszemeiket; érzik a görög tűznek fojtó gőzét, mely gerjesztőiben minden nemesb irányú fölhevülést elfojta; érzik a fáklyák füstjét, mely keserű könyűt facsar azok szeméből, kik nem bírják hideg vérrel tűrni, hogy virágzásnak indult fajuk bármi csekély ága annyira elfajul ily szégyenítő és kicsapongó istenítések gyakorlása közt, hogy csak lemet-szetést érdemel az anyatörzsökről; érzik a földről magosra kavargó port mellökre nehezülni, mert tudva van, hogy nagy csordák nagy port szoktak gerjeszteni; érzik a legszebb nemzeti dal zengésének csodabájú hatását, mert a legfásultabb kebelben is van oly húr, mely legalább pillanatra megrendül, midőn magasztos eszmék által ostromoltatik; oh, de nem érzik az ihletett költő metsző fájalmát, melyet akkor érez, midőn azon nagyszerű ígétet, miket isten varázsla kebléből ajkaira, rivalgó vargainasok ordítózásai közé hallja vegyíteni, oly helyen, hol gondolatainak hangoztatása sértő és aljasító bitorlássá válik!

És mit tapasztalnak ily nemzetiséget emelő és hazaboldogító mámornak közepette az emberek?

Soknál is többet, de mégsem annyit, mennyit kellene, hogy szép tettök illő jutalmat nyerjen. Tapasztalják, hogy gyémántos arany karpereczeik a tolongásban elvesztek, de az nem baj, mert helyettük nem nyertek vaskarikákat lábaikra; tapasztalják, hogy óráikat ellopák az ügyes csenészek, de ez csak méltó visszatorlás, mert hiszen ők a sokkal becsesb időt lopták el a természettől; tapasztalják, hogy a hosszas virrasztás egészségüket megrongálta, de ez sem baj, mert beteg lélek csak beteg testben találhat hozzá illő laktanyát; tapasztalják, hogy cselédek gondatlansága miatt gyermekeik otthon életüket vesztek, s e gyermekek boldogok, mert nem lesznek kénytelenek egykor szüléik botorsága miatt pirulni, vagy példájokat követve elkorcsosulni; tapasztalják, hogy a józanok által úton útfélen kinevettetnek, s ez igen hasznos, mert a becsületes emberek megérdemlik, hogy mindig legyenek körülöttük bohócok, kik fölött nehéz gondjaikat elkaczaghassák; tapasztalják, hogy minden önálló gondolkozással megáldott ember gondosan kerüli őket és ez igen helyes, mert ugyan ki akarna a külföld majmaival szorosb érintkezésbe jöni? tapasztalják, hogy a nyilvánosság ostora vígan pattog füleik körül és ezt szépen megköszönhetik, mert ez legalább emlékezteti őket arra, hogy nem azon fajhoz tartoznak, mely a teremtés utolsó napján alkottatott.

Íme nyájias olvasóim a közel s távol vidéken így szoktak nálunk sokan ingyen mulatni.

Ezek elmondása, vagy helyesebben mondva: átgondolása közben a szőke Duna partjához értem. Isten bocsása meg a bűnömöt, hogy most e furcsa kifejezést használám, melyet költői művekben gyakran olvastam s mely miatt mindannyiszor derekasan boszankodtam. Ugyan miért nevezik költőink a Dunát szőkének, miután nemcsak nem szőke, de általánosan nem is bir állandó színnel? Én e miatt inkább politikusnak szeretném az öreg Duna bácsit nevezni. De mért épen szőke? Hiszen gyakran, midőn a szelek fölforgatják medrében az agyagot, oly epés sárga színe van, hogy minden szőke lány föld alá rejtőznék szégyenletében, ha hozzá, vagyis habjaihoz hasonlítanák fürteit; néha ellenben zöld, mint a czirnos macskák szeme. Tehát ne rágalmazzuk többé a Dunát szőkének, ha valamennyi szép szőke hölgyet nyílt ellenségünké nem akarjuk változtatni, mitől a magyarok istene mentsen meg minden szakállas férfit!

Tehát, a Duna partjához érkezvén, merre szükségkép haladnom kelle, hogy kitűzött célomhoz juthassak, nagyszámú embertömeget láték ott csoportozni. Bizonyosan itt is valami ingyen mulatság kínálkozik a kandi embereknek, gondolám, s nem csatlakoztam, mert csakhamar ily megjegyzéseket hallék:

- Kár érettük!
- Régen van itt ön?
- Reggel óta.
- S mégsem vitték el őket?
- Nem bizony.
- Ugyan kicsodák?
- Nem tudom.
- Szörnyűség!
- Alig merek oda nézni.
- Szinte rosszúl érzem magamat.
- Tehát menjünk haza.
- Oh, még ne.

- Mily fiatalok.
- A lány igen szép.
- A férfi nagyon érdekes.
- Bárcsak történetöket tudnám.
- Barátom, ezt még meg kell említenünk a holnapi ujdonságokban.
- Jól van.
- Csak körülményesen tessék leírni, az iszonyu tett okaival együtt.
- De azokat nem tudom.
- Az nem baj, gondoljon ön ki valamit; csak érdekes legyen az ujdonság, ha nem való is, az mindegy.
Ugyan mi volt az, mi oly nagy mértékben voná magára az ingyen mulatni szerető közönség figyelmét?
Egy fiatal hölgy és férfi holtteste, melyek reggel fogattak ki a Dunából s azóta ott hevernek.
És miért nem viszik el onnan a szerencsétlenek testeit!
Majd elviszik, mihelyt a nagyérdemű közönség kandiséja kissé ki lesz elégítve.
És kik voltak ezek a szerencsétlenek, míg életben valának?
Tüstént elmondom történetöket, mikép az utóbb körülményesen tudomásomra jutott.

XXX.

Két halott.

Sok balítélet s egyszersmind sok fonákság uralkodik a világon, s valamint sok egyéb rosszból, úgy ebből is sokkal több jutott szép hazánk részére, mint tulajdonképen kellene. Nem akarom azokat egymásután elsorolni, mert csak karcsú füzeteket írok, nem pedig középkori vastagságú nagy könyveket.

Hazánk legnagyobb ostorai közé tartozik az állhatatlanság és nagyravágyás. Mennyire rontja ez közügyeink haladását, azt nem szükség fejtegetnem, mert hiszen annak mindnyájan úgyszólván naponként élő tanui vagyunk. Csak azt érintem tehát, mit e két nagy hiba a családi életben szokott leginkább okozni.

Nálunk, ámbár hazánk annyi természeti áldással bővelkedik, hogy még háromnak is eleget juttathatna, csaknem példátlan az, hogy valamely család, mely ipar és szorgalom által kitűnőleg gazdaggá lőn, sokáig maradjon vagyonának birtokában; s azért talán a világ egy országában sem láthatni ily gyors emelkedéseket és bukásokat az egyes családokban. És ez annyira megy, hogy midőn tetőpontját éri el gazdagságának valamely kereskedő vagy iparúzó család, szinte előre kiszámolhatja az ember, hogy hányadik utódja fog végképpen tönkre jutni; minek kiszámítása annál könnyebb, mivel többnyire már az első közvetlen örökös szokott szegénységre jutni.

És ezt először az állhatatlanság okozza, mely annyira megrögzött a magyar természetben, hogy életének minden helyzetében únja magát, s csak azonkívül vél boldogságot találhatni, mely minden vágyait kielégítheti. Ehhez csatlakozik azután a nagyravágyás, mely határt nem ismer, s alapjaiban rendíti meg a családi boldogságot.

Nézzünk körül és tapasztalni fogjuk, hogy a becsületes csizmadiamester, ki szorgalma után meglehetősen jól bírja magát, világért sem adna fia kezébe mustát és szurkot, vagy valamely más mesterségi eszközt; óh, nem! fiának tanulnia kell, azaz: mindennap négy órát iskolában vesztegelni el, hogy utóbb mint üres fejű ügyvédke, vagy tudatlan orvos nyomorogjon, és irigy szemmel tekintsen a becsületes kézművesre, ki szorgalma által nemcsak szükségait fődözheti, hanem az élet többnemű kényelmeiben is részesítheti családját.

Más kézműves még magosabbra lát s tisztviselővé nevelteti fiát, azaz: gyakornoknak adja valamely hivatalba s rendkívül gyönyörködik, midőn fiát a czéhmaster is tekintetes úrnak címzheti és ezen örömeiben föl sem veszi azon kis kellemetlenséget, hogy tizenkét vagy több évig ingyen szolgálván fia, ugyancsak derekasan kell ráköltenie. Utóbb az ily fiú megházasodik, s szegény tisztviselő vagy nemesember leányát veszi nőül, hogy kézművesi származását annál hamarabb törölhesse el. Ennek azután az lesz következménye, hogy a tisztviselő gyermekei apjuk halála után ismét kézművesekké lesznek; de többnyire csak szorgalmatlan kontárok maradnak, mert mindig azon gondolat fúrja fejüket, hogy jobbra születtek, mi azután inségre juttatja őket.

Így történik ez nagyban is. Vegyünk például egy nagy kereskedőt, ki meglehetősen alant kezdé ugyan működését, de utóbb szerencse és szorgalom által gazdag gyártulajdonossá lőn. Gyermekei első ifjúságukban még meglehetősen kereskedési szellemű nevelésben részesülvén, halála után folytatják ugyan a gyártást és kereskedést, de már nem személyesen, hanem csak megbizottak által, kik természetesen úgy kezelik az ügyeket, hogy egyszersmind magokról sem feledkeznek el. Ezek már nevelőt tartanak gyermekeik mellett, nemességet szereznek, s úgy neveltetik a vagyonszerző unokáit, hogy a kereskedést kivevén, mindenben jártasak

legyenek, mi új rangjokhoz múlhatatlanul megkívántatik, hogy annak gyalázatára ne váljanak. Az unokák tehát megtanúlnak rosszul francziául, jól lovagolni, meglehetősen irni és olvasni, pompásan táncolni, fenéig nyúlni az erszénybe, agarászni, kártyázni, tekézni, négy lóval a legnépesebb utcán dühösen végig vágtatni, mindennap két pár fehér keztyűt bepiszkolni, a női erényt kigúnyolni, utcán danolni, otthon aludni, színházban szemtelenkedni, minden rossz társaságban rögtön meghonosulni: szóval mindent, mit tudniok nem szükséges, vagy épen káros, és semmit, mit tudniok kellene, hogy nagyatyjok becsületesen szerzett vagyonát megtarthassák. E gyermekek már föl sem veszik kereskedési és gyári ügyeiket, és vígan élik világukat; gyermekeiket pedig oly nevelésben részesítik, minőt ők nyertek. Ők azonban csakhamar csőd alá jutnak s gyermekeik játékosokká s minden rosszra hajlandó csavargó naplopókká fajúlnak, kik bizonyosan bitóra jutnának, ha folyvást legújabb divat szerint nem bírnának öltözködni és mindig oly illatot nem terjesztenének maguk körül, mintha az egész illatárus boltot hátukon czipelnék. És ez egyszersmind oka annak, hogy hazánkban a gyárak mindig pangásban maradnak és semmi kitűnő felfedezések vagy javítások által nevezetesebbé nem válhatnak, mert oly gyakran mennek egyik kézből másikba, hogy a kezdőségből úgyszólván soha sem vergődhetnek ki.

És ebből származik az is, hogy sok oly tisztviselő is találkozik, ki hivatalos kötelességének legtávolabbról sem bír megfelelni, mert kénye- s kedve szerint növekedvén, szükséges tanulmányokkal nem gazdagítja elméjét s az iskolák átfutása után hivatalba lép és vele számos hozzá hasonló ifjoncz, kik csak könnyű tánczolás által tüntetik ki magukat, mi némely helyeken szinte érdemül rovatik föl nekik. Ezek azután, igen nagy lévén számuk, elzárják az utat oly művelt ifjak előtt, kik szükségben növekedtek föl, s azért minden tanulmányt lelkiismeretesen iparkodtak sajátjokká tenni, hogy magoknak becsületes és biztos jövődőt alapíthassanak; de kik a tudatlan herékkel pénzben nem bírják a versenyt kiállani, s számos évig minden élvet nélkülözve nyomorogni kényszerülnek, míg végre nekik is nyílik hely, melyen a herék helyett, kik miatt annyiszor mellőztettek el, most már szorgalmasan dolgozhatnak, hogy a nyilvános ügymenetel sokak tudatlansága és hanyagsága miatt hátramaradást ne szenvedjen.

Ezen sok szerencsétlenség s szinte nem kevés bűn titkos rugóját azért földém föl s taglalám kissé hosszasan, hogy tisztelt olvasóim minden baleset, vagy gonosztett okainak megvizsgálásakor mindig a főnebbi szempontokból induljanak. S fogadni merek, hogy tiz eset közül kilencszer bizonyosan igazolva tapasztalandják állításomat.

Béla becsületes tisztviselő fia volt, ki oly lélekismerettel teljesíté kötelességét, hogy szorgalmának idő előtt áldozatává lett. Kora halálát az is nagy mértékben mozdítá elő, hogy hivataltól üresen maradt néhány óráját nem mulatságra, nem szórakozásra fordítá, mit különben csekély fizetése is elég hatályosan tiltott, hanem részint gyermekeinek gondos nevelésére használá, részint pedig megengedett magányfoglalkozásban tölté el, mely által rendes jövedelmét néhány forinttal havonként szaporíthatá. Hitvesét több évvel veszté el halála előtt, s e csapás utolsó lehelleteig kíntá őt, mivel mindig magát okolá miatta. Neje ugyanis veszélyesen megbetegült, s az orvosok, hosszas sikertelen kuruzslás után, egyetlen mentő szerül külföldi fürdőt ajánlottak neki, mikép azt mindig rendesen tenni szokták, midőn a tudomány korlátoltsága nem bír többé a bajnak hatalmával sikeresen megküzdeni. De ugyan mikép teljesíthetne szegény tisztviselő ily tanácsot, midőn már akkor is szükségét szenved, mikor harmincz helyett harminczegy napból áll a hónap!

Béla tehát elveszté szüléit, s gyámol nélkül állott a nagy világban, mint kezdő tisztviselő, s oly csekély díjjal, hogy magát s két kisebb testvérét csak éjjel-nappali folytonos munka által bírta az éhhaláltól megmenteni. De ő mindezt zúgolódás nélkül tűrte, mert közel állott az előléptetéshez; mellőztetéstől pedig nem vélt tarthatni, miután kötelességét mindenkor pontosan teljesíté s e fölött még atyja érdemei is hangosan szólottak mellette.

Nyomorúságának közepette sem maradt vigasztalás és öröm nélkül, mert - szeretett. Szeretett ifjúsága első olthatatlan hevével, mert a szerelem hatalma a szegénynek szívében is erőt vesz.

Emilia ez érzelmet forrón viszonzá, s e boldogító viszony egy évig tartott már, a nélkül, hogy csak egyszer is felhő borította volna tiszta szerelmök egét.

Ámde ezen év után annál pusztítóban kezdte fölöttük a fürgeteg viharzani. Béla elmellőztetett előljárósága által, még pedig oly bangó miatt, kinek munkáját többnyire Béla végezte.

Emilia anyja, ki férje kereskedését folytatá, mely mintegy tizezer forintot érhetett, kitiltá őt ekkor házából s lánya kezét egy hasonló vagyonú özvegy kalmárnak igézte.

Nem akarom a két szerelmes fájdalmaikat leírni, mert ki valaha szeretett, az bizonyosan szó nélkül is tudja azokat méltánylani; ki pedig nem, annak számára íveket is hiában töltenék be.

Hiában ostromlák az anya szívet, ez csak számolt, mi miatt a közéletben nem is kárhoztathatni őt, mert abban nem szabad felednünk, hogy a regényes szalmakunyhók ideje elmúlt, s hogy napjainkban boldog házassághoz szerelmen kívül még pénz is kívántatik.

Vége oda nyilatkozott az anya, ki lányát szerette s örömet boldogította volna, hogy kész őt Bélának adni, ha négyezer forintnyi nászajándékot képes előmutatni, mennyit az özvegy kalmár ígért s mennyit lánya jövődjének biztosítására elkerülhetetlenül szükségesnek tartott. Erre három napnyi határidőt szabott, ellenkező esetben két hétre tűzvéni ki a menyegzőt a kalmárral.

Béla kétségbeeséssel küzdve távozték, s kedvesétől egy nagy gyakorlattal ellátott ügyvédhez siette, hol üres óráiban kevés fizetésért sokat dolgozott. Gondolatai tervről-tervre szállottak, de nem akadtak olyanra, mely őt szomorú helyzetéből kiragadhatta volna. Két nap telt el ily kínos habozás között és a harmadik is fölviradt, mely életének legszebb reményét örökre eltemetni készült.

A mi most történt, azt lehetőségig röviden mondom el, mert nem akarom a bűnt menteni, vagy szépíteni.

Béla az említett gazdag ügyvéd nevére hamis váltót koholt, s a kívánt pénzösszeget kedvese anyjának átadá, biztosan reménylén, hogy menyegzője után lesz majd annyi hitele, melynél fogva a hamis váltókat határidejük lejárása előtt kifizetheti, s így óhajtott boldogságához juthat, a nélkül, hogy valódi és következményes csalást követett volna el. Ő legalább így okoskodott!

A menyegzőre azonnal készülétek tétettek, s a boldog szerelmesek örömben úsztak; szerencséjük tetőpontjáról azonban csakhamar iszonyú örvénybe buktak.

Egy nagykereskedő tönkre jutott oktalan fényűzése és pazarlása által, s ez Emilia anyját koldussá tette. Béla nászajándéka is elveszett!

Nem gyanítják még, nyájas olvasóim, kicsoda azon két halott, kik a Duna hullámaiból fogattak ki?

Béla és Emilia. Amaz becsületét, ez pedig kedvesét nem akarta túlélni.

XXXI.

Finom gazemberek.

Elszomorodva távozám azon helyről, hol a közönség ingyen mulatott s gyorsan folytatám utamat a kitűzött vendéglő felé, hol a gyűlés kevés pillanat mulva tartandó vala, melyre oly sajátos módon jutott kezeimhez a mást illető meghívás.

Most leginkább azon törém fejemet, hogy ez egész kalandról mit keljen tartanom. Tréfát kívánt valaki üzni? Ezt nem tarthatám valószínűnek, mert ha valamennyi ismerősömen végig jártatám is szemeimet, egyet sem lelék, kiről ilyesmit föltehettem volna. Hogy a levél tévedésből jutott kezembe, az iránt tökéletesen tisztában valék, s ezt csak a szolga ügyetlenségének tulajdoníthatám, mit nagyon könnyen menthetni a mostani divat által, mely mindnyájunkat annyira megszokáltatott, hogy például két nagy fekete szakállú férfit valamely ügyetlen és siető szolga nagyon könnyen fölcserélhet egymással.

Mindenesetre legfontosb volt most azon kérdés, hogy csakugyan elmegyek-e a gyűlés helyére és mikép?

Az elsőre minden tétozázás nélkül igennel válaszoltam magamnak, mert kandiség annyi van bennem, hogy e tekintetben akár két lánykát is lehetne belőlem alkotni, azon fölül pedig reménylém, hogy talán fölvilágosításhoz is juthatok ott kalandimra nézve; de mikép menjek oda?!

Eleinte úgy okoskodám, hogy nem ártana talán rendőrökkel a hely színére menni, és a titkos gyűlésezőket elfogatni. Ettől azonban csakhamar eltértem, hosszas tapasztalásból tudván, hogy a magyar politikusok nagyon is szeretnek szerfölött lármázni és zajoskodni, a mi igen jó, mert meddig lármázni szeret az ember, addig bizonyosan eszébe sem jut, hogy titkos gyűléseket tartogasson, hol torkának nagyszerű tehetségét csak néhány beavatott társ bámulhatná.

Eszembe ötlött ugyan az is, hogy talán művelt csallók, játékosok és teremti tolvajok fognak ott gyűlést tartani, mivel nem rég valamelyik hirlapban olvasám, hogy ily fényes tollú denevérek is tartózkodnak fővárosunkban, kiknek titkos üzérkedéseit nem ártana napfényre deríteni; ámde én annyit olvastam már hirlapokban, mi utóbb nem valósult, hogy e hírnek sem merék hitelt adni, csak azért sem, mert rendőrségünket nagyon jól ismerem s annál fogva tökéletesen meg vagyok győződve, hogy efféle iparlovagok, ha csakugyan léteznének, bizonyosan már rég körömrre kerültek volna!

Alkalmasint valamely közhasznú czélt előmozdító társulat fog ott gyűlést tartani, mely nem gyanakodást, hanem tiszteletet érdemel.

De ugyan melyik? Hm, ki bírná azt kitalálni, most, midőn a magyarnak kedve jött társaságosdít játszani! Mindenre alakul most társaság, csak arra nem, hogy mikép kellene a pangó társulatocskák számát csökkenteni, s ezek helyett inkább egy pár életrevalót alkotni, melyek nemcsak tervezgetnének és hosszú jelentéseket bocsátgatnának szélnek, hanem valóságosan cselekednének is valamit, a mi megérdemelné, hogy az ember szót emeljen róla.

Igen, de mégis alkalmasint veszélyes társaság ez, mert a meghívó levélben világosan meg volt írva, hogy a tagok fegyveresen jelenjenek meg.

Oh, még ez nem bizonyít! hátha kártyások, és kártyát értenek a fegyver alatt; vagy talán a legyek ellen egyesültek, és légycsapókat visznek magokkal?

De mért titkolják el gyűléshelyöket, ha például a legyek pusztítására egyesültek?

Oh, hiszen ez nagyon természetes, mert a magyarok annyira biztosíták s megalapították már az emberek minden osztályának szellemi és anyagi boldogságát hazánkban, hogy már az állatokról gondoskodásra is ráérnek, és törvényt készítenek az állatkínzás ellen alkotni; ezek szerint tehát az, ki legyet üt agyon, törvényt fog sérteni, mert a légy háziállat; a légy ártatlan állat, mivel senkit nem öl meg.

Igen, de csíp! Hát a ló nem rúg és nem harap? Azonkívül a légy csípése igen hasznos, mert néha néha ébresztgeti kissé a szundikálni szerető magyart!

Ezen s több efféle okoskodások annyira megnyugtattak, hogy minden további habozás nélkül haladtam föl a kitűzött vendéglő lépcsőin, jól tudván, hogy semmi esetre nem késem el, minthogy az, ki négy órára hivatik meg magyar gyűlésre, bizonyos lehet abban, hogy még öt órákor sem fog későn jönni.

Csakugyan nem csatlakoztam, a szobát meglelém s ajtaja még zárva volt. Bevárjam most az érkezőket, vagy a pinczért vesztegessem meg és nyitassam ki az ajtót, hogy a szobában elrejtthessem magamat? Egyik olyan veszélyes lehetne, gondolám, mint a másik; azért tehát a szomszéd szobát nyitattam meg, melyet belől azonnal bezártam.

Körültekintvén, nem csekély bosszúságomra vettem észre, hogy nem nyílik ajtó a gyűlési szobába s hogy ennél fogva a tanácskozásból szót sem fogok hallani. De csakhamar megvígasztalám magamat, mert az épület új volt, s ki ne tudná, hogy Pesten az új épületek falai oly vékonyak, mint a kenyér, melyre a mostoha anya írósvajat ken az első feleség gyermekeinek. Én legalább tudtam e titkot s azért bíztam a szerencsében, és nyugodtan várám a történendő nagyszerű eseményeket, annyival is inkább, mert azt is tudtam, hogy magyar gyűléseken gyakran mindent kímélnek ugyan, mit gyűléseken kímélni nem kellene, de torkokat és tüdőket soha!

Alig telt el néhány pillanat, és a mellékszoba ajtaját nyitni hallám; a belépő azonnal mély, férfias hangon Normából kezde énekelni, s erre tökéletesen megnyugodtam, mert azt mondják: kerüld azt, ki a dalt nem szereti! E szerint igen természetes, hogy mind azok, kik énekelnek, egyszersmind becsületes emberek. Ehhez hasonló okoskodást legalább eleget olvashatni a német bölcsészek legújabb munkáiban.

Csakhamar egymásután többen is érkeztek, s fél óra alatt, mennyire az ajtónyitásból ítélheték, mintegy húsz társulati tag gyűlt össze. Darab ideig zavart beszéd hangzott, melyből csak egy-két szót értheték, miknek semmi föltűnő magyarázatot nem adhattam. Azután csönd lett, s csak egy férfi, talán az elnök, beszélt, de oly csöndesen, hogy szót sem érthettem. Utóbb szava emelkedett, s nevemet világosan hallám említett, sőt néhány czélzást is megérték, hogy a társaságra nézve veszélyes vagyok, s annál fogva engem jó módon ártalmatlanná kellene tenni.

Ezután más kezde szólani, de ennek beszédéből szót sem érték, mert orrán beszélt.

Ekkor véletlenül az ablakra pillanték, s azonnal fölnyitám azt, reményelvén, hogy a nagy hőség miatt a szomszéd ablak is nyitva lesz, s akkor bizonyosan minden szót hallhatok, mert az új épületeken annyi most az ablak, mint az adósság, következésképp egy kis erőködéssel akár fejemet is a szomszéd ablakba dughatnám.

Reményemben csakugyan nem csatlakoztam, az ablak nyitva volt, mit bátran tehettek a tagok, mert harmadik emeletből nem igen hangozhattak le szavaik az utcára. Az ablakból sűrű füst gomolyga ki, miből némelyek azt hihették volna, hogy a társulat tagjai derekasan dohányoznak; de ezen következtetés nem mindig áll, mert más gyűléstermek is vannak, mikből csak pusztá füst emelkedik, ámbár tilos bennök a dohányozás.

Most már mindent hallottam, s szóról szóra közlöm a tanácskozást, csak a közbe vegyített s gyakran elég ügyetlenül kimondott idegen szavakat hagyom el, mert nem vagyok oly rendkívül szerénytelen, mint bizonyos magyar politikus újságírók, kik henye tudakosságukkal kérkedni akarván, cikkeiket össze-vissza spéklik idegen kifejezésekkel, mintegy kényszeríteni akarva ez által a magyar olvasó közönséget az angol, francia és olasz nyelv megtanulására, hogy a magyar újságokat megérthessék! Mily iszonyú fonákság!

A mit hallék, az így hangzott:

- Tehát abban maradunk, én magam fogok ma éjjel a budai tanyán szólani, hogy valamelyik emberünk szemmel tartsa azon kíváncsi urat, s tüstént el is némitsa, ha komoly veszély találna bennünket fenyegetni kandisága által.

- Még egyszer mondom, hogy ez csak legnagyobb szükség esetén történjék, mert a gyilkosságot nem szeretem.

- Legyen ön nyugodt, én sem akarom nyakamat ok nélkül veszélyeztetni; de rendkívüli elővigyázatra van szükségünk, mert most már a hirlapok is mindent kifürkésznek és dobra ütnek. Legalább addig ne jussanak nyomunkba, míg a halálbüntetés divatban van; ha egyszer azt eltörölték, azután isten neki! kényelmes palotabörtönben könnyen elmélkedhetik az ember a földi örömök mulandóságáról.

- Ha ha ha!

Nekem az elnök hangja ismerősnek tetszék, én azt már mindenesetre hallottam. Hah, most ismét szól!

- Hogy megy az üzérkedés?

- A tegnapi nagy estélyen két igen becses karpereczet találtam.

- Én a magyar színházban üríték ki néhány zsebet.

- Mindjárt gondoltam, hogy ön volt az, kiről egy magyar hirlap szólott.

- Sok bajomba került, míg kiszabadulhattam azok körmei közül, kik elfogtak; de nem is megyek többé a magyar színházba.

- E kis baj miatt?

- Nem, hanem azért, mert többnyire csak egy pár huszast lelek az erszényekben.

- A németben pedig annyit sem fog ön lelteni. És ön?

- Én a játékasztalok körül működtem, s egy pár órát szereztem.

- Én és barátom egy négylovas parasztszekérrel hajtattam el, míg kocsisa a csapszékben iddógált.

- Hol a kocsi?

- Mindenestől eladtuk Ó-Budán.

- Helyes!

- Én **nél voltam tegnap este mulatságon, s hat ezüst kanalat vittem magammal, s egy öreg asszonyság aranylánczát, ki oly jól mulatta magát, hogy a mellékszoba egyik pamlagán elaludt.

- Derék!

- Én csak kártyákkal működtem *** ur termeiben, hol rendesen nagyon sok pezsgőt isznak, s a játéknál rosszul látnak.

- Elnök ur, mielőtt tovább haladnánk, egy kérdésem van.
- Tessék.
- Mért nem kaptam én meghívót mai gyűlésünkre?
- Nem kapott ön?
- Nem.
- Csodálatos! Hiszen látám önt dél tájban a servitatéren.
- Ott voltam.
- Inasomat is látám önhez közelíteni.
- Én nem láttam őt.
- Pedig ő mondá, hogy átadta a levelet.
- Úgy másnak adta.
- Ez szörnyű tévedés.

E szók után mindnyájan fölkeltek, össze-vissza beszéltek, s én csak az elnök e szavait érthetém:

- Mindnyájan változtassák meg önök szállásukat, és legalább három napig semmihez ne nyúljanak.

Már rendőrségért akarék sietni, mielőtt a gyönyörű gyűlés eloszlanék, de e pillanatban a szomszéd ablakból egy fej bukkant ki, s én akaratlanul hangosan fölkiáltottam.

Azon fej - Dalmer báróé volt, ki rögtön visszaránta fejét és rémülve kiáltá:

- El vagyunk árultatva!

E hang az elnöké és Beattini grófé volt. Dalmer és Beattini tehát két ördög egy személyben.

Merevülten állék pillanatig az ablak előtt, de csakhamar föleszmélék ismét és az ajtóhoz rohantam - de nem bírák fölnyitni. Minden erőködésem hasztalan volt, kívülről erős kezek tarták az ajtót. Dühömben lélegzetem elakadt, kiáltani akarék, s nyelvem megtagadá tőlem a szolgálatot, mintha nehéz álom terhelte volna lelkemet. Végre egész erőmet összeszedém és gyilkost kiálték, s rendkívüli erőmnek csakugyan sikerült az ajtót kirántani.

A mellékterem és lépcső azonban már üres volt, s most látám, hogy ajtóim lakatkapcsán kendő volt áthúzva, melylyel a távozó gazemberek ajtómat bekötözték. Mohón tekintém meg a kendő sarkait, de nevet nem találtam.

Eleinte a vendégfogadást akartam kérdőre vonni, utóbb az illető helyeken kívántam jelentést tenni; de végre is abban állapodtam meg, hogy nagy zaj által ez ügyben nem érhetek célzt, hanem sokkal inkább úgy, ha saját erőmben bizom, és úgy cselekszem, mikép azt a körülmények időről időre kívánni fogják, mitől most már annyival is inkább birhattam legjobban sikerülő eredményt reményleni, mivel a főszemélyt ismerém, s több körülményt hallottam, mit alkalmilag hasznomra fordíthattam; ezenkül pedig most már egy kis személyes bosszú is vegyült eddigi puszta kalandvágymhoz.

XXXII.

Házaló fogorvos.

A vendéglő második emeletének lépcsőfordulatánál kevés pillanatra megállapodám, terveimet rendezve, midőn igen sajtószerű jelenet voná magára figyelmemet.

A folyosó távolabb szobáinak egyikéből két igen pompás termetű agár lépett ki, melyek soványságával, néhány czédulahordozót és elcsigázott bérkocsislovat kivevén, bizonyosan senki nem mérközhetett volna Budapesten. S mily rugalmasak valának büszke lépéseik! Én nem bírok ugyan annyi közhasznú ismerettel, hogy az agarak jelességeiről alapos ítéletet mernék mondani; de mégis meg vagyok győződve, hogy ezen nemes állatok szerencsésen pályáztak már valamely agarászaton, és jutalmat is nyertek, vagy legalább nyerhettek volna. Fejüket büszkén hordozák, s nyájas meghittséggel, sőt, mondhatnám: leereszkedéssel tekintének néha vissza urokra, ilyenkor mindig egyet billentve szeszélyes alkotású hosszú farkukkal, mintegy tudatni akarván vele, hogy meg vannak magaviseletével elégedve.

A szép agarak boldog tulajdonosa nyomban követte őket. Fejét arany prémezetű vörös bársony sipka fődé, mi azt tanusítja, hogy útra méltóztatik menni a tekintetes vagy nagyságos úr. Őszbe csavarodott bozontos szemöldei alatt nyugvó nagy szemei édes és büszke elégteliséggel tekintének a gyönyörű állatokra, minden hazafiui törekvéseinek ezen közhasznu középpontjára, s ajkai bizonyosan kéjittasan mosolyogtak volna, ha az ily mindennapias kedvkifejezést méltóságához illőnek tarthatná, s ha azt különben is kényelmetlen működésé nem tenné a rendkívül súlyos pipa, melynek mulandó füstje mély sóhajt ugrat ki az uraság domború melléből, mert arra emlékezteti őt, hogy egykor e nagybecsű agaraknak is ki kell mulniok. Mely iszonyú gondolatnál egyedül az vigasztalja őt némileg, hogy az agarak még fiatalok, ő ellenben már megette kenyerének javát, és így alkalmasint ők fogják őt örök nyughelyére kísérni. Ez volt egyetlen óhajta az utolsó nagy jégeső óta, mikor ugyanis azt kívánta: bár az egész vidéken terjedne el, hogy neki kevesebb jusson belőle! Nemes testét porköponyeg fődé, melyről semmi érdeket nem mondhatok, s lábait sárga papucs takará, jelöl, hogy a kényelmet nagyon szereti. Kezeiben jól ellátott kostöket és szükségben segítő botot emelt.

A lépcső felől egészen más szörű ember közelite hozzá, annyira meggörbített háttal, mintha macska volna és épen kutyára börzenkednék, és oly rettentően csoszogó lépésekkel, mintha épen keringözni készülné. Pislogó szemei örökös tánczot jártak a kék szemüveg mögött, hosszú hegyes orra mindig mozgott, mintha azzal is bókocskákat akarna csapni, szája oly édesen mosolygott, mintha hónapszámra mindig vadalmát rázna, s gyűrűs újjai szünet nélkül oly mozgásban vannak, mintha a levegőben rögtön zongorázni akarna. Öltözete divatos és finom, de mégis idegenkedni látszik testétől, s kellemetlen ránczokat képez, mintha érezné, hogy tulajdonosa nem méltó ily arszlánias öltözethez.

Dereka minden lépés után mindinkább kicsucsorodik, s utoljára rendes C betűt képez testének felső részével, és orrával majd egészen érinti a megvetéssel elforduló nemes agarak orrait; ajkait pedig leírhatlan bájjal mozgatja, és kimondhatlanul édes hangon e szökat hallatja:

- Legalázatosb szolgálja méltóságodnak.

Az uraság olynemű hangot bocsát ki torkán, melyet az angol parlamentben rőfögésnek szoktak nevezni. Lehet azonban, hogy az uraság így szokta az üdvözléseket fogadni, melyek nincsenek kedvére. Vagy talán azért viszonzá ily kétesen az üdvözlötet, mivel nem tudhatá, hogy a szerfözlött lehajlott idegen hozzá, vagy pedig agaraihoz intézte e szözatát, melyek az ily

kitüntetés, legalább véleménye szerint, szintúgy megérdemlék, valamint ő, mert hiszen közmondás tanítja: a ki jószágomat nem böcsüli meg, az engem se tiszteljen.

Az idegen azonban koránsem hagyá magát e hideg üdvözlét által visszariasztatni, hanem még mélyebbre hajlott, s még sokkal édesb alázatossággal szóla:

- Mily dicső két állat!

Bezzeg olvadozott most az uraság szivéről a jégkéreg, s oly hangon, mely a fölnebbi és valóságos emberi szózat közt középhelyet foglalt el, ezen emlékezetes megjegyzést hallatá:

- Megjárja!

- Méltóságod nevelte?

- Igen.

- Valóban, büszke lehet méltóságod nemes növendékeiben.

- Hm, ráértem.

- Mily gyönyörű test.

- Elhiszem.

- E karcsú lábak.

- Hm!

- E gyönyörű parányi fej.

- Apjok is olyan volt.

- Tehát - volt?

- Igen.

- És már nincs többé?

- Odavan.

- Mily kár!

- Hja, mindnyájunknak meg kell halnunk.

- Úgy van! De csak most látom, mily gyönyörű fogaik vannak; a legszebb szájba is beillenének.

- Nemde?

- Alázatosan kérem méltóságodat, lehet szerencsém, becses fogait kissé megtekinteni?

- Micsoda?

- Méltóságod nagybecsű fogait óhajtanám látni.

- Az én fogaimat?

- Legnagyobb alázatossággal bátorkodom esedezni.

- Hiszen nem vagyok eladó.

- Ezerszer bocsánatot kérek, de én fogorvos vagyok.

- Nem fáj fogam.

- Minden évben megfordulok Párisban, Londonban és a legjobb s legújabb fogászati eszközökkel látom el magamat, csakhogy jól szolgálhassak.

- Jól van, jól.
 - Ugyan mit érne az ember fog nélkül, még csak enni sem tudna becsületesen!
 - Az igaz, már az nagy baj.
 - Midőn pedig a fogak sárgulnak, akkor már baj által környékeztetnek.
 - Hát sárgák az én fogaim?
 - Igen, még pedig nagyon, ha kegyesen megengedni méltóztatik.
 - Hm, hm!
 - Valóban, szomorúan kell megvallanom, hogy -
 - Hogy?
 - Oh, méltóztassék megnyugodni, hiszen talán lehet még -
 - Micsoda?
 - Azt bátorodom alázatosan megjegyezni, hogy bizonyos ideig még segíthetni a bajon; de ha már nagyon elhatalmaskodik, akkor darabonként kitöredeznek a fogak, az étel nagy darabokban jut a gyomorba, ennek emésztő ereje megromlik, s így nagyon természetes, hogy azután az egész test is elfogy és idő előtt összerokkan, s akkor száll sírba, midőn elővigyázat mellett még sokáig élhetne.
 - Hát van az úrnak ez ellen szere?
 - Van, még pedig oly hathatós, hogy hozzá hasonlót egész Magyarországon nem méltóztatik kapni, mert én minden esztendőben megfordulok Párisban és Londonban, s visszajöttemet mindig nagy betűkkel hirdtettem valamennyi ujságban, a mi tömérdek pénzembe kerül ugyan; oh, de én örömet áldozom azt föl, csakhogy szenvedő embertársaimon segíthessek. Ez egyedüli törekvésem.
 - Adjon hát azon szerből.
 - Kérem, méltóztassék kissé visszalépni a szobába, mert először magamnak kell a tisztítást végeznem; különben hiában fogna méltóságod költekezni, s utóbb azután legjobb szándék mellett sem engedhetnék szívem sugallatának és nem segíthetnék a bajon.
- A méltóságos úr sóhajtva távozik a szobába, és leül; az orvos pedig mesterségéhez fog. Számtalan apró s nagyobb üvegcsét rak az asztalra, s ezeket ismét minden színű porokkal állítja körül, és legkülönbözőbb alakú kefékkel s vakaró eszközökkel halmozza el az asztal többi részeit, frakja ujját fölgyúri és munkához fog.
- A szegény méltóságos ur borsónyi csöppeket izzad rémültében, s a nemes agarak aggályos tekintettel méregetik szerencsétlen urokat, és a fürgén működő fogorvost, mintha attól tartanának, hogy saját fényes fogaik is kínpadra fognak jutni.
- Ez alatt nagy bőbeszédűséggel mulattatja türelmes áldozatát a derék fogász, és többi közt ezt mondja:
- Mondom, becsülemre mondom, méltóságos uram, alig van ember Budapesten, ki poraimat, vizeimet, vagy keféimet nem használja, mert én mindent egyenesen Párisból és Londonból hozok, mikép azt rendesen tudatni is szoktam mindig hírlapok útján a nagyérdemű tisztelt közönséggel. Hát még fogaim! Méltóztassék kegyesen elhinni, méltóságos uram, hogy nem állítok sokat, midőn azt mondom, hogy Budapesten sok ember költi és használja ugyan más pénzét, de mégis többen használják az én valóságos angol zománcz és valódi viziló fogaimat.

- Micsoda? Lófogakat is!

- Hja, méltóságos uram, úgy van az, ki annak idejében nem orvosoltatja általam fogait, az utóbb azután lófogakra szorul, ha jó gyomornak és hosszú életnek kíván örvedeni. De ime, már készek vagyunk. Most kérem alázatosan, méltóztassék kissé figyelmezni. Ezen vörös porral reggel méltóztassék fogait dörzsölni, ebéd után e sárga port és zöldes vizet tessék használni, lefekvés előtt pedig ezen fekete port és fehér vizet, s fogadom, hogy valamennyi fogát épségben méltóztatik magas őseinek sírboltjába vinni. Mindegyik szerből három üvegcsével méltóztassék magával vinni, hogy hamar ki ne fogyjon. Így s most még e hat fogkefét adom hozzá. Ezeket külön, csupán számomra, egy párisi művész készíti.

- Hát mivel tartozom mindezekért?

- Oh, kérem alázatosan, azt egészen méltóságod kegyes nagylelkűségére bízom.

- De, uram, azt tartom én: kötött alkú, osztott koncz! Szóljon tehát világosan, mert én nem szeretnék sokat adni, az úr pedig nem szeretne keveset kapni.

- Ah, kegyesen tréfálni méltóztatik. Ám legyen parancsa szerint. Követelésem igen csekély, mert én nem csupán alacsony haszonlesésből működöm, és a szegényeknek mindig ingyen szolgállok. Tehát összesen csak tizenöt pengő forintot bátorodom alázatos tisztelettel kérni.

- Tizenötöt?

- Igen, a kefékkel együtt.

- Itt van.

- Alázatosan köszönöm.

- Minden jót.

- Méltóztassék máskor is parancsolni velem, ha Pestre méltóztatik jőni, itt névjegyem.

- Jól van.

A fogorvos szökdécselve siet le a lépcsőn, a méltóságos úr pedig szomorúan czammogott utána, mert a tizenöt pengő kiadása kissé zokon esett neki.

XXXIII.

Nyúlvásár.

A főnebbi mulatságos jelenet annyira földéríte, hogy oly vigan hagyám el a vendéglőt, mintha tánczmulatságból s nem oly helyről jönnék, hol annyira mennyire életem ellen esküdtek össze oly emberek, kiktől valóban könnyen kitelhetett, hogy fenyegetéseiket tettel valósítsák.

Fütyörészve ballagék tehát az országútra, sétálva akarván az időt eltölteni nyolcz óráig, míg a titkos nyomozóval találkozhatom. Másnap hetivásár levén, elég tárgyat láthaték, mely gondolkozásra anyagot, s mellesleg mulatságot is szerezhetett.

A nagyhid-utca végén először is a bérkocsisok tűnnek az ember szemébe, kiket eddig még semmi hatalom nem birt fékezni, s kik gorombaságban még a szabad Amerika politikai szónokain is túltesznek, és azért nem igen tanácsos velök kikötni, hanem jobb csak amúgy észrevétlenül mellettök elsuranni, hogy nyelvökre ne vegyék az embert.

A jobb oldalon néhány életunt köszörűs öntözi követ, midőn dolga van, s torkát, midőn dolga nincs; ezek szegény csehek, kik azért költöztek hozzánk, mivel hallották, hogy még nagyon sok kiköszörülni való csorba van rajtunk.

A baloldalon először is néhány szekér tűnik szembe, miken hizlalt ludakat árulnak, s ezek körül szörnyen hemzseg a zsidóság; mert meg kell vallani, hogy Ábrahám fiai a zsiros falatokat szeretik. Ezek azonban mindnyájan nem vásárolnak, hanem rendesen három osztályra szakadnak. Vannak tudniillik olyanok, kik hosszú alkudozás után csakugyan vásárolnak; vannak, kik azon iparkodnak, hogy - pénz nélkül juthassanak lúdhushoz; és vannak, kik oly nagyon megnézik a derék kövér állatokat, hogy végre szinte elhitetik magokkal, mikép már annyira jól laktak velök, hogy nekik bizonyosan ingyen sem kellene ma többé lúdhús.

A házak alatti boltokban ócskaságokat árulnak a zsidó lomkalmárok, kiknél mindent kaphat az ember, elég drágán ugyan, de rendkívül silány állapotban.

Hát ezen nagy házba mért megy annyi minden korú zsidó? Mindjárt meghalljuk, ha ezen öreg zsidó és fia beszélgetésére figyelmezzünk.

- Dávid fiam.

- Tessék.

- Megnedvesítetted már a gyapjút, hogy többet nyomjon?

- Igen.

- Kevertél a kávé közé kavicsot?

- Igen.

- Adtál ki likas huszast?

- Kettőt, egy parasztnak.

- Kiszedted a zálogba kapott gyűrűből a gyémántokat?

- Igen, és cseh köveket raktam helyökbe.

- Kevertél a paprikába téglaport?

- Igen.

- Jól van, jer hát a zsinagógába.

Vannak, kik az efféléket Quaekkerekről szeretik mesélni, de menjenek csak az országútra, s fogadom, hogy szinte minden héten fognak hasonló kérdéseket és válaszokat hallani.

Ha tovább halad az ember, jobbról a roppant nagyságú laktanya mellett kell elvonulnia, melyben a magyar katonák némán farkasszemet néznek egymással, az olaszok énekelnek, a csehek pedig alusznak.

Ezután azon hely következik, hol nem igen régen német tanult lovak és művészek működtek; a lovak nagyon fiatalok, a művészek és művésznők pedig már öregek voltak, s így nem csoda, hogy bódéjok megégett, mert ügyességök hiányát mindig lőporral és tűzjátékkal iparkodtak pótolni, épen mint némely korlátozott tehetségű politikusok, kik ész fegyvere helyett tüzeléssel vélnek az óhajtott célhoz juthatni.

Innen néhány lépésnyire két igen nevezetes épületet láthatni, tudniillik a Zrinyi vendéglőt és nemzeti színházat, köztük pedig tömérdek port. Igen különös, hogy ez a Zrinyi, mely a «Szökött katona» által oly nevezetessé lett, mint a Bártori csizmája, sokban mind a magyar, mind a német színházhoz hasonlít. Így például: itt a multság gyakran nagyon hangos, a magyar színházban is; itt gyakran verekedés történik, a német színházban is; itt sok trágár beszéd tartatik, a magyar színházban is; itt a világítás rossz, a lég bűzhödt s minden piszkos, a német színházban is; itt a pinczerek nem tudják kötelességöket, némely magyar színészek nem tudják szerepeiket; itt a dőzsölők rekedtek a sok ordítástól, a német színházban az énekesek szinte rekedtek; itt sokan azt mondják: «Aufschreiben!» a magyar színházban azt sok kritikus nem mondja ugyan, de mégsem fizet; itt sok keresztény csavargó fordul meg, a német színházi karzaton sok házaló zsidó üti föl trónját; itt számos idegen zsebelő működik, a magyar színházból idegen művészek viszik el a pénzt; itt rossz a táplálék, a német színházban rossz az előadás; itt kevés az ujság, a magyar színházban is kevés az újdonság; itt istálló is van lovak számára, a német színpad is gyakran volt már az.

A mi a port illeti, az azért oly nagy, mert az illető urak nem bírják ezt estefelé mindig meglocsoltatni.

De ugyan mért nem?

Mert a perzsgő drága, melylyel torkukat locsolgatják.

És mért építették ily zúgba a nemzeti színházat?

Azért, hogy ne akadhasson rá nagyon könnyen az ember.

Ezen két épületen túl a fűvészkert kínálkozik hűvös árnyékával, mely alól a becsületes magyar embert németül utasítják a poros utcára.

E helyre némelyek országházat kívántak építtetni, a színház mellé, mintha bizony ebben is csak színlést kellene gyakorlani, mint a színházban, s mintha Magyarország fővárosában minden nemzeti intézetet a baromvásáron kellene fölállítani.

Itt most igen elevenen mozog az élet, a ponyvás és gyékényes kocsik hosszú sort foglalnak el, s terhelvék a közel s távol helységek minden áldásával a gyomor kielégítésére. Azt gondolná az ember, hogy e szekerek nagy része nem fog terhétől megszabadulni; ez azonban hibás vélemény, mert másnap délután bizony mind üresen fordul az haza felé.

Először is a városi kofák fordulnak meg e helyen, s jó olcsón mindent összevásárolnak, mit azután szokott állomásaikon drágán adnak el. Köztük az ingyen vásárlók nagy tömege zsi bong, s ezek oly ügyesek, hogy a száz szemű parasztot is meg tudnák lopni, ha a rendőrség rendes figyelme rendkívül nem nehezítené szabad mesterségök gyakorlatát.

Ezután jönnek az asszonyok, kisasszonyok és cselédek, amazok gyakran kíséző lovagokkal, kik történetesen éppen akkor szinte arra sétálnak, ezek pedig mindig nagy kosarakkal, mikből sokszor csak egyetlen nagyon is szerény kenyérke kandikál ki, mint vitatási beszédekből a gondolat és józanság.

Mindezek közt az életrevaló zsidók sem hiányzanak, apraja, vénje, mind talpon van. Gyufás fiú, ki alig látszik ki a földből, krajczáros trombita hangján kínálgatja olcsó árúit, s lehet, hogy egykor trombitaszóval és hatlovas hintóban fog Budapestről elutazni.

Ezt a magasb suhancz követi, pipákkal, tükrökkel és ollókkal; ez már minden két hétben megfordul egyszer a takarékpénztárban, s egy pár huszaskát tesz le, mikből idővel ezreket fog majd azoknak kölcsönözni, kik most lóistállójukban sem adnának neki szállást.

A férfi már nehéz batyut czipel, mely tele van kendőkkel és minden olynemű olcsó szövetekkel, melyek annyira kimentek már a divatból, hogy boltokban többé nyomukat sem lelhetni. Ezek rendesen igen jó vásárt tesznek a szekerek közt, s nyereségöket már nem viszik takarékpénztárba, hanem ügyesen forgatják, azaz: annyi kamatra adják, természetesen illő zálog mellett, a mennyire csak lehet.

Ősz szakálluak is vannak, kik kivételkép vagy buták, vagy becsületesek voltak egész életökben, s azért még most is szegények s csak rongyszedéssel tengetik utolsó napjaikat, miket silány gyűrűkért cserélnék a fényesnek örvendező falusi néptől.

Láthatni továbbá harcias tekintetű katonákat, kik azon különös gyöngeséggel bírnak, hogy csinos és nem csinos szolgálókkal szeretnek néha néha egy pár szót váltani, természetesen csupán azért, hogy az idő teljék.

Vannak - de nagyon csalatkoznám, ha itt most valami különös jelenet nem fejtenék ki, mert néhány kocsi körül és közelében rendkívüli mozgalom kezd uralkodni.

A szekerekről nyulak, csirkék s egyéb eladni valók függnek, a földön parasztasszonyok ülnek, szemmel tartva áruikat, de mégis félre pillantva gyakran a szép tarka kendőkre, miket egy rendkívül bőbeszédű zsidó mindenfelé forgat néhány gatyás paraszt előtt, kik nagy elégedettséggel tekintgetnek a tarka színekre. E közben a zsidó néhányszor hunyorít egy társára, ki úgy tettet magát, mintha a nap foltjait akarná szabad szemmel kipuhatolni, azonban néha néha mégis igen sajátságos pillant a nyulakra, mintha közelebb érintkezésbe szeretne velők jönni.

Terve azonban nehezen fog sikerülni, mert a sarkon álló hajdú bizonyosan meglátná őt, ha történetesen - el nem szenderült volna, mit egy csavargó fiú igen ügyesen használ zsebkendője ellopására. És én igen nagy igazságtalanságnak tartom a sorstól, hogy ezen gazságot elkövetetni engedé, melylyel alkalmasint a hajdú aluszékonyságát akará büntetni; mert hátha nem aludt, s csak azért hunyá be kissé szemeit, hogy ezen rövid pihenés után annál áthatóbban vizsgálódhassék. De ha aludt is, ugyan lehet-e ezt igazságosan csak egyetlen pillanatig is csodálni? Annyi tömérdek fáradozás és hosszas ácsorgás nem lankasztja-e el az embert, s a lankadt ember nem kénytelen-e inni, még pedig sokat inni, ha nagyon ellankadt? Ez oly természetes, hogy máskép teljességgel nem is lehetne az ily iszonyú terhet kiállani.

De hah, csakugyan megtörtént! A kendős zsidó hevesen alkudozott a parasztokkal, s társa már éppen a harmadik nyulat akará zsákjába csúsztatni, midőn az egyik parasztasszony észrevette ezen a főnálló törvényekkel merőben ellenkező tettet, s torka szakadtából kiálta:

- Tolvaj! Tolvaj!

A zsákos zsidó szinte nagy lélekjelenséggel harsogtatá;

- Tolvaj! Tolvaj!

Erre nagy zaj támadt, s a hajdú fölébredett és a zajgók felé siet, miután szemeit jól megdörzsölé, hogy az igazságot világosabban láthassa.

Ekkor a zsákos zsidó példás hidegvérűséggel szóla:

- Hogy ez a nyúl, ifjasszonyka?

Az asszony már öreg volt ugyan, de még sem hagyá magát e hízeltés által elcsábítatni, hanem nagy indulatossággal kiálta:

- Micsoda?

- Hogy ez a nyul? - kérdé hangosabban a zsákos ember, mintha azt hinné, hogy az asszony nagyot hall.

- Drágább biz az, mint a másik kettő, melyeket már ellopott kend.

- Én?

- Igen ám, mutassa csak a zsákot.

- Hozzá ne nyuljon.

- Saját jószágom után ne nyuljak é? Majd meglátjuk!

- Én meg akartam ezen nyulat venni, valamint már a másik kettőt is megvettem.

- Tőlem?

- Mintha bizony csak kend árulna nyulat Pesten.

- Nemzetes uram, kérem, lépjen csak közelebb.

E szókat a hajduhoz intézé a paraszt nő, s az tüstént ott termett, és igen méltóságos hangon szóla:

- Szólj, zsidó, loptad a két nyulat?

- Nem, soha el ne menjek e helyről, ha igazat nem mondok.

- Hazudik.

- Csitt! hát hol vetted?

- Egy vadász urtól a fehér hattyuban.

- Vezess oda.

- Enyim a nyul.

- Igen? Hát mondja meg kend, hogy milyenek.

- Ugy van, szóljon kend, szaporán.

- Hogy milyen?

- Igen.

- Hát, hát - csak olyan nyul biz az, mint a nyul lenni szokott.

- Ejha, szégyelje kend magát, hogy ezt a becsületes zsidót gyanuba akarta hozni.

E néhány szó mondása előtt a kendős zsidó alázatos kérő tekintettel szorítá meg kezét, mit a hajdu azonnal kezébe dugott, de korántsem azért ám, mintha valamit kapott volna tőle, hanem csupán azért, hogy kezét a tisztátlan érintéstől megtörölje.

Az asszony növekedő indulattal szóla:

- De már ez nem igazság!
- Még engem mer kend rágalmazni?
- Szörnyűség.
- De mikor -
- Szót sem! minden ember ismeri a maga jószágát, kend pedig nem ismeri a nyulakat, következésképp nem kendtől lopták ezeket. Világos!
- Ugy van.
- Elmehet kend.
- Köszönöm alázatosan, nemzetes uram.

Kevés pillanat múlva minden ismét úgy lecsöndesült, mintha semmi baj nem történt volna; csak a szegény parasztasszony dűnnyögött és csóválta fejét, de utóbb ő is elhallgatott, miután komája így vigasztalá őt:

- Hja, lelkem komám asszony, szemesnek a vásár, vaknak alamizsna!

Közljem gondolatimat ezen eseményről? Ugyan minek, hiszen ily s ehhez meglehetősen hasonló jeleneteket minden héten kétszer láthat az ember.

Nem szólok tehát erről, hanem inkább azon kis púpos zsidóhoz fordulok, ki már rég tolakodik körülöttem, s intézett is hozzám egy pár közönyös szót, ámbár nem emlékszem, hogy őt valaha láttam volna.

- Kit keres ön?

A púpos hidegen csak e szócskát válaszolá:

- Senkit.
- Tehát mit akar tőlem?
- Semmit.
- Hogyan?
- Mert nagyságod keres engem.
- Én?
- Igen.
- Csalatkozik ön.
- Éppen nem.
- Szóljon világosan.
- Nagyságod akar tőlem valamit.
- Én, öntől?
- Nincs különben.
- Nem értem önt.
- Ma este nyolcz órákor nagyságod várakozni fog valakire a váczi-ut és király-utcza közt.
- Igen.

- Én tudtam, hogy nagyságod a kitűzött idő előtt is található lesz már e környéken, mert az ember csak akkor késik, mikor jót kellene tennie, de mindig megelőzi a határidőt, midőn boszuvágy lakik szívében.
- Kicsoda ön?
- Senki.
- Mit akar tőlem?
- Ötszáz forintot.
- Hah, tehát ön?
- Igen, én rendelém nagyságodat találkozásra.
- És?
- A kívánt fölvilágosítással szolgálhatok már.
- De én nem önnel szólottam tegnap.
- Meglehet.
- Ki áll nekem jót, hogy nem fog-e ön megcsalni.
- Senki.
- Ez kiállhatlan.
- Tehát ajánlom magamat.
- Megálljon.
- Méltóztassék.
- Ugy látszik, hogy vagy tegnap nem láttam, vagy most nem látom önt valódi alakjában?
- Ma sem, tegnap sem. Ki oly veszélyes mesterséget űz, mint én, az nagyon óvakodó szokott lenni. Tetszik fölfedezésem ötszáz forintért?
- Szavam mellett megmaradok.
- Kérem a pénzt!
- Előre?
- Igen.
- Itt van.
- Ma éjjel tizenegy órakor méltóztassék a budai hidfőnél várakozni rám, és én elvezetem nagyságodat azon helyre, hol éjfélkor beszélhet azon emberrel, kit a tegnapi temetésnél szeretett volna elfogatni. Ennyit ígértem, többet nem.
- S ha megcsal ön?
- Azt tehetném ugyan, de éppen azért nem teszem, mert én csak haszonból s nem pusztá csalásból élek.
- Jól van.
- De csak nagyságodat egyedül vezetem oda.
- Miért?

- Mert csak erre kötelezém magamat, s korántsem arra, hogy hitsorsosomat börtönbe vagy bitóra kerítsem.
- Ez gyanus.
- Talán csak nem fél, nagyságos uram? Hiszen elláthatja magát fegyverekkel kedve szerint.
- Jól van, eljövök.
- Pontban tizenegy órakor.
- Nem feledem az időt.
- Alázatos szolgája!

XXXIV.

Tőr és feszület.

A rejtélyes ember távozott, s nem tagadhatom, hogy nem legjobban érzem magamat, ha azon kalandra gondoltam, mely éjfélkor rám várakozott. Móriczczal félelem és aggály nélkül merék találkozni bárhol és bármikor, ámbár elszántsága eléggé ismeretes volt előttem! de hátha többek jelenlétében fogna e találkozás történni? Hátha oly társaktól lelném őt környezve, kik minden iszonyura szintúgy el valának határozva, valamint ő? Saját árnyékomtól nem szoktam ugyan visszariadni, s a veszélytől nem tántorgok gyáván vissza! de életemet esztelenül kockáztatni mégsem szeretem, mert azt mind saját javamra, mind mások hasznára lehetőleg sokáig óhajtom még megtartani.

Társakat nem viheték magammal, s a rendőrséget sem értesíthetém, mert azon kevés bizonyítványaim, mikkel előállhaték, részint oly lazul függöttek össze, hogy a törvényszék előtt alig állhattak volna meg, részint pedig olyanok valának, hogy bizonyosan Marczit is ítélőszék elébe hozták volna, kit ily lépés által teljességgel nem akarék javulásában gátolni, mert tudtam, hogy ismét megrögzött gazemberré lesz, ha börtönben kellend néhány hónapot eltöltenie.

Segély nélkül semmiesetre nem hagyhatám magamat, e veszélyes kalandba bonyolítani, s azért rövid gondolkozás után bérkocsiba vetém magamat, és Marczi szállására hajtatték.

Szobájában lelém őt felesége mellett, s ez, ha még létezett volna is bennem ellene gyanu, végkép elhatározá azon hiedelmemet, hogy ő a gyilkosságra nézve tökéletesen ártatlan, mert ellenkező esetben bizonyosan rég elhagyta volna már Budapestet.

Beléptemkor tüstént azon kérdéssel jött előmbbe, nyomában vagyok-e már a gyilkosnak? Én csak azon reményemet nyilvánítám, hogy ma éjjel több fölvilágosításnak fogok nyomába jutni, mely a gyilkos felfödözésére vezérelhet, mi végre segítségére van szükségem, ha elég bátorságot érez magában némi lehető veszélylyel szembe szállani. Ő mindenre késznek nyilatkozott, s én azonnal szállásomra küldém őt, hol még további utasításokat szándékoztam neki adni, s magam is visszaindultam bérkocsimban, és először egy barátomhoz hajtatték, ki Dongai grófnő házában ismerős vala, s ki által ott magamat bemutatni kívántam, reménylve, hogy ezen uton legbiztosabban fogom a sokoldalú Dalmert álarcaitól megfoszthatni, s az igazság büntető kezeibe adhatni, mert ármány ellen legsikeresebben mindig csak ármányt használhatni, mely sokszor győz ott, hol a nyílt igazság egyenes haladása kudarcot vall. Tisztában nem valék ugyan még a tervvel, mely szerint őt vallomásra hívém kényszeríthetni, de az első elhatározó újmutatást a körülményektől várom, melyek különben is gyakran a legélesb előleges számításokat és tervezéseket is megheíusítják.

Azon gyönyörű gyűlés óta, melynek négy órákor tanuja valék, ismét újabb gondolatok és gyanakodások támadtak bennem ezen kalandor ellen. Hogy ő és Beattini gróf egy személy, abban legkisebb kétségem sem volt többé, mert hangja egészen az ugynevezett grófé vala, s ugy szinte arcza is, csak szakálla volt most szőke, valamint kurtára nyirott haja is, mely akkor, midőn hitvesének koporsója fölött látám őt kesergeni, hosszú fekete fürtökben lengé körül homlokát és barna halántékait. Mondhatom, hogy az álzás mesterségében remekelhetett, mert akkor egész arcza sárgás, most pedig fehér és piros vala, s melyik az igazi e kettő közül, azt az én tapasztalatlan szemeim nem határozhaták meg. Hogy pedig ő nem Beattini, hanem csakugyan Dalmer báró, azt teljességgel nem hihetém, mert ily rendkívüli hasonlatosságot csak regényekben vagy színművekben láthatni, de a mindennapi életben bizonyára nem; vagy legalább oly ritkán, hogy egyáltalában nem érezhetém magamat azon hiedelemre hajlónak,

mikép ezen ritka esetek egyike csakugyan éppen most következett be. S ebben annyival is inkább alapos okom vala kételkednem, mivel Beattini fölötte gyanus, Dalmer pedig világosan gaz szerepet játszott. A híres Swedenborg azt tanítja ugyan, hogy minden embernek tökéletes képmása van, s hogy az egyiknek meg kell halni, midőn egymással találkozni; de én azon mély merengésű bölcs tanainak nagy részét pusztá agyrémeknek tartom, s így ezt sem találom valószínűnek.

De ki volt azon fiatal hölgy és ifju, kiket Dalmer társaságában láttam, s kik mindketten oly meglepőleg hasonlítottak Eszterhez, Móricz feleségéhez, vagy Beattini grófnőhöz? Testvérek lehettek, mert ezek közt lelhetni néha ily hasonlatosságot, s különben sem beszélni nem hallám őket, sem oly gondosan nem kémlelém vonásaikat, hogy e véleményben alaposan kétkedhettem volna; de honnan van e rendkívüli hasonlatosság az elhunyt Eszterrel? Talán mind a hárman testvérek? Ha igen, ugy a természet e játéka már mindenesetre a legritkább csodák közé tartoznék. Vagy egy személy a hölgy és ifju? Ezt nem igen tarthatám valószínűnek, mert mire vezérelhetne ezen alakoskodás, miután Dalmer mind a kettővel nyilvánosan jelenik meg, s e szerint, mint látszik, egyiknek lételét sincs oka titkolni, s egyik neme iránt sem kívánja az embereket csalódásba hozni.

Tünődéseim közben még az is eszembe ötlött, hogy talán nem halt meg Eszter, s őt láttam mind az ifju, mind a hölgy alakjában. De e gondolatért csakhamar kinevetém magamat, mert ha saját szemeim erejében s a halottvizsgáló okleveles csallhatlanságában kétkedhetném is, ugyan mi ok bírhatta volna arra üzőbe vett kalandoromat, hogy feleségét, vagy kedvesét halottnak hirdesse, s őt mégis rögtön két alakban mutogassa oldala mellett? E véleményemet a holttest váratlan eltűnése éppen nem ingathatá meg, mert ezt Móricznak tulajdonítám, ki talán vallási vakbuzgalomból, vagy isten tudja, mi célból, raboltathatá el a holttestet.

Midőn ennyire juték okoskodásaimmal, rögtön azon körülmény juthat eszembe, mely szerint a temetésnél Beattinit, mély gyászban, saját szemeimmel látám üveges hintóban ülni, s kevés pillanat múlva Dalmert már azon rejtélyes ifju mellett nyílt kocsiban, s fehér Codrington kabátban pillantám meg. Megvallom, eszméim ismét összezavarodtak, s már nem merém többé egész bizonyossággal állítani, hogy Beattini és Dalmer csakugyan egy személy; ámbár megválni sem birtam határozottan e véleményemtől, mely mellett annyi valószínűség küzdött.

E tépelődések közt agyam égett, mintha forróház dült volna ereimben. E kínos állapotból csak akkor ébredék föl, midőn a kocsi megállott, s ismeretes hangok e szókat kiálták felém:

- Nagyságos uram, az isten áldja meg jóságát, szegény Erzsime befogadták, és megigérték, hogy jól gondját viselik. Alázatosan engedelmet kérek, nagyságos uram, hogy megállítottam a kocsit; de nem tartóztathattam magamat, ki kellett mondanom, hogy az uristen áldja meg a nagyságos urat.

A szerencsétlen apa e kendőzetlen hálaszavai, melyek őszintén fakadtak szivemben, könnyiték lázas állapotomat, s meleg részvétellel viszonzám:

- Ne búsuljon, Bálint gazda, majd lesz rá gondom, hogy ne lárson fogyatkozást a szegény lány; sőt lehet, hogy még meg is gyógyul.

- Adná az isten, de az orvos ur csóválta a fejét; hej pedig nem jó jel ám az, nagyságos uram. De még egyet kell mondanom. Mikor a vámháztól visszafordultam, cigány haddal találkoztam, melyet már az előbb is láttam mellettem elhaladni; taligájok kereke esett ki és azért állapotok voltak meg. Hát akkor azután a szegény Bandival beszéltem.

- A gyilkossal?

- Azzal; isten bocsássa meg bűnét! Kitört a tömlöczből, és ezen cigányokkal találkozott, kik taligájokba rejtették, mert a nehéz vasat nem birták egyik kezéről hirtelen leverni. Elbeszéltem azután Bandinak a nagyságos ur jóságát, s megmondtam neki azt is, hogy a nagyságos ur milyen, és ő erre mindjárt ráismert, s azt mondá, hogy a gyékény alól nagyon szemügyre vette a nagyságos urat, mikor szerencsét mondatott magának a cigány lyány által. Azután az olvasó feszületére, mely lyányom nyakány van, tette kezét, a másikban pedig hosszú török kést, vagy tört tartott, melyet a cigányoktól kapott, és megesküdött, hogy azon késsel öli meg magát, ha nagyságos uram jóságát meg nem hálálhatja. Oly vadul beszélt szegény, mintha az ő elméje is megháborodott volna.

Néhány vigasztaló szót intézék a szerencsétlen földművelőhez és tovább hajtattam.

Barátomat hon lelém, ő éppen Dongai grófnő estélyére készült, s minthogy meglehetősen ahhoz képest valék öltözve, tehát azonnal elindultunk.

XXXV.

Szőnyeg és pokrócz.

A kapus csöndíte, s mi a virágokkal diszített széles lépcsőn gyorsan haladtunk föl, a pompás előszobában egész raja által fogadtatánk a fényes szolgálknak, s a pompás világításu terembe utasítatánk. Előítélet talán, de nem tehetek róla, hogy én a rendkívüli fényüzéssel soha nem birtam megbarátkozni, habár oly helyen találkozom is azzal, melynek birtokosától még nagyobbyszerű pazarlás is kitelnék, a nélkül, hogy azért tönkre jutna. Itt pedig még kellemetlenebbül hatott rám e vakító pompa, mert jól emlékezem, hogy hirlapokban olvasám, mikép e dicsőségek tulajdonosnője országosnak nevezhető kár enyhítésére öt forintot adakozott, s én most, a lépcső aljától a terem ajtajáig, legalább ezer forintot érő finom szőnyegeken haladtam keresztül. Kárhoztasson bárki, de rám mód nélkül keserűen hat az ily aránytalanság.

Kellemetlen érzésem a terembe léptemkor még inkább növekedett. A pompa egészen elnyomott, lélegzetem szinte nehezült, midőn körültekinték. Roppant jövedelem nagy része vándorlott e dicsőségekért külföldre; még a virágok is jobbadán ismeretlenek valának előttem. Szegény magyar haza, tehát még csak virágokkal sem elégítheted ki a hatalmasok nagy részének telhetlen vágyait, ámbár kincseid legjobbjával oly dúsan halmozod el őket, hogy sokan közölök minden tekintetben több külföldi fejedelemmel is vetélkedhetnek!

A bemutatás alig igényle fél perczet, mert hiszen csak névre, vagy névvel bíró ismerősre van szükség ily helyeken, s a közélet minden apró szokásain tulteheti magát az ember. Pedig vajmi gyakran történik meg azután, hogy konkoly és vadócz vegyül a buza közé, s oly tények mennek gyakran véghez, melyektől polgári házak is irtóznának, azon polgári házak tagjai, melyek előtt e finom szőnyegzetű teremek ajtainak arany kilincsei soha nem nyílnak meg, vagy legfőlebb is csak akkor néhány pillanatra, midőn a kincsforrások kissé elapadnak, és új táplálékot kell számokra szerezni. Ámde ez semmi, hiszen a tenger sem veti meg az apró folyamok vizét. Teremből terembe, szobából szobába menénk, minden lépés után azt gondolám, hogy most láttam a fénynek netovábbját, s minden lépés után csalatkozám, mert folyvást új tárgyakkal találkozám, melyek minden látottat elhomályosítanak pazar fényökkel. A mit itt láték, azt csak az «Ezer egy éjszaka» tündérregéinek csillogó képeivel hozhatám hasonlításba; pedig itt nem működtek tündérek, hanem csak pénz és emberi kezek.

Boldog emberek, kik ily körökben élhetitek le napjaitokat, nem ismerve gondot és bánatot! Boldog hölgyek, kik egy egy falu értékét hordozzátok füleitekben, mily kéjtelenesen folynak le óráitok minden perczei! Szerencsés férfiak, kik a haza boldogításának súlyos munkája után ily ígésző hölgykoszoru virágait szállonghatjátok körül! Ha Mahommed paradicsoma nem fonóházban koholt mese, úgy itt van az, itt kell lennie.

De tekintsünk nagyobb figyelemmel körül.

Itt két hölgy és ugyanannyi férfi ül a kártyaasztalka mellett, azon korszakában van mind a négy az életnek, melyben némely örömei már bucsuzni kezdenek a természet rendé szerint, s épen azért még becsesebbek előttünk, mint korábbi években.

A két hölgy mégis köhécsel, gyakran használja szagos üvegcséjét, kurtán vesz lélekzetet, s bágyadtan pillant szintelen szemeivel; a férfiak ellenben gyakran dörzsölgetik lábszáraikat, s mindannyiszor kedvetlenül redőzik össze magas homlokaikat, melyek koponyájukkal egyesülnek hajuk gyérülése miatt. Ők nem boldogok; ámde ez csak kivétel.

E pamlag szögletében kedvetlenül vesztegel két csodaszép hölgy, arczaik azonban észrevehetőleg nélkülözik azon vidor rugalmasságot, azon pezsgő életet, mely a természetes jó

kedvnek elmaradhatlan kísérője szokott lenni. Ennyi embertömeg, ennyi fény és élvezet közepett nem bírnak mulatságot találni. Talán azért, mivel a legjobb ételnek fűszeres zamatját is csak az egészséges étvágy adhatja meg? Ők nem érzik magokat valódi boldogoknak; ámde ez csak kivétel.

E fiatal hajadonok, mint megannyi üvegházi pompás rózsák, tánczolnak, lábaik erdei vagy légi tündérek gyanánt lebegnek, alig érintve a tükörsima padlatot; de szemeikből nem lángol a kéjnek félreismerhetlen tüze; homlokaikról nem ragyog az elégyűtség tiszta csillaga; ajkaikról nem mosolyg azon valódi életöröm, mely szünetet és lankadást nem ismer, midőn a zene szárnyain dicsőülve leng körül a fiatal test; táncz után nyugodtan és hidegen ülnek le, s a szoros illedék teremies szabályai szerint redőzik vagy simítják minden vonásaikat. Nem, ezek nem lehetnek boldogok; ámde ez talán csak kivétel.

Az ifjak táncz után kedvetlenül, vagy legalább közönyösen törlik homlokukat, összecsoportoznak, s a magyarokon kívül csaknem minden nyelven ily szókat váltanak:

- Iszonyu munka!
- Mily hőség!
- Ezen illat kábító.
- Nem eléggé finom.
- Nem tánczolok.
- Ah, az nem illik.
- Hogy tetszik ** grófnő?
- Dicső komornája van.
- Hja, Párisból hozta.
- Meddig tart itt az estély?
- Éjfél.
- Oh, ugy hát még elmehetünk mulatni.
- Én is társ leszek.
- Hiszen már fáradtak vagytok.
- Ah, az egészen más.
- Itt legfárasztóbb a feszingés.
- Minden oly modorban megy, mintha szerepét mondaná föl az ember.
- Franczia modor.
- Hiszen dicső, azt nem tagadhatni, de a változtatás azért mégis nagyon kedves.
- Egy idegent is látok ma itt.
- Valami *** Bende.
- Nem ismerem.
- ** gróf hozta ide.
- Ah, ugy bizonyosan jó régi családból származik.
- Gondolod?

- ** gróf különben bizonyosan nem hozta volna őt ide.
- Már azt gondolám, hogy valami afféle író, vagy művész, kiknek az új divat a legjobb teremek ajtait is megnyitja, mert nagyon komor.
- Ah, hova gondolsz, Dongai grófnő e részben nem ismer tréfát, s e tekintetben is példányul szolgálhatna az egész főnemességnek, mert ő maga mindeddig tisztán tudta termeit tartani mind azon egyenlőségi botor eszméktől, miket a franczia forradalom szült, s miket most már számos rangrokonink is tárt karokkal kezdenek fogadni.
- Gondold csak, ** grófnő tegnapi estélyén csupán magyarul beszéltek.
- Hallatlan!
- Ugy van, még magamnak is ugyancsak törnöm kellett a magyar szót.
- De az istenért, ne ásis, meglátják.
- Oh, kezdődik már ismét a zene!
- Tehát munkára.

A fanyar ábrázatra kényszerített kesernyés mosolylyal ismét táncához fognak, és illedelmesen járják a francziát.

Bizony, bizony, ezek sem boldogok; ámde talán ez is csak kivétel.

Itt egy nő véletlenül találkozik férjével. Mondhatom, mindkettő ugyancsak remek műve a természetnek, s mindkettő fiatal.

Véletlenül egymásra tekintenek, a nő kendőjébe ásit, a férj ** bárónő mellé ül a pamlogra, s fontos ábrázattal kérdi: hol szokta remek szagu illatszerét vásárlani?

Valóban, ezek sem oly boldogok, mint óhajtanám; ámde ez is alkalmasint csak kivétel.

Lépünk a csemegetárba. Mily csillogó fényözőn, mily finom illata a legdrágább eledeleknek, mily félelmes választékosság a bortermő világrészek minden becses nedveiben! Itt bizonyosan az sem hiányzik, melyet Hebe töltögetett a hajdani Olymp isteneinek. E sok jó talán a haldoklót is megnyerhetné még néhány pillanatra az életnek. És ezen kis jeges tenger, a szívárvány minden színeivel ellátva, bizonyosan a háborgó Vezúv tüzeit is meghűtené. Oh, ti boldogok, kik mindezt nagyobb bőségben élvezhetitek, mint mindennapi száraz kenyerét a szegény ember!

De nézzünk szét. Számosan sétálnak a terhek alatt görnyedező asztalok körül, fiatalok és öregek mind a két nemből. Szemeik elégtelenül járnak végig az anyagi élvezet e tömérdek tárgyain, s egy két kanál langyos tea vagy fagylalt minden, mi előttük kegyelemre talál, s ez is csak azért, hogy a divatnak elég tétessék, s hogy az ólomlépésű idő ezzel is teljék.

Árva lelkekre mondom, hogy bizony ezek sem boldogok; ámde meglehet, hogy talán ez is csak kivétel.

Most a férfiak nagy játéktermében állunk. Kell-e említenem, hogy ennek pompája is méltán mérkőzhetik a többivel? Mily különbség ezen díszterem, s azon városi nyilvános barlangok közt, mikben annyi gazdag és szegény ember koldussá lesz! S mégis, mily nagy hasonlatosság is van közöttük. Itt is, valamint azokban, a drága időt vesztegetik, melynek egy részét legalább oly méltán igényelhetné a haza és emberiség, s a pénz harácsoltatik el itt is, mely annyi intézetet, annyi családot boldogíthatna, s a boldogítóknak oly menyeyi öntudatot szerezne, míg az erőt fogyasztó átdőzsölt éjszakák csak bánatot, vagy elfásulást vonnak magok után, minden szellemi és anyagi nemesb irányú élvezetre nézve. Sőt ez utóbbi tekintetben az ily fényes játéktermek, még a nyilvános játékházak alatt állanak, mert az utóbbiakban legalább

szenvedély vezérli az uralkodó pálczát, mely izgat, s a lélek minden erejét, a testnek minden izmait feszítve tartja a nyerési vágy, vagy veszteséttől remegés által; de itt, hol gazdagok ölik az időt, a helyett, hogy a tettekkel adóznának érette, itt ezen durva származású ingert sem láthatni. Itt gazdagok úzik az unalmat, ezeket nyernek és vesztenek, százezrek birtokosai, kiket a nyereség nem vidíthat föl, kiket a veszteség nem busíthat meg, kik oly közönyösen forgatják a kártyát, mintha csak dióért játszanának.

Bizony meg vagyok győződve, hogy ezek sem boldogok; ámde talán ez is csak kivétel.

Legyen mindenkinek hite és kedve szerint, de én csak a mellett maradok, hogy a túlfeszített húr lepattan, a túlterhelt sajka elmerül, az élvezet túlhajtása eltompít, s hogy mindezen fényben úszó szerencsések csakugyan nem boldogok.

De mi ez? Várakozásomban csakugyan nem csalatkoztam; Dalmer báró itt van! Előtte halommal áll az arany és bankjegy, ő a banktartó. Tehát pokrócz a drága szőnyeg fölött!

A hosszú asztal alsó végén állék, Dalmer folyvást nyert, s e szerencsében csak két férfi osztott vele, azon ifjú, ki már kétszer voná magára oldala mellett figyelmemet, s egy ismeretlen férfi. Hah, ez sem ismeretlen többé előttem! Most szólott, s én e hangot azon gyűlésben hallottam ma, mely valódi alakjában ismerteté meg velem Dalmert. Tehát ily emberek is útát bírnak magoknak törni a szőnyeges termekbe, kiknek pokróczot kellene szőniök valamely javítóházban! De ki tehet erről! Szívökbe nem láthatni, s külsejük máza oly kedveltető, hazudott neveik többnyire oly jó hangzásúak, s ajánló ismerőseik oly hitelesek, e körökben pedig több oly ritkán kíváncsít meg, hogy jelenlétöket éppen nem lehet csodálni, s valamely rendkívüli eseménynek tartani.

Dalmer most fölemelé szemeit, s tekintete élesen kémkedő szemeimbe ütközött. Mintha kigyóra lépett volna, oly rángás futá végig egész testét. Megindulása azonban csak egyetlen másodperczig tartott, s kívülem bizonyosan senki sem veheté azt észre, azután ismét szokott mosolylyal folytatá a játékot, azon egy különbséggel, hogy több kártyája egymásután vesztett, s két társától is elpártolt a szerencse, miután szemeivel sokat jelentőleg intett nekik.

Szemeimet folyvást merően függesztém arczára s kezeire, és a kártyák folyvást vesztettek. Alig telt el egy óranegyed, s a bank eloszlott és a játékosak fölkeltek, rövid ideig pihenni akarván a nagy munkától, hogy azután megújult erővel folytathassák.

Dalmer már épen a másik terembe akart surranni kísérlőjével, midőn rögtön e szókkal tartóztatám őt vissza:

- Ön ma nagyon szerencsétlen.

Ő hidegen felelt:

- Egy kis pénzveszteség csak koldust búsíthat.

- Én a mai gyűlést is értem.

- Uram -

- Minek a fölindulás. Uram, én tanuja valék önök mai gyűlésének és mindent hallottam. Ön egészen kezemben van.

- Mit akar ön tőlem?

- Igaz választ minden kérdésemre.

- Itt?

- Itt, vagy más helyen; az nekem mindegy; de nem hagyom önt többé kezeim közül kisiklani.

- Tehát holnap reggel nyolcz órakor szolgálatára állok önnek a városligetben.
- Ki áll nekem jót arról, hogy meg fog ön jelenni?
- Becsületszavam.
- Ne kényszerítsen ön kacajra, nekem szilárdabb alapon nyugvó kezesség kell.
- Uram, ez -
- Csöndesen. Ön engem tüstént követ saját bérkocsimban szállásomra, ha nem akarja, hogy nyilvános botrányt okozzak e fényes termekben.
- Uram, e hang illő visszatörést kívánna ugyan részemről, de én jobban tudom tisztelni e helyet, mint ön, ki alkalmasint csak oly helyeken szokott eddig megfordulni, hol minden illedéket lábbal tapodhatni. Ezért majd számolunk ott, hol helye és ideje fog lenni. Most pedig menjünk, ha úgy tetszik.

Dalmer néhány szót váltva súgva az ifjúval s barátjával, és karját nyújtá nekem, édes mosollyal s nyájas beszélgetés közt ballagván végig velem az illatos termekben. Ez engedékenysége előttem nagyon gyanusnak tetszék, s azért minden mozdulatát legfeszültebb figyelemmel kísértem.

Dongai grófnő előtt néhány pillanatra megállott, engem mint legjobb barátainak egyikét mutatott be, s édes hangon mondá, hogy rosszul érzem magamat, s azért szállásomra akar kísérni.

A grófnő néhány lekötő szót monda, s Dalmert figyelmezteté, hogy másnap a reggelitől el ne maradjon, és mi távozáink.

A ház előtt bérkocsimba segítém Dalmert, s rögtön utána ugrottam. Egészen szállásomig egyetlen szót sem váltottunk. Ott leszállék s a bárónak segítségül akarék lenni, hogy valami-kép futásnak ne eredjen; de ő másképp számolt. Alig tevém lábamat a földre, s ő kiálta:

- Hajts, kocsis!

A kocsi elrobogott, s én csak ügyességemnek köszönhetem, hogy lábam kerék alá nem jutott. Tüstént kiálték ugyan, de a kocsi zaja elfojtá hangomat, s látám, hogy jól kiszámolt tervem ismét nem úgy sült el, mint kellett volna. Azonban körmeimet már többé nem kerülheti el, gondolám, s meglehetősen megnyugvással szobámba sieték, hol Bertók azonnal jelenté, mikép este felé egy sírásó által kerestettem, ki azt mondá, hogy fontos újságot kell velem közlenie, s hogy reggel nyolcz órakor ismét eljövend. E váratlan hír rendkívül meglepett, s előre örvendék, hogy talán újabb felfödözésnek fogok nyomába juthatni.

Ezután kiadám Marczinak és Bertóknak a szükséges utasításokat, hogy veszély esetén segítségemre lehessenek, mind a kettőt fölfegyverzém, valamint magamat is, és lakásomat elhagyám.

XXXVI.

Éjféli vándorlás.

Éppen háromnegyedet ütött tizenegyre, midőn az országútról a nagyhíd-utczába hajtottam. A lég nyomasztó vala, s a csillagokat fekete felhőrétegek burkolák; néha-néha egyes szélrohanások söprék az utcza porát, s az emberek gyorsíták lépéseiket, hogy még a vihar kitörése előtt szállásaikra juthassanak. A lámpákban alig pislogott a láng, de minek is, hiszen viharos sötét éjszakákon úgys csak tolvajok és csavargók járnak az utczákon, ezeknek pedig nem kell működésüket kényelmessé tenni. A német színháztéri bódében még ekkor is ült néhány vendég, mohón nyelve a fagylaltot, s egyik pohár vizet másik után öntögetve le. Én azon gondolatra jövök már néhányszor, mikép a nagyon divatba jött fagylaltevés okozta talán, hogy az emberek szíve most sokkal hidegebb, mint azelőtt. Egyébiránt, ha ez nem állna is, de annyi mégis csakugyan bizonyos, hogy azóta a betegségek száma rendkívül szaporodik.

A hídon mély csönd uralkodik, de mi mozog itt? Egy rongyos ember csúszik föl a hídhajók egyikéből, és vigyázva surran a város felé. Ez a nappal bizonyosan a hajóban aludta el, s most sötét mesterségét siet gyakorlani. Hát azon két szegény ember ugyan mit akar? Ezek nappal teherhordással kerestek néhány garast, melynek valamely csapszékben nyakára hágtak, s most a hídhajókba bújnak aludni, mert szállást nem bírnak fizetni. Ezek a pesti Lazzaronik, kiket reggel csoportonként láthatni a pesti hídfőnél, vagy a váczi-ut előtti téren, munkára várakozva, ha nincs pénzök, s fogaikat henyén barnítatva a nap által, ha van még néhány garaskájok. Hát itt ugyan mi fekszik az úton? Egy részeg ember, ki ugyancsak dicsérheti szerencsáját, ha valamely elkésett kocsi által össze nem gázoltatik. A budai part egyik csatornanyílásában ugyan mi mozog? Ah, ez már a veszélyesb tolvajok közé tartozik, kiket folyvást üldöz a rendőrség, s kik annál fogva napjaikat ezen búzhódt csatornában, patkányok s férgek közt kénytelenek eltölteni, s csak éjjel másznak elő éhségök s rablási vágyuk ki-elégítésére. Ugyan meg fogja-e ezeket a kényelmes és tiszta palotabörtön javítani, hol gond és fáradalom nélkül élnek le napjaikat, miután ezen irtózatoss nyomor és szenvedés sem bírja őket jobb útra téríteni?! De hát ez mit jelent? Ott két ember épen oly csatornába megy, s az egyik keskeny kurta létrát visz, míg a másik lámpával és rövid rúddal követi. Ezek saját és új nemét földözék föl a rablásnak. A házak nagy részének udvarából ugyanis mellékcsatorna nyílik a főcsatornába, s így ezen éji madarak a nagyból a kis csatornába vándorolnak, ennek vas rostélyát fölemelik, s a legjobban elzárt udvarok közepén lelik magokat, hol a nappal kiszemelt tárgyakat összeszedik, s ugyanazon úton nyom nélkül távoznak. Veszélyes emberek ezek, s miattok sok ártatlan cseléd esett már súlyos lopási gyanuba, minthogy az ily rablásoknál minden nyoma eltűnik a valódi tolvajnak.

Ah, emberem már várakozik rám, most már nem púpos, hanem karcsú, és sokkal nagyobbnak látszik, mint esti találkozásunkkor. E változtatást alkalmasint magos kalap és magos csizmasark által eszközöl. Némán int kezével, s én követém őt.

Mintegy ötven lépésnyire a hídtól rozzant bérkocsi áll, vezetőm megnyitja ajtaját. Beszállás előtt számát akarom megtekinteni, de a zöld kocsi számhelyére zöld posztó van ragasztva, s így a számot nem láthatom. A kocsis arcát akarom tehát megvizsgálni, de elviselt köpönyegének fölhajtott magos gallérától orrát sem láthatom. Vezetőm föllép utánam, az ajtót becsapja, a kocsi elindul, s nem tagadhatom, hogy e pillanatban szívem kissé erősebben dobogott, mint különben szokott, s midőn a tűzörccsapat mellettünk a halászárosban ellovagolt, már megnyitám ajkaimat, és kiáltani akarék; de csakhamar elhatározám, hogy minden áron végére járok e kalandnak, s mélyen hallgatva támaszkodám a kocsi mélyébe, miután jobbotat

oldalzsebemben levő pisztolyaim egyikére tevém. Vezetőm behunyá szemeit és szunyadni látszott.

A felhők mindinkább sűrűdtek, s a sötétség annyira növekedett, hogy alig bírám néhány ölnyire a kocsitól a tárgyakat megkülönböztetni, csak midőn villám cikázott át a villanyos levegőn, láthaték kissé világosabban, mert a vizivárosi lámpák oly homályosan égtek, mintha csak azért gyújtattak volna meg, hogy az utcán elkésettek jobban érezhessék a világosság szükségét.

Az apácák templomán túl mindenütt legmélyebb csönd uralkodék, egyetlen embert se lehetett látni, úgy látszék, hogy itt még tolvajok sem járnak, mintha attól tartanának, hogy ők bizonyosan semmit nem fognak oly házakban lelteni, mikben magok a lakosok fényes nappal sem igen sokat találhatnak. Sőt még kutyaugatás sem volt hallható, mintha azok is fölöslegesnek tartanák itt ez éjjeli örködést. Mondhatom, e rendkívüli elhagyatottság leverőleg hatott rám, s beszélgetés által akarám lehangolt kedélyemet ébresztgetni, de minden kísérletem hasztalan volt, vezetőm néma maradt, mint a bűn.

Már a császárfürdőt is elhagytuk, s most már egészen falun képzelém magamat a rokkant házikók és döcögős utcák tömkelegében. Úgy látszott, hogy a kocsis szándékosan kerülé az egyenes főutczát, mert minduntalan jobbra balra kanyarodott, s minden pillanatban attól kelle tartanom, hogy rozzant kocsink darabokra törik, vagy fölfordul. Mintegy óranegyedig haladánk még, midőn az óra tizenkettőre háromnegyedet ütött, s egy hosszú villám fényénél látám, hogy éppen az ó-budai templom irányában balra haladunk. E villámot már tompa dörgés követé, jeléül, hogy az égháború már közelít, s rövid idő múlva egész dühét ki fogja ömleszteni. Vezetőm néhány érthetlen szót monda, s a kocsis megcsapkodá lovait, és gyorsabban haladott.

Rövid idő múlva vezetőm hozzám fordult, és hidegen szóla:

- Nagyságos uram, útunkat most már csak egy föltétel alatt folytathatjuk.

- És az?

- Engedje szemeit bekötnöm.

- Hogyan?

- Ez mindenestre szükséges.

- Nem teszem.

- Meg kell lenni.

- Nem.

- Tehát nincs nagyságodnak bátorsága!

- Erről ma este nem szólottál.

- Mert bátornak hittem nagyságodat.

- Mért kötném be szemeimet, midőn a sötétség miatt úgysem láthatok?

- Tehát méltóztassék kiszállani és Pestre visszaballagni.

- Ám legyen, bekötöm szemeimet, de csak egy föltétel alatt.

- Méltóztassék.

- Előbb kezeidet megkötözöm.

- Kezeimet?

- Igen.
- Nem hittem volna, hogy nagyságos uram ily erőtlén beteges embertől félni tudjon.
- Igen, vagy nem?
- Nem bánom.
- Legkisebb gyanus mozdulatodra tüstént keresztül lőlek.
- A mint tetszik.

E rövid megegyezés után kezeit saját kendőjével keményen megkötözém, s azután szemeimet tulajdon kendőmmel bekötém, és ismét néma csönd uralkodék közöttünk, melyet csak a vihar növekedő ereje szakaszt meg.

Azt gondolám, hogy rövid idő múlva célnál leszünk; de csalatkoztam, mert még jó óra-negyedig hajtott a kocsi, még pedig, mikép a levegő szabadabb húzásából sejtém, most már nyílt mezőn. Meg nem foghatám, mi szándéka lehet velem titkos vezetőmnek; életemet azonban teljességgel nem hívém közelében veszélyeztetve, mert első gyanus mozdulatra azonnal vérében boszulhattam volna meg magamat. Talán csak ünnepélyesebbé akará előttem ezen alakoskodás által ez egész jelenetet tenni, vagy valóban oly helyre vezetett, hogy érdekében vala annak fekvését általam meg nem ismertetni, hogy egyedül többé oda ne talál-hassak? Legvalószínűbbnek tartám mindenestre ezen utóbbi sejtésemet, s azért pillanatról pillanatra mindinkább megnyugodtam, mert ha ő csakugyan életemet kívánná bizonyos veszélynek kitenni, úgy alkalmasint nem használna ily rendkívüli elővigyázatot, minthogy a holtak nem lehetnek árulókká. Ez iránt tehát megnyugodván, Marczi és Bertók jutottak eszembe. Hűségökről tökéletesen meg valék győződve, de kissé mégis nyugtalankodtam, mert nem tudhatám, hogy fölhalálák-e magokat, s közel vannak-e hozzám e pillanatban, vagy nem vesztették-e el nyomomat; azonban Bertók eleven eszében mégis bízhatni véltem, s így meglehetősen nyugalommal rendezgetém kérdéseimet, miket Móriczhoz intézni szándékoztam, sőt reménylém, hogy szükség esetén el is foghatom őt, mert markos és bátor embereimmel őt vagy hat közönséges férfi ellen is bátran merheték küzdeni; minek bekövetkezésétől egyébiránt nem igen tarték, mert nem hihetém, hogy Móriczért, ki most nem legfényesb viszonyokban állhatott, ennyi ember kívánta volna életét kockáztatni. Nyugalmam, s ezzel lélekjelenlétem tehát csakhamar tökéletesen helyreállott, s minden aggály nélkül kezdék a történendők elibe tekinteni.

Ekkor a kocsi megállapodott, s vezetőm szokott hidegségével szóla:

- Méltóztassék kiszállani.
- És te?
- Követem nagyságodat.
- Célnál vagyunk?
- Tüstént.

Kiszállottunk tehát, s én bal kezemmel azonnal megragadám vezetőm karját, jobбомmal pedig pisztolyomat elővonám.

- Hová megyünk?
- Csak néhány lépésnyire.
- Mi ez? A kocsi visszahajt.
- Csak egyet fordul, s várakozni fog ránk e helyen.

Most útunkat gyalog folytattuk, s mintegy tíz percz múlva ismét megszólalt vezetőm:

- Czélnál vagyunk.
- Valahára!
- Méltóztassék szemeit kioldani.
- Megvan.
- Most kezeimet.
- És most?
- Köszönöm. Méltóztassék engem követni.
- Előre tehát.

E pillanatban ismét erős villám hasítja a levegőt, s tisztán különböztethetém meg a körülöttem levő tárgyakat, s őszintén megvallom, hogy előbbi bátorságom meglehetősen alább szállott.

Néhány hét előtt ugyanis egy párszor írt a «Pesti Hírlap» bizonyos elhagyatott csárdáról, mely Ó-Budán túl, a légbe röptült régi löportorony irányában fekszik, s közönségesen «Radlwirthshaus» név alatt ismeretes. Mondatott egyszersmind az érintett két cikkben, hogy ezen elhagyatott romokban éjszakánként tolvajok s mindenféle bitóra való csavargók szoktak összegyülekezni, prédájokon osztozni, és újabb rablások fölött tervezni, miket igen kényelmesen lehet a vörösvári közel országúton gyakorlani. E cikkelyek szerfölött fölébreszték kíváncsiságomat, s több közrendű ó-budai emberektől tudakozódtam néhányszor a gonosz hírű «Radlwirthshaus» titkai felől. Hallottam ezektől, hogy majd minden hintó, mely éjjel hajt el arra, rendesen megkönnyítették terhe egy részétől; hogy a csárdát föld alatti titkos út kapcsolja a löportorony romjaihoz; hogy ezen utóbbiakban régi római fürdők romjai is találatnak, melyek bejárásánál oly fojtó a levegő, hogy senki nem merészel a tekervényes torkolatba szállani, s hogy a csárdai rablók ide rejtik orzott prédájokat, s azoknak testeit, kiket meggyilkolnak.

Ezen hírek nagy részét természetesen mesének tartám ugyan, de kandiságom mégis ellenállhatlanul ösztönzött az elhagyatott csárda megtekintésére, mit néhány ismerősöm kíséretében kevés nap múlva csakhamar véghez is vittem.

A csárda hegy alatt áll, s azért hagyatott el, mivel a közel hegyekről leomló vízpatakok és kövek, valahányszor egy kis felhőszakadás volt, mindig tetemesül megrongálák az épületet, s ez minden nyáron megtörtént egy párszor. A csárda két egymással szemközt fekvő épületből áll, melyek rácsos kőfallal vannak egymáshoz kapcsolva, melynek éjszaki része be van dőlve. Az egyik épület két terjedelmes istállót foglal magában, a másiknak közepén konyhát, balra egy, s jobbra három szobát leltünk, ajtók, ablakok és padló nélkül; a ház alatt pedig nagy pinczét, meglehetősen elkorhadt lépcsőkkel, s e helyeken mindenütt tüzelés nyomait, mi azt látszott tanúsítani, hogy ismeretlen lakóik majd egyik, majd másik helyen szoktak tanyázni. Egyébiránt, ámbár minden zúgot gondosan kifürkésztünk, egy a padláson alvó hét vagy nyolcz éves beteg gyermekén s néhány rongyhalmazon kívül semmit nem találtunk, mi különös figyelmet érdemlett volna.

És most ezen elhagyatott épület konyhájának küszöbén állottam, legellenkezőbb indulatok árjától ostromoltatva, a nélkül, hogy eszméim zavarában vezérgondolatot ragadhattam volna meg. Egyedül az állott előttem tiszta világosságban, hogy most már többé nem léphetek vissza, s mulhatlanul tovább kell haladnom.

Mellettem csak ismeretlen vezetőm volt, körülöttem átláthatlan éjféli sötétség, fölöttem pedig perczről-perczre félelmesebben növekedő vihar csattogott.

MÁSODIK KÖTET

I.

Vértanya.

Midőn az ajtó küszöbéről a konyhába tekinték, oly jelenet mutatkozott előttem, mely nem igen volt képes tünedező bátorságomat visszatéríteni s tökéletesen megfelelt azon eszméknek, miket ily elhagyatott romok felől magunknak rendesen képzelni szoktunk; még csak a vihar sem hiányzott, mely ily alkalommal nemcsak regényekben, hanem a közönséges életben sem szokott elmaradni.

A konyha tűzhelye egészen le volt rombolva, csak a katlan belső kormos része állott még; ennek üregében tűz lobogott, mely azonban csak nagyon kétes világosságot terjeszthete, mivel a sűrű füst által folyvást elhomályosítatott, melyet a nehéz levegő és sűrűen szakadó zápor nem engedett a kéményen elég gyorsan kinyomulni. A katlan fölött kiálló vasrúd végéről horpadozott bogrács függött, melynek nem rossz illatot terjesztő tartalmát gondosan kevergeté egy rongyokba burkolt vén asszony, ölében félig meztelen gyermeket tartva, kiben azonnal a padláson egykor már látottra ismertem. Mellette fölserdült s mintegy tizenhárom évesnek látszó lány hevert, könyökére támaszkodva s mélyen besüppedt szemeit merően a lángokra függesztve, mintha legfeszültebb figyelemmel vizsgálná azoknak gyorsan változó alakulásait, miknek gyermekek és bárgyú ügyefogyottak legkalandosb jelentőséget szoktak tulajdonítani. Testét csak épen mellőzhetlen szükségig fődé néhány ponyvadarab s arcza oly félreismerhetlen bélyegét viselé a bűn minden nemének, hogy szemeim undorral borzadtak róla vissza. Jelenlétemet egyik sem látszott észrevenni.

Jobbról s balról a szobákban szinte tűz égett, de a sűrű dohányozás és tűznek füstje miatt a bennök tartózkodó alakokat nem igen lehetett egymástól megkülönböztetni; a kiható zsiromlás azonban eléggé világosan tanúsítá, hogy számos éjjeli vendége van e pillanatban az elhagyatott csárdának, melyre e név most nem igen látszott illeni.

Vezetőm bal karomat érinté s balra fordult velem; ezen érintésre borzadás futá végig tagjaimat s nem csekély megerőltetésembe került, hogy a küszöbről vissza nem rohantam a sötét éjszakába. Ekkor azonban bagoly huhogása hangzott meglehetősen közélről háromszor, mit rögtön tompa s távolból jöni hallatszott ugatás követett. Nem vagyok egészen elhagyatva, gondolám s vonakodás nélkül követém vezetőmet, ámbár nem tagadhatám, hogy ennyi kétségbeesett ember ellenében harmadmagammal sem lesz könnyű feladat, tusát kiállanom.

A baloldali szobába lépén, mintegy nyolcz vagy kilencz férfit pillanték meg, tűz körül heverészve és sűrű pipafüst s még sűrűbb káromlások közt kártyázva. Aljas szenvedélyektől szét-dúlt arczaik minden vonásából bitó tekinté ki, ámbár mind fiatalok valának s alig találkozott köztök egy vagy kettő, ki ötvenedik évéhez közelítetni látszott. Öltözeteik nagyon illettek kétségbeesett tekintetű arczaikhoz. Oly suhanczot is láték, ki meztelen lábai és meglehetősen rongyos és durva nadrága daczára oly frakkot viselt, melyben, ha tisztábban tartja s testéhez illeszti, bármely becsületes társaságban is megjelenhetett volna. Volt ellenben olyan is, kinek meztelensége oly szegényül volt fődözve, hogy botrány nélkül a legrondább külvárosi sikátorban is alig mutathatta volna magát. Legföltünőbb volt azonban előttem, hogy egy pár elég súlyos botot kivévén, semmiféle fegyvert nem láték mellettök. Úgy látszott, hogy e helyen teljes bátorságban hívék magokat, vagy a mit még valószínűbbnek hívék, hogy minden gyanú elhárításaért, fegyvereiket elrejték, ámbár ily időben nem igen tarthattak megrohanatástól, miután jobb időben is kényelmesb az alvás, vagy vidám dőzsölés, mint ily mindenre elszánt csavargók üldözése.

Több pillanatig kelle a küszöbön állanunk, míg a sűrű füst miatt a játszókat megkülönböztethettük s ez alatt e rövid szaggatott beszédek hatottak füleimbe a csoportból:

- Nem megyünk dolgozni?
- Menjünk a vastag kalmárhoz.
- Nem lehet.
- Miért nem?
- Szolgáját ma csapta el, új embere pedig még eddig becsületes.
- Legalább az országúton lendíthetnénk talán valamit.
- A gőzhajózás óta silány ott a kereset nyáron és vásáron kívül.
- Pedig milyen szép az éjszaka!
- A legjobb kopók is fülükön feküsznek most.

Ekkor némi nyugtalanság támadt köztök, mit bizonyosan váratlan megjelenésünk okozott; de kísérem egyetlen érthetlen szava azonnal annyira lecsöndesíté őket, hogy ismét nyugodtan folytaták zajos munkájukat, vagy inkább multságukat s vezetőm a jobboldali ajtóhoz fordult velem, mondván:

- Itt kell emberünket keresnünk.

Növekedő bátorsággal követém őt, mert helyzetemet mindinkább megszokám, mint az újoncz, ki az első ágyúlövésre megrezzen s a huszadikat már alig méltatja figyelemre, ha szíve különben helyén van s nem nyúlfészekben jött a világra.

Az első szobában, mely szinte egészen butorzatlan volt, mint a baloldali, néhány az előbbiekhöz mindenben hasonló férfit s két asszonyt láték pislogó tűz körül heverészni. Ezek prédán osztoztak s e munka annyira leköté egész figyelmöket, hogy sem jelenlétünket, sem a tűznek kialváshoz közelítését nem vették észre; ámbár keresményök igen szegényesnek látszott s jobbadán hányt-vetett ócska holmiból állott, melyért a legkönyörülőbb zsidó is alig adhatott volna egy pár rossz forintot. S mégis, mily zajjal vitáztak ezen értéktelen rongydarabok fölött, holott fél napi becsületes munka által is többet szerezhettek volna, mint a mennyi most egynek-egynek osztályrészül jutott, annyi veszély és aggság után, miket mindenesetre ki kelle állaniok, mielőtt birásukhoz juthattak! A falhoz két mankó volt támasztva, az egyik férfi bal szemét pedig tenyérnyi zöld tapasz takará el, melyet vitázás közben földhöz csapott s oly egészséges szemet mutatott, hogy bárki is örömet cserélhetett volna vele. E jelekből méltán következtethetém, hogy némelyek közülök mint koldusok lopják magokat a házakba s nyomoruk fitogtatásával szánakozást törekszenek gerjeszteni magok iránt, hogy ennek palástja alatt annál biztosabban lophassanak.

A belső szobából rozzant hegedű keserves hangjai sírtak ki, mik mellett néhány pár ugyan-csak derekas elszántsággal rugtatta magosra a port, mely minden további kilátást elzárt szemeim elől. Vezetőm nyugtalankodni látszék s erős hangon kiálta be néhány érthetlen szót, mire csakhamar hasonló választ kapott. Ezután azonnal szokott alázatos hangján szóla hozzám:

- Bocsánatot kérek, nagyságos uram, emberünk a pinczében van; méltóztassék követni.
- Nem híhatnád őt inkább ide?
- Azt megtehetném, de kérdés, fogná-e hívásomat követni? Reménylem, - tevé hozzá nem minden gúny nélkül, - hogy fegyverzett férfit vezetem ide, ki a félelmet nem ismeri.

- Előre! Követni foglak.

Hazudnom kellene, ha mondanám, hogy minden aggály nélkül követém vezetőmet, de gúnyos szavai mégis annyira hatottak rám, hogy most már semmiesetre nem vonultam volna többé vissza, ámbár helyzetemet bizonyosan senki nem fogja kellemesnek mondani.

A pincze lépcsőin, melyek veszélyesen ingadoztak lábaink alatt, csak igen lassan haladhatánk s erősen a nyirkos falhoz kelle kapaszkodnunk, hogy a súlyegyent el ne veszítsük. Alant jobbra kelle fordulnunk s három lépcsőn a pincze üregébe jutottunk. Ennek végén tűz égett, melynek füstje a közeli ablakon az utcára, vagyis inkább szabad térre nyomult; a lángok elég világosan engedék a tárgyakat megkülönböztetni s aggályom kissé tünedezni kezdte, midőn látám, hogy kívülünk csak egy rongyos köpenyű férfi van a pinczében, ki a tűz mellett guggolt és annak élesztésén kívül semmi egyébre sem látszott ügyelni s maga Móricz, ki nyugtalan lépésekkel méregeté a szűk pinczét és belépésünkkor daczos kihívó tekintettel állott meg előttem.

Ekkor vezetőm hozzám fordult, szemeit áthatólag függeszté arczomra és hidegen szóla:

- Czélnál vagyunk.

- Jól van! - felelém lehetőségig közönyös és biztos hangon.

- Ezen férfiúhoz kívánt nagyságod vezettetni?

- Igen.

- Nem csalatkozik személyében?

- Nem.

- Én tehát a rám vállalt kötelességet pontosan teljesítém?

- Igen.

- Tehát minden jót kívánok.

- Nem fogsz ismét a városba visszakísérni?

- Arra nem köteleztem magamat.

- És a kocsi?

- Úgy hiszem, gyalog sem fog nagyságod elfáradni. Jó éjszakát!

- Ember, ha megcsaltál?!

Megjegyzésemre azonban nem nyerék választ, mert vezetőm, utolsó szavai után, már eltűnt a lépcsőkön s én - szemközt állék Móriczczal, kivel annyira óhajték találkozni s ki most gúnyos megvetéssel mereszté rám tüzelő szemeit.

II.

Két bűnös.

Néhány pillanatig némán meredeztünk egymásra kölcsönösen megszólításra várakozva. Móricz arcán czélt ért boszuvágy látszott lángolni s vezetőm gyanussá lőn előttem és sejteni kezdém, hogy tulajdonképen alkalmasint nem én vezettetém magamat hozzá, hanem ő vitetett inkább engem magához. Ha e sejtésem nem csalt, úgy valóban igen méltán lehele félnem a veszélytől, mely életemet is fenyegetheté, mert ezen esetben a zsidó bizonyosan szoros szövetségben állott a felső szobákban tivornyázó csavargókkal, kiknek nagy száma ellen bátorság lett volna küzdést merészlenem, habár oldalambhoz jutandának is embereim. Azonban, legalább föltevém magamban, hogy életemet mindenesetre drágán adom el s előbb mindent megkísértek személyem biztosítására. Jobbomat tehát oldalzsebemhez emelém, pisztolyaimat akarván onnan kivonni; de a hiúz tekintetű zsidó megelőzé mozdulatomat s villámgyorsan irányzá mellemre, arasznyi távoból, kétszöví pisztolyát, metsző hangon mondván:

- Egyetlen mozdulatot sem, uram, ha élete kedves, csak egy gyanús intés szemeivel s ön örökre elnémul. Mit kíván tőlem?

Kénytelen valék kezemet ismét csöndesen lebozsátani s lehetőségig nyugalmat tettetve, így szölék:

- S még kérdezheted?

- Igen, mert csárdai találkozásunk óta nem adtam önnek okot arra, hogy üldözzön. Ön nekem megígéré akkor, hogy nem fog elárulni.

- Akkor még nem tudtam, hogy gyujtogató vagy.

- Micsoda?

- Úgy van, a csárdát te gyujtád meg, Marczi mindent elmondott. De még többet is tudok. A tűz alkalmával Marczi pisztolyai elvesztek s azok most birtokomban vannak. Az egyikkel zshivány támadott meg engem az országúton, a másiknak egyik csöve ugyanazon éjjel szolgámat sebesíté meg, a második cső pedig Beattini grófnőt, nődet ölte meg. Mit mondasz erre, gyilkos?

Móricz megrázkodott s pillanatig habozni látszék, de csakhamar visszatért ismét korábbi gúnyos hidegsége s elveteműlsége egész valómat megrendíté, midőn következő nyilatkozatát hallám:

- Uram, uram, ön nagyon sokat tud, oly sokat, hogy ezzel talán egész életére beéri s többé semmit nem fog tudni és kipuhatolni! Tagadásra nincs okom s nyílt vallomást teendek önnek, hogy láthassa, mennyire megvetem gyáva fenyegetődzéseit. A csárdát én gyujtám föl, mert gazdája gyalázatosan megcsalt porontya miatt. És ezt ne csodálja ön, mert ugyan mije van a szegény zsidónak, ha pénze nincs? A legpiszkosabb utcakölöncz is gúnyolva öltheti ki feléje nyelvét, a nélkül, hogy azért valaki megbüntetné. Nekem tehát minden áron ismét pénzhez kelle jutnom, mert míg gazdag valék, legczímeresb nemes urak is alázattal hajlongtak előttem s ha az elnyomatott zsidó e kéjt egyszer megizelíté, akkor oly keservesen esik neki erről lemondania, hogy nincs oly tett, melytől visszaborzadna, ha hiszi, hogy az által ismét korábbi fényes állapotába juthat. Utóbb debreczeni vásárra siető egyik pesti hitsorsosomtól megtudám, hogy nőm csábítójával együtt Pesten tartózkodik s hogy nagyszerűen pazarolják pénzemet. Érti ön: az én pénzemet, bálványomat, mindenemet, melyért lelkemet adám el, hogy boszúfegyverül használhassam azt az utált keresztyének ellen, kik annyi század óta

büntetlenül nyomják el Izrael választott népét. Azonnal Pestre sieték s gondosan nyomozám lelkemnek ezen két mérges férgét és csakugyan rájuk is akadtam. A törvényeket nem költhetém föl ellenök, mert ugyan ki tehetné ezt szerencsés sikerrel pénz és szépség ellenében?! Más út kelle tehát választanom. Azt mondják, hogy a zsidó nagyobbyszerű büntettré ritkán vetemül és ez igaz; ámde én nem tartozom azon gyávák közé, kik ellenállás nélkül görbesztik nyakukat a sorsnak igájába s bár ezt tennék többi rokonim is, mert a zsidónak lelke a pénz, lélek nélkül pedig csak bűzhödt hústömeg a test. Feleljenek azért azok, kik okai, hogy ezen kívül egyéb becseset nem ismerhetünk a világon. Én tehát ismeretséget kötök az éjnek véres lovagjaival s határozott elszántságom csakhamar tekintélyt szerze közöttük nevemnek. Igen, uram, én támadám önt meg s ha akkor megismertem volna, úgy most bizonyosan nem állana előttem! Ön inasát én sebesítém meg s nőmet én lőttem agyon; de golyóim egyedül csak a gaz csábítónak valának szánva s oka nem vagyok, hogy céljokat eltéveszték. Íme uram, most mindent tud ön és semmivé tehetne, ha e helyet sikerülne elhagynia.

- Hogyan?

- Úgy van! Vagy azt hitte ön, hogy vezetője engem elárult? Oh, uram, zsidó nem árulja el a zsidót, hanem jóban s roszban mindig szorosan összetart, különben nem diadalmaskodhatnék elnyomója fölött.

- Ez gyalázat.

- Meglehet, de nem tehetek róla! Öt percz múlva meg fog ön halni. Készüljön, mert én csak testét akarom megölni, hogy magamat kíváncsisága ellen biztosíthassam.

- Kívánj pénzt, mennyit akarsz, váltságomul s én megesküszöm, hogy nem árulak el.

- Ki annyit látott és tud, mint ön, az a királyi kincstár egész tartalmával sem válthatja meg életét. Ne vesztegesse ön szavait, készüljön, két percz már elmúlt!

Látám, hogy alkudozásom hasztalan s embereim nem jönnek, legalább nem akarám magamat, vágóhídra terelt marha gyanánt, ellenállás nélkül megöletni s már épen torkon akarám ragadni a zsidót, midőn gyors lépések hangzottak a lépcsőkről s e szók hatottak füleimbe:

- Melyik itt a zsidó, ki nem rég lépett társaságunkba s ki jó pénzért ölni is kész?

E hangot ösmerém.

- Egy gaz kalandor nyomunkban van s el akar bennünket árulni, meg kell őt tehát örökre némítanunk.

E szók után egy köpenybe burkolt férfi lépett gyorsan a pinczébe s rögtön így szóla a zsidóhoz:

- Hej, czimbora, te vagy a jó késes?

- Beattini gróf! - kiálték akaratlanul, mert a köpenyes férfi ő vala s világossá lőn előttem, hogy számomra keres gyilkost. A reménynek utolsó szikrája is kihamvadt keblemben.

Fölkiáltásomat pillanatnyi csend követé. A gróf meglepetve látszék s dühös pillantásokat lövelt felém, nem is figyelve a zsidóra. Ez azonban tüstént megismeré emberét és éles gúnykaczaj közt szóla:

- Gróf? Ha ha ha! Hajdani boltsegédem, kit idegen nyelvekben jártassága miatt fogadtam fel, ámbár bizonyítványok nélkül került hozzám Zágrábból. Nem úgy van, Zlatár Péter?

- Ember, hagyd máskorra magánboszúdat s tiszteld bennem azon társaság fejét, melyben jelenleg állasz s melyet ezen kalandor semmivé akar tenni. Ennek rögtön meg kell halnia.

- És neked is, gaz csábító, ki nőmmel pénzemet is elrablád! Hej, Bandi! Ne nézd a tüzet, ide mellém s mutasd meg bátorságodat. Kezeidet úgyis vér pirosítja már s önként ajánlkozáll, midőn társat keresék e munkára. Ezen két embernek meg kell halnia!

Beattini, vagyis Zlatár, tört ránta ki botjából s újai közt élesen és sajátyszerűen füttyentett, de a mennydördés elfojtá e gyöngye hangot. A tűz mellett guggolt férfi, ki már néhány pillanat előtt fölemelkedik és fejszét ragada jobbába, most rögtön hozzám ugrott és dörgő hangon kiálta:

- Ha itt valakinek halni kell, úgy inkább te halsz meg, zsidó, mint ezen becsületes úr, ki örült mátkám iránt könyörületes volt. Törre és feszületre esküdtem meg, hogy ezen irgalmát megszolgálom és hála istennek, hogy oly hamar leróhatom adósságomat. Ne féljen, nagyságos uram!

Bandi, a szerencsétlen Erzsi boldogtalan vőlegénye, széles mellével földözé testemet és súlyos fejszéjét halálos csapásra emelé Móricz ellen.

- Mellém, Zlatár, - ordíta dühösen Móricz - ezek most veszélyesebbek; mi ketten azután majd külön is végezhetünk egymással.

- Ez már okos beszéd! Kettő kettő ellen, a tusa egyenlő.

Beattini ezen megjegyzése után Móricz elsüté pisztolyát s Bandi hörögve terült el lábaim előtt és hátrahanyatló testének súlyával engem is leüte lábaimról. E pillanatban rögtön egymásután két lövés dördült be a lépcsőről s egyebet semmit nem hallék, mert esésemtől fejemet egy a földön heverő téglába ütém és eszméletemet azonnal elvesztém.

III.

Ujabb bonyolódás.

Szinte jól esik kissé hinni, mikép nyájas olvasóim néhány pillanatig azt hívék, hogy a zshiványok fegyverei által más világra küldtettem és e miatt mintegy fél másodpercig talán sajnálkoztak is valamennyire fölöttem; azonban őszintén meg kell vallanom, hogy ezen különben rendkívül becses sajnálkozás nekem ugyan nem sokat használna, ha csakugyan megszűntem volna az élők közt bolygani. Ennél fogva tehát életben maradásom fölött csak örvideni tudok, még azon esetben is, ha néhány jó barátom talán úgy vélekedik, hogy bizony nem nagy kár lett volna érettem.

E néhány sorból, ha nem mondanám is, világosan látni méltóztatnak tehát tisztelt olvasóim, hogy még csakugyan élek s így csak azt kell még elmondanom, hogy mikép maradhattam meg életben oly iszonyú veszélyek közt, miket fönnebb leírni szerencsém vala. A most következendő körülményeket mind Bertókomtól tudám meg, kinek buzgólkodása nélkül alkalmasint koporsómra fektették volna a lúdtollat, melylyel bizonyos jó barátimnak már annyi bajt okoztam és fogok még ezentúl is okozni, ha isten segít és életben maradok!

Bertók és Marczi hiven követék utasításomat s fölfegyverkezvén, mindaddig sarkamban valának, míg vezetőmmel, ki, mellesleg legyen mondva, ugyancsak ocsmány hinárba vitt, kocsiba ültem s akkor egész kényelemmel a bakon foglaltak helyet. Midőn kocsink megállapodék, hirtelen leugrottak s a közel árokba lapultak, honnan csak akkor kezdének utánunk nyomulni, midőn már oly távolra haladánk, hogy felfödöztetéstől többé nem tarthattak. A csárda udvarában, mindenütt szorosan a falhoz nyomulva követék lépteinket s így pinczébe menetelünket is azonnal észrevevék, valamint azt is, hogy vezetőm onnan rövid idő múlva nélkülem távozott. Ekkor bajt gyanítottak s rögtön a pinczébe nyomultak, melynek utolsó lépcsőin, a forduló előtt, állván, a Móricz s köztem folyt beszédet szóról-szóra hallák s már épen segélyemre akarának rohanni, midőn Beattini lejött, ki elől gyorsan egy kiálló magos vakablakba nyomultak, hol nem veheté őket észre boszúszomjas ellenségem. Miután pisztolyukat kilövék, azonnal rám rohantak s az udvarra huczoltak, mi oly gyorsan ment véghez, hogy már az udvaron voltak velem, mielőtt a szűk pinczében, a hármás lövés következtében támadott füst-felhő miatt, a tárgyakat meg lehetett volna egymástól következtetni. Az udvarban új baj érte őket, mert a lövések az egész csőcselék népet kicsődíték s az istállóból is rongyos embercsoport tódult az udvarra; ezen utóbbi körülmény azonban üdvünkre szolgált, mert ezen újabb vendégek cigányok valának, kiket Bertók azonnal nyelvökön szólíta meg s kik ennél fogva a zshiványok elébe álltak s míg őket csöndesíték és megnyugtadni iparkodtak, addig embereim már a közel festőgyárhoz jutának velem és az ajtó melletti csöngetyút derekasan rángatták. Az ajtó csakhamar meg is nyílt és így minden veszélytől mentve valánk. Rövid ápoltatás után ismét magamhoz tértem s oly jól érzém magamat, mintha legkisebb baj sem történt volna rajtam, minél fogva a gyármunkásokat azonnal ostromlám, hogy menjenek velünk a csárda megmotozására, hol bizonyosan jó fogást sikerülend tennünk. Kérélmek és ígéretek végre legyöztek minden akadályt s tizenötödmagammal lehetőségig fegyverkezve, a csárdába sieték, melyet mintegy másfél óra előtt hagytam el.

Ez alatt a fürgeteg már meglehetősen eloszlott s a holdnak sugárai időről-időre tiszta fényt vetének a földre. Várakozásunkban csakugyan csalatkoztunk, mikép azt a gyármunkások előre jósolák. A csárda minden zugát gondosan motoztuk meg, de semmi gyanusat nem lelhattünk; csupán a meleg hamú tanúsítá, hogy itt rövid idő előtt emberek tanyáztak. Sem élő ember, sem halottnak nem juthatánk nyomába; úgy látszott, hogy szabadulásunk következtében előre sejtének ily motozást és azért szöktek meg; még pedig annyira minden zaj és nyom

nélkül, hogy már magam is hajló valék hitelt adni a föld alatti titkos utakról hallott meséknek, mikben eddig makacsul kételkedtem.

Az éj hátra levő néhány óráját tépelődések közt töltém a festőgyárban. Mi történt Móriczczal? Hová lett a csalfa sokalakú Beattini? Halálos sebet kapott-é a szerencsétlen Bandi és mikép jutott a pusztá csárdába?

Ezen kérdések megfejtésével fárasztám elmémet, még pedig nem legszerencsésb sikerrel. A két bűnös sorsa felől semmi bizonyost nem sejtheték; megsebesültek-é embereim lövései következtében, vagy meghaltak, vagy egymást konczolták föl bösz dühökben, vagy az általános zavarban szerencsésen megszabadultak egymás körmei közül? Ezen esetek egyike sem csapott túl a lehetőségnek határán s mégis mindegyik oly kétes vala, hogy egyiknek sem adhaték elsőseget a másik fölött, ámbár különben kétségbeesett helyzetöknél fogva könnyen föl lehele rólok tenni, hogy az egyiknek halála után hagyá el a másik azon borzasztó helyet, mert nyilvánosan egyik sem árthatott a másiknak s mégis legnagyobb elkeseredéssel kelle egymást gyűlölniök. Mi a szerencsétlen Bandit illeti, ezt meglehetős biztossággal véltem holttnak hihetni, mert a lövés csak egy lépésről s egyenesen mellére irányoztatott és így alkalmasint csak holttestét vivék magokkal a zsványok, hogy kellemetlen nyomozásokra ne szolgáltatthasson alkalmat. S mikép jutott azon bűnfészekbe? Erre könnyű volt magamnak válaszolnom, mert hiszen Bertók mondá, hogy cigányok rohantak ki az istálóból; ezek tehát bizonyosan azok valának, kiket a temető közelében láttam s a pusztá házat jó tanyának gondolák; éjjel pedig csakhamar megbarátkoztak az oda sereglett csavargókkal. Hogy a kétségbeesett Bandi azonnal föltűnt az emberismerő Móricz előtt, azt nagyon természetesnek találtam s így halálát, ha csakugyan bekövetkezett, alig bírák sajnálni, mert jobb volt, több gyilkosság elkövetése előtt, így kimulnia, mint utóbb bitón végezni életét. Hátha még megjavult volna? kérde talán némely szelid jellemű olvasó. Erre csak azon erős hitemet nyilvánítom, hogy az, ki tört szívvvel s kétségbeesésből lép a véres bűnpályára, nem igen szokott megjavulni, mert háborgó lelkét csak újabb s nagyobb bűnök által csöndesítheti le.

Reggel szállásomra távozám, hol már a két sírásó várakozott rám, kiktől azon meglepő hirt hallám, mikép azon emberektől, kik Beattini grófnő koporsóját a gyászokcsira emelék, hitelesen tudták meg, hogy a koporsó bizonyosan üres volt, mert gyakorlottságuknál fogva igen jól tudták, mily súlylyal kell vala a koporsónak birnia, ha holttest lett volna benne.

E felfödözés által igen meglepettem és nem tudám, mit kelljen felőle voltaképen tartanom. Minden valószínűség oda látszott mutatni, hogy a sírásók igazat szólottak s a grófnő csakugyan nem temettetett el; de ebből még nem lehele bizonyossággal következtetnem: hogy meghalt-é tehát csakugyan mégis, vagy nem?

Mind a két vélemény vagy hiedelem mellett több ok küzdött. A halottvizsgáló kiadá hivatalos bizonyítványát a grófnő haláláról s ugyan ki merne az ily urak csallhatlanságában kételkedni! S mi célja lehetett volna a sokalakú Beattininek egészen rendes temetésig vinni szemfényvesztő játékát? Ellenben, nem gondolhattam-é méltán, hogy az elhunynak vélt szép asszonyhoz hasonlító ifjú és hölgy, kiket a gaz csaló társaságában föl váltva láttam, csak ugyanazon egy személy, azaz; Móricznak hűtelen hitvese? Ámde, ismétlem, valamint mindezt valószínűnek lehele tartanom, úgy egyszersmind egyáltalában nem lelhetém föl a titkos fonalat, melynek vezérlete mellett azon okhoz juthattam volna, mely Beattinit ezen rejtélyes kalandoskodásra birhatá, miután Móricz pénze s a játékasztalok által, úgy szólván, az egész világban mindenütt kényelmesen s kevésb veszély közt élhetett volna, mint Budapesten, hol annyira óhajtott maradni, hogy meggyilkoltatásom által is kész volt magának szabadabb utat nyitni. Bizonyosan valamely titkos oknak kelle léteznie, mely őt varázs hatalommal tartóztatá; s kell-é mondanom, hogy ennek kifürkészése kandiségomat ugyancsak derekasan ostromlá?

Csak most szabadultam meg oly fenyegető veszélytől, mely könnyen életembe kerülhetett volna s ime, már szilárdabbul el valék határozva, mint valaha, egyenesen életem legközelebbi föladataul tűzni ki e rejtélyes kaland további nyomozását s tökéletes leleplezését, ámbár a mult éji fölindulások és fejem megsértése még ugyanazon nap dél tájban ágyra terítettek.

IV.

Forró láz.

Beteg voltam! Csak két szó ez s mégis mily iszonyu súlya van! Azt mondják: ki nem tud imádkozni, menjen tengerre. Bohóság! Tornyosuljanak bár felhőkig a hullámok, válasszák magoknak bár játékephelyül a gyöngye hajót az ordító viharok, változtassák bár egyetlen kénes tűzfolyammá a levegőt a robogó villámok, az ép testű s lelkű ember azért mégis ura marad szabad akaratának és legalább siettetheti vagy késleltetheti halálát és kaczaghatja az elemek dühét, mely minden iszonyúsága dacára sem emelkedhetik fölül az emberi akaraton. Ámde leljen csak meg a halovány arcú s ingatag lépésű betegség és egyetlen mozgásnak sem vagyunk többé szabad urai! A léleknek mindenható ereje megtörik, az akarat legparányibb kifejezése is elnémul s az ember, a teremtetés e büszke remeke, haszontalan hus- és csonttömeggé aljasul. E siralmas állapotában azután más gondolkodik, más cselekszik helyette és ő csak fájdalmat s kétségbeesést érez és még csak meg sem tud halni, mert hiszen az akarat is elhagyá őt, míg orvosai vagy a halál nem könyörülnek rajta. Vezessétek súlyos betegnek ágyához a fölfuvalkodott golyhót s bizonyosan észére fog térni!

És ily állapotba jutottam én! Egyik orvos a másikat váltta föl melletttem, mert hiszen pénzben nem volt hiány s így mi természetesebb, mint hogy betegségem hetekre terjedt. Testemet kívül belől fölváltva hideggel és meleggel, keserűvel és édessel kínozzák, véretem lecsapolák és állapotomnak cifránál cifrább görög neveket adtak, miktől a legegészségesebb magyar test is terítőre juthatott volna.

Azonban, mindez említést sem érdemel ahhoz képest, mit lelkem azon szörnyű napokban szenvedett. Nem kívánom azok leírásával a nyájas olvasó türelmét fárasztani, de gyötrelmeim egy részét röviden csakugyan mégis elmondom, hogy legalább némi kis fogalma lehessen borzasztó kínaimról, melyek éjjel nappal egyenlőn ostromlák elmémet.

Mily elhagyatva fekvém ágyamon, ismétlem: elhagyatva, mert azokat, kik melletttem virasztottak, csak pénz lánczolta ágyamhoz; hej pedig az enyhítő részvétet nem lehet ám pénzen megvásárlani! Hajam hideg verejtéktől áthatottan száraz s tüzelő homlokomra tapadt, szemeim kifejezés nélkül meredeztek a szoba falaira, ajkaim összeszorultak s keblem elfogultan és nehezen emelkedék.

A ki rám tekint, bizonyosan azt gondolá, hogy eszmélet nélkül küzdök testi bajaimmal; ámde csalatkoztak, kik így vélekedtek, mert szemeim sokat, igen sokat láttak és füleim sokat, igen sokat hallottak!

Ágyam ingadozni kezdte alattam, a körülöttem levő tárgyak rendetlenül forogtak előttem s legcsodásb csoportozatokat képeztek. Karszékem lehorgasztá füleit, karjaival letörlé magáról a port és kifeszítvén esernyőmet, komolyan lépett emelkedő ágyam mellé, mint látszék, erősen elszántan, hogy nem fog oldalamtól elmaradni; s ezen becsületes öreg karszék ezen példátlan hűsége kimondhatatlanul jól esék beteg lelkemnek. Íróasztalom, örömem s fájdalomaim e néma tanuja, sem maradt el, ez is megrázta magát s réz karikáin előbb ágyam mellé csuszott, azután pedig szinte emelkedni kezdte, hogy minden pillanatban kész lehessen az indulásra. Tollam, mely sok könnyű sebet ejte már s néhány jóakarómat többször mosolyra csiklandoztatá, lerázá magáról a port, hegyét néhányszor az asztalhoz köszörülé, azután az öblös tentatartóba tekinté, a penészhártját vigyázva eltávolítá tetejéről s vigan ugrált kezem körül, mindenféle bakugrásokkal írásra akarván kényszeríteni; de lankadt ujjaim megtagadák az óhajtott szolgálatot s hű tollam, nem levén hosszas vesztegléshez szokva, saját rovására legfurcsább alakú szarkalábakat kezdte rajzolgatni az asztalon heverő papirdarabokra.

Most csodás alakú férfi lépett szobámba s minden köszöntés nélkül lebegő karszékembe veté magát, mely eléggé nyikorgott és recsegett ugyan, de terhétől nem szabadulhatott meg, mert ez oly szilárdul ült benne, mintha valamennyi huszárcsatáinkat nyeregben vezetne volna győzelemre. Ekkor szobám boltozata minden zaj nélkül megnyílt s ágyam, székem és asztalom levegőbe emelkedtek, mi nekem némi aggályt, jókedvű tollamnak pedig nagy örömet okozott.

Messze, igen messze röpkölnék! Budapest parányi hangyazsombékká változott alattunk, melyet keskeny szalag övezett, melyben alig ismerheték hatalmas Dunánkra. A nagy Balaton csak tányérnak látszott s maga a tenger is csak alföldi mocsárhoz hasonlított.

Röpkülésünk közben elég időm volt csodálatos vendégemet közelebből megvizsgálni. Első pillanatra híres politikusnak hívék őt, mert három arcza volt; mivel azonban mind a hármat nyíltan kimutatá, tehát e véleményétől csakhamar ismét eltértem. Egyik arcza öreg és ráncos volt ugyan, de oly erős izmokkal ellátva s oly határozottan szilárd kifejezésű és annyi seborradásokkal ékeskedő, mintha hazánk multját akarná jelképezni. Középső arcza oly fölnyurgult suhanczéhoz hasonlíta, ki a gyermekség saruit már leveté s az úgynevezett pimaszévekbe lépett, mikben rendesen sokat akarunk, de nem tudjuk, mikép kelljen hozzá fogunk s annál fogva vagy semmit nem cselekszünk vagy mindent meglehetősen fonákul és nevetségesen viszünk véghez. Ezen arcz bizonyosan mostani dicső átalakulásunkat tünteti elő, gondolám magamban s a harmadik arczra fordítám szemeimet. Ez a szó teljes értelmében férfias kifejezésű vala, minden vonás szilárd elszántságra mutatott, minden izom erőt tanúsított s a villogó szemeknek tüze világosan tanúsítá, hogy ezen lénnyel csakugyan senki nem fog büntetlenül tréfálhatni. Ilyennek szeretem én a magyar jövőjét hinni.

Szemlémet befejezván, egész tisztelettel szólítám meg csodálatos társamat:

- Bocsánatot kérek, kihez van szerencsém?

- Én az idő vagyok.

- Ezt mindjárt gyanítám és ha szabad kérdeznem, mi célja van nagyságodnak velem?

- Ember, ne használd ellenemben e címet, mert ez csak arra emlékeztet, hogy engem vajmi sokan pazarolnak el.

- Engedelmet kérek -

- Az nem szükséges, csak jobbítsd meg magad. Fogd tolladat, tekints alá és jegyezd föl mindazt, mit látni és hallani fogsz.

- De beteg vagyok.

- Tudom, hiszen magyar vagy! De csak fogadd parancsomat s gondold meg, hogy minden bajotok onnan ered, mivel az idő szellemének parancsára nem hallgattok.

Az idő felhuzá szemöldeit s oly jelentőséggel pödré bajuszát, hogy tollamat azonnal remegő kezeimbe szorítám és ágyamból letekinték a földre. Várakozásomban eleinte nagyon csalatkozám, mert csak ködöt pillanték meg alattam; ámde a köd mindinkább oszladozott, épen úgy, mint midőn nemzetiségünk és nyelvünk emelésére, nemzeti színházunkban, tizenkettő-szer mutatá Itri várát Döbler ur. Itt azonban nem Itri várát, hanem egészen ismeretlen országot láték a köd fátyolából kifejlenni. Bámuló szemeim előtt nagy városok, roppant hadseregek, fényes fejedelmi udvar s jóllétben uszó emberek milliói mutatkoztak s füleimbe erőteljes magyar hangok nyomultak. Boldogság s dicsőség látszott ezen roppant ország minden zugában uralkodni.

- Ez volt hajdani hazája a magyarnak! - szóla érzékeny sohajjal az idő, miből azt következtetém, hogy ő maga is magyar, a miben alkalmasint senki nem fog kételkedni, miután legnagyobb tudósaink egyike már azt is világosan bebizonyítá, hogy az első ember magyar

volt, mi egyébiránt már azon oknál fogva is világos, mivel a paradicsomban nem dolgozott, hanem csak buzgó áhitattal várta, hogy szájába röpjön a napon sült veréb.

Az idő elmondá ezen dicső őseink eredeti országuknak nevét s fekvését, történeteik pedig szemeim előtt peregtek le. Azonban, mindezekről hallgatok, mert két jeles hazánkfia nyomozza most ezeket s így igen méltányos, hogy örömtől ne fosszam meg őket, hanem szerényen rájuk bizzam mind azok elmondását, miket én itt könnyeden láttam, ők ellenben iszonyú munka s verejtékezés közt födözendnek föl.

Az idő intett kezével, a nagy képet köd borítá el, a víg magyar zene szomorúvá változott, melynek alagyas hangjai közé gyakran keringők nyikkanásai vegyültek. Ezután a köd ismét oszladozni kezdte s végre a holdvilág sugárai kisütöttek; mert és ezt jól megjegyeztetni kérem - az első kép fényes nappal, emez pedig éjjel mutatkozott.

Sokáig kelle gyöngye szemeimet erőltetnem, míg a tárgyakat világosan különböztethetém meg egymástól. Úgy látszott, mintha az előbbi ország egészen fenekestől fölfordult volna. Itt is voltak hegyek és folyamok, de a hegyek ormai fölött sasok helyett verebek röpdöstek s a folyamokon tömlőn ülő magyar daliák helyett füstölgő gőzösök uszkáltak, miken oly zagyva nép hemzsegett, mintha vizözön elől gyűjtötte volna őket az isten oda a világnak minden fajából. Nagy városokat is láték, de azok inkább hasonlítanak állatseregletehez, mint az első kép egyjellemű roppant városaihoz. Nem, nem, gondolám, ez nem Magyarország, hanem alkalmasint az egész művelt világ valamely nagyszerű fenyítő gyarmata, hová minden országból azon emberek szállítanak, kik valami tekintetben már kárt okoztak, vagy legalább okozhatnának hazájoknak. E véleményemet több egyes jelenet is igazolni látszék, melyek alattam egymásután kifejtettek.

Láték ugyanis egy rózsafüzérekkel diszesített és pompásan kivilágított nagy teremet, fuladásig tömve emberekkel. E terem két részre volt fölosztva s kisebb részében egy öreges hölgy, ki oly kaczerul volt öltözve, hogy meztelenségét is alig födé el, egy lábon állott, míg az emberek szent elragadtatásban usztak és lélekzeni is alig merészlettek. Oh, ezek bálványimádók, gondolám, következésképp bizonyosan nem magyarok!

Nagy embertömeget láték gyülekezni, lobogó zászlókkal és ingadozó lábakkal. Talán földindulás miatt tántorognak? Oh, nem! Csak leitták magokat, mivel hazájok egy részének sorsa fölött kell tanácskoznik. Oh, ezek nem magyarok, mert hiszen Magyarország boldog, országokat pedig nem lehet részeg fővel boldogítani!

Hát azon beesett arcú remegő embert hová hurcolják? Oly javítóhelyre, honnan nincs többé visszatérés. És ugyan ki szólhatna ez ellen, miután nem tagadhatni, hogy az ártalmas embert tökéletesen árthatlanná kell tenni, valamint a testről is le kell azon tagot metszeni, mely az egészet veszélyeztethetné. És ugyan mi okozta leginkább ezen ember ártalmasságát? Az, miszerint sokan azok közül, kiknek annyi vagyonuk van, hogy minden évben meglehetősen összeget a tudatlanok fölvilágosítására s henyék dolgoztatására fordíthatnának, többnyire más helyeken dőzsölnek s így ezen ember, butaság és nyomor által is kényszerítve, olyasmit követett el, mire a törvények a legszigorúbb büntetést mondják. S kicsoda azon vastag úr, ki négylovas fényes hintóból nézi a szomorú ünnepélyt? Ez oly becsületes ember, ki már háromszor hirdetett bukást, hitelezőivel mindannyiszor megalkudott és most roppant vagyonnak ura, melyet legnagyobb kényelemmel s minden háborítás nélkül élvez. Oh, hiszen ilyesmi most már bizonyosan csak Khinában mehet véghez; mert nálunk már legczélszerűbb intézkedések virágzanak s hozatnak még folyvást életbe, melyek minden effélét lehetlenségek közé sorolnak.

De mi ez? Valódi középkori jelenet. Számos szakállas férfi lép be az ország határán, mindegyik zsákot visz hátán, mely üres ugyan még, de megtelhetik. Ezeket rongyos asszonyok és mos-

datlan gyermekek követik. Alkalmasint zárándokok? Nem, ezek oly emberek, kik mindenütt otthon érzik magokat, hol együgyű embereket találhatnak, kiket könnyen jégre lehet vezetni. Először is pálinkát mérnek, hogy eszöktől foszthassák meg az embereket s e nemes működésért jól megfizettetik magokat. E szerint üres zsákjok megtelik s jól megy dolguk, ámbár még nem élvezhetnek annyi szabadságot, mennyi arra kíváztatik, hogy minden vetés nélkül még gazdagabban arathassanak; de ők e bajon is tudnak segíteni s kezeket és nyelveket aranyoznak meg, melyek írni és beszélni tudnak, oly helyeken, hol hiedelmök szerint, nagy a befolyás és hatalom. És ők csakugyan kapnak valamicskét, mert irva van: kopogtassatok és megnyitattik nektek; azokat pedig sárral dobálják, kik ezen adás és kapás rejtő fátyolát kissé szellőztetni merészlik. És ugyan kicsodák ezen emberek, kik ily görbe utakon törekszenek célhoz jutni? Oh, ezek Khinában és Mesopotámiában laknak ugyan, de különben igen becsületes emberek! Ők jótékony célokra százakat adakoznak, miután iparuk által ezreket nyertek és ezt nagy kérkedéssel kürtölik, mert hiszen a valódi érdem nem szerény és nem hallgat; ők oly könyörületes szívűek, hogy sértetlenül hagyják meg annak életét, kit minden vagyonából kiiparoztak, sőt még a koldusbotot sem koboztatják el tőle, mert az öléshez bátorság kellene; ők nem szeretik, ha az ember szemökre lobbantja az igazságot, mert hiszen ők sem ragaszkodnak az igazsághoz, hanem csak gyalázatos rágalmakkal iparkodnak magokat védelmezni; ők írókká is emelkednek s ludtoll helyett hizelgőleg csóválják a róka farkát, meddig napfényt kerülő érdekeiket nem támadjuk meg és rögtön macskakörmököt fitogatnak, mihelyt csak annyit bátorkodunk is mondani, hogy ők is gyarló emberek s hogy köztük is találhatnak olyanok, kik teljes mértékben érdemesek a nyilvánosság ostorára; ők mindig elnyomatás és rabság ellen panaszkodnak, holott épen ők azok, kik nyomasztó aláírási bilincsekben tartják azokat, kiket uraknak és elnyomóiknak gúnyolnak s kiknek vagyonából iparuk által meggazdagodtak; ők hangosan zúgolódnak a türelmetlenség ellen s épen ők azok, kik minden előtt türelmetlenül zárkoznak el, mit a polgárisulás szelleme javítani és változtatni kíván - de ne tovább, ne vesztegessük az időt, hiszen ugyanis mindnyájan tudjuk, hogy köztünk ily emberek nem léteznek.

Amott egy ember hatályos szónoklattal védelmezi ártatlanságát; de azok, kikhez oly meghatólag beszél, csak vállat vonitnak és ily nyilatkozattal vigasztalják őt:

- Tudjuk, barátom, jól tudjuk, hogy igazat mondasz; de hiában, meggyőződésünket nem szabad követnünk!

Azon pompás épületben sok kövér ember szundikál. Ugyan mi a dolguk? Semmi. Mivel móditják elő a közjót? Semmivel. Kinek adnak bőségükből? Senkinek. Kin segítnek bajában? Senkin. Mire gondolnak? Semmire. Mi lesz belőlök? Semmi. Ki szereti őket? Senki. Semmi és senki! E két szó az, miken kívül semmi egyébbel nem válaszolhatni az irántuk tett kérdésekre.

Mért lőtte magát azon derék fiatal ember főbe és mért ivott mérget azon deli fiatal hölgy? Mert szüléik azt hitték, hogy csak az jó és igaz, mit ők annak tartanak s a rossz gyermekek ezen hiedelem alaposságát nem akarták átlátni.

Ah, de mi ez? Számos férfi ül együtt s tanácskozni látszanak, még pedig igen fontos ügyről, mert sokan oly iszonyúan kiáltoznak össze-vissza, hogy magok is alig érthetik saját szavaikat, miknek magos hangzatú tartalmát különben sem igen értenék; sokan csörömpölnek és sokféle módon zajgnak, azt akarván ez által kijelenteni, hogy nagy figyelemmel kívánják mind azt hallani, mi messze túljár fogalmukon; sokan olvasgatnak és rendkívül csodálkoznak, hogy azon könyveket némelyek dicsérik, holott azokat ők magok is megírhatták volna: sokan nagy jelentőséggel vizsgálgatják a kecseiket fitogtató hölgyeket, kik rendkívül örömet szeretnének nagybuzgalmú honfiakkal megajándékozni a hazát; sokan kimondhatlanul bús arczkifejezéssel kandikálnak tárczájokba s erősen elhatározzák magokban, hogy oly tárgyról fognak

szólani, melylyek vigasztalóbb állapotba fogják azt ismét helyezhetni; sokan azon igen fontos felfödözésen törik fejüket, mely szerint ugyanazon egy kártyán egymásután legalább hatszor lehetne nyerni; sokan párisi divatképet tartnak kezökben és sokat adnának érte, ha nyak-kendőjüket oly módos csomóba tudnák bonyolítani, mint a képen látható franczia arszláné vagy sinkoráné; sokan igen finom s nagy ív papirosra valamit irnak, minek rendesen így hangzik kezdete: «Alulírott legmélyebb alázatossággal folyamodni bátorkodik;» sokan ásitnak és órájokat nézegetik, mert érzik, hogy fejök, akarám mondani: gyomruk nagyon üres; sokan - de mi ez? Most rögtön elnémul a nagyobb rész és szétoszlik. Ugyan mit csináltak? Semmit. Ezt csak a természet szeszélyes játékanak kell tulajdonítani. Sokan füstszagot éreztek s azt hívék, hogy házuk ég, mely alkalmasint szavaik helytelen tüzétől gyuladt meg; sokan nyel-vöket égni érzik, mintha aranyat olvasztanának rajta és ugyan ki birna ily érzéssel dacolni; sokan mellökre éreznek valamit nehezülni és többé a világért sem birnának szólani, a mit épen nem lehet nekik bűnül tulajdonítani; sokan oly magosra érzik magokat emeltetve, hogy fejök szinte szédül bele könnyüése miatt s ily iszonyú állapotban természetesen kénytelenek elnémulni; sokan oly borzasztó súlyt éreznek zsebeikben, hogy csaknem hátra hanyatlanak, mi természetesb tehát, mint hogy haza sietnek, hogy terhöktől mielőbb megszabadulhassanak; sokan oly puha és kényelmes karszékbe érzik magokat helyeztetve, hogy rögtön kimondhat-lanul édesen elalusznak és haza vitetnek. Ime, mit nem tehet a természet szeszélyes játéka! És ez épen nem csodálatos, mert ha a természet a viharzó tenger hullámaint rögtön le tudja csöndesíteni, ugyan mért ne birna néhány kiáltozót is elnémítani!

Itt - ott - amott -

- Idő, könyörülj rajtam! Nem nézhetem a sok botrányt, nem hallhatom a sok visszaélést, nem nézhetem a sok fonákságot! Inkább kiugrom ágyamból, habár porrá zúzom is csontjaimat! Egyszerre ennyi! Nem, nem, ezt ki nem állhatom!

Az idő vállat voníta és gúnykaczaj közt szóla:

- Gyöngé halandó! Hiszen magad is csak olyan vagy, mint a többi s mégis visszaborzadsz kortársaid tetteitől? Ilyenek vagytok ti, nyomorú porfiak! Ég tudja, miknek képzelitek magatokat nevetséges hiúságokban, s még csak az igazság táplálékát sem birja gyöngé gyomrotok megemészteni! Ám teljesüljön tehát szánakozásra méltó kívánságod. Tekints a jövőbe s vigasztald meg lúdmáj-természetű gyarló lelkedet.

Az idő újjával intett s jótékony köd borult a siralom gyászos völgyére, még pedig sűrű és fekete, melyhez csak azt hiszem hasonlíthatni, mely az elkárhozottak fölött évezredek óta mérgesíti a levegőt.

A köd ismét oszladozott, vig zene harsogott, diadali ének csengett és - oly paradicsomot pillanték meg alattam, melyhez képest Mahomed édene is annyira eltörpül, hogy még csak az ecsedí láphoz, vagy berettyói kotuhoz sem hasonlítható.

Láttam pedig - - de isten mentsen, hogy a jövőendő titkait is leleplezzem, elég, ha a mostani titkok némely legszelidebbjeit napfényre deríthetem; különben pedig ugyis csak derék honfi-társaimtól függ, hogy azon fény és dicsőség mind mielőbb bekövetkezzék, melyek bámuló szemeim előtt kitérültek.

Csak annyit mondok tehát, hogy -

- Uram, kedves jó uram, térjen magához, itt az orvosság.

Ezt szolgálom mondá s én csodálkozva tekinték rá és körülnéztem magamat. Az időnek nyoma sem volt látható, asztalom porosan állott szokott helyén, karszékem meg sem mozdult s tollam kedélyes henyeséggel hevert a bepókhálózott tentatartó mellett, mintha valóságos sujtásos magyarnak született volna.

Néhány pillanatnyi mély csodálkozásomat öröm váltá föl, midőn meggyőződém, hogy csak forróház látatá velem a sok botrányt és ferdeséget, miket szép hazánkról józan állapotban még csak képzelni sem lehetne. A sok szép, fény és dicsőség is csak pusztá agyrém volt ugyan e szerint, de azok legalább még teljesülhetnek idővel, ha magunk is úgy akarjuk és élünk.

Lázás képzeményim csakhamar szerencsésen meggyógyítottak, mert természetem irtózott s féltem, hogy ismét ilyesmiket vagy még szomorgóbbakat kellend látnom, ha a gyalázatos forróházától mielőbb meg nem szabadulok.

V.

Szobalány kalandjai.

A főnebbi erőszakos roham megtöré a forroláz hatalmát, mely eddig fölöttem uralkodék, s eszméletem többé nem hagyott el, ámbár folytonos gyöngeség miatt még mindig örzenem kellett ágyamat, pedig isten látja lelkemet: mily örömet engedtem volna azt ellopni. Meg nem foghatom, mikép bírják némelyek életök nagy részét ágyban henyéléssel eltölteni, tökéletesen egészséges állapotban, miután alattam beteg létemre is úgy égett, mint hatvan éves tiszteletbeli esküttön a különben igen díszes eskütti cím.

Most látám csak, hogy nem egyedül szolgál körülöttem hűséges Bertókom, hanem gondjait azon kimondhatatlanul csinos szobalánynyal osztja meg, kit a tánciskolában láték, s ki még most is a házmester szárnyai alatt élvezé e szabadság kéjeit, s kire, mint látszék, szolgálom klarinetje igen kedvező benyomást tön; mit épen nem csodáltam, mert a szobalányok rendesen nagyon lágy szívvel vannak megáldatva s ki ne tudná, hogy nemcsak lágy fejükre, hanem lágy szívükre is kimondhatatlanul édes és ellenállhatlan hatást szokott az isteni zene gyakorolni, habár nem csalogánytorokból, hanem csak egyszerű klarinetből hangzik is.

Tehát a csinos Háni, kit Ivánkának neveznék, ha kisasszonynya született volna, igen gyöngéden és szorgalmasan sürge körültem, s lehet, hogy javulásomat kitünőleg jó ápolásának köszönhetém, mert - valljuk meg nyíltan - valamint egészséges korunkban nem élhetünk nők nélkül, úgy betegségünkben is egyedül csak ők azok, kik bajunkat enyhíthetik. Úgy van, tisztelet, becsület, de igazság is, a nők ejtik rajtunk a legveszélyesb, a legsajgóbb sebeket, de viszont egyedül csak ők ám azok, kik testi és lelki sérveinkre enyhítő balzsamot öntenek. Éljenek tehát a nők, és - mi is, hogy egymás életét kölcsönössen édessé és kellemessé tesszük!

A beteg rendesen unalmas szokott lenni, a türelmetlen beteg férfi pedig mindenkor kiállhatatlan, s azért reményelem, hogy nyájas olvasóim csak örvendni és nyerni fognak, ha darab időre elnémulok, s helyettem inkább a szobalányt beszéltem, ki rövid életének kalandait ezek szerint mondá el:

Én, tudniillik Háni szobalány, születésemről csak annyit tudok, hogy parányi lánynak születtem, s hogy valamint anyám, úgy atyám is mindenesetre volt, mert különben bizonyosan nem is születhettem volna. Lassanként és épen kellő időre, azaz hét év múlva, hét éves lettem, s azon idő óta mindenre tisztán emlékszem, mi velem és körülöttem történt.

Falun laktam, igen csinos házban, igen jó emberek között. A háziúrról csak annyit mondhatok, hogy igen jó s köztiszteletben álló férfi volt, és irántam mindenkor rendkívüli nyájaságot tanúsított. Nőtestvére, ki a házi gondok egész terhét egyedül viselé, igen szép és szelíd teremtés vala, ki mindig leggyöngédebb anyai szeretetet éreztetett velem, ámbár gyakran mondá, hogy szüleim mindjárt születésem után elhaltak, hogy ő és bátyja könnyöreltből vettek engem magokhoz. Igazat mondott-é vagy nem, azt mindeddig nem fürkésztem, mert az életet mindig nagyon becses ajándéknak tekintém, s azért adójának nyomozását igen fölöslegesnek tartottam, főkép miután az jónak hívé rólam nem gondoskodni.

Nevelő szüleim s a falú okosabbjai többször fülem hallatára mondák, hogy szép és ügyes gyermek vagyok, s én ezt örömet elhivém, tudván, hogy az idősebbeket tisztelni kell; már pedig a tiszteletnek legillőbb nyilvánítása az, ha valakinek minden korlátozás nélkül hiszünk.

Olvasni, írni és kötni csakhamar megtanultam s nyolcz éves koromban már táncolni és énekelni is derekasan tudtam, és nem volt a faluban pacsirta és kecske, melylyel a versenyt bátran ki nem állhattam volna.

Ekkor szemfényvesztők érkeztek falunkba, kik magokat nemzeti színészeknek nevezték. Az igazgató oly szépen dobolt házunk előtt, hogy nevelő anyám, kit mindig nénikének kelle neveznem, meghallgatá kéréseimet, s elvitt magával az uraság juhaklába, hol a játék adatott. Az öreg kocsis azt tanácslá, hogy zöld tyukhúrt tegyek cipőmbe, s akkor aztán nem lesz a szemfényvesztésnek fölöttem ereje, és mindent a maga valódi alakjában fogok látni.

A jó tanácsot híven követém, és csakugyan hasznát is vettem, mert meggyőződtem, hogy nem szemfényvesztőket, hanem egészen közönséges embereket látok jöni, menni, és igen sokat beszélni, a mit én ugyan nem értettem, de a mi bizonyosan nagyon szép volt, mert a színészek is igen szépek voltak és csupa aranyos ruhákba öltöztek.

Egykor épen táncoltam a tornácban, midőn az igazgató házunk előtt dobolt. Ő rendkívül elragadtatva látszott s addig ostromlá nénikét, míg végre megengedé, hogy az akolban táncoljak. Tiszta merő aranyba öltöztetett az igazgatóné, kinek fiával oly remekül táncoltam, hogy az ispán pipájában csupa bámulásból a tűz kialudt, mi még eddig soha nem történt meg rajta. Másnap ismét táncolnom kelle s ennek hírére, még az uraság szobalánya is eljött az akolba, mi az igazgatót annyira magánkívül ragadá, hogy erővel el akart magával vinni. Eleinte nem igen hajlottam ugyan csábításaira, de utóbb annyit beszélt a sok arany ruháról és feneketlen boldogságról, hogy végre csakugyan rászántam magamat, és megszöktem a színészekkel.

Eleinte nagyon tetszett nekem ezen rendetlen élet, mert enni ugyan nagyon keveset kaptam, de dolgoznom és tanulnom nem kellett, s táncolnom és dalolnom mindig szabad volt; azonban utóbb, midőn már nagyon távol valánk korábbi lakhelyemtől, az igazgatóné azt akará, hogy ebéd után mindig én mosogassam el az edényt, mert ő nem akará többé kezeit rongálni. Igaz ugyan, hogy mi csak nagyon ritkán szoktunk meleget ebédelni, s így egy hétben alig kelle háromszor mosogatnom; de én ezt is sokaltam, mert azt hittem, hogy ahhoz, ki táncolni tud, nem illik a mosogatás.

Boszúságomban örömet törtem volna össze sokszor az edényt, de mind fából és pléből volt az egész asztali készület, s így legjobb szándék mellett sem teheték bennök kárt. Azonban mind ezt még csak eltűrtem volna valamikép, de az kimondhatlanúl fájt szívemnek, hogy este aranyos ruhában táncoltam, nappal pedig cipő nélkül és elrongyollott karton-szoknyácskában kellett járnom, sőt mi több, szép fehér ruhámból, melyet hazulról magammal vittem, az igazgató, ki hajdan szabólegény volt, kurta köpönyeget varrt magának, bőrszönnel piros keresztet festett rá, és vitézeket játszott benne.

Már szinte hazamenetelre akarám magamat határozni, de részint kemény fogadtatás, részint eltévedés miatt annyira féltem, hogy e szándékot nem merészlém végrehajtani.

Ily nyomorban értem el tizenkettedik évemet, midőn az igazgató Pestre utazott, reménylven, hogy ott kenyeret kap, mit ő már nem adhata többé társainak; várakozásában mindazáltal nagyon csalatkozott, mert a magyar színészek akkor még a Beleznay kertben játszottak, s falat kenyerőket teljességgel nem oszthaták meg vele, sőt inkább magok is mással szerettek volna osztózni.

Ezen végső csapás megrepeszté szívemet, s első pillanatban elhatározám, hogy egyenesen a Dunába ugrom; ámde a sorsnak végzései titokteljesek, s kerekeit emberi kezek nem forgathatják! A Duna be volt fagyva s gyilkos szándékomat nem teljesíthetém.

Erre mindazáltal úgy sem volt szükségem, mert kínzóim a művészet magyar pályadíját elnyerték, azaz, tökéletesen tönkre jutottak. Nem volt hová lehajtniok árva fejüket, és nem volt kenyerök, melylyel kiáltó művészi gyomrukat illedelmes csöndre bírhatták volna. Azonban, a valódi művész soha nem esik kétségbe, mert lángesze által minden bajból kisegíttetik.

Így történt az most is. Az igazgató, pusztán könyörületességből, mert vándorlevele nem volt, ámbár eleget vándorlott, munkát kapott egy zsidó ruhaárusnál, az igazgatóné szakácsnének állott be a vörös ökörhez címzett vendégfogadóban, s én pesztonkává lettem Dongai grófnő ő méltóságánál.

Így fizet be az embernek a bérkocsis-gorombaságú sors, mely nem kíméli a fenségest, nem a művészetet, nem a szépet, hanem mindent egyenlő zsarnoksággal gázol el, mit romboló útjában talál!

Az igazgató, ki királyokat játszott ki az éhezésben és művészi kitűrésben ritkítá párját az egész széles Magyarországon, ki társaságának minden tagját mindenkor oly örömet és becsületesen fizette volna, ha pénze lett volna, ki nemcsak dobolni, hanem még írni és olvasni is tudott, ki a legnyomorúbb csárdában sem maradt adós, midőn pénze volt, ki némely este három szerepet is játszott, és ezenkívül még a gyertyák hamvát is elkoppantá keztyűtlen ujjjaival, ki kedvező körülmények közt magosra emelkedett volna, ki három személylyel is el tudta a harmincz személyes drámákat játszani, - ezen nagy férfi most tűt, gyűszűt, czérnát és vasalót kezelt, s napszámosok és bérkocsisok számára ócska nadrágokat javíttatott!

És az igazgatóné! Ezen szellemdús asszonyság, kinek oly jó kérő szája volt, hogy a legkonokabb paraszt bábától is ki tudá fekete selyem kötényt csikarni, midőn, királynét játszván, bársony-palástban kelle megjelenie; ki e kötenyt mindenkor lélekismeretesen visszaadá, ha történetesen rögtön nem kelle távoznia; ki a természetes magyar boron kívül soha nem használt egyéb pirosítót; ki a kártékony fényűzést nem ismeré, és színpadon soha nem viselt valódi gyémántokat; ki hűségét bizonyosan soha nem szegte volna meg, ha azt valaki valaha bármily keményen ostromlotta volna is; ki soha nem haragudott meg, ha színészei nem csókoltak neki kezét; ki egyetlen színésznővel sem kapott hajba s ki minden fiatal szerepet vonakodás nélkül vállalt el, ámbár ötven tavasz csókolá már virító halántékait; ki a tisztaságot oly hön bálványozá, hogy egész társaságának fehér ruháit saját kezeivel mosá, midőn társasága ily fényűzési czikkel történetesen el volt látva; ki - oh, de ki bírná bokros érdemeit elsorolni! S mégis ezen asszony, ezen megfoghatlan művésznő, a nemzeti Tháliának ezen kimagarázhatlan buzgalmú papnője, most silány főzőkanalat kényszerült kezelni a tragikai hatású tör helyett, s a vészes következményű méregpohár helyett - silány hagymás rántást kelle kevernie!

Hát én! Én, kinek táncza már nyolcz éves korában egy falusi ispán pipájában a tüzet elaltatá; ki a művészi irígységet még nevére sem ismerém; ki egy pár piros czipőért tüzes parázson is tánczoltam volna; ki szeszélyből egyszer sem betegültem meg; ki az éhezést oly hamar megtanultam, és a burgonyát is úrias lakomának tartottam; ki idővel arslánokat foghattam volna művészi targonczámba; ki díj és szerződés nélkül tánczoltam, és szerződésemet mégis soha nem szegtem meg; ki tizenkettedik évembe fordultam, s mégis, tánczosnő létemre, egyetlen férfit sem csábítottam el, sőt még csak az igazgató kegyét sem vadásztam, ámbár egykor új czipőt kaptam volna tőle, ha pénze lett volna; ki keringő zenére is el tudtam a magyar tánczot járni; ki idővel koszorúkat, verseket és más mindenféle zöldségeket kaphattam volna; én - én - makranczos grófkisasszony mellé kerültem, ki még csak három éves volt, s már is husz vénasszonyt halálra tudott volna szeszélyeivel boszantani.

Sors, iszonyú és borzasztó kegyetlenségű zsarnok sors, ha neked ezen otrombaságaidat valaha megbocsáthatom, úgy soha, de soha egyetlen csók se pirosítsa meg ajkaimat! -

Így végzé siralmas történetét Háni, a csinos szobalyányok ezen legfinomabb kiadásu díszpéldánya, s én nagy megindulással legeltetém rajta szemeimet, míg Bertókom keze fejével diónyi könyecseppet törölt ki ily munkához épen nem szokott szeméből, mi azt hiteté el velem, hogy szívének szénája nem legjobb rendben van. Izlését azonban mindenesetre dícsérnem kelle, és így fölindulása miatt épen nem birtam rá neheztelni.

A kölcsönös megindulás ezen ünnepélyes pillanatai után, igen nyájas és mintegy atyai hangon így szólék a deli szobalányhoz:

- Meg kell vallanom, Hánika, hogy a konok sors igen méltatlanul bánt veled; de vigasztald magadat azzal, mikép vannak a világ történeti évkönyveiben példák, hogy királyok és nagy hősök is semmivé lettek a vaskaru sors ércz csapásai alatt.

- Igen, - sóhajtja szörnyű elszántsággal Háni - de mi művészek voltunk!

- Igaz, s méltó fájdalomdat tiszteltem.

- Mily jól esik az embernek az ily méltányos megismerése az érdemnek!

- Háni!

- Méltóztassék.

- Valamire figyelmeztetlek.

- Mire?

- Sokat eltitkoltál.

- Oh, nem!

- De mégis.

- Csak méltóztassék kérdezni.

- Történeted csak tizenkét éves korodig terjed, pedig már idősebbnek látszol valamicskével.

- Valóban idősebb vagyok néhány esztendővel.

- S további életed felől semmit nem mondhatsz?

- Legalább érdekest nem igen mondhatok magamról.

- Talán mégis, például: egy pár szerelmi kalandocskát.

- Oh kérem, minek méltóztatik engem tartani, nagyságos uram!

- Igen derék és nagyon csinos szobaciczuskának, jó Háni.

- Kérem, én nem vagyok olyan, mint a többi.

- Elhiszem, hanem sokkal szebb.

- Nagyságod megszégyeníti.

- A világért sem, csak igazat szólok.

- Én még eddig nem voltam szerelmes.

- És most?

- Most?! Nem méltóztatik vizet parancsolni?

- Aha, értem, te el akartál pirulni, Bertókom pedig a bajuszát pödörgeti. De félre a tréfával. Háni, te azt mondád, hogy akkor, midőn a művészet templomát elhagyád, Dongai grófnő szolgálatába állottál?

- Igen, mint pesztonka.
- S hány esztendeig voltál ott?
- Csak kevés nap előtt hagytam őt el.
- Ez is mutatja, hogy derék lány vagy, mert különben nem maradtál volna meg oly sokáig egy helyen. És miért hagytad őt el?
- Féltett udvarlójától, s e miatt egyszer előtte rút békának nevezett.
- Téged?
- Igen.
- Szörnyűség!
- Azt csak nem tűrhettem el.
- Semmiesetre. És ki azon udvarlója?
- Dalmer báró.
- Látod, Háni, engem mind a báró, mind a grófnő érdekel kissé, s nagyon szeretném, ha viszonyukról némi fölvilágosítást kaphatnék.
- Fölvilágosítást?
- Igen.
- Én a grófnő minden titkát tudom, még azt is, melyről szentül hiszi, hogy még csak nem is gyanítja senki.
- Kíváncsivá teszesz.
- Higyje nagyságod, hogy a rút béka ugyancsak árthatna neki.
- Tehát szólj.
- De előadásom hosszacska lesz.
- Annál jobb.
- Még eddig senkinek nem szóltam ugyan, de nagyságod oly szives úr, hogy teljesítnem kell parancsát.
- Csak minden tartózkodás nélkül.
- Úgy mondok el mindent, mikép részint a többi cselédektől hallám, nagyobb részint pedig magam látám, s a grófnő némely vigyázatlan megjegyzéseiből sejtém.
- Csak rajta.

A szobalány széket vont, parancsomra ágyamhoz leült, s a következő történetet mondá el.

VI.

Uj titkok.

Gerdai gróf fényes család utolsó ivadéka volt, igen természetes tehát, hogy testi és lelki nevelése nem hanyagoltatott el, hanem minden tekintetben rangjához illőn rendeztetett. Különösen az anyagi nevelés volt az, melyre magas szülei legnagyobb gondot fordítanak, mert, mint utolsó csemetének, számos új ággal kelle a sok százados családfát ellátnia. Legtáplálóbb eledellel élt, kénye szerint aludt, sétált és lovagolt, s szeszélyeit mindenkin korlát nélkül gyakorolhatta, hogy ellenkezés által boszúságra ne gerjesztessék, s ennek következtében el ne sorvadjon.

Tizenötödik évében némi elemi oktatásban részesült, s öt év múlva, szüléinek halála után külföldre utazott, az élet finomabb élveit is megismerni óhajtván. Páris és London, mintegy húsz év alatt, nemcsak jószágainak, hanem testének erejét is tökéletesen kimeríté, s ő visszatért hazájába, mert a nagy világvárosokban szégyenlett már szerényebb lábon élni, s azon fölül megrongált egészsége is nyugalmat igénylett. Mind ez egyébiránt oly mindennapi tünemény, hogy említést is alig érdemel.

Jószágait igen szomorú állapotban lelé, s tiszteinek nagyobb része, mindjárt hazatérte után, leköszönt, mert szerzeményöket kényelmesen akarák élvezni. S azért nem is igen gáncsolhatni őket, mert gazdálkodásuk által legalább sok pénz a hazában maradt, mely különben a francziákat és angolokat gazdagította.

A grófnál, számos hitelezőn kívül, a hűséges ragaszkodású köszvény is jelenteni kezdé magát, s e két kellemetlen körülmény házasságról gondoskodásra birta őt.

Végig jártatá tehát szemeit a tejfölös körökben, mikép a főbb körök magokat, isten tudja mi okból, nevezni szeretik, és kevés hónap múlva Foszlány Ida grófkisasszonyban szép és igen gazdag menyasszonyt vezetete oltárhoz.

E házasságnak Izabella lett egyetlen gyümölcse, ki a magas törzshez tökéletesen méltó vala, mert atyjának minden testi s lelki tulajdonságait, azaz: minden hibáit teljes mértékben öszpontosítva öröklé. Anyja csakhamar meghalt, s a gondos atya mindent elkövetett, hogy lánya hozzá mindenben tökéletesen hasonló lehessen.

Ezen kíváнатát a rendes, czélszerű, finom nevelés legóhajtottabb sikerrel koronázta. Izabella még a felhőkre is parancsoló tekintettel nézett, s görcsöket kapott, ha kíváнатára rögtön nem oszlottak el. Az embert, ki hozzá nem vala hasonló, csak eszköznek tekinté, melyet kény és kedv szerint törhetni el. E mellett fényüzési vágya határt nem ismert, s e tekintetben még atyját is fölül multa, ámbár ez minden lehetőséget megkísérte, hogy lánya szörnyű pazarlásán túltehesen.

E kettőztetett kölcsönös nemes vetélkedés csakhamar kimeríté a roppant vagyont, és az érdemes atya aggódva kezdé a szép Izabella számára gazdag férjet keresni, kinek vagyonából az eddigi víg életet folytathatná. Ez azonban igen nehéz munka volt, mert házasodható fiatal rangtársai szinte szereték a rendkívüli fényüzést, s többnyire hamarabb tértek vissza külföldről, mint ő, azaz: hamarabb pillantottak erszényök fenekére.

A körülmények mindinkább nagyobbuló veszélylyel fenyegetöztek, s Izabella mindenre, csak visszavonulásra nem lévén kész magát elszánni, mindkét szemét behúnyá, s régi nevét, fiatal kezét és számos adósságát Dongainak nyújtá, ki csak új nemes volt ugyan, de atyjától annyi ó aranyat öröklött, hogy ugyancsak ember kelle roppant vagyonának eltékozlására.

A házasság szerencsés megkötése után az öreg gróft három vagy négy év múlva az öröm és köszvény csakhamar megölték, s Izabella, ki azért még mindig grófnőnek nevezteték, külföldi fürdőbe rándult férjével, hogy szeretett atyja s mestere halálát könnyebben feledhesse.

Hogy Izabella nem szerette férjét, azt talán nem is kell mondanom, mert hiszen jól tudjuk, hogy vannak oly körök, mikben ily kötéseknél leginkább csak az illedék vagy birtok tekintélye határoz, s a szív rendesen nem élvezheti a szólásszabadság szép jogát.

És Dongai? Ez azon közönséges bangók egyike volt, kik kimondhatlanul boldogoknak tartják magokat, ha mesteremberből nemessé, s utóbb grófnő feleségök első komornájává válhatnak. Ő tehát lelketlen volt, tivornyázott, és egyebet nem kívánt. E szerint neje, ha még lett volna is benne némi csirája a jónak, melyet okos férj a rossznak elnyomására megerősíthetett volna, ily ember oldala mellett véggkép gonosz szellemének áldozatává lőn.

Ugyanazon fürdőben bizonyos Dalmer báró is mulatott akkor, ki nemcsak az egész főrangú hölgyvilágnak, hanem egy igen gazdag pesti zsidónőnek is kedvencze volt. Ezen utóbbi különösen nagyon ragaszkodott hozzá, s nem is sejté, hogy szívét másokkal osztja meg, mert az ügyes báró nála más név alatt udvarolt, tudván, hogy minden magas körből száműzetik, ha ezen aljasnak magyarázandó viszonya napfényre jőne, mert vannak emberek, kik a bűnt csak akkor tartják bűnnek, ha szokott társasági viszonyaikon kívül követtetik el. Hogy ezen árulást a zsidónő nem tudá meg, azt könnyen gondolhatni, mert ő azon fényes zárt körökhöz még csak távolról sem közelíthete.

Dalmer fényben uszott, sokat költött, s ámbár kártyaasztalnál többnyire szerencsésen játszott, mégis általánosan föltűnt pazarlása, melylyel több kis fejedelem is alig mérközhetett volna, s melyet a zsidónő erszénye sem lehetne képes tartós forrással ellátni. E mellett fiatalság, deli külső és legcsábítóbb társalgási modor egyenlően ajánlák őt.

Hogy a szépnem e bálványa Dongai grófnő, a szép Izabella figyelmét sem kerülte el, az igen természetes, valamint az is, hogy Dalmer e figyelmet lehetőségig hasznára törekvék fordítani, de csak bizonyos pontig; mert Dalmer éles látású szemei csakhamar átláták itt, hogy mindent nyerhet, ha vigyázva lép föl.

Izabella ellenében tehát búskomoly és erényes andalgónak szerepét játszá, ki a bűnnek árnyékától is irtózik, s élete legnagyobb üdvét is kész inkább föláldozni, mint lélekismeretét bemocskolni, s azt bűnre tántorítani, kiért szíve olthatatlan tűzzel lángol.

Ezen ügyes fogás által Izabella lelke előtt egészen új mezőt nyitott, mely eddig ismeretlen volt neki, miután kívánatai korlátra még soha nem akadtak. A pillanatnyi fölhevülés legyőzhetlen szenvedélylyé alakult, melyet csak az illedék törvényei birtak még fékezni.

Ez volt azon pont, melyre Dalmer a szenvedélyes grófnőt juttatni akará, s most, tettetve magát, mintha iszonyú szenvedélyének árjától akaratlanul ragadtatnék el, magán kívül Izabella lábaihoz omlott, s a leghevesb szerelmi nyilatkozást tevő, mely valaha halandónak ajkait elhagyá.

A grófnő szíve lázasan dobogott, szemei kéjtől lángoltak, szerelmet lehelő ajkai megnyíltak és a báró - dühösen homlokára ütött, s őrült gyanánt rohant ki az illatos tereméből.

Izabella szobor gyanánt meredezett utána, s fél óráig maradt mozdulatlan helyzetében, meg nem bírván e viharos jelenet okait és jelentését fejteni. A báró minden szavai a legtüzeseb szerelmet leheltek, minden mozdulata, minden tekintete legforróbb szenvedély kifejezését tolmácsolák, s mégis azon pillanatban tűnt el, midőn azt kellett volna hallania, hogy - szerettetik.

Kétségei közepett levél lépé meg a grófnőt, levél Dalmer bárótól, melyben a szenvedély legörjögőbb kifejezéseivel nyilvánítá, hogy távoznia kell, mert iszonyú szenvedélye fölött

többé nem bir uralkodni, s inkább százszoros halállal kész kimulni a legborzasztóbb kínok közt, mint azon hölgyet, ki minden gondolatát sajátjává tévé, olyasmire csábítani akarni, mi által kötelességei sérelmet szenvednének; azon hölgyet, ki ha szabad volna, őt halhatlanná tehetné szerelme által, s kinek ő birtokait, sőt egész életüdvét oly kimondhatlan kéjjel tudná fölálldozni, habár mindezek által csak egyetlen mosolyt nyerhetne is jutalmul, melyet nemcsak a szív, hanem a törvény és vallás is szentesítene.

Ily hangon még senki sem szólt a grófnőhez, s e hang minden korlátot lepattanta szívéből, és határtalan szenvedélylyel tölté azt el, melyen kívül egyebet többé nem látott, nem hallott és nem érezett, tökéletesen igazolván azon állítást, hogy a legönzőbb, leghidegebb szív tud legdühösebben s kiolthatlan lánggal szeretni, ha valaki oly hatalmas szózáttal bir, mely annak jeges kéréget áttöri.

A báró csakugyan elutazott, s időről-időre hasonló tartalmú levelekkel tüzelé a grófnő heves szenvedélyét, melyet a távollét már különben is óriásilag táplált. Eddig még csak türheté férjét, de most már csupán azon akadályt kelle benne szemlélnie, mely őt az élet minden üdvétől elzárá. Az eltérés tehát legkérlelhetlenebb gyűlöletté változott, mely a legiszonyuba is képessé tévé az akadályt ismerni nem tanult grófnőt.

Több hónap mulva a főnebbi események után Olaszországba utazott férjével, honnan három hónap mulva mint - özvegy tért vissza, testén a gyásznak fekete színével, s arczán sóvár kéjnek rózsáival. Dongai Terricinában rablók által gyilkoltatott meg, mit az özvegy hiteles bizonyítványokkal tanusított, ki most már a házassági szerződés világos értelme szerint, elhunyt férje vagyonának fele fölött szabadon rendelkezhetett, másik felét csak lányának halála után birhatandván.

Dalmer báróval még mindig levelezésben állott, de a tüzes imádó folyvást távol tartá magát, minek okát az özvegyen kívül senki nem tudhatá meg; de a levelek tartalma nem igen lehele vigasztaló, mert a grófnő arczán a rózsák halványulni kezdének, fekete szemeiből sötét tűz villámlott, s valahányszor négy éves lyánkájára pillantott, ellenállhatlan borzadás látszék tagjait átfutni, s halványsága egészen rémes halottivá változott.

Ily pillanatban egykor e szók törtek ki ajkain: «Ő azt hiszi, attól fél, hogy szerelmemet meg fognam köztetek osztani, s ez megölné őt!»

Egykor este felé egyedül ment sétálni a kis Idával, s egy óra mulva egyedül s kétségbeesetten tért vissza, szörnyű görcsök közt mondván, hogy gyermekét a vásári tolongásban elveszté.

Tüstént leggondosabb fürkészesek tétettek, de a kis Ida nyom nélkül eltűnt. Azóta tizenkét év telt el, de Ida kisasszonyról mindeddig semmit nem hallott.

Ezen szerencsétlenség után Dalmer báró levelei rögtön elmaradtak, s a grófnő hosszú utazásokat tön, a nélkül, hogy nyomába akadhatott volna.

Búskomoran tért tehát vissza Pestre, és szigorú elvonultságban élt, alig költve el negyedrésztét vagyona jövedelmeinek, mi által az évről évre növekedett.

Néhány hónap előtt azonban egészen váratlanul ismét megjelent Dalmer báró, s kevés nap alatt újra kiderült a grófnő homloka, és nyíltan nőszülési fényes készüléteket kezdé tenni, melyek azonban csakhamar ismét elnyomattak, s minden újabb intézkedések oda látszottak mutatni, hogy minden fekvő vagyonát pénzzé törekszik tenni.

Hosszas hallgatását azzal mentegeté a báró, hogy a lengyel zendülésben részesülés miatt Poroszországban elfogatott, s mindeddig oly szoros őrizet alatt tartatott, hogy egyetlen sornyi levél által sem tudathatá szomorú sorsát, melyet még kinosabbá tön azon borzasztó érzés, mely azt sugá neki, hogy az idő ki fogja nevét törteni távol kedvesének szívéből.

Egyszer négy napig távol volt, s visszatérte után egy ifjút mutata be a grófnőnél, kit testvérenek mondott, de csak nagyon ritkán hozott a házhoz.

Így állottak a grófnő viszonyai, midőn házat elhagyám, s szinte könnyebben lélekzem, mióta titokteljes körétől távol vagyok.

A szobalyány ezen elbeszélése, melynek valódiságában semmi okom nem volt kételkedni, rendkívül meghatotta egész belsőmet. Egészen új tömkelege fejlett ki ez által azon ember gazságainak, kit üldözőbe vevék, s most már világosan látám azon okot, mely miatt nyomozásaim daczára sem akart Pestről távozni, sőt kész volt gyilkosságot is elkövetetni, csakhogy, tőlem szabadulván, biztosabban hajthassa végre gyalázatos terveit. Ő tehát a roppant vagyonú grófnőt bizonyosan külföldre akará vinni, hogy kincseit sajátjává tehesse, s ezt, mint látszék, házasság által akará eszközteni. E szerint tehát Móricz felesége, a szép Eszter, csakugyan nem volt felesége, vagy valóban meghalt, habár üresen temetteték is el a koporsó. De hátha csak vagyonát akará e két megcsalatott asszonynak elrablani, s azután Börger Lenkével kivánta azt megosztani? Mert mind az, mit eddig e szép hajadonról hallék, meggyőzött arról, hogy bűnös csábítás által nála semmiesetre nem fog célhoz jutni. De mikép bírhatta Esztert oly hirtelen férje elhagyására? Oh, az ügyes csábítónak könnyen szokott ilyesmi sikerülni oly asszonynál, ki öreg zsugori férj mellett szenved! És mikép jutott a rablók s csalók társaságába, kik személyében főnöküket látszottak tisztelni? Ezt még könnyebben magyarázhatni meg, mert a gazemberek mindenütt könnyen és hamar megismerik egymást, s az előtt, ki köztük legromlottabb és legelvetemültebb, azonnal meghajlanak.

De hát a grófnőről mit kelle gondolnom?! Férjének halála, s gyermekének rejtélyes eltűnése igen gyanussá tévék őt ugyan előttem, de e pusztá gyanura mégsem leheté valót építenem; mert mind a két eset csakugyan véletlenségből is megtörténhetett, s így e tekintetben csak a jövődtől várhaték alapos fölvilágosítást.

Ezen gondolatok sokkal gyorsabban futották át elmémet, mint azokat leirhatám, s miután háborgó kedélyemet ez alatt kissé megnyugtattám, e szókat intézém a szobalyányhoz:

- Itt van még a grófnő?
- Igen, épen ma hallottam az új szobalyánytól, kivel történetesen találkoztam.
- És a báró?
- Azt egy pár hét óta nem látták.
- Mit csinál a grófnő?
- Úgy látszik, hogy még mindig nagy útra készül; szobalyányának azt is monda, hogy a magyarországi levegő egészségének ártalmas.
- Háni, bizhatom benned?
- Tökéletesen.
- Maradj a házmesternél, s légy Bertóknak segítségére szolgálatom körül.
- Örömet.
- Időről időre add tudtomra, ha valamit hallasz grófnőd viszonyairól.
- Értem.
- Ezen beszélgetésünk pedig mindenki előtt titok maradjon.
- Mindenesetre.

VII.

Állatsereglet.

Azon új felfödözések, miket Háni szavaiból meríték, alkalmasint többet tettek egészségem helyreállítására, mint a sok orvosság, mert azóta állapotom szemlátomást javult, s egy pár nap mulva dél felé már sétálni meheték. Mily jótékonyan hatott rám a szabad levegő, midőn gyógyszerbűzű szobámból az utcára jutottam! Testem egészen megújult, s mire a nagyhid-utczába értem, már, hogy úgy mondjam, akár fogadni is mertem volna, hogy soha nem voltam beteg. S ezen kellemes érzésért örömet megbocsátottam azon gazfiaknak, kik miatt forró-lázba estem, annyival is inkább, mert szenvedésemből azon okulást merítettem, hogy bizony csak nagyon becses adomány az élet és egészség, s hogy annál fogva ugyancsak megérdemli a gondos föntartást!

Az utcákon mindent régi állapotban lelék, s szinte jól esett egy kis sajátyszerű szeméthalmot látnom az egyik utca közepén, melyet már betegségem előtt is láttam, mert ebből azt lehet következtetnem, hogy még sem voltam szerfölött sokáig beteg, minthogy különben bizonyosan eltakarították volna már a botrányos szemetet. Egyébiránt ez nem nagy baj, mert ha a frakkos és keztyűs gázt nemcsak járdán, hanem szőnyeges termekben is eltűrjük, ugyan mért ne maradhatna meg a lelketlen gáz is békével az utcán, hiszen ez koránsem oly veszélyes, mint a másik.

Ime, a német színház előtti tér is oly gyönyörű, mint volt. Kövezete valódi arisztokrata szellemmel látszik birni, mert annyi csakugyan bizonyos, hogy az egyenlőség onnan tökéletesen száműzetett. Sok kő büszkén emeli magosra fejét, vagyis inkább tejét, mert hiszen az efféléknek nincs fejök, s valahányszor lecsuszik fölületes simaságukról az ember lába, mindig az alázatos alacsony köveken rúg egyet, ámbár ezek épen nem tehetnek arról, hogy amazok oly magosan hordják orrukat. Így történik ez mindenütt az osztályozott világban, mért ne követhetnék tehát e sok élő példát a német színház előtti kövek is! Sok újdonságíró vádolá már magyar s német nyelven az illető hatóságot ezen hoporcsos és göröngyös kövezet miatt. Szegény rövid látásuk, tehát azt sem bírták fölfogni, hogy ezért inkább nyilvános köszönet kifejezésére kellene a lakosságot fölszólítnotok?! Midőn az ember jó, egyenlő sima kövezeten jár, akkor rendesen a csillagokra, vagy hölgyek szemeire - a mi tulajdonkép mindegy - irányozza tekintetét, és nem igen szokott lába elébe tekinteni. Ily modorú járás-keelés közt pedig, ha az ember korán fog is kelni, mégsem fog aranyat lelteni. Az említett színházterén ellenben a kövezet rosszasága miatt szükségkép mindig le kell szemeinket szegeznünk a földre, hogy nyakunkat ne törjük, és igen hasznos ám ez, mert habár aranyat nem lelünk is, de bezzeg találunk mást! A bérkocsisok ugyanis seregestől állnak azon téren, s lovaik nemes vetélyvágygyal utánozzák azon kétlábú rokonaik példáját, kik azon színház egyik szögletén megállnak, s az illedéket, szemérmet, becsület és mások egészségét fényes nappal kedvökre gyilkolgtatják, a nélkül, hogy ezért bár csak füleiket is levágná valaki. A négylábú lovak tehát buzgó versenyzéssel szemetelnek reggeltől késő estig, s ha a rossz kövezet miatt nem kényszerülnénk szemeinket mindig e gyönyörűen trágyázott téren jártatni, vagyis legeltetni, úgy minduntalan félelmes puhaságú tárgyakba merülnének lábaink. És ugyan mért nem háritatik el valamikép e minden tekintetben botrányos kétféle undokság? Oh, kérem, mindennek van haszna, habár első tekintetre károsnak látszik is. Ime, mily csinos bódé van e pompás téren föllállítva, neve fagyaldá, de jobban illenék rá talán a bélgörcsde cím, mert szorgalmas látogatóit gyakran mulattatja ezen kedélyes betegség. Ezen fagyaldában legjobb a fagyalt, s némelyek azt gondolják, hogy ezt készítőjének kell érdemül fölróni. Épen nem, mert a két és négylábúak említett szép működéseinek gyönyörű kipárolgása kölcsönöz oly

sajátszerű zamatot a fagylaltnak, sőt mi több, azonfölül még egy kis náthával is megajándékozta a csemegézőket, s ugyan ki ne tudná, hogy a nátha rendkívül egészséges, mert sok veszélyessé válható bajtól szabadítja meg az embert. Mind ezekből alkalmasint eléggé világos tehát, hogy a többször említett tér ellen nagyon kár nyilvánosan fölszólgatni, mert az legjobb úgy, a mint van, s épen így illik minden tekintetben az előtte emelkedő épülethez.

E rövid szemle után Dunánk partja felé folytatám utamat, melyen nagy deszkabódét pillanték meg, melyből iszonyú ordítás harsogott. A kifüggesztett képek világosan tanúsíták, hogy állatsereglet van benne, mi mellett különben az ordítás is elég hangosan szólt. Hm, gondolám, ugyan miért ne lépnék e bódéba, most úgyis etetés ideje van, s ilyenkor legérdekesebb a vadállatokat látni. Különben is elég bajba ütköztem már az emberek társaságában, épen nem fog tehát ártani, ha most az egyszer szelidebb társaságba lépek, melyben legalább vas rácsolat által ótalmaztatik az ember azok ellen, kik ártalmára lehetnének.

Beléptem tehát, s mivel alapos okom van hinni, hogy szives olvasóim közül egy sem volt Noe apánk bárkájában, tökéletes bátorsággal mondom, hogy minden tekintetben Noe bárkájához hasonlíta belseje; ám czáfolja meg állításomat az, ki a valódi bárkát saját élő szemeivel látta!

Voltak benne ugyanis tiszta és tisztátlan állatok, csak hogy az utóbbiak osztályából sokkal többen. Engem leginkább azon furcsa hasonlatosság lepott meg, mely az állatok s némely nézők közt uralkodott.

Először is természetesen az oroszlánt vettem szemügyre, melyhez egy kétlábú arslán rendkívül hasonlított, s meg vagyok győződve, hogy saját anyja sem tudná e két állatot egymástól megkülönböztetni, ha az oroszlán sörényét fölégettetné, szemeihez üvegdarabkát csíptetne, tagjait fehér nadrágba és szürke zsákba rejtetné, s fogai közé szivart szorítana, mert: mindegyiknek csak ösztöne van, mindegyik józan értelem nélkül ordít, mindegyiknek nagy körme van, s mind a kettő eszik, iszik, alszik, le- s fölsétál, holnapról nem gondoskodik és hizelgő macskatermészetű, ha körmeit használni nem merészli. Hogy szabadban egészen más a valódi oroszlán, az nagyon természetes, mert a szabadság hiánya minden nemesb tehetséget elől.

Ezen nagy éjszaki medve még csak nem is morog, hanem alattomosan pislog tüzes szemeivel és körmeit mindig készen tartja a ketrecz rostélyánál, prédára várakozva, mert ő csak akkor kap valami után, midőn már tökéletesen bizonyos abban, hogy hatályosan megragadhatja. Csak szakállá hiányzik e medvének, s tökéletesen hasonlítna azon gyakorlott uzsoráshoz ott a szögletben, kit még egy hitelező sem birt megcsalni. Az ily hideg vérű és hidegen számoló medvék és uzsorások rendkívül veszélyesek. Órizkedjünk tőlük.

Mily furcsák ezen majmok! De ugyan minek vesztegetnének fölöttük szót, miután titkon bizonyosan mindnyájan kénytelenek vagyunk magunknak megvallani, hogy kisebb vagy nagyobb mértékben, s egy vagy más tekintetben, bizony mindnyájan hasonlítunk hozzájuk.

Egy kék róka is ugyancsak megérdemlé a figyelmet. Oly szelid, oly nyájas, oly őszinte tekintetű volt, farkát oly szívnyerőleg csóválá, szemeivel oly édesen hunyorgott, pittyedt ajkaival oly kellemesen mosolygott, mintha valóságos ember lett volna, ki épen hatályosan akarja embertársát megcsalni. Ezen róka alkalmasint legalább háromszor ment már csődületen keresztül az állatok közt.

Mennyi szép, czifra tollú és kiállhatlan üres csevegésű szajkó! Bizony szinte azt kénytelen az ember hinni, hogy tizenkét és egy óra közt a váczi utczában sétál.

A hatalmas sas azon távol zugolyban igen szomorúnak látszik, hihetőleg azért, mivel látja, hogy körülötte leginkább csak verebek és ökörszemek hemzsegnek, melyek végre még ki is gúnyolják őt, miután hátán magosra emelkedtek.

Amott -

De ime, az állatsereglet tulajdonosa perselylyel közelít s kérkedő hangon mondja, hogy most eddig még soha nem látottat fog a nagyérdemű közönség látni és soha nem hallottat hallani.

Ugyan mi lehet az?

A perselybe néhány krajczárt csusztatnak azok, kik ily összeget tréfából is nélkülözhetnek, s a tulajdonos meghajtja magát és egy magas ketrecz függőnyeit széthúzza, mely a vadmacska és csörgő kigyó közt áll.

Ah! Ah! Ah!

Ezen szellemdús megjegyzés hangzott minden oldalról.

A tulajdonos hatalmasan köszörülé torkát és mintegy ezeket mondá:

- Nagyságos.

Néhány szabónő és rőfös boltossegéd mozog, mert e cím csak őket illetheti.

- Tekintetes -

Egy pár dajka és pattantyús nyájasan mosolyog.

- És nagyérdemű közönség!

Számos inasgyerkőcz és gyufás suhancz oly kifejezéssel nyújtja előre piszkos nyakát, mintha ezt akarnák mondani:

- Értjük!

- Nagyságos, tekintetes, és nagyérdemű közönség! Itt most oly csodát méltóztatnak látni, melyhez hasonlót Európa és Budapest még eddig nem látott, s melyről bizonyosan senki nem képzelte, hogy azt valaha láthassa. Kimondhatlanul boldognak érzem tehát magamat, hogy e rendkívüli csodát a nagyérdemű közönségnek bámulás, a tisztelt tudós világnak pedig mély vizsgálat végett szemei elébe állíthatom. Ezen csoda egy ismeretlen tengernek eddig még nem ismert szigetén született, honnan a legcsodásb kalandok által jutott birtokomba, miknek elmondásával heteket, sőt hónapokat kellene eltöltenem s azért kénytelen vagyok azokat inkább egészen elhallgatni. Ez tehát - vad lyány és valamint őt nem ismeri senki, úgy ő sem ismer senkit; kígyót, békát nyersen eszik, mit azonban nem szabad nézők előtt tennie, mert sokan eliszonyodnának; vadsága daczára azonban oly szelid, hogy még csak nem is harap, ámbár igen szép fehér fogai vannak. Egyébiránt nagyon szépen tánczol és énekel s csak az kár, hogy szavait nem érthetjük; méltóztassanak mindazáltal elhinni, hogy azok mindenesetre rendkívül érdekesek.

A tulajdonos megtörlé homlokát, intett s a vadlyány kilépvén ketreczéből, az állatok előtti keskeny téren énekszó mellett tánczolni kezdé és a bódé minden zugából hangos éljenek harsogtak, ámbár az éneket nem leheté érteni s a táncz is olyan volt, hogy inkább csak jellemtelen ugrándozáshoz hasonlított, minőt színpadunkon is elég gyakran láthatni.

Már megunám e bohóskodást s épen távozni készülék, midőn a vad kisasszony nagyot ugrott felém, kezeit vállamra tévé s mi alatt fogait mutatá, mintha meg akarna harapni, e szókat suttogá: «Szabadítson meg!» - és ismét hangosan énekelve tovább szökdécselt.

Ez egyetlen másodperc alatt történt s következésképp senkiben nem szülhetett gyanút. Csak most kezdém élesb figyelemre venni a lyányt s minél tovább vizsgálám, annál inkább meggyőződém, hogy ehhez hasonló arcot már láttam, ámbár most nagyon el volt mesterség által változtatva; sőt még hangjáról is azt véltem, hogy egykor már hallottam valahol, noha egészen más hangon énekelt, mint melyen a főnebbi két szót sugá. E kaland rendkívül

fölizgatá kíváncsiságomat s én nem távozáam a többi nézőkkel a bódéból, hanem magamhoz intém a tulajdonost, miután már valamennyi idegenek kitakarodtak.

- Méltóztassék parancsolni, nagyságos uram! - szóla ezer bók közt az állatok uralkodója.

- Küldje ön ki segédeit.

Parancsolatom azonnal teljesítetett, ámbár emberem kissé aggályosan kezdte rám tekintgetni.

- Uram, ön gazember.

- Hogyan?!

- Mondom, ön gazember.

- De -

- Szót sem. Feleljen őszintén. Kicsoda ezen úgynevezett vadlyány?

- Nagyságos uram - kérem - hiszen már megmagyaráztam; - de ha parancsolni méltóztatik, még egyszer is elmondhatom. Itt most oly csodát méltóztatik látni -

- Hallgasson bohóságával! Egyenes választ akarok. Szóljon!

- De mikor mondom -

- Én nem vagyok vad lyány, - kiálta most szívreható hangon a szerencsétlen fogoly. - Istenre kérem, nagyságos uram, szabadítson meg, mert meghalok ezen vadállatok közt, ha kínozóm maga nem öl meg!

- Hallod, gazember?

- Nagyságos uram, kérem -

- Nyisd meg a ketreczet.

- De -

- Hajdukat szólítsak be?

- Jaj nekem!

- Hamar.

- Tüstént.

- Így. Mi a neved, szegény áldozat?

- Rózsa.

- Mosdjál meg.

- Igen, nagyságos uram.

- De kérem, ezen lyányt drága pénzen vásároltam.

- Becsukassalak?

- Ördög és pokol.

- Adj böcsületes ruhát és nagy kendőt e lyánynak. Hamar.

- Legalább méltóztassék költségemet megtéríteni.

- Bottal, ha nem hallgatsz.

- Kész vagyok.

- Kövess!

E szók után a bódéból kiléptünk, s mögötte megállapodván, bérkocsit hozaték, a vad lyányt bele ültetém, helyet foglalék mellette, s szállásomra hajtottam, mert most, miután a sokféle főstéket arczáról lemosá, már tökéletesen ráismertem.

VIII.

Irodalmi vértanú.

Szállásomra érkezvén, rövid ideig beszélgettem Rózsával, ki a szép névre igen érdemes volt s szavaiból azonnal meggyőződtem, hogy nemcsak új titoknak juthatok általa birtokába, hanem alkalmasint kulcsot is kapok majd tőle, néhány régibb titok zárának illő fölnyitására.

Mindenek előtt mély hallgatást parancsolék neki s azután Háni gondjaira bízom őt; magam pedig rövid ebédecské után, mely még mindig lábadozó állapotomhoz volt szabva, egy magyar ujság szerkesztő hivatalába siettem.

Az előszobában egy szőnyeg legényt találtam, ki tökéletes művészi avatottsággal és igen alaposnak látszó tárgyismerettel - csizmát talpalt. E látvány kissé meglepett, s már azt hívtam, hogy eltévedtem; mert azt tudtam ugyan, hogy az ujságokban elég talpra esett gondolatot lelhetni, de ezzel a csizmatalpalást semmi rokonságba nem bírtam hozni.

Kétkedve szólék tehát a legényhez:

- Barátom, én a szerkesztőhivatalt keresem.

A legény mélyet fűrt az árral, pipáját balra mozdítá szájában és röviden csak ezt válaszolá:

- Tessék hát belépni.

- Ide?

- Igenis.

- Azt gondoltam, hogy csizmadiaműhelybe tévedtem.

- Nem, uram. Én csak időtöltésből talpalgatom saját csizmámat.

- Talán tanult mestersége ez?

- Igen.

- Hát miért hagyta el mesterségét?

- Nem szerettem a szurkolást és sokszor hallottam, hogy az ujságírás mellett munka nélkül is meggazdagulhat az ember.

- Ah, tehát ön ujságíró?

- Nem épen egészen, hanem az ujság expeditora vagyok.

- Expeditor?

- Igen, valamennyi ujság az én kezemen megy keresztül.

- Valóban?

- Mind a két városban én hordozom ki az ujságot.

- Ah, értem! Hát meggazdagodott-e már, expeditor úr?

- Eddig még csak gazdám, de hiszen majd rám is elkerül a sor.

- Itthon a szerkesztő úr?

- Nincs.

- Hol van?

- Falura ment, juhocskáit nyíratni.
- Hát jószága is van?
- De mennyi!
- Mikor jó haza?
- Nem tudom. De csak tessék besétálni, első segéde itt van s azzal mindent lehet végezni.
- Hát nem egyenlők a segédek?
- Egyébiránt egyenlők ugyan, de annyiban mégis különböznek egymástól, hogy az első nagyobb fizetést húz és kevesebbet dolgozik, mint a többi; épen úgy, mint a csizmadiáknál az öreg legény.

Tehát a segéddel szólok, gondolám, ámbár nem tagadhatom, hogy én a segédi cím iránt mindig megfoghatlan ellenszenvvel viseltetém, az élet bármely helyzetében találkoztam is azzal. Ezen eszme mindig valami tökéletlenséget foglalt magában nézetem szerint: mintha tudniillik a segéd csak segíteni tudna, de maga nem bírna valamely munkát tökéletesen és önállólag befejezni. S ezen véleményemet több ok látszék támogatni.

Így például táborban és csatákban is alkalmaztatnak segédek, de ugyan mit visznek ezek véghez? Szelet csinálnak, lótnak, futnak, mások parancsait másokkal közlik és így legfőleg lovaik lábainak gyorsasága által tehetnek csak némi szolgálatot.

Némely tisztviselők mellett szinte segédek tartatnak; de ugyan miből áll ezek kötelessége? Annak véghezviteléből, mit főnökük nem tart arra méltónak, hogy maga személyesen végezze el.

Még színházaknál is minden valamire való színész irtózik az úgynevezett segédszerepektől s a kardalnok is csak fejét vakarja, ha végre csakugyan rátukmálják az effélét.

Meglehet, hogy csalatkozom, de, hogy röviden fejezzem ki magamat, én a műveltebb körökben létező segédeket mindig csak a mesteremberek inasaihoz tudám hasonlítani; azaz: oly egyéneknek tartám őket, kik tanuláson és rontáson kívül még minden egyébre alkalmatlanok s következésképp a polgári életben semmi jelentőséggel nem bírhatnak.

E véleményem még akkor is szilárd meggyőződéselem vala, midőn a szerkesztőhivatal ajtaját megkopogtattam.

- Tessék! - hangzott belőlről a válasz, oly sajátos kifejezéssel, hogy azt minden alaptalan gyanúsítás nélkül ilyesmire is lehetett volna magyarázni:

- Vigyen el a manó!

Hm, gondolám, ez nem igen kedvező fogadtatást jósol, s főnebbi véleményemben még inkább megerősödtem; azonban, ha már ennyire jöttem, tehát csakugyan mégis belépek, hiszen legrosszabb esetben sem fogja füleimet leharapni a rossz kedvű segéd.

Példás elszántsággal nyitám meg tehát az ajtót, s ügyes kiszámolással jobb lábamat emelém át először a küszöbön, hogy valami baj, vagy kellemetlenség ne érjen.

Beléptem s az ajtót szép csöndesen betevém, hogy illedelmes föllépésem által a kedvetlen segéd urat kissé megszelídítsem.

Most, szokás szerint, le kellene terjedelmes és hű pontossággal írnom mind azt, mit a szerkesztési hivatalszobában láttam; én azonban nem igen szeretek szokás rabja lenni, hanem inkább saját fejem után járok, s azért inkább azt fogom leírni, mit az érintett szobában nem

láttam, de mit ott szükségkép látandónak hittem, azon fogalmak következtében, melyek szerkesztésre nézve elmémben éltek, s mik nélkül e nemes foglalatosságot teljesíthetlenné hittem.

Tehát: nem láttam tisztaságot, pedig azt hittem, hogy minden, s főleg szellemi munka sikeres előmenetelére a tisztaság mulhatlanul szükséges; nem láttam kényelmet, pedig fogalmam szerint nem igen működhetik jó kedvvel ott a lélek, hol a test sanyarúságot érez, és ennek következtében a lelkét csöndes elmélkedéseiből gyakran fölriasztja; nem láttam rendet, pedig a rendetlenség első kuforrása a szakadozott értéktelen munkának, mert, hol sokáig kell mindent kutatni és keresgélni, ott zavarba jő az elme, s a legjobb gondolatok is eloszlanak; nem láték elegendő segélyforrásokat, minők: könyvek, földabroszok, minden nyelvű külföldi hírlapok és folyóiratok, pedig a legtermékenyebb elme is kiszárad, ha el van a tudás forrásától zárva, mikből időről időre merítnie kellene, mert mulattatásra lehet ugyan az életből folytonosan meríteni, de oktatásra ennél valamicskével több kívántatik; nem láttam levelek halmazát, pedig a haza ügyei érdeklik leginkább a haza polgárát, és csak ezek azok, miket soha nem unhat meg; nem láttam sok dolgozó embert, pedig egynek, vagy csak kevésnek munkálata egyoldaluvá teszi az ily vállalatot.

Üdvözlésemre a segéd letevő tollát, fölállott, rendkívül fanyar pillantást vetett rám, melyet elég rosszul sikerült mosolylyal törekvők fődözni, s épen oly ércztelen, mint kedvetlen hangon kérdé:

- Előfizetni méltóztatik?

Én igen nyájasan felelém:

- Nem.

A segéd leült, tollát kezébe vevé és kérdezőleg tekinté rám.

Tekintetét megértém, valamint azt is, hogy nincs kedve hosszas mulatozásra, röviden tehát csak ezt mondtam:

- Nagy gazságnak juték nyomába és szeretném nyilvánossá tenni, mert személyesen nem akarok bele avatkozni.

- Le van a tény írva?

- Nincs, majd elmondom.

- Bocsánat, nincs időm az efféléket meghallgatni és leírni, mert főnököm nincs honn, s minden teher rajtam fekszik.

E szók után előtte fekvő német hírlapba tekinté és hihetlen gyorsasággal fordítá tartalmát magyarra.

Közelebb léptem tehát és kissé sürgetőleg szoltam:

- Majd leirom tehát, ha nem vagyok itt önnek terhére?

A segéd némán mutatott egy poros székre, papírt tolt előmbe és munkáját nagy sietséggel folytatá. Kendőmet a székre terítém, ráültem, öt tollat egymásután megpróbáltam, de egyikkel sem tudtam írni; tollkést kerestem tehát, s mivel ezt nem leltem, a papirosollóval törekvém az egyik tollat kissé kezemhez idomítani, a mi hosszas fáradozás után csakugyan sikerült.

Már épen tentába akarám a szeszélyes alakú tollat mártani, midőn az ajtón kopogtak.

- Tessék! - hangzott ismét kedvetlenül a segéd ajkairól.

Az ajtó megnyílt, s egy nem annyira szép, mind rendkívül vastag asszony lépett be. Egészséges színe világosan tanusítá, hogy faluról jött, s keztyütlen terjedelmes kezeiből könnyen

lehetne következtetni, hogy igen jó gazdasszony, mikor otthon van. Ezenkívül még azon igen különösen jellemző sajátsággal bírt, hogy egyetlen szót sem szólt a szokott üdvözlés elmondása után, hanem három zsebet gondosan megmotozván, a harmadikból pápaszemet vont elő és orrára illeszté.

A segéd nyugodtan mártá be tollát és szintoly nyugodtan folytató a fordítást.

Az asszony ez alatt zsebeit egymásután az asztalra üríté és gondosan keresgélte a beléjük rejtett s most napfényre jött mindenféle közt; de siker nélkül, mert a sok limet lomot egymásután ismét zsebeibe mélyeszté és keblében keresgélte, honnan ismét sok mindenfélét vont elő, de szinte oly kevés sikerrel, mint előbb. Végre zsebkendőjét is fölbontá, de abban csak kalácsdarabkák voltak szemlélhetők, következésképp a keresett tárgy innen sem került elő. A zsebek még egyszer megmotoztattak, de hasztalan; az asszony tehát rendbe szedé magát s bosszúsan szóla:

- Bizonyosan a csézában feledtem.

Ezen fontos megjegyzés után minden további szóváltás nélkül távozott, s én a tollammal a tentatartó felé közelíték, mert ezen jelenet alatt nem tudtam írni, azonban ismét kopogtak az ajtón.

- Tessék!

Egy czifra uracs zuhant a szobába és föltett kalappal az asztalra ülén, vagyis inkább vetvén magát, iszonyú füstfelhőt bocsáta ki száján és leirhatlan kevélységgel szóla:

- Én Bukfenczy táblabíró vagyok, mondja meg hamar, melyik számban volt a -i lóárverés hirdetve?

A segéd bevégezé a megkezdett sort, kalapját hideg arczkifejezéssel föltevé és igen nyugodtan szóla:

- Nincs időm annak fürkészésére.

Bukfenczy úr bámulva tette le kalapját és - oly csöndesen tűnt el, mintha soha meg sem jelent volna, a segéd pedig letévé kalapját és minden fölindulás nélkül folytató munkáját.

Hm, gondolám, ezen segéd nekem tetszeni kezd. Ugyan ki fogja Bukfenczy urat a lóvásárra hajtani?

Tollamat a tentatartó felé vándoroltatám, de ismét kopogás.

- Tessék!

Egy igen tisztességes öreg úr lépett be, kalapját, botját s pipáját az ablak párkányára tévé, és erőteljes mély hangon szóla:

- Előfizetni szeretnék.

A segéd arcza kissé felderült, s hangja nyájasabban mondá e szót:

- Méltóztassék.

- Fél esztendőre.

- Ki részére méltóztatik?

- Magamnak.

- Becses nevét kérem.

- Hát nem ismer uraságod?

- Nincs szerencsém.
- Tehát Czombos Boldizsár.
- A cím?
- Táblabíró.
- Lakása?
- Kaszaháti puszta.
- Utolsó posta?
- Járomháza.
- Méltóztassék, itt a nyugtatvány.

Tekintetes Czombos úr végig olvassa a nyugtatványt, még egyszer s harmadszor is átolvassa, mi alatt a segéd tüskén látszik ülni és végre nagy álmélkodással szól:

- Hiba történt, kedves úr.
- Hogyan?
- Hiszen ez a ** című ujság?
- Igen.
- Én pedig a *** címűre akartam előfizetni.
- Sajnálom.
- Már bocsásson meg az úr, alázatos szolgálja.
- Ajánlom magamat.

Czombos úr távozik, de rögtön ismét visszatér, és igen nyájasan szól:

- Ugyan kérem, hol lehet csak arra az ujságra előfizetni?
- A -i utcában.
- Köszönöm szépen.

A táblabíró úr utólszor távozott, s a segéd szemeit a német hirlapra függeszté; de ekkor rögtön egy piszkos fiú botlott a szobába és igen éles hangon szóla:

- Pit um khilfeld.
- Itt van, - mondá a segéd, mégsem vesztve türelmét, s ollóval leszelé a papiroslap azon részét, melyet már tele irt, és átadá a fiunak.
- Mit jelent ez? - kérdém őt illedelmesen, mert meg kell vallanom, hogy ezen segédet már csodálni kezdém.
- Ez inas volt a nyomdából, ki külföldi cikket kért a szedők számára; de a sok háborgatás miatt nem igen sokat adhattam neki, s most sietnem kell, mert óranegyed múlva ismét itt fog lenni.

Midőn ez utolsó szókat mondá a segéd, akkor már ismét kopogtak az ajtón.

- Tessék!

A korábbi vastag asszony lépett be és igen engesztelő hangon szóla:

- Bocsánatot kérek, megtaláltam már a czédulát, de csak most láttam, hogy más szerkesztő hivatalnak szól.

- Tehát mit tetszik parancsolni?

- Csak meg akartam az ifjurat nyugtatni. Alázatos szolgálója.

- Ajánlom magamat.

Most rögtön kopogás nélkül nyílt meg az ajtó, s az előszobai száraz ex csizmadia lépett be, kissé fejét vakarva, kissé köhintett, s azután igen ünnepélyesen szóla:

- Tekintetes uram!

- Mi baj?

- Ugyan kérem alázatosan, hová vitték O'Connellt?

- Pokolba!

Az érdekes expeditor meghunyászkodva sompolygott ki a szobából, a segéd boszúsan fogott munkájához, s én őszintén megvallom, hogy a szerencsétlen segédet már sajnálni kezdém és kedvetlenül akarám tollamat tentába mártani, de mégsem juthattam a műtételhez, mert ismét hangosan kopogtak.

- Tessék!

Három úr robogott a szobába, s a legvastagabb ingerült hangon szóla:

- Uram, a -ik számban rágalmazó cikkely jelent meg a -i tanács ellen és mi azon tanácsnak tagjai vagyunk.

- Úgy van.

- Rágalmazás?

- Igen.

- Úgy van.

- Tehát méltóztassanak megcáfolni, lapunk a védelemnek mindig nyitva áll.

- Mi a rágalmazó nevét akarjuk tudni, még pedig tüstént.

- Úgy van.

- Azzal nem szolgálhatok.

- Miért?

- Úgy van, miért?

- Mert levelezőinket becsületes embereknek ismervén, névtitkukat becsületesen megőrizzzük.

- De én akarom.

- Úgy van.

- Ismétlem, nem.

- Pörbe idéztetjük a szerkesztőséget.

- Úgy van.

- Védni fogjuk magunkat.

- Majd elválik!

- Úgy van.

A három tanácsbeli boszúsan rohant ki az ajtón, és mindketten tollunkhoz fogtunk; de ismét kopogás.

- Tessék!

Egy piszkos ember lép be és igen alázatos hangon szól:

- Bocsánatot kérek, egy kereskedő számára boltcízmet kell föstenem, németül és magyarul, nem méltóztatnék a németet magyarra fordítani?

- Szívesen.

A segéd lefordítja a kívánt boltcízmet és átadja a festőnek.

- Alázatosan köszönöm.

- Máskor is jöjjön el és ne ferdítsék el a szép magyar nyelvet.

A festő távozik, mi - de nem, nem fogunk az íráshoz, mert az ajtón kopogtatnak és egy vándorló kalmár tekint be, s tolakodólag szól:

- Szép nadrágkelmét -

- Nem kell.

- Gyönyörű mellények -

- Nem kell.

- Pompás selymekendők - franczia keztyük - nyakkendők -

- Nem kell.

- Csak méltóztassék legalább megtekinteni - igen finom -

- Lódulj pokolba!

- Alázatos szolgálja.

Merkur tolakodó fia még be sem csukja az ajtót, s már három egyén nyomul be a küszöbön és fölváltva szólnak:

- Sertéseladási hirdetést hoztam.

- Mindjárt.

- Pergősi úr nem kapta meg a tegnapi számot, azt monda, hogy nem is fogja többé jártni.

- Tüstént adatok példányt.

- Dergősi ur ezentul Füredre kívánja ujságát jártni.

- Jól van, majd tesztek iránta rendelést, hogy pontosan megkapja.

- Pit um khilfeld.

- Nincs még, várjatok.

Az ajtón ismét kopogtak, még mielőtt e félelmes had távozott volna, s egy száraz kereskedő-legény jelent meg, indulatosan mondván:

- Hirdetésünk nem jelent meg a mult számban, uram tehát visszakívánja az öt forintot.

- Itt van.

A segéd ismét íráshoz fogott és az ajtón ismét kopogtak.

Ez már sok, gondolám, s eltávozám, a nélkül, hogy a kívánt tényt leirhattam volna. Nem birtam tovább tanuja lenni e szörnyű zaklatásnak, s megvallom, hogy a szerencsétlen segéd-szerkesztőket, az irodalom ezen béketűrő vértanuit, azóta szivemből tisztetem, s nyilvánosan kérek tőlök bocsánatot addigi sértő balvéleményemért. -

Távozásom előtt még kértem a szerencsétlen áldozatot, hogy hol szokott estelizni, mert közlendőm iránt mindenesetre bővebben kívántam vele szólni.

Ő a Széchenyi-kertet nevezé, azon megjegyzéssel, hogy rendesen csak tíz óra felé szokott ott megjelenni, mivel dolgai miatt nem lehet előbb szabadulnia.

IX.

Két szív és egy hajdú.

A szerkesztőségi segédttől, kit azok után, miket körülötte egyetlen óra lefolyása alatt tapasztaltam, inkább főszerkesztőnek szeretnék nevezni, a hatvani-utczába fordultam, s haza felé ballagtam, mert kíváncsi valék a vad lány egész történetét megtudni, melynek elmondását még e délutánra ígérte.

Alig haladék néhány lépést, midőn számos embert hallék utánam sietni, vagy legalább mögöttem jöni. Megállapodám tehát egy kalácsárusnő mellett, s visszatekinték. Egy lány és egy férfi közelíte, nyomban sarkuk mögött pedig egy városi hajdú lépdelt, s e három egyént számos bámész követé. A lány oly szép volt, hogy bizonyosan bármely arslán is örömet kísért volna őt és alkalmasint irigylé most a hajdú sorsát. A férfi erőteljes derék legénynek látszott, s fogadni mernék, hogy bármely uri házban is nagy örömmel fogadták volna őt fel komornoknak. Öltözetök csinos és ízlésteljes vala, ámbár föl merem róluk tenni, hogy a divatképet nem igen kísérték folytonos figyelemmel. A hajdú mind ezt nem igen látszék észrevenni, vagy legalább nem tudá eléggé méltányolni az ily külsőségeket, s csak a belső valódi érdemre tekint, mert igen mogorva hangon és teljességgel nem választékos kifejezésekkel nógatá őket sietésre, sőt botját is oly jelentőséggel mozgatá kezében, hogy minden pillanatban erőszakos alkalmazásától lehete tartani. Ugyan mit véthetett e szép pár?

Két öreg asszony sopánkodva panaszkodott a fiatalság romlottsága ellen, mely napjainkban árvizet és más mindenféle nyilvános csapásokat okoz, s melyről az ő idejökben fogalma sem volt ez embereknek. Sopánkodásuk után az egyik a kalácsosnőhöz fordult és ájtatos hangon kérde:

- Fra Száli, nem ismeri ezen két rabot?

Száli asszony végig dörzsölé megfordított barna kezét szürke szemein, mintha könyeket akarna belőlök kitörlni és igen szomorúan felelé:

- Hej, dehogy nem ismerem, dehogy nem ismerem!

- Ugyan kicsodák?

- Higyje el, Fra Vávi, nincs több ilyen két szív a két városban, s most egy goromba hajdú mégis a dolgozóházba viszi őket!

- Mit vétettek?

- Valahányszor szolgálat nélkül volt egyik vagy másik, mindig nálam laktak, minden hónapban legalább két hétig és egyetlen fillérrel sem maradtak adósak.

- Dehogy?!

- Úgy bizony!

- De ugyan mondja el hát történetöket a szegény páráknak.

- Isten neki, hallják tehát!

A történetet én is végig hallgatám, s így elmondhatom azt, habár nem is egészen Száli asszony szavaival, de mindenesetre oly hiven, mikép azt a tárgy fontossága érdemli, sőt igényli. Egyébiránt szabad legyen azt azon modorban előadnom, melyben a világhírű Sue «Vándor zsidó» című regényét ír, melyet a gazdag német irodalom husz fordításban tömöget romlott

gyomrába, melyre a szegény magyar irodalom nem szorult és melyet bizonyosan meg sem fogna egészséges gyomrú olvasó közönsége emészteni.

Az elemek iszonyú csatát vítanak, a villámok borzasztóan ropogtanak, eső és vihar rettentően egyesültenek, s e kettő közé jég és dara vegyültenek.

Az egész természet irtózatossá működésben vala, s a földnek sarkai sirva nyögdecseltek.

Ekkor egy férfi sietve végig a háromdob-utczán, nehéz csizmában, melynek patkója bizonyosan látható nyomokat hagyott volna maga után, ha ezt a kövezet keménysége engedte volna, s a csizma tulajdonkép meg lett volna patkolva.

Az elemek csatáztak, s a kutyák lehorgasztott farkkal vonultak a kapuk alá, de a nehéz csizmájú férfi folyvást előre haladott és szilárd kezekkel tartá kék kanavászból készült esernyőjét.

Az elemcsata oly dühösen folyt, mintha az egész természet meg akart volna pukkadni.

Az utca közepén nagy tó támadott, s a tónak ellenkező partja felé emberi lény közelített.

Ezen ember pedig némber vala.

A némber nagy elszántságot látszott tanúsítani és e tekintetben a csizmás férfihoz nagyon hasonlított.

Ezen némber nem viselt oly csizmát, mely nyomot hagyhatott volna maga után, hanem csak szerény czipőt, melynek egyike hűtlenül elhagyta már lábát.

Most mind a ketten a tónak két ellenkező partjához érkeztek.

A férfi innen oda nézett, a némber onnan ide nézett.

Ezen különböző irányú nézésben egész leirhatlan világfájdalom feküdt.

A némber nem jöhetett át, a férfi nem mehette át.

Ah, kérlelhetlen sors, mért zárad el őket egymástól?!

A férfi átnézett, s a némber is átnézett és szemeikben lelkeik találkoztak egymással.

Az elemek még sem nyujtának békülésre kezet egymásnak, s a férfi és némber sem segítheték át egymást, mert kezeik rövidek valának, mint az élet, s csak óhajításuk nyuladozott oly hosszúira, mint a halál.

A némber kiterjeszté karjait a kanavász esernyő után.

A férfi kimereszté szemeit - a némber után.

A természet vajudva nyögött, a némber rémültében sirt, s a férfi boszúságában szivrehatólag káromkodott, mint a szakadó hideg jégeső.

E két emberi lény két keblében két szív dobogott, de két elméjében csak egy gondolat uralkodott.

Mind a kettő oda kívánta tudniillik az őket elválasztó tócsát, hol még a kukoricza sem terem.

Nagy szellemek gondolatai így szoktak egymással találkozni.

Ámde a tó mind e mellett is csak tó maradt, s a két szív és egy gondolat törvényes tulajdonosai a tó ellenkező partjain maradtanak.

A tó ketté szakítja az utczát, mely szélső határa a széles országútnak, s a némber czipőtlen lába borzad, mert szeptember hónap vége felé közelít, s a felhők alá szökött nap nem küldheti le jótékony sugárait.

Balra házak emelkednek, jobbra szemétdombok áznak, mikről iszonyú tömegek úsznak le a tóba.

Ez a háromdob-utca!

És ugyan kicsoda ezen két emberi lény, kik a természet és szemétdomb ezen irtózatoss vonaglása és ázása közepett a tónak partjain ácsorognak?

A csönd ünnepélyes, e csönd alatt azonban csak a két lény hallgatása értetik.

Honnan jött e két lény, kiket a természet bösz dühe oly konokul választott el egymástól?

A férfi 1840-ben még csak kanász volt és gyakran futott a farkasok elől.

Utóbb ezen férfi paszomántos ruhát öltö tagjaira, s nemcsak farkasok, hanem még szobalányok elől sem futott többé.

Végre a legvadabb szobalányok is szelidülve nyujták neki kezeiket.

És a néember, ki még mindig vágyó pillantásokat röpíté át a tócsán?

Ő szép volt, s néembernek ez többnyire elég, főképp ha szobalány, ne vakmerősködjünk a természet legmagasztosb titkait romboló vad kezekkel leleplezni.

És nevők?

A néember Sári, a férfi Habakuk nevet kapott; ámde ez nem baj, mert hiszen Lélia és Trenmor neveket is kaphattak volna.

Ez tehát nem az ő hibájok.

Örökké fog a természet vajudni és kenetlen sarkaiban nyikorgani?

Nem fognak az égnek keserves könyűi szakadni megszűnni?

Nem fog a habarékos tónak hullámtengere apadni?

Nem! Nem! Nem!

Szerencsétlen Sári-Lélia!

Boldogtalan Habakuk-Trenmor!

Méltatlanul üldözött, szánakozásra méltó áldozatai a sorsnak!

De az erős férfi dacolni tud a végzés vas karával és a gyöngé nő örömet bizza magát az erősebbnek védelmére.

Trenmor ég felé emeli elszánt tekintetét, s kezeinek egyikét ökölbe szorítja és örömet tenné ezt a másikkal is, de ebben a jótékony esernyőt kell tartania.

Egy, kettő, három!

Vihar, némulj el!

Zápor, szűnjél meg!

Tó, fogsz-e apadni?

Nem?

Egy, kettő, három!

Megtörtént!

Trenmor a tóba ugrik, s a hullámok sustorogva ölelkeznek össze térdei fölött és nedves csókokat nyomnak szürke nadrágára.

Lélia hangosan fölsikolt, a mennydörgés gyöngé visszhangot röpít e sikoltás után, és a mennykő és sikoltás a villámok tüzes szárnyain találkoznak egymással.

És mit csinálnak, miután egymással a levegőben találkoznak?

Semmit! Semmit! Semmit!

Trenmor hármát, Trenmor négyet, Trenmor ötöt lép a tónak habarékos szőke hullámai közt, és Trenmor a tónak tulsó partjára érkezik.

Lélia mélyet sóhajt és ájulva dől Trenmor karjaiba.

Trenmor kebléhez szorítja Léliát, s a zajgó tónak tulsó partjára emeli.

Léliának ájulása e közben oly mély, mint a feneketlen tenger; de lélekjelenléte mind a mellett is oly nagy, mint Napoleon nagysága, mert ájulásának közepette kezeibe ragadá az esernyőt, hogy kényelmesebben czipelhesse őt a tulsó partra Trenmor.

A nagy munka megtörtént, s a csatázó elemek bámulnak és Lélia ismét magához tér, midőn czipőtlen lába a vizes köveket érinti.

Lélia!

Trenmor!

Többet nem szólhattak, s némán tekintének egymásra a kanavász esernyő alatt, fölöttök dühös elemharcz, alattok lucskos kövezet.

Énekeljete diadali dalt, oh, költők; mert a két szív megérté egymást, noha a két száj néma maradt.

Boldog pillanat! Két mennykő csapott le egyszerre, két ajak simult egymásra és két szív dobogott egymásért, s csak egy czipőtlen láb didergett!

Ily boldog pillanatokkal fukar szokott a természet lenni, s szerencsés az, kinek életében bár csak egyszer mosolyg is így a boldogság szelleme!

És ezen boldog pillanattól fogva Lélia és Trenmor méltán mondhaták:

Két láb és egy czipő, két szív és egy dobbanás!

Lélia és Trenmor szerették egymást, s a bömbölő vihar mennyei zenévé változott és a napnak mosolygó sugárai fölcsókolák a vizet a hideg kövezetről, s Lélia czipőtlen lába többé nem didergett.

A két szerető nem volt magyar, mert csak egy gondolata volt: egyesülés.

Az egyesülés pénzbe kerül, és a két szerető szegény vala.

Sirjatok, érzékeny olvasók, silány pénz gátolá a szeretők boldogító egyesülését!

Ámde ők helyesen fogák föl a tizenkilencedik század iparüző szellemét.

Lélia és Trenmor pénzt iparkodtak szerezni, pénzt, minden áron csak pénzt.

Iparkodásuk szépen gyümölcsözött, s pénzecskéjük szaporodni kezdett.

De a hidegen számolgotó világ nem tudá hő óhajtasuk végrehajtó eszközeit méltánylani és iparüzéseknek nyomába jutott.

Ez nálunk csoda ugyan, de mégis igaz!

Lélia és Trenmor buzgó törekvése - lopásnak neveztetett, s Lélia és Trenmor a dolgozóházba vezettettek!

Eredjete meg égnek csatornái és potyogtassatok ökölnyi könyeket!

X.

Embervadász.

Lélia és Trenmor szomorú, regényes és mégis valóságos története annyira megrendíté fogékony keblemet, hogy szokott vidámságom minden nyoma eltűnt arczomról, s igen komoly ünnepélyességgel baktattam az országút felé. Érzékenységem annyira föl volt csigázva, hogy ezen szomorú pillanatban talán Beattinival és Móriczczal is ki tudtam volna békülni. Hja, nagyszerű események rendesen nagyszerű hatást gyakorlanak a gyöngye emberi természetére!

Csendes mélézásomból emberi kéz vert föl, mely karomat megragadá. Szemeimet fölemelém, s egészen ismeretlen uracs tekintetével találkoztam, ki legfinomabb izlés szerint volt öltözve és igen fáradtnak látszott. Üdvözlés helyett e szókkal rohant meg:

- Mily véletlen szerencse, hogy önnel találkoztam!
- Nincs szerencsém -
- Ön nem ismer engem?
- Nem.
- Lehetetlen!
- Valóban, nem.
- Megfoghatlan, pedig nem rég a színházban szerencsém - azaz szerencsétlenségem volt ön lábára tapodnom.
- Nem emlékszem.
- Ah, rendkívül örvendek, hogy oly nagylelkűen megbocsáta ön.
- De mondom -
- Kérem, kérem, feledjük az egész kellemetlen történetet, most sokkal fontosb ügyről kell önnel szólanom.
- Méltóztassék, ámbár -
- Ah, értem, értem, sietni méltóztatik; csak röviden fogok tehát szólani. Énekesnőnk ma föllép.
- Az nem ujság.
- Tudom, de rendkívüli ármányok vannak ellene mozgásban.
- Hasonlót hasonlóval.
- Képzelve ön csak, ki akarják füttyölni!
- Valóban?
- Becsületemre mondom.
- Ám füttyölnék, nem bánom, én különben sem vagyok barátja az operának.
- Helyes, helyes, magam is egészen úgy érzek, s szinte örülök a botránynak; reményilem, nem fog ön ma a színházból elmaradni.
- Sőt igen, mert nem szoktam füttyölni.
- Hiszen az nem is szükséges, de az ily botrányos esték mindig nagyon mulatságosak.
- Nézeteink nem egyeznek össze; én a botrányt mindenütt gyűlölöm, s leginkább a színházban.
- Oh, de azért mégis csak el méltóztatik jöni, nemde?

- Nem. Ajánlom magamat.

- De talán -

Én elfordultam és az uracs tova rohant.

És ki volt ezen tolakodó uracs?

Embervadász.

Hogyan?

Igen, embervadász, de nem oly veszélyes, mint az «Utolsó Bátori» embervadászai, hanem nevetséges kullancs, ki a művésznők uszályába szeret tapadni, s nem távozik onnan, habár tüskén, bokron és sáron hurczolják is keresztül.

Vesztegecsünk leírására néhány sort, ha úgy tetszik.

Vannak művésznők, kik nagyon szeretik a nagy díjt, s van közönség, mely az ily nagy művésznőket nem szereti állandóan oly nagyon, hogy nagy díjak folyvást kitelhetnék a színháznak általa hozott rendes jövedelméből. Ez természetesen nagy baj, főleg a nagy művésznőkre nézve.

Az ily embervadász tehát, ki a kullancs irigylésre méltó szerepét játszogatja körülöttök, mivel semmiféle más szerepre nem alkalmas széles e világon, minden föllépések előtt a város valamennyi kávéházát és utcáját bebarangolja, mindenütt botrányról cseveg és leirhatlan szemtelenséggel vadászsa az embereket színházba menetelre és vadászata legtöbb esetben sikerül. A művésznők ugyanis mindenkor birnak tisztelőkkel és ellenségekkel, s ezenkívül mindenkor részrehajlatlan hideg emberek is találkoznak.

A tisztelők az ily felszólításokra nem maradnak el a színházból, hogy a füttyölést tapsaikkal nyomhassák el. Az ellenkező indulatuak szinte elmennek, hogy füttyölhessenek; a semlegesek közül pedig szinte sokan sereglenek színházba, mert gyarló természetében fekszik az embernek, hogy más kárán szeret kacagni, s a botrányok nemcsak nálunk, hanem másutt is rendszeren némi vonzó erővel birnak a nagyobb, vagyis műveletlenebb közönség ellenében. Az ily fogás tehát mindenkor használ, még pedig nem csupán egy estére, mert ha a botrány nem sült el, sokan azt szokták hinni, hogy majd a legközelebbi előadás alatt fog a szörnyű csata véghezmenni. És ezzel még koránsem éri be az embervadász, hanem tolakodása által egy pár hirlapra is némi kis befolyást tud magának szerezni, és azokból buzgón puskázgat a közönségre, dicséretekkal halmoztatva a nagy művésznőt és időről időre szomorú hangú tárogatót harsogtatva szándéklott elmenetele fölött, mely az egész hazát orvosolhatlan vészbe fogná dönteni.

Ezenkívül még igen számos kötelessége van az embervadásznak. Időről időre verselőt tud szerezni, ki egy pár rántott csirkéért a nagy művésznőt megéneklenni tartozik és koszorukat vásárol, miket többnyire maga dobál a szinpadra. Minden előadáson jelen van, s egy pár zsoldost, vagy dalörültet gyűjt maga mellé és akár kell, akár nem, mindig dühösen tapsol, tombol és ordít. E zajgás az unatkozó karzatiakra mindig nagy befolyással van, kik aztán ugyancsak derekasan összeverik első lábaikat és torkukat sem kimélik, ámbár száz eset közül bizonyosan kilenczvenkilenczszer nem tudnák megmondani, hogy tulajdonképen miért tapsoltak és miért koptatták tüdejüket, a minek tudására egyébiránt az embervadásznak nincs is szüksége. Emberek tapsolnak-e vagy lelketlen erőművek, az neki mindegy, csak zaj legyen. Ezen oktan lárma természetesen ellenzéket alkot, s a józanabb rész pisszeg és morog; de épen ez az, mit az embervadász óhajt, ez az igazi víz az ő malmára; mert a színházat sok szabadelmű férfi is látogatja, ezek tehát vagy egyik vagy másik részre azonnal ellenzéket képeznek, s így utoljára a közönség fele tapsol, fele pedig pisszeg, holott különben alkalmasint három negyedrésze meg sem moczczant volna, s mindezt egyetlen embervadász,

vagyis művészeti kullancs okozza, kinek szavára különben a leggyávabb nyul sem ugranék ki a bokorból.

Ezen fölélesztett ellenzéki szellem azután általános élénkséget szül a közönségben, mely rendes pártokra szakad és az izgatást egyik vagy másik részre színházon kívül is folytatja és így a nagy művésznőnek darab időre ismét nagyobb hallgató kört szerez. Utóbb az ingerültséget ismét pangás követi ugyan, de az embervadász nem nyugszik, hanem mindig újabb meg újabb ármányokat használ a részvétlenség fölcsiklandozására, minélfogva a részvét ismét éledezni kezd néhány napra, s tökéletesen mindig csak rövid időre szűnik meg, mert a kullancs buzgalmát egyedül csak a halál szüntetheti meg, s fogadni mernék, hogy utolsó mozdulata még akkor is görcsösen vonagló tapsból áll.

De ugyan mi jutalma lehet az embervadásznak, ily roppant és folytonos fáradozásai után, melyek folyvást sikerrel töltögetik a nagy művésznő erszényét?

Valamint szolgálatai nagyok, korszerűek és hasznosak, úgy jutalma is méltóképen nagyszerű és rendkívül buzdító.

Ő ugyanis saját pénzeért minden előadáson jelen lehet, a nélkül, hogy ezen jogért a belépti díjon kívül egyebet fizetnie kellene; ő koszorukat vásárolhat, ámbár ugyanazon egyet háromszor is ledobhatja egymásután, ha némi változást tesz rajta, hogy gazdálkodását a közönség észre ne vegye; midőn a nagy művésznőnek bérkocsira van szüksége, ő azt nemcsak elhozhatja, hanem még ajtaját is megnyithatja, sőt néha bele is emelheti a nagy művésznőt és addig tekinthet oda, meddig csak szemeivel láthatja; ő vendégeket híhat meg a nagy művésznő parancsára, sőt maga is részesülhet egy kanál leveskében, mert hiszen vig asztalnál mindenkor bohócra is szükség van; ő tüstént eltávozhatik, midőn a nagy művésznőnek kellemes vendége érkezik; neki nemcsak enyelegni szabad a művésznő kedvencz ölebével, hanem meg is fészülheti azt, ha annyi gyakorlottsággal bír e művészi foglalatosságban, hogy a kedves kis állatot nem sérti meg; ha a nagy művésznő a városligetben észreveszi, hogy zsebkendőjét honn feledé, neki kétségbehozhatlan joga van azért a városba visszafutni, csak hogy aztán gyorsak legyenek ám lábai; ha rendkívül jól viseli magát, úgy a nagy művésznő kis mosó-czéduláját ő irhatja; ő azon boldog halandó, ki a művésznőnek jó éjszakát kívánhat, és azután haza mehet; szóval, ő mindent véghezvihet, minek teljesítésére a nagy művésznő cselédeknek nincs idejük.

És ugyan van-e halandó széles e világon, ki ily magasztos és megfoghatlan becsű jutalmakért élete legbüszkébb kívánatai közé ne sorolná azt, hogy valamely nagy művésznőnek ily kimondhatlanul boldog embervadásza, vagyis kullancsa lehessen?!

Mire ezeket elmondám és szobámba érkeztem, akkor ott lelém már a szép fiatal vad lányt, ki az ablaknál állott, s rendkívül gyönyörködni látszott az országútról emelkedő mesés sűrűségű porfelhők szemlélésében.

Beléptemkor ijedten fordult vissza, mert alkalmasint kínzóját, az állatsereglet tulajdonosát, vélte közelíteni; de csakhamar öröm mutatkozott arczán, midőn rám ismert.

Néhány közönös kérdés után végre így szólék hozzá:

- Rózsa, megigérted, hogy még ma elmondod történetedet.
- Igen szívesen, - felelte ő, s ismételt intésemre a pamlagon helyet foglalt.
- Tehát halljunk szót.

Rózsa minden vonakodás nélkül elmondá történetét, mikép az itt szóról szóra következik.

XI.

Félbenszakasztás.

Alig nyitá meg ajkait a szép Rózsa, történeteinek elmondására, midőn ajtóm megnyílt s egy némbér lépett be, kinek sajátságos külseje azonnal egész figyelmemet magára voná. Hervatag arcán nemes szépség félreismerhetlen jelei mutatkoztak, miket a szenvedés-barázdálta redők sem valának képesek tökéletesen letörlni, ámbár a gyöngéd vonások sokkal hamarabb szokták eredeti bájaikat elveszteni. Mély üregű szemei kifejezés nélkül tévedeztek tárgyról-tárgyra, s csak néha villantak nagyobb élénkségre, mint vihar után a láthatáron czikkázó villámok, melyek nem gyűjtanak ugyan többé, de mégis elevenen emlékeztetik romboló erejükre az embert. Magas homlokát hosszú fürtök környezék, melyek egy része fekete volt még, de fehér szálak is kezdének már belőlök előtűnni, mit nem annyira az idő, mint inkább rendkívüli események befolyásának kelle tulajdonítani. Keskeny metszetű ajkain saját neme ült a dacznak, mely nem annyira kihívó, mint mindent eltűnni kész jellemet árult el. Nyaka száraz volt, s valamint ez, úgy rövid lélekzése s el nem fojtható köhögés is tanusítá, hogy e némbér nem fog sokáig e földön szenvedni. Öltözete a legutolsó divathoz simult, de rendetlenségénél fogva azt árulta el, hogy nem igen gyakran váltatik föl más által. Kezében hárfát tartott e némbér, melynek kopottsága folytonos használatra látszott mutatni.

Tehát hárfás lány, gondolám, ki az apróbb csapszékekben trágár dalokkal gyönyörködteti a serező hallgatókat s elég nyomorultan tengeti életét. Hidegen szólék tehát, különben is bosszankodva a kellemetlen félbenszakasztás miatt:

- Nincs zenére szükségünk.

A némbér élesen jártatá rajtam végig szemeit s tompa, közönös hangon viszonzá:

- Annál nagyobb szükségem van nekem nagyságodra.

E váratlan felelet által kissé meglepettem s már nyersebb megjegyzésre akarám ajkaimat megnyitni, midőn véletlenül szemeire emelém tekintetemet s kimagyarázhatlan megindulást érzék, mert e kihamvadott szemek e pillanatban oly rémes szenvedélytől lángoltak, hogy hatásuk hatalmát ki nem állhatám s félre kelle tekintenem, mintha mérges kígyó szemei meredeztek volna rám. Kezem akaratlanul zsebembe mélyedett s erszényt vonék elő; de a némbér nem hagyá sejtett szándékomat végrehajtani, hanem előbbi hangján nyomatékosan szóla:

- Nem így értettem. Míg e hárfa húrjai örömet hazudnak elszáradt ujjaim alatt, addig testem nem fog nyomasztó hiányt érezni; de az embernek, fájdalom, nemcsak teste van, hanem lelke is, melynek szinte táplálékra van szüksége!

Itt elhallgatott a némbér s kezeit görcsös remegéssel emelé szemeihez, mintha könnyeit akarná törlni, de csakhamar ismét lebocsátá azokat, mert a szenvedély lángjai kiolták az enyhítő könyűk forrását.

Elfojthatlan szánakozással legeltetém rajta szemeimet s teljességgel nem bírák magamnak e rejtélyes jelenetet megmagyarázni. A hölgy beszédmódja s egész magaviselete sokkal nagyobb műveltséget tanusítá, mint első pillanatban gyaníthatám s ez azon meggyőződést szülé bennem, hogy nem oly elvetemült teremtmény áll előttem, kik, kecskeik elvirágzása után, a házalás egyéb nemei közt, gyakran a nyilvános zenézést is végső segédszerül szokták használni, az éhség s meztelenség eltávolítására. Mi hozhatá tehát a boldogtalan némbert ezen szánakozásra méltó helyzetbe? S mi rendkívüli csapások szülhették e szörnyű bánatot, mely külsejét ennyire megváltoztatá és lelkét oly zajos hullámmásra ostorozta?

E kérdések vonultak át agyamon s egyikre sem tudék kielégítőleg válaszolni, valamint nem bírák legtovábbról is sejteni, hogy mi vezeté hozzám e szerencsétlent s mért kívánja épen az én segélyemet, holott, emlékezetem legnagyobb megerőltetése után is, tökéletesen meg valék győződve, hogy életemben most látom őt először.

Rózsa is csodálkozva tekinté e rejtélyes lényre s szemei és arcvonásai világosan tanusíták, hogy ez előtte is tökéletesen ismeretlen.

Részvétem pillanatról-pillanatra növekvék a hárfásnő iránt, segíteni kívántam rajta, de nem tudám, mikép és mi által? Végre minden készségemet csak abban tudám nyilvánítani, hogy székkal kínálám. S ő észrevevé zavaromat, mert ajkait mosolyra látszott kényszeríteni, midőn ajánlatomat elfogadá s az egyik karosszékbén helyet foglalt, hárfáját bal karjára nyugtatván. E mozdulatot ismét néma csönd követé, mely alatt czélszerű kérdésen törém fejemet, míg ő szavakat látszott elméjében keresni, annak elmondására, mi őt szállásomra hozá.

E hosszas hallgatás kínos kezdé rám nézve lenni s tépelődésemnek csak az lett vége, mit már korábban is tehettem volna; tudniillik, ezen egyszerű kérdést intézém hozzá:

- Miben lehetek önnek szolgálatára?

Szavaimra megrezzenni látszott az ismeretlen hölgy, mintha mély gondolatokból riasztottam volna őt fel s néhány percnyi szünet után hideg, közönös hangon szóla:

- Saját ügyemben nem bátorkodtam volna nagyságodnak alkalmatlankodni; de annak, ki által küldtettem, nagy hálával tartozom, a különben kellemetlen megbízatást tehát nem leheté visszautasítanom.

- És ki azon megbízó? - kérdém csodálkozva, mert meg nem foghatám, ki választhata magának ily sajátzerű himnököt.

A hárfásnő alkalmasint előre el volt e kérdésemre készülve, mert minden fontolgatás nélkül rögtön válaszolt:

- Arra csak akkor válaszolhatok nyiltan, ha néhány kérdésemre kielégítő választ méltóztatik adni.

- Ön tehát nem bízik bennem?

- Mondám már, hogy nem saját akaratomból állok itt; bizalmam vagy bizalmatlanságom tehát ezúttal nem jöhet kérdésbe, s különben is, annyiszor csatlakoztak már az emberek kölcsönösen bizalmukban, hogy nemsokára maga e szó is el fog földünkről enyészni!

Ez utóbbi szókat elfojtott szenvedély tompa hangján ejté a beszélő hölgy s arcát sötét bibor futá el; de csak egyetlen pillanatra s azután ismét a halál ölmos fehér színe terült el rajta. E rövid, néma s mégis oly kimondhatatlanul sokat kifejező változás varázserővel hatott rám s oly csodálatosan érzém magamat e szerencsétlenhez vonzatra, hogy e pillanatban életemet is kész lettem volna érette kockáztatni, ámbár még csak távolról sem sejthetém, hogy érdemes-e ily komoly részvétre. Van azonban az emberi kebelben oly titkosan működő hatalom, mely érzelmeinknek gyakran épen a legjobb irányt adja, habár annak okát nem bírjuk is magunknak világosan megmagyarázni.

Ezen erő működék bennem is, midőn mintegy akaratlanul fogám meg a hárfásnő kiaszott kezét s a részvét legnyájásb hangján kérdém:

- Kérdezzén ön, én mindenre világosan és őszintén fogok válaszolni.

A hölgy visszavoná kezét s ennek csak örvendhetek, mert oly hideg és nedves volt az, mintha kígyót érintettem volna, melynek bőrét hűvös harmat cseppjei nedvesítik. Egész valómat kellemetlen érzés futá végig s szinte jól esett, hogy szemeimet ezen eleven halotról az élet-

teljes Rózsára fordíthatám, ki félénkül vonult a pamlag szögletébe s pillantásait aggályosan osztá meg köztem és e titokteljes némben közt. Ez ellenben észre sem látszott őt venni, s valamint szavait csak hozzám intézé, úgy szemeinek is egyedül én szolgáltam pillanatnyi vizsgálódási tárgyul.

Fönnebbi szíves fölszólításom után vonásai csakhamar visszanyerék ismét korábbi élettelenességöket s hangja legkisebb fölindulást sem sejtetett, midőn a székről felállván, teljes nyugalommal e kérdést tevő:

- Bir nagyságod azzal, mit a mai férfiak legnagyobb része nélkülöz? Bir nagyságod rendíthetlenné kitűréssel?

E kérdés által kissé meglepettem, de kíváncsiságom még magosbra emelkedék, s az igenlő felelettel épen nem késtem, mire az ismeretlen vendég így folytatá kérdését:

- De én oly kitűrést értek, mely több sikertelen s veszélyes kísérlet után sem riad vissza, ha valaminek kivívását magában szilárdul elhatározta; oly kitűrést, mely még a haláltól sem borzad, ha azt útjában találja, hanem megküzd vele, s győz, vagy - élni megszűnik.

- Ön rendkívül fölzaklatja kandiságomat, szóljon világosabban.

- Nem henye kandiság az, mit nagyságodnál keresnem kell, hanem jól meggondolt és szilárd elhatározáson épülő válasz.

- Jól van, tudja meg ön tehát, hogy mind az, mit érintett, tökéletesen kitelik tőlem.

- Ha egészen ismeretlen ember szólítaná is önt fel annak gyakorlati bebizonyítására?

- Nem vagyok ugyan kalandkereső lovag a keresztes háborúk idejéből; de oly veszélytől soha nem borzadok vissza, melynek kiállása által jól eszközölhetek.

- Nem idegenkednék nagyságod ma éjjélkor látogatást tenni valamely külvárosi házban?

- Éjjélkor?

- Igen.

- Kinél?

- Asszony nál.

- S kicsoda azon asszony?

- Csak annyit mondhatok róla, hogy nem szerelmi kalandra szólítatja általam nagyságodat.

- S mért épen éjjélkor?

- Mert e látogatásnak titokban kell maradni.

- Mért nem jött tehát hozzám?

- Mert van valaki e városban, kivel az utcán véletlenül találkozhatnék, mi által egész terve megsemmisülne.

- S kicsoda azon ember?

- Sobri.

- A zshivány?

- Igen.

- Hiszen az meghalt.

- Ki tudná azt bebizonyítani? Vagy be tudná nagyságod bizonyítani, hogy bizonyos - Beattini grófnő meghalt, mivel koporsóját a gyászkocsin látta?

- Hah, kicsoda ön?

- Nem idegenkednék nagyságod ma éjjélkor látogatást tenni valamely külvárosi házban?

- Önt Beattini küldötte hozzám?

- Esküszöm az élő istenre, hogy nem élhetnék egy napot, ha Pesten létemet valamikép megtudná a gróf!

- Hihetek ön szavainak?

- Esküdtem!

- Hol azon ház?

- Itt e czédula útba igazítandja önt. Méltóztassék balról a harmadik ablakon hétszer kopogtatni, s azon asszonyhoz fog vezetetni, ki által ide küldettem.

- El fogok jönni.

- Jó éjszakát!

- Mikor látom önt ismét?

- Alkalmasint soha.

- De kicsoda ön?

- Miért e kérdés?

- Ön sorsa engem rendkívül érdekel.

A hölgy gondolkozni látszék, s rövid szünet után kissé meghittebb tekintettel szóla:

- A városerdei szinkör mögött ma délután nagy társaság mulat, zenészei közt egy öreg czimbalmos cigány is van, kérdezze ön tőle, hogy emlékszik-e még életének legszomorúbb napjára, s arra, ki akkor árvaságra jutott és ő el fogja történetemet mondani.

E szók után illedelmesen hajtá meg magát rejtélyes vendégem és gyorsan távozott.

XII.

Bérkocsis és politika.

A hárfás hölgy utolsó szavai épen nem csökkenték kíváncsiságomat, mert előbbi célzása Beattini grófnőre azt gyaníttatá velem, hogy története alkalmasint némi kapcsolatban áll eddigi kalandimmal, s így nagyon természetes, hogy távozása után azonnal elbúcsúzámm Rózsától, története elmondását kissé továbbra halasztatván, mert különben az öreg czimbalmost könnyen elszalaszthattam volna, s vele talán érdekes vendégem történetét is. Kevés pillanat múlva tehát bérkocsiban ülök és a városerdőbe hajtattam.

Nem fog talán neheztelni a szíves olvasó, ha addig, míg a czimbalmossal találkozom, röviden elmondom azt, mit a bérkocsisok belső s külső tulajdonságaiból, hosszas tapasztalás után, bővebben kipuhaltam, sőt részint tőlök bizalmas vallomásképen hallottam.

A bérkocsis a haladás hatalmas eszköze, s már ennélfogva is rendkívüli figyelmet érdemel a mai politikai világban, melyben már, úgyszólván, a levesnek is nem ízét, hanem politikai színét szoktuk tudakozni. Sőt mi több, a bérkocsis nem fontolva halad, s ez már új ok arra, hogy a mai divatos fogalmak szerint a figyelmen kívül még bámulást is igényelhessen, mely napjainkban a tisztelés helyét szokta pótolni.

Miután ezek szerint annyi bizonyos, mikép a bérkocsis halad, még pedig nem fontolva, igen természetes, hogy működése a mai politikával nagy szellemi rokonságban áll, azaz: a bérkocsi és politika közt általánosan s a bérkocsis és politikus közt különösen igen nagy hasonlatosság uralkodik. Sikerülend-e ezt alaposan bebizonyítanom, azt - majd meglátjuk; én legalább bátran kísértem meg e nagyszerű munkát.

A bérkocsisnak pénze van, ezen lovat és kocsit vásárol, melyek neki jól kamatoznak. A politika is kocsi, melyen magokat sokan szeretik magosra vitetni, hogy ott szép kilátásnak örvendhessenek és - lenézhessenek, s ezért a kocsi tulajdonosának örömet adóznak, ki viszont azokat fizeti és abrakolja, kik parancsa szerint húzzák a politikai kocsit; melynek azonban többnyire oly rosszak rugói, hogy ugyancsak megkínóztatik a benn ülő, ki annálfogva legtöbb esetben csakhamar ismét kiszáll és helyét másnak engedi át. Hogy a kenés mind a két kocsi mozgását gyorsítja, azt említnem sem kell; az mindazáltal illő megjegyzést érdemel, mikép a bérkocsinak mindig csak négy kereke van, míg a politikai kocsik mellett mindenkor sokan találtnak, kik az ötödik kerék haszontalan szerepét vetélkedő buzgalommal vállalják el és oly büszkéek e nevetséges helyzetökre, mint iskolás gyerkőczök a papiroscsillagra. Mind a két kocsinak bakja van, s valamint a bérkocsién csak szolga áll, úgy a politikai kocsiéra is csak azok kapaszkodnak, kiknek gondolatai szolgaruhát viselnek, habár külsőleg a szabadság eszközét csörgetik is baloldalukon. A bérkocsi gyakran, a politikai pedig mindig poros vagy sáros, s ezen utóbbi még belől is, mert tiszta úton csak fölötte ritkán jár s azoknak lábai is rendesen nem egészen tiszták, kik a benne ülhetés díját megfizetik. Mind a két kocsi oly alacsony, hogy egyenesség nem uralkodhatik bennök; azaz: minden benn ülő kénytelen meghajlani vagy kalapját levenni, s e szerint a szabadságról lemondani, mert a kalap a szabadságnak jelképe. Ez okból a valódi nagy férfiak rendesen kerülni szokták e kocsikat és inkább gyalog s szabadon járnak a nép között. Eső ellen mind a két kocsi biztosít, de e csekélység figyelmet sem érdemel, ha meggondoljuk, hogy vajmi sokan borultak ki már belőlök, s vagy életüket, vagy legalább ép tagjaikat vesztek el, vagy oly módon sérültek meg, hogy huzamos ideig szobához bilincselve kelle szenvedniök és az isten adta szabad levegőt nélkülözniök. Nagy terhet sem a bérkocsi, sem a politikai hintó nem bír el, s azért azok, kik ezen utóbbiban ülnek, többnyire nagyon keveset nyomnak és könnyen hajladoznak minden zökkenésre, mint

az üres kalászá gabonaszál, midőn éjszaki szelek tánczolnak végig a szántóföldeken. Valamit, például tárczát, mely a pénzen kívül még följegyzett gondolatainkat is foglalhatja magában, e kocsikban igen veszélyes elhagyni, mert bizonyosan más kezekbe kerülnek; ez azután oka annak, hogy különösen a politika hintájába ülők rendesen nagyon üresen szoktak helyeikre telepedni. Mind a két kocsiban csak henyélni szoktak az emberek, mert ha nyitva hagyják, úgy mindenki láthatja őket, napjainkban pedig senki nem szereti a szigorú nyilvános ellenőrködést; ha ellenben a függönyöket lebocsátják, akkor gyanut gerjesztenek, hogy rosszat visznek véghez, a gyanúsítást pedig már csak azért sem szeretik, mert az a mai világban nagyon mindennapivá és közönségessé vált. Ime, ez egyik fő oka, hogy most a politikai téren semmi említésre méltót nem visznek véghez azok, kik a politika hosszúfuvaros hosszú szekerén üldögélnek. A bérkocsik az uraságok hintáit utánozzák, s zöld vagy vörös színöket sárgává vagy feketévé, vagy egyébre változtatják, oly gyakran, mikép azt a divat időről-időre parancsolja; így a politikai hintók sem maradnak meg eredeti színök mellett, hanem a külföldet híven majmolják, s annak változékony lobogójához alkalmaztatják színöket. Végre valamint a bérkocsinak nincs lelke és érzése, úgy a politikai hintóban sem igen lelhetni föl e két jeles tulajdonságot. Mind a két kocsiban írott utasítás van, melyhez szorosan tartozik magát alkalmazni a kocsis és a benn ülő; itt azonban mégis létezik a kettő közt egy kis különbség, az tudniillik, hogy a bérkocsiét a kocsis nem tartja meg, a politikai hintóét ellenben a benn ülő törekszik lehetőségig mellőzni és e miatt azután a bérkocsiban a benn ülő, a politikai hintóban pedig a kocsis bosszankodik. Ezen ellenkező eredményt mindazáltal szerencsére egészen helyre üti azon szép hasonlatosság, mely szerint mind a két bosszankodás rendesen egyenlőn - siker nélkül szokott maradni. A bérkocsival rendesen csak rövid, a politikai hintóval ellenben többnyire hosszú útra szoktak indulni; de szerencsére ez sem árt a kettő közötti hasonlatosságnak, mert egyikkel sem haladnak messzire, hanem csak egyik utcából és sikátorból a másikba botorkálnak. Télen a bérkocsi szántalpon csúszik, mi a politikai hintóban gyakran nyáron is megtörténik, még pedig szántalp nélkül is, mihelyt kereke a magosban megkötetik, hogy baj ne történjék. Ily alkalommal természetesen mind a két kocsiban csörgők használatnak, minőkkel mult századokban az úgynevezett csörgősipkák díszesítettek. Mi már a kocsik haladási eszközeit illeti, ezekre nézve is tökéletes hasonlatosság uralkodik a bérkocsi és politika hintaja közt. A bérkocsi lovai mindig rossz bőrben vannak, keveset esznek, sokat isznak és sok verésben részesülnek; a politikai hintó előmozdító eszközei szinte szomorúcska kinézésűek, még kevesebbet válogathatnak az ételben, rendkívül sokat isznak és verésben is derekasan részesülnek, s rugdalózni is tudnak, valamint amazok.

Bebizonyítván e szerint a bérkocsi és politika közti hasonlatosságot, bizvást megkísérhetem a bérkocsis és politikus közt létező szellemi rokonságot.

Mind a kettő ember, következőképp gyarló, s ennél fogva egyik sem tartja magát annak. Mindketten rohanva haladnak, mindent legázolva, mi útjukban áll, s mégis utoljára is mindenkor csak korábbi helyökön állapodnak meg, honnan oly nagy robajjal indultak ki, mintha sarkaiból akarnák a világot kiforgatni. Hátra csak akkor tekintnek, midőn valaki elkiáltja magát: «Hautshintri!» mert máson könnyíteni nem szeretnek, ha saját terhök ezáltal kissé növekszik. Ütő eszköz nélkül nem tudnak boldogulni, s akár ostor, akár ólmos bot az, mindig csak azok ellen használják, kiknek ereje által előre haladnak. A bérkocsist gorombaság kivonatának szokták nevezni s valóban égbekiáltó bünt követne el, ki állítani merészlené, hogy a politikusok mindig finom kifejezéseket használnak vitatkozás alkalmával egymás ellenében. A kefést s vakarót mindketten gyakran alkalmazzák, azon különbséggel mindazáltal, hogy a bérkocsisok az alájok rendelteket, a politikusok pedig a fölöttük állókat kefélik és vakarják; e két műtételnek egy a haszna: csak addig láthatni sikerét, míg tart. Mind a kettő nagyon szereti az erős kifejezéseket, ámbár hallgatóik, bármint hegyezik is füleiket, bizony nem igen értik azokat. A bekanyarodásban nagyon ügyesek, s gyorsaságuk oly nagy, hogy

alig veszi az ember észre, midőn az egyenes útról jobbra vagy balra fordulnak. Köpönyegöket mindig szél ellen fordítják, s a napnak csak hátukat mutatják, mert az izzadást nem szeretik, melylyel mások mindennapi kenyerőket keresik. Mind a kettő igen ingerlékeny természetű, s annál fogva soha nem nyughatik, hanem, ha tetteikkel nem is, legalább okoskodásokkal töltik az időt, akár van azoknak hasznuk, akár nincs. Így például, ha a politikusnak földje van, azokat kívánja adóztatni, kiknek nincs; a bérkocsis pedig, midőn egykor hallá, hogy a lovakra adót szándék vetni, így kiálta föl: «Inkább a szamarakat kell adóztatni, ez legalább nem terhelné nagyon a szegénységet.» Mind a kettő szereti az elménczkedést, mert ezzel a nyomósb okok hiányzását némileg elpalástolhatja, s ha például ezt kérdi az ember tőlök: «Mi ujság Budapesten?» bizonyosan mind a kettő így fog válaszolni: «Az úr bizonyosan idegen, mert különben tudná, hogy nálunk minden csak a réginél marad.» Ámbár mind a kettő rohanva vágat, mégis annyi idő alatt halad egyik pontról a másikra, mennyi alatt Napoleon országot hódított, Espartero miniszterséget buktatott, s Hegel egy szippanat burnótot tömött orrába, midőn azt bizonyítja be, hogy a mozgalom csak a nyugalomnak folytatása, mely állítása által alkalmasint ránk célzott. Mind a kettő nagyon bálványozza az allopathia gyógyrendszert, mely ellenkező szereket használ, s azért ott vágatnak leggyorsabban, hol lassú haladás parancsoltatik, mert ők különben is senki által nem hagynak magoknak parancsoltatni. Ugyane jellemvonásuk következtében bámulatosságig szabadelműek, mert bármit beszéljen is ellenök a sajtó, ők makacsul megmaradnak kerékvágásukban és senki elől nem térnek ki, bármily súlyos székérrel vagy okokkal találkozhatnak is. E tekintetben mindazáltal némileg csakugyan mégis különböznek egymástól, mert a bérkocsis csak neveti a sajtó igazságos megrovásait, míg a politikus többnyire ugyancsak haragszik miattok. Bélyegző hasonlítás köztük még az is, hogy a két garast egyik sem szereti; a bérkocsis ugyan nem hagyja magát két garassal kifizettetni, a politikus pedig nem hagyja magát két garas fizetésére kényszerítetni. Egyben mindazáltal mégis lényegesen különböznek egymástól, a bérkocsis tudniillik szereti lovait és gondjukat viseli, mert csak ezek által haladhat előre; a politikus ellenben többnyire megvetéssel fordul el azoktól, kiknek köszöni, hogy előre haladott. Ámde a hálátlanság annyira sajátja a mai világ embereinek, hogy e kis különbözés a többi hasonlatosságokat éppen nem döntheti meg.

E szerint tehát erősen hiszem, hogy fönnebbi állításom második részét is elég alaposan bizonyítottam be; legalább mindenesetre oly alaposan, mikép azt most a politikai világban rendesen tenni szokás.

Mivel pedig még nem értünk ki egészen a városligetbe, tehát legyen szabad még néhány észrevételt tennem, melyek különösen csak magát a bérkocsist illetik, minden politikai színezet tekintete nélkül.

Nem tagadhatni, hogy a bérkocsist is asszony szülte, mint más közönséges embert, de azért az mégis több eredeti és sajátzerű bélyeggel ékeskedik, mik által más közönséges emberfiaktól lényegesen különbözik. Ő igen hasznos tagja az emberi társaságnak, mert korán kel föl és későn fekszik le, s ámbár mindig ül, mégis sok pénzt szerez, minél fogva némileg a tudósakhoz is hasonlíthatni őt, kik szinte sokat ülnek, csak hogy kevesebb pénzt keresnek, ámbár tollukkal gyakran fájdalmasb csapásokat osztogatnak, mint ostorukkal a bérkocsis. E hasonlatosság azonban nagyon fölületes, mert a bérkocsis gyakran megvakítja ostorával az embereket, a tudós ellenben sokszor ugyancsak fölnyitja szemeiket tollával, s a bérkocsis magosan ül, míg a tudós alacsony szalmaszékkal is kénytelen megelégedni.

A bérkocsis bőkezű ember, bármennyit nyomunk is markába, meg lehetünk győződve, hogy még kétszer annyit is elfogadna, s azonkívül minden gáncsoló megjegyzést legnagyobb uzsorával szokott visszafizetni. De ő nagy emberismerő is, úgyszólván orrán látja meg az embernek, hogy szokott-e bérkocsit használni, vagy nem. Emlékezőtehetsége valóban bámulatos, ha valaki csak egyszer vonakodott is neki a szabott rendes díjnál kevesebbet fizetni, bizonyosan

évek múlva is ráismer, s nem nyitja meg előtte kocsijának ajtaját, csak azt mondván nagy szárazon, hogy már föl van fogadva.

A bérkocsis igen jól érti a század szellemét, s azért épen nem vesztegeti meg az újdonságírókat, mert jól tudja, mikép valamennyit úgy sem nyerhetné meg, s azért inkább csak ott forgolódik ügyesen, hol a sok panasz néma elhallgatását véli kieszközölhetni, s e taktika által még soha nem csalatott meg.

A bérkocsis gyakran megházasodik ugyan, mert hová tenné különben pénzét? De azért mégis nőtlen szeret maradni, mert házat venni mindig jó, de feleséget tartani néha nagyon is rosszacska. Ezért azonban korántsem marad szíve mindig érzéketlen a szerelem iránt, s ő többnyire a hatalmasok példáját követi, kiknek szívekben nemcsak egy kép számára találhatik hely. Gyakran megesik azután, hogy szívesen látják őt a maradékra ott, hová valamely illatos uracsot néhány óra előtt estelizésre szállított.

A bérkocsis igen nagy barátja a csendes és ártatlan elmélkedésnek, mire oly sok ideje van, hogy maholnap bizony még a tömérdek német bölcsészen is kifoghat. Így például, midőn csendesen áll egy helyen, ezt gondolja: Mégis csak szép a magyarok nagy részének élete! - A rózsapiacson: Mennyi keményítő, cipő és kefe! Hát a rózsza hol van? A vásárló hölgyek arczaín. - A városház előtt: Nagy ház, szép ház, de mégsem szeretnék benne lakni. - A váci-utczában: Mennyi bolt van itt becsukva, pedig semmit nem vétettek; tulajdonosaik ellenben szabadon járnak, pedig... - Az urak utczájában: Tudom én, mért nem laknak itt zsidók! Az urak úgy is fölkeresik őket, habár fúrólikban laknának is. - A német színház előtt: Ugyan minek tanulnék meg magyarul, hiszen számomra áll itt e pompás épület. - A nemzeti színház előtt: Bárcsak beállna már a vásár, mert szegény lovaím maholnap kidőlnek a hámból; máris oly ványadtak, hogy bizony járni sem tudnának, ha lábok nem volna. - Az országúton: Mily széles az országnak útja, s még sem férnek meg rajta a külön felekezetek! - A magyarutczában: Annyira meg vannak itt szorítva a lakosak e szűk utczában, hogy bizony nem mozoghatnak szabadon! - A királyutczában: Nem kellemes ugyan a szaga, de legtöbb pénz van benne. - A szélutczában: Sok szeles kereskedő lakik itt, ki a kereskedési világban rossz széllel vitorlázott. - A háromdobutczában: Ez már kevés Pestnek, mert száz dob sem elég a csődületek kihirdetésére! - A «két pisztoly» előtt: Itt bizonyosan magyar a gazda, azért nem tudja fegyvereit használni. - A tehénutczában: Itt bizonyos tisztviselőknek kellene lakni, kik ugyancsak értenek a fejéshez. - A mázsautczában: Itt egy magyarországi német író sem lakik, mert félnek, hogy mindennap könnyűknek fognának találatni. - A budai szinkör előtt: Itt struczmadarak is léptek már föl, jeléül, hogy ide ugyancsak jó gyomor kell. - A rác-utczában: Mégis szerencse, hogy ez a legrövidebb utca Pesten. - Az újvilágutczában: Ennek az utczának igen jellemző neve van, mert itt tanítják azon fölséges tudományt, mely ha nem is új, de legalább más világba szállítja az embereket. - A megyeházutczában: Ez elég szűk ugyan, de három év alatt mégis vajmi sok történik benne! - A kétszívutczában: Innen nem házasodunk. - A szerecsenutczában: Itt sok oly ember lakik, kiket az emancipatio sem fog fehérre mosni. - Íme, e rövid vázlatból is világosan láthatni, hogy a bérkocsis elméje soha nem pihen. Egyébiránt azonban mégis ő sem igen különbözik a többi közönséges emberektől, sőt a legmagosabban állóktól sem, mert róla is el lehet annak idejében mondani: élt és - meghalt!

XIII.

Rákosi gyűlés.

Meg ne ijedjenek, nyájas olvasóim, e nagyszerű címtől, mert valóban nem oly irtózatos eseményeket fogok alatta elősorolni, minők az «Aradi gyűlés» alkalmával véghez mentek; hanem csak egyszerű és ártatlan időtöltést, melynek nem tudtam illőbb nevet adni. Mulatságnak kellett volna azt ugyan neveznem, mert mások annak címezik, de én nem igen szeretem mások állításait hinni, s azért többnyire csak tulajdon meggyőződésemet követem. És ugyan mikép is nevezhetném azt mulatságnak, midőn sokan az egész napot Rákosunkon töltik el, a szabad ég szabad napvilága alatt, melynek tüzes sugárai ugyancsak szabadon pörkölgetik az ember fiát, mely kellemetlenség csupán a szabad szárnyakon röpdülő porfelhők által enyhítetik! De lássuk közelebbről a tárgyakat.

Az alatt, míg a bérkocsis jeles tulajdonságai fölött elmélkedtem, szerencsésen kiértem a Rákosra, s az utolsó facsoportozatnál kocsimat elhagyám, hogy kevésb föltünéssel juthassak a gyűlésező társaság közelébe, hol az öreg czimbalmossal találkoznom kelle, ha titokteljes vendégem iránt tisztába akarék jöni.

A nap már alkonyat felé járt ugyan, de azért mégis oly melegen sütött, hogy a leghidegebb fejből is költői fölhevülést csikarhatott volna. S mondhatom, ugyancsak költői helyzetben találám a gyűlésező társaságot! Mielőtt azonban rövid leírásához fognék az előttem kitárult jelenetnek, általánosan kell még néhány szót ejtenem a tisztas társaságról. Tagjai mind németek voltak ugyan, de ereikben mégis legjobb magyar vér folyt, mert erősen elhatározzák, hogy testestől-lelkestől magyarokká fognak lenni. Ez okból tehát nem jártak a Svábhegyre, hol a magyarok németül mulatnak, hanem a szép Rákosra sereglettek, reménylven, hogy azon hősök szelleme, kik ott hajdanában jártak, keltek, hatályosan fogja őket megszállani, s derekasan előmozdítandja magyarosodási dicső szándékukat. Ennélfogva még a németes rántott csirke is száműzetve volt körükből, s helyét a szilárdabb jellemű töltött káposzta foglalá el, karöltve a csípős természetű pörkölt hússal és nyomban a negédes simaságú túróslaska által kísértetve, mely három étel egyszersmind mostani politikánkat jelképezheté.

A töltött káposzta ugyanis mozdulatlanul marad meg helyén a fazékban, s csak mogorván pöfög magában, épen mint azok, kik a világért sem akarnak helyökből kimozdulni, s talán még ágyaikban sem fordulnának egyik oldalokról másikra, ha attól nem tartanának, hogy végre oda ragadnak. S valamint a töltött káposzta táplálja a testet, úgy ezek is, mivel többnyire jól elhíznak, kellemes lakmározást nyújtanak egykor a férgeknek, a sír mélyében, hol már azután igazán kedvökre pihenhetnek.

A pörkölt hús hevesen buzog a bográcsban eleinte és a vigyázatlanok száját ugyancsak megégeti, s akkor lesz csak igazán jó, midőn hosszú leve, mely eleinte oly nagyon buzgott, derekasan lefőtt. Ilyenek a rohanók is, míg hosszú léhez hasonló üres szavaik buzognak és pattognak, addig szilárd haszonra nem igen lehet őket fordítani; hanem, miután kizajongták magokat, s a száraz tények mezejére bocsátkoznak, akkor bezzeg sok jót eszközölhetnek.

A laska ellenben se nem rohan, se nem tapad egy helyre, hanem csak úgy csúszik egyik oldalról a másikra, s fölpuffasztja ugyan a gyomrot, de erővel nem igen látja el az egész testet. Ilyenek azon nagyérdemű hazafiak, kik akarnának is, nem is, s annélfogva úgy állnak a hazában, mint az ablakfa a házban, azaz: sem künn, sem benn, s habár nem igen rontanak is, de valóban nem is használnak, hanem legfőlebb csak szelet csinálnak, mintha bizony ők is az érdemért küzdők soraiba tartoznának.

Ha azonban a fönnebbi három étel jó gyomorban barátilag egyesül, s illő mennyiségű jó magyar borral leöntetik, akkor igazán kiterjesztőleg s erősítve hatnak az egész testre; s ugyanezt eszközölhetné az érintett három politikai párt is, ha egy gyomor helyett egy kalap alá lehetne őket keríteni, s bor helyett állandó lelkesüléssel úgy leönteni, hogy egymástól soha többé el ne váljanak.

Ezekből láthatni tehát, hogy e derék gyűlésező társaságnál az étel is jellemző politikai szint viselt, még pedig tökéletesen nemzeti szint; mert a káposzta zöld, a hús vörös, a laska pedig fehér.

Egyébiránt különben is minden mozdulata mutatá ezen társaságnak, hogy nemcsak mulatozás végett gyűltek össze, hanem ezt csak mellékesnek tarták, s leginkább a nemzetiség s magyarosodás előmozdítására törekedtek. Ez okból szavaltak és verseket rögtönöztek, ámbár színész vagy költő soha nem volt közöttük, s az idő többi részét czéllövással tölték, jól tudván, mikép sok bajt okozott az már a magyarnak, hogy többnyire csak bakot lőtt, a kitűzött czélt pedig épen csak ritkán érte el. E közben mindig magyar zene harsogott, s a legnemzetiesb irányú áldomások hangzottak. Ezeket előre bocsátván, most már legyen szabad kissé részletesen is körültekintennem.

A háttérben Rákos folyam mozgott csöndesen tova, s kút sehol nem volt szemlélhető, minélfogva a bort bizony nem igen leheté vizezni, mert

«Barna leány a faluból,
Hej ne igyál a Rákosból!
Magyar csonton foly a vize
Könyektől sós annak íze.»

Azonban a hölgyek számára mégis úgynevezett «Schusterwasser» vagyis rojcsi savanyúvíz kínálkozott enyhítő nedvével, melyet a férfiak nagy része is használt, hogy a bor valamikép ártalmukra ne válhassék. Néhány fa és bokor legalább annyi árnyékot adott, mennyi elég volt azon érzés fölébresztésére, hogy bizony nem ártana jó hűvösben heverészni. Kimetszett gyepszeletekből regényes tűzhely volt rögtönözve, mely körül ugyancsak sürgött-forgott a csinos szakácsné, ízletes estelit készítve a víg gyűlésezőknek.

A mint közelebb lépek, hogy mindent jobban láthassak, s egyszersmind czimbalmosomhoz juthassak, egy fiatal ismerősemet pillantám meg, ki igen jó kedvében volt, s legnagyobb nyájassággal nyakamba borult és kissé fáradt hangon szóla:

- Barátom, te igen jó fiú vagy.
- Te is, - mondtam én, s karjaiból kibontakoztam.
- De most szólj igazat, hiszed-e, hogy én célba tudnék lőni, ha akarnék?
- Meglehet.
- Barátom, ez nem elég; itt egyenesen kell beszélned. Feri barátom azt monda, hogy kezem reszket, mivel a pohár emelésében elfáradt.
- Meglehet.
- És ezt te mondod?
- Csak úgy gondoltam.
- Ez nem szép tőled, édes barátom, s ezért meg kell velem vinned.
- Világért sem.
- Meg kell lenni.

- Nem.
- Majd megmutatom, hogy az én kezem nem reszket.
- Úgyis elhiszem.
- Az nekem nem elég.

E szók után egy egész sódart ragadott föl a tűzhely mellől és hideg komolysággal szóla:

- Nézz fegyver után.
- Nem éhezem.
- Oh, ne gúnyolódjál, mert a disznóláb is elsülhet.

Ekkor barátom magosra emelé a kövér sódart, melynek súlya azonban, midőn karját ismét le akará bocsátani, oly szépen leültette őt, mintha soha lábain sem állott volna. Ámde ne gondolja azért senki, hogy ittas volt, épen nem; hanem van bizonyos neme a kábultságnak, mely a gyöngébb idegzetűeket mámorhoz hasonlító állapotba juttatja, ha az egész napot szabad ég alatt, s derekasan vigadva tölti el. Ilyenkor azután egyetlen pohár borocska is nagyobb kárt okozhat az emberben, mint földél alatt egy pár itcze. Barátom értekezést akart ugyan kényelmes ülőhelyzetében tartani megsértett böcsületéről, s puskát és ágyút emlegetett; de én azért nyugodtan fordulék balra, hol igen kedélyes mezei jelenetet láték kifejteni.

A zöld gyepen ugyanis két zöld frakkos férfit pillanték meg, az élet legjobb idejében, s fehér nadrágban, mikre a fű néhány zöld vonást fösste, melyek a mezei mulatságnak rendkívül regényes színt kölcsönöztek. E két férfi arcán a dicsőülés boldog érzete tanyázott, s örömtől szeliden ragyogó szemeik alaposan gyaníták, hogy, habár a czélt nem találják is már el, de a magyar szellemű gyűlésezés eredeti és nagyszerű czélját csakugyan meglették. Látszott, hogy kemény tusát állottak ki, mert számos üres üveg hevert mellettök, miket elázott kertesekhez lehetne hasonlítani, ha e társaság is alkotmányos jogokat gyakorlana; mit azonban nem cselekszik, mert csak maga oltja szomját.

E két férfi tölt poharat tart kezében, s a vastagabb így szól a másikhoz:

- Edus, ily jól még soha nem mulattam.
- Én sem! - felelte a soványabb, s olvadozó tekintetet vetett barátjára.
- Borunk nagyon jó.
- De milyen!
- Oh, Edus, mégsem ebből származik ám mulatságunk jósága.
- Nem-e?
- Nem bizony.
- Hát miből?
- Abból, hogy itt mind oly jó czimborák vagyunk.
- Igaz bizony.
- De, Edus barátom, én a többivel annyit sem gondolok, mint a körmöm élével, mert csak te vagy az én barátom. Csak te szeretsz engem, s oly szépen szavalsz, hogy akár pénzért is mutathatnád magadat.
- Oh, barátom, én bizony csak szegény legény vagyok; de a te művészeted, az ugyan ritkítja párját. Midőn feleségemet lerajzoltad, mindjárt ráismertem.
- Elhiszem, mert könnyű ám az olyan jó asszonyt eltalálni, nincs annak párja a két városban.

- Oh, dehogy nincs! Hiszen árnyéka sem lehet a te feleségednek, ahhoz foghatót bizony széles Magyarországon sem találhatni.

- Edus barátom!

- Laczi barátom!

- Mily boldogok vagyunk!

- Kimondhatlanul!

S valóban nem is szólottak többet, hanem némán egymás nyakába borultak és keservesen zokogtak iszonyú boldogságuk érzetében. Szegény magyar, nemcsak nótája, hanem még öröme is szomorú!

Ezek mögött urak s hölgyek vígan mulatoznak, virágokkal dobálják egymást, majd ismét énekelnek, tapsolnak s ezerféle bohóságot követnek el, miknek leírása érdektelen, s élvezése mégis rendkívül kedves. A két magasztalt nő szinte nyájasan mulat, kaczagva suttog, barátságosan kezét szorít; szóval, barátságosan boldogítja azokat, kik legközelebb ülnek hozzájuk a gyepen, habár különben távol állnak is tőlök az életben. Ezek nem magasztalják ugyan férjeiket, de minek is tennék azt? Hiszen a legtisztább s leghőbb érzelem is többnyire néma szokott lenni és szív ügyeikben nem is szólnak oly nyíltan a hölgyek, mint a szabadabb körben mozgó férfiak. És a két nő csakugyan kimondhatlan lánggal szereté férjét, mert, mikép később egy divatlapból hitelesen megtudám, este még csak egyetlen feddő szót sem intéztek boldog férjeikhez, midőn fehér nadráguk zöld sebeit megpillantották. Kellhet-e még ennél erősebben bizonyító ok!

Most a háttérbe fordulék, hol a cigányok nemzeti elszántsággal régi csárdásokat hangoztatnak, melyeket mindig jobban szerettem az úgynevezett tudós zenénél, mely épen oly haszontalan, mint hölgyeink keményített szoknyabástyái. A tudós zene ugyanis a szép dallamosságot rejt el czikornyáival füleink elöl, a keményített sánczkosarak pedig a szép formák látásától fosztják meg a szemet. Azonban, nehogy fontolva haladónak tartson a szíves olvasó, meg kell jegyezmem, mikép épen nem ok nélkül ragaszkodom a régi csárdáshoz; alapos okom pedig im ez: a régi csárdás szomorúan s erőteljesen és többnyire kemény vagy vastag hangon kezd zengeni, mely mindinkább erősödik s folyvást előre halad és végre gyors futásokban rezeg. Így tettek hajdani őseink, sátoraitat összeszedék, lóra pattantak, s megállapodás nélkül törtek az ellenségre, míg azt szerencsésen futásra kényszeríték, minek azután méltán örvendettek. Az új divatú csárdás ellenben hosszú vonásokban nyikorog s minduntalan pihen, vagyis hosszú szünetekben hal el, végre pedig gyorsan fut ugyan, de csakhamar hosszú lélekzetet vesz és fáradtan elhal. Épen ilyenek vagyunk mi most, álmunkból föl-fölbredünk, mélyeket sóhajtunk, azután ugyancsak neki rugaszkodunk a gyors haladásnak, de csakhamar ismét kétségbeesünk saját erőnk fölött, nagyot sóhajtunk, hogy «nem megy biz az!» - magától és jót szundikálunk.

Közelebb lépven a cigányokhoz, nem csekély csodálkozással látám, hogy nincs köztök czimbalmos, miből, rövid gondolkodás után, azon bölcsészeti alapigazság jutott elmémbe, hogy a hol egy czimbalmos sincs, ott szükségkép öreg czimbalmos sem lehet jelen. Ha német bölcsészeti tankönyvet akarnék Hegel modorában írni, úgy ezen fontos alapigazság bebizonyításáról legalább is két vastag kötetet írhatnék; így azonban nevezetes felfödözésem kurta megemlékezésével is beérem.

A bögöshez fordulék tehát, s fényes huszast nyomván markába, bizalmasan kérdém:

- Hol az öreg czimbalmos?

A cigány gyanúsán tekintre rám, s kissé aggályosan felelt:

- Nincs itt.

- De itt volt?
- Talán elveszett valamije, nagyságos uram?
- Nem.
- Csak azért kérdeztem, mert az öreg Csicsó még nevééről sem ismeri a lopást. Tehát talán muzsikáltatni akarná magát, nagyságos tisztelendő uram?
- Mindenekelőtt csak szólni akarnék az öreggel, jó borra valóért.
- Bizony kár, hogy korábban nem jött nagyságos nemzeti uram, mert fél órája sincs, hogy az öreg a Hóstadba visszakutyagolt.
- Hol van most?
- Egész éjjel dudálni fog a koldus uraknak, egy tallért kap üstben és annyi bort, hogy felét sem ihatja meg, pedig sok restelláció megfordult ám már.
- De micsoda koldus uraknál van? Itt a két városban nagyon sok van.
- Hát nem várhatna nagyságos tekintetes uram holnapig?
- Nem. Még ma akarok vele szólni.
- De nem policzaj a nagyságos vitézlő úr?
- Nem.
- Tehát tessék a tehénutczába menni és azon mindig előre végig ballagni, onnan azután jobbra az első sikátorig, abból balra és azután ismét mindig egyenesen a második sikátorig, abból pedig a káposztás kertek mellett a negyedik kis utcába; annak végén nagy szemétdomb áll, az alatt dudál most az öreg Csicsó.
- A szemétdomb alatt?
- Igen ám, mert olyan szép annak belseje, hogy eskütt uram is ellakhatnék benne. Ott lakik a koldusbíró, ki minden hónapban egy kis mulatságot ad társainak.
- És mikép mehetek be?
- Hogy mikép?
- Igen.
- Hát bizony csak az ajtón, mert a szemétdomb tulajdonképpen háztető, melyet a pincze fölött gabalyítottak össze, minekutána a házat az árvíz elborotválta helyéről.
- Nem rossz emberek tanyája az?
- Dejszen, sokkal rosszabbaknak czimbalmozott már Csicsó bácsi, még festett szobákban is! Tolvajok számára csakugyan egyetlen szelecskét sem bocsátana ki dudáján.

Ekkor a primás neki zúdítá hegedűjét, s a bőgős derekasan kontráit, én pedig az előszinre fordultam, hol egy igen sajtyszerű alakot pillantottam meg. Jobb oldalon a bokor mögött igen szeszélyes alakú emberke állott, hegyes orral, hegyes állal arcán és hegyes rajzónnal kezében, füleit hegyezve és szemeit nagy kíváncsisággal legeltetve az előtte kifejlő s véghezment jeleneteken. Az egész emberke megtestesült kérdőjelet képezett, mintha neki mindent tudnia kellene. Ez bizonyosan hírharang, gondolám, mert ezen nevezetes egyének közöl sokkal volt már szerencsém ismeretségben lennem; mivel azonban alapos okom van hinni, mikép a nyájas olvasó még nem igen részesülhetett e rendkívüli szerencsében, tehát leleplezem titkainak legalább azon részét, melyet nagyobb közönség elébe is lehet juttatni.

XIV.

Hírharang.

Azon időben, mikor Ádám apánk és Éva anyánk boldog napokat töltöttek el egymással a paradicsomban, az egész világban még egy hirlap sem jelent meg, ámbár akkor még minden ujság volt, a mi élt és történt; nem csoda tehát, hogy Éva asszony kissé unatkozni kezdett, főképp, ha meggondoljuk, hogy akkor még szomszédasszonyok és kávéénikék sem léteztek, Ádám pedig csak olyan férj volt, mint a mostaniak, azaz: gyakran ásított, midőn feleségére nézett. Az ügyek ilyenén helyzetében a kígyó könyörült Éván és hirt, vagyis ujságot mondott neki; ebben nem volt ugyan köszönet, de azt még a mai világban is elég ujságról mondhatni el. Ezek szerint tehát a kígyó volt az első hírharang e gyászos világban, s csak abban különbözött a közönséges harangoktól, hogy ezek beharangoznak, ő pedig Ádámot és Évát a paradicsomból kiharangozta. És ugyan ki tagadhatná, hogy a hírharangok még most is hasonlítanak némileg érdemes ősökhez, a kígyóhoz? A kígyó okos, ravasz, sima, csúszik és mérges fulánkkal bir; a hírharang ész nélkül szinte nem sokra mehet, s ravasznak is kell lennie, ha mindazon akadályokat le akarja küzdeni, melyek hatályos működése elébe tornyosulnak; de a simaságot sem nélkülözheti, ha durvának nem kíván tartatni, s ha fulánkja nincs szavainak, úgy bizonyosan olvasatlanul maradnak. A mi végre a csúszást illeti, az nem szép ugyan, de mégis szükséges, ha a hírharang tárgyakat akar lelteni, mikről kongani kíván. Ez a hírharang első eredete, s ebből láthatjuk, hogy a pletyka oly régi, mint maga a keresztyén világ. Mikép fejlett ki e nemes mesterség mostani tetőpontjáig, azt nem akarom századról századra fejtegetni, mert úgy nem lapokat, hanem könyveket kellene írnom, s azért csak a mostani hírharangról írok, mikép az teljes virágzásában díszlik.

A mostani hírharang, tudniillik az ügyes hírharang, igen mozgékony ember, s mindenütt jelen van, hol valamit látni vagy hallani lehet, mert ő csak abból él, mit mások beszélnek és tesznek, miből ellenségei rendesen azt szokták következtetni, hogy maga nem igen bir oly testi s szellemi tehetségekkel, miknél fogva valami helyeset tehetne, vagy talpraesettet mondhatna; azonban, nagy szellemek keveset gondolnak ily rágalmakkal, s büszke öntudat által nyújtnak magoknak kárpótlást. Mivel pedig a hírharang nem konghat magának, s kongását, csekélysége miatt, mások nem hallanák, tehát mindenkor valamely hirlaphoz csatlakozik ötödik keréknek. Ezen megjegyzést ne méltóztassék a tisztelt olvasó a szokott balértelem szerint magyarázni, mert valamint a szekér elakadna, ha ötödik kereke nem volna a saraglyában, midőn véletlenül kereke törik: úgy a hirlapok is ugyancsak megakadnának, ha mindig saraglyájokban nem czipelnék a hírharangot, melynek kongását annyira szeretik országszerte hallgatni, hogy kellemességével egyedül csak a déli harangszó vetélkedhetik; sőt vannak, kik egyenesen azt állítják, mikép több házban tapasztalák már, hogy a leves már asztalon állott a hirlap megérkeztekor, s a téns úr és nagyságos asszony csak akkor nyúltak kanálhoz, miután a hírharangot elolvasták, mely eseményt Magyarországon méltán a legnagyobb csodák közé számíthatni, főképp, ha hitelesen be lehetne bizonyítani, mikép a kérdéses esetben a leves nem volt oly rendkívül forró, hogy nem lehetett volna azonnal is megenni; miben azonban én kissé kételkedni bátorodom. Tehát tisztelet böcsület a hírharangnak, mert kongása nélkül, a mostani tisztult s magosb ízlés következtében, bizonyosan halálharang fogna megkondulni némely hirlapok számára, s derűjüket örök ború váltaná föl, mit bizonyosan mélyen gyászolnának meg azok, kik rendkívüli örömeiket lelik abban, ha olvashatják, hogy például, Wurstlberger Joákim úr és Leberknödl Afanázia lányasszony házasságra léptek, vagy Galagonya herczegnő Koko nevű szeretetreméltó majmának gyomra ismét helyreállott.

De legyen már most szabad az ily érdemdús hírharangnak működési modorát körülményesebben leírni, mely oly pompás derűvel törekszik a honnak boruját eloszlatni.

A hírharang igen szeretetreméltó ember s azért minden műveltebb körökben szívesen láttatik, honnan nem szokás az embereket kirudalni. Ő egészen hivatásának él s minden örömeit legnagyobb készséggel áldozza föl, csak hogy e hivatásnak tökéletesen megfelelhessen. Éjfélkor a harangokat félreverik s ő azonnal fölugrik ágyából, annyi időt is alig engedve magának, hogy szendergő hitvesének ajkaira búcsúcsókot nyomhasson és gyorsan fut a vésznek helyére. Talán segít oltani? Azt tehetné ugyan, ha saját munkáit nem sajnálná lángokba röpíteni s ha tulajdonkép volnának saját munkái; így azonban neki egészen más dolga van, ő pontosan fölírja, hogy melyik vizipuska jelent meg leggyorsabban, hány embert vertek meg ez alkalommal s hányan kaptak náthát a nyirkos éjféli levegő miatt, minek országszerte eszközlendő kihirdetése rendkívül előmozdítja a két magyar haza haladását a nemzetiség ösvényén.

Ezen éji megzavartatás daczára már jókor reggel utcán van a hírharang s megberetváltatja magát, mert borbélyműhelyekben még az oly tényeket is tudják, melyek soha nem történtek meg s így gyakran azután a hírharang is ugyancsak megberetválja az olvasókat. Onnan kimegy, megáll s végig néz az utcán, mire azonnal legalább is husz ember környezi őt, kérdő tekintetet függesztve egymásra, hogy ugyan mi történt? Ő gondosan figyel, hogy nem hall-e valamit és sóhajtva távozik, mert oly kevés használhatót hallott, mintha valamely ólmos botos gyűlésben lett volna.

Amott két kutya megáll s mérges szemeket vet egymásra, a hírharang is megáll s várakozásteljes tekintettel figyel rájuk, mert hiszi, hogy az egyik vagy másik gazdája megveri majd az egyiket, ha összemarakodnak, mi alkalmat nyújtand az állatkínzás ellen fölszólalásra, mi most nagy divatban van, miután hazánkban az emberek ügyeit már tökéletesen tisztába hoztuk és azok irányában minden önkényt, elnyomást s kínzást szerencsésen megszüntettünk. Ámde vérmes reményében csalatkozik, mert a két kutya gyakran fordult meg gazdájával kávéházakban s így a politikában is annyi jártasságot szerettek magoknak, hogy jól tudják, mikép most már nem szokás marakodni, hanem csak távolból farkasszemet nézni az ellenséggel, kissé morogni, kissé fogat vicsorgatni s azután, béke jeléül, farkcsóválva tovább állani. Ő tehát szomorúan távozik s megbotlik és - ennek nagyon megörül, mert érdekes újdonságul megemlítheti, hogy X... utcában a kövezet rossz, mit a lakosság eddig még nem tudott, mert más közönséges ember nem szokott annyiszor megbotlani, mint az ujságíró.

Távolabb egy bérkocsis vágatva hajt, de - senkit nem gázol el; ez azonban nem baj, mert eszmetársulat útján legalább a bérkocsisok zsarolásait lehet megróni. Ha pedig elgázol valakit, a hírharang hamar följegyzi számát s - földadja a hatóságnak? Nem, hirlapba írja, hogy Czinkotán és Vámospircsen a bérkocsisoktól őrizkedjék a lakosság.

A hidon fényes nappal ökröket hajtanak át; ah, már ott csakugyan neki is jelen kell lenni; mert ez botrány s ugyan ki ne szeretné az ily fontos botrányok nyilvános megrovatását olvasni!

Egy alföldi kocsis nagyokat pattog az utcán, mily érdekes tárgy ez ömlengő elmélkedésekre a közbátorságról, s annak elmondására, hogy nálunk ugyis elég az üres zaj s szemeink úgy sem láthatnak tisztán és szabadon, habár az ostor hegyével nem csipetnek is ki üregeikből.

A városban lopás és öngyilkosság történik; mily gyönyörködtető és mulattatva oktató ezeknek előadása! Hátha még nyilvános kivégeztetés történik, ez azután valódi ünnep, mely mohón iratik le s ekkor a hírharang egyszersmind hatályosan kel ki azon mohóság ellen, melylyel a nép az efféléket bámulja, mit ő természetesen csupán azért írt le, hogy ezen gyönyörű élvezetben a távol lakók is részesülhessenek.

Idegen művész, olasz énekes vagy patkányfogó érkezik a városba; a hírharang köteles annak minden mozdulatát, sőt az aranyak csengését is hiven leírni, melyet a gazdag Magyarországból magával vinni kegyesen méltóztatik.

Egy színésznőnek foga fáj; hah, mily érdekes tárgy, mint fog majd Tolna és Baranya csodálkozni és meglepetni, ha ezen nevezetes ujdonságot megtudja; ez bizonyosan egészen új irányt adand az adó és két garas körüli fényes sikerű vitatkozásoknak!

Valaki fényes tánczvigalmat adott s a hírharangnak, a szobalány megbecsülhetlen kegyéből, sikerült a kulcslikon át a fényes terembe pillantani! Boldog magyar haza, meg fogsz tehát immár valahára a tarlatán szoknya minden redőivel ismerkedhetni, sőt még azt is megtudandod, hogy azon tánczvigalomban az egészséges emberek is herbateát ittak! Ha még ezen örvendetes hír sem gyógyítja meg bajaidat, úgy csak hivasd az asztalost s vetess magadnak mértéket - koporsóra.

Két ember vendégfogadóba szállott, evett, ivott, aludt, mulatott s ismét tovább utazott, még pedig gőzhajón, gyorskocsin, vagy saját lovain. Halhatlan hírharang, neked jutott a sors nyájás kezeiből azon szerencse, hogy e világrendítő eseményt kiharangozhasd!

A hajóhidat megnyitották s a buta horgonyörök nem tudták matematikai pontossággal előre kiszámítani, hogy melyik pillanatban fogják azt ismét bezárhatni; de se baj! ott van ám a hírharang s majd nyakatok közé cserget tollával, még pedig úgy, hogy az egész ország zengni fog tőle!

Egy sikátorban nagy szemétdomb emelkedik s mily boldog érzet lepi el a hírharangot, hogy ő is ott van s hatályosan emelheti föl szózatát ezen iszonyú tény ellen, mely miatt talán még vasutat sem lehet építeni Magyarországon. Boldog testvér magyar haza, ti tudni fogjátok, hogy azon pesti sikátorban csakugyan nagy szemétdomb emelkedik!

A zsidók nagy kamatot zsarolnak s ezért nem szenvednek büntetést; igen ám, de a hírharang elkongja ezt s ezer olvasó fog sóhajtani: «Oh, bárcsak én is tehetnék szert ily zsiros kamatra!»

A hírharang rossz marhahúst eszik és parányi zsemlyét rág hozzá s ennek rendkívül örvend, mert ugyancsak megmondhatja ország világnak, hogy Pesten Mátyás király czinkotai mértékét nem ismerik s az egész világ sajnálkozó részvét könyűit fogja majd fölötte elhullatni!

Nagy zápor szakad s minden ember szárazra törekszik; ámde a bajnok szellemű hírharang legjobb kedvvel barangolja be az utcákat s tereket, mert hiszen neki meg kell írnia, hogy hány ember s mikép ázott meg, miután a két magyar haza még addig nem tudta, hogy az eső Budapesten is nagyon - nedves.

Nyilvános mulatság van és sok ember lerészegszik s kedélyesen összeverekedik; ennek nyilvánossá tétele is rendkívül hasznos, mert különben azt hinnék a hirlapolvasók, hogy ily szellemi élvezetekben csak tisztujításokon részesülhetni.

Egy kőműves vagy ácslegény a háztetőről leesik, és kezét-lábát eltöri; a hírharang előre is meg van győződve, hogy ennek elmondása a tisztelt előfizetőknek igen kellemes olvasmányul fog szolgálni.

Valamely nyilvános helyen nagyszerű pompás világítás ragyog; ez ismét kívánt víz a hírharang malmára s az ország minden részében nagy bámulással fogják olvasni, hogy ily nagy világosság uralkodik nálunk. Sokan nem fogják ugyan hinni, de arról a hírharang nem tehet.

Egy rendőr gorombáskodik a hírharanggal és ő ennek kimondhatlanul örvend, mert ezt ismét tudathatja a két magyar hazával, mely bizonyosan nem tudta még, hogy a hajduk az egész ismert és ismeretlen világban mindenütt gorombák s hogy nem tanácsos korpa közé vegyülni.

A színházban sok vagy kevés ember volt; mily fontos ennek közlése, mert eddig még nem igen tudták ezt a vidéken.

Több napig nagy szél fú Budapesten; ennek ismét leírhatlanul örvend a hírharang, mert eddig mindenki azt hitte, hogy nemcsak néhány napig, hanem mindig nagy szél fú ott, hol éjjel-nappal oly sokan csinálnak nagy szelet.

Szóval, ha valaki csak kissé hangosabban prüsszszent is, mint rendesen szokás, a hírharang vigan dörzsöli kezeit, mert ezt tudnia kell a nagyérdemű közönségnek, hogy országszerte elmondhassa: «Kedves egészségére!» Ha pedig semmi ily rendkívül érdekes tárgyat nem talál, akkor valamelyik kollegájával hajba kap, teljesen meg levén győződve, hogy a tisztelt közönség kitünőleg gyönyörködik az ily kakasviadatok olvasásában.

S mennyi fáradozásába kerül a hírharangnak az ily érdekes ujdonságok összehajhászása! Ő az idő viszontagságait nem ismeri, mert neki mindenütt jelen kell lennie, hol valami történik, vagy legalább történhetett volna; izlését úgyszólván lábbal kell taposnia s minden előadást, mutatványt s jótékony pénzcsikarást megtekinteni, mert hiszen ezek leírása Magyarország lakosait mindenek fölött érdekli. Ő minden járdataposóval kimélettelen kénytelen bánni, hogy néha-néha valami kis ujdonságot hallhasson tőlök, melyek gyakran nem ütnek ugyan meg a szigorú igazság mértékét; de az nemcsak nem baj, hanem még inkább igen hasznos, mert az igazítás és visszavonás a legközelebbi számban ismét új ujdonságul szolgál.

És ugyan mi jutalma van a hírharangnak azon kimondhatlan buzgó szolgálatért, melylyel a haza boldogságát előmozdítja? Oh, e jutalom nagyszerű, magasztos és háromféle. Először a büszke öntudat, mely az mondja neki, hogy polgári kötelességét híven teljesíti, életének számos óráját, napját, hónapját és évét ezen hazaboldogító nemes törekvésnek áldozván föl. Másodszor készpénz, mely igen silány ugyan, de mégis igen jól esik az ember fiának, ki a jó víz mellett néhányszor évenként a jó pezsgőt is meg tudja inni. Harmadszor fenyegetések mindenesetre és verés több esetben, durva megtámadtatások pedig mellőzhetlenül és gyakran ismételve, mert gyöngeségeit a javulásra nem hajlandó ember nem szereti nyilvánosság terére állítatni s vannak művelt emberek, kik azt hiszik, hogy a tolvajt, lókotót és gyilkost nem szabad ugyan megbotozni, de a hírharangot kivételkép mégis meg lehet döngetni.

Szegény hírharang, te szerencsétlen áldozata ferde korunk legferdebb izlésének, béke lengjen halhatlanság repkényével koszoruzott fejed fölött!

Ezen keresztyéni ájtatos sohaj után visszavonulék kocsimhoz és haza hajtattam, mert nagyon gyötrött már a kíváncsiság, a deli Rózsa történetét körülményesen megtudni, mi a hárfás lány által oly rejtélyesen zavartatott meg. Haza érkezvén, csakhamar hozzá fogott elbeszéléséhez szép védenczem s nyájas olvasóim bizonyosan nem fognak neheztelni, ha nem hagyom őt magát szólani, mert idegenszerű szókiejtését úgysem tudnám eléggé híven utánozni.

XV.

A vad lány története.

Ha az ember első ifjúságától kezdve mindig ugyanazon körben marad, úgy legtöbb esetben jobban emlékszik gyermekéveinek eseményeire, mint az utóbb történetekre, mivel ezek oly gyakori változásokkal üzik egymást, hogy egymás által az emlékezet táblájáról csakhamar letöröltetnek; ha ellenben rendkívül fiatal korunkban rögtön egészen ellenkező viszonyokba sodortatunk, akkor későbbi éveinkben semmit nem tudunk életünk legelső időszakáról s legfőlebb csak zavart álmokképek gyanánt tünedeznek föl néha lelkünkben annak némely jelenetei, miknek világosb meghatározást csak azon esetben tudunk adni, ha az előbbi pályára ismét visszavezettetünk, midőn azután a homályos képek lassanként megújulnak s végre azon tisztaságban tűnnek föl szemeink előtt, mely arra kíváztatik, hogy az ábrándot a valótól világosan megkülönböztethessük.

Ily állapotban volt a vad lány is, származásáról szót sem mondhatott s nevelő szüleinek előadása után csak annyit tudott életének első időszakáról, hogy azok sirva lelék őt Füred közelében az országuton s irgalomból magokkal vivék és Rózsának nevezék, alkalmasint szép piros arcza miatt, melylyek őt még most is teljes mértékben jogosíták e szép névre; melyet azonban nem szüléitől, vagyis azoktól, kik nála ezek helyét kipótolni törekedtek, hanem igen sajátos módon nyert, mely maig is letörölhetlen színben élt emlékezete előtt.

Ugyanazon nap alkonyatán, midőn őt az országútról fölvevék, a Balaton közelében pihentek nevelő szülei, mindenkép csillapítva a kis lányt, ki mindig anyját hívá s csak addig hagyott föl a sirással, míg megpihent, hogy azután ismét nagyobb erővel folytathassa azt. Ekkor rögtön mintegy tíz vagy tizenkét lovas embert láttak sebesen vágatva közelíteni. Midőn hozzájuk érkeztek, gyorsan leugráltak paripáikról s az, ki elől lovagolt, így szóla egyik társához:

- Botos, te most a lovakkal balra kanyarodol s este a szomszéd falu ménesével egy uton térsz a faluba; ott jó embereinknél bekötöd a szegény párákat s utánunk baktatsz, így aztán bizonyosan elvesztik nyomunkat a kopók. Ha elhagyod magadat fogatni, még az akasztófán is meggyalázlak s éjjel a zsidószegegre függesztetlek.

- Értem, uram, bennem ugyan nem lesz hiba, habár a csillagok közé kellene is rugtatnom, hogy a kopóktól szabadulhassak! - felele a másik s azonnal elvágtatott, az üres nyergű lovak pedig fütytyentésére rohanva követék nyomdokit.

Ezután a letelepült csoporthoz közelíte azon férfi, ki a főnebbi parancsot hallatá s Rózsa megszűnt sirni és bámulva mereszté rá nagy fekete szemeit. E férfi még igen fiatalnak látszott s ajkai fölött és állán alig mutatkoztak a férfiaság jelei. Barna fürtei buján lengék körül magas homlokát s daczos fekete szemei tüzesen jártak végig a csoporton. Fején, kihívólag félre csappantva, széles arany paszománttal szegélyezett s darútollal és szalagokkal ékesített gömbölyű kalap ült, domború mellét arany sujtásos vörös mellény fődé, melynek előrészét fekete selyem nyakkendőjének nehéz aranyos czafrangjai verdesék; e fölött gazdagon kihányt kékes ködment és vörösén szegélyezett szűrt viselt, testének alsó részét pedig hószerű bő gatyafődé arany rojtokkal. Kezében kurta nyelű súlyos réz fokos villogott s válláról fényes kétcsövű puská függött; keskeny pikkelyezett bőrtüszőjét pipa, sallangos kostök és ragyogó pisztolyok ékesíték s lábain fényes sarukat viselt, miken taréjos sarkantyuk pöngtek.

A kis Rózsára ellenállhatlan bájjal hatott e férfi fényes külseje és sajátos tekintete, mely féktelen uraság, szelidség s vidám negédség egyesült jeleit fejezte ki. S e varázserő annyira ment, hogy a kis lány könnyező szemekkel mosolygott az idegenre, bátran hozzá lépett s kis fehér kezeivel a pisztolyokat érintvén, legszívnyerőbb bizalommal kérde:

- Bácsi, játék ez?

Az idegen csodálkozva tekintte a hófehér kis gyermekre, kinek arczain legszebb rózsabimbók piroslottak s nyájasan szóla, haját szeliden simogatva:

- Játék bizony, kis babám, de nagyon veszedelmes, mert ezzel csak életet lehet nyerni vagy veszteni.

Azután a letelepültekhez fordult, kik legnagyobb alázattal tekintettek rá s parancsoló hangon kérde:

- Czigányok, hol termett ez a szép kis virág?

- Bizony isten, nem tudjuk, - felelé reszkető hangon egy vén cigány, - úgy segéljen, csak úgy találtuk biz azt, nagyságos jó uram.

- Elhiszem bizony, hogy szemétdombon nem nyilik rózsabimbó. Gaz czimborák, vigyázzatok e rózsára, ha felnő, keblemre tűzöm. Neve Rózsa legyen, értitek?

- Akár bazsarózsának is nevezzük, ha tisztelendő vitéz uram úgy parancsolja.

- Csókolj meg, kis Rózsám, így, most már menyasszonyom vagy. Czigányok, három hét alatt találkozunk a Bakonyban s akkor többet szólunk a kis lányról, mert nem merem körmeitek közt hagyni. Most pedig dologra; cigányok, talpra, velünk keltek át a Balatonon, ha még ma paradicsomba nem akartok költözni. Legények, a szűrőket és fegyvereket kössétek batyuba, Pap Andor, vedd hátadra a brúgót; hárman öltözzetek pendelybe, ezek a szép cigány-menyecskék bizonyosan adnak kölcsön, legalább majd rólatok álmodnak. Aztán vigan előre, muzsikaszóval, mintha keresztelőt járnánk; ugys most kereszteltük meg a kis Rózsát. Talpra, talpra!

A cigányok engedelmeskedtek, ámbár nem nagy kedvök lehetett a zsványok veszélyes társaságában utazásra. Az öreg czimbalmos csak ekkor ébredt föl s néhány pillanatig meredten függeszté szemeit a zsványfőnökre, kinek arczán nagy zavarodás jelei mutatkoztak; azután pedig néhány lépést közelíté hozzá és remegő hangon kiálta föl:

- Szent isten, nagys...

De mondását nem fejezheté be, mert a zsványfőnök oly erővel sujta csákányával vállai közé, hogy az öreg ember térdre hanyatlott s Rózsa rémülten sikolta. A zsvány már pisztolyára tevé kezét, de egy pillantás a síró gyermekre lefegyverzé őt s szelidebben szóla az öreg czimbalmoshoz:

- Köszönd e gyermeknek, hogy hű emlékezetet halállal nem büntetem; de nem kerülöd azt el, ha örökre nem feleded azt, mit most kimondani akartál! Erre esküszöm és Sobri meg szokta szavát tartani! Pap Andor jól szemmel tartsd ezt a vén cigányt. Most hamar, előre!

E jelenet után az egész csapat azonnal elindult s óranegyed múlva már a Balaton partján állottak, hol a révész minden gyanú nélkül átszállítá a vigadó népet s csak akkor bámult, midőn néhány nap múlva megtudá, hogy Sobrit s félelmes bandáját mentette meg ez által az üldöző megyei katonáktól.

A kis talált gyermeket e naptól Rózsának nevezék s nagy tiszteletben tarták sok ideig, mert Sobri haragját épen úgy rettegék, valamint bőkezűségében bíztak, ha a kis lány dicsérni fogja bánásmódjokat. Az öreg czimbalmos még azon éjjel megszökött, a nélkül, hogy társait Sobri

fölgerjedése iránt útba igazította volna, minek okát teljességgel nem bírák magoknak megmagyarázni.

Rózsát ezen nap eseményei annyira megzavarták, hogy korábbi nevét csakhamar feledé s néhány hónap múlva tökéletesen meghonosult a cigányok között.

Egy évet tölte ezen helyzetben s annyira elvadult, hogy a cigányok alig birták őt fékezni, mit egyébiránt nem is igen kísértének meg; részint, mivel Sobritól rettegtek, kinek mindennap megérkeztét várak, noha a Bakonyban hiában várakoztak rá; részint pedig azért, mert saját féktelen szokásiknak szerfölött tetszett az akaratos kis lány makacs jelleme, mely semmi ellenmondást nem tűrt s az egész cigányhadnak parancsolni tudott. E mellett oly bátorság kezdte a kis gyermekben kifejlenni, melylyel az öregeket is bámulásra kényszeríté, a nélkül, hogy botor vakmerőségre fajult volna, mit meglepő okossága nem engede tennie.

Ezen időszak múlva azonban csökkenni kezdte a jó és kitüntető bánásmód, mert mindenütt hire terjedt a falukban, hogy Sobrit fölakasztották, vagy véres csatában ejté el a katonaság. Városokban azt is hallák ugyan a cigányok, hogy a híres zsványfőnök tengerre menekült és isten tudja, melyik országban él most gazdag ragadmányából; de a kis Rózsa mind ezekre csak fejét rázá s legbiztosabb hangon mondá:

- Sobri bácsi nem halt meg és nem is hagyhatta el kis Rózsáját; majd meglátjátok, hogy eljö még és azután jaj nektek, ha megmondom neki, hogy engem bántani mertetek!

Az ily nyilatkozatok után egy pár hétig ismét hizelgőbb bánásmódban részesült; végre azonban már alig szólottak az országban Sobriról és a cigányok Rózsát kitüntetni megszűntek. A kis lány keblében mindazáltal eltörölhetlen benyomást hagyott maga után a főnebb leírt jelenet s emlékezete gyöngé tábláján oly mélyen be volt vésve a haramia képe, hogy vonásait a hatalmas idő sem volt képes arról többé letörlni. Gyakran félre vonult Rózsa, nagy szemeit meredten függeszté az üres levegőbe s majd enyelegve mondá el apró kalandait, majd komolyan panaszkodott, hogy a cigányok nem akarnak parancsainak engedelmeskedni. S ha ilyenkor valaki kérdé, hogy kivel beszél, daczosan csak ezt válaszolá:

- Sobri bácsival! Ti most még nem látjátok ugyan, de mikor ideje el jő, bizonyosan előttetek is meg fogja magát mutatni s engem magával visz.

Eleinte csak nevték a cigányok ez ártatlan ábrándozást, de utóbb komolyabban kezdének rá figyelni s csakhamar elhitették magokkal, hogy a lány rendkívüli jóstehetséggel bír. E pillanattól tehát ismét tisztelni kezdék őt s regényes hajlamát mindenkép nagyobbítani iparkodtak, reménylén, hogy jóstehetsége által nagy hasznára lehetend az egész hadnak; főkép, miután szépsége mindig ragyogóbban fejlett ki.

Az asszonyok megtaníták őt a jövődölés rejtélyes szavaira; s a tüzes elméjű lányka mindent oly csodagyorsan fogott föl, hogy mesternőin csakhamar túltett s kilencz éves korában már tátott szájjal hallgaták rejtélyes jövődöléseit a könnyen hívő falusiak. Rózsa nagy tetszést talált e mulatságban, mely őt felülemelte más közönséges embereken s ott is parancsolást engedett neki, hol különben bizonyosan csak zsarnoki önkényt éreztettek volna vele.

Utóbb azonban nem elégíté ki növekedő vágyait e babonás játék; a gyermek hajadonná lön s keblében az érzelmek azon húrja pendült meg, mely kimondhatlanul üdvezít, ha viszhangra talál s epesztő kínokkal gyötör, ha viszonzás nélkül kell elhangoznia. Rózsa még mindig kéjes ábrándozással gondolt a deli külsejű fiatal haramijára; ábrándai mindazáltal már nem elégítheték ki heves szívének égő vágyait s midőn társai mély álomban heverték sátoraikban, Rózsa nehéz kebelével járta be a közel vidéket, nem látva a holdvilágos éj igéző kellemeit s nem érezve a zuhanó zápor hatását, hanem egyedül csak annak nevét sohajtva, ki őt Rózsának

nevezte el. De fohászaira csak a viszhang válaszolt s a derült kedélyű hajadon szótalanná lőn s megtörhetlen akaratával zsarnokilag uralkodott az egész cigányhad fölött.

Társainak nagy aggályt okozott e változás és sokáig tanakodtak, hogy mikép lehetne őt ismét korábbi állapotába visszahelyezni. Hosszas találgatás után végre abban állapodtak meg, hogy férjet kell oldala mellé adni s e tanács a férfiaknak nagyon tetszett, főképp pedig a családfő fiának, ki darab idő óta egyetlen víg nótát sem birt hegedűjéből kicsikarni, mi miatt most egyenesen Rózsát vádoló. Elhatározott tehát, hogy a kontrás Laczi és szép Rózsa egymáséi legyenek.

Az öreg cigány föltevé tehát legjobb süvegét, mely egyszersmind a legrosszabb volt, minthogy csak azon egy vala birtokában és komolyan tudatá Rózsával a neki szánt szerencsét. Ez azonban röviden válaszolt s hallani sem akart társainak e szándékáról. Ámde Laczi vérszemet nyert az egész had helybenhagyása által s tüzesen ostromlá a szép jósnő kemény szívét, de oly kevés sikerrel, mintha megrögzött magyar előítélet ellen küzdött volna. Okos ember alkalmasint így vigasztalta volna magát ez esetben:

Ej haj, nem bánom
Nekem is lesz virágom!

de a cigány így szokott imádkozni: «Add meg, uram istenem, de - mindjárt!» s azért Laczi sem akará magát ily könnyelműen vigasztalni, hanem ugyancsak üldözé Rózsát.

Azon időben Pesten vonult át a cigány had s a váczi sorompó előtt Rózsa egy barna férfinak jövendölt! Kell-e mondanom, hogy e barna férfi én valék?

Rózsa az elhagyatott csárdában is jelen volt azon éjjel, mely majd véget vete földi pályámnak s makacsul erősíté, hogy a lövések után rövid idő múlva - Sobri hangját hallá az udvaron harsogni, melyet azonnal tisztán megismert, ámbár magát a haramiát nem pillanthatá meg, minthogy kevés pillanat alatt az egész rablótanya megürült. Az egész eseményről csak annyit mondhatott még, mikép hallá, hogy a lövések egy embert életétől fosztottak meg. Bandi volt-e az, vagy más, arról semmi fölvilágosítást nem adhatott.

Rá nézve azonban vészes következményű lett azon éjszaka, mert Laczi, elrémülván Sobrinak állított közelsége miatt, oly vakmerő lett, hogy Rózsa csak elég hatályos késszurás által menekülhetett meg szenvedélyes ostromától. E pillanattól azonban ellene zúdult az egész cigány had, s másnap, a vörösvári úton állatsereglettel találkozván, a makacs lányt, ki már jövendölés által sem igen hajtott hasznót, az állatok tulajdonosának eladták, ki jó nyereségre vélt szert tehetni a szép lánynyal, ha őt vadnak mutatandja be a nagyérdemű közönség előtt. Laczi alkalmasint ellenzette volna ez embertelenséget, de sebe a szekér fenekéhez lánczolá őt, s így az egész alkuról szót sem tudott.

Rózsa heves vére föllázadt ugyan eleinte ezen erőszak ellen, de éles elméje csakhamar átláttatá vele, hogy ezen új helyzete nem lesz rosszabb az előbbinél; mert a cigány undorító ajánlataitól föl leend mentve, s egyszersmind, Pesten mulatása alatt, inkább lehetend alkalma Sobrinak nyomába jutni, kinek ottlétéről tökéletesen meg vala győződve. Gondolá ugyan, hogy szomorú helyzete nyomasztóvá is válhatik, de azon esetre minden pillanatban felfödözheté magát a közönség előtt, s a hatóság pártfogását reménylheté. Ezen aggálya csakhamar teljesült is; az állatsereglet tulajdonosa szintoly jó izléssel birt, mint Laczi, s azt hívé, hogy megvásárlott áldozatán korlátlanul uralkodhatik.

Ekkor láta meg engem az állatseregletben Rózsa, s azonnal elhatározá, hogy segélyemhez folyamodik, mivel, mint mondá, mindjárt első találkozásunkkor rendkívüli bizalmat érzett irántam.

XVI.

Némberkalitka.

Rózsa története különböző sejtéseket ébreszte bennem, melyek azonban oly homályosan lebegtek előttem, hogy nem merék nekik világos magyarázatot adni, s azért nem is akarok azokkal még most nyíltan föllépni. Annyiban mindazonáltal rögtön tisztába jöttem, hogy Rózsát nem tarthatom meg magamnál, hanem oly ápoló kezekbe kell adnom, hol természeti adományai, s tehetségei nemesb kifejlesztést nyerhetnek. Ő eleinte vonakodott ugyan tervemben megegyezni, de végre csakugyan megnyugodott, miután megígérém, hogy Sobrit lehető legnagyobb buzgalommal nyomozni fogom, ámbár nem igen hívém életben létét, noha a rejtélyes hárfás lány is olyasmit monda, miből az ellenkezőt lehete következtetnem.

De hová adjam őt? Ez volt a bökkenő, mely néhány perczig ugyancsak aggasztott, mivel nem volt oly ismerős családom, melyet e végre megkereshettem volna, s az úgynevezett nevelő-intézeteket nem igen szeretem, miután magamon tapasztalám, hogy iskolákban nem igen tanul az ember sokat, mit kilépésünk után az élet gyakorlati mezején rögtön sikerrel használhatnánk. De hiába, mit tehet az ember! A csikót is kifogják a szabad ménesből és ólba zárják, hogy - ló legyen belőle; a madarat kalitkába csukják, hogy énekeljen; az embert pedig gyakran börtönbe, hogy - ne énekeljen. Az elzáratás tehát nagy divatban van, s így magamnak is meg kelle azon gondolaton nyugodnom, hogy Rózsát efféle némberkalitkába viszem, hol legalább megtanul majd divatosan énekelni, a minek szinte megvan a maga érdeme. Megelégszik-e aztán jövődő férje az ily betanult énekkel, s kész-e a szerint tánczolni, az már más kérdés, melynek megfejtését nem merem magamra vállalni.

Elvezetém tehát Rózsát egy ily kalitkába, melyet éppen nem volt nehéz föltalálnom, miután annyi van Pesten, hogy neveletlen lányt nem is igen láthatni többé, s legfőlebb csak ferdén neveltekkel találkozhatunk még; a mi éppen nem baj, mert sokan mondani szeretik, hogy a rossz nevelés is jobb a semminél. De azt fogja talán valaki mondani, hogy Rózsa már férjhez is mehetne, s így talán nem illik többé kalitkába. Oh, kérem, az így vélekedők iszonyúan csalatkoznak! Napjainkban a gondos anyák egészen ellenkezőt bizonyítanak, s lányaik nevelési időszakát többnyire négy osztályra szakítják, ha az uralkodó divattal lépést akarnak tartani.

Az első osztályban falusi pesztonka az oktató, ki a kis lányt mindennap meghurczolja az egész városban, hogy otthon láb alatt ne legyen, s jó idején idegen emberekhez szokják. Ez igen hasznos modor, mert a pesztonka gyakran ugyancsak jól eldöngeti a kis lányt, mi által ez azon bölcs élettant teszi magáévá, hogy bizony az alacsonyabb sorsú embernek is súlyosak lehetnek kezei, minek tudása sok helytelenségnek veheti elejét. Az ily kis lány ezenkívül még azon megbecsülhetlen tudomáshoz is jut ez által, hogy nem jó sokat otthon lenni, minek férje egykor bizonyosan rendkívül örvideni fog. Sok esetben pedig még azon nyereség is háramlik ez üdvös modorból, hogy a kis lány nem tanulhat rosszat szüleinek példájából, mi elég szomorú ugyan, de igen gyakran nagyon is igaz.

Ezután a némberkalitkák valamelyikébe záratik a kis lány, hogy szárnyait ne használhassa idő előtt szerfözlött szabadon. Ott igen sokat tanul, minek, mint takarékos háziasszony, idővel rendkívül nagy hasznát veendi; például: hogy Venus a szerelem istenasszonya volt a pogányoknál, Madrid Spanyolország fővárosa; az elefánt maga szoptatja kicsinyeit; a jeges-tengeren nagy jéghegyek uszálnak; déli Amerikában már a lányok tíz éves korukban férjhez-mennek, minek hallása a kis lányokban nemes vágyat ébreszt azon csodás éghajlat után; hogy az oroszán igen erős állat; Khinában a katonák napernyő alatt harcolnak; a török szultánnak számtalan felesége van; a villanyerő a gőz erejét fölülmulja; a léghajózás még nincs

rendszeresítve; hogy - de ki tudná azon számtalan tudományt elsorolni, melyek eléneklésére ezen ártatlan madárcák megtanítatnak; s valóban igen igazságtalanok azon rövidlátásúak, kik azt bátorzkodnak hinni, hogy a magyar hölgyhez közelebb áll Soroksár, mint Madrid. Hiszen ha jövőre férje minden évben más fürdőbe utaztatja őt, úgy lassanként majd hazájával is meg fog ismerkedhetni. Ámde még ez mind nem elég! A szellemi kifejlesztés mellett a testi ügyesség sem hanyagoltatik el. A kis lány megtanul tánczolni, hogy könnyeden lejtessen végig az életben; úszni, hogy az élet bajai közt el ne merüljön; lovagolni, hogy a házi kormány gyeplőjét sikerrel tarthassa férje ellenében: továbbá, énekel és zongorát játszik, hogy nótája szerint tánczoltathassa férjét; francziául beszél, hogy a közéletben hozzátartozói meg ne érthessék; pompás tárczákat és erszényeket hímez, hogy férjhez mehessen, ha atyja jól megtölti szép készítményét, s gyönyörű papucsokat köt, hogy alájok juttathassa azt, kit a sors iszonyu keze férjül sujt le lábaihoz. Mi a főzést s varrást illeti, azt majd elvégzik cselédei, mert hiszen nem cseléddé, hanem asszonyyná kívánták őt a divatnak illőképen hódoló szüléi neveltetni.

E közben tizennegyedik évét fejezi be a tarka tollú kis madár, s most a nevelés harmadik szakasza áll be. Korlátolt terjedelmű kis kalitkából nagy állatseregletbe lép a reményteljes növendék. A gyöngéd anya valamennyi tánczvizgalomban megforgattatja a kis pipiskét, minden sétányon végig lépegettetni a kis pávát, s gőzhajón egy pár kirándulást tesz vele. Ha ez másfél év alatt nem hozza meg az óhajtott fejkötőt, úgy a nevelés harmadik szakaszát azonnal a negyedik követi. A madárka ismét kalitkába záratik, hogy mind azt érettebb elmével tanulja meg, mit eddig már szerencsésen feledett, s az anya jövő farsangon ismét mondhatta:

- Lányom nagyon félénk még, mert csak épen most lépett ki a nevelőintézetből.

Ekkor a tizenhat éves hajadon másodszor lép föl mint tizennégy éves gyermek a nagyvilágban, mi a szerető anyát is két egész évvel ifjítja meg, mi mindenesetre már magában is nagy figyelmet érdemel.

Ezekből tehát kegyesen átlátni méltóztatnak nyájas olvasóim, mikép Rózsa épen jókor lép a szívképző kalitkába, s két évvel ifjultan fogja azt majd elhagyni, mi mellett csak azt sajnálom, hogy egyúttal magam is nem mehetek keresztül e kellemes műtéten.

Fölérván a lépcsőkön, csöngettem, s nem csekély meglepetésemre szallas pattantyus nyitá meg az ajtót. Már azt gondolám, hogy talán eltévesztém a szállást, de kérdésemre azonnal megnyugtató a legény, mondván, hogy jó helyen járok, s ő a konyhába segít. Megnyitám tehát a kalitka ajtaját, s beléptem. Az előszoba falait nagy hazánkfiaiak aranyrámás arczképei díszesíték, minek látása kimondhatlanul megörvendezteté lelkemet, mert meg valék győződve, hogy itt mindenesetre jó magyar szellem uralkodik.

Az első szobában apró lányok abroncsot hajtottak, s babáikat szedék rendbe; ez is szükséges, mert apró gyermekeket csak játszva kell tanítani.

- Itthon a madám? - kérdém, tudván, hogy rövidség kedvéért így szokás a tanítónőt nevezni.

- Oui, monsieur! - csiripolá egyszerre hat piros gyermekajak.

Hm, gondolám, az előszobabeli képek tehát azt jelentik, hogy csak ott uralkodhatik a magyarság. Isten neki, utóbb majd utat tör magának onnan a belső termekbe is!

A második szobában már nagyobb madárcák csevegtek, s véletlen megjelenésem nagy zavart okozott, mert a rajzmester épen igen víg történetkét regélt nekik, mire annyit kelle nevetniök, hogy rajzeszközeiket teljességgel nem tudták hirtelenében összeszedni. Ezen tanító igen ügyes, gondolám, mert vidor elme-futtatásával igen czélszerűen tudja a kifáradt elmét ismét fogékonyná tenni; egyébiránt pedig a józan magyar ember úgyis jobban szereti, ha felesége szép káposztát tud termesztetni, mintha azt még oly pompásan papírra rajzolni.

Hm, itt sem látom azt, kit keresek! Talán a másik szobában. Ebben már nagyobbacska lányok vannak, szajkókhoz hasonlítanám őket, kitüntetésül a többi madárcák fölött, ha szavok bájlóbban nem hangzanék. Az asztalon földteke áll, s a földleírás derék tanítója éppen a legújabb francia tánczlépéseket mutatja, miket vigan utánoznak a csinos angyalkák. Jól teszik, mert jó táncz által bizony hamarabb juthatnak házassági lánczhoz, mint a földteke emelése és forgatása mellett, mi nálunk annyival is inkább fölösleges, mivel úgysem tudjuk még, hogy tulajdonkép hogyan állunk.

Innen üres szobába juték, hol számos szép kötésű s rendkívül tiszta könyvet pillanték meg. Ugyan mért tartatnak ily rendkívül kiméletes tiszteletben? Ah, «Magyar nyelvtan», »Magyar zsebszótár», «Magyarország története», «Magyarország leírása», «Magyar költemények, regények». Már ez szép, valóban igen szép, hogy a magyar könyvek ily példás tiszteletben tartatnak, s minden érintéstől gondosan őriztetnek.

Végre e pompás kis látogatóteremben csakugyan jelen van a kalitka csinos tulajdonosnője, és néhány jó barát s barátnő társaságában igen érdekesen értekezik a nevelés alapelveiről, bizonyításul Dumas, Hugo Viktor, Sue és Kock tanait idézve, melyek, véleménye szerint, legczélszerűbben vezethetik a fiatal hölgyeket az élet rögzös pályáján. Szokott bevezetés után így szólék a csinos asszonyhoz:

- Rózsa kisasszony nevelése, némi mostoha körülmények miatt, eddig el volt hanyagolva; meg vagyok azonban győződve, hogy ily jó kezek közt, s jeles természeti tehetségei mellett, csakhamar helyre leend nála e hiány hozatva.

- És nagyságos szülei?

- Már elhaltak, én - gyámja vagyok.

- Értem. Méltóztatik a kisasszonyt gyakran meglátogatni, hogy - előmenetele felől tudomással birhasson?

- Igen.

- Helyes, szerencsére a folyosó végén éppen kényelmes üres szobám van, csak méltóztassék.

- Oh, úgy hiszem, nem fogok szerfölött gyakran alkalmatlankodni. Egyébiránt illő ruházatról is méltóztassék számára gondoskodni, mert, mint férfi, valóban nem igen értek az effélékhez.

- Igen szívesen.

Ezzel távozám, s kissé csóválám ugyan fejemet e szives szolgálatra készség fölött, mely nagy városokban különben nem igen szokott egyenes utakon otthonos lenni; de mélyebb bonczol-gatásba nem bocsátkoztam, s csak azt gondoltam: ha én jó anya nevére kívánnék érdemes lenni, magam nevelném lányaimat, mert ha azzal, mit én tudok, férjemet boldogítani tudom, úgy saját lányaimból is jó nőket és derék anyákat képezhetek; pedig csak ez ám az, mit a haza és férfiak kívánnak!

Azonban lehet, hogy én nem értek az effélékhez.

XVII.

Titkok, melyek nem titkok.

A kitűzött időre pontosan megjelentem a Széchenyi-kertben, segédszerkesztő új ismerősömet azonban még nem lelém ott, min épen nem csodálkozáim, miután meggondoltam, hogy ő magyar nyilvánosság eszköze mellett dolgozik, mely annyi előre nem láthatott, körén kívül fekvő és általa elháríthatlan, bizonyos és bizonytalan akadályokkal kénytelen küzdeni, hogy a gyakori elkésést épen nem róhatni ellene bűnül. Azalatt mindenesetre magam is körülnézhetek, s e közben néhány igénytelen - mint mondani szokás - gondolatomat is közölhetem.

Magyar lapjaink, s egy német is, melyben jobb és dicséretesb szellem uralkodik a többinél, többször s méltán keltek ki némely más nyilvános mulatóhelyek ellen, hol nemzetiségünk fejlődését s emelkedő magyarosodásunkat semmi tekintetbe nem szokták venni. Sokan nevelték az aggály e feddő kitörését, mondván, hogy a multság csak multság, s hogy abban a tág külföldön sehol nem szoktak nemzetiségi irányt keresni és követelni. Alig tudok ennél szerencsétlenebb megjegyzést, mert ugyan van-e valaki, ki mondani merésznél, hogy a föld hátán lakik nemzet, melynek viszonyait a mieinkhez hasonlítani lehetne, miután mi csak békés és törvényes úton akarunk újjászületni, még pedig annyi idegen elem közt, melyek féltékenyen nézik emelkedésünket? De ilyen a gyarló emberi természet, rendesen ott keresi az okot korholásra, hol inkább dicsérnie kellene és megfordítva. Midőn intézvények átültetése forog szóban, akkor erénynek tartják sokan a külföld utánzását, habár nem oly természetű is földünk, hogy tápláló gyümölcsöt természetbe az idegen magból; midőn ellenben a külföld leleményességét követjük, hogy hasznos vagy kellemes tárgy iránt a kissé ázsiai természetű magyarban is szokottnál nagyobb részvétet támaszthassunk, akkor majmolás miatt vádoltatunk, ámbár ez által legalább kárt semmiesetre sem okozunk. Így például, hogy sok közül csak egyet említsünk, alkalmasint senki nem fogja tagadni, hogy színészetünk és irodalmunk érdekében «most» még az magában is nagy nyereség, ha színházunknak és könyveinknek nagy néző és illetőleg olvasó közönséget birunk szerezni; s ha ezen, még most valóban főczél, elérésére a külföld példáját, az erkölcsiség sérelme nélkül, követjük, s oly vonzó címeket használunk, és oly tárgyakat dolgozunk föl szinpadunkon és könyveinkben, miktől, ismerve korunk mostani irányát és vonzalmait, nagy hatást, azaz: minél több ember általi látogatást és olvastatást, várhatunk, akkor valóban sem epés gúnyt, sem fitymáló lenézetést nem érdemlünk; mert, ha a művészetet nem sikerül is ezen úton kitűnőleg előmozdítanunk, mindenesetre legalább a magyar nyelvet terjesztjük, s ez által utat törünk nemzetiségünknek is, azon keblekbe, hol eddig számára viszhang még nem létezett. És ez, mostani viszonyaink közt, valóban nem hálátlan föladás, mert nekünk még teremtenünk kell most magyar közönséget könyveink és szinpadaink számára, hogy idővel majd klassikai művek is könnyű utat lelhessenek a nemzetösszeg szívébe; és ne feledjük, hogy ily cél kedvéért csakugyan hódolhatni kissé a napi izlésnek, ha nézők és olvasók nélkül nem akarunk maradni, s ez által is az idegen színészet és irodalom további pártoltatását nem kívánjuk előmozdítani; mert, ha például valakit, beszélni akarván vele, üstökénél fogva huznánk föl magunkhoz a magasba, hogy szavainkat megértse, nemde így fogna hozzánk szólani: - Uram, könnyebben esik neked kissé hozzám leszállani?!²

Ezen eszmék illő alkalmazása adott létet a Széchenyi-kertnek is, a főnebb érintett hirlapi megrovások következtében.

² E nézeteket talán némely bírálók is méltathatnák némi kis figyelemre.

A vállalkozók ugyanis szebb s nagyobb kertet is nyithattak volna, de jól érzék, hogy a cím vagy név választásától sok függ, ha biztos sikerrel akarnak föllépni, mert e közmondás: jó bor czégér nélkül is elkel, épen nem szokott gyakran valósulni, nemcsak anyagi, hanem szellemi tárgyakra sem. Így például, kérdezze bárki valamennyi könyvárosunkat, s hallani fogja, hogy a legklassikaibb becsű könyvek sem kelnek gyakori hirdetgetés nélkül, s hogy minden új hirdetés után rendesen megújul néhány hétre kelendőségök. Ez okból tettek tehát a vállalkozók próbát a Széchenyi-kerttel, tudván, hogy nincs magyar, bármily politikai színezetű legyen is különben, kiből ezen legünnepeltebb nevünk lelkesülést, részvétet, vagy legalább figyelmet ne támasztana.

És e számításukban csakugyan nem csalatkoztak. A Széchenyi-kert alig érdemli e nevet, mert oly ment az árnyéktól, mint annak hazafiui jelleme, kinek nevét viseli, mi a politikust nagyon ajánlja ugyan, már csak rendkívüli ritkasága miatt is, de kertnek bizonyára nem nagy érdemül szolgálhat. Az ételek e kertben nem voltak a legjobbak, a szolgálat meglehetősen hanyagság által tünt ki, s az árszabás kegyetlenül zaklatá a nem legjobb állapotban levő erszényeket; s mégis, mi történt? A népszerű cím, név számos látogatót szerze a csekély érdemű kertnek, s bő jövedelmet a jó tapintatú vállalkozóknak, kik ennél fogva mindig több meg több javítást eszközölhetnek, s most magyar zenével, s leginkább nemzeti szellemű látványok- s mulatóságokkal örvendeztetik folytonosan növekedő közönségüket, mely közt már a legfőbb rangok is otthonosaknak kezdik magokat érezni, kik eddig az ily nyilvános összevegyülést rendesen kerülni szokták. Ily üdvös hatást gyakorolhatnak tehát külsőségek is, ha magok idejében és czélszerűen alkalmaztatnak.

Ime, szives olvasó, ez a Széchenyi-kert keletkezése- s fölvirágzásának titka, még pedig valóságos magyar titok, mert a mi Magyarországon történik, az mind magyar történet, habár tótok, vagy németek által esik is meg, miután Magyarországot csak magyar polgárok lakják. És így nemzeti tény, vagy nemzeti titok, legalább hitem szerint, egészen más, mint magyar tény vagy magyar titok.³

Igen, mondják talán némely pestiek, de mindez előttünk nem titok, és nem is volt az. Helyes, ebben tökéletesen egy értelemben vagyok önökkel, valamint azt is jól tudom, hogy több titokról, vagy talán helyesebben, rejtelemről vontam le már a fátyolt, melyek önök előtt nagy részben színre nem voltak egészen ismeretlenek; de hány ezer meg ezer ember van Magyarországon, kikre nézve mind ez valódi titok, míg akár én, akár más által előttök el nem mondatik!

De ime, a segédszerkesztő elérkezett, s elkéstét néhány mindennapias megjegyzéssel mentegtvén, nyájasan kérdé, miben lehet szolgálatomra.

Tudaték tehát vele kalandimból annyit, mennyit szükségesnek tarték, a nélkül, hogy azok fonalát kezeimből egészen kibocsátanám, s tanácsát kérém, mire ő, rövid fontolás után, nyílt őszinteséggel szóla:

- Ön tehát hiszi, hogy nyilvánosság útján lehetne a finom gazemberek nyomába jutni, kiknek gyűlésén ön, mint láthatlan tanu, jelen volt?

- Igen.

- Úgy ön rendkívül csalatkozik.

- Hogyan?

³ Ez értelemben óhajtom jelen füzeteim czimét is magyaráztatni, s egyszersmind ujonnan a főnebbi kis jegyzetekre bátorítkodom hivatkozni, igérvén, hogy ez lesz első s utolsó ilyenmü megjegyzésem. N. I.

- Úgy van. Ha mi e tényt dobra üttük, vagy helyesebben mondva: dobra üttetjük, úgy a gaz czimborák azonnal biztosságba helyezendik magokat, s néhány napi előkészület után már hiában üldözendi őket a gyors rendőrség.
- De legalább Rózsa érdekében lehetne talán hirlapok útján hatni?
- Épen nem, mert önnek meglehetősen alapos oka van, a szerencsétlen lány származási titkát gyanítani, s így a nyilvánosság által itt csak kárt okozhatnánk. Én inkább az tanácslom önnek, hogy iparkodjék sejtését rögtön bizonyosság gyanánt kimondani az illető helyen, s ha csakugyan nem csalatkozik ön, úgy az első meglepetés bizonyosan árulóvá fog válni.
- És ha csalatkozom?
- Akkor a történetke egyszerű elmondása bizonyosan bocsánatot fog szerezni a sértő gyanuért.
- Követni fogom ön tanácsát.
- Én pedig bebizonyítandom, hogy nem hiába helyezett ön bennem oly bizalmat, minőt első látásra különben nem igen szokás elpazarlani. Én Börgerékhez néha eljárók s Pándi Elekkel ismeretségben vagyok. Tőle tudom, hogy Lenke szerelme iránta még mindig hű, s hogy csak kölcsönös szegénység gátolja az összekelést, mert anyja keservesen érzi mostani nélkülözéseit, s nem tudja a hajdani bőséget feledni.
- És Dalmer?
- Ezzel még nem találkoztam ott, de Elektől tudom, hogy a gyöngé anya örömet hallja fényes ígéreteit, s Lenkét gyakran zaklatja miatta. Önnek, mint szavaiból értem, nagy érdekében fekszik e lányka sorsának intézése, nemde?
- Nem annyira azé, mint Dalmeré, kivel mielőbb találkozni szeretnék.
- Szólhatok Elekkel?
- Megvallom, nem szeretném, ha -
- Ha visszaélne bizalmunkkal?
- Igen.
- Arra lesz gondom. Csak épen annyit fogok vele tudatni, a mennyi mulhatlanul szükséges arra, hogy ön Dalmer minden lépéséről értesüljön; erősen hiszem, hogy ez úton leghamarább czélt fog ön érni, mert a szerelemföltő Elek bizonyosan minden mozdulata fölött gondosan őrködik félelmes vetélytársának.
- Igaza lehet önnek, s azért tanácsában örömet megnyugszom.

XVIII.

Koldus-estély.

Ezután meg néhány megjegyzést tettünk a főnforgó tárgyra nézve, s estelizéshez fogtunk; mivel pedig történetesen halat ettünk, tehát igen természetes, hogy a szálkákra ügyelés miatt nem beszélhattunk. Beszéltek azonban mellettünk eleget, s így épen nem unhattuk meg magunkat. Különösen két ifjú szavai vonták magokra figyelmünket, mivel gyakran pöngetett ügyet tárgyaztak. Az egyik ifjú többi közt így nyilatkozott:

- Minden okoskodásod hasztalan, barátom, a zsidók emanczipatiója oly dicső eszme, mely ellen nem lehet szólni.

A másik ifjú mosolygott e heves nyilatkozatra, s nyugodtan válaszolt:

- Állításodat igen helyesnek találom, s magam is úgy vagyok meggyőződve, mikép egyik embert a másik rovására elnyomni helytelen.

- Bűn, valóságos bűn.

- Ám legyen. De nem tagadhatom, hogy az annyiszor pöngetett emanczipáció a mostani divatnak szüleménye -

- Oh!

- Engedd folytatnom. A hány ezer zsidónak van panaszra oka, ugyanannyi százezer nem zsidó létezik közöttünk, kik szintoly jó joggal mondhatják, hogy nincsenek irigylésre méltó helyzetben. Mért nem törekszenek tehát tevékeny politikusaink ezen roppant tömeg baján is oly buzgalommal segíteni, mint a sokkal kisebb számú zsidókén?

- Nem lehet mindent egyszerre tenni.

- Igen helyes megjegyzés, csak mindent szépen egymásután, s előbb a nagyobb bajt kell orvoslani, azután a kisebbeket.

- Így szoktatok ti fontolók mindig okoskodni, de ugyan ki hihetne szavaitoknak! Hiszen úton útfélen rosszat beszéltek a szegény zsidókról. Birod-e ezt menteni?

- Teljességgel nem, és nem is akarom, mert rágalmazni senkit nem szabad; ámde az igazságot mindenkiről nyíltan kimondani, kötelesség. Én erősen hiszem, hogy azok, kik az emancipáció ügyét előmozdítani őszintén óhajtják, szigorúan tartoznak e népfaj balságát nyilvánossá tenni, s ez által rosszabb tagjait javítani, a jobbakat pedig a becsület útján megmaradásra buzdítani; mert csak így fog a még nem eléggé fölvilágosult tömeg is e szép eszmével megbarátkozni; hibák elpalástolása ellenben soha nem javít, azt pedig talán csak nem akarod állítani, hogy egyedül a zsidó nép az, melynek minden tagját kivétel nélkül jónak s becsületesnek mondhatni?

- Azt nem, de helyzetökben nem is lehet tőlök követelni.

- Valamint másoktól sem, meddig az emberi gyalró természet egészen át nem változik; ámde követelhetni tőlök, s különösen szószólóiktól - türelmességet, melyet ők oly hangosan s nem jog nélkül követelnek. Ők magok sem fogják tagadni, hogy valamint a világ minden népe közt, úgy nálok is találtnak selejtesek.

- Hiszen azt nem is mondják.

- Sőt igen is mondják, sőt képzeld, még az ellen is haraggal kelnek ki, ha valamely beszély- vagy regényben egyetlen rossz jellemű zsidó hozatik föl, ámbár ugyanazon munkában több magasb rangú egyén is fordul elő, kik még sokkal sötétebb színnel vannak füstve. Türelmes-ség, vagy csak józanság-e ez aztán.

- Szavaid helyeseknek látszanak ugyan, de a jó ügynek mégis ártanak.

- Én nem tartom azt jó ügynek, melynek nyilvánosság és igazmondás ártalmára lehetnek, főleg most, midőn a nyilvánosságot annyi ajak dadogja.

- De hát te ugyan melyik párthoz tartozol tulajdonképen?

- Ahhoz, melynek hite «nem» így hangzik: a cél szentesíti az eszközöket; ahhoz, mely az erényt ellenségében is tiszteli, a fonákságot barátjában is nevetségessé teszi, s a bűnt testvéreben is szigorúan ostromozza.

- De te mindig csak gúnyolsz és feddesz és senkit nem dicsérsz.

- Az igen természetes, mert minden ember annyi jót vagy hasznost tartozik tenni, mennyi erejétől telik, s a kötelesség teljesítése épen azért nem érdemel különös magasztalást, mivel csak kötelesség; elmulasztása ellenben mindenkor gúny- vagy gáncsra méltó.

- E szerint nem igen lesz sok barátod.

- Egy mégis bizonyosan marad, mely e veszteséget feledtetni fogja velem.

- És az?

- Öntudatom.

Sem időm, sem kedvem nincs ez okoskodást feszegetni, mert a vén czimbalmost elszalasztom, ha sokáig késem. A segédszerkesztő nem akart magamra hagyni, mondván, hogy az ily éjjeli kalandozások könnyen komoly veszélyt hozhatnak az ember fejére, főleg valamely külvárosi távol koldustanyán, miknek lakói gyakran a rablás és gyilkolás veszélyes mester-ségétől sem borzadnak vissza, ha a kényelmes koldulás mellett sovány konyhára szorulnak.

Meg kell vallanom, hogy ajánlkozását örömet fogadtam el, mert a budai elhagyatott csárdában nyert tapasztalás által kissé óvakodóbbá lettem. Különben is, e látogatást olyannak hívém, melyhez bárkit is társul veheték, a nélkül, hogy kalandim kifejlődését kockáztatnám.

Karöltve indulánk tehát útnak, s csakhamar a kis sikátorok tömkelegébe vegyültünk, miket a rákosi czigánytól elsoroltatni hallék.

Szóljak-e körülményesen éjjeli utunkról? Alkalmasint jobb lesz csak igen röviden szólanom, mert ugyan kit érdekelhetne, ha elmondanám, hogy részegen haza tántorgó napszámosokkal találkoztunk, kik egész napi keresményöket elitták, s most rekedt kurjongások közt térnek vissza penészes pinczeüregeikbe, vagy ólaikba, mikben tizen- s huszanként tanyáznak, s hol hiában fognak tőlök gyermekeik kenyeret kérni, s e helyett csak kegyetlen verésben részesülendnek; hogy apró rongyos gyermekeket láttunk ugyanazon hajlékok felé tántorgani, alig bírva nyomorú testöket, részint fáradtság, részint elkábulás miatt, mely őket egészen elnyomá, miután koldulva koplalák át az egész napot, csak hogy néhány krajczárt vihessenek este szüléiknek, s ez által ökleik súlyát elkerüljék; hogy gyanus külsejű embereket látánk magunk mellett elsuhanni, kik isten tudja mily bűnös merényre siettek az éj sötétségét használni; hogy beesett szemű némberek által szólítottunk meg, kik tarka arczczal s tarka ruhákban a város belsejébe vonultak, s víg dalt dünyögtek, azt akarván elhitetni az emberekkel, hogy jó kedvök van, ámbár roncsolt vonásaik minden redőjéből nyomor, éhség s kétségbeesés rémszellemi ijesztgettek; hogy a sikátorok bűzhödő mocsaraiból fojtó lég emelkedék, mely az ottani düledezett kunyhók lakóinak arczára halálszínt lehel; hogy a kiéhezett kuttyák vonítva

vonultak előlünk a nagyrészben kerítetlen udvarokba, mintha kísértetnek tartanák a posztóruhás embert; hogy a függönytelen alacsony ablakokon át ugyanazon szobában beteget látánk jajgatva heverni félig elrothadt rongyokon, s fájdalmai következtében irigylve nézni a korhadttal deszkára nyújtóztatott halottat, kit a gondviselés minden további kintől megszabadított, míg az ellenkező szögletben gyermekek zajosan játszottak, s szüléik és azok laktársai tombolva jártaták körül a pálinkás kancsót, melynek bűze fojtólag hatott keresztül a töredezett ablakon; - mindezek, ismétlem, ugyan mikép érdekelhetnének valakit, miután az effélék épen nem titkok, s különösen nem is magyar titkok, hanem a művelt világ minden nagyobb városában föltalálhatók! Csak röviden érintem tehát ezeket, hogy mégis találkozzanak, kik a nyomor és bűn e szörnyű tanyáit fölkeressék, s enyhíteni iparkodjanak az inséget és javítani a szerencsétlent, kit megszokás és elveteműltség ennyire sülyesztettek!

Végre, a cigány leírása szerint, célhoz jutánk, vagyis a nagy szemétdombhoz. Vigyázva kerültük azt meg, s udvar felőli oldalán egy rongyos suhanczot pillantottunk meg, ki szalmával befönt üveget szoríta ajkaihoz, s szemeit a koromfekete felhőkre függeszté, melyek gyorsan vonultak el Budapest fölött. A suhancz hanyatt feküdt, s közelítésünket nem vette észre, mit részint kellemes foglalatossága, részint a tompa moraj okozhatott, mely a szemétdomb mélyéből majd hallhatóbban, majd érthetlenebbül hangzott föl.

- Fiú, kelj föl, - mondtam, s botommal érintém kezét; de ő szemeit sem mozdítá; megrázám tehát vállát, s ekkor az üres üveg lesiklott ajkairól, s keze mellére hanyatlott. Szemei nyitva maradtak, s száján kékes láng ömlött ki, borzasztóan világítva meg a földduzzadt vérpiros arcot, melynek alsó része már violaszínt ölt.

- Az istenért, mi ez? - kiálték rémülten, s megragadtam társam karját.

- A koldusok alkalmasint örül helyezék ide, s ő addig ivott, hogy végre meggyult benne a pálinka!

Azon iszonyú érzést, mely e pillanatban keblemet átremegé, soha nem fogom feledni, ámbár szavakat most sem találok illő leírására. Szánakozás, undor, elkeseredés egymásután zaklaták lelkemet, mik közé csaknem félelem vegyült, midőn látám, hogy a szerencsétlen áldozat kidüledt szemei folyvást rám meredeznek, mintha segílyt kívánnának tőlem, vagy gazdagságot akarnák szememre lobbantani, melynek legparányibb morzsahulladéka is jobb útra vezérelhetette volna őt akkor, midőn a megtérés még nem vált lehetetlenné!

Társam végre kiragadott néma merevenségemből, megilletett hangon mondván:

- Sajnálkozásunk itt nem használ, iparkodjunk inkább e tanya belsejébe jutni és segílyt eszközölni e szerencsétlen számára, ha még nem készt el az emberi segíly.

- De mikép juthatunk be?

- Ezen ember a csaptatón fekszik, mely ajtó gyanánt szolgál; emeljük őt félre, s azonnal czélt érünk.

Borzadva érintém a mocsoktól tapadó testet, s alatta csakugyan rozzant ajtót pillantánk meg, melynek sarkai nyikorogva engedtek kettős erőlködésünknek. A pokol kapuját hittük e pillanatban előttünk megnyilni. Sűrű füstfelhő özönlött felénk a mély nyílásból, nehéz gőzzel párosulva, melynek bűzét a leghíresebb vegykémek sem bírták volna meghatározni. A gyertyavilág sugárai e füst és gőz közt keskeny tűzszalagot képeztek, vagy hosszú rezgő kigyónyelveket, melyek a sötét torkolat csepegő falait nyaldosák.

Alulról ördögi zaj hangzott. Vad kurjongások, fülrepesztő kacaj, rekedt éneklés, sivító dudaszó, gyermeksírás, kutyaugatás oly sajátságos hangvegyületet képeztek, minőt még egy újabb zeneszerző sem bírt dalművében összpontosítani, ámbár mindent elkövetnek különben,

hogy a legtermészetellenibb hangokat kovácsolják össze. Szóval, ily láрма hangozhatik a pokol fenekéről, midőn lakosai legszélesb kedvnek örvendnek.

- Mit tegyünk most? - kérdém társamat, ki szinte kissé gondolkozóvá lőn.

- Helyzetünk nem igen kellemes ugyan, - felele ő nyugodtan, - de a kutya ugatása alkalmasint úgy is elárulá már ittlétünket, jobb lesz tehát gyorsan lemennünk. Különb is azt mondják, hogy csak az éhes farkasok támadják meg az embert, ezek itt alant pedig most nagy bőségben vannak.

- Tehát bátran, előre!

E kölcsönös biztatás után a füst és gőz közé vetettük magunkat, s az ingadozó nyirkos lépcsőkön a föld gyomrába siklottunk, mely azonban koránsem volt oly mély, mint eleinte hittük. Alig haladánk le ugyanis mintegy huszonöt csigalépcsőn, midőn félig nyitott ajtóhoz jutánk, mely a belső kipárolgásnak szabad utat engedett fölfelé. Az ajtót azonnal kitértük, s beléptünk. Néhány pillanatig valamint mi nem különböztethettük meg a tárgyakat, úgy minket sem vehettek észre a zajosan mulatózók, ámbár egy kutya hangosan jelenté, hogy idegenek érkeztek.

Végre az ajtó megnyitása által okozott léghuzam megritkítá a vastag gőzréteget, s a füstöt is annyira eloszlatá, hogy megkülönböztetheték minden tárgyat a pompás teremben, hol most a koldusok estélyt ünneplének. A terem elég tágas volt még nagyobb társaság számára is, minél fogva mindenki oly szabadon mozoghatott, hogy örömeiben akár bőréből is kibujhatott volna. A falak nemes egyszerűségben díszlettek, mellőzve minden haszontalan fényűzést és pompát, mely a magyar pénzt külföldre szállítja, s csupán néhány hazai pók belföldi gyárában készült nagy kiterjedésű hálója mutatá, hogy a műipar készítményei is illő méltánylatra számolhatnak e teremben. Az ajtó melletti szögletben kemencze emelkedék, melynek tetején az öreg czimbalmos rendkívül lelkesüléssel körtánczot nyegegetett dudájából, melyre a koldusok csárdást, tótost, keringőt és oláh tánczot jártak, a miben tudniillik kiki legjobban hívé magát kitüntethetni, s e tánczukat külön nemzeti dalaikkal kísérek, mely hangvegyíték kimondhatlan hatást gyakorlott. Az előszínen egy kolduspár szerelmi nyilatkozatokban ömledezett, mások whisztezték vagy filkóztak, a mi tulajdonképen egyre megy, mert az egyik által csak úgy lopjuk az időt, mint a másik által; ismét mások nehéz kancsókat iparkodtak megkönnyíteni, egy szeszélyes arczkifejezésű koldus pedig vastag augsburgi kolbász ellen dühöngve késével, s oly gúnyosan nevetett, mintha épen az augsburgi ujság okoskodásait olvasta volna a magyar nemzetiség ellen, mire még a macska is fölfujta magát. Néhány reményteljes apró koldusúrfi és kisasszonyka nyájasan ölelkezett s verekedett a földön és minden tehetségével örvendezni iparkodott e nyomorú földi élet édes kéjeinek. Itt-ott elszórva mankók heverték, hogy tulajdonosaik könnyebben tánczolhassanak, s e tettetés miatt épen nem kell rájuk neheztelni, mert ugyan nem tapasztalhatjuk-e mindennap és mindenütt, hogy magasb körökben sem igen jelennek meg valódi alakjokban az emberek, ugyan mért ne léphetne föl tehát az egészséges koldus mankóval a világ szemei előtt? Sőt mi több, a koldusok legalább csak testileg tettetik magokat, míg az úgynevezett finom körökben épen a lelki tulajdonságok fátyoloztatnak el a divat vagy egyéb melléktekintetek parancsa szerint, mi mindenestre nagyobb bűn a szegény koldusok tettetésénél. Az egyik kártyázó valódilag nyomorék, azaz púpos volt, s lehet, hogy épen ezen elsőse miatt némi felsőbbsegi hatalmat gyakorlott a többiek fölött, mert egy koldus, ki megjelenésünket észrevette, nála tőn jelentést. A púpos, ki különben igen jó erőben látszott lenni, e hivatalos jelentés után nagy örömmel csapá asztalra kártyáit, mivel játékát alkalmasint elvesztette volna, s méltóságos tekintettel lépett hozzám, mellemen megragadott, s erős mély hangon kérde:

- Mit tetszik parancsolni?

Bízzván a rákosi cigány szavaiban, hogy nem vagyok egészen rossz emberek közt és tulajdon szemeimmel sem látván semmi gyanusát, miből véres erőszakoskodást lehetett volna sejtenem, a púpos czimborát megragadám galléránál, s oly hatályosan visszaültetém előbbi helyére, hogy a pad meglehetősen hallhatólag recsegett alatta. Erőmnnek e nem mindennapiassága azonnal irigylésre méltó tekintélyt vitt ki számomra, mert a púpos igen barátságos hangon szóla:

- Talán csak nem rossz szándékkal jöttek hozzánk a nagyságos urak?

- Épen nem, - mondám sürgetőleg, - hanem segítségre szólítunk; azon suhanczban, ki ajtótoknál vigyázott, a pálinka meggyúlt.

- Meg-e?

- Igen.

- Na lám, mindig mondtam én, hogy nem lesz ember abból a pipogya ficzkóból.

- Az istenért, segítsetek rajta hamar.

- Nagyságos uram, mi meg birjuk ugyan a pálinkát inni, de erejével aztán az ördög birkózzék, nem én.

- Micsoda?

- Hagyja el, nagyságos uram, bizony isten, egyetlen törött mankót sem ér az a haszontalan ripők; uram fia, egy itcze pálinkát sem bir meg, pedig már elmúlt tizennégy esztendő. Nem kár azért.

- Hiszen gyilkosságot követtek el, ha nem birjátok magatokat arra szálni, hogy a segítséget legalább megkísértsétek.

- Soha bizony, mintha mi arról tehetnénk, ha az örök dicsőségbe költözik! Halál ellen nincs orvosság s a kin az uristen nem segít, azt ugyan nem ragadja ki a halál torkából a gyarló ember.

- Legalább vigyétek kórházba.

- Nincs rá czédulánk, a nélkül pedig nem örömet fogadják be; azonban holnap temetésre majd oda visszük.

Társam is mindent elkövetett a koldusok részvételének felébresztésére, de hasztalan s csak hosszas kérelem és néhány huszas indított meg egy pár öreg asszonyt annyira, hogy föl-vánszorogtak az udvarra; kevés pillanat mulva azonban már visszatértek, azon szomorú hirrel, hogy a fiú már meghalt.

E tekintetben tehát már semmit nem tehattünk s azon leverő gondolattal, hogy isten tudja, hány ily áldozatot ragad el évenként az elhanyagoltatás és nevelés hiánya, vagy roszasága, az öreg dudáshoz fordulék, ki már épen szájához akará ismét illeszteni a sípot, mintha legkisebb baj sem történt volna s megszólítám őt:

- Dudás -

- Kérem alázatosan, - vága ő hirtelen szavamba - méltóságos uram, én nem vagyok dudás, hanem czimbalmos és most csak régi barátság fejében dudálok.

E művészeti önbecsülést s féltékenységet meg kelle mosolyganom, ámbár kedélyem e pillanatban épen nem volt vigságra hangolva; azután megigazítám az előbbi címezést, mondván:

- Tehát czimbalmos, emlékezel-e még életed legszomorubb napjára és arra, ki akkor árvaságra jutott?

Szavaim oly varázserővel látszottak az öreg cigányra hatni, hogy akaratlanul legnagyobb bámulatra kelle fakadnom. Dudája térdeire hanyatlott kezeiből s a síp befogadására megnyílt ajkai pillanatig e helyzetben maradtak, szemei meredten függének rajtam s arcának barna színét pirosság árasztá el, mely csakhamar még felötlőbb halványságnak adott helyet.

- Nem érted szavaimat? - szólék ismét, miután csodálkozásom rendkívüli kíváncsisággá változott.

A cigány mélyen sóhajtott s szomorúan felele:

- Értettem.

- Jer tehát s beszéld el nekem azon szomorú történetet.

- Most nem mehetek.

- Kétszeresen fizetem azt meg, mit itt most elmulasztasz.

- Czigányunk nem mehet el, mert most még tort kell ünnepelnünk; nem segíthettünk ugyan a szegény fiún, de az utolsó tiszteletet legalább meg kell neki adnunk.

Ezt a púpos mondá s minden ajakról zajosan visszhangzott:

- Czigányunk nem mehet el.

- Atyafiak, mégis jobb lesz talán, ha elmegyek, mert víg nótát bottal sem vertek ki ma már belőlem.

- Mindegy, mi szomorúra is vígan járjuk, a ki Árgirusa van! Nagyságos urak, ne háborítsák mulatságunkat. Lám, mi szegény koldusok reggeltől estig mindennap alamizsnáért kunyorálgatunk s a legnagyobb záporban is esernyő nélkül kuncsorgunk az utczákon; néha-néha hát csak jól eshetik egy kis szoáré, mint a nagy urak cselédei szokták mondani, midőn uraságaik éjjel kártyáznak és áldomásoznak.

A vén koldus oly siralmas hangon mondá el ezen esengést, hogy nem ellenkeztem többé vele, mit annál inkább teheték, mivel az éjfél oly közel volt már, hogy sietnem kelle, ha azon rejtélyes éjféli találkozást nem akarám elmulasztani, melyre az ismeretlen hárfás lány által oly titokteljesen hívtam meg. Megmondám tehát a cigánynak szállásomat s másnapra magamhoz rendelém őt, bő jutalmat ígérván neki, ha pontosan megjelenik nálam délelőtt, mit ő szentül fogadott.

Ezután néhány huszast veték a víg estélyezők közé s míg azok fölszedésére mind halomra rohantak, társammal együtt elhagyám e barlangot, melyben tomboló vígság uralkodott, a halál legborzasztóbb jelképe alatt, melyet valaha láttam!

XIX.

Irgalom és halál.

Szabad levegőre jutván, könnyülő kebellem fordultunk a város belseje felé, oly gyors lépésekkel, mintha azt reméltük volna, hogy a szomorú látványnak emlékezete is úgy tűnendik el lelkünkben, mint szemünk előtt borzasztó színhelye; ez azonban koránsem volt így, mert többszöri próba után sem sikerült egymást földérintenünk s így inkább hallgattunk, nem akarván e legújabb tapasztalásunkra vonatkozó elmélkedések által kedélyünket még nyomasztóbb levertségre hangolni.

Mintegy óránegyed múlva kórház mellett haladtunk el s ekkor társam megünvén a hosszas hallgatást, szót emelt:

- Meglátogatta ön már valaha kórházainkat?

- Nem.

- Idegen, vagy külföldi kórházakban sem volt még?

- Nem.

- Igen kár.

- Én annyira kedvelem az életet, hogy legyőzhetlen undort érzek az irgalom és halál azon szomorú tanyái iránt.

- Pedig nem árt azzal közelebbről megismerkednünk, mivel előbb-utóbb mulhatlanul találkoznunk kell.

- Már én majd csak akkorra hagyom e kellemetlen ismeretséget.

- Ön tehát fél a haláltól?

- Épen nem.

- És mégis így szól?

- Igen, mert szeretem az életet.

- Ez tulajdonképpen egyre megy; különben pedig, véleményem szerint, sem becsülni, sem szeretni nem tudja az életet voltaképpen az, ki az irgalom és halál tanyáit, mikép ön a kórházakat nevezi, soha nem látogatja meg.

- Hogyan?

- Oh, nincs az életnek jobb történetkönyve, melyből annyit lehetne tanulni, mint ezekben!

- Kíváncsivá tesz ön.

- Én életemben igen sok kórházat látogattam már meg s mondhatom, hogy erre szánt időmet nem sajnálom úgy, mint azt, melyet fényes vigalmakban, vagy politikai szélcsapdosás közt pazarlottam el.

- És ugyan min alapszik e kedvező hatás, mit ön oly fontosnak tart?

- Hosszasnak kellene lennem, hogy önt állításom iránt fölvilágosíthassam.

- Fél óráig haladhatunk még együtt; ez igen kevés idő ugyan divatos politikai szónoklatra, melyből gyakran órák alatt is alig sülni ki egy pár használható józan észrevétel; de egyszerű előadás mellett fél óra alatt igen sokat mondhatni el.

- Megkísértem tehát s reménylem, nem fogom önt untatni. Előre kell azonban bocsátanom azon megjegyzést, mikép nem csupán egy kórházról és nem is ugyanazon országéiról kívánok szólni, hanem összes tapasztalásim kivonatát fogom önnek közleni. Ön irgalom és halál tanyáinak nevezi a kórházat s egy részben igaza van ugyan, de más részben nagyon csatlakozik.

- Valóban?

- Igen. Irgalom adott létet azon házaknak, hol a szegény beteg elveszett egészségét visszanyerni kívánja, de gyakran csak halálát sietteti a gondatlanság, melyet a leggondosb felügyelés sem képes onnan tökéletesen száműzni; sok esetben pedig éppen a halál gyakorolja a legnagyobb irgalmat, midőn a beteget gyorsan magával ragadja. Oly jeleneteket láttam én, uram, melyek jéggé fagyfalák ereimben a vért s legféltelenebb szenvedélyemet is aczél békókba verék. Van kórház, melyet legtisztább szándék alapított, legemberibb érzelmek tartanak fön s mikben mégis - a világ bármely művelt országában - vajmi csekély mértékben teljesítettik az, minek történnie kellene! Az egésznek intézése többnyire olyantól függ, kinek polgári állása nagy elfoglaltsággal van kapcsolatban; ő tehát másokban bizik s ezek viszont, nem élhetvén pusztán e szép bizalomból, ismét olyanokban biznak, kik még csak azon lépcsőn állnak, hol csupán tanulmányaik bővítéséről kell gondoskodniuk, mi azután sok embernek életébe kerül, ki még hasznos tagja lehetett volna a társaságnak. És mennyi veszélyes kísérlet történik, új divatú gyógyszerek és vegyítékek használatával, miket valakin csakugyan meg kell próbálni, ha gyarapítani kívánjuk azon szép tudományt, mely hatalmában tartja az emberi életet; és kin lehetne nagyobb joggal véghezvinni e próbát, mint azon, kivel az irgalom malasztját kellene éreztetnünk! S e mellett legfájdalmasb az, hogy nem talált még föl senki oly módot, melylyel ezen eljárást meg lehetne változtatni. Hátha még akkor tekintünk az irgalom e házaiba, midőn az ápolók egészen magokra vannak hagyatva szerencsétlen betegekkel! Ezen ápolók, a mennyiben nem szerzetbeliek, többnyire tönkre jutott mesteremberekből és munkakerülő részeges asszonyokból állanak, kik a betegek jobb eledelét megvámolják, erősítő borukkal saját arcukon növesztik a rézbányát s mérgesen hurogatják le a szegény szenvedőt, ki őket mámoros álmukból fölriasztani bátorodik és szalmazúp gyanánt vetik vissza kemény ágyára azt, kit föl kellett emelniök. De miért nem panaszkodik a szegény beteg? - kérdi talán valaki. Azért, mert akkor bizonyosan még kiméletlenebb bánásmódban fogna részesülni. Ha a beteg szenvedéseitől megszabadul és meghal, akkor az úgynevezett halottkamarába vetik őt s kezei hideg holttesteket érintnek, midőn még utolsó vonaglása remeg szederjes ajkain az életnek! De ez nem baj, mert ez iszonyú érintés legalább megrövidíti a haldoklás kínait. Ha ellenben annyira megjavult a szegény beteg, hogy lábai elbirják, akkor ugyan nem kíván az irgalommal visszaélni, hanem lopva, szökve is távozik s ennek következtében gyakran még veszélyesb bajba hanyatlik vissza, melynek csak a halál vet véget! Ez az röviden, mit az eljárás körül mindenütt tapasztaltam, hol az ápolás nincs szerzetes hölgyekre bízva s dicséretes kivételt csak ezekről mondhatok. - De hallja ön most azon adatok egy részét is, mikből kórházakban oly sok életbölcséséget gyűjthetni. Ha polgárt ismer ön, ki körén túlemelkedni óhajtván, tehetségén fölül költ és a főranguk minden ledér kedvcsapongását majmolja, vezesse őt végig a kórházak termeiben s bizonyosan minden időben találni fog ott kemény ágyon nyugvó embert, kinek rövid története így hangzik: ezt is megszállotta a fényűzés ördöge, ő kedvező szerencsével kezde dolgozni, százai ezrekké változtak s áldásos köre csekélynek kezde előtte látszani és ő irigylé azok sorsát, kik munka és iparkodás nélkül is szintoly vagy még nagyobb vagyonnal birnak, valamint ő. Utánozza tehát őket a fényűzésben és tele marokkal szórja ki pénzét. Kincsei fogynak s ő azoknak bérét, kik helyette dolgoznak, jóval leszállítja, hogy pazarlását még darab ideig folytathassa. Végre adósságokat halmoz, házából kivettetik, kétségbeesik, remegő kezekkel torkát metszi s íme most már hetek óta kínlódik e nyomorult fekhelyen s nem tud élni és nem bir meghalni, ha

pedig meghal, átok nehezülend sirkőül teste fölé, azoknak átka, kiktől több pénzt kölcsönzött, mint mennyit visszafizethetett s kiket ezáltal koldusbotra juttatott! - Vagy ifjúval találkozik ön, kinek arczán egészség sötét pirja lángol, szeméből erő és életkedv tüze villog s kinek vállai oly izmosak, mintha a földgolyót kellene rajtok súlyegyenben tartania? Örvendjen akkor e ritka tüneménynek s fogja meg ez ép ifjú kezét és vezesse őt kórházba; akármelyikbe, mind egy, mert valamennyinek valamennyi termében fog ön néhány ily beteget találni: behorpadt s gyér hajszálaktól körülfolyt fej, mélyen üregeibe süppedt fénytelen szemek, ólomszinű fonnyadt arcbőr, feketült fogak, miket már alig fődözhetnek el a kékes ajkak, nehezen emelkedő, összerokkant mell, sárgás, hústalan kezek, iszonyú fájdalmak a csontokban és a testnek minden részében; - ezen ifjú oly reményteljes volt, mint az, kivel ön találkozott, de annyira sietett az étellel, hogy most, huszadik évében, már menthetlenül veszve s undor tárgya magának és beteg társainak, és állapota oly nyomorú, hogy rá nézve legnagyobb jótétemény már az, mitől mások leginkább irtóznak, a - halál! - Kezdi-e ön hinni, hogy az, ki életét szereti s élni kíván, sokat tanulhat az irgalom és halál szomorú hajlékában?

- Tökéletesen.

- Pedig csak gyöngé és igen száraz vázlatot hallott tőlem. Látni kell az ott uralkodó sokféle nyomort, látni a bűnnek, az élet elleni bűnnek nyomdokait s fogadom, száz, sőt ezer áldozat szabaduland meg évenként a halál legrémeseb nemeitől.

Új barátom még folytatni akará sötét, de csakugyan igazságos kifakadásait, midőn azon utca közelébe érkeztünk, melyben éjjélkor meg kelle jelennem. Elváltunk tehát, miután megígértük kölcsönösn, hogy ezentúl gyakran fogjuk egymást látni.

A legközelebbi lámpa alatt fegyvereimet megvizsgálám, hogy minden előfordulható esetre el legyek készülve s utamat a kitűzött ház felé folytatám, mialatt különféle sejtések tarták munkásságban elmémet, azon események iránt, melyek ezen rejtélyes látogatásból kifejlődhettek.

Hogy eddigi kalandimmal titkos összeköttetése van e meghívásomnak, azt világosan hivém láthatni azon célzásokból, miket a hárfás leány Beattinire nézve tőn. És épen ezért nem birtam minden aggálytól megszabadulni, ámbár más oldalról az ismeretlen leány egész magaviseletét olyannak kelle vallanom, hogy abból semmi következtetést nem vonhattam, mi közte és Beattini, vagy Dalmer, vagy Zlatár közt czimboraságot gyaníthatott volna.

Bár mennyire erőltetem is elmémet, egy sejtést sem fogadhaték el valószínűnek az iránt, mi rám a titokteljes találkozásban várakozott.

XX.

Vészjóslatú jelek.

Gondolatim fonalát suddogás szakasztá meg, mely egy alacsony kapu öbléből hangzott felém; megállapodám tehát, szorosan falhoz simulva s következő szaggatott párbeszéd tanuja levék:

- Csak hamar, mit mondott?
- Nem sok jót.
- Micsoda?
- Azt mondotta, hogy hagyjunk föl szándékunkkal, mert rajta veszünk.
- Ohó!
- Azt bizony.
- Átkozott!
- A pénzt sem fogadta el.
- Már ez rossz jel.
- Mit csináljunk?
- Nagy baj biz ez, csak már legalább meg ne alkudtunk volna.
- Lépünk vissza.
- Az is baj, mert majd kilódít bennünket urunk a gyülekezetből.
- Tudod mit, czimbora, hátha nem gondolnánk a banya szavával? Nem hiszek én zsidónak.
- Hagyd el, czimbora, azok közt is sok becsületes ember van, kiknek szavát csak úgy elhiheted, mintha írva állna előtted; aztán ez az öreg asszony még soha nem hazudott. Igen, ha a vén Móricz mondana valamit, akkor bizony nem volna eszünk, ha csak egyet hederítnénk is szavára; de így?
- Már csak fontoljuk meg holnapig a dolgot jól s azután majd elvállik.
- Hát hol jövünk össze holnap este?
- A tarka macskánál.
- Hány órákor?
- Kilencz felé.
- Jól van.

Ekkor elvált egymástól a két férfi s az egyik balra, a másik pedig ellenkező oldalon távozott, miután az egyik még e megjegyzést hallatá:

- Nézd csak, most meg üveges hintóban is jött valaki az öreghez; bizony csak azt mondom én mégis, hogy nem evett ez az asszony bolondgombát!

Távozásuk után közelebb juték czélomhoz s csodálkozva látám, hogy a kijelelt ház előtt üveges bérkocsi áll, mely körülmény igen aggasztóvá kezde előttem válni.

A két férfit, kiknek beszédéből a főnebb közlötteleket kihallgatám, alapos okoknál fogva, igen gyanusnak kelle tartanom, részint mivel gyülekezetet emlegettek, mely szavaik után, csak

rossz lehetett, részint pedig, mivel Mórictot emlegeték, miből egyszersmind azon bizonyossághoz jutottam, hogy ezen ellenségem a csárdai tusában csakugyan nem halt meg s most is alkalmasint élénk munkásságban van.

Továbbá, a bérkocsi azon ház előtt állott, melybe nekem kelle mennem s a két ismeretlen férfi egyike, mikép megjegyzéséből világosan érthetém, ugyanazon házban volt és hihetőleg ugyanazon asszonynál, kihez én hivatalos valék. Mit kereshetett nála azon gyanus férfi? Mi volt az, a mivel fölhangyásra inté őt? Ki volt e bérkocsiban? Talán épen Beattini?

E kérdésekre hiába keresék elmémbe alapos választ s minden okoskodásomnak csak az lett a vége, hogy vigyázatra ezúttal rendkívül nagy szükségem van, ha talán még gonoszabb hinárba nem akarok jutni, mint az volt, melyből csak fél csoda által szabadultam ki a budai csárdában.

Eleinte már csaknem visszatérésre határozám magamat, de e gondolatot ismét visszautasítám, mert önmagam előtt sem akarék félénknek, vagy épen gyávának látszani. Egyébiránt pedig a fölgerjesztett kíváncsiság is oly hatalmasul működött, hogy gondolni sem akarék többé a kaland félbehagyására.

Éjfél még nem ütött az óra, mindenek előtt tehát várakozásra szántam magamat s e célból egy keskeny házajtóhoz lapultam, honnan a lámpásos kocsit tisztán láthatám, a nélkül, hogy engem akár a kocsis, akár a házból kijöendő látogató észrevehetett volna. A kocsis végignyult ülőhelyén s álomba látszott merülni, a lovak pedig térdig sülyeszték le fejüket; sőt magok a lámpák is oly álmosan pislogtak, mintha röstellenék a terhes világítást e sötét utcában, melynek néhány lámpáiból már rég kifogyott az olaj.

A csönd oly tökéletes volt, hogy valakinek hortyogását is tisztán megkülönböztethetém azon házból, melynek ajtajában állottam s e helyzetben közel fél órát kelle eltöltenem, míg végre valamely távol toronyóra tizenkettőt kongott.

Az utolsó óraütésnél csaknem hallhatólag kezdé keblem dobogni s meg kell vallanom, hogy azon pillanatban oly nyugtalanságot érzék, melyet talán félelemnek is lehetne neveznem; ez azonban csakhamar elmúlt s most már csak azt ohajtottam, hogy a kocsi minél előbb távozzék; mert ottléte alatt nem akarék a házba menni, mindenesetre tudni óhajtván, hogy kicsoda tulajdonképen e késő látogató?

Erre nem kelle sokáig várakoznom, mert az ajtó kevés percz múlva megnyilt s egy fátyolos kalapú hölgy lépett ki. A kocsis azonnal leugrott, a kocsiajtót megnyitá, a hölgyet beemelé s ismét helyére ugrott és gyorsan elhajtattott, miután a hölgy e szót hallatá:

- Haza!

Hah, én e hangot már hallám? A kocsi szorosan mellettem robogott el. Benne két hölgy ült, az egyik elől, a másik hátul. Ezen utóbbi az volt, kit a kocsiba lépni láték s ez most, hihetőleg a kocsiban uralkodó hőség miatt, fátyolát hátraveté s én a lámpák föllobbanó világánál Dongai grófnőre ismertem! Az előtte ülő némben valószínűleg komornája volt.

Mit keresett itt a grófnő? Nem kellett-e félnem hogy e látogatásával terv van ellenem kapcsolatban Beattini részéről?

Mindegy, tisztába kell jönnöm, gondolám s állásomat elhagyám és a házhoz közelítettem. Bal oldalon a harmadik ablak előtt megállapodám, pillanatnyi időzés után hétszer kopogtattam s az ajtó küszöbére léptem, mely kevés percz múlva zajtalanul megnyilt előttem.

XXI.

Vérző sziv.

A rejtélyes ház folyosójába lépven, körültekinték, s hófehér öltönyű némberalakot pillanték meg, mely mögöttem az utcára nyíló ajtót bezárta, s előmbe lépven, kezével intett, hogy kövessem őt. Lámpa nem volt kezében, s így, minden további fontolgatás mellőzése után, kényszerültem azon gyöngye világító vonalt követni, melyet fehér öltönye okozott, ha sötétségben nem akartam maradni.

Nem mondhatom ugyan, hogy e pillanatban nyugodt valék, de mégis minden lépés után, melyet előre tevék, kevésbé tartózkodással gondolkodtam a történhetőről, mikép az rendesen lenni szokott, midőn valamely veszély felé közelítünk, s a visszatérés már el van előttünk zárva. Ilyenkor csak a gyáva esik kétségbe, a szilárdabb jellemű azonban az el nem kerülhető bajnak bátran szemébe néz, hogy leggyöngébb oldalát kipuhatolván, szükség esetén onnan támadhassa meg.

Én is ez utóbbit tettem, ámde a sötétség miatt kalandom színhelyét sem különböztethetém meg, s csak akkor, midőn vezetők, néhány lépésnyi haladásunk után, ajtót nyitott, láthatám, az abból kisugárzó világosságnál, hogy az udvar igen parányi és rejtélyes meghívómon kívül alkalmasint senki nem lakik a hosszúkás keskeny házban. Ennek látása nem igen vigasztalhatott ugyan, de nem is riaszthatott el rendkívül, mert derekasan föl levén fegyverkezve, teljes jogom vala a közel szomszédokban biznom, kiket, megrohantatásom esetén, lövéseim bizonyosan segélyre fogtak volna ébreszteni.

Azon ajtó, melyről főnebb emlékezem, konyhába nyílt, s ennek vastűzhelyén lámpa égett, melynek világánál sok réz edényt láték a falon fényleni. Vezetők, mihelyt beléptem, a konyha jobb oldalán nyíló ajtóra mutatott, s elfordult, arcát tehát nem pillanthatám meg. Kéthárom lépést tetven, a szoba ajtajánál állottam, s ekkor vezetők a konyhaajtót bezárta és midőn kissé idegenkedve visszafordulék, már - nyom nélkül eltűnt. A lámpa még most is a tűzhelyen világított, s tisztán láthatám, mikép a konyhaajtón és azon kívül, mely előtt állék, semmi kijárási nyílás nem volt a konyhából. Vezetők tehát vagy az udvarra ment, vagy eltűnt. Figyelmes vizsgálata után azonban meggyőződém, mikép első véleményem nem állhat, mert a závar előre volt tolva, s így semmiesetre nem távozhatott azon az udvarra. Mi az eltűnést illeti, azt nehezen hívó századunkban nem igen tanácsos már bizonyítani, s így elég legyen annyit mondanom, hogy jelen nem létét nem bírák magamnak megmagyarázni és ennél fogva, minden további tétovázás nélkül, az ajtón csöndesen kopogtaték.

A szobából semmi neszt nem hallék, s mind e mellett is már épen be akarék lépni, midőn véletlenül fölemelém szemeimet s azon sajátos jegyet pillantám meg, melyet igazhitű zsidók ajtóikra szoktak függeszteni. Nem tagadhatom, mikép ennek látása ismét megdöbben-tett kissé, ámbár tudtam már az utcán kihallgatott gyanús férfiak szavaiból, hogy ismeretlen meghívóm valószínűleg e vallásfelekezethez tartozik. Csakhamar összeszedém ismét magamat és beléptem.

Homályos szoba volt az, melyben most állék; a boltozatról függő réz lámpának egyik ágán sárga viaszgyertya égett, melynek hosszú kanócza még inkább növelé a homályt, mely alig engedé a legközelebb tárgyakat világosan megkülönböztetni. A falak egészen kopárok valának, s minden szögletben csak egy rozszant szék állott. Az utcára nyíló ablakot festett fatábla zárta, s párkányán koponya vigyorgott, mely mesterséges fehér és piros rózsákkal volt koszorúzva, mintha gúnyolni akarná a világi örömekeket, melyek oly szoros kapcsolatban állnak a mulandósággal. Ez volt minden, mit ezen előszobában láthaték.

Ebből balra ajtó nyílt, melynek küszöbén nagy szelindek feküdt, tüzes szemeit mozdulatlanul rám meresztve. Meghívóm jól őrizteti magát, gondolám, s e kutyával nem szeretnék küzdeni. Közép- s hüvelykujjammal néhányszor csattanték, de a szelindek meg sem mozdult e jelre, botommal pedig nem merém érinteni. Pillanatnyi habozás után tehát, jobbommal pisztolyaim egyikét érintvén, hangosan szólék:

- Nincs itt senki?

Kérdésekre e szók hangzottak, alig érthetőleg, a belső szobából:

- Méltóztassék belépni.

E biztatásra két lépést közelíték az ajtóhoz, de a tüzes szemű szelindek mégsem tágitott. Kissé vontatva szólék tehát:

- Ön kutyája a küszöbön fekszik.

Az előbbi hang gúnyosan viszonzá:

- Csak az ember bántja azt is, ki őt nem bántotta!

E hang csak nőtől származhatott, s már szégyenleni kezdém magamat, hogy nő ellenében félénknek mutatám magamat. Mindenre készen, s a szelindeket folyvást élesen szemmel tartva, egészen az ajtóhoz léptem tehát, s kezemet a kilincsére tevém. Most, nem csekély boszuságomra, tökéletesen meggyőződtem, hogy a félelmes szelindek - fából, vagy más kemény anyagból van faragva, s meg kelle vallanom magamban, hogy ezen olcsó ör jobb sikerrel teljesíti kötelességét, mint sok fizetett lomha cseléd, kit azonfölül még étellel is el kell látnunk.

A kilincs azonnal engedett kezem alatt, s a félelmes küszöböt, most már minden tartózkodás nélkül, átlépve, az előbbinél jóval tágasb szobában látám magamat. A falak feketére valának festve, s lángszínű mesés alakokkal tarkázva, minőket csak kalandos képzelődés szülhetett. A butorzat itt is nagyon gyér vala. Egyik oldalon ócska bőrpamlag, előtte ó-divatú kecskelábú asztal s ez előtt magas fekete karszék. Az asztal két végén egy egy koponya gyertyatartóul szolgált, s mindegyikben koppantatlan sárga viaszgyertya égett. A szoba padlózatát vastag fekete szőnyeg borítá, melyen nesztelenül haladtam a szoba közepéig, mintha láthatlan kezek emeltek volna előre; akaratlanul is lábaimra kelle tekintenem, hogy mozgásuk által ellenkezőről győződjem meg.

Megszokván ez alatt a homályosságot, szemeimet a nagy karszékre emelém, s abban hölgyet pillanték meg, fehér pongyolában, mely egészen annak öltözetéhez hasonlított, ki által a konyhába vezettettem; sőt az alak is ugyanannak látszott, kivevén, hogy ennek arcza fekete fátyollal volt borítva; mi azonban keveset határozhatott itt, miután vezetőm arczát sem láthatám. Bizonyosan jól elrejtett ajtónak kell a konyhában lenni, gondolám, melyen ezen hölgy gyorsan ide siet, mit annál könnyebben tehetett, mivel a szelindek látása által is visszatartóztattam néhány pillanatra. De mi célja lehet abban, hogy ily csodaszerűen intézé elfogadtatásomat? Erre nem tudék magamnak hirtelen válaszolni, ha csak azt nem akarám felőle feltenni, hogy természet fölötti hatalmat kíván magának előttem vagy általam tulajdonítani, miben mindenesetre nagyon csalatkozott volna. Egyébiránt, az eddig látott s tapasztalt körülmények annyiban mindenesetre megnyugtattak már, hogy itt nem annyira komoly veszélytől, mint inkább csalástól kell tartanom, mely alkalmasint erszényem ellen intéztetett. E gondolat meglehetősen vigasztalásomra szolgált ugyan, mert tudtam, hogy hidegvérűségemnél fogva, velem ugyan nem könnyen fog a rejtélyes hölgy boldogulhatni; de egyszersmind elkedvetlenültem, miután e szerint meglehetősen alapossággal hihetém, hogy e regényes találkozás alig leend szoros kapcsolatban korábbi kalandimmal, s egyedül csak Dongai grófnő látása okozá, hogy e hiedelmem nem szilárdulhatott meg eléggé, s ennél fogva

még mindig maradt némi kis reményem, hogy e találkozás talán mégsem fog minden eredmény nélkül maradni.

A hölgy bőujjú ruhája két hófehér kezét mutatott, miket igen szépeknek mondhatnék, ha rendkívüli soványságuk miatt a bőr egészen csontjaikhoz nem tapadt volna. A ruha alól kinyuló láb parányisága szinte ígésző vala, de egyebet nem láthatván, érzéseimet s nyugalمامat ez nem is háboríthatá és legfőleg csak kandiságomat csigázhatá még magosbra; ámbár meg kell vallanom, hogy ez már ugyis eléggé feszült vala.

A hölgy könnyeden inte fejével, s kezével a pamlagra mutatott. Ismét néhány lépést közelíték tehát, de csakhamar meg kelle állapodnom néhány másodpercre, midőn szemeimet a pamlag fölé emelém.

A falon ugyanis, éppen szemközt a fátyolos hölgygyel, olajfestményt pillanték meg, sima fekete rámban. E kép nem tanúsított ugyan különös művészi tökélyt, mi figyelmemet nagy mértékben igényelhetette volna; de tárgya oly meglepő és sajátos vala, hogy szemeim ellenállhatlan erővel tapadtak rá, mintha természetfölötti varázs által bilincseltek volna oda.

A kép asszonyt s férfit ábrázolt, oly különös helyzetben, minőhez hasonlót még eddig nem láttam. Az asszonyt gazdag öltözet fődé, hószin teljes vállait hollófűrtök árnyékozá, a hatyúnyakat gyöngyök folyák körül, a gömbölyű karokat gyémántos karpereczek szoríták, s a szép finom ujjakat drága gyűrűk körzék. Termete bármely művésznek Venus alkotására szolgálhatott volna mintául. És arcza? Azon hely, melyet ennek kellett volna elfoglalni, a művész által üresen volt hagyatva; azért-e, mivel gondolá, hogy a test egyéb részeinek megfelelő szépségűt ecsetje nem bír előteremteni, vagy más okból, azt nem tudhatám. A mily idegenítőn hatott rám ez, oly borzasztó volt az, mit az asszonyi alak mellén láték. Ott t. i., hol a hölgy-szív örömtől hevülve fennen dobog, vagy fájdalomtól elfogultan görcsösen remeg, mély seb vala látható, melyből vér szivárgott a hölgy ölébe. E körülményt a mellette álló férfialak érthetővé tette. Teljes virágzásban levő ifjú volt ez, szépségben Adonist, erőben Herkulest ábrázolhatva; jobbja azonban szívet szoríta össze, melyből vér csepegett, s nagy szemei gúnyos kifejezéssel függének a hölgy mély kebelsebén, melynek az előtt lakosa volt a vérző szív.

Első érzésem undor vala, melyet e kép látása lelkem mélyében ébreszte, undor azon ember ellen, ki művészetét ily iszonyú visszaélésre használta, hogy lázas kedélye beteg kifakadásának hízelghessen; mert őrző ábránd szüleményénél egyébnek nem tekinthetém e szörnyű jelenetet. Az undor azonban csakhamar vérfagylaló borzadásnak adott helyet, midőn a férfialakot élesebben szemügyre vevém, s arcának minden vonásában ismerősre véltem találni. Igen, igen, nem csalatkozhattam, ez Dalmer, Beattini, ez Zlatár Péter volt, fiatalabb korában, kit angyalnak alkotott a természet külsőleg, míg belsejét pokolnak ördögei lakták. És a hölgy, kinek vérző szívét kezében tartá, bizonyosan új áldozat vala véres körmei közt, kinek iszonyú sorsát még eddig nem ismerém, s melyet talán éppen ez ünnepélyes pillanatban kell vala megismernem.

E gondolat iszonyattal tölté ugyan keblemet, de annyiban tökéletesen megnyugtató, hogy e helyen nincs okom veszélytől rettegésre.

Bámulásomból a fátyolos hölgynek ércztelen tompa hangon ejtett e szavai ébresztettek föl:

- E kép, mint látszik, megindítá önt?

Összeszorult ajkimon csak ez egyetlen szót bocsáthatám ki:

- Igen.

- Sőt talán sajnálni is képes ön azon hölgyet?

- Kimondhatlanul!
- És mire tartja ön méltónak azon deli férfit?
- Véres boszura!
- Uram, ezen kép - saját történetemet ábrázolja.
- Lehetséges-e!?
- Minden nagyítás nélkül.
- Iszonyú!
- Látom, hogy önben helyzett reményem nem hiúsul meg.
- Mindenre kész vagyok.
- Engedje ön tehát szenvedéseimet, mennyire lehetséges, összefüggőleg és körülményesen elmondanom.

A fátyolos hölgy ismét inte kezével, s én helyet foglalék a pamlagon, ő pedig a következő történetet mondá el, oly hideg s szilárd hangon, mely kétségbe vonhatlanul tanusítá, hogy az iszonyú fájdalom következtében már legszilajabb érzése in is korlátlanul uralkodni tudott.

XXII.

Rablókaland.

E föld nagy, mint a hatalom, mely azt alkotá, s szép, mint a gondolat, mely e hatalomnak irányt adott.

E nagy földet számtalan élő lény lakja, okos és oktalan, emberek és állatok. És ezen emberek s állatok, legyenek bár szelidek vagy vadak, mind külön hazával birnak, mely áldásokkal halmozza őket, s melyet ők szívök mélyéből szeretnek, vagy melyhez természeti ösztönük egész erejével ragaszkodnak.

Van azonban az emberek külön osztályai közt nép, csak egy nép széles e világon, melynek nincs hazája, melyet szeressen, s mely őt áldásaival halmozza! E boldogtalan nép az egész nagy világban el van szórva, hol létezését irgalomból eltűrik, s habár földig alázza is magát, mindenütt csak gúny és megvetés jutalma; mi csoda tehát, ha végre gyűlölnie kell ott, hol szeretnie nem szabad, s ha az átkot nem viszonzhatja áldással? Hiszen a féreg is felgörbed, ha tapostatik! Uram, kell-e mondanom, hogy e szerencsétlen népet Izrael boldogtalan fiai képezik?

Ezen elnyomatott nép egyik családjában születtem én. Atyám gazdag vala és tekintélyes, mert az is mélyen szokott a pénz előtt meghajlani, ki különben az emberiség legszentebb jogait sem irtózik lábbal taposni. A zsidó ezt jól tudja, mert mindennap tapasztalja és azért pénzt, s mindig csak pénzt törekszik szerezni, bármi uton kelljen is ahhoz jutnia, mert sajnosan meg van győződve, valamint már szüléi és ezek ősei meg valának győződve, hogy egyedül a pénz azon eszköz, mely által magokat, legalább bizonyos pontokig, a többi emberek közé emelhetik.

Atyám szeretete azonban számomra, valamint testvéreim részére is, nemcsak anyagi, hanem szellemi kincsekről is gondoskodott. Oly neveltetésben részesültem, melynek bármely nemes hölgy is büszkén örvendhetett volna. De bár négy nyelven tudtam is ártatlan kebellem boldogságért imádkozni, mégis súlyosan nehezültek rám a sorsnak vészes csapásai. Még maga a jó nevelés is, mely különben minden embernek áldást biztosít, csak átkot gyümölcsözőt árva fejemnek!

Népünkél, mint már mondtam, a férfi csupán vagyonszerzésre kénytelen életének legszebb részét áldozni, s csak akkor gondolhat házasságra, midőn már annyit gyűjtött, hogy leendő gyermekeinek első szükségait fődözhetni véli. E rendszer mellett vajmi természetes, hogy a műveltebb s gazdagabb zsidó hajadon csak szerfölött ritkán lelhet szellemi tekintetben magához hasonló férjet, sőt korához illőt sem gyakran, mert a nélkülözések és fáradalmas üzérkedés korán görbesztik meg Izrael fiainak testét és az édes szenvedélyek viráginak himporát letörlik.

Egyébiránt, ha mindez, szerencsés véletlenség következtében, néha kivételt szenvedne is, van még más mostoha körülmény, mely, különösen a műveltebb zsidó hajadonra, súlyosan nehezül. Unokáról unokára száll ugyanis annak tudata, mikép pártfogást e földön egyedül csak családja szűk körében lelhet, s valamint ez neki mindene, úgy ő viszont annak egyetlen reménye és öröme. E viszony vak engedelmességre szoktatja a gyermeket szüléi iránt, s minden atya korlátlan urrá lesz a családban, melynek minden tagja vakon engedelmeskedik neki, meg lévén győződve, hogy a nyomasztó külviszonyoknál fogva, a családfő csak a legjobbat és azt akarhatja, mit paizsul szegezhetni ki e nyomasztó viszonyok csapásának elhárítására. Iszonyú hatalom ez, uram, mely a szabadnak született lelket magát bilincsre veri, de boldogtalan állapotunkban mégis mellőzhetlenül szükséges, mert végső elpusztulástól egyedül csak ez mentheti meg szerencsétlen népünket!

E családi viszonyoknál fogva nem csodálom, hogy ellenállás nélkül hajlottam atyám parancsára, midőn élt kereskedőt vezetett szobámba, mondván: ez férjed lesz! Keblemben forrón buzgott ugyan a vér, s nekem is voltak bájos álmoképeim, melyek minden tizenhét éves lányka szívét édesen remegtetik meg; de az atyai akarat fagyos lehellete elhomályosította a vonzó rajzait az ifjúsági ábrándoknak és én neje levék azon férfiúnak, a nélkül, hogy magamat ez által boldogtalannak éreztem volna, mert hiszen ő sokkal gazdagabb vala atyámnál, s bennem becsülni tudandja leendő gyermekeinek anyját. Így okoskodtam én, mert ily okoskodásra valék tanítva.

Összekelelésünk után alig telt el néhány év, s férjemet nagy kiterjedésű kereskedési viszonyai rögtön külföldre szólították, hová őt nem követhetém. Jósága tehát, egyik nőrokona kíséretében, Füreden küldte engem, hogy lehetőségig kellemesen töltssem azon néhány hetet, melyek alatt távol kelle tőlem lennie, s bőkezűsége oly fényes környezetet, hogy Füreden megjelenésem alkalmasint nem egy nemes hölgy keblében gerjeszte irigységet.

Az ily diadal különben édes táplálékul szokott az asszonyi kebelnek szolgálni, s eleinte én is ilyesmit kezdék érezni; ámde e boldogító érzelm csakhamar keserűséggé változott. Leveretve vettem észre, hogy bármely nyilvános helyén jelentem meg a fürdőnek, mindenütt gúnyos megvetéssel fordultak el tőlem a hölgyek, míg a férfiak szinte vagy e sértő példát követék, vagy, mi rám nézve még iszonyúbb vala, szemtelen kétértelműségeket váltogattak egymással közelemben, melyek arczomba szökteték minden véretem, ámbár gyakran teljes jelentéseket nem is érthetém.

Sőt mi több, cselédek sem maradtak menten e méltatlanságtól, ámbár, inasomon kívül, kereszténynek valának. S ez embertelenség annyira ingerlő őket is, hogy kötelességeket csak mogorván s visszataszítólag teljesíték, ámbár szeliden bántam velök és kétszeresen fizettem őket!

Tehát szállásomon csak úgy, mint nyilvános helyeken, mindenütt majd néma, majd hangos bántalmakat kelle tapasztalnom, melyek lassanként oly fájdalmas keserűséggel tölték lelkemet, hogy kincseim közepett is elviselhetlen tehernek kezdém az életet tekinteni.

Rögtön szüleim házába utaztam volna vissza Pestre, de férjem meghagyá, hogy Füreden várjam be őt, s nem vala bátorságom engedelmével nélkül e helyet elhagyni, mert tudtam, hogy férjem most már egyszersmind atyám hajdani hatalmával bir fölöttem.

Hogy tehát a sértő bántalmakat legalább nyilvános helyeken kerülhessem, szobámból csak fölöttem ritkán távozám, s ilyenkor is többnyire kocsimban.

A szép vidék szemlélése ismét fölvidítá sebzett kedélyemet, mert legalább azon meggyőződéshez juttatott, hogy a nap melegében én is csak úgy részesülhetek, mint más; hogy az erdő az én számomra is hús árnyékkal kínálkozik, hogy az illatos rózsa az én keblemen sem virít el gyorsabban, mint másén; szóval, hogy a természet egyenlően részesíti boldogító jótéteményiben azokat is, kiket a társaság nem akar kebléhez karolni.

E sétakocsizások annyi élvezetben részesítettek, hogy mindig távolabbra terjesztém azokat. Utóbb gyakran hajnalban hagyám el Füredet, s közel és távolabb falukban reggeliztem és ebédeltem, hol mindenütt szívesen fogadtak, részint apróbb adományaim miatt, részint mivel kilétemet nem tudták.

Egykor szinte ily nagyobb kirándulást tevék, s dél tájban a hűvös Bakony egyik útján haladtam lassan előre kocsimban, szabad szárnyakra bocsátva gondolatimat.

Minden, mit regényes erdei kalandokról valaha olvastam, fölelevenült emlékezetemben. Hölgyszabadító lovagok a középkorból, rablók, szent földről visszatérő zarándokok, kétségbeesett szerelmesek árnyékai, legcsodásb csoportozatokat képeztek édes ábrándozásba merült tekintetem előtt, s más boldogabb világba helyezének át, melyet könyveimből már akkor szeretni tanultam, midőn még a valódinak keserűségeit nem is ismerém.

E közben elevenen azon kalandok hősének képzelém magamat; minden földmélyedésből pikkelyes sárkányokat láték ellenem zúdulni, minden szellősuhogásban kísértetek s rémek suttozásait vélém hallani, minden bokor mögül rablócsapatok rohantak ellenem; de én nem rettegtem, mert mindezeket kellő pillanatban, vértezett magas lovag riasztotta el, ki sóhajtvá hajlítá meg előttem lándzsáját, s némán távozott, hogy rögtön ismét megjelenjék, mihelyt új veszély által környeztetém. Hogy e lovag alakja semmiben nem hasonlított férjemhez, azt ábrándozásimban épen nem találám felötlőnek, mert hiszen regényekben is többnyire nem a férj az, ki fenyegető veszélyekből a nőt csodásan és váratlanul kiszabadítja.

Édes merengésimből vad szitkozódás ébreszte föl, s ugyan e pillanatban kocsim ajtaja robajjal megnyitottat, s karomat durva kéz által megragadtatva érezém.

Első pillanatban álomnak képzelém e jelenetet, de csakhamar meggyőződém az iszonyú valóságról. Kocsimat, melyben egyedül ülék, minthogy férjem rokona, betegeskedés miatt, honn maradt, rablók támadák meg, kocsisomat leüték, s engem a hintóból kirántottak. Azután az egész kocsit megmotozták, de semmit sem találtak, néhány apróságon kívül, miket egy pár beteg parasztasszony s gyermekeik számára vittem.

A rablók tehát boszúsan fogtak körül, s vadul ordítottak:

- Ide pénzedet!
- Mutasd meg a hintó rejtekeit.
- Hol vannak kincseid?
- Szólj, vagy meghalsz!

Hiában könyörgék kiméletért, hiában esküvém, hogy csak sétálni kocsiztam, s nincs nálam több néhány forintnál; ők szavaimnak nem hittek s végre legiszonyúbbal fenyegettek, mi még a halálnál is irtózatossá vala.

Ekkor szolgám nyelvünkön tanácsolta, hogy írjak nekik kötelezvényt s talán szabadon fognak bocsátani. Én azonnal tárczám után nyultam és írni akartam, de most még nagyobb indulatossággal tört ki ellenem a förgeteg.

Az egyik rabló dühösen ragadá ki kezemből a tárczát és vadul ordítá:

- Átkozott zsidó, el akarsz árulni?
- Meg akar babonázni.
- Valamennyi zsidóasszony mind boszorkány!
- Szúrd le, czimbora.

És az egyik zsvány megragadott baljával s jobb kezével kést emelt ellenem.

Ezen elhatározó pillanatban gyors lódobogás lőn hallhatóvá s csaknem ugyanazon perczben deli férfialak termett lóháton mellettünk.

A zsványok kissé meghökkentek, de nem távoztak.

Elhaló szemeim az ismeretlen férfi villogó tekintetével találkoztak s ajkai e szót dörgék, mely mennyei zene gyanánt visszhangzott fülemben:

- Vissza!

Többet nem hallék, füleim zúgtak, szemeim elhomályosultak, térdeim összeroskadtak s mély ájulásba merültem.

XXIII.

Lélekgyilkolás.

E szók után mély lélekzetet vön a fátyolos hölgy, jobb kezével fátyola alá nyult, mintha szemeit akarná törölni; de sóhajtvá rázá fejét, jeléül, hogy a könnyek jótékony forrása végkép kiapadt már azokból. Azután néhány percznyi szünet után, ismét előbbi közönyös hangján, így folytatá történetét.

Mi következett ájulásom után, meddig valék megfosztva eszméletemtől, arról szorosan nem számolhatok, mert szolgám annyira el volt rémülve, hogy mindig ellenmondásokba keveredett, valahányszor őt utóbb ezen eseményre nézve kérdőre vonám; megmentőm pedig nem akart erről körülményesebben szólni, mondván, hogy nem kívánja lelkemet ez által újonnan megrázkódtatni, mi könnyen ártalmamra válhatnék.

Midőn magamhoz tértem, már ismét hintómban ülék, mely lassan Füred felé haladott. Mellettem megmentőm ült, kezemet gyöngéden fogva s üterem minden dobbanását számítva. Midőn felnyiló szemeimet arczára emelém, túlvilági lényt hívék megpillantani. Födetlen fejének fekete fürtai dicskoszorú gyanánt csókolák magas homlokát s szemeiben, melyek az erdőben oly vadul lángoltak, most leggyöngédebb részvét kifejezése csillogott. Többször olvasám, hogy a mérges kigyók tekintete varázserővel bír, mely embert s állatot ellenállhatlanul magához vonz; azon férfi szemében ily bűvös hatalom rejlett, mert tekintetem visszavonhatlanul függé rajta s bár lelkemet irtóztat futá el, midőn szemei hatásának édes mérge ereimben a vért szívem felé zaklatá, mégsem hunyhatám be szemeimet, habár életem állott volna is kockán. Úgy tetszett, mintha ezen arcot, e szemeket már álmaimban láttam volna; mintha ez lett volna azon rejtélyes lovag, ki engem ábrándim közepett minden veszélyből megmentett.

Azon néhány pillanat, melyek alatt tekintetébe mélyedtek szemeim, legboldogabb szakát képezék életemnek; ehhez hasonló érzemény többé nem üdvezíté keblemet.

Végre félbeszakasztá szabadítóm a csöndet s mikép létemről tudakozódék. Mondhattam-e egyebet, mint, hogy kimondhatatlanul jól érzem magamat?!

Nevemet s viszonyaimat ájulásom alatt már kitudá szolgámtól s most magát is megismerteté velem, mondván, hogy még csak néhány nap óta mulat Füreden. Ezután nagy fölindulással szólott azon méltatlanság ellen, melylyel ott a társaság által tetéztettem; hevesül kelt ki azon igazságtalan korlátok ellen, melyek az embert embertársától elválasztják és meghatóan ábrándozott a műveltség s szívnemesség egyedüli uralkodásáról, melynek, mint állítá, nem lehet már sokáig elmaradnia.

S mily örömet hittem édes szavainak, melyek szívem legtitkos rejtekében legbájosabban zengő visszhangra találtak!

Ő Füreden gyakran meglátogatott engem s én boldogtalan, óhajtvá vártam őt és búsan látám tőlem távozni; mert ő volt az első férfi, kinek minden szava úgy hangzott, mintha szívemből leheltem volna azokat ajkaira.

Szerelemről is kezdé hozzám szólni; de ugyan kellett-e szó azon indulat kifejezésére, melyet iránta első megpillantása óta érezék, a nélkül, hogy ezt bár önmagam előtt is kimondottam volna?!

Azonban, ne gondolja, uram, hogy e féktelen indulat által könnyelmű vétkezésre hagyám magamat ragadtatni. A zsidóhölgy első gyermekéveitől kezdve tanulja, hogy előbb atyját s utóbb férjét mindenek fölött tisztelnie kell; és e tan oly erős gyökeret ver szívében, hogy hitsorsosim közt a női hűtlenség a legnagyobb ritkaságok közé tartozik.

Látván csábítóm, hogy közönséges úton nem érhet célzt, egyenesen lelkem ellen irányozá megtámadásait és házasságról kezdve szólni. Eleinte megdöbbsentem e gondolatnál, de mézes csábszavai mindinkább növekedő sikerrel küzdöttek gyöngülő ellenvetésim és aggályaim ellen. És ugyan mikép birhattam volna sokáig ellenkezni, midőn a szeretet vallását szerelem hangjai magasztalák előttem!

Igen, uram, én nem birtam sokáig ellenkezni, s titkon csábítóm vallására tértem; kell-e mondanom, hogy ezen áldozat után csakhamar önmagam előtt pirulnom kelle s még tükrömet is kerülém, mert szemeimből csak lelkivád tekintte felém.

Összekeelésünk azonban még mindig előre nem látott akadályokba ütközött. Csábítóm engedelmet kért szüleitől e házasságra, de ezek nemcsak megtagadák ezt tőle, hanem rögtön minden pénzküldeményt is megszüntettek, hogy őt annál hamarabb visszatérésre kényszeríthessék. Segítnem kelle tehát rajta és segitettem is, mert ki egyszer eltér az erény ösvényéről, azt már valóságos bűnre is könnyű csábíthatni. Férjemtől, kinek, hitváltoztatásom óta, nem valék többé neje, több nagyértékű váltó volt kezeim közt s kedvesem kihizelgéz azokat tőlem, igérvén, hogy szüleiivel kibékülvén, rögtön ismét vissza fogja azokat váltani. És ez volt oka, hogy új hitemet, valamint volt férjem, úgy atyám előtt is, még mindig gondosan titkolám.

Ennél fogva még folyvást levelezésben állottam mind a kettővel és az előbbitől gyakran érkeztek még hozzám tetemes váltók, melyek mind kedvesem kezeibe jutottak, ki ellen még legkisebb bizalmatlanságot sem táplált szívem.

Végre azonban férjemnek Pestre érkezett tudatá velem atyám, azon megjegyzéssel hogy mindketten kevés nap mulva Füredre fognak értem jöni.

E hír csaknem kétségbeejtett. A váltók értéke, miket kedvesemnek átadék, már negyvenezer forintba emelkedék s a csábító vérfagylaló hidegséggel mondá, midőn a félelmes látogatás közelítését vele tudatám, mikép szüleiivel minden áron ki akar békülni, következkép kezemről ünnepélyesen lemond; a negyvenezer forintot pedig elég csekély áldozatnak tarthatom, azon megböcsülhetlen kincsért, mely által minden művelt társaság ajtaját előttem megnyitá. Szépségem, tevé hozzá gúnyosan, szükség ellen minden esetre biztosíthat, sőt még legnagyobb szerencsééhez s gazdag házassághoz is juttathat.

E váratlan nyilatkozat mennyköcsapás gyanánt hatott rám. Csak azt látám még, hogy csábítóm gúnyosan meghajlott előttem és az ajtó felé távozott: azután eszméletlenül össze-rogytam. A büntető isten azonban nem akará, hogy gyors halál által szabaduljak meg az élet terheitől, hanem eszméletemet ismét teljes épségében visszaadá, hogy életem utolsó napjáig iszonyúan bűnhődjem.

Atyámat s volt férjemet nem merészlém bevárni, mert nem volt elég bátorságom az elsőnek borzasztó átkát meghallgatnom s jól tudtam, hogy az utóbbi kérlelhetlenül törvényszék elébe állítand, elorzott pénze miatt.

Szökésre határoztam tehát magamat s drágaságimmal, miket még hajadon koromban szüleim-től ajándékul nyerék, lakásomat éjjel titkon elhagyám. Asztalomra levelet tevék, melyben bűneimet őszintén kivallám, csak csábítóm nevét hallgatván el, kinek hatalma ellen úgy sem birtak volna sikerrel föllépni atyám és volt férjem, sőt talán még nagyobb kárba, vagy legalább veszélybe keveredtek volna.

De hová irányozzam tétovázó lépéseimet? gondolám s hosszú tusakodás után sem bírtam egyebet határozni, mint Pestre visszajőni s valamely külvárosban elrejtezni; mert oly ismeretlen valék az ország minden részével, hogy nem merészlék másutt menedéket keresni.

Folytonos rettegés közt végre csakugyan minden szerencsétlenség nélkül Pestre érkeztem s néhány heti lappangás után e kis házat bérelém ki, hol legnagyobb elvonultságban éltem egy öreg koldusasszonnyal, kit magamhoz fogadtam.

De minő volt ezen élet! Csábítóm lelkemet gyilkolá meg! Nem mertem azon valláshoz folyamodni, melyre földi szerelem élvezhetéseért tértem s ahhoz sem merészlék visszatérni, melyet oly könnyelműleg hagytam el. Bizalmam meghalt elvérzett szívemmel s lelkemmel együtt és én vigasztalatlanul állék a vallástalanság iszonyú örvényében, egyik szabadító parthoz sem merészelvén közelíteni; mert érezhetém, hogy egyikre sem vagyok méltó. S ha végső kétségbeesésben majd egyikhez, majd másikhöz folyamodtam, könyörgéseim siker nélkül maradtak és ismét azon tompa merevültségbe hanyatlám vissza, mely csak mozgás által különbözik a haláltól s melyben az ember még nevetni is tud egész közömbösséggel, habár vérkönyűk égetik is lelkét.

Több év telt el e szörnyű állapotban s végre nyugodtabb kezdék lenni, miután meggyőződém, hogy lelkem menthetlenül veszve van s valamint régi, úgy új hitem is megtagadá tőlem a vigasztalást, minthogy mind a kettőre méltatlanná levék.

Laktársam, az öreg koldusasszony, időtöltésből gyakran kártyát vetett előttem s én megtanulám e mesterséget, mely nehéz gondolatimnak, legalább néhány pillanatra, más irányt adott.

Utóbb, fogyni kezdvén a drágaságimtól nyert pénz, könnyen hívó bolondoknak jószolgatni kezdék a kártyákból, kik kétes jövődöléseimet jól fizeték, melyek gyakran teljesültek, minthogy mindenki többnyire tetszése szerint szokta a kétértelmű jövődöléseket magyarázgatni. A hozzám tóduló könnyen hívók száma mindinkább szaporodott, lakásomat úgy rendezém, hogy az érzékekre annál inkább előre is hathassak s végre e képet főstém, remélvén, hogy talán valamikép nyomába juthatok a gaz csábítónak, ki lelkemet meggyilkolá; mert a boszú azon érzés, vagy szenvedély, mely legutoljára hagyja el a kihamvadtt emberi keblet; és minél inkább meggyőződtem, hogy jelenem és jövődöm örökre és menthetlenül veszve van, annál erősebben dült bennem ez utolsó szenvedély, a kérlelhetlen boszú.

Közlekedésem a külvilággal, hiremmel együtt, napról-napra növekedett, s csakhamar leírhatlan pokoli örömmel tapasztalám, hogy e képet nem hiában főstém s hogy meg fogom magamat boszulhatni azon, ki által az emberiség köréből véres kezekkel örökre kitaszítottam.

Megtudtam, hogy csábítóm Pesten van s több alakban folytatja gyalázatos mesterségét; megtudtam, hogy ön üldözi őt s már többször nyomában volt. Elhatározám tehát, hogy boszúmat kielégítem, vágóhidra terelem őt és azután bucsút veszek az életől, ha csakugyan életnek mondhatni a lelki vigasztalás nélküli gyászos tengődést.

A fátyolos hölgy elhallgatott, csontos ökleit fenyegetőleg emelé a kép felé s fejét mellére horgasztá.

Rövid szünet után azonban hirtelen fölegyenesült s remegő hangon mondá:

- Megnevezem a gaz csábítót?
- Ismerem őt! - viszonzám megrendülve és szinte fölállottam.
- Bizhatom ön segélyében?
- Tökéletesen.
- Éjfél előtt főrangú hölgy volt nálam -
- Láttam.

- Ismeri ön?
 - Igen.
 - Most ezt hálózza körül a gyilkos. E hölgyet komornája által birtam idejövételre s most rávettem őt, hogy rövid idő múlva csábítómmal fog itt megjelenni.
 - Valóban?
 - Igen. Akar ön akkor segélyemre lenni?
 - Legnagyobb készséggel.
 - Bármilyen történjék is?
 - Igen.
 - Jól van. A grófnő előre tudatni fogja velem azon éjszakát, melyben kedvesével hozzám jövend és én azonnal tudósítani fogom önt előbbi küldöttem által.
 - De kicsoda azon rejtélyes hölgy?
 - Szenvedő társam.
 - Többet nem mondhat ön?
 - Jól tudja ön, hogy kitől hallhat többet.
 - Értem. Holnap mindent tudni fogok.
 - Addig mély hallgatást tanácslok önnek, mert különben még egyszer kisiklik kezeink közül a ravasz gyilkos.
 - Gondom lesz reá.
 - Most ki fogom önt kísérni.
 - Még egyet.
 - Méltóztassék.
 - Egy gyanús külsejű férfi is volt itt ma éjjel, ki bizonyos bűnös vállalatra nézve tanácsot kért ön kártyáitól.
 - Igen.
 - Minő vállalat az?
 - Hölgyrablás.
 - Hol? Kicsoda?
 - Azt nem tudom.
 - S nem ismeri ön azon férfit?
 - Nem.
 - Hm, talán mégis nyomába fogok e gazságnak jutni.
 - Alkalmassint egészen el fog az maradni, mert nagyon ráijesztettem a gazemberre.
 - Adj a isten. De bocsánat, nem lehetne, mielőtt távoznám, ön vonásait látnom?
 - Uram, én élő halott vagyok s a halottak vonásai visszariasztók. Arczomat e házban még senki nem látta s halálomig nem is fogja látni senki.
- E szók után kezével intett a szerencsétlen hölgy, én követtem őt s kevés percz múlva bezárá mögöttem az utczaajtót és én egyedül állottam az éji sötétségben.

XXIV.

Éjszakai madarászat.

Miután e házat, melyben az elvetemültség azon szerencsétlen áldozata szenvedett, kivel ily csodásan találkozám, jól körütekintém, hogy szükség esetén gyorsan és könnyen föltalálhassam, csendesen a belváros felé irányozám lépteimet.

Az épen hallott gyászos történettől nem bírák gondolataimat elvonni s meg nem foghatám; mikép kerülhetett el Dalmer, számtalan gáztette daczára, a büntető igazság ostarát. Úgy látszott, hogy minden sikerült bűne csak ösztönül szolgált nála még nagyobb gáztettek elkövetésére; mintha a sors kedvet lelt volna annak megkísértésében, hogy ugyan mennyi rosszat képes egyetlen gyarló ember elkövetni. Ha ez csakugyan úgy volt, akkor a gyarló ember nagyon is félelmesen bizonyítja be, hogy rosszban nem bír elfáradni és hogy az emberi erő korlátolt gyarlósága többnyire csak akkor szokott mutatkozni, midőn jóra kellene azt használni.

Még egyszer átfutám a hármasként alakú gaz kalandor csínjait, de alakoskodásaira nézve mégsem bírtam egészen tisztába jutni. Hogy minden őt környező veszély daczára sem akar Pestről távozni, annak kulcsát könnyen fellelhetém ugyan azon tervében, mely szerint a gazdag Dongai grófnőt nőül akará venni; de hogy mi lett Móricz nejének holttestéből, ki volt azon ifjú és hölgy, kiknek társaságában őt láttam s kik meglepőleg az elhunythoz hasonlítottak, azt egyáltalában nem bírtam magamnak megmagyarázni, valamint késedelmezését sem. Ő már több hét előtt összekelhetett volna Dongainéval s mégis halogatni látszott e lépést s legújabbán távozásra törekvők birni a szép özvegyet, mit bizonyosan nem ok nélkül tett. Talán Börger Lenke iránti szerelem tartóztatta őt Pesten? Vagy Dongainét is meg akará csalni? Ezek mind oly titkok valának, miknek föloldására nem bírek kulcsot találni.

E tépelődésimet lódobogás zavará meg. Hátra tekinték s azonnal megállapodám, mert a közel mellékutczából igen sajátos csoporthoz látek közelíteni.

Elöl városhajdu lovagolt kivont karddal, mellette virasztó lépdelt, nagy négyszögletű lámpával és hosszú alabárdal kezeiben. Ezeket nyomban két divatos öltözetű fiatal uracs követé, kik semmit nem tarthattak kezeikben, mert karjaik szorosan hátra voltak kötve. Kalapjuk mélyen szemökbe volt nyomva s az egyik az «Ezred leánya» kedvencz dalát fütölé, míg a másik néha-néha ugyanannak éneklését kísérté meg, mi azonban nem igen akart neki sikerülni, mert mindig csakhamar elhallgatott, mintha nemcsak kezeit, hanem torkát is kötél szorítná össze.

Ezek után rongyos öreg ember sántikált, iszonyúan káromkodva és mérgesen erősítve, hogy a hajduk szörnyű tévedésben vannak becses személye iránt, melyet bizonyosan meg fognak bánni. Mellette mintegy tizenkét éves fiú tántorgott, rongyos gatyában s fekete frakkban, melynek azonban csak egy ujja volt már. E fiú haja oly bozontos vala, hogy szabad növéseben a fésű zsarnok hatalma által bizonyosan még soha nem akadályoztatott; csizmája pedig oly rongyos volt, hogy mind a tíz lábujjának körmeit legnagyobb kényelemmel vagdalhatta el, a nélkül, hogy azért csizmáit le kellett volna huznia. Álmoság, vagy részegség miatt tántorog-e, azt nehéz voltaképen meghatározni s legjobb lesz mind a kettőt elhinni, mert így legalább mindenesetre el lesz az igazság találva. Valóban, ezen fiú igen hosszú életnek fog örövendhetni, ha a halálbüntetés csakugyan eltöröltetik.

E reménydús egyént két sugár termetű hölgy követi, kik oly diszesen vannak öltözve, hogy a műértő közönség a színházban bizonyosan szörnyű s rémséges tapsviharral tisztelné meg azon szabót, ki e ruhákat varrta. Még csak a kalapról lengő kék fátyol és kezeket fedő fehér keztyű

sem hiányzik. A keztyűs kezek azonban, fájdalom, szinte hátra vannak kötözve. Igen kár, hogy arczaikat az irigy fátyol eltakarja. Ah, de most szólnak:

- Majd kikapják kendtek a magokét!
- Ily szemtelenül bánni velünk.
- Mintha valami sehonnaiak volnánk.
- Jól ismernek bennünket.
- És majd megbánatják kendtekkel ezen durvaságot!

Hangjok kissé rekedt ugyan az éjjeli levegő miatt, de azért mégis beillenének énekesnőknek a Duna partja mellé. Ugyan kik lehetnek ezek? Ki tudhatná azt! Sok rekedt hölgy találhatik oly nagy városban, melynek több színháza van.

Utánok egész méltósággal öreg asszony tipeg, két lefüggő hajú paraszt szolgáló közt. A két lány keservesen sír, a vén sárkány pedig hallgatásra inti őket, többi között ezeket mondván:

- Ostoba ludak, ne pityeregjete! Csak látszik, hogy még nem régen vagytok Pesten. Hiszen nem esznek meg benneteket. Egy pár hétig jól kipihenitek magatokat és azután ismét hegyenvölgyön lakodalmazhatunk.

Most két szálas legény lesz látható, nem divatos, de tiszta öltözetben. Az egyik kissé lehorgasztja fejét, a másik ellenben büszkén jár, mintha csapszéki diadalról térne vissza és parancsoló hangon szól:

- Hajdu!
- Hallgass, gazember.
- Hajdu, mondom, ne gorombáskodjék, mert megbánja. Bocsásson szabadon.
- Majd ha fagy.
- Én nem öltem és nem is loptam.
- Tiltott játéknál találtunk benneteket és ez elég. Előre!
- Hajdu, mondom, bocsásson szabadon, ha uraknak szabad magokat mindenféle játékkal mulatni, hát nekünk mesterlegényeknek ugyan miért nem? Bocsásson szabadon, mondom, mert a tizenkilencedik században, az egyenlőség századában élünk.

A hajduk nevették ezen okoskodást s gyorsabb haladásra nógatták a diszes társaságot, melyet néhány félmeztelen férfi s némber egészíte ki, kik mogorva közönyösséggel baktattak a többiek után. Két gyalog s egy lovas hajdu nagy gonddal örködött az akaratjuk ellen előttök sétálók minden mozdulata fölött.

Az egyik hajdut történetesen ismerém s azonnal fölvilágosítást kérék tőle e különös társaság iránt.

- Hja, uram, - szóla jó kedvvel a hajdu, - valahányszor éjjel madarászni megyünk, mindig ily jó fogással térünk hajnal felé vissza.
- És hová viszik őket?
- A dolgozóházba.
- Hát mindnyájan vétettek valamit?
- De mennyit!
- Például, azon két czifra uracs elől miért került ide?

- Oh, annak nagyon rövid a története. Hamisan kártyáztak egy külvárosi kis kávéházban. Mult vásárra lopni jöttek külföldről, de rajta kaptuk őket és becsuktuk. Négy nap előtt kitelt idejük s most alkalmasint uti költséget akartak nyerni, hogy más vásárra mehessenek. Csakhogy lépre kerültek a jó madarak, fogadom, hogy majd megtanítták őket emberségre a dolgozóházban!

- Hát külföldről is jönnek tolvajok a pesti vásárra?

- Majd annyi, mint kereskedő; pedig bizonyosan felét sem foghatjuk össze, mert a külföldiek sokkal finomabb műveltséggel birnak, mint a hazaiak s nagyon ügyesen tudnak csenni.

- Hát azon mérges, sánta öreg ember?

- Ennek különös története van. Ez az úri asszonyságok kis kutyáit utcán, lépcsőn, folyosón, sőt még a konyhákban is rendkívül ügyesen ellopja.

- Annyira szereti a kutyákat?

- Dehogya! Midőn azután a kiskutyákat kidobolják, vagy kihirdetik, akkor, mint böcsületes megtaláló, legnagyobb alázatossággal jelenti magát és gyakran husz pengő forintnyi jutalmat is kap. Ha gyermeket lopna, úgy alkalmasint nem részesülne ily nagy díjban a visszaadásakor.

- Különös iparűzés!

- Most majd ő is jobb gondolatokra térhet a dolgozóházban.

Erre a kis sánta öreg indulatosan kiálta vissza:

- De én nem akarok dolgozóházba menni! Ha dolgozni akartam volna, úgy nem kellett volna elveszett kutyákat keresnem és megtalálnom. Inkább botozzanak meg és azután kergessenek pokolba, hogy kenyeremet böcsületesen kereshessem, mint eddig!

Rövid nevetés után ismét folytatá a társaság tagjainak ismertetését a hajdu, mondván:

- Ezen gyámoltalan fekete frakkos fiút irgalomból fogtuk el. Ez olyan sovány, a mint látni méltóztatik, hogy ügyes szabó akár a tű fokán is áthuzhatná czérna helyett. Azonkívül a sok pálinkaital már egészen eltompította elméjét, annyira, hogy mindent azonnal elfeled, a mi vele és körülötte történik. Ezt a szerencsétlent tehát a tolvajok szűk ablakokon betolják s ő kinyitja nekik az ajtókat. Néhányszor már bennrekedt szegény. A dolgozóházban majd tollat fosztatnak vele s a rendes élet talán még eszét is helyre állíthatja.

- Szegény fiú!

- Hja, uram, még ennél sokkal nyomorultabbakat is találhatna az ember, ha minden betyártanyát ki lehetne fürkészni!

- De ugyan mikép került ezen két csinos öltözetű hölgy e piszkos társaságba?

- Azt mondják ugyan, hogy pénz emberség, ruha tisztesség; de mondhatom, hogy ezek szép ruháik daczára is alkalmasint valamennyi madarunknál piszkosabbak. Ismertem én őket már akkor is, mikor még mosogató dézsa mellett állottak és azon időben alkalmasint nem voltak oly piszkosak, mint most. Eddig elég mosdatlan ostoba gunárt koppasztottak meg, illő tehát, hogy most tollat fosszanak a dolgozóházban.

- És az öregasszony, két leányával?

- Ez szeretné őket minél előbb selyem ruhához juttatni, de a szegény parasztleányok, istennek hála, még tudnak sírni és így egy pár hónapi lószórtépés egészen meg fogja lelköket a sátán hálóból szabadítani.

Épen a többi csavargók rövid történetét akarám a beszédes hajdutól tudakolni, midőn egy földszinti ház mellett haladtunk el, hol rögtön oly jelenet fejlett ki, mely kérdésemet elfojtá.

A kis ház ablakai meg voltak világítva, s a szobából víg zaj hangzott az utcára. Midőn épen a ház előtt állánk, a szélső ablakot belőlről kitörék, s éles női hang kétségbeesetten kiálta:

- Az istenért, szabadítsanak meg!

E kiáltást durva káromkodás követé, a gyertyát azon szélső szobában rögtön elolták, s csak annyit láthattunk, hogy egy fiatal hölgy, a kitörött ablaktáblán keresztül, görcsösen az ablak vasrudaiba kapaszkodott, egyre kiáltozván:

- Irgalom, mindjárt meghalok, ha meg nem szabadítanak. Erőm elhagy!

A hajduk azonnal rakásra terelék éji madaraikat, a ház ajtaját zörgeték, s én a kiáltozó hölgyhöz siettem, pisztolylyal riasztván vissza két férfit, kik őt az ablaktól erőszakkal be akarák rántani.

Az ajtó ez alatt megnyílt, s egy puffadt, rezes arcú vastag asszony durván kiálta a hajdukra:

- Micsoda helytelenség ez, nem ismerik házamat?

- Igen, - felele az egyik hajdu, - nagyon is ismerjük, és épen azért nyitattuk föl az ajtót. Miért kiáltott e lány itt a szélső ablakban?

- Alkalmasint részeg, vagy rosszat álmodott a jámbor.

- Nem igaz, - szóla keservesen zokogva a lány, - én becsületes lány vagyok; szüléim szörnyet halnak, ha iszonyú sorsomat megtudják. Szabadítsanak meg, ha emberi szív lakik keblökben!

- Hallgass, kigyó! - ordítá elkékülve a banya.

- Majd jelentést teszünk, - szóla a hajdu, - és holnap reggel vizsgálat fog érkezni.

- Az isten irgalmaért, holnap már csak holttestemet fogják találni, ha itt hagynak e gyalázatos bűnfészekben.

Most egy úr jelent meg az ajtóban, s mérgesen tekintte a hajdura, ki nehezen ismerte őt ugyan, de a csinos öltözet iránti megszokásból mégis kezét tisztelkedve emelé fövegéhez; én azonban rögtön közelebb léptem és határozottan szólék:

- Ezen szerencsétlen lány tüstént biztos helyre fogja a városi hajdukat követni, s a ki ellenkezik, annak golyót röpítek keresztül gyalázatos agyán!

Erőteltjes fenyegetésemet pillanatnyi hallgatás követé, mely alatt a banya az említett úrral tanácskozott. Ekkor pisztolyaimat magosra emelém, s a banya mogorván dűnnyögé e néhány szót:

- Bizvást elmehet a lány a hajdukkal, én ugyan nem törődöm vele, mert engem ismernek, hogy becsületes asszony vagyok.

Ezen engedelem után a siró lány az ablakot azonnal elhagyá, s csakhamar az utcán termett. Mennyire a hajdu lámpájánál láthatám, e hölgy nemcsak rendkívül fiatal és ígéző szépségű volt, hanem egyszersmind minden mozdulata finom nevelést tanúsított, mi annyival inkább föltűnt, mivel mostani fölingerült állapotában nem igen uralkodhatott magán.

Kérdéseimre csak zokogással felelt, s utóbb azon kérelemmel, hogy szüléit külön gyors postával szólítsam Pestre. Tehát csakugyan nem csalatkoztam, a szép fiatal hölgy neveltséget tanúsított, s így alkalmasint jó házból származott.

A foglyokat egész rendeltetésök helyére kísérem, hol a szép kisasszonyt az őrmester feleségének gondviselésére bízam. Szüléi után másnap korán reggel gyors postát küldék, s

néhány nap múlva hirlapokban olvasám, mikép nem rég Cs..... megyében egy tisztességes külsejű házaspár utazván, vendégfogadóban bizonyos tekintélyes családdal találkozott, melynek minden öröme és büszkesége egyetlen tizenhat éves lányokban öszpontosult. Ebédlés közben a szülék említék, hogy gyermeköket szeretnék Budapest jelességeivel megismertetni, hol egyébiránt egy tehetős rokonuk is lakik. Kimondák azonban egyszersmind, hogy az utazás, öregségök s még inkább gyöngéledő egészségök miatt, igen nagy terhőkre válik. Erre az utazó házaspár azonnal nagy örömmel mondá, mikép a nevezett rokonnal szoros baráti viszonyban élnek, s hogy szerencsájöknek tartanák, ha a kedves kisasszonykát azonnal magokkal vihetnék, igérvén, hogy egy hónap múlva ismét vissza is hozandják, mivel akkor, bizonyos családi ügyek elintézése végett, ismét dolguk leend e vidéken. A szülék igen örvendettek e véletlen találkozásnak, mert a becsületes magyar ember rendesen könnyen szokott hinni, s rövid szóváltás után a megegyezés csakhamar kimondatott, és a kisasszony Pestre utazott a derék házaspárral. Néhány napig azzal kecsegteték a tapasztalatlan lánykát, hogy rokona most nincs Pesten, de rövid idő múlva meg fog érkezni. Egyébiránt igen szives megelőzéssel bántak saját szállásukon szép fiatal vendégökkel, s ez semmi gyanusát nem látott, mert, tapasztalatlansága következtében, a sok mindenféle látogatót csak barátság és vendégszeretet eredményének tulajdonítá. Végre azonban oly ajánlatokat és tanácsokat kelle hallania, hogy szemei fölnyiltak, s ha az éjszakai madarászok véletlenül épen arra nem haladnak, úgy menthetlenül áldozatává lett volna a legkiszámoltabb gyalázatos gazságnak. Az utazó házaspárt befogatta az illető hatóság, s mint utóbb meggyőződém, vallomásaikból iszonyú tények jöttek napfényre, melyek elősorolásával nem akarok nyilvános botrányt gerjeszteni. Elég legyen tehát annyit mondanom, mikép ezen szomorú tény újabb intésül szolgálhat a szerető szüléknek, hogy gubacs- vagy gyapju-eladásnál lehetnek ugyan kissé gondatlanok és könnyenhivők; de akkor, midőn gyermekeik egész életboldogsága forog kockán, csakugyan legnagyobb vigyázatot kell kifejteniök, ha lelkiismeretöket nem akarják legigazságosb mardosásnak kitenni: mert a legjobb akaratú s legéberebb rendőrség sem képes minden gaztettet, főleg nagy városokban, megelőzni!

Már virradni kezd, midőn szállásomra értem, lelkemet azonban folyvást legmélyebb éj borítá, mert közelebbi néhány órai tapasztalásaim rendkívül elkomorítottak.

XXV.

Sobri.

Még ágyban valék, midőn inasom az öreg czimbalmost bejelenté, s szinte nem jól esett nekem megérkeztének hallása, mert a tegnapi szomorú események még nyugtalan álmaimban is megújultak, s most, mikép előre is meg valék győződve, ismét olyasmiket kellend majd hallanom, mik nem igen lesznek képesek lehangolt kedélyemet fölvidámítani. Azonban, nem utasíthatám őt vissza, ha világosságot akarék kalandomra deríteni, s azért, ágyamat elhagyván, a cigányt bebocsáttatám, ki azonnal elmondá mind azt, mit a hárfás lányról tudott. Előadása azonban oly zavart vala, hogy csak folytonos kérdezősködés és eltérések által juthattam annak tiszta felfogásához, s azért reménylem, hogy a nyájas olvasó nem fog neheztelni, ha összefüggő alakban terjesztendem elébe a hallottakat, melyek utóbb lényeges kiegészítő részeül szolgálандnak azon főkalandnak, melynek titkait leleplezni törekedtem. -

Hazánk valamely részében - hol, az nem tartozik ide, - gazdag család élt, azaz: férj, és feleség, s ezek egyetlen fia és örököse, kiben minden reményök tetőpontot ért. Elek - nevezzük így a fiut - elmés, szép és erős volt, s hajthatlan makacssággal birt, melyet szüléi épen nem korlátoztak, mert hiszen független urrá kívánták őt nevelni, vagy neveltetni. Nyilvános iskolákba nem küldék őt, nehogy magát a tanulásban szerfölött megerőtesse, hanem egymásután több nevelőt tartottak mellette, míg végre olyanra találtak, kiben tökéletesen megnyughatni véltek, mivel - a fiunak soha nem volt ellene panasza. Ezen nevelő ugyanis, tapasztalván, mikép elődei mind azért veszték el jövedelmes állomásukat, mivel lelkiismeretesen akarák föl vállalt kötelességeket teljesíteni, hasznosb modort követett, s az úrfinak minden pajkos tréfájában segédül szolgált, és teljességgel nem iparkodott féktelen jellemének más irányt adni.

E szerint épen nem csodálhatni, hogy a természeti ösztön által is hajtva, Elek úrfi napról-napra vásottabb ficzkó lőn. Előbb a cselédeken követett el mindenféle csint, utóbb pedig a parasztokra is kiterjeszté hatáskörét, és rövid idő múlva minden ember gonosz szellem gyanánt kerülte őt. Eleinte panaszt tettek ugyan néhányan az atyánál, de csak mérges lehurrogatásban részesültek, hogy az úrfi kedvtöltése ellen kikelni merészlettek; s így nem csoda, hogy Elek utóbb komolyabb tréfákra is nekibátorodék, s egyszer gyermeket lőtt le a cseresznyefáról, mondván, hogy feketesége miatt seregélynek nézte. A gyermek atyja cigány kovács volt, s néhány forinttal be hagyá ugyan száját tömetni, főkép miután gyermeke, hosszas szenvedés után, ismét szerencsésen meggyógyult; de a szülék mégis jónak láták, reményteljes tizenhét éves fiokat a derék nevelővel külföldre küldeni, hogy a szomorú történet kissé feledtessék a környéken.

Elek igen örvende e határozatnak, s vonzalmát követve, ugyancsak bővíteni törekvék jeles ismereteit a művelt külföldön. A kártyajáték minden nemében nagy gyakorlottságot szerze magának; a valódi finom pezsgőt színéről is megismeré; párviadalban, akár kardra, akár pisztolyra, mindig győztes maradt; a nőket silány eszközöknek tanuló tekinteni, miket néhány unalmas pillanat kitöltésénél egyébre nem használhatni; mivel saját életét egyetlen pezsgőüveg dugaszáért is minden pillanatban kész volt kockáztatni, igen természetes, hogy mások életét egyetlen lehelletre sem becsülte, s gyakran mondá eltévedt bűnös gögében, s többnyire meglehetősen mámoros vagy legalább föltüzesegett fejjel, hogy a forró láznak sincs több joga embert ölni, mint neki, vagy bárki másnak. Szüléi nagy készséggel küldöttek neki pénzt, hogy szép tapasztalásait minél inkább bővíthesse; gyakran azonban mégis nagy hiány mutatkozik az utipénztárban, s akkor azután a kártya körüli ismeretek kényszerültek a pillanatnyi apályon segíteni. E szerint Elek urfinál a becsületérzés is rendkívül rossz lábon állott.

Végre, két évi távollét után, szülei szépen kérték, hogy méltóztassék haza utazni, mivel különben a pénzküldemények mulhatatlanul el fognak maradni, minthogy a szép jószágot már tetemes adósságok kezdék terhelni.

E kérelem váratlanul jött ugyan az urfinak, s nem is nyerte meg jóváhagyását; de rövid fontolgtatás után mégis átlátta, hogy a dacolás itt nem sokat használhat. Különben is égett már a kíváncsiságtól, hogy a külföldön bővített jeles tulajdonságaiban valahára már hazája is büszkélkedhessék, mely az ily finom kiképzettségű példányokban még oly igen szegény.

Haza utazott tehát. Gyöngéd szülei nagy örömmel fogadták a neki férriasuk ifjut, s gazdag ajándékkal bocsáták el a derék nevelőt, ki a régi család egyetlen csemetéjét ily sugár - fává növesztette.

Elek azonban csakhamar unni kezdé magát falun, hol legfőlebb csak néhány drága lovat vagy agarat űzhetett halálra, s azért ismeretségeket kezdé kötni az egész vidék legvásottabb embereivel, kikkel egyik pusztáján éjjel-nappal tivornyázott. E társaságban tömérdek pénzt harácsolt el, sima nyelve azonban még mindig tudott pénzt szerezni zajos kicsapongásainak folytatására.

E mellett mindazáltal más mulatságról sem feledkezett meg. Atyja becsületes öreg számtartójának egyetlen csinos tizenhat éves lánykája volt, ki korán elveszté anyját, s most öröme és boldogsága vala édes atyjának.

Elek azonnal körülhálózá az egyszerű szép Terézt, s a csábítás minden fegyverével tüzesen ostromlá ártatlan szívét. Csodálhatni-e, hogy a tapasztalatlan fiatal hajadon romlatlan keblében legtisztább szerelem ébredt a szép ifjú iránt, ki első szólt vele szerelemről? Teréz oly kimondhatatlanul érzé magát ezen édes viszonyban, hogy szíve nem hallhatá meg a fontoló ész hideg szózatát, s Elek diadalmaskodott.

Több hónapig folytatá már Elek e rakonczátlan életet, s végre minden pénzforrás kiapadt előtte. Épen pusztáján dőzsölt hozzá méltó társaival, midőn többen nagy összegekért zaklatták, miket kártyán nyertek tőle, s erszényében egyetlen fillér sem volt. Az erős borok föltüzelék agyát, s társainak biztatásai és gúnyos megjegyzései magas lángokra lobbanták e tüzet.

- Majd tudnék én magamnak pénzt szerezni! - szóla egyik.
- Magam is, - jegyzé meg a másik.
- Van apád pénztárában.
- Fizetess ki magadnak egy pár ezer forintot a számtartó által.
- Csak úgy tied az, mint apádé.
- De te nem tudsz parancsolni.
- Beéred azzal, mit elébed löknek.
- Mintha béres volnál.
- Gyáva vagy.
- Csak akarnod kellene.
- Igen, ha merne akarni!

E faggatásokra föllobbant Elek, s hevesen kiálta:

- Jó lélek adta nyelvetekre ezen tanácsot, fiuk. A számtartónak fizetni kell.
- Helyes!

- Tüstént indulok, s pénzzel térek vissza hozzátok.
- Éljen!
- Elvárunk!
- Aztán vissza ne hagyd magadat riasztatni a számtartó által.
- Gondold meg, hogy férfi vagy.
- És atyád örököse.
- Ki csak úgy parancsolhat pénzével, valamint ő maga.
- Úgy van.
- Fogadom, hogy meg lesztek velem elégedve, fiuk.
- Helyes! Éljen Elek!

E biztatások után Elek a szobából kirohant, gyors paripára veté magát, s a közel faluba vágatott, és a számtartó lakása előtt a lóról leszállott.

Teréz ablaka még világított, mert ő rendszeren késő éjfélig olvasott, mióta őt Elek könyvekkel ellátta. Elek tehát megkopogtatá csöndesen az ablakot, s a függöny azonnal félre vonult, mert Teréz nem először hallá és érté meg e jeladást.

- Te vagy, kedvesem? - kérdé halk hangon, midőn az ablakot megnyitá.
- Igen. Kérlek, nyisd meg az ablakot, be akarok hozzád menni, mert fontos üggyről kell veled szólnom.
- De...
- Hamar, hamar!

Teréz megnyitá az ablakot, s csak akkor rémült el, midőn a gyorsan beugró ifjú arczára tekint. Bor, heves lovaglás és a belsejében küzdő indulatok annyira megváltoztatták azt, hogy alig birt a kedves vonásokra ismerni, és aggódva simult hozzá, s gyöngéden kérdé:

- Elekem, beteg vagy?
- Nem; - felele ez mogorván, - atyáddal kell szólnom.
- Most?
- Igen.
- Már elmúlt éjfél.
- Mindegy, tüstént szólnom kell vele. Bocsáss.
- De kérlek, mi történt.
- Majd megtudod.
- Atyám alszik.
- Majd felköltöm.
- Az istenért, arczod lángol.
- Ne tartóztass.
- De... rettegek...
- Bizvást.

E szók után kibontakozott a hölgy visszatartóztató karjaiból és a mellékszobába lépett, mely ebédlőül szolgált, s melynek ajtaját maga után bezárta. Azután gyertyát gyújtott, az ebédlőnek konyhába nyíló ajtaját megvizsgálá, s azt zárva találván, csöndesen az öreg számtartó alvószobájába lépett, melyben a pénztár állott. Ott a gyertyatartót az ajtó mellett álló szekrényre tévé, s a számtartó e neszre fölébredt.

- Ki az? - kiálta az öreg, fölegyenesülvén ágyában, s jobbját a falon csüngő pisztolyok egyike után nyujtá.

- Én - urad, - felele hidegen Elek.

- Oh - jól látok-e? Bocsánatot kérek, igen meg voltam lepetve; mit méltóztatik parancsolni?

- Szerencsétlenül kártyáztam, sokat vesztettem, s becsületem parancsolja, hogy adósságomat tüstént kifizessem. Ötezer forintra van szükségem.

- Alig lesz annyi a pénztárban.

- Nézzük csak meg, talán mégis lesz annyi.

- Méltóztatott utalványt hozni?

- Utalványt?

- Igen, a nagyságos úrtól?

- És minek az?

- A nélkül nem fizethetek.

- Nekem sem?

- Senkinek.

- Ember, feleded, kivel beszélsz?

- Alázatosan bocsánatot kérek, én kötelességemet még eddig soha nem feledtem el, és isten segítségével most sem fogom azt megsérteni.

- Mily hang ez?

- Azon emberé, ki a nagyságos urat negyven esztendő óta hiven szolgálja, s ki annak fiától kimélőbb bánásmódot hitt várhatni.

- Szemtelen! Pénzt ide, nyugtatványozni fogom.

- Nem lehet.

- Hol vannak a pénztár kulcsai? Sajátomból annyit fogok venni, mennyi nekem tetszik. Ide a kulcsokkal.

- Soha!

- Magam keresem tehát.

És Elek a számtartó ruháit motozá, s csakhamar két kulcsot vont elő, mikkel azonnal a pénztár fölnyitásához fogott.

Ekkor az öreg tisztviselő kiugrék ágyából, mind a két pisztolyt kezébe ragadá, és remegő hangon szóla:

- Úrfi, ezt nem szabad eltűrnöm; tegye le a kulcsokat s távozzék rögtön, különben azonnal kilövök az ablakon. Méltóztassék édes atyját e gyalázattól megkimélni.

- Hah, nyomorult eszeveszett! - kiálta magánkívül Elek, midőn a pisztolyt fölhozni hallá, - így mersz velem, jövődő uraddal dacolni? - s megragadá az öreget, és ágya felé taszítá, miközben a pisztolyokat kezeiből kicsavarni törekvék. E rövid küzdés alatt az egyik fegyver elsült, s a hű számtartó, vérben úszva, ágyára hanyatlott.

A durranás pillanatig váratlan mennykőcsapás gyanánt hatott Elekre, az ágy előtt térdre rogyott, de ekkor tétovázó szemei a félig nyílt pénzládjába ütköztek, fülei csengtek, szemei előtt tüzes karikák cikáztak, vére dühös erőszakkal keringett ereiben, s jobb szelleme elhagyá őt, és a gonosznak befolyása uralkodóvá lőn.

Elek a ládjába markolt, zsebeit bankjegyekkel és tallérokka tölté meg, az udvarra nyíló ajtón kirohant, a deszkakapun keresztül az utcára ugrott, lovára veté magát, oldalait vérig sarkantyuzá, s a keletkező viharral versenyezve, rövid idő előtt elhagyott bűntanyája felé röpt.

Ez alatt a lövés fölébreszté a cselédeket, kik, a cigány kocsis vezérlete alatt, egyenesen Teréz szobájába törtek, kinek segélykiáltozása élesen hangzott ki az udvarra, ámbár a cigány megismerte a távozó Eleket, s inkább ez után szeretett volna iramodni. De a többi cselédek ellenzék ezt, mert, mint rendesen lenni szokott, az úrfi és kisasszony szerelme nem volt egészen ismeretlen előttök, s így nem akartak zajt támasztani; miután különben legtávolabbról sem sejtheték, hogy éppen Elek ellen kellene föllépniök.

Midőn az ebédlőből Teréz szobája felé léptek, s az ajtót megnyiták, a lány fél örülten rohant el mellettök atyja szobájába, az ajtót fölrántá s eszméletlenül küszöbére zuhant.

Elek távoztakor, vigyázatlanságból vagy szándékosan, a gyertyát leüté a szekrényről, s most - az öreg számtartó holtteste égő ágyának lobogó lángjai közt feküdt.

A cselédek szoborrá merevültek a nyílt ajtó előtt, s majd az égő testre, majd a nyitott üres pénzládjára, és Teréz vonagló ajkaira függeszték szemeiket.

Minden irtózatoss világosságban állott előttök, midőn Teréz elhaló hangon, e három szót rebegé:

- Elek... atyám... irtózatoss!

A cigány első volt, ki magához tért, s a lángok eloltásához fogott; de törekvése siker nélkül maradt. Mire a nagy udvar közepén álló kútból vizet hoztak, akkor a lángok az ablakon át utat törtek már magoknak a ház nádfödelére, s a vihar kevés pillanat alatt az egész házat lángba borítá.

Terézt azonnal a kerti lugasba vivék, s gyepágyra fekteték; reggel azonban siker nélkül keresték őt, az egész kertben nyoma sem volt látható, s Elek is még ugyanazon éjjel eltűnt a vidékről; másnap a cselédeket vallatták, kik természetesen csak Eleket vádolhatták, ámbár éppen nem oly meggyőző okokkal, hogy őt egyenesen bűnösnek lehetett volna nyilatkoztatni. Czimborái pedig mélyen hallgattak, s különben sem igen vonattak kérdésre, mert a számtartónak nem maradtak boszut kívánó rokonai, s Elek atyja örömet elnyomott minden további kutatást, mert egyetlen fiát minden áron kimélni kívánta. Így néhány hét múlva az egész vidéken alig szóltak e gyászos eseményről, s csak akkor jutott eszébe néhány embernek, midőn a szerencsétlen számtartónak volt cigány kocsisa is búcsú nélkül elhagyta a falut, hol nem volt többé szeretett urának gyászos kimulása után többé maradása, ki őt egykor hatályos bizonyítványa által rögtönítelő törvényszék véres eljárása alól szabadította meg, s belőle becsületes embert képezett.

Ezen szomorú események után néhány hónap múlva Sobri vakmerő rablásainak hire országsszerte bámulást és félelmet gerjesztett, mit személyének rejtélyessége még inkább nagyobbított.

XXVI.

Hárfa és cimbalom.

Hagyjuk most Eleket, ki kevés pillanat alatt rabló, gyujtogató és gyilkos lett, a gondviselés büntető kezei bizonyosan elfogják őt érni, ha nem követjük is tüstént vétkes nyomdokit.

A cigány kocsis sem igényelheti annyira figyelmünket, hogy rögtön nyomoznunk kellene őt, mert a vele született leleményes ész nélkülünk is óhajtott céljához fogja őt vezérteni.

De Teréz, a boldogtalan Teréz, ki néhány percz alatt édes atyját, kedvesét, legszebb ábrándit, s ezekkel élete üdvét és minden reményét veszít el, s egyszersmind legiszonyubb lélekmar-dosás által kínoztatott, a szerencsétlen Teréz csakugyan megérdemli, hogy lépteit kövessük.

A lángok pattogása s a vészharang rémes kongása fölüdíté őt mély ájulásából. Szemeit fölemelé, de iszonyodva rejté ismét a gye-págy harmatos fűszálaiba, midőn a magosra gomolygó füstoszlopot s ennek tömegét nyaldosó lángnyelveket megpillantá, melyek iszonyú veszteségét némán bár, de mégis oly érthetően hirdeté, mintha a menydörgés kölcsönzött volna nekik földrázó szózatot.

Igen, ez nem álom! sóhajta Teréz, ez iszonyú valóság; s hiába rejté el szemeit, mert mindenütt csak atya égő véres testét látta, s Eleket bitófán, és magát annak oszlopaihoz lánczolva, mivel az ő vétkes szenvedélye volt az, mely a gyilkosnak utat nyitott az ősz apa életforrásához. Hiába dugá be füleit, mert mindig csak e széztűző szót hallá azokban viszhangul csengeni: apagyilkos!

Nem, e gyötrelmet gyöngé emberi erő ki nem állhatja. Teréz őrvongve ugrott föl a gye-págyról, a kert hátulsó ajtaját megnyitá s a mezőre futott.

Ámde a szellő szárnyai utána vivék a tűzharang borzasztó hangjait, s ő nem állapodhatott meg, hanem futott cél és irány nélkül. A mezőt elhagyván, szőlők közé jutott, s itt minden földgöröngy atyjára emlékezteté őt, kivel oly számtalanszor látogató meg kis szőlejeket. Most ruhájához ért véletlenül keze, s ő összeborzadt, mert azt hívé, hogy atyjának jéghideg keze érinté őt, és érdemlett büntetésre akarja hurcolni. Futását gyorsítá, míg lélekzete elállott s térdre rogyott.

Ekkor fölemelé szemeit, s látá, hogy a falu határán álló keresztfa előtt térdel. Ajkait imára akará megnyitni, de füleit ismét megrázkódtatá a tűzharang kongása, s ajkai összeszorultak, és nem volt annyi ereje, hogy egyetlen szót rebeghetett volna bocsánatért a mindenhatóhoz!

Összeszedte tehát elhaló erejét, és útját ismét folytatá. Így bolygott hajnalig előre, réteken és szántóföldeken keresztül, míg végre erdőt ért, melynek legsötétebb árnyékába rejté magát a nap kelő sugarai elől, és mély álomba merült; mely azonban csak kínos fájdalomnak láncolatát folytatá, lázas agyán iszonyú rémképek csoportozatait ostromozván keresztül.

Dél felé égető fájdalom ébreszté őt fel, nyelve száradtan tapadt szájához s gyötrő szomjúságot érzett, mit csaknem öntudatlanul és ösztönszerűleg enyhített néhány földieperrel, miket nagy bőségben látott a fű között.

Ez nagy enyhülést szerze testének, vére nyugodtabban kezde ereiben folyni s gondolatainak zavara kisebbült. Esmélete lassanként tiszta öntudatra ébredett s szemeinek forrása megeredt. Égő arczán forró könnyűk peregtek alá s kebléből könnyebben törtek magoknak utat nehéz sóhajtásai.

Ezen könnyebbülés azonban csak arra szolgált, hogy helyzetének egész iszonyúságát világosan átlátta. Atyját halva, a pénztárt kirabolva s azon házat, melyben született, lángokban látta s mind ezt Elek tette s mind ennek véghezvitelére ő nyitott neki út! Elek tette ezt, kit ma akart ígéreteinek és esküinek beváltására sürgetni, mert kimondhatlan iszonynyal győződék meg, hogy szíve vonzalmát mielőbb törvényesítnie kell, hogy szeretett édes atyját megengesztelhesse, kinek határtalan bizodalmaival eddig visszaélt.

Ezen irtózatossá öntudattal állott most egyedül a világban, nem tudva, merre forduljon s hová rejtse fájalmát és gyalázatát. A faluba visszatérni nem merészle, mert ott vádlóul kell vala föllépnie Elek ellen, vagy mellette, mint vádlott, helyet foglalnia. S ha az előbbire érzett volna is magában bátorságot vagy boszúösztönt; de ugyan mikép nézhetett volna böcsületes emberek szemeibe, kik erényes atyját tisztelték, ő, a meggyaláztatott hajadon, kit a legutolsó paraszt is megvetéssel fogott volna kikerülni! Igen, meggyőződése szilárd volt, hogy a faluba, hol annyi boldog évet töltött, többé nem szabad visszatérnie.

De hova forduljon tehát? Mindenesetre nagy városba, hol nemcsak az erény virul észrevétlenül, hanem a bűn is rejtett árnyékban terjesztheti mérges lehelletét.

Hosszas tusakodás után elhatározá, hogy Pestre menekszik s ott kézimunka, vagy szolgálat által tengeti örömtelen napjait, míg a halál szenvedésein könyörülend.

Délután erősbülve folytatá tehát útját s a legközelebbi városkában néhány gyűrűért, melyek épen ujjain valának, ócska ruhát s néhány forintot cserélt; a vendégfogadóban megpihent s másnap útját folytatá, majd gyalog, majd fuvarosokkal, kik épen útjában haladtak el s őt néhány garasért tovább szállították.

Közel egy hét telt el ezen nyomorú utazással, míg végre lankadtan, betegesen s pénzből egészen kifogyva Pest egyik kapuja előtt megjelent, hol még egyszer megpihent s az estét bevárá, hogy megjelenése által figyelmet ne gerjeszsen; mert azt hívé a szerencsétlen, hogy szomorú sorsát minden ember világosan olvashatja homlokán.

Alkonyodni kezdé s Teréz nehéz kebelével lépett át a sorompón; oly elfogultságot érzett, mintha csak most fognák még kezdetöket venni a valódi szenvedések, miknek még nem tudtak ugyan nevet adni sejtései, de melyektől annál inkább borzadt.

Ily aggályok közt ért az első népes utczába s a mozgékony fővárosi élet látása ismét fölvidámítá őt némileg, mert gondolá, hogy ott, hol annyi ezer ember megél, egy szerencsétlen is föllelheti még mindennapi kenyerét, ki dolgozni tud és akar.

Hallomásból tudá, hogy van Pesten nyilvános tudakozó intézet, hol mindennemű szolgálatot kaphatni; azt tudakozá tehát s útba igazíttatván, gyorsítá lépéseit, hogy még jókor oda érhesse.

Hosszas keresés után csakugyan föllelé az érintett intézetet, hol azonban semmi vigasztalásra nem talált, mert bizonyítványokat kértek tőle, miket ő nem mutathatott elő. Végre még köszönnie kelle, hogy mint gyanus személyt, hatóság kezeibe nem szolgáltatták.

Leveretve távozék tehát az intézetből s cél nélkül bolygott szerte az utcákon. Pénze elfogyott s csak egy gyűrűje volt meg, melyet anyjától kapott s melytől nem tudott megválni. Mikép enyhítse éhségét, hol töltse az éjszakát? E kérdések egyikére sem tudott válaszolni s elhagyott állapotának tudata oly iszonyú súlylyal nehezült reá, hogy egy kis utca szögletéhez támaszkodván, könnyűinek szabad folyást engedett s a fölött tanuskodott, hogy ily helyzetben véteknek mondhatni-e az öngyilkosságot?!

A szerencsétlen hajadon épen az utczalámpa alatt állott, melynek fénye igen kedvezőleg világítja meg szenvedő kifejezésű arczatát, melyről a néhány napi szenvedés nem birta ritka szépségének nyomait letörlni.

Egy csinos öltözetű asszonyság részvevőleg állott meg előtte s bánatának okát szívnyerő nyájassággal tudakozá.

Teréz őszintén válaszolt, nyomasztó helyzetét nem titkolá s csak korábbi viszonyairól hallgatott. Az asszonyság ezzel tökéletesen elégtűntnek látszék s azonnal helyet ajánlott magánál a szerencsétlen leánynak, mivel, mint mondá, leányai körül mindig sok varrni valója van.

Teréz hálás kifakadással követé a jószívű asszonyt, ki őt csinos szállásra vezeté, hol néhány deli fiatal hölgy által üdvözöltetett. Az asszony azonnal külön szobába vezeté őt s minden kényelemmel eláttatá, hogy magát útjának fáradsalmaitól kipihenhesse. A szerencsétlen leány buzgón adott hálát istennek, hogy ily szabadító angyalt küldé számára s az éjt meglehetősen nyugodtan tölté. Reggel azonban nem bírta puha ágyát elhagyni. Szenvedései megtörték testének erejét s több hétig súlyos betegség gyötrelmeivel kelle küzdenie.

Ifjúság és gondos ápoltatás azonban megmenték őt a haláltól s két hónap mulva már teljes szépségben virítottak arczának rózsái s csak gyakori sóhajtásai jelenték, hogy arczának tavasz-színe daczára fagyos tél uralkodik fiatal keblében.

A házhoz ifjak is jártak s egy ezek közül igen nagy kitüntetésben részesíté Terézt, ki hidegen vonult el tőle. Ekkor szemrehányásokat tön neki az asszonyság, hogy szerencsáját ily botorul utasítja vissza s Teréz szemei előtt oszladozni kezdé a köd, mely eddig nem engedé tartózkodási helyének valódi jellemét megismernie s ő borzadt, midőn ez iránt végre minden kétsége eltűnt.

Azonnal távozni akart, de az asszony kilenczven forintot követelt tőle, betegsége s eddigi élmezése fejében s becsukatással fenyegette, ha adósságának lerovása előtt távozni bátorkodnék.

Ezután magára hagyatott szobájában s most érzé csak egész iszonyúságában helyzetének súlyát. Ily asszonynak volt adósa s lekötelezettje s ezen asszony börtönbe hurczoltathatá őt, hol minden napfényre jöhetne, mi keblét terhelé! E gondolat őrvöngéshez hozá őt közel s lelkének küzdelme iszonyú vala.

E naptól fogva a fiatal leányok meghitten csevegtek körülötte, mindenkép vigasztalni iparkodtak őt, édes borok megizlésére kényszeríték őt, búsongását kikaczagák s néhány hét mulva Teréz homloka egészen kiderült és minden adóssága ki volt fizetve.

Ez alatt a cigány kocsis zenész banda mellé szegődött s mint cimbalmos fél Magyarországot bebarangolá, mindig remélve, hogy valahol majd nyomába akad Eleknek s jó ura halálát megboszulhatja. Több hónapig teljesülés nélkül maradt e reménye s már csaknem azt hivé, hogy le is kell róla mondanía, midőn váratlanul teljesült óhajta. Pesti vásárról, hol egy szép kis leányt találtak a tolongásban, kit magokkal vittek, Füred felé ment társaival. Épen a Balaton közelében pihentek, midőn az akkor már nagyhírű Sobri bandája egy részével a cigányok közt megjelent s ruháikban a Balatonon ravaszul átszökött. A cimbalmos iszonyodva látá, hogy a félelmes Sobri nem más, mint Elek! Ez is megismeré őt s csak azon talált kis leánynak köszönheté életben maradását a cimbalmos.

Másnap a cigányok közül azonnal megszökött s titkon mindenütt követé Sobri nyomdokit. Néhány nap mulva éjjel egyedül ment Sobri lóháton Füredről a Bakonyba s ekkor a cigány lerántá őt lováról pányvával, kezeit s lábait összekötözé, száját bedugá s a mozdulni nem tudó

haramiát zsákba rejtve, a paripára kötözé és egyenesen falujába vágatott, hol azonnal a birák kezeibe adta őt.

A boldogtalan apa elszörnyedett, midőn egyetlen fiának borzasztó eltévedéséről meggyőződött s e szívszagató fájdalom lefegyverzé a jószívű cigány boszuszomját, miután az apa legszentebb esküvel fogadá, hogy csak a nyilvános gyalázattól kimélje őt meg és ő oly helyzetbe teendi fiát, melyben soha többé senkinek sem fog árthatni.

A cigány tehát hallgatást fogadott, a falusi tanács pedig örömet engedett ura kívánságának és így Sobri félelmes rablásai megszűntek s rövid idő múlva hire terjedt, hogy katonák elleni csatában halt meg, míg mások azt rebesgetek, hogy Spanyolországban don Carlos mellett harczolt s onnan utóbb, kincsekkel halmozva, Amerikába menekült. Végre senki sem szólt többé róla.

Esztenők múlva az öreg czimbalmos ismét Pestre kerülván, hárfásleánnyal találkozott s ez - Teréz volt, ki szerencsétlen szülés után, mely gyermekének életébe került, több hónapot kórházban tölte s onnan kiszabadulván, megbánásnak szentelé hátra levő napjait s mint hárfásleány kereste kenyerét, mindennap átkozván azt, kinek első csábszavai annyira vitték őt, hogy önmagát meg kelle vetnie.

Azóta többször találkoztak egymással s egykor örömtől sugárzó arczczal mondá az öreg czimbalmosnak Teréz, hogy - Sobri Pesten van s hogy atyjának testi s tulajdon lelki halálát meg fogja rajta boszulni.

XXVII.

A kérelmezők.

Ez azon kettős történet, melyet az öreg czimbalmos hosszú és szaggatott előadásából lehető legnagyobb rövidséggel összeállíték.

Sobrinak ezen váratlan föllépését kalandjaim sorában mindenesetre érdekesnek tartám ugyan; de olyasmit mégsem láthaték benne, mi által nagyobb fölvilágosulás hárulhatna azokra, miket már eddig elmondék. Különösen Dalmert illetőleg semmi új felfedezésnek nem juték nyomába, pedig épen csak ez volt az, mi engem leginkább érdekelt s Móricz, ki darab idő óta egészen eltűnt nyomozásaim elől. Egyedül Rózsa iránt erősödék meg korábbi véleményem, melynek valódiságára nézve mielőbb elhatározó próbát fogok tenni.

A cigányt elbocsátám, miután megtudám, hogy hol találhatom őt fel ismét, ha szükségem találna reá lenni és további legsürgetőbb lépéseimről kezdék gondolkozni, midőn rögtön megzavartattam.

Ajtómon kopogtak.

- Szabad! - mondám oly kedvetlenül, mintha e szó alatt ezt akartam volna mondani; vigyen el a manó!

Az ajtó megnyilt s magas, száraz asszonyi alak lépett be, ezer bókkal s még több engedelem-kéréssel.

Ruházata meglehetősen tisztességes volt ugyan, de mégis világosan láthatám, hogy nem egy helyen jutott külön darabjainak birtokába.

Kalapja valamikor világos violaszínű lehetett, de most hamú- és rózsaszín közt habozott, mintha nem tudná, hogy a kettő közül tulajdonkép melyiket kelljen elfogadnia.

A száraz nyak fekete gyászkendő közé volt szorítva, mintha bagariadarab fekete szattyánba lett volna szorítva, mihez a hajdan fekete, de most már egészen vörös selyemfürtök igen jól illettek.

Egyik keze keztyütlen volt, a másikon ellenben fehér keztyű volt látható, mely most már nagyon barna és zöldes színt mutatott ugyan, de azért egykor mégis csakugyan fehér lehetett.

A magas testet legújabb divatú piros szőrruha borítá, mely alól meglehetősen sáros volt ugyan, de azért tökéletesen megtartá még eredi színét.

A kurtácska ruha alól hegyes orrú kordováncsizmák tekintettek ki, melyek alkalmasint rég nem részesültek már kifényesítésben, mert oly fakók voltak, mintha már fél évig a zsibvásáron ásítoztak volna. Az egyik azonban mind e mellett is igen jó kedvűnek látszott, mert valahányszor egyet lépett, mindannyiszor igen vidorul mosolygott, azaz: talpának elejét félre tolá s a lábujjakat kimutatá, miket kissé hevesebb költői lélek fogaknak tekinthetett s így azonnal kész volt a mosolygás, melynél bizony izetlenebbet is gyakran láthatni a mai világban.

Meztelen kezében hosszú és öblös zacskót emelt, a keztyüsben ellenben összehajtott finom papirost tartott, melyet e szókkal nyujta át:

- Bocsánatot kérek alázatosan, de a szükség, az iszonyú nyomor.

Bár csak száját ne nyitotta volna meg! Iszonyú pálinkabűz ömlött belőle.

A finom papír kérelmezést foglalt magában, minden jószívű méltóságos és nagyságos emberbaráthoz intézve és megható színekkel adá elő a szerencsétlen özvegy inségét, ki leirhatlan nyomorban élt éhes árvaival.

Egy kis adományt nyújték neki, hogy hamarabb szabadulhassak tőle s ő ezer hálanyilvánítás közt távozott.

Ezen asszony legjobb idejében volt s ép és egészséges; minden munkát könnyűséggel birt volna meg és mégis koldult! Azaz, bocsánat, nem koldult, csak kérelmező levéllel járt s ugyan hány tekintélyes és gazdag ember van, ki örökké szinte csak ezt teszi!

Történetesen kitekinték az ablakon s a kérelmező asszony egyenesen az átelleni lotteria-boltba lépett, hogy adományomtól mielőbb megszabadulhasson. S hát éhező gyermekei? Azok alkalmasint csak a holdban léteznek, vagy ha csakugyan vannak s már járni tudnak, hasonló finom papírral járnak be a várost és halálosan beteg édes anyjok számára kéregetnek, a csavargást jó idején megtanulják s ezer szerencse, ha csak oly naplopók lesznek idővel, mint édes anyjok s még sokkal rosszabbra nem vetemülnek.

És ily szerény kérelmező igen sok van Budapesten, kik mindenféle alakban keresik mindennapi kenyerüket.

Vannak csinos külsejű ifjonczok, kik félig kinőtt öltözetben kopogtatnak be s magokat tanulóknak mondják, kiknek szegény szüléi nem bírják őket a szükségesekkel ellátni. Ha azonban munkával kínálja őket az ember, tüstént azzal mentetetöznék, hogy szorgalmasan kell tanulniok s azért semmi munkát nem vállalhatnak.

Vannak legjobb erőben levő urak, kik mondják, hogy bizonyos pörös ügyeik elintézése végett jöttek Pestre s költségeik miatt pénzükből annyira kifogytak, hogy kérelmezés útján kell néhány forintcskát szerezniök, mert különben nem térhetnek vissza családjok körébe, mely távollétök alatt szinte legnagyobb inséggel kénytelen küzdeni. S ha adományt adunk nekik, azonnal a «Két oroszlán» evő- vagy játékasztalához sietnek, az összekérelmezett pénznek nyakára hágnak s másnap ismét kopogtatnak, hogy megnyittassék nekik s kérnek, hogy megadassék nekik az, mi által e henye életet tovább is folytathassák.

Vannak hosszú hajú és igen tisztességes külsejű urak, kik magokat idegen művészeknek, vagy utazó német philosophusoknak, vagy költőknek mondják, állítván, hogy a gőzhajón vagy vendégfogadóban mindenöket ellopták, minél fogva most legnagyobb zavarban vannak, mert nem hitték, hogy Magyarországon annyi veszélylyel jár az utazás s azért egész útiköltségek készpénzben volt náluk. Erre a jószívű magyar, ki oly igen szeretné, ha külföldön dicsérmék, természetesen nagyon elszégyenli magát s meglehetősen zsebébe nyul, hogy az utazó művész, philosophus, vagy költő kissé feledje kárát. És kicsodák tulajdonképen ezen urak? Többnyire munkakerülő pinczérek, kik lopások miatt hazánkba szöktek s itt csalásaik következtében több vendégfogadóból elűzettek és most ezen kényelmes keresetmódra adták magukat, mely mellett gyakran el is lehet egyetmást csenni, míg a kérelmező levelet olvassuk.

Vannak szép hölgyek, kik selyemben s bársonyban kopogtatnak be hozzánk; mi pamlagra ültetjük a kellemes látogatót, bajuszunkat szinte akaratlanul megsimítjuk, tükrünkbe futó pillantást vetünk, hogy nem láthatni-e öltözetünkön valami rendetlenséget, arcunkra nyájas mosolyt öltünk, ujjainkon kellemes könnyűséggel forgatjuk gyűrűinket, ha tudniillik vannak gyűrűink, szemeinket a legszeretetre méltóbb kifejezéssel függesztjük a szép látogatóra; szóval, mindent elkövetünk, hogy legudvariasb elfogadásban részesítsük a nem várt kedves vendéget. Azonban, mennyire lehangoltatik nagyszerű várakozásunk, midőn a deli hölgy illatos és csipkés szegélyzetű finom zsebkendőjét gyöngéd ujjacskáival kibontja és rózsaszínű papírra írott, helyesírási hibáktól hemzsegő - kérelmező oklevelet nyújt kezünkbe és édes mosolyra vonván bibor ajkait, oly hófehér fogsort mutat - hogy! Ekkor természetesen rendkívül el-

csodálkozunk, meglehetősen boszankodunk és iszonyúan csalatkozunk várakozásainkban, mosolyunk pedig oly kifejezést vált, mintha a reménylett zamatos eper helyett váratlanul éretlen vadalmába haraptunk volna; de azért végre csakugyan zsebünkbe nyulunk s egypár huszas bánja meg a kellemes látogatást, melyek valóban jobb sorsot érdemlettek volna. És ugyan kicsodák voltaképen ezen sajátszerű kérelmezők? Én ugyan nem mondom meg, mert a rózsaszínű papíron mindig pontosan föl van jegyezve szállásuk s így mindenki körülményesen kitanulhatja viszonyaikat, ki erre magában kedvet s hajlandóságot érez.

Vannak tenyeres-talpas férfiak, kik kijövendő, de tulajdonképen soha ki nem jövő könyvekre előfizetést gyűjtenek, azon ünnepélyes ígérettel, hogy a teljes című előfizetők nevei, a munka elején, minden címekkel együtt s azonkívül néhány sokat jelentő stb. stb. kísérete mellett nagy betűkkel ki fognak nyomtatni és ezen nagyszerű ígéret által csakugyan sok helyen kinyomnak néhány forintot némely könnyen hívó ismeretlen irodalombarátok erszényéből, kik ez úton halhatlanságra vélik szerény neveiket juttathatni.

Vannak minden korú és nemű emberek, kiket eleven hirlapoknak és kalendáriumoknak mondhatni. Ezek minden ember név- és születésnapját pontosan tudják, minden tisztviselő előmozdítását csaknem ugyanazon pillanatban tudják meg, melyben ő maga kapta hírét; minden ember nyilvános kitüntetéséről azonnal értesülnek; minden sorshuzás után azonnal megtudják, hogy ki nyert valamit; ha valakinek fia születik, ők csaknem előbb tudják, mint a bába maga; ha valaki megházasodik s másnap reggel az első kávét issza hitvesével és szerényen hall kopogtatni, meg lehet győződve, hogy kérelmező jó neki szerencsét kívánni; sőt ha valaki új nadrágot húz föl először, vagy felesége ellen a válópert szerencsésen megnyerte, bizonyosan várhatja, hogy mielőtt még a nadrágtartót rendbe hozhatná, vagy a végső törvényszéki ítéletet elolvashatná, a kérelmező már belép hozzá s vagy kötött, vagy kötetlen beszédben ezer üdvöt kíván ezen ünnepélyes alkalomra.

Szóval annyi a sok kérelmező és ezek annyi ürügyet tudnak használni, hogy ugyancsak ersény legyen ám az, mely látogatásaikat meg nem sinyli; mert és ezt jól meg kell jegyezni, többnyire csak nagyon középkorú ersényű, azaz középrangú embereknél szoktak jelentkezni, minthogy gazdagabbakhoz nem igen bocsátják be őket az előszobákban ásitózó, paszomántos kétlábú agarak.

Sőt, hogy a legjobbat ne feledjem, ismerek egy kérelmezőt, ki annyira emelte már e nemes keresetmódot hogy nem is fárasztja személyesen lábait, hanem külön embert fizet és ezt járátja végig a két városban kérelmező leveleivel, sőt gyakran távolabb falukra és városokba is elküldi őt, míg maga kényelmesen tekéztet a ...i kávéházban s este oly büszke arcz-kifejezéssel sétálgat a színház egyik oldaláról másikra, mintha a nagy diófán túl is mindent sajátjának nevezhetne.

Hogy az ily kérelmezések alkalmával számos lopás is történik és még többször helyismeretség is szereztetik erőszakos rablások sikeres véghezvitelére, azt alkalmasint nem is kell megemlítenem.

Nem ártana talán némi kis figyelmet fordítani az ily kérelmezőkre, mert bizony mondom nektek, hogy száz közül alig szemelhetni ki egyet, kit segélyre valóban érdemesnek lehetne mondani.

XXVIII.

Herbaté.

Tovább akarám még gondolatimat fonni, de Hánika rögtön szobámba rontott s nagy fontossággal szóla:

- Nagyságos uram! -
- Mi baj? - kérdém, sietsége által meglepetve.
- Nagy ujságot tudok.
- Halljuk!
- Oly hirtelen futottam föl a lépcsőkön, hogy alig bírok lélekzethez jutni.
- Csak ki vele.
- Most volt nálam Dongainé szobaleánya búcsuzni.
- Mi gondom arra?
- Egy erdélyi grófnőhöz szegődött s Pestet elhagyja.
- De mit érdekelhet ez engem?
- Igen, mert Dongainé is elutazik Pestről.
- Valóban?
- Igen és valamennyi cselédét elbocsátotta szolgálatából.
- Mikor utazik?
- Holnap reggel.
- Hová?
- Azt nem tudom. Szobaleánya mondá, hogy mindent nagy titokban intéznek és egy cselédet sem visznek magokkal.
- Tehát kivel megy a grófnő?
- Vőlegényével, ki miatt szolgálatát el kelle hagynom.
- És mind ez bizonyos?
- Tökéletesen. Ma este búcsuthea lesz a grófnőnél, melyre csak néhány legmeghittebb ismerőse hivatalos.
- Jól van, én is ott leszek.
- Nagyságod is hivatalos?
- Meglehet. Háni, e hírről mindenki előtt hallgatni fogsz.
- Értem.

A hajdani szobaleány távozott s én gondolatokba mélyedtem. Fontolgatásomnak az lett eredménye, hogy este a grófnőnél meg fogok jelenni s maradásra kényszerítem őt, mire elég hatályos eszközzel véltem birni; mert Dalmer elutazása e pillanatban nagyobbuló reményimet csakhamar ismét tetemesül leszállította volna.

Alig vártam tehát az estét s mihelyt a társaságot együtt lenni gondolhatám, azonnal Dongai grófnő szállására siettem.

Az előteremben csak egyetlen inas ásítózott, s maga a csarnok is mennyire megváltozott! Kopár falakon kívül egyebet nem láték, mert a drága szőnyegzet már le volt szedve. Csak három székek és egy ócska asztal unatkozott a fal mellett s az asztalon ezüst kargyertyatartó állott, melyben két szál gyertya égett. Az inas ezen asztalka mellett bólingatott. Mily változás a korábbi pazar fényhez képest, melyet több hét alatt számos ember állította föl s most talán kevés óra alatt bonta szét néhány ügyetlen kéz. Hja, úgy van az, alkotni vajmi nehéz s mily könnyen lehet a fönnállót lerombolni!

Meg kell az inast szólítanom.

- Hej, barátom!

Az inas kidörzsölé szemeiből az álmát, talpra ugrott s kérdőleg tekintte felém.

- Itt van Dalmer báró úr?

- Nincs.

- Együtt van már a társaság?

- Igen.

- Köszönöm.

Ezzel a terem ajtajához közelíték.

- Kérem, - szóla, utamat állva, az inas, - a terem már üres, a társaság a grófnő olvasószobájában mulat, itt balra.

- Jól van, köszönöm.

S most a mutatott ajtó felé irányzám lépésimet; de az álmos inas ismét előmbe állott és kissé akadozva szóla:

- Kérem alázatosan -

- Nos?

- Bocsánatot kérek, de parancsom van, senkit be nem bocsátani.

- Hogyan?

- A meghívottak már mind jelen vannak és így -

- Szólanom kell a grófnővel.

- Tehát bejelentem nagyságodat.

Az inas már megfordult, de ekkor hirtelen eszembe villant, hogy Dalmer itteni első találkozásunk következtében, könnyen kieszközölheté kedvesénél valamely ürügy alatt, hogy semmiesetre nem fogok bebocsátatni, azért tehát csakhamar visszatartóztatám az inast, mondván:

- Megálljon, barátom; nem akarom magamat bejelentetni, majd csak meg fogom ő nagyságát lepni.

- Engedelmet kérek; de -

- Ej, fiú, legyen eszed, hiszen aludtál, midőn beléptem.

- Én?

- Igen, igen; hátha akkor minden szó nélkül beléptem volna?

- Az nagy baj lett volna.
- De nem tehetél volna róla.
- Az igaz.
- Tehát legyen eszed. Nekem mulhatlanul meg kell a grófnőt lepennem. Fogd ezen tallért, s gondold, hogy alszol, és ne lásd beléptemet.
- De -
- Szót sem. Szolgálatod ugysis csak holnapig tart. Itt van.

Az inas végre csakugyan meghagyá magát nyomós okaim által győzetni, s egészen megnyugodott, midőn még azt is tudtára adám, hogy jól ismerem a grófnőt.

Én tehát megnyitám csöndesen az olvasószoa ajtaját és lassan beléptem.

Megjelenésemet senki nem vette észre, mert az egész társaság háttal ült az ajtó felé, s én azonnal ügyesen egy kép elébe állottam, mintha elejétől fogva a társaság közé tartoztam volna; s így ha néhány arszlán véletlenül megpillantott is, bizonyosan nem gyanítá, hogy hivatlan, s alkalmasint egyszersmind meglehetősen kellemetlen vendég vagyok a langyos víz szellemdús fogyasztói közt.

Körültekintvén, látám, hogy a társaság csakugyan igen válogatott vala és tökéletesen azon nemes foglalkozáshoz illő, melybe el volt mélyedve. Egyetlen közönséges arcot sem láthaték, minden vonás jellemteljes tejfeles kifejezésű vala, mikép azt az ide csatolt képecskén oly világosan láthatni, hogy alig szükséges bővebb magyarázgatással vesztegetnem a drága időt.

Még a herbatés ibriknek is sajátyszerű alakja volt, mintha a nemes ezüst irtózott volna, midőn ily rendeltetésre készítetett, s azért minden kalapácsütésnél görcsöket kapván, idomtalan alakzatra iparkodott volna feszülni. Egy arszlánt annyira megviselt már a meleg herbaté, hogy aggódva kémlé becses vonásait a tükörben, melyek valóban oly szint, azaz: oly zöldes szint játszottak, minő a herbatéé lehetett, midőn Khinában a khinaiak nagy gonddal szedegették más - khinaiak számára.

Egy másikat alkalmasint a negyedik csészével kínálta már egy szellőalakú lebegő hölgy, mert szemei és arcza oly édesen mosolyogtak, hogy e mosolygás fontját krajczáron lehetett árulni, medvecukor helyett. Kettő pedig alkalmasint azt suttogá egymásnak, hogy mégis csak boldog ember a paraszt, mert nem kénytelen a divatot majmolni, s nem kell egészséges korában is herbatét innia.

Azonban, nemcsak az arcok és alakok valának e szobában jellemzetesek, hanem egy falon függő kép is ígéző valósággal felelt meg a szoba szép rendeltetésének, úgynevezett csöndéletet ábrázolván a német festészi iskolából. E képen ugyanis egész szende család volt látható, még csak a kalitkában kuttogó pintyőke sem hiányzott, melylyel alkalmasint a szabadságot akará jelképezni a szellemdús és találékony elméjű művész, minthogy a nélkül a legszebb családi boldogságot sem mondhatni tökéletesnek. Mily mélyelmű bölcsesség tündöklök az apa magas homlokán, mintha országok boldogítása sugároznék le róla. Mily szeretetre méltó szendesség terül el az anya költői ihlettségű arczatán; bizonyosan ezt látta egyik veterán költőnk s bölcsészünk, midőn remek költeményét írta Psychehez. Hát még szelid angyalarczai a gyermekeknek! Még füleik is kicsinyben mutatták már azt, mire szüleik megérték. Irigylésre méltó művész, kinek képzeletdús agya ily műremeket teremthetett. Mily isteni elragadtatás szállhatá meg az olvasó grófnőt, midőn, puha karszékeiben ülve, szemeit e hasonlíthatlan csöndéletre emelé! Oh, ilyesmi csak a hasonlíthatlanul kedves német kedélyességnek sikerülhet!

Dongai grófnő kimondhatlanul hegyes orrú hölgy mellett ült, azonban, bár milyen orr is jobb, mint semmi orr. A grófnő arcán magasztosság kifejezése sugárzott, minőt csak akkor szoktunk érezni, midőn legkedvesb vágyaink teljesültének küszöbén állunk, s erősen hiszszük, hogy többé semmi akadály nem gördülhet előnkbe.

Szinte sajnálni kezdém őt, mert hiszen ily körben vajmi ritkán pillanthatni meg ily elégültséget; de hiában, a szép grófnő nem érdemle részemről nagy kiméletet, azok után, miket felőle részint tudék, részint meglehetősen alapossággal sejdíték.

Lábujjhegyen székéhez közelíték tehát, fejemet vállához hajlítám, s halk hangon szólék:

- Meg ne ijedjen nagysád.

A grófnő meglepetve fordítá hátra fejét, s e meglepetést el nem palástolható zavarodás követé, midőn vonásaimra ismert.

Mielőtt szóhoz juthatna, így nyilatkozá, komoly kifejezéssel:

- Még csak egyszer volt szerencsém nagysádnak udvarolhatnom, s mégis nagy kegyért bátorkodom esedezni.

- Méltóztassék! - szóla vontatva, s nagy kedvetlenséggel a grófnő.

- Nagysád el akarja Pestet hagyni?

- Igen.

- Holnap?

- Igen, - viszonzá növekedő idegenkedéssel a grófnő.

- Kérem nagysádat, méltóztassék e szándékát megváltoztatni.

- Hogyan?

- Igen, erre bátorkodom nagysádat egész tisztelettel megkérni.

- Nem akarom hinni, hogy ön sértegetni akar, s azért én is egész nyugalommal csak azt válaszolom, hogy ön kérelmét kissé furcsának találom, s azért nem is felelek reá.

- Akkor sem, ha nagysád - lánya, Ida nevében kérem önt, hogy elutazását halassza el?

A grófnő elhalványult, de csakhamar leküzdé indulatát, és sóhajtvá szóla:

- Ön legfájdalmasb sebeimet szaggatja föl, ez gyöngédtelenség, s meg nem foghatom, mi adhat önnek jogot gyötrésemre?

- Nagyságos asszonyom, a társaság szemei rajtunk függenek, röviden kell végeznünk.

- Mit akar ön?

- Most már nem kérem, hanem akarom, hogy nagysád csak akkor hagyja el Pestet, midőn én megengedem.

- Uram -

- Kérem, engedje szavaimat bevégezmem. Nagysád itt fog maradni, különben bizonyos történetkét fogok a finom körökben elbeszélni, hogy mikép szabadulhatni meg legkönnyebben férjtől és gyermektől, ha új szerelem foglal helyet szívében. Igen, igen, nagyságos asszonyom; és én ezt be tudom bizonyítani, mert - élő tanu van hatalmamban, kinek megpillantása földre fogja nagysádat sujtani.

- Ember, ön -

- Nagysád itt fog maradni, s szavaimról senkinek nem szól, még - Dalmer bárónak sem, különben - veszve van ön vele együtt, mert vannak példák, nagyságos asszonyom, hogy a halottak is elhagyják hideg sirjaikat, s a mélyen rejtett bűnöket napfényre derítik! Ajánlom magamat.

A grófnő ájulva hanyatlott szomszédnője vállára, s én, az általános zavarban, a termet elhagyám, meg lévén győződve, hogy rejtélyes fenyegetésim nem fognak siker nélkül maradni. Nagyobb biztonság kedvéért azonban mégis tüstént úgy intézkedtem, hogy rögtön megtudhassam, ha a grófnő mégis elutaznék, s még hatályosabban intézkedhessem ellene.

XXIX.

Üröm-öröm.

Ezeket e szerint rendbe hozván, Budára sieték, hogy mult éjjeli gyanus embereimet a «Tarka macskához» czimzett nagyszerű vendégfogadóban fölkeressem, mert ők Móriczot említék, s így rám nézve mindenesetre nagy érdekléssel kelle birniok; annyival is inkább, mivel ezen öreg bűnösnek nyomát egészen elvesztém, s okom volt hinni, hogy épen ő az, kitől leginkább kell őrizkednem.

A hajóhidon csak alig pislogott néhány lámpa, mert igen sötét volt, s ilyenkor rendesen az utcán is kevesebb olaj szokott a lámpákban lenni; alkalmasint az emberi büszkeség némi lealázására, hogy tudniillik mindenki meggyőződjék, mikép a természet roppant ereje ellen nem küzdhet sikerrel a gyarló ember.

A budai hidfőnél s kávéháza előtt, még több öreg ur ült, kik a délutánt rendesen ott szokták tölteni, mert a vámszedők elmés megjegyzéseit igen mulatságosaknak találják, minthogy csak egyszerű vastag háziételekhez vannak szokva.

De ugyan mit jelent az, hogy annyi ember tolong a hidon Pestről Budára? Ez igen különös, mert a pestiek bizony nappal sem igen járnak Budára, hát még este, midőn eleven sirhoz hasonlít az egész szomorú város! Vagy talán a budaiak térnek tömegestől vissza Pestről Budára? Nem, mert azok, kik dolgaik végett jönnek Pestre, esti hét óra után már ágyaikban nyujtózna, hogy az erőt adó éjfél előtti álmát valamikép el ne mulasztják; a mulatózok pedig csak színházi előadás után térnek vissza, s mihelyt a sötét halászárvost messziről megpillantják, azonnal oly nagyot ásítanak, hogy ercsényi cselédkenyér is kényelmesen szájokba férne, s a legmulatságosb vígjáték kedvderítő hatása is azonnal elveszti fölöttük uralkodó erejét. De ugyan kicsodák tehát ezen Budára siető emberek? Mindenesetre pestiek, hiszen az minden mozdulatokból kitetszik, ha még oly sötét is a hid. A budai és pesti embert csak félig meddig gyakorlott szem is azonnal megkülönbözteti egymástól. Sok budai maga is annyira meg van arról győződve, hogy minden ruháit Pesten csináltatja; de hiában, a szabómesterség legnagyobb pesti hősei sem bírják magát az embert megváltoztatni.

És miben áll tulajdonképen ezen annyira föltűnő különbség? Az épen a furcsaság, hogy e különbség nagyon feltűnő, s mégis olyan, hogy pusztán szóval alig határozhatni meg. Alkalmasint ebben fekszik a bökkenő: a budaiak szeretnének nagyvárosiaknak látszani, a pestiek pedig valóban azok.

És ugyan mi történhetik most Budán, hogy a pestiek oda sereglenek? Talán emberek és állatok birkóznak a színparkban? Nem, hiszen ily szellemi élvezetben ott csak nappal részesülhetnek. Vagy valami nagyszerű világítás van a krisztinavárosi káposztáskertben? Nem, hiszen ott csak szerfölött ritkák az ily világítások, mert sűrűbb ismételtetés esetén sok szem tiszta látást találna nyerni. Tehát valami nevezetes esemény történt? Dehogy, hiszen Buda várát már egészen visszavették a törökök hatalmából, ugyan miféle nevezetes esemény mehetett volna tehát ott véghez azóta, főképen, miután a krisztinavárosi sárkány titka is föl van már födözve!

Ah, eszembe jutott már, mi huzza most a pestieket seregesen Budára. Pesten nagyon sok a mindenféle öröm. Az urak örülnek, hogy a zsidóknak van pénzük, s ezek viszont örvendenek, hogy amazok igen gyakran megszorulnak pénz dolgában; a polgárok örülnek, hogy hivatalosan lovagolhatnak, s a lókölcsonzók ezen hősi szellemnek örülnek; a kereskedők örülnek, hogy háromszor is megbukhatnak egymásután, s a hitelezők is rendkívül örvendnek, hogy száz helyett legalább huszat kaphattak vissza pénzükből; a képirók örülnek, hogy napról-

napra szaporodik a nevezetes emberek száma, kiknek arczait örökíteniök kell, s a nevezetes emberek örvendnek, hogy reggel azoknak látták magokat, ámbár este lefekvésökkor ilyesmiről még csak nem is álmodtak; a színészek örülnek, hogy nem kell új szerepeket tanulniok, s a színházi közönség is örvend, hogy nem kell az előadásokra figyelnie, minthogy tartalmukat úgy is könyv nélkül tudja; szóval, Pesten mindenütt csak öröm uralkodik s ezen sok örömmel az lesz azután következménye, hogy az emberek megunják az örömekeket, s örömet szeretnek azt egy kis ürömmel vegyíteni, mert a változás igen gyönyörködteti a gyalgó emberi természetet. Úgy van, a pestiek ezen seregét üröm, keserű üröm édesgeti most Budára.

Az embertömeg folyama két részre oszlik a hídfőnél, az egyik a ráczváros sötét főutczájába omlik, a másik pedig a homályos várhegy felé emelkedik. Kilencz óra még messze van, ugyan miért ne követhetnők tehát a két emberfolyam valamelyikének habjait?

De melyiket a kettő közül? Ezt nem, mely a főutczába hömpölyg, mert az nagyon mindennapi, hogy a folyam lefelé törekszik, ámde az már nevezetesb, midőn hegynek erőködik. Menjünk tehát mi is a hegyre, ha úgy tetszik, nyájas olvasó.

Ha a sötétség nem akadályoztatna, örömet leírnók az embereket, kik előttünk, mögöttünk s körülöttünk haladnak; így azonban csak annyit mondhatunk, hogy egyetlen politikus sem volt közöttünk, mert mindnyájan ugyanazon egy cél felé látszottak törekedni.

Az emberek azonban nem mentek a várba, hol esti nyolcz óra felé már négy ember is gerjeszthetne némi aggályt, miután ott ilyenkor csak egyes cselédeket láthatni az utcán, kik egy garas ára gyertyáért, sajtért vagy kenyérért boltba sietnek, s félve simulnak a falhoz, nehogy valami kisértet rájok riasszon. Az egész tömeg az úgynevezett hosszú-utczába vonult, melynek még nincsenek ugyan lámpái, de annál több csapszéke és lebuja van, hol eszén és egészségén úgyszólván valóságos potom áron túlradhat az ember. Egyébiránt ezen utca nemcsak valóságosan hosszú, hanem egyszersmind rendkívül szűk, szörnyen piszkos és kimondhatlanul görbe, s majd völgybe ereszkedik, majd ismét magasra emelkedik; jobbra balra pedig minduntalan apró sikátorokra nyílik, miket a bakonyi kanászokra hasonlíthatni némileg, miután ezeknek sincs nevök, ámbár bizony elég régen nyílnak már a hosszú-utczába. Ha az ember ezen utcában annyira haladt már és illetőleg botorkált, hogy lélekezete már meglehetősen rövidülni, türelme fogyni és fáradsága nagyobbulni kezd, akkor az utca unalmában nagyot ásít, az az egy kis tért képez.

Ezen térhez közelítéskor a legbátrabb embert is némi borzadás lepi meg, mert tompa zúgást, morajt, vagy isten tudja mit hall, minek hallására a valódi pesti ember még nem emlékezik, s azért ezen akaratlan megborzadása miatt épen nem gáncsolható. Ezen ismeretlen morajt minden lépéssel növekedni hallja az ember, s ez annál borzasztóbb, mivel semmit nem láthat, még csak tulajdon orrának hegyét sem, mert a sötétség oly vastag, hogy akár zsákra lehetne markolni. Szörnyűség, már a téren haladunk, s az ismeretlen természetű moraj rémesen hat füleinkbe, a nélkül, hogy okát csak távolról is sejthetnők. Nem, e bizonytalanságot többé ki nem állhatjuk; szólítsuk meg ezen sötét emberalakot, mely fölülről kopog le felénk, ez alkalmasint idevaló és megfejtendi e rejtélyt:

- Uram, mit jelent ezen moraj?

Semmi válasz.

Kérdezzük németül.

Mély hallgatás.

Tehát ráczul.

A sötét alak némán kopog el mellettünk, s hosszú oldalával hozzánk surlódik. Ezer milliomm, hiszen ez - ló volt, mely komoly okoskodásba merülve haza felé ballagott. Mit nem tehet a koromfekete sötétség! Ah, itt egy öreg asszony sötéten pislogó lámpával lép ki a szomszéd házikóból, kérdezzük meg őt:

- Jó estét!

Tompa dünnögés, mely ezt is jelenti: fogadj isten! és ezt is: vigyen el az. Mi majd csak az előbbire magyarázzuk az érthetlen dünnögést, s bátran kérjük:

- Micsoda moraj ez?

- Mit?

- Mi zúg itt?

- Micsoda?

Úristen, ugyan mikép értessük meg kívánatunkat?

- Mi van itt ezen téren?

- Sár.

- Hát a sáron?

- A sáron?

- Igen, mert hiszen valami mozog és zúg fölötte.

- Vagy úgy! Hát nem tudta az úr, hogy itt az én szomszédom dolgozik?

- Nem ám, s kicsoda azon becses s érdemes szomszéd?

- Kötélverő.

Ah, tehát meg van a talány fejtve! Hm, kötéilverő, ez furcsa gondolatra nyujthat tárgyat, jobbnak hiányában. Először is nem tagadhatni, mikép a kötéilverő sok politikushoz szerfölött hasonlít, mert mindig hátra halad; de egyszersmind lényegesen különbözik tőlök, mert ezeknek rákhaladása minden siker nélkül marad, ő ellenben igen dicséretes sikerrel dolgozik számukra. Másodszor, zúgó kerekét pénzért hajtja valamely oktalan suhancz, kit egyébre nem használhatni; s a rákhaladók is ugyan ezt tétetik politikai mozgonyukkal, még pedig egészen hasonló eszközök által.

Egyébiránt azon körülmény, mely szerint ezen érdemes kötéilverő még mély sötétségben is szorgalmasan dolgozik, nemcsak rendkívül hasznos, hanem egyszersmind nagyon szükséges, mert a gonosz szándékú csavargókat, kik ily zugokban szoktak leginkább lappangni, arra emlékezteti, hogy van még Budapesten kötél, s ennek tudása nagy erkölcsnemesítő erővel bír most, midőn a halálbüntetés még nincs eltörlesztve.

De mi az, mi ott távolról felénk világítana, ha némileg homály által nem borítatnék? Az előttünk haladók mind oda sereglenek. Ah, ezen izzadt lámpa, melyet az üveges legény tisztított meg először és utólszor e tisztátlan életben, azon tűzoszlop, mely a zsidókat hajdan az ígélet földére vezérlé; azaz, nem az tulajdonképen, hanem csak annyiban hasonlít hozzá, hogy a hosszú utca fáradt zarándokait oda kecsegteti.

Alacsony háznak alacsony kapuja előtt állunk most, mely egymásután magába nyeli az érkezőket, kik e miatt épen nem boszankodhatnak, mert hiszen ők is nyelni jöttek. Az alacsony kapu azért oly alacsony, hogy mindenki meghajlani kényszerüljön beléptekor, s megemlékezzék, mikép rangját s magas kilátásait künn kell hagynia, s csupán torkát és erszényét szabad bevinnie, mert azon kapun belül mindenki egyenlő, kit ember fia, vagy tulajdonképen lánya,

és voltaképen felesége szült. A tágnak látszani nem kívánó szűk udvarban még egy homályos lámpa ég, s ennek fényénél nyitott ajtóhoz jut az ember, melyből üröm szaga és öröm zaja üdvözli az érkezőket. Lépjünk be mi is.

A terem nem nagyon díszes ugyan, de a társaság annál válogatottabb, gazdag úrtól egészen le a targonczásig, mert hiszen miért ne vegyíthetne ő is ürömet örömeibe? Épen ilyen lehetett Noe apánk bárkája, abban is minden volt, valamint itt. Ülünk le, szives olvasó, az utolsó két székre, melyeket talán épen csak számunkra hagytak üresen. És már most hozzassunk magunknak valamit, hogy kényelmesebben körül tekinthessünk. Étlapot itt hiában keresünk ugyan, de azért a jó orrú ember azonnal helyre találhatja magát, és bizonyosan nem fog éhség miatt panaszkodhatni.

A hagymaszag azt jelenti, hogy itt jó pörköltust kaphatni, sőt többnyire paprikás csirkét is; a bors és pörnye szaga káposztás rétest gyanítat, mely nem oly vékony tésztájú ugyan, mint a mostoha anya kenyérszelete, de nem is oly vastag, hogy csizmatalpnak lehetne használni; a füstszag jóféle sódort hirdet, s a majoránna azon kellemes sejtelmet ébreszti minden érzékeny kebelben, hogy a természetes hurka sem idegen e helyen, hol pedig király van, ott az apród sem lehet távol, az az: alaposan reménylhetjük, hogy kolbászt is kaphatunk, melyben a fokhagyma citromnak neveztetik ugyan; de azért az nem baj, mert hiszen ember is hány neveztetik becsületesnek a mai világban, ki e czimre épen csak oly érdemes, mint a fokhagyma a főnnebbi elnevezésre. Hogy sült gesztenye sem hiányzik, arról mindjárt meggyőződhetünk, ha a távozó vendégek kezeire tekintünk; azok szintoly feketék, mint nagy részben erszényeik.

És mi csusztatja le a jó zsíros falatokat? Először, az ürmösök királya, az úgynevezett rácz ürmös, mely egészen megfelel politikai jellemének, nem zajoskodik, nem pattog, nem habzik, hanem alázatos édességgel csuszik le torkunkon, s nagyon itatja magát; midőn azonban már lenyeltük, s szájunkat megtörlöttük, akkor csodálkozva érezzük, hogy utóíze mégis keserű, s kissé émelygős. Ámde a tökéletes üröm-öröm bajnokai igen ügyesen tudják ezen kellemetlen hatást megelőzni; ők ugyanis ujonan isznak, mielőtt még a keserűség s émelygés beköszönhetne, s ezen ügyes csselfogás által csakhamar oly boldog állapotba jutnak, melyben a miskolczi kocsonyát is fagylalt gyanánt lehetne velük megégetni. A második ital az úgynevezett «Plíczerl-wirmet», mikép azt a jártas ügyismerők nevezik. Ez némi kis árnyéklatával bir a francia természetnek, kő kancsókba van fojtva, s dugaszát, mely szabad forrongását gátolja, roppant erőszakkal s nagy durranással magasra löki. Ennek íze édes, mint a francia beszédé; s csuda-e tehát, hogy leginkább csak hölgyek kapnak rajta? Férfiak is isszák ugyan, hogy a rácz ürmös fanyar s émelygő hatását eltávolítsák: de ezek ugyancsak megjárják ám! A két ellenség heves csatára kel egymással a gyomorban, s a francia, melyben mindenféle átható szerek vannak, s mely fölül van, vagy futásra kényszeríti, rövid tusa után, a csatatérről a ráczürmöst, vagy inkább maga távozik, ugyanazon úton, melyen jött vala; de ellenségével frigyesülni még soha nem tapasztaltatott. E két italon és vizen kívül egyebet nem kaphatni, ezen utóbbit csak poharak öblítésére szokás használni, s néha sebmosásra, ha a két ellenséges indulatú ürmös annyira fölhevíti az ivókat, hogy egymás ellen, vitázás közben, alkotmányos okokat kezdenek használni. És már most tekintsünk szét a teremben.

Felső részének egyik zugát «Naturzängerek» foglalják el, kik azért neveztetnek így, mivel rendkívül természetes hangokon jobbadán csak az egyszerű meztelen természetet dicsőítik kedélyes dalaikban, mindent a maga természetes hangján nevezvén meg, mi igen szép, főkép, midőn fiatal énekesnő ajkairól hallhatja az ember a természet ezen elbájoló természetes hangjait.

A minő csöndes és szótlán az üröm, épen oly zajos és bőbeszédű az öröm, mely itt mindenütt uralkodik, ámbár legkülönbözőbb modorban mutatkozik.

Ott azon vastag úr, alkalmasint meglehetősen tehetős ferenczvárosi polgár, habár életében semmit nem tett becses testének ápolásán kívül, dicsőült arczkifejezéssel tekint egy darab nagyszerű sajtra, s apró szemeiből néhány öreg könnycseppet hullat, és mély sohaj után így szól sovány szomszédához:

- Nézze, uram öcsém, minő szép fiatal sajt! S mégis mily hálátlan az elfajult ember. A szegény tehén borjakkal ajándékozza meg az ármányos embert, tejével táplálja, vajával hizlalja, sajtjával vigasztalja, s hulladékaival földét termékenyíti; és az undok ember mégis levágatja a jó indulatú tehenet. Oh, emberek, emberek! Krokodilus fajtái! Pinczér, még egy meszelykét.

És sűrű könnyűket hullat, mélyen sóhajt, s minden erőszakoskodással sem bir annyit inni, hogy a megromlott emberek fölötti mély bánatát lemoshatná!

Ott azon fekete-sárga vendég, kinek igazságos bukása nem sikerült, mogorván tapad székhéhez, nem azért, mintha lábai nem birnák, hanem csupán azon okból, mivel neki úgy tetszik. Poharát mindig sűrűn emelgeti, s mindig komorabb lesz. Utoljára csak keserű ürmöst hozat, s végre annyira növekszik saját keserősége, mikép szomszédai már attól félnek, hogy harapni fog. Félelmök azonban nem teljesül, mert az ily fekete vérű emberek annál komorabbak szoktak lenni, mennél többet isznak; de azért senkit nem bántanak, mert minden embert gyáva féregnek tekintenek, ki arra sem érdemes, hogy vele szóba álljanak.

Közel hozzá eleven ellentéte ül. Ennek minden izma kaczag, szemei örömkönyűktől nedvesek, s jobb keze minden szomszédának kezét szorongatja, míg baljával fáradhatlan kitűréssel emeli a poharat. Már ötvenszer kezde valamely víg történetkét előadni, de mindannyiszor félben kelle önmagát iszonyú kaczagása miatt szakasztania, minek szomszédai jobban nevetnek, mintha ötven mulatságos történetkét valóban elmondott volna. Minél többet iszik, annál többet nevet.

A másik asztalnál izmos férfi ül, kinek arczáról három mellbeteg számára is elegendő pipacsot lehetne szedni, szemei vérben úsznak, öklei iszonyúan döngetik az asztalt, ajkai oly borzasztóan szitkozódznak, hogy a legzsirosabb szájú fika is szégyenülve állna előtte. Ha valaki csak rá néz is, mindjárt ökleit emelintí, s végre az üvegeket és poharakat csapdossa földhez, mivel senki nem szól hozzá, senki nem tekint rá daczosan és így teljességgel nem verekedhetik. És ki böszíté föl annyira? Az ürmös, ugyanazon ürmös, mely a másikat legzabolátlanabb öröme hevíté.

De nézzük csak ezen kis társaságot. Apa, férj és feleség. Az apa talán már hetvenedik évén is túl van, de ugyancsak nem kiméli ám az édes francziás ürmöst, mely épen úgy hasonlít a valódi francia pezsgőhöz, mint Korpády Lajos beszéde a francia nyelvhez. Ez ifjúságában alkalmasint kefekötő volt, azért tud még most is annyit inni. Menyét is egyre nógatja ivásra, s a menyecske addig nevet és tréfál az öreg úrral, s addig ízelgeti az édes és rendkívül csuszós ürmöst, hogy szemei úgy ragyognak, mint a szent János bogarai s egyszerre apósa helyett, véletlenül szomszédát öleli meg, mely tévedését még akkor sem veszi észre, midőn már a hatodik szomszédját csókolja, kik természetesen nem neheztelnek ezen kellemes ráadásért az olcsó öröm-öröme. Az igen mértékletesen ivó férj alkalmasint szabó, mert csak sáppadva szemléli nejének szeretetreméltóságát, s egyetlen roszaló hangot sem merészel hallatni. Az öreg apa kedve is annyira emelkedik, hogy menyé példáját követi, mindenkit sorra ölel és csókol, s mindenkitől bocsánatot kér saját vígsága és menyé szeretetreméltósága miatt. Azonban az asszonyszabó is csakugyan férfi, s így a férj végre így akarja a bajt megszüntetni:

- Kedves atyám, menjünk haza.

- Micsoda? - hebeg az öreg, szemeit törölgetve, - ellenségem vagy, oh, szeretett fiam?

- Oh, nem, de majd megárt a sok ürmös.

- Igazad van, fiam, csak még egy pohárral, csak egyet. Uraim, bocsánat, én - én - öreg ember vagyok; de - de - az ürmös jó, és - és menyem is jó, - a - a - fiam - becsületes ember, - én - én - bocsánatot kérek.

- Menjünk, atyám, messze lakunk.

- Fiam, - a feleséged jó asszony, - és az - az ürmös is jó, - csak még egy pohárával; - bocsánatot kérek, - de - én öreg ember vagyok, - a lábaim, - a lábaim - ide tapadtak a padlóhoz; én nem tudom, mi bajom, - de - de - a csizmám igen - igen nehéz.

A férj hamar bérkocsit hozza, s ezalatt neje és apja különféle változatokkal folytaták a jelenetet, s az öreg még a bérkocsi megérkezése után is mindig csak ezt mondá növekedő hebegéssel:

- Csak még - egy - pohárával, menyem asszony is iszik még egyet; bocsánat -

- Atyám, a bérkocsis nem akar várakozni, menjünk.

- Nem akar? Szólítsd be, fiam, bocsánatot fogok tőle kérni, és - és - a menyem asszony is, - mert - mert - én öreg ember vagyok, és - és - még egy pohárával.

Végre nagy nehezen az udvarra vezették az öreg urat, melynek közepén ismét megállapodott, és esengve szóla:

- Fiam, - én egyetlen apád vagyok, és te egyetlen fiam vagy, - csak még egy pohárával, - mert - mert lábaim nem bírnak, - csak egy pohárával, - az meg fog erősíteni.

Ezután a kocsiba emelék a menyecskét, ki a szabadon halavány lett, mint a halál, mélyen hallgatott. Ekkor az öreg zokogva szóla fiához:

- Kedves fiam, - én - én - már nagyon öreg - vén ember vagyok, - isten áldja és tartsa meg e házat, - mert - ez jó ház, - de - én többé soha nem fogok ide jöni, - mert az öreg emberek meghalnak; - fiam, - menj vissza, - csak egy pohárával hozz még, - fejem a levegőtől szédül, - meg kell erősíteni, - csak egy pohárával, ha - ha - fiam vagy és - és szeretsz. És - és - kérj bocsánatot az uri vendégektől, mert, - mert - ez - ez a ház - jó - jó ház, és -

Az öregnek feje mellére hanyatlott, nyelve elakadt, szemei lecsukódtak, s fia aggódva foglalt mellette helyet, és a kocsi elrobogott.

XXX.

Tarka macska.

Ily jeleneteket, csekély változatokkal, minden szerdán s vasárnap láthatni a fönnebb leírt helyen, a szüret kezdetétől majd egész husvétig, és gyakran verekedések is történnek, főkép a kissé aljasb jellemű ürmöstanyákon, minők Buda e külvárosának csaknem minden harmadik házában találhatók. Ezen egész időszak alatt seregestől tódulnak a pesti borisszák e helyekre, s az ürm-öröm, legalább gyomrukra nézve, többnyire valóságos örömmé változik.

Azonban, az idő eltelt, s nekem még azon helyre kelle sietnem, hol a tegnapi két gyanus férfi, ma este kilencz órakor, egymással találkozni ígérkezett.

A «Tarka macska» hírét senki nem akará tudni, kiknél az iránt még nappal kérdezősködtem; végre rendes bérkocsisom, ki hajdan városhajdú vala, megadá az óhajtott fölvilágosítást.

A Gellérthegy szirtoldalát több helyen, alkalmasint már századok előtt, kivájták a szegényebb sorsú emberek, s legalább vihar és eső ellen tökéletesen biztosítva voltak e barlangokban. Utóbb, az elfoglaló családok szükségai szerint, ezen üregek mindinkább tágultak, s most már nem egyet láthatni, mely három kényelmes szobácskát foglal magában, s csak födélnek hiánya által különböztethetik meg bármely utcán álló szegényes házikótól. A Tabán, vagy úgynevezett ráczváros legidősb lakosai bizonyítják, mikép már apáiktól hallák, hogy azon barlangok családai többnyire már századok óta vannak azoknak birtokában, s oly szabadságot élveznek elhagyatott fecskéfészkeikben, hogy a közterhek viselésében is csak rövid idő óta kezdenek rendesen részesülni. Sőt mondják, mikép egyike ezen családoknak valóságos török származású; ennek őse ugyanis, a török elűzetésekor, nem birt Budától megválni, s egy ily barlangba rejtezett. Ennek unokája s egyszersmind utóda uralkodék most a legszélső s legmagasb fekvésű barlangban, mely egy elég tágas lakszobából s egy kis kamrából állott, melyből, mint a körülötte lakó nép vénei regélik, titkos nyílások vezetnek a hegy tetejére.

E barlang tulajdonosa közel hetven éves hajadon, ki még mindeddig sem unta meg pártáját, s mint hajadon kívánt meghalni, ámbár még most is akadtak kérői, miután általánosan azt hiszik felőle, hogy szép pénzt gyűjtte halomra éveinek hosszú sora alatt. Sokan erőszakkal is szerettek volna ugyan e pénzhez jutni, de ezen bűnös óhajlás mindig csak pusztá szándék maradt, mert az agg szüzet két hatalmas frigyárs oltalmazá: roppant testi erő és babona.

Ő ugyanis, ámbár a gyöngébbnek nevezeteni szokott nemhez tartozott, a legelhiresültebb erejű férfiakat is gyermekek gyanánt lódítá ki hajlékából, ha rakonczátlankodni merészlének. Továbbá, a köznép még maig is töröknek hiszi őt, mert nem emlékszik senki, hogy őt barlangjából valaha távozni látta volna, csak néhányan állítják, hogy többször látták őt éjfél tájban a hegytetőn barangolni, miből a könnyen hívők azt következtették, hogy az öreg hajadon nemcsak pogány, hanem valóságos boszorkány, ki mindenkit kedve szerint megronthat, ha haragja fölgerjesztetik. Egyébiránt pedig szirtlakának egyetlen látható nyílását oly erős ajtó zára, hogy lőpor nélkül bajos lett volna azon erőszakkal berontani. Így tehát a vén török szűz, mikép őt sokan nevezni szokták, tökéletesen bátorságban élhetett, s nyugodtan szaporíthatá kincseit, ámbár senki nem tudá, hogy ki számára teszi azt, miután egyetlen rokona sem volt, kit azzal halála után boldogíthatott volna.

Eddig a hagyományokon épülő népmonda, melyet nem czáfolhatok ugyan meg, de nem is erősíthetek, mivel egyikre sem szerezhettem ily rövid idő alatt elég adatot.

Mi a valót illeti, az röviden ebből áll. Az agg szűz alig volt husz éves, midőn szüleit egymásután elveszté, kik a bort és egyéb szeszes italokat mérték, mi azt mutatá, hogy állított török

származásukkal nem igen sokat gondoltak. A fiatal lány, kit az öreg asszonyok krónikája a nem igen rutak közé sorozott, s kiről annál fogva bátran hihetjük, hogy valóban szép volt, szüleinek keresetmódját folytatá, s egy derék szőlőtulajdonossal házasságra készült lépni. Ekkor azonban rögtön himlőbe esett, s ezen pusztító betegség annyira megrongálta arcát, hogy az egyetlen nagy tarka sebforradássá torzult el. A fiatal vőlegény azonnal visszavonult, gúnyosan mondván, hogy ily madárijesztővel nem birna egy földél alatt ellakni.

Ezen idő alatt keserű mogorvaság kezdte a szerencsétlen lány szívében uralkodni. Mindenki iránt visszataszító lőn, s csak abban érzett némi örömet, ha ő is éreztetheté másokkal azon megvetést, melyben neki minden oldalról részesülnie kelle. E hajlama leheté egyik oka annak, hogy a szeszes italok kimérését ezentúl is folytatá, mert mindig némi megnyugtató hatással volt rá, midőn a sima arcukban büszkélkedő férfiakat annyira leitathatá, hogy barmokká aljasultak le, s e helyzetökben oly mélyen állottak ő alatta, kit csupán rutsága miatt vetettek meg, melyről ő nem tehetett.

Hogy nem igen válogatott vendégek látogatták meg ivószobáját, az igen természetes, s ugyan ebből következik, hogy ezek valamint nem tüntették ki magokat finomság által, úgy viszont nem is követeltek udvarias bánásmódot, hanem csak olcsó és erős bort s pálinkát; és ezt meg is kapák, mert a csaplárosnő nem vizezé italait, hogy annál pusztítóbb hatással lehessenek vendégeire. Czimere nem volt ezen barlangnak, s azért a mindennapos látogatók igen elmés gondolatra véltek jönni, midőn a tulajdonosnő tiszteletére «Tarka macska» címet adának neki; mire csakugyan volt is okuk, mert a tarka arcú lánynak körmeit gyakran ugyancsak érezték, midőn fizetni nem akartak, vagy egymás közt derekasan összeverekedtek.

Hogy e helyre idővel nemcsak műveletlen emberek gyülekeztek, hanem olyanok is, kiknek okuk volt óhajtani, hogy a rendőrség figyelmétől lehetőségig távol essenek, az igen természetes, azt pedig szinte nem kell csodálni, hogy ily helyek eltüretnek, mert ezek nemcsak veszélyesek-, hanem hasznosokká is lehetnek.

Ha tudniillik a rendőrség tolvajságot, vagy más büntetteket nyomoz, többnyire az ily helyeket szokta titkon vagy nyilvánosan, mikép a körülmények kívánják, megmotozni, s várakozásában ritkán csalatkozik. Vannak példák, mikép említett bérkocsisomtól hallám, hogy magok az ily csapszékek tulajdonosai is titkos egyetértésben állnak a rendőrséggel, s útba igazítják azt, midőn valamely bűnöst nyomoz. Ily esetben a csapszékben nem történnek ugyan elfogatások, mert ez visszariasztaná máskorra a csavargókat, hanem a csapláros kilesi beszédeikből tartózkodásuk helyét, s aztán vagy ott, vagy az oda vezető úton történik többnyire az elfogadás. Ilyen a «Tarka macska» is, kinek már nem egy bűnös hurokra kerültét lehetne köszönni.

Ez azon hely, hová most a szives olvasót vezetni fogom, hogy valamikép nyomába juthassunk a két gyanus czimbora gaz tervének.

XXXI.

Pokol tornácza.

Elhagyván az öröm-öröm víg tanyáját, a rudasfürdő felé irányzám lépteimet, hol bérkocsisommal találkoznom kelle, kit kilencz órára oda rendelék, minthogy nélküle alkalmasint bajosan találhattam volna föl a «Tarka macska» termeit, melylyek könnyen zárva is maradhatának az egészen ismeretlen, s kissé jobb öltözetű látogató előtt. Örömet írnám le körülményesen e vándorlásomat, de a tabáni utcák sötétsége miatt ily kísérlet csaknem a lehetetlenségek sorába tartozik, s ha a kényszag nem ad irányt orromnak, úgy alkalmasint bajosan találtam volna föl a rudasfürdőt. E szerint minden sértő visszautasítás nélkül elmondhatom ezuttal, hogy csak orrom után mentem, s a sötétséget nem minden erőlködés nélkül oszlatám testemmel kétfelé, hogy rajta valamikép áthatolhassak.

E közben igen kevés emberrel találkoztam, s ezeket sem igen vehetném vala észre, ha majd gyöngéden, majd keményebben belém nem ütköztek volna. Ezen belém ütközők részint denevérek valának elnyűtt tarlatán viganóban, kik alkalmasint félelemből, oly gyöngéden s mégis oly szorosan simultak hozzám, mintha nagyobb bátorság kedvéért a féltékeny levegőt is távoztatni szerették volna közülünk; részint éjjeli örök, kik, hihetőleg fogadásból, szembehunyva iparkodtak valamely csapszéket föltalálni, hol lankadt testeiket az éji virrasztás fáradoimaira megerősíthessék; részint pedig a tabáni és krisztinavárosi «Haute volée» némely rendszerető tagjai, kik már ily korán szoktak haza térni a «Három nyolcas» című lebujból, mely a benszülöttek által rendesen vendéglőnek gúnyoltatik, mióta az asztalokat minden vasárnap tiszta abroszszal terítik be és a pinczére kiveszik szájukból a pipát, midőn a tisztelt vendégeknek szolgálnak. Ezen «Három nyolcas», mellesleg legyen megjegyezve, kártyajátéktól nyerte elnevezését, s bizonyos tekintetben jobban megfelelt e sajátzerű címének, mint sok más czimbitorló széles e világon. Tudjuk ugyanis, hogy a kártyajátékban négy filkó van, ezen lebujban sokszor negyvenet is találhatni; a kártyában vörös és zöld szín van, s e szerint kétszínűség uralkodik, a lebujban vörös arcok láthatók, zöld beszédek hallhatók, s hetvenhét színűség uralkodik; a kártyában makk és tök is találtatik, a lebujban ellenben gyakran olyanok, kik úgy viselik magokat, mintha ezen két eledel mellett híztak volna meg; végre kártyavetés által a jövőendő titkai hozatnak napfényre, e lebujban pedig mind azon titkok találtatnak ki, melyek délelőtt a várban s egyebütt történtek.

Ah, a levegő már szabadabban kezd lengedezni, jele, hogy a baloldali házak elfogytak, s szabad tér nyílik a Dunára. Ezen tér végre rendes völgyet képez, melyben az utcái sár össze szokott gyűlni, nem emberszólás végett ugyan, hanem azért, hogy az emberek lábaihoz tapadhasson, s e szerint távolabb utcákat is láthasson, sőt télen Pestre is átjuthasson, melyet azzal is szoktak rágalmazni, hogy sárban igen nagy hiányt szenved. Ezen tér és illetőleg völgy legsárosb része az egész Tabánnak, mely általánosan rendkívül sáros, s azért épen nem kell csodálni, hogy télen leginkább e helyen szokták az embereket egyik városból a másikba szállítani, mert hiszen igen természetes, hogy a kényelemre nagy gond fordítassék, mikép azt mindenben eléggé örvendetesen tapasztalhatjuk.

De emberünk ime itt áll, hagyjuk tehát magára a kellemes tért és törekedjünk magosra, nem egészen a csillagokig ugyan, hanem legalább a csillagásztorony közelébe, melynek tetejéről nem kapaszkodhatni ugyan az üstökös csillagok bozontos fürteibe, de legalább kényelmesen elolvashatni pályájokat könyvekből és hirlapokból.

Utunk kissé meredek és a természet által oly remekül ki van kövezve, mintha ezen mesterséget a budapesti kövezőktől tanulta volna; azonban, ha kalapunkat jól fejünkbe nyomjuk, úgy meglehetünk győződve, hogy nem fogjuk elejteni nyaktörés veszélyével járó bukácsolásink közt.

Ezen úton egyetlen emberrel sem találkoztunk, a mi igen természetes, mert itt csak kétféle nép lakik: munkás és - tolvaj. Az előbbieket jókor fekszenek le, hogy hajnalban újult erővel láthassanak dolog után, mely napról-napra legalább kenyérrel meglehetősen ellátja családokat, a tolvajok pedig csak éjfél után hagyják el tanyáikat, mert tudják, hogy azok, kiknél sikerrel dolgozhatnak, csak ezen időben szokták nyughelyöket fölkeresni, hogy az unalmas délelőtt egy részét keresztül alhassák és hamarabb ebédhez ülhessenek.

Hányszor fordulánk jobbra és balra, hányszor botlottunk meg, hányszor haladtunk le, s hányszor fölfelé, azt csak hozzávetőleg sem mondhatom meg, mert minden gondolatom és erőm egyedül arra volt megfeszítve, hogy valamiképp nyakamat ne törjem, mit ügyes vezetőm nélkül bajosan kerülhettem volna el. Ez maga is gyakran oly zavarodásba jöve, hogy teljességgel nem bírta magát tájékozni; ilyenkor azonban mindig gyufát dörzsölt csizmatalpához, s annak kurta életű világánál csakhamar ismét helyre találta magát; mely körülmény megemlékezésénél egyedül azt sajnálom: hogy a most divatozó kimerítő részletességnek nem hódolhatok, s nem mondhatom el teljes bizonyossággal, hogy kénes vagy kéntelen volt-e a kérdéses rövid életű gyufa s hogy jobb vagy bal lába csizmájának talpához dörzsölte-e vékony lángú szövétnekünket a derék bérkocsis.

Végre minden út elszakadt előttünk, mintha a világ végére értünk volna s már azon kezdém fejemet törni, hogy nem jobb lesz-e leülni és nyugodtan a semmiségbe lelógatni lábaimat, mint tovább is folytatni bizonytalan eredményű bukácsolásunkat a csillagok felé, midőn vezetőm megszólalt:

- Talán félni méltóztatik?

- Én? - kértem őt csodálkozva.

- Igen.

- Világért sem! Csak attól tartok, hogy lábam elcsuszik, s valamely kéménybe esem, vagy a kémény alatt álló bográcsba.

- Oh, dehogy! Nem oly igen veszélyes itt a járás. Hiszen a vizet számaron hordják föl, s tudtomra még egy sem esett le.

- Igazán?

- Úgy van.

Ezen meglehetősen erős hasonlításra nem volt mit szólanom, s némán ballagtunk előre még mintegy félnegyedig, minden szerencsétlenség nélkül, kivéve, hogy szivarom teljességgel nem akart égni, mit azonban csak a levegő valamely titkos befolyásának kérek tulajdonítani, s koránsem olyasminek, mit közönséges emberek félelemnek szoktak nevezni.

Ekkor rekedt kutyaugatás hangzott felénk, mely tulajdonképpen csak néhány rövid vakkantásból állott, mintha az okos állat szándékosan nem akarna szerfölött nagy zajt csinálni. Vezetőm szintoly lassan, de huzamosan fütytyentett, s a kutya azonnal más hangon válaszolt, mintha megnyugvását akarná kifejezni, s rövid morgása után ismét tökéletes csönd lett körülöttünk.

- Czelnál vagyunk, - szóla suttogva vezetőm és megállapodott.

- Úgy látszik, ismeretségben állsz a négy lábú örrel?

- A nélkül nem is szeretnék éjjel e helyen barangolni.

- Menjünk?
- Még nem. Előbb méltóztassék köpenyemet nyakába akasztani.
- Miért?
- Jobb lesz, ha félig-meddig lumpnak hiszik nagyságodat.
- Gondolod?
- Mindenesetre.
- Hiszen divatos öltözetűek is vannak.
- Tudom, de azokat csak divatosabb társaságokban találhatni.
- Legyen tehát.
- Azután ne méltóztassék nagy kíváncsiságot vagy meglepetést mutatni.
- Értem.
- Mert ez gyanut szülhetne.
- És veszélyt is, nemde?
- Azt nem igen, mert a tarka macska szoros fenyítéket tart; de ha a vendégek gyanakszanak, úgy bizonyosan minden szavukra vigyázni fognak és semmi érdekest nem hallunk, habár az egész éjszakát itt töltjük is.

Ezen utasítás után szorosan a kapott köpenybe burkolám magamat, kalapomat behorpasztám, kiálló inggallérom egyik részét bedugám, a másikat pedig kissé összesározám, s hajamat szétziláltam, hogy legalább félig-meddig korhelyhez, vagy még rosszabbhoz hasonlíthassak.

E közben még néhány lépést haladtunk előre a sűrű sötétségben, s most lánczcsörrenést hallottunk, egészen közelünkben, mire vezetőm azonnal megállapodott, s hízelt hangon szóla.

- Legyen eszed, vén Virág, hiszen én vagyok.

A kutya csöndesen mormogott, s erre vezetőm kétszer élesen füttyentett. Most világosság terült el szemeim előtt, s a körülöttem levő tárgyakat tisztán láthatám.

A világosság négyszögű nyílásból ömlött ki, melyen mécset tartó kéz nyult ki, az egész kis tért megvilágítva; a kar mellé széles arcz tapadt, melyből villogó nagy szemek visszariasztó tüze lobogott felénk. A mécs fényénél világosan láthatám, hogy kemény szűk sziklaüregben állunk, melynek erős keskeny ajtaja vastag vaspántokkal volt borítva és a főnebb említett, befelé nyíló réssel ellátva, melyen át az érkezőket kényelmesen lehet megvizsgálni, mielőtt az ajtó számokra megnyitván. Ezen ajtó egyik sarkához láncz vala erősítve, melynek másik vége, bozontos nagy komondor vas szegekkel borított örvéhez volt csatolva. A komondor mérges tekintetét vetett rám, s azután a nyíláshoz tapadó széles arczra fordítá szemeit, mintha parancsot akarna a himlőrongálta vonásokból olvasni, hogy mikép viseltessék irántam? Az arcz felső része mozdulatlan maradt, a nyílás alatt levő ajkak azonban valamit motyogtak, mit nem értheték, s a kutya azonnal az ajtó mellé ugrott és szorosan küszöbéhez nyomult, mérgesen vicsorgatván felénk fényes fogait; vezetőm pedig egy lépést hátrált, s megdöbbenni látszott. E pillanatban úgy érzem magamat, mintha pokol tornácában állnék. Belőlről érthetetlen lármá zúgott felém, a nyíláson ördögi szempár villogott ki s a kutya három fej nélkül is emlékeztetett alvilági rokonára. Ha már tornácza is ily visszariasztó a pokolnak, hát még belseje minő lesz! gondolám, s nem csekély hajlandóságot érzék magamban, e kalandnak hátat fordítani, ha attól nem kellett volna tartanom, hogy ez által még nagyobb gyanut gerjesz-

tek magam ellen, s a pokol valamennyi ördögét, iszonyú őrebökkal együtt sarkaim után idézem, mi mindenesetre életembe kerülendett, mert a koromfekete sötétség miatt bizonyosan az első pillanatokban szörnyű mélységbe kellett volna zuhannom.

Vezetőm látható megdöbbenése épen nem volt alkalmas növekedő aggályomat lecsöndesíteni, ámbár egyetlen pillanat elég volt, hogy magát ismét tökéletesen összeszedhesse, s csakhamar tréfásan szólt:

- Részeg vagy, vén macska, vagy elméd háborodott meg, hogy nem akarsz rám ismerni?
- Te vagy, ravasz kopó? - recsege az előbbi tompa hang, - már majd elfelejtettem sima pofádat, oly ritkán tolod ide, mióta böcsületes emberré lettél.
- Ne gunyolódjál, hanem nyiss ajtót, mert szomjasok vagyunk.
- Jót állasz tejes arczu társadért?
- Mint magamért!
- Mit akar itt?
- Inni és munkához jutni.
- Jól van.

Az arcz eltűnt a nyílásból, s utána a mécset felénk lobogtató meztelen kar is, melynek idegei vékony kötelekhez hasonlítottak s félelmes erejűnek tanusíták az idomtalan kar tulajdonosát. A nyílás ezután bezáratott, s pillanatig ismét átláthatlan sötétben állottunk és a komondor közelebb csörtetett hozzánk lánczával; bérkocsisom pedig fülemhez hajlott és ezt sugá:

- Majd megijedtem.
- Miért?
- Azt beszélük, hogy ezen tornáczot egyetlen fordítással elsülyesztheti a vén boszorkány s a rajta állók feneketlen mélységbe zuhannak, a szikla pedig azonnal visszafordul helyére, mintha semmi nem történt volna. Azért ugrott félre a kutya.
- Lehetetlen.
- Legalább úgy beszélük és én örömet elhiszem, mert máskép bizony már rég kirabolták volna a vén pénzes szatyrot.

Több észrevételre nem maradt időnk, mert a nehéz ajtó félig megnyilt, s én, nem minden aggály nélkül ugyan, de mégis gyorsan követém vezetőmet és a nehéz závár csikorogva nyomult mögöttünk reteszébe, a kutya pedig, hangosan ásítva, az ajtó küszöbére veté magát.

XXXII.

Bitóvirágok.

Midőn a súlyos ajtót mögöttem bezárulni hallám, akaratlanul azon gondolat villant át agyamon, hogy innen nem könnyen fogok szabadulhatni, ha valakinek kedve leend távozásomat akadályoztatni, azért tehát mindenkit lehető legnagyobb elfogulatlanság színlésével törekvém megnyugtatni. Kalapomat mélyen homlokomra nyomám, öklömmel hatalmasan döngetém az asztalt s egypár zsíros kifejezéssel bort parancsoltam; azután pedig kihívó daczczal jártatám körül szemeimet, mintha a krisztinavárosi szinkörben állanék, s embereket és állatokat egymásután ököltre kívánnám fölszólítani, a művészet nagyobbyszerű dicsőítése végett. E hősködésem kedvező hatást látszott szülni, mert, néhány pillanatnyi kíváncsi néma bámulás után, oly közönyösen folytatá beszélgetéseit a gyülekezet, mintha mindnyájan több évi börtönismerősim lettek volna.

Legyen már most szabad környezőimet kissé megismertetnem a nyájas olvasóval. Az elsőség természetesen a szépnemet illeti, s azért mindenek előtt a tarka macskára fordítám figyelmemet, ki ezen elnevezésre épen nem volt méltatlan. Idomtalan nagy fejét fekete báránybőr sipka födé, minőt a krassói oláhok viselnek, s ez még magosabbá tevé alakját, mely a hat lábnyi mértékhez igen közel állott; ősz hajszájai vastag fonadékbán széles vállait verdesék, nagy szemeiben visszataszító tűz égett, sasorra bagolyéhoz hasonlított s vastag ajkain gúny és megvetés kifejezése uralkodott. Nagy arcza egyetlen sebforradék vala és sovány testét ujjatlan birkabőrbunda takará, mely széles bőrvével derekához volt szorítva. Övében súlyos csákány volt látható, melylyel igen hatályosan tudá zajgó vendégei közt a békés egyetértést helyreállítani. Fogai közt hosszúszerű török pipát tartott s orrán, száján hatalmas füstoszlopokat eregetett. E mellett mindig szemmel tartá vendégeit, s a bort és pálinkát nagy szorgalommal töltögeté két jókora hordóból, melyek sziklába vésett öblös üregben állottak. Ezen üreg mellett ültünk mi, az úrnő kis asztala előtt, a többi vendégek mind sziklába vájt padokon ültek asztalul szolgáló nagy kövek előtt, mert az érintett kis asztalon kívül semmi egyéb bútortat nem volt az egész nagy üregben látható. A nagy lámpa szinte kőből volt faragva, s erős vasrudon függött; de oly magosan, hogy komoly verekedés esetén, nem igen könnyen lehetett volna azt eloltani. Ezen nagy üregből kis vasajtó nyílt, hová, azt nem puhatolhattam azonnal ki, mert lakat függött rajta.

A társaság nem volt ugyan számos, mely jelenleg itt mulat, de annál válogatottabb. Annyiban mindazáltal nagyon hasonlítottak egymáshoz, hogy mindnyájan meglehetősen szegény állapotban látszottak lenni, mert külsejök ugyancsak kopott volt, habár itt-ott némi nyomai valának is láthatók az uralkodó divatnak. Láttam erős egészséges férfit, rongyos félszűrben, mely alig akadt meg izmos testén, kinek feje talán év óta nem jött kalappal vagy süveggel érintkezésbe, ki mind a mellett fáradhatlannak látszott a pálinkás pohár emelésében és legkörmönfontabb elmésséggel mulattatá társait, mintha legjobb rendén állott volna szénája, pedig egyetlen zsup-szalmája sem volt, melyre árva fejét lenyugtathatta volna. Mellette rendkívül sápadt suhancz ült, rongyos fekete nadrágban s kötéllel derekához szorított asszonyujjasban, mely sajátságos viselete miatt kisasszonynak gúnyolák őt társai; valahányszor egyet nyelt pálinkás poharából, mindannyiszor nagyot csuklott, mi azt látszott bizonyítani, hogy vagy nem szokta meg a kemény italt, vagy rendkívül elgyöngült már tőle egész idegzete. Azon két ember, kiknek egyike a kártyavetőnénél tanácsot kért, szinte jelen vala, s mindketten jó módú napszámosoknak látszottak; öltözetök legalább meglehetősen rendben volt, s egy lényeges része sem hiányzott, ámbár néhány tenyérsi folt kissé kellemetlenül tarkázott rajtok. Ezeken túl ősz férfiú ült, vörös hajós sipkája alól csak néhány fehér hajsza esett

vállaira, arcának alsó részét azonban sűrű ősz szakáll és bajusz borítja, mely alkalmasint évek óta nem érzé a borotva pusztító hatását. Hosszú kabátja igen gondosan össze vala foltozva, s ökölnyi vörös rézgombokkal ellátva, melyek oly szorosan tarták össze öltönyét, hogy ingnek vagy nadrágnak nyomát sem lehet látni; azért azonban mégsem merem állítani, hogy ezen igen szükséges öltönyrészekkel nem volt ellátva, mert lehet, hogy nem kívánt haszontalan piperőcznek látszani, s azért rejte el mindent, mi fényűzést tanúsíthatott volna. Mellette igen tisztas tekintetű asszonyság emelé a pálinkás poharat, taréjas fejkötőben és szinehagyott karton felöltőben, melynek nagy kiterjedésű zsírfoltjai elég világosan bizonyíták, hogy konyhája nem sovány s fukarság bűne miatt sem vádoltathatik. Egyébiránt ezen érdekes némben alkalmasint hitvese volt az öreg úrnak, mert ezen utóbbi mindig mogorván dünnögött, valahányszor az újonnan megtölté poharát. A legtávolabb zugban, mindenkitől mogorván visszavonulva, összerokkant alakú középkorú férfi ült, meglehetősen divatos, de rendkívül foszlányos öltözetben, s mélyen homlokára szorított horpadozott kalappal, mellette pedig csinos külsejű fiatal némben, kopott szalmakalappal, melyről nagy sárga foltokkal tarkázott zöld fátyol szomorú maradványai függöttek, s divatos viganóban, mely nem volt ugyan testéhez szabva, de mégis bizonyosan régóta tulajdona, mert hajlásai igen fenyegetőleg foszladozni kezdenek. A férfi nagyobb kényelem tekintetéből, csak az üvegből ereszté torkába a pálinkát; a némben azonban közönséges ivópohár kényelmével is beérte, különben pedig igen szórakozottnak látszott, mert mindig csak félig ivá ki poharát, s azonnal ismét tele tölté. Ha kissé hiú akarnék lenni, úgy azt hihetném, hogy ezen szende szórakozottságának én valék ártatlan oka, mert szemeit gyakran függeszté rám, s néhányszor bizonyosan el is pirult volna, ha az ember azt tehetné mindenkor, mit tenni akar. Ha még egy tüzes szemű nagy kandurt említek meg, azon különös megjegyzéssel, hogy az egész üregben ő volt a legtisztább s legépebb öltözetű és egyszersmind legjózanabb, úgy hely- s személyleirási tekintetben mindent teljesítettem, mit tehetek, ha az igazság mellett szorosan megmaradni akarok, s csak annyit mondhatok még, mikép minden arcznak vonásai világosan tanúsíták, hogy bármely törvényfának is díszére válhattak volna e bitóvirágok, mit epegörccs, vagy más járvány nélkül alkalmasint nem is fognak elkerülni.

- Hát három hete már, hogy a hűvösből kikerültél? - szóla az öreg úr a kalaptalan természetes betyárhoz.

- Meg két napja! - felele ez, hosszút kortyantva és ajkaival oly hangosan czuppantva, hogy paraszt csóknak is beillett volna.

- És hol csavarogtál azóta?

- Kihevertem a munkát.

- Hát dolgoznod kellett?

- Mint a marhának.

- Szörnyűség!

- Talyiga után kellett többnyire járnom, melylyel az utczát öntözték; még most is száz köldökcsömör émeleg a lelkemben, ha rágondolok.

- Hiában, csak jobb volt a régi idő, akkor jól fölfenekelték az embert és nem dolgoztatták.

- Furcsa is az, - jegyzé meg hebegve a sápadt suhancz, - most dolgoztatni akarnak bennünket; hiszen ha dolgozni akarnánk, úgy szabadon is hozzá láthatnánk és nem kellene ujjainkat megenyveznünk, hogy egyszer másszor markunkba ragadjon valami.

- Inkább mindennap kilencz zindelyszeget lőjjön lelkembe maga Belzebub, hogysem dolgozam. Még most is úgy elfeketül a lelkem, mint a marok vas, ha meggondolom, hogy minő potomságért kellett dolgoznom.
- Hátha még a dolgozóházba zárták volna kelmédet, Hagyma bácsi!
- Hagyd el kérlek, valahányszor csak kerítésfala mellett megyek is el, mindig úgy kótog a lelkem házfala, hogy a fogaim is tánczot járnak.
- Két hétig voltam én ott, egyetlen rongyos zsebkendő miatt; de inkább tulajdon orromra akasztom föl magamat, hogysem többé oda kerüljek.
- Azért olyan homályos a szemed, mint az éhenhalt rókaé!
- Hát azóta nem jártatok a másé után?
- Ráérünk még.
- Ki kell a dolgot hevernem.
- De mi meg elunjuk érettetek a vén macskát fizetni, ha csak henyéltek, - mondá boszusan az öreg asszony és poharát keményen az asztalhoz koczcztáta.
- Vén orgazda, tapaszd be oldalbordád mosdatlan száját és fizess békével, különben füle töveig repesztem kereplőjét.
- Majd megszolgáljuk mi a kölcsönt.
- Úgyis tizszeresen fizetünk mindent vissza, vén uzsorás.
- Kelmetek élnek úgyis a mienkből.
- De mennyi bajunk van, míg rongyaitokon túl adunk.
- Soha bizony!
- Minap is majd rajta vesztettem, mikor a vizes ruhát eladtam, melyet nem számotokra akasztottak padlásra.
- Már minek ez a czivakodás, maradjunk jó barátok; de feleségemnek csakugyan mégis igaza van annyiban, hogy már lendíthetnétek valamit.
- Tudnék én valamit! - szóla most suttogva mult éjjeli embereim egyike.
- Halljunk szót! - kiálta nagy kíváncsisággal az egész társaság.
- Tulajdonképen csak azért jöttünk ide úgy is, mert tudjuk, hogy itt mindig vannak dologtalan czimborák, kik nem irtóznak a valódi munkától!
- Ki a szóval, ki!
- A munkát oly jól fizetnék meg, hogy fél esztendeig sem kellene ujjainkat meggörbíteniünk.
- Ne beszélj!
- Úgy van, de ugyancsak ember is kell ám a gátra, olyan négy ember, ki az ördög árnyékát sem kerüli, ha meg kell lenni.
- Olyanok ezek itt la, - kiáltá kezeit dörzsölve a vén orgazda és a sovány suhanczra s erős férfira mutatott.
- Csak ki a szóval! - mondá most, bozontos haját homlokáról félre tolva, ezen utóbbi.
- Zindely van a ház födelén, - jegyzé meg aggályosan a munkaszerző betyár s vizet rég nem látott ujjával rám mutatott.

E szók után a vén orgazda felesége a tarka macskához közelít s néhány bizalmas szót súga neki, mire ez, kedvetlenül morogva, kulcsot vett ki kebléből, a vasajtót megnyitá s az öt férfi a vén asszonynyal együtt a melléküregbe vonult, melynek ajtaját magokra zárák.

Igen sajnálám, hogy tanácskozásukat nem hallhatám, mert világos vala, hogy a tervezett hölgyrablásra czimborákat keresett a két zsvány.

Távozásuk után a középkorú férfi néhány pillanatig rám függeszté szemeit s nehéz nyelvvel e kérdést intézé hozzám:

- Hát az úr nem keres munkát?

- Legalább nem kerülném, ha akadna, - felelém könnyelműen, gondolván, hogy ez által némi felfödözéshez juthatok.

- Talán szolgálatban állott valahol?

- Meglehet.

- Van-e írása?

- Nincs.

- Értem. Én tudok írni.

- Valóban?

- Igen és jó szóért örömet írnék uramöcsémnek bizonyítványt; akárki nevére, mert jól tudok írni.

- Köszönöm.

- Itt minden héten rám akadhat egy párszor este.

- Lakásunkon is meglátogathatna, - szól pajzánnak látszani akaró mosolylyal a fiatal hölgy s szemérmesen süté le szemeit.

- Az nem szükséges! - jegyzé meg a férfi.

Beszélgetésünket a kijövő zsványok félbenszakaszták, kiknek egyike e néhány szót mondá:

- Tehát holnap éjfélkor.

- Nem vehetnék én is részt a munkában? - kérdém bizalmas hangon.

- Nem ismerjük egymást.

- Ismerkedjünk meg.

- Kivel vagy ismeretségben, ki jót állhatna éretted?

- Tudjátok, hol áll a Radlwirthshaus?

- Hogyne tudnók!

- Ismeritek Móricz zsidót?

- Meghiszem!

- És mégsem bíztok bennem?

- Mi a neved?

- Nevem?

- Igen.

- Még nincs.
- Furcsa.
- Csak kezdő vagyok, de iparkodni fogok, hogy nevet szerezzek magamnak.
- Fiuk, mit gondoltok?
- Nem ártana ugyan, ha többen lennénk, ha az osztozás nem fájna.
- Nem kívánok osztozni, csak hogy valami kemény munka által böcsületes nevet szerezhessenek magamnak.
- Már ha a tisztelettel beéred és díjat nem kívánsz, úgy eljöhetsz; de legyenek ám fogaid és körmeid, mert könnyen megeshetik, hogy szükségünk lesz rájuk.
- Én mindig föl vagyok készülve, - mondtam kérkedve s pisztolyaimat mutattam, mi egészen meggyőző a zshiványokat, hogy bennem hozzájok egészen méltó társra akadtak.

Ezután tudaták velem a gaz merény óráját s azon helyet, hol össze kelle gyűlnünk; magát a rablás helyét nem mondák meg, azt állítván, hogy magok is csak az utolsó pillanatban fogják azt megtudni annak küldöttjétől, ki őket kibérlé; kinek nevét azonban szinte nem mondák meg, tudakozni pedig nem merém azt, hogy valamikép gyanut ne gerjeszsek magam ellen. Reménylém egyébiránt, hogy mindez majd világosságra fog jöni a meghatározott órában, sőt legroszabb esetben is legalább meggátolhatom a gyalázatos merényt, melynek megakadályozására más úton alig sikerült volna hatályosan föllépnem.

A bitóvirágok bizalmas kézzel távoztak s én is csakhamar követém őket, miután a középkorú férfi még egyszer kínálá írásbeli szolgálatát, a fiatal hölgy pedig legalább tizenegyszer kacsintott felém, a nélkül, hogy ígéző szembeszédére válaszoltam volna.

XXXIII.

Kártya és istenítélet.

Elhagyván a tarka macska oduját, vigyázva ereszkedtünk le a hegyről, mert most még veszélyesebb volt az út, mint fölfelé, minthogy egyetlen hibás lépés mulhatlanul életünkbe vagy legalább valamely ép tagunkba kerülhetett volna. E közben kérdém vezetőmet: ismeri-e közelebből a most látott betyárokat? Ő erre azt válaszolá, hogy az öreg ember és felesége régi orgazdák, kiknél sok lopott jószágnak jutottak már nyomába, a többiek azonban ránézve mind új emberek, kivevén a középkorú férfit és kísérlőnjét, kiket már hajdu korában ismert. Ezen férfi történetét oly érdekesnek lelém, hogy ismétléseért bocsánatot reménylek.

Robincsek tiz éves korában hagyá el szüleit s tizenkét testvérét és a síkföldre ereszkedett hegyei közöl, görbe bottal s öblös vászon táskával, melybe még sokkal több kenyér fért volna, mint mennyit a falusi és városi házak ajtai előtt összeszerezhetett. Éhségét azonban mégis megnyhíthaté; mert az apai házban eléggé megszokta már a nélkülözéseket. Az első városban, hol iskolákra talált, szobaseprőnek jelenté magát s így a bejárás csakugyan megengedették neki, főkép miután tettleg bizonyítá be, hogy nemcsak a seprőt, hanem a hasábfát is jól tudja kezelni s illő melegségben bírja az iskola kemenczjét tartani; mire egyébiránt nem nagy munka kellett, mert a fiúkat különben a bot és vesző úgyis annyira megriasztotta, hogy a szoba illő melegségét könnyen feledhették. Ezenkívül a tanító konyhájában buzgón segített mosogatni és koppasztani s ezen példás készsége következtében tanulásra is engedelmet kapott mellesleg és így három esztendő alatt az első iskolán csakugyan szerencsésen áthatott, miután burgonyakapáláskor derekasán bebizonyítá, hogy már magosb tanulmányokra is elég erővel bír. Ezen úton tizenegy év alatt szerencsésen befejezé a hat évi tanulói pályát és főiskolába ment, hol kezeiről a kormot lemosá, ócska keztyüt vett néhány megtakarított fillérén s mások tanítását vállalá magára, hogy ez úton kipótolhassa egyszersmind, mit eddig a tanulásra nézve elmulasztott. Ezen pályán igen dicséretesen haladott, mert a gyöngéd anyák intéseit szigoruan követé s egyáltalán nem iparkodott a szeretetreméltó úrfiakat és egyszersmind született tekintetes urakat tanulás által megerőltetni. E modoránál fogva oly jóra változott ügye, hogy midőn fogait hófehér hegyes ludtollal tisztogatá, ezen működést senki nem tarthatta pusztá arsláni szemfényvesztésnek, hanem mindenki tökéletesen meg lehele győződve, hogy valóságos hús akadt meg fogai között.

Ilyetén boldogsága csakhamar tetőpontot ért, mert tudományos pályafutásának utolsó éve felé fényesen bizonyítá be, mikép ő nem egyoldalú fél ember s annál fogva nemcsak a gyöngéd anyák parancsának tud engedni, hanem a keményebb s hevesb természetű atyák kívánságai iránt is illő tisztelettel képes viseltetni. Azon házban ugyanis, hol tanítói szerepet játszott, a szobaleány elére már azon kort, melyben a szív hangosan kezd szelid érzelmekről szólni, mind tavaszkor a csalogányok s tavak zöldnadrágos lakosai. A szobaleány igen hűséges és példás ragaszkodású cseléd vala, mely két ritka tulajdonsága valóban ritka jutalmat érdemle. A háziúr gyöngéden figyelmezteté a tanítót e saját szerű körülményre s ez mélyen hajlott meg a nyomós okok előtt és oltárhoz lépven a csinos szobaleánnyal, csakhamar boldog férj s még boldogabb apa lőn és ismerősei nem tudák magokban elhatározni, hogy a boldog férjet vagy deli menyecskét kelljen-e inkább sajnálniok s végre mindketten abban állapodtak meg, hogy mind a kettőt gyomrukból sajnálták; mert hiszen ha gyűlölni szabad gyomorból, mikép mondani szokás, úgy szeretni vagy sajnálkozni is nemcsak szívből, hanem gyomorból is lehet.

Eddig csak fáradozott az érdemes tanító úr, elhatározá tehát, hogy most, illő kárpótlásul lehetőségig örvendeni fog az életnek és e határozatát csakugyan teljesíté is. A volt szobaleány ugyanis hűségéhez mért évpénzt huzott s boldog férje gondosan ápolá abból kedves testét s

néhány évig igen jól érezte magát s kimondhatlan örömet lelt egyetlen kis leányában, ki menyegzője ötödik évnapján már ritka szépség jeleit sejteté arcának minden vonásában. Ekkor azonban jóltevője hirtelen meghalt s az eddig pontosan kijárt évpénz rögtön elmaradt és új jövedelemforrás nem akart minden munka nélkül nyilni, ámbár az egykor oly rendkívül boldog férj most már nemcsak szerelmét, hanem kezeit is igen hatályosan érezteté szeretett nejével, miből ez méltán következtethető, hogy ily súlyos kezű férj valóban sokat dolgozhatnék, ha azt születése és méltósága engedné, mikép ezt Robincsek úr elég gyakran mondá, mit épen nem lehet neki bűnül tulajdonítani, mert hiszen rég elfeledheté már, hogy egykor saját bőre volt csizmájának talpa s vászon táskájának ürességét gyakran vajmi sajnosan érzé testének azon része, mely táplálékot készít a tagok részére.

Ezen szomorú állapotban hallá, hogy bizonyos uraság igen kedvező feltételek mellett, nevelőt keres egyetlen reménydús csemetéje és illetőleg fia számára, ki már számos tanítót fárasztott ki. Ezen állomást tehát elnyerni törekvék, mert tapasztalásból tudá, hogy ott, hol a böcsületes tanító kifárad, a könnyű lelkiismeretű nevelőnek tulajdonkép semmi dolga sincs és mégis nagy jutalomra számolhat. Törekvése nem maradt óhajtott siker nélkül, ő nevelője lett bizonyos - Elek úrfinak s mellette mindenek előtt a lovaglást tanulta meg, mit nemsokára a kártyázás és ivás könnyű mestersége követett. Tőle ellenben azt tanulta az úrfi, hogy ámbár huszonnégy órából áll a nap, mégis minden haszon és fáradság nélkül el lehet azt tölteni s a mellett még az unalmat is száműzhetni; mely utolsó körülmény maga is megérdemlé azon tetemes díjat, mit a jeles nevelő minden évnegyedben pontosan nyugtatványozott s ez által a kedves szülék tökéletesen meggyőződhetek, hogy a régi család utolsó nemes sarjadéka csakugyan nevelésben, még pedig drága s következésképen igen jó nevelésben részesül, minthogy csak az olcsó húsnak híg a leve.

Bizonyos kis ártatlan időtöltés, mely csaknem életébe került egy fekete cigány fiúnak, tanácsossá tévé, az úrfit kissé külföldre utaztatni s ily jeles nevelő társaságában, ki ellen Elek úrfi egyszer sem panaszkodott, nemde tökéletes megnyugvással eszközölheték azt a gyöngéd szülék?

A történeti hűségnek azon őszinte vallomással tartozunk most, hogy külföldön nemes vetélkedéssel tanult nevelő és növendék, még pedig mindent, mit kerülniök kellett volna s különösen a kártyajáték volt az, melyben mindketten oly haladást tettek, hogy minden titkait kiismerték, mely szép tudományuk gyakran víz felületére emelé életsajkájukat, midőn a hazai küldemények elmaradtak s az adósságok terhe elmerüléssel fenyegetődzött.

Végre azonban mégis visszatérésre kelle úti kürtjüket megfújniok, mert hazulról minden küldemény elmaradt s a kártya titkait mások is ismerték, minélfogva nem lehetete mindig egyenlő sikerrel működniök: különben pedig remélheték, hogy az új körökben majd ismét hatályosabban fogják ezen mesterségöket gyakorolhatni.

Haza térvén, dús tapasztalásokkal terhelten, a szerető szülék örömkönyűkkel köszönék meg a derék nevelő buzgó fáradozásit, miknek következtében most már annyira megnőtt egyetlen reményök bajusza és szakálla, hogy bátran szabhatott törvényeket, miknek súlyától neki természetesen nem kelle félnie, valamint az apa sem tartozik gyermekeinek haragjától megrettenni.

A nevelő tehát kifizettetett s visszatért Budapestre, hol azonnal nejét iparkodék fölkeresni, kiről tizenegy év óta szót sem hallott, kit azonban jelentkező kösvény s egyéb apró mellékbajok ezentúl igen kíváncsú házibutorrá tehettek. Törekvéseinek rövid idő múlva sikerült a feledett nőt s szép fiatal tizenhatéves leányát föltalálni, kik örömmel fogadták a megtért juhót, habár farkasbőrben jelent is meg közöttük, noha a nőnek elég oka lehetett volna a hosszas hallgatás, távollét és minden pénzküldemény elmaradása miatt igazságosan panaszkodni. Azonban a férj súlyos ládával jelent meg s ez megengesztelheté a nő méltó

neheztelését; a fiatal leány romlatlan szíve pedig kendőzetlen örömet érte atyjának visszatértén s a viszonyok körülményesb bonczolgatásába éppen nem bocsátkozott. Miből éltek a családfő hosszú távolléte alatt? azt a férj nem puhatolá, mert ő sem szeretett volna azon kérdésre felelni, hogy ő ugyanazon idő alatt miképp élt. Egyébiránt azzal is vigasztalhatta magát, hogy az égi madarak és mezei liliomok is megnyerik a szükséges táplálékot és ruházatot s ennél fogva a házasság megújult örömeit darab ideig semmi nem háborította, főképp miután a nő a községyápolásban napról-napra nagyobb ügyességgel tüntette ki magát.

Azonban írva van s mindennapi szomorú tapasztalás tanítja, hogy e világon a vég nélküli boldogság titkát még egy halandó sem fődözte föl. Robincsek úr pénze fogyni kezd s tanítványához folyamodott; ámde a várt pénz helyett az atya súlyos átkát nyerte válaszul, azon hírrel együtt, hogy hajdani tanítványa eltűnt, véres gyanú által terheltetve s hogy elfajulását a rossz nevelés okozta. Így szokott az történni, saját hibáink okát mindig másban szeretjük keresni s mást feddünk akkor, midőn magunkat kellene skorpiókkal ostromoznunk!

Robincsek tehát szorgalmasan kártyázott s néha nyert ugyan, de a veszteség csakhamar mindig kétszeresen nyelé el a gazul gyűlt pénzhalmozást s nem volt-e természetes, hogy a veszteséget vissza kívánta szerezni? Folyvást játszott tehát, adósságot adósságra halmozott, lelkét szeszes italokkal kábította el, nevének s gyermekének ruháit eladta s a megbetegült asszonyt a legszükségesebb tápláléktól is megfosztá. A háznál egyetlen fillér sem volt többé, az anya halállal küzdött s fájdalmait csak vízzel enyhíthette és a férj mennyire-földre esküvék, hogy ma éjjel játszani és nyernie kell, habár felesége utolsó párnájából kellene is pénzt szereznie. Leánya térdein könyörge, hogy inkább munkával iparkodjék néhány garast szerezni gyógyszerre s legszükségesebb táplálékra, mivel ő nem távozhaték anyja ágyától. Ekkor a mámoros férj megragadta a leány karját s rémítés és rábeszélés, párosulva szeretett édes anyja halálos veszélyével, kit megmenthetni vélte, annyira megfoszták eszméletétől a szép leányt, hogy néhány óranegyed múlva tetemes pénzösszegnek jutott birtokába az embertelen apa, melylyel azonnal játékasztalhoz sietett, egyetlen fillért sem hagyván a leány kezében anyja fájdalmainak enyhítésére. A boldogtalan leány haját tépve s félőrülten futott anyjához, de csak - holttestét lelét. A halál megmenté őt a legiszonyubbna hallásától s másnap a Duna hullámaiból fogták ki a szerencsétlen hajadon holttestét és anyjával egy sírba fektették.

Ugyanazon éjjel az egész iszonyú bündíjt elveszté a kártyaasztal mellett a gaz férj s azóta lelki vád és folytonos ivás elméjét eltompították és mint íráshamisító tengeti nyomorú napjait, oly elvetemült némben társaságában, ki korlátlanul uralkodik fölötte s embertelen zsarolással bünteti őt ocsmány vétkeiért.

Kell-e mondanom, hogy ez azon férfi, ki Sobrit nevelé?!

XXXIV.

Kosztosvadász.

Másnap, Háni által megtudván, hogy Dongai grófnő csakugyan nem utazott el, ez iránt megnyugodtam és segédszerkesztő barátom fölszólítására Börgernéhez indultam, kit Dalmer iránt föl akarék világosítani, hogy könnyenhívőségének áldozatul ne essék.

Az utcán szokás szerint élénk zaj uralkodék, mint mindig s csak azon egy különbséget vehetém észre, hogy az utcaajtókon és kapukon függő czédulák előtt többnyire falusi urak és asszonyságok állottak, apróbb s nagyobb fiúkkal. Talán valamennyi falusi úr és asszonyság Pestre szándékozik költözni? Isten mentsen, hiszen akkor a háziurak oly magasra emelnék a házbért, hogy mindnyájan házat venni kényszerülnénk, ha szerencsétlen erszényüinktől ily iszonyú merény kitelnék, vagy legalább is csőd alá jutnánk, ha böcsületes ember is tudna oly nagy adósságokat csinálni, hogy utóbb felét sem bírná visszafizetni. Tehát miért olvassák ezen hirdetményeket?

Az iskolai év most veszi kezdetét s így itt van ideje, hogy azon ifjak, kik a falusi és kisvárosi tudás szerény forrásait már tökéletesen kimerítették, most a nagyvárosi tudományok tengerét bocsássák lelköknek szomjas torkába. Mivel azonban e nemes szomj, bármily dicséretes is különben, az emberi testet nem bírja kielégíteni, igen természetes, hogy a szellemi eledel mellé anyagi táplálék is kívántatik, még pedig habár nem mindig illő minőségben, de legalább minden méltányos várakozásnak megfelelő mennyiségben, mert a foltot varrás tartja meg a nadrágon, a lelket pedig anyagi táplálék ragasztja a testhez, ha bizonyos német bölcsésznek hitelt szabad adnunk, ki e tárgyról egykor igen elhiresült nevezetes értekezést írt, vagy legalább írhatott volna.

De megérdemli talán a tárgy fontossága, hogy kissé körülményesebben szóljunk róla s mindenkiel tudathassuk; mikép jutnak anyagi táplálékhoz fiatal hazánkfiak Budapesten, miután azt már úgyis mindenki tudja, hogy miért nem hízhatnak meg szellemileg is oly mértékben, mint testileg.

Mindenek előtt tudnunk kell, vagy legalább lehet, mikép Pesten csak úgy, vagy talán még nagyobb kényelemmel létezik mindenféle vad, mint meztelen síkon, vagy bokros erdőben. Vannak suhogó röptű vagy léptű szalonkák, melyek rút hinárba csalogatják az embert, ha este szalonkázni barangol és nem bir még elég tapasztaltsággal; vannak arslánok, tigrisek, páviánok és sikoránok, melyek bömbölve bolyognak föl és le, keresve, kit fölfaljanak; vannak hajdani erdei jogaikban büszkélkedő medvék, miknek semmi mozdulásra nincs kedvök s azért semmi jónak sem tudnak örvideni és mindenesetre csak tunyán morognak; vannak lajhárok, melyek lábukat is röstellik fölemelni, habár a város legszebb helyét tartják is elfoglalva s unalmas tekintetökkel mindenkit boszantnak, ki az úri-utcán végig sétál; vannak rókák és rókánál rókábbak, melyek mindenütt gyanakodva szaglálódznak, ámbár épen ők terjesztik a legkiálthatatlanabb bűzt; vannak ordas farkasok, melyek erőtlen mérgőkben iszonyúan vonítanak; vannak nyulak, melyek gunyolódva ágaskodnak föl s fenyegetőzve hegyezik hosszú füleiket papirosra, de azonnal elfutnak, mihelyt férfi tekintetével találkoznak gyáván pislogó szemeik; vannak pizokban felnőtt patkányok, melyek mások nevét s becsületét titokban aláásni iparkodnak, hogy mindent magokhoz vonszolhassanak a bűzhödtt folyadékba, melyen kívül élni sem tudnának; s vannak nagy bölcseséggel puffaszkodó baglyok, melyek mérgesen huhognak a világosság ellen, mivel gyöngé szemeik a napfényt nem bírják kiállani.

Ha már vad oly mennyiségben találtatik Pesten s illetőleg Budapesten, könnyen gondolhatni, hogy vadászokban sincs hiány, kik gyakran bakot lőnek ugyan, de azért mégsem akarnak

hasábozott puskájoktól megválni, mivel a lőpénz igen jövedelmes. Így vannak hírvadászok, kik rejlő bokorból iparkodnak mások jó hírnevét agyon bicskázni, vagyis lepuskázni, minthogy magok sem bírnak efféléhez jutni; vannak pénzvadászok, kik magát a megtestesült lehetlenséget is tönkre teszik és gyakran még a hatvan éves uzsorást is megcsalják; vannak szívadászok, kik iszonyú pusztításokat vihetnek véghez, ha - ezüst golyókkal töltik meg fegyvereiket; vannak tudós czimet hajhászó vadászok, kik azt hiszik, hogy tudós parókáikkal hosszú füleiket eltakarhatják; vannak ebédvadászok, kik úgy vélekednek, hogy mivel nekik soha ki nem elégíthető jó gyomruk van, mások is elég jó vasgyomorral bírnak ízetlen társaságuk eltűrésére, vannak - de patvar vigye a sok veszélyes és szemtelen vadászt, én csak a legjámborabb vadászokról kívánok ezúttal szólni, kik csupán ártalmatlan fojtással lődöznek és tilosba épen nem mennek.

És ezek az úgynevezett kosztosvadászok, kik október elsején üzik mesterségöket, midőn tudniillik falusi ifjak fővárosunkba és az erdei szalonkák a budai hegyekbe érkeznek.

Ki ne tudná, hogy Budapesten sok ember ugyancsak panaszkodik a magyar ifjuság ellen és úton útfélen legkíméletlenebb kifakadásokkal tetézi a haza reményeit. Ámde a tapasztalt kereskedők ezt mondják: a ki ócsárol, az vásárol. Így van ez a panaszkodóknál is. Alig közelít az iskolai év kezdete s azonnal rendes hajtóvadászatot tartanak a magyar ifjúságra; de koránsem pusztítási szándékból ám, hanem csupán azon félreismerhetlen nemes vágytól ösztönözve, hogy őket minél nagyobb számmal saját édes családjuk kedves tagjaivá tehessék, természetesen jó pénzért, mert hiszen a szent koporsót sem őrizték ingyen, a mint mondani szokták.

Szeptember vége felé nagy tisztogatás van az ily vadászok szállásán s a családfőnek annyi lótása-futása, hogy isten a megmondhatója!

Egyébiránt a kosztosvadászokat négy osztályba sorozhatni, miket ezennel röviden és mégis lehetőleg jellemzetesen leírni iparkodom.

Az első osztálybeliek nagyban üzik a vadászatot, számos kényelmesen butorozott szobát tartanak és minden hirlapokban többször egymásután jelentik, hogy nálok «jó házból» származó ifjak mindennel ellátnak s hogy a családban a társalgási nyelv «franczia». Hogy az effélén azután kapva-kapnak a vidéki pénzes szülék, az nagyon természetes, mert így biztosan remélhetik, hogy fiaik egy kissé megfrancziásodnak s egy kissé elnémetesednek, következésképp idővel hatalmas támaszai lehetnek a magyar hazának. Ezen vadászok rendesen oly jól bírják magokat, hogy gyalog emberrel szóba sem igen állanak.

Az anyatermeszet szabályai szerint az első osztályt nyomban nem a harmadik, hanem második osztály követi. Ennek vadászaik már csak czédulát függesztenek a házkapura, melyben jelentik, hogy nálok becsületes ifjak minden szükségessel ellátnak. Itt nem uralkodik ugyan a franczia nyelv, hanem a házi kisasszonyok igen szépen zongoráznak, minélfogva az ifjak szép haladást tehetnek a zongorázásban, sőt énekelhetnek is, ha kedvöket nagyobb mértékben kimutatni kívánják. Itt gyakran igen gyöngéd viszonyok fejlenek ki, miknek többnyire házasság lehetne illő vége, ha a szülék úgy akarnák járni, mikép szeretett fiaik fűjják.

A harmadik osztálybeli kosztosvadászok már sokkal szerényebbek a főnebbieknél és sem írásban, sem nyomtatásban nem mernek bízni, hanem sorra járnak a vendégfogadókat és ott a bérszolgákkal «értekeznek». Ezen értekezés kevés szóból és annál több ígéretből áll. A kosztosvadászok ezen faja minden száz forinttól, melyet az ifjú fizetni fog, rendesen két forintot fizet a bérszolgának, vagy hajhásznak s így bötüértelem szerint drága pénzen veszi meg a magyar ifjakat, kik ellen oly igazságtalanul zugolódni szoktak. Itt már ritkán van ugyan zongora és házi kisasszony, de kárpótlásul az étel valamicskével rosszabb, mint az előbbi két helyen, ámbár a csinos háziasszonyka mindent elkövet, hogy kosztosai meg legyenek elégedve.

Végén csattan az ostor, - most jó a negyedik osztály. Az ebbe tartozó kosztosvadász nem akar hirdetésre, bérszolgára vagy hajhászra költeni, hanem mivel különben is nagy barátja a mozgásnak, szépen kísétál szeptember utolsó napjaiban a kerepesi, üllői, vagy soroksári sorompó elébe s ott kimondhatlan kandisággal jártatja végig szemeit az országuton.

Minden emelkedő porfelhő, ha tudniillik poros, és nem sáros az országút, reményszikrát gyújt szívében s úgy látszik, hogy valakire várakozik. Valóban úgy van. Most poros hintó érkezik, melynek nagy bakkosara úgy meg van rakva ládákkal és ágyneművel, hogy a négy igásló alig bírja terhét; a lobogós ingű kocsis pedig nem igen akarja a szegény párákat nógatni, hogy magokat kissé kifúhassák s a városban, az uraság böcsületére, úgy tethessék magokat, mintha bizony ügetni is tudnának, ha attól nem tartanának, hogy a rázós kövezet kárt tesz majd az uraságban, vagy ócska hintájában. A hintóban vaskos úr ül, öblös pipából terjedelmes füstoszlopokat eregetve s mellette és előtte négy reményteljes ifjú, kiket Pesten óhajt iskoláztatni, hogy nemcsak tudományokban, hanem műveltségben is ugyancsak gyarapodjanak. Az ifjak kissé soványak, mert tanulás és növés derekasan meghúzta őket; azonban csak lélekben hízzék az ember s a test terjedelme azután nem nagy figyelmet érdemel; különben pedig a tekintetes cím utóbb úgyis meg fogja őket hizlalni, mire kedves édes atyjok élő például szolgálhat.

Alig pillantja meg a lelkes kosztosvadász e hintót, mely alkalmasint annak párja, melyen Ádám apánk a paradicsomból kiutazott s ezen ünnepélyes alkalom előtt hihetőleg számos éven át békésen bírt kizáró tulajdona volt az aprómarháknak, melyek födelén legalább a görény és menyét ellen meglehetősen biztosítva voltak, - azonnal tudja, hányat ütött az óra és ugyancsak célba veszi, mert négy szalonkát egy lövéssel leteríteni nem épen könnyű, de négy kosztost egy fészekből egyszerre elfoghatni, épen oly roppant szerencse, a minő csoda és valóságos ritkaság.

A kosztosvadász leveri a port kurtaszárú csizmáiról, vékony lábszáraihoz tapadt nadrágáról, sovány kucsmájáról s homlokát megtörli, vagy előbb homlokát s azután csizmáit törli meg, a mi tulajdonkép mindegy s azután száraz torkát köszörüli és a kocsisnak int, hogy állapodjék meg.

- Nem fizetek! - kiált mogorván a tekintetes úr, azt gondolván, hogy vámot akarnak tőle követelni, mivel épen a sorompó előtt vannak.

- Kérem alázatosan, - szól mély tisztelettel s kucsmáját igazgatva a megrettenést nem ismerő kosztosvadász, - nem vagyok én vámos, hanem nagy szolgálatot kívánnék a nagyságos úrnak tenni.

Erre a lovak megállapodnak, a gyeplő megrántása következtében-e, vagy magok jó szántukból, azt nem merem teljes bizonyossággal meghatározni, hogy irántok valamikép igazságtalan ne legyek.

- Mi baj hát? - kérdi a tekintetes apa kissé vontatva s leszáll, hogy tagjait legalább kissé kinyújtóztathassa, mely példáját a reménydús négy csemete is azonnal követi.

- Nemde iskolába méltóztatott a téns uracskákat hozni?

- Igen.

- Mind a négyet?

- Természetesen.

- Oh, úgy rendkívül örvendek, hogy szerencsém volt nagyságoddal «véletlenül» találkoznom itt a város előtt.

- Miért?

- Van-é már koszházuk a téns úrficskáknak, ha szabad kérdezni?
- Nincs.
- Ah, még egyszer rendkívül, sőt mondhatom, kimondhatlanul örvendek. Mondhatom, nagyságos uram, valóságos szerencse, hogy éppen velem méltóztatott találkozni.
- Miért?
- Mert városunkban igen sok furfangos ember van ám!
- Hallottam.
- A vendégfogadóknak csaknem erőszakkal fogdossák el a nemes úrfiakat a szemtelen kosztadók és mennyet földet ígérnek s azután a téns úrfiak vagy éhség, vagy gondatlanság miatt vesznek el.
- Ne beszéljen!
- Becsületemre mondom. Pedig bizony kár lenne a téns úrficskákért, kik iránt oly megfoghatatlan és kimagyarázhatatlan szeretetet érzek már ezen első látásra is, hogy örömet magamhoz venném őket, csakhogy valami bajnak ne legyenek kitétetve.
- Igazán?
- Becsületemre mondom. Feleségem úgy ápolná őket, mintha mind a négyet maga hozta volna a világra. Az iskolához nagyon közel lakunk, az Orczy kert szomszédságában, hol rendkívül tiszta levegőnk és jó vizünk van s gyermekünk nincs; fűtés, gyertya, mosás, kávé, jó ételek; szóval, oly jó dolguk lesz nálam a téns úrficskáknak, mintha Ábrahám kebelében ülnének.
- Hm, hát mit fizetnék a négyért?
- Csak nyolczszáz forintot.
- De nem ezüstben?
- Isten mentsen!
- Majd körülnézek hát az úrnál.
- Alázatosan köszönöm!

Erre az ügyes kosztosvadász azonnal a hintóba ül, hogy valamikép el ne szalaszsa a jó zsákmányt s még azon este mindent tisztába hoz a kedves tekintetes úrral.

Az ily koszházban a főnebbi kényelmek közül egy sem találtatik ugyan; de van sötét, nedves szoba, krajczáros gyertya két napra, négy étel három napra, hideg egész télre, és tisztátalanság egész esztendőre; az egész életre pedig azon nagybecsű tapasztalás, hogy nincs helyén az anyagi fukarkodás, midőn szellemi kincseket akarunk magunknak gyűjteni.

XXXV.

Csábító és boszuló.

Ez alatt kiérkezém Börgerné nyári szállásához, melyet még nem hagyott el, minthogy az őszi napok késő tavasznak is beillettek volna. Ez alkalommal is melegen sütének a nap sugarai, az égen egyetlen felhőcske sem vala látható s a fáknak még mindig szépen zöldelő lombzatát legparányibb szellő sem ingatá; szóval, minden oda mutatott, hogy nem dértől, hanem inkább égháborútól lehete tartani.

Mintegy tíz óra volt, midőn azon major kertsövényéhez értem, melyben Börgerné lakott. Mindenütt legnagyobb csönd uralkodék, mert a zöldben csupán divatból lakók már a városba költöztek, mivel nekik nem az idő, hanem a kalendáriom szokott parancsolni, mely pontosan kimutatja a napot, melyen zöldbe kell költözni, valamint azt is, melyen ismét vissza kell a városba térni, akár kedvező az idő, akár nem. Ez is a divatvilág egyéb bohóságai közé tartozik, melyek egyébiránt oly szigorúan tartatnak meg, mintha az élet boldogsága függne velők össze.

A ház kapujánál két nyergelt paripa állott a kapu oszlopához kötve, miből azt kelle következtetnem, hogy Börgernének látogatója van, mivel senki más nem lakott már a majorban. De ki lehete a látogató? Talán segédszerkesztő barátom? Oh, nem! Azok Magyarországon gyalog szoktak járni. Vagy talán Pándi Elek ügyvéd? Ezt sem hihetém, mert a fiatal ügyvédek nem igen kapnak annyi sárgát, hogy ily szép két pejt tarthatnának, még pedig inassal együtt. Vagy épen Dalmer? Ez más körülmények közt alkalmasint legvalóbbszínűnek látszott volna előttem; de azon jelenet után, melyet tegnap este Dongai grófnőnél játszottam el, nem bírák hinni, hogy utána oly rögtön már teljes kényelemmel úzhetné itt szokott mesterségét, mert teljes joggal vélém képzelhetni, hogy a távozás elhalasztása miatt most a szép özvegynél kellene lennie.

Végre is csak abban nyugvám meg, hogy hol szép lány van, ott imádók sem hiányzanak, s elhatározám, a vendég távozását bevárni, és csak azután szólni az anyával, s hatályosan figyelmeztetni őt azon veszélyre, mely egyetlen gyermekét környezi.

E közben lassan folytatám utamat a deszka kertkerítés hosszában, s épen a mezőre nyíló hátsó ajtóhoz közelíték, midőn belőlről beszéd hatott füleimbe, mely csakhamar egész figyelmemet magára voná, mert nagyon kell vala csatkoznom, ha én azokat nem ismerém, kiktől e hangok származtak.

Közelebb léptem, s szemeimet a deszkakerítés egy hasadéka alá illesztém, honnan mindent láthatni reméltem, mi a kertben történik; várakozásomban mindazonáltal csatkozám, mert csak hosszú szőlőlugast pillanthaték meg, mely hosszan nyult el a kerítés mellett, s még oly lombos volt, hogy tekintetem nem nyomulhatott belsejébe, mit még a kerítés mellett álló rudakhoz simuló komló is gátolt.

A lugasnak három nyílása volt, egyik közepén a ház felé, kettő pedig az ellenkező két végén, s ezen utóbbiak egyike épen a kert hátsó ajtaja mellett, melynek közelében én állottam, s a lugas ezen pontjából hangzott a beszéd, melynek, ha nagyon nem csatkozám, kívülem még más valaki is tanuja volt, mert a komló és lugas közt néhányszor mozgást véltem hallani, a nélkül azonban, hogy valamit láthattam volna, mert tekintetem csak oldalvást hathatott a lugas nyílása elébe, s ott semmi nem vala látható.

Minthogy szemeimet nem használhatám, legalább füleim által iparkodtam e rejtélyes jelenet tudomásához jutni, mert ösztönszerűleg érzém, mikép itt olyasmiket fogok hallani, mik által szerencsétlenséget háríthatok el, s ennél fogva a hallgatóság nem igen szép mesterségét ez uttal magamnak megengedhetni hittem, a nélkül hogy miatta pirulnom kellene.

Elhelyezkedésem után néhány pillanatig mély csönd uralkodék, s már azt kezdém hinni, hogy vagy minden tekintetben nagyon is későn érkeztem a képzelte szerencsétlenség elhárítására, vagy hogy a beszélők, közelítésem neszét meghallván, a lugas közép nyílásán a kertnek más távolabb részébe vonultak.

Már épen az ajtó kilincsére akarám tenni kezemet, hogy a kertbe lépjek s közelebből nyomozzam e váratlan kalandot, midőn az előbb hallott férfihang ismét megszólalt, epedve mondván:

- Ön hallgat?

Semmi válasz.

- Honnan e rendkívüli hidegség?

E kérdést mély sóhaj, s gyöngéd női hangon ejtett e szó követé:

- Hidegség!?

- Igen, mert mi másra magyarázhatnám e hallgatást?

- Ön engem gyötör.

- S önnél csak gyötrelmet okozhat a legforróbb szenvedély szózata?

- Nem gyötrelmem-é az, midőn az emberi érzés két legszentebbje ví egymással a gyöngé nő szívében?

- Én csak egy ily érzést ismerek, s az a - szerelem.

- És anyám?

- A női rendeltetés parancsolja, hogy a hölgy csak férjének s férjében éljen, s ezenkül más kötelességet ne ismerjen.

- Mily örömet adnék hitelt ön bátorító szavainak.

- Mindent tehetünk, mit akarunk.

- Nem, nem, lelkem titkos szózata azt sugja, hogy az, mire ön kényszeríteni akar, nem helyes, és hogy a szülék haragja nem hint virágokat gyermekeik életpályájokra. A szív küzd ugyan a szózat ellen, de legyőzni nem bírja.

- Ön engem soha nem szeretett.

- Már az maga is ellenkezőt tanúsít, hogy e nyilatkozat után sem tudok önre neheztelni. Én ifjúságom első szerelmét áldozám fel önnek, ön lángszavai kiégeték szívemből azon ifju képét, ki első szóla hozzám a szerelem édes hangján, melyet szívem akkor oly tisztán értett meg, mintha minden ige saját viszhangjából született volna. Elégedjék ön meg ezen áldozattal, mely lelkemet mindenkor terhelni fogja, s ne kívánja, hogy anyám szívét hálátlansággal sebesítsem.

- De mit tegyünk tehát?

- Tűrjünk.

- És meddig?

- Mig isten akarja.
- Szent érzelmed még ellenállhatatlanabbul lánczolja hozzád szívemet, de azért minden áron le kell előítéletedet küzdenem. Enyimnek kell lenned, habár ég s föld ellenem esküdt is. Nem akarom példádat követni, s áldozatokkal dicsekedni, miket emésztő szenvedélyemnek hoztam, ámbár tehetném, mert szemeid egyetlen pillantásaért életemet is legnagyobb kéjjel áldozhatnám föl.
- Oh, hiszen ez csekélység! A kedvesért meghalni, oly kék, melylyel semmi földi boldogság föl nem ér; de az erényt megsérteni, oly bűn, mely a legboldogítóbb szerelmi mámort is pokoli kinná változtatja. Ily áron nem lehet üdvet vásárlani!
- Hideg okoskodó!
- Nevezz bárminek, de ha valódi szeretsz, úgy meg kell vallanod, hogy csak így kell szólnom, és cselekednem, ha valódi szerelemre, mely becsülés nélkül nem lehet állandó, érdemes akarok lenni.
- De szólj tehát őszintén, mi gerjeszté föl ellenem anyádat? Hiszen ő eleinte szívesen látszott udvarlásomat fogadni.
- Ne kívánd ezt tőlem.
- Kérlek, kényszerítlek, szólj.
- Ám legyen. Szerencsétlen atyám fényűzés, szerencsétlen vállalatok, s leginkább egy szívtelen uzsorás ravaszsága által szép vagyontól megfosztatott. Beteges anyám a hajdani napok bőségét nem feledheti, s jövőmet fényesen kívánja biztosítani -
- Oh, hiszen én -
- Engedd folytatnom. Te fényesen léptél föl nálunk, s ez azonnal hajlandóvá tévé irántad anyámat; de a ki anyagi boldogságban hiszi az élet minden üdvét öszpontosulni, az szigorúan szokott számolni, s pusztá látszattal nem elégszik meg, hanem a legkielégítőbb meggyőződéshez folyamodik.
- Mily -
- Ne vádold anyámat, sok példa igazolja bánásmódját, habár a minden külső tekintetet mellőző szerelem nem bír is nézeteiben osztozni. Ő hazárdan tudakozódott irántad, mit hajdani kereskedési összeköttetései könnyűvé tettek -
- És?
- Arról vél meggyőződve lenni, hogy ott neved - egészen ismeretlen.
- Meglehet, mert pénzkölcsönökre soha nem szorultam.
- Jóságaid nevei szintoly ismeretleneknek nyilatkoztattak.
- Ez rágalom.
- Ő azt mondja, hogy levelezőiben tökéletesen bizhatik.
- Ugy tehát tévedésen alapulnak e hírek, s onnan származhatnak, mivel minden jószágimat eladám, a szép Magyarországon akarván letelepülni.
- De -
- Kétkedel?
- Oh, nem! De nehezemre esik tovább szólanom, mert -

- Szólj, ha szeretsz, szólj, mindent, érted: mindent tudnom kell.
- Anyám itt helyben is tudakozódott utánad, és -
- Hogyan?
- Azt hallá, hogy időd nem csekély részét - játékasztal mellett töltöd el.
- Uram istenem, hiszen ki tartana finom s valódi gavallérnak, ha azt nem tenném!
- Anyám a játéktól nagyon irtózik.
- De ugyan hová tegyem pénzemet?
- Vannak jótékony intézetek, közhasznú vállalatok, és -
- Még azokra is jut, de e mellett rangomról sem szabad megfeledkeznem.
- Szóval, anyám nincs veled megelégedve, és gyanuval viseltetik irántad.
- Minő gyanuval?
- De én nem hiszem.
- Szólj világosan.
- Ő téged - kalandornak tart.
- Valóban?
- Igen.
- És ez okozza ellenkezését?
- Csupán ez.
- Jól van. Lenke, lelked üdvére kényszerítlek, s mindenre, mit szentnek tartasz, szólj: szeretsz engem, őszintén és erősen?
- Szívem mélyéből.
- Tehát halld utolsó szavamat.
- Istenért, mit akarsz?
- Figyelj. Ügyes csaló a legvalóbb vád alól is többnyire ki tud bújni; de a becsületes, őszinte ember ritkán bírja az alaptalan gyanu mérges fulánkját kihuzni, mert ezt előítélet szokta az emberek gyarló szívébe ültetni, s előítéletek ellen magok az istenek is hiába küzdenek. Nekem sem lehet tehát alapos reményem, hogy elfogult anyádat meggyökerezett véleményéből kiforgathatom, s azért előbbi tanácsomat ismételnem kell. Ügyeimet még ma rendbe szedem, s holnap éjjel Pestet titkon elhagyjuk.
- Nem, mindent, de ezt nem!
- A legközelebb városban nőmmé leszel, s anyád a megtörtétekben örömet nyugvandik meg, főképp miután rövid idő alatt meg fog győződhetni, hogy sértő gyanuja alaptalan volt.
- Nem, nem, gondolj mást; ezt nem tehetem, mert e merény életébe kerülhetne szegény elgyöngült édes anyámnak.
- Jól van, tehát légy visszavonhatatlanul enyim, s anyád nem fog többé ellenkezhetni.
- Oh, istenem, hiszen vétek árán nem szabad életüdvét vásárlani.
- Ah, Lenke, te gyermek vagy, s a gyermeket akarata ellen is kényszeríteni kell boldogságára. Enyémmé kell lenned minden áron.

- Nem - nem - oh - istenem! -

Szivem erősen dobogott, s ismét az ajtóhoz akarék ugrani; de akkor robogást hallék a komló mögött, s szemeim a lugas szélső nyílása előtt - Pándy Eleket pillanták meg, ki dörgő hangon kiálta:

- Csábító gazember!

- Hah, nyomorult! - ordítá az, kihez e megszólítás intézve vala, és a lugasból kirohant.

- Ismétlem: csábító gazember!

- Gyalázatos utonálló, hol találkozunk?

- A városerdő végén.

- Mikor?

- Holnap reggel nyolcz órakor.

- Ott leszek.

- Elvárlak. Kisasszony, szerencsém lesz önt édes anyjához kísérem; örvendek, hogy a véletlenség megengedé önt kiszabadítnom.

- De hallgatni fogsz!?

- Mindenesetre.

Elek elvezeté a roskadozó Lenkét, s - Dalmer báró dühösen rohant ki előttök a kertből. Álmélkodásomból magamhoz térvén, utána akarék iramodni, s erősen rázám a kert ajtaját, de az be volt zárva, s így a kerítés hosszában kelle a ház kapujához sietnem; mire azonban oda érkeztem, akkor már csak a porfelhőt láthatám, melyet Dalmer és lovászának sebesen vágató lovai okoztak. A gaz kalandor tehát ismét kisiklott kezeim közül.

XXXVI.

Föltámadt halott.

Néhány pillanatig határozatlanul tekinték a veszélyes csábító után. Utána siessek é, vagy a házba menjek? Ez volt az első kérdés, melyet magam elébe tűzék; első részére azonnal nemmel kelle válaszolnom, mert a gyors lovakat semmi esetre sem érhetém el; a másokra nézve azonban kissé hosszabban tusakodtam magammal, míg határozathoz jutottam. Eleinte azt gondolám, hogy nem ártand Börgernével szólnom; de csakhamar meggyőződém, hogy ez nem igen sürgetős, részint mivel gyanuja minden veszélyes lépés ellen biztosítja őt, részint pedig, mivel föllépésem vigyázóbbá tehetendé Dalmert, s így könnyebben kijátszhatja ellene intézendő rendszabályaimat. Ugyanez okból Pándyval sem kívántam most találkozni, kinek mostani ingerültsége könnyen mindent elronthatott volna, ha vele körülményesen szóba bocsátkozom. Csak abban állapodám tehát meg, hogy a párbajt annak idejében a helyszínén meg fogom gátolni, hol egyszersmind Dalmert hatalmamba keríthetem, a nélkül, hogy zajt kellene ütnöm, mi mindenesetre csak az ő ügyét mozdíthatná elő, ha nem bírnék elegendő bizonyítékokkal föllépni; mert ki sokáig bitorlotta az előbbkelő társaságokba vegyülhetést, azt rendesen annyi kimélet óalmazza, hogy csak nehezen férhetni hozzá megsemmítési szándokkal. Pándy megjelenését ezen elhatározó pillanatban épen nem csodálám, mert jól jegyzé meg segédszerkesztő barátom, hogy legjobb ör a féltékeny szerelmes. Ő bizonyosan figyelemmel kíséré Dalmer minden lépését, melyet Lenke körül tön, s így e találkozásról is könnyen tudomást szerezhet magának.

Átlátván e szerint, mikép ez uttal itt nincs mit tennem, csöndesen visszaballagék a városba, s mindenek előtt a segédszerkesztőt akarám fölkeresni, hogy vele az események ezen újabb fordulatáról tanácskozhassam, mit már csak azért is szükségesnek tarték, mivel jól tudám, hogy Pándy, mint legbensőbb barátja, bizonyosan szólni fog vele mai kalandjáról.

Utam a városerdőcske elején álló csinos polgári lövészház előtt vezetvén el, ennek czélszerű elhelyezése eszembe juttatá a budai lövészház szerencsétlen helyzetét, vagyis inkább fekvését, épen a polgári kórház szomszédságában, melynek betegeit talán szenvedéseik sem gyötrik jobban, mint a gyakori lödözések, melyek oly közelről durrognak füleikbe, mintha magok is tetteleges részt vennének ezen különben meglehetősen lovagias mulatságban. Egyébiránt valamint minden ügynek két, azaz jó és rossz oldala van, ugy e fonákságot is bizonyosan alapos okokkal tudná a jóra való ügyvéd menteni; én legalább így hiszem a kérdéses lövészház sajátos elhelyezését jóra magyarázhatni. Köztudomásu, mikép gyarló századunkban az anyagi élvezetet és mulatozást mindenek fölött hajhásszák az emberek, hogy iszonyu nagy szellemi és közjóra törekvő fáradozásaikért magoknak némi nagyon is illő és igazságos kárpótlást szerezhessenek. Azt is tudjuk azonban mindnyájan, mikép a nevezett városban, emberi emlékezet óta közös a panasz, hogy az ottani élet nemcsak szerfölött csöndes, hanem egyszersmind meglehetősen unalmas, elannyira, hogy a fűnek növést is hallhatná az ember fényes nappal, ha a harangok zúgása, és targonczások s bérkocsisok kedélyes szóváltásai az ünnepélyes csöndet néha jótékonyan meg nem háborítanák. A kedvtöltés ilyen pangó állása a lakosságnak természetesen mindig szerfölött visszatetszett s egyáltalában nem volt kedvére; mivel azonban egész nagyszámu lakosság kedvét, szerénység szűk korlátai közt is, magosra lobbantani oly erős dolog, hogy ily óriási munka alatt bizonyosan a legjobb kedvű, s még jobb szellemű polgárok erős vállalai is megrokkannának, tehát legalább az határozottat már jó idő előtt, hogy e tekintetben a szegény betegek, vagy betegszegények szomorú sorsát hatályosan enyhíteni kell, mivel a szenvedő emberiség mindenesetre nagyobb tekintetet és figyelmet érdemel, mint a nem szenvedő. Sőt mi több, ezen üdvös határozat nemcsak szokás szerint

papírra tétetett, hanem kivételkép, és ellenére a százados szokásnak, még valósággal fogantatott is. Ennélfogva a kórház mellé lövészház építtetett, s most nappal lödözések, éjjel pedig vig dalok és harsogó áldomások mulattatják a boldog betegeket, kik e szerint nem kénytelenek többé fájdalmaikon kívül még bosszantó unalommal is viaskodni. Ime, nemcsak a botnak, hanem minden fonákságnak is két vége van.

Tovább akarám még gondolatimat ezen nem annyira mulattató, mint érdekes tárgy fölött folytatni, midőn rögtön e kiáltás szakítja meg gondolatim fonalát:

- Nagyságos uram, kérem, alázatosan, csak egyetlen szóra.

Föltekinték, s egy vastag asszonyt pillanték meg magam előtt, ki csipőjére tevé húsos ökleit, hogy lélekzetvételét valamennyire könnyíthesse.

Nagy szemeit rám mereszté, s meghitten kérdé, száját mosolyra huzván:

- Nem ismer már, nagyságos uram?

Hangja és termete azonnal eszembe juttaták, hogy ez azon derék asszonyság, ki csecsemőket tart kosztban, s kinél Eszter vagy Beattini grófnő kis fiát láttam.

- Dehogyan nem! - felelém tehát, s szemeimet kérdőleg függesztém a nagy hústömegre, mely annyira terjedt már, hogy alig fért meg fényes bőrében; valóban, a természet remekelt, midőn ezen egyéneken bizonyítá, hogy mennyire lehet az emberbőrt kiterjeszteni.

Az asszony ismét megszólalt:

- Egy kis ujságot tudok.

- Halljuk hát.

- Méltóztatik még emlékezni nálam tett látogatására?

- Igen.

- Most is vannak ám kis kosztosaim, még pedig fölös számmal.

- Isten legyen irgalmas árva lelkeknek, sorsukat nem irigylem.

- Eh, kis gyermeknek minden jó, mert jobbat úgy sem próbált még, aztán sok helyen bizony oly jól sem bánnak velők, mint én.

- Meglehet, de ehhez semmi közöm; ön ujságot említett.

- Igen ám, hát emlékszik-e még nagyságos uram, a kis zsidó fiúra, kit nálam látni méltóztatott?

- Igen.

- Legjobb kosztosomra?

- Igen.

- Kit elvittek tőlem?

- Igen, igen.

- Nyomába jöttem.

- Valóban?

- Olyan igaz, mint hogy tulajdon lábaimon állok itt.

- És hol?

- Nem messze innen, a holló-utczában.

- Bizonyosan tudja ezt?
 - Oly bizonyosan, valamint azt, hogy bizonyosan a világ végén sem lesz oly jó dolga a kis porontynak, mint nálam.
 - És kinél van?
 - Szegény özvegyasszonynál.
 - A ház száma?
 - Azt nem tudom.
 - Vezessen engem tüstént oda.
 - Az nem szükséges, csak tessék a holló-utca baloldali szögletébe menni, s a kapu alatt az első egyetlen ajtót benyitni.
 - Köszönöm.
 - Szívesen.
 - De még egyet.
 - Méltóztassék.
 - Saját szemeivel látta ön a gyermeket?
 - Nemcsak a gyermeket, hanem magát az anyját is.
 - Hogyan?
 - Igen ám.
 - Hiszen az meghalt.
 - Bajosan hiszem, mert a kísértetek csak éjjelkor szoktak barangolni; én pedig éppen most fényes nappal láttam azon szép asszonyt, ki nálam a kis Mórictól gyakran meglátogatta.
 - És hol látta ön?
 - Hát a gyermeknél. Foltosni való apró ruhát vittem azon özvegyasszonyhoz, mert én már nem látom az apró öltéseket, s ott láttam az anyát gyermekével együtt.
 - Nem ismerte önt meg?
 - Nem, mert csak fiával játszottam, én pedig hamar odébb állottam, nehogy talán valamikép visszakívánja az előre lefizetett koszt pénzt.
 - Még egyszer köszönöm a tudósítást.
 - Szívesen.
 - Ha valónak találom e hírt, meg fogom hálálni.
 - Oh, hiszen nem azért mondtam, hanem mivel nagyságod érdeklődött a kis fiú iránt viseltetni, s mivel éppen véletlenül találkoztunk, tehát -
- Utolsó szavait már nem hallám, mert lehető gyorsasággal sieték a megnevezett ház felé, remélvén, hogy talán még ott lelhetem azon asszonyt, kit a ház mintapéldánya Eszternek vélt.
- Alig hihetém ez állítás valóságát, és inkább azt hívtam, hogy vagy a személyben csalatkozott, vagy hogy nem Eszter volt az, ki nála és most az özvegnél a kis fiút meglátogatta, mert Eszter halálában még nem mertem kételkedni, minthogy az orvos tulajdon szemeim láttára

írta meg a halotti bizonyítványt, és ugyan ki merészelhetné ezen urak csálhatatlanságát kétségbe vonni?!

Sieték tehát mielőbb célhoz jutni, hogy bizonyosságot szerezhessenek magamnak, mert ha Eszter csakugyan élne, úgy frigyest nyerhetnék talán benne azon kalandor ellen, ki már annyi nőszívet tiprott el, hogy méltán a nőktől lehetne büntetését elnyernie.

A holló-utczát könnyen föllelém, mert alig van Pestnek oly zuga, melyben többször megfordultam volna, s a sarokházat sem lehetne elhibáznom, melynek kapuja alatt egyetlen ajtó nyílt. Bizonyosan ez azon hely, hová utasítatám, gondolám, s az ajtót kopogtatás nélkül nyitám meg, hogy a benlevőket annál készületlenebbül lephessem meg.

Csöndesen beléptem, szemeimet hirtelen végig jártatám a parányi szobában, de várakozásomban szerfölött csalatkozám: az egész szegényes, de példás tisztaságú szobában csak egyszerű öltözetű középkori asszonyt láték, ablak előtti kis asztalnál ülve, és szorgalmasan varrogatva.

Alkalmasint csalatkozám, gondolám első perczben, de néhány darab gyermekjáték, s tiszta ágyacska legalább ismét megerősítének némileg abban, hogy talán mégis jó helyen járok. Már tudakozódásra akarám megnyitni ajkaimat, midőn hirtelen eszembe villant, hogy az asszonynak parancsa lehet, minden nyomozást szárazon visszautasítani, s azért cselhez folyamodást határoztam, mely mellett épen semmit nem kockáztattam és csodálkozást szinlelve szólék:

- Elment már?

Az asszony végig mért szemeivel, s kérdésemet ekkép viszonzá:

- Kicsoda?

- Hugom.

- Huga?

- Igen, a kis Móriczczal.

- Bocsánat, - szóla most kissé nyájasabban az asszony, - de nem volt még szerencsém önt látnom, és azért -

- Ah, értem, legyen ön nyugodt, hugomnak nincs előttem titka; csak tegnap érkezém Pestre, s ő megígéré, hogy ma meg fogja nekem mutatni fiacskáját.

- Fiát?

- Igen, a kis Móriczot.

- Lám, ezt előttem titkolá.

- Hogyan?

- Nekem azt mondá, hogy nővérenek fia a kis Móricz.

- Úgy? Reménylem, - tevém hozzá ravaszul, - hogy ön nem fog bizalmammal visszaélni.

- Oh, kérem, a világért sem!

- De ez megfoghatlan! Hugom engem ide rendelt, s nem várt be. Ugyan hová ment?

- Csak azt mondá, hogy sétálni viszi a kis fiút kocsin, és délután pontban három órákor ismét visszahozza.

- Ah, hiszen úgy jól van! bizonyosan szállásomra vitte, s ott kívánt engem meglepni, hogy háborítás nélkül cseveghessünk, mert már több év óta nem láttuk egymást, s ő azóta sokat szenvedett. Sietek hozzá, ajánlom magamat.

- Alázatos szolgálója!

- Aztán el ne árulja ön magát előtte, hogy szerencsétlen titkát tudja.

- Isten mentsen!

Ezzel a szobát s házat elhagyám, s utamat gondolatokba mélyedten folytatám a belváros felé, mert annak hallása, hogy nem a kis Móricz anyja, hanem ennek nővére volt az, kit a vastag kosztadóné látott, ismét megerősíte azon véleményemben, hogy Eszter csakugyan meghalt, s e szerint nem föltámadt halottal kellett volna találkoznom. Egyébiránt erősen elhatározám, hogy délutáni három órakor mindenesetre szólni fogok vele.

XXXVII.

Két Terka és egy liba.

Ily okoskodásokkal tépelődve, gyorsan haladék előre, s épen tizenkettőt kongott a gellérthegyi harang, midőn a kétszerecsen-utczai fürdő elébe érkezém, hol nagy népcsoportozatot láték tolongani a közel sütőbolt előtt, mi mindenesetre rendkívül nagy jelentőségű lehetett, mivel ilyenkor a szegényebb sorsú emberek vagy legkellemesb munkájokat, tudniillik az ebédlést végzik, vagy pedig alusznak, hogy legalább mindenféle jó eledelekről álmodhassanak, s ki nem tudja, hogy az evés és alvás nemes gyakorlatában nem igen hagyja magát a magyar háborgattatni.

Én is kíváncsian a csoportba vegyültem tehát, miután hátulsó zsebemből kendőmet kivonám és kalapomba rejtém, s kabátomat jól összegombolám, hogy valakinek eszébe ne juthasson megtudni akarni, hogy ugyan jól jár-e óráim?

Eleinte zavart lármánál egyebet nem hallék, mintha német daljátékban lettem volna, melynek gondolatárvaságát zavart és zajos futásokkal törekszik elrejteni a szerencsétlen szerző. Utóbb a nagy zajból kis síp és nagy brúgó hangja kezdé kissé érthetővé lenni, melyek azonban oly válogatott kifejezésekben hallaták magokat, hogy csak liba és pénz sűrű említését merem följegyezni, a többit pedig keresztyénség sűrű fátyolával takarom el.

E két szóból azonban teljességgel nem bírám az iszonyú történet fonalát összegombolyítani, ámbár mind a kettő igen jól illett össze, miután mindnyájan jól tudjuk, hogy a tollas libát pénzért vesszük s mégis szeretjük, a tollatlan és viganós libát ellenben csak úgy vesszük el, ha neki van pénze, és még akkor sem szeretjük. Minőről volt itt a kettő közül tulajdonkép szó, azt sokáig nem határozhatám meg, mert nem könnyen találhattam emberre, kitől e bonyolódott esemény megfajtását alaposan remélhettem volna.

Mellettem száraz targonczás állott, izzadtságtól nedves ingben, száraz kenyér mellett fonnyadt augsburgi kolbászt rágva; ehhez nem akarék folyamodni, mert az augsburgit soha nem szenvedhettem. Túlsó oldalon egy víztől csepegő vastag vizesasszony rázta vörös ökleit, s három lépésnyi körben oly irtózatossá pálinkagőzt terjesztett, hogy égő szivaromat azonnal elvetém, mert féltem, hogy a szeszes légkör meg fog tőle gyuladni; két koldus pedig oly gyanusan vonogatá vállát, mintha nagy háborgattatásnak lett volna kitétetve, ezektől tehát igen tiszteletteljes távolban kelle magamat tartanom. Néhány mosdatlan suhancz is állott még közelemben, de ezeknek szemei is majd átmetszék valamennyi zsebemet, következképp igen tanácsos vala tőlök lehetőségig őrizkednem. Végre néhány meglehetősen tiszta nőcselédet pillanték meg, kik hosszú pléheken kalácsot, rétest, halat, malaczt és egyéb mindenféle sülteket tartottak, s oly nyugodtan mutaták fehér fogaikat, mintha gazdáik egyáltalában nem bánnák, hogy meleg sült helyett majd hideg összeporosodott eledelt fognak kapni. Ezek közé iparkodtam tehát nyomulni, tudván, hogy a természet ezen titokteljes lényei igen közlékenyek szoktak lenni; eleinte azonban mégsem feleltek meg várakozásomnak, mert nagyon is félénkül viselték magokat, mintha még soha nem beszéltek volna szakállas férfival; utóbb pedig oly versenyző bátorság által tüntették ki magokat, hogy bizonyosan nem bírnának szavaikon eligazulni nyájas olvasóim, ha hű közlésökre határoznom magamat. Legyen tehát szabad saját szavaimmal előadnom az egész érdekes történetet.

Budapest boldog s boldogtalan lakosira Terézia napja virradt föl, s a névnapüdvözlők ugyancsak izzadtak, mert annyi a sok szép Riza, Rézi, Tézi, Terka, Tercsi, Teréz, Trézsi, és Terézia Budapesten, hogy egy kis nőtelen armádiát azonnal papucs alá lehetne általok juttatni.

Épen nem csodálhatni tehát, hogy a Terézia város egyik parányi viskójának legkisebb hátulsó szobájában is két asszonyi lény lakott, kik a keresztségben e díszes nevet nyerek sajátul, mert e tekintetben bizony rólunk nélkülünk szoktak határozni, akár van az utóbb kedvünkre, akár nincs. E két asszonyi lény megette ugyan már kenyérének jobb részét, de azért mégis Terkának szerette magát neveztetni, ámbár bizony már a Trézsi is rágalom nélkül rájuk fért volna. Az epegörcs kiragadá szerető karjaik közül imádott férjeiket, s azóta testvéri barátságban éltek együtt, mert a nagy veszteség mindig közelebb hozza egymáshoz az embereket, mint a nagy nyereség vagy szerencse. Hogy azonban férjük halála után is legyen valakiök, kivel gyöngéd vonzalmukat éreztethessék, tehát egy gyepen felnőtt tíz éves hajdani libapásztornét tartottak, kit közösen vertek, akarám mondani - fizettek. Egyébiránt mindketten igen hasznos tagjai valának az emberi társaságnak, mert a mosás nagyhasznú művészetét gyakorolták, még pedig igen előkelő házaknál, s így igen természetes, hogy mindig ugyancsak volt mit mosniok!

Mások szennyessége és saját szorgalmuk oly kellemes helyzetbe tévék őket, hogy igen édes megnyugovással tekinthetének azon nagy nap elébe, mely az ő névnapjuk vala; mert tudni kell, hogy a szegény embernek is csak oly névnapja van, mint bárki másnak! Reggel fölültek ágyokban, egymást nyájasan fölköszönték, és a kis szolgálót békés egyetértésben meglehetősen eldöngették, hogy a mai ünnepélyes napot semmi ostobaság által meg ne zavarja, s ne mutasson szokás szerint duzmadt arcot, hanem ugyancsak jó kedvű legyen, mit a kis cseléd oly örömmel fogadott, mintha húsz libát vitt volna el szemeláttára a kánya. Ezen kedélyes műtétel után fészülködéshez fogtak, mely munka közt ily párbeszédre nyíltak meg ajkaik:

- Hát névnapunk van ám ma, Terka!

- Az ám, Terka.

- Te boglyas!

- Tessék.

- Hozz egy garas ára ánizsost.

- Nekem dancigert.

- Megállj csak, hozz inkább két garas árát, hiszen nem romlik meg, ha holnapra marad is.

- Nekem is, aztán úgyis minden esztendőben csak egyszer van az embernek névnapja.

- Ki tudja, megérjük-e jövő esztendőre.

- Biz igaz ám.

- Aztán kinek fukarkodjunk!

- Igaz bizony, csak egyszer él az ember.

- És akkor is csak úgy isten irgalmából.

- Kivált ha minden uraság okos, s minden mosóné bolond volna.

- Úgy ugyancsak fölkopnék állunk.

- Meghiszem azt!

- Mégis csak nagy szerencse ránk nézve, hogy az uraságok úgy nevelik kisasszonyaikat, hogy semmivel nem gondolnak, midőn férjhez mennek.

- Csak a cselédekkel ne kellene osztoznunk.

- Hja, juttatnunk is kell, ha azt akarjuk, hogy maradjon.

- De hát ugyan mihez fogunk ma?

- Már én megünneplem e napot.
- Magam is azt gondoltam.
- Hát mit süssünk?
- Káposztásrétest.
- Jó lesz biz az.
- Mindegyikünk két huszast ad hozzá, és akkorát süthetünk, hogy az ajtón is alig fog beférni, és még holnap is rájárhatunk.
- Úgy ám.
- Én majd a tésztáját gyúrom meg.
- Én a káposztát vagdalom össze.
- A boglyas pedig sütni viszi.
- Úgy lesz.

Ah, nemde, ily szép egyetértés, a gondolatok ezen öszhangzó találkozása csak a boldog egyszerűség szende hajlékában trónol, melynek küszöbét nagyravágás, ármány és vetélyvág nem léphetik keresztül!

De csöndesülj le, érzékeny résztvevő szív, és engedd nyugodt öntudattal elsorolnom a névnap-i ünnepély nagyszerű eseményeit.

A káposztásrétes-szörny szerencsésen elkészült, s akár hátulsó kocsikeréknek is beillheték, ha kovács akad, ki meg bírta volna vasalni. A kis boglyas annak idejében el is vitte a sütőhöz, és érzékenyen lelkére kötötte, hogy meg ne égesse, de nyersen se hagyja, mert mind a kettőért neki kellene lakolnia. És a sütő csakugyan vigyázott, s a remekmű oly remekül készült el, hogy bármely asztalon is pirulás nélkül foglalhatott volna helyet. Azonban, mi a csillagok fölött határoztatik, az ellen a csillagok alatt nagyon keveset lehet tenni. A kis boglyas oly sikátoron kényszerült keresztül menni nagy terhével, melyet zöld mocsár borított, mikép azt több helyen mindenkor láthatni, kivevén a kemény teli időt, midőn kisebb utcáink ezen veszélyes sebeit is beheggeszti a jótékony fagy. Szemközt bérkocsis robogott elébe, ki kocsijának felével a száraz gyalogútat foglalá el, hogy kevésb tisztogatni valója legyen. A kis boglyas tehát csak a lovak patkói és mocsár közt választhatott, mert azt falusi tapasztalatlansága daczára is tudta már, hogy az arslánias szellemű bérkocsisok három élet kedvéért sem térnek ki kerékvágásukból. Bátran a mocsárba ugrott tehát, de nagy erőlködése miatt lába megcsúszott, s előbb a rétes zuhant a sárba, azután pedig ő a rétesre. Ő maga egy tagját sem törte ugyan el, de a rétes egészen össze volt roncsolva, s minden részecskéje vastagon sárral borítva. Szegény kis boglyas tudta ugyan, hogy mi várakozik rá otthon, de azért mégis gyorsan haza siette, mert a bizonytalanság még a legkeményebb valónál is rosszabb. Hogy megérkezte után igen érzékeny házijelenet fejlett ki a névnaposok kis szobájában, azt nem is szükség említenem, s azért egyenesen csak az események további elsorolásához fogok.

- Mit tegyünk most? - szóla rövid pihenés után az egyik névnapos.
- Egyet gondoltam, - vizonzá a másik, miután a kis cseléd hátára ráadásul még egyet kollantott.
- Hát mit?
- Mult pénteken Márton ludat vettünk közös költségen, süttessük meg, hiszen vehetünk még helyette mást.

- Igen, de hiszen olyan sovány még, mintha mindig káplán konyháján élt volna.
- De hát mit tegyünk?
- Legyen, nem bánom.

És úgy lőn. A liba sarúit lehúzzák, ketté vágák hosszában, hogy két darabban annál hamarabb megsülhessen. Ezt azonban már nem bízták a kis boglyasra, hanem az egyik névnapos maga ment a sütőhöz, onnan pedig egy ismerősének látogatására sietett, hol szokás szerint annyi mondani és panaszkodni valója volt, hogy a szerencsétlen liba már ki is hült a sütő nagy asztalán, mire érte visszaérkezett. Most azonban iszonyú vita támadott, mert a libának egyik fele nyom nélkül eltűnt. Valamely betyár lopta-e el az asztalról, vagy gonosz szellemek ragadták el, - ki tudná azt voltaképpen meghatározni? Czivakodás közben a boldogtalan mosóné oly tüzesen szeldelte karjaival a levegőt, hogy a pléhet leüté az asztalról, mire az éhes házi komondor a libának másik felével azonnal eltűnt, mintha szinpadi sülyeszték alá hullott volna. Ekkor természetesen irtózatosságtól támadott, s e pillanatban érkeztem a vész borzasztó színhelyére, hol egyszerre két névnapos fosztatott meg ünnepélyes gyomorörömtől a konok sors által.

Keblemet oly kimondhatlan elérékenyülés szorította össze e pillanatban, hogy már távozni akartam, midőn rögtön e kiáltás kezdte minden oldalról harsogni: «Halts im auf! Fogjátok meg!» - Ugyanekkor oldalba taszítva érzem magamat, s föltekintvén - az öreg Mórictól látam futni, ki a tolongásban bizonyosan csint követett el. Az egész csoport azonnal utána iramodott, és én sem maradtam el. De a gyors lábú zsidó azonnal a fürdő udvarába ugrott, mely sűrűn fákkal van beültetve. Mindnyájan tüstént utána nyomultunk, s én, mivel az elsők közt valék, és történetesen nemcsak előre, hanem minden oldalra is figyeltem, egy nyitott fürdőbe láttam az öreg bűnöst suhanni, melynek ajtaját azonnal bezárta. Meg vagy tehát valahára, gondolám, s az ajtót kevés perc alatt betörtük; de ki képzelheti bámulásunkat, midőn a parányi fürdőszobát üresen leltük? A kádat és rongyos pamlagot háromszor is fölforgattuk, de hiában. Már csaknem azt képzelhettük volna a babonáshitűek, hogy a föld nyelte őt el, midőn a pamlag végénél alig észrevehető ajtócskát pillantottunk meg. Azonnal berontánk rajta a szomszéd fürdőszobába, de az is ily rejtett ajtóval volt ellátva, s így nagyon természetes, hogy Mórictól a hátsó ajtón ismét utcára jutott, mialatt mi az első fürdőszobát motoztuk. Hej, vajmi sok titkos és gyalázatos bűnt rejtettek már el ezen oldalajtócskák, s valóban nem ártana, ha valahára találkozna valaki az illető helyen, ki ezen bűnfészkeket megvizsgálná, és a rejtett ajtócskákat befalaztatná, mert ha nem lehet is mindent lehetlenné tenni, legalább a kényelmes csábító alkalmat kellene megszüntetni.

A fürdő bérlője kissé zajgott erőszakoskodásom miatt, s így az okozott kárt megfizetém, Mórictól pedig bátorságba helyezheté ragadmányát, mely mint hallám, egy falusi hentesnek jól megtöltött tárczájából állott.

XXXVIII.

Művészet pongyolában.

A kevés pillanatnyi késedelmezést s néhány forintnyi költséget épen nem sajnálám, mert legalább meggyőződém, hogy Móricz még életben van, s mesterségét még most is gyakorolja; annál inkább sajnálám azonban, hogy hatalmamból most is kisiklott, s teljességgel nem ismertem útát, melyen hozzá férhettem volna. Bertókom folyvást legnagyobb szorgalommal hajhászta őt, minden betyártanyát kikutatott, a zsidópiaczon egész napokat töltött, Ó-Buda minden sikátorát megmotozta, a nap és éj legkülönbözőbb szakaiban; de minden siker nélkül maradt, ámbár a hajdani csárdás is híven segíté őt vasárnaponként, hogy végkép kitisztulhasson azon gyanuból, mely a két pisztoly által eleinte ráháramlott, s egyszersmind boszút állhasson tulajdonának folyóútjaért. Nem teheték tehát egyebet, hanem egyenesen az ismert általános magyar gyógyszerhez, a reményhez folyamodtam, s egyszersmind a véletlenségben bíztam, mely nemcsak papíron, hanem az életben is több csomót oldott már meg, mint a legügyesb kiszámítás.

A segédszerkesztőt nem lelém honn, mondák, hogy próbán van a színházban. Annál jobb, gondolám, ez alkalommal legalább én is megláthatom egyszer a művészetet érdekes pongyolájában, mely bizonyosan ebben legérdekeseb, valamint a hölgyek.

Az előcsarnokban a lámpákat tisztogaták, lépcsőket seprék, s a rámakba új színlapokat illesztettek, mikből látám, hogy nagy látványos színmű fog adatni, zenével, énekkel, tánczczal s minden egyéb mellőzhetlen kellékeivel a művészetnek. A földszinti ajtót megnyitván, látám, hogy ott is seprenek, minek egyébiránt különben előadás alatt csak szerfölött ritkán tapasztalhatni sikerét. Ismét betevém az ajtót, mielőbb menekülni kívánván a portól, s az udvarra menék, hogy hátulról léphessek a művészet templomába. A színpadra vezető kapu közelében néhány díszítő falatozott, kikre irigy szemeket vetett egy kapusarkához kötözött harczmán, melyet a béke targoncza elébe, s onnan erejének fogytával, színpadra juttatott, hol a művészet szekerének rúdjai közé állítatik néha néha, midőn emberi erő már nem bírja a műértő nagyérdemű közönséget a művészet templomába vonni.

Szent borzadás futá végig kontár tagjaimat, midőn a négylábú görhes kapuőr mellett elhaladván, azon küszöböt érinték halandó lábaim, melyen azon deszkázatra valék jutandó, mely a világot jelképezi. A ló méltóságos állásba helyezkedék foszlányos, de azért mégis sujtásos és paszomántos vörös takarója alatt, s tollas fejével ünnepélyesen bólintott, mintha beléptemhez magas megegyezést akarna inteni. Első belépésem azonban mind e mellett sem volt szerencsés, mert megbotlottam, s oly erővel zuhantam egy nagy sziklára, hogy könyökömmel tátongó likat ütöttem bele; szerencse, hogy a szikla papirosból volt csinálva, mert különben bizonyosan nem ő, hanem én kaptam volna sebet. Mintegy két lépést tevék nagy vigyázattal előre, midőn remegő gyöngéd hangon e szókat hallám kiejtetni:

- Hah, kegyetlen szép nagysád, tehát azt méltóztatik akarni, hogy a jövő éjszakát ismét álmatlanul kelljen eltöltenem?

Körültekinték s a homályhoz szokni kezdő szemeim köpczös férfit pillantának meg, vaskos némben előtt térdelve és ennek kezeit csókokkal borítva.

Bizonyosan az első vagy második szerelmes szerepét tanulja, gondolám és tovább ballagék, papirosból készült felhők közt, mikről egy ócska holdvilág és nap oly baráti közelségben függöttek, hogy a tapasztaltabb csillagásznak is ugyancsak dolgot adott volna szomszédságuk

megmagyarázása. A felhőkhez ajtótlan remetelak támaszkodott, mely előtt egy szakállas zsidó és sima arcú úr állott, következő párbeszédbe mélyedten:

- Uram, én pénzemet akarom.
- Majd a hónap elején.
- Azt már tizszer tetszett mondani.
- Nem mondom többször, ha ön sem zaklat többé.
- Ön még tréfál!
- A közönség azt szereti.
- De én nem vagyok közönség.

Bizonyosan párbeszédet próbálnak valamely új vígjátékból, gondolám s csak azt csodálám, hogy a zsidó már rendes szinpadi öltözetben volt, mintha valóságos zsidó lett volna, a másik ellenben semmi szinpadi öltözetet nem viselt. Most majd hangosan kiáltottam föl, mert óriási oroszán tátotta felém iszonyú száját, de szerencsére még jókor eszembe jutott, hogy itt minden csak színlelés; nevetve fricskáztam tehát meg papir orrát és balra fordultam; de csakhamar viasszaszökkentem. Egy rózsabokorhoz és összehajtott kútgémhez támasztott széles pálmafa mellett ugyanis férfi és asszony állott egymással szemközt, villogó szemekkel és magosra emelt öklökkel. A férfi fojtott hangon, de igen dühösen így szóla:

- Asszony, te ismét azon átkozott íróra kandikáltál.
- Nem igaz.
- Jól láttam.
- S ha tettem, nem rossz célból tettem; ő engem szavalásra tanít.
- Arra nincs szükséged, én is színész vagyok s még sem tudok szavalni és azért fizetésem mégis pontosan kijár s a karzat mindig tapsol, ha nagyot kiáltok.
- Már most elég legyen, nem tűrhetem goromba zsarnokságodat.
- Micsoda? Majd megtanítlak!

Erre a férj a nőt derekasan megpáholta, még pedig oly tökéletes szinpadi csalódást idézve elő, hogy minden parlagi tapasztalatlan ember valóságos verésnek tartotta volna azt, mi itt bizonyosan csak próba volt valamely új bohózatból, mely a vádorszínészek életéből van merítve.

Még néhány lépést botorkáltam előre, egy nagy gőzhajón vigyázva keresztül léptem, hogy lábaim alatt be ne horpadjon; egy kétemeletes házat kissé félre toltam s lábujjhegyre állván, a Gellért-hegyen keresztül néztem, mert túlsó oldaláról zaj hallatszott felém. Államat tehát a csillagásztorony tetejéhez támasztám s kényelmesen figyeltem. Elöttem meglehetősen tág szoba nyílt, melyben a főbb szerepek vívói épen próbát tartottak. A szoba közepén kétfelé néhány üres pezsgőüveg és kopott halálfej volt lerakva, miknek a színfalakat kelle képezniök, minthogy a szinpadon ugyan e pillanatban alkalmasint más próba tartatott. Egy csinos hölgy a szoba közepén állott, a baloldali rögtönzött színfalak közé tekintve és lelkesülten szóla:

- Ah, mily leírhatlan kéj árasztja el dobogó keblemet! Ő jó s vágyva terjeszti felém karjait. Siess, siess, szerelmes herczegem.

Az, kihez e szók intéztettek, tormás kolbászkát harapott e pillanatban és ugyancsak sietett kellemes munkájával, hogy a zárszóra elkészülhessen.

A csinos hölgy ellenben azon rövid szünetet, melyet azon idő igénylett, mely alatt a szerelmes herczeg valószínűleg bejöhetett, épen nem hagyá használatlanul, hanem burnótszelenczéből derekasan szippantott.

Végre berohant a szerelmes herczeg, miután száját sietve megtörlé és dobogó szívéhez szorítá szép kedvesét, ki a burnóttól épen akkor nagyot prüszszentett.

- Hah, nyomorult csábító, halál fejedre! - kiálta most dühösen egy kis pohos úr, kit épen akkor beretváltak a szinfal mögött s ki félig beszappanozva, mint zsarnok apa, színpadra rohant, tör helyett fogvájót emelve magosra jobbájában.

Itt a fölvonásnak vége lett s a művészek és művésznők vidám beszélgetés közt a másik fölvonásra készültek; én pedig tovább tapogatództam, mert barátomat még itt sem láttam. Egy igen rongyos erdön és sok helyen botrányig fölfesledezett tengeren keresztül, a deszkavilág másik oldalára érkezvén, régi lovagvárat toltam kissé félre botommal s az ez által támadt keskeny nyíláson át egy hosszú fürtű, beteges vagy lelkesülésben szenvedő uracsot pillanték meg, kinek bajusztalan sima arcán számtalan nélkülözések és szenvedélyek viharongálta bánatos kifejezése ült s ezen ülés által egész fölületét szörnyen összelapította, elannyira, hogy e szellemi hasonlatnál fogva üres erszényének semmiféle szemrehányást nem tehetett. Előtte szomorú arczkifejezésű némbér állott, ki orrát oly magosan tartá, hogy csaknem a német lovagvár őrtornyának papirból készült rézvitorlájába ütközött. E némbér öreg volt ugyan, de szerfölött fiatalnak látszhatott volna, ha a természet csak amúgy könnyedén paczkázni hagyna magával és a fekete színt is tetszés szerint fehérnek mutatná.

A némbér megszólalt s a repedékek ezrein átsüvöltő léghuzam elnémult.

- Feil úr!

A hosszú hajú úrfi sóhajtott.

- Kedves Feil úr!

A lapos arcú úrfi szürke szemeit regényesen forgatá.

- Édes Fülöp!

A lapos arcú és hosszú hajú úrfi szemeihez szorítja ökleit.

- Tehát a szívnek szózatát sem érti már, hú lovag?

- Nem!

Ily fájdalmas és egyszersmind méltóságos kifejezése ezen egyetlen igénytelen szónak minden században csak egyszer hallható s akkor is vést és pusztulást jelent.

Most már a hölgy is sóhajtott és a gordonka legvékonyabb szívszaggató hangján szóla:

- Fülöp, mivel érdemlém ezt, öntől, ki szép hazájának első lovagja?!

- Oh!!

- Ah, szivem megreped, ha ön világosabban nem szól.

- Az én csizmám is megrepedt és ön makacsul hallgatott.

- Egek, jól hallok-e?

- Az én gyomrom is megrepedhetett volna üresség és szárazság miatt és ön mégis konokul hallgatott.

- Elájulok!

- Én is elájulhattam volna végső elgyöngülésnek miatta; de Zwiebel kisasszony nem volt oly szívtelen, mint ön s hónaponként négy pengő forintot ígért az irodalom oltárára letenni számomra, hogy művészetünket gond nélkül emelhessem azon dicső fénypontra, mely azt illeti, érti ön!

- Hallatlan!

- De jó!

- És ezért gáncsolja ön mindig játékomat nyomtatásban?

- Nem érdemel ön mást.

- Ah!

- A művészet őszinte tisztelése is ezt kívánja tőlem.

- És ön most teszi azt, most, midőn oly sok idegen utazó látogatja városunkat, midőn oly jól folynak ügyeim, hogy legnagyobb szerencsémnek tartanám, ha ön tőlem, jótékony czélok előmozdítására, minden hónapban előre fizetendő öt pengő forintot elfogadni méltóztatnék!

- Oh, mit nem tesz az ember az isteni művészet előmozdítására!

- És Zwiebel kisasszony?

- Kontár, kit illendően le fogok rántani minden nap.

- Fülöp!

- Kunigunda!

Ezzel távoztak s bizonyosan nem csalatkozom, ha mondom, hogy az próbajelenet volt a «Részrehajlatlan színbiráló» című német vígjátékból, mely még eddig nincs magyarra fordítva.

Most balról erős csoszogást hallék, egy nagy templom tornyát kissé félrehajlítottam tehát és ismét új látvány fejtett ki bámuló szemeim előtt.

Középnagyságú szoba egyik szögletében aszkóros öreg ember állott, fejét falhoz támasztva s nyikorgó hegedűjéből mindenféle hangokat iparkodott kikényszeríteni, miknek aztán összevéve khinai tánczot kellett volna képezniök. Egy nadrágba s frakkba bútt és e szerint férfivá átöltözött bíbicz, kinek lábszárait halála után hihetőleg kötötük gyanánt fogják használni, karjaival s érdemök szerint méltánylott lábaival mindenféle forró, lázas mozdulatokat tőn, miket mintegy tizenkét apróbb s nagyobb fiú és leány ugrándozva utánozni iparkodtak, s e mellett iszonyúan izzadtak, mi egyébbiránt nagy hasznukra volt, mert az izzadtság legalább némileg megtisztítá mosdatlan arcukat. Ezen művészi erőlködések közepett egy fiú és leány jött sietve, kikre mérgesen rivalga a bíbicz:

- Most kell jöni?

- Engedelmet kérek, - felele nagy alázattal és zsebében figét mutatva a szurtos fiú, - a meiszter úr parancsából előbb az elkészült csizmákat kelle haza hordanom.

- Én pedig, - sipíta félénkül a lány, - nem távozhattam el a gyümölcs mellől a piacról, mert a mama almát vitt egy uraság után puttonban Budára.

Ezen szende mentség után e művészet ezen reménydús két csemetéje is komoly ábrázattal utánzá a többiek bakugrásait és én azt gondolám, hogy ezen ügyetlen eviczkeléssel az úgynevezett Elszler-düh és szinpadí gyermekhóhérolás fog majd kigunyoltatni. Egyébiránt pedig a kis csizmadiainasban épen nem botránkoztam meg, mert volt már példa, hogy ezen szinpadon egyszerre több vargainas mulattatá a nagyérdemű műértő közönséget.

De patvar vigye e sok mellékpróbát, ugyan hol van barátom? Ah, itt a közéről dobogás és nyerítés hangzik felém; de oly tompán, hogy nem különböztethetem meg a hangokat. Fal van itt útamban? Ah, nem, csak nagy függöny; ezt kellene tehát valamikép megkerülnöm, hogy a szinpad elejére juthassak. De micsoda kövek ezek itt lábaim alatt? Ah, bocsánat, ezek szinpadi ételek, festett puhafából. Hah, most majd orromra buktam, még pedig utamban heverő szinpadi trón miatt, melynek pirosra festett s deszkából készült bársony ülésén burgonyával megrakott kosár áll, bizonyosan a művészet valamely ága képviselőjének anyagi táplálata. Ah, ime, itt egy bő nyílású és gyantaszagú nagy barlang, bizonyosan ez az, melybe «Ördög Róbert» rohanni szokott, mert valóban ördögi bűz özönlik felém belőle; más kijárás nincs, ez tehát mindenesetre a tulajdonképeni szinpadra vezet. Hosszú lélekzetet vettem, orromat befogám, lelkemet istennek, testemet pedig kortársaim irgalmába ajánlám és - egy - kettő - három - barlangba rohantam.

Alig léptem egyet a rémes barlangban s alig kezdém magamat, e rendkívüli elszántságom miatt, csöndes szerénységgel magasztalni, midőn valami rugalmasra hágtam s ezen rugalmas valami élesen fölsivított és elrohant. Minden jó lélek dicséri az urat! rebegém s bizonyosan ugyancsak elsápadtam, a mi nálam ritkán szokott megtörténni. De ugyan mi lehetett ezen borzasztó eleven valami? Talán maga az ördög, ki Róbert elébe hosszú tűzfolyadékot köpködni szokott? Bizonyosan sem állítani, sem tagadni nem merem ezt, mert annyi bizonyos, hogy mikép a világosság azon parányi sugaránál, mely e szörnyű üregbe hatott, tisztán láttam, hogy a többször ismételt rugalmas és visitó valaminek - hosszú farka volt! E szerint tehát ezen kétes rém vagy maga az ördög volt, vagy - patkány, minek szorosb s eldöntő meghatározását tapasztalt természetbuvárok érvényes ítéletére bátorkodom bízni, minthogy áltanok könnyelmű terjesztése által nem szeretném magamat a természettudomány törvényszéke előtt bűnösnek nyilvánítani.

Nagy elővigyázattal emelém e szörnyű kaland után ismét előre ingatag lábaimat s minden veszély nélkül szerencsésen a barlang tulsó részére jutottam, mely rózsabokrot képezett. Hah, gondolám, midőn ezt látám, azért követnek el az emberek oly kevés jót, mivel tudják, hogy a pokol kapuin túl rózsák illatoznak; jól van, de azért a töviseket sem kellene feledni! De merre most? gondolám s azonnal jobbra fordulék, mert ott néhány üres itczés sörös poharat pillanték meg egy féllábú zsámolyon, miből méltán következtethetém, hogy már a művészek sem lehetnek távol. E véleményemben az is megerősített, hogy most már tisztán hallám az előbbi hangokat s meglehetősen bizonyossággal hihetém, hogy azok valóban művészekről származnak. A lefüggő nagy ponyva mellett, melynek egyik fele igen jellemzőleg temetőt, a másik pedig művészet-dicsőítést ábrázolt, átcusztam tehát s legott világosság lőn előttem és azon dicső látvány által, mely most bámulni nem győző szemeim előtt mutatkozott, eddig kiállott fáradozásimért oly dúsan és egyszersmind édesen érzém magamat megjutalmaztatva, mint a vándor, ki már nagyon elfáradt s meggyőződik, hogy az előtte pompázó város, melyből már a kedves bográcsoshús illatát véli orra felé illatozni, - délibáb volt.

Egyébiránt azt csakugyan nem tagadhatám, hogy valósággal a tulajdonképeni szinpadon állék, azon ünnepélyes jelentőségű helyen, hol emberi emlékezet óta mindig csak egy ember uralkodik, még pedig oly iszonyú korlátlansággal, hogy a szabadság valódi barátja nem is tekinthet borzadály nélkül e helyre, hol az önkénynek megdönthetlen trónja áll, lábbal taposva a szabadság után sóvárgó elme minden fölvilanását. Az önérzet lázrohama egész roppant birodalmakat semmisített meg, hatalmas kényurakat porba zuzott, nemzeteket teremtett és mély sírba temetett, szokásokat változtatott, nyelveket örökre elnémított; szóval: teremtett és semmivé tett. Ámde e parányi helyre mégsem birt befolyással lenni. Hatalmas népszónokok hallaták itt magokat, ereiket sör és bátorság duzzasztá s szavaik a mennydörgés hangjával is fölértek; de szót sem merészlettek szólani, mi az itt uralkodó kényúrnak tetszésére nem volt. Haddöntő vezérek félelmes csatákat vívtak, lábukat már az ellenséges vezér nyakára akarák

feszíteni; de a zsarnok hátrálást parancsolt s a győzelmes daliák hátrálni kényszerültek. Kényurak, kik előtt az egész ismert és ismeretlen világ remegett, vakon kötelesek minden szavára figyelni, sőt mi több, az egymással czivakodó írók is rögtön elnémulni kényszerülnek, ha ezen zsarnok azt kívánja. És kicsoda tulajdonképen ezen rémes zsarnok? A sugó!

A segédszerkesztő csakugyan ott volt s egészen a szívemelő látványba látszott merülve lenni, midőn mellette megállapodám; s meg kell vallanom, hogy elmélyedését igen természetesnek lelém, midőn szemeimet a színpadon végig jártatám. Egyik oldalán hangjegytám előtt hosszú hajú kartanító állott, hegedűjéből mindenféle hangokat csiholva ki, melyeket számos kardalnok tehetsége szerint utánozni törekedett torkával. Ezen erőlködést kézzel lábbal is elősegíték s a kartanító mindenesetre beérhette a jó szándékkal. A másik oldalon a néma személyek vezetője kínoztta el magát egy csoport munkanélküli arslánokkal, kiknek este hadsereget kelle képezniök. Ezek igen példás rendben lépdeltek mindenfelé s csak aránytalan növésük volt szembetűnő, mert egyik például kalapostól sem ért a másiknak kecskeszakálláig; de ez, mint utóbb hallám, szándékosan történt, hogy a közönség annál világosabban láthassa, mikép ez már tökéletesen vert had s azért van ily aránytalanul összetákolva mindenféle szerencsétlen hulladékból. Egyébiránt este, a lámpafény homályánál, pánczéban és forgós sisakban csakugyan mégis elég ijesztő külseje leend e hadseregnek; midőn azonban csak imígy pongyolában van a művészet, akkor valóban semmi rendkívülit nem lehet tőle követelni.

- Barátom uram, - így szólék csodálkozva a segédszerkesztőhöz, miután az itt látottak és hallottakat vele röviden közlém, - mindig oly példás rend uralkodik itt?

- Mindig, - felele ő méltányló tekintettel, - sokszor pedig még ennél is példásabb.

- Azért halad ezen színház oly szépen.

- Úgy van. Kár, hogy nemzeti színpadunkon nem uralkodik ily szép rend.

- Tehát ott nem megy minden ily szépen?

- Világért sem; ott egyetlenre sem bukkant volna ön itteni szép tapasztalásaiból.

- Valóban?

- Úgy van.

- Mily kár!

- Nemde?

- A mieinknek sem kellene elmaradniok a rendre nézve.

- Hiszen épen azért vagyok itt.

- Igen?

- Úgy van, lapomban híven előterjesztem majd mind azt, mit ön látott s magam is tapasztaltam és reménylem, hogy szavaim termékeny földbe fognak hullani.

Ezután elmondám Pándy és Dalmer kalandját s csakhamar megegyeztünk a rendszabályokra nézve, miket holnapra szükségeseknek tartottunk tervem előmozdítására és a szálkás deszkákról a göröngyös kövezetre léptünk, mert az ebéd ideje legyőzte bennünk a művészet és pongyolája iránti ihletettséget.

XXXIX.

Fátyol titka.

Csak két negyedét ütött háromra, midőn már helyet foglalék azon sarokház közelében, hová a kis Móriczot délután három órakor visszahozni ígéré azon hölgy, kinek látását oly fontosnak tartám, hogy az öreg Móricz elszalasztását is feledhetőnek vélém, ha itt most tökéletesen tisztába lehetne jőnöm.

Alig állék azonban néhány pillanatig helyemen s már észrevevém, hogy valóságos botránykőül szolgállok. A velem szemközt álló földszinti ház ablakánál csinos asszonyka ült, kezében kötéssel s szemeiben hő elragadtatással; átellenében fiatal férfi ült, kezében könyvet tartva s szünetek közt szemeit a hölgyre emelve, ki meg nem foghatá, hogy mért állok oly meredten helyemen s azért a függönykét behuzá. Lám, gondolám édes megnyugvással, mégis sok hű nő van ám a világon, ime, ez függönyt von elő, hogy szemeim elől magát elvonhassa, egy-szersmind értésemre adván, hogy nem szépen viselem magamat.

Azon házból, mely mellett állottam, egy öreg asszony lépett ki és udvariasan szóla, miután kissé körültekintett:

- Nem méltóztatik besétálni?

- Köszönöm.

Az asszony mogorván dünnyögve vonult vissza a házba s én kellemesen meglepetve gondolám: ime, nagy városban is él még a vendégszeretet; engem ezen asszonyság életében most látott először s mégis vendégszeretettel szólított hajlékába, hogy az utcán meg ne unjam magamat s puha székén vagy pamlagán megpihenjek; de köszönöm szépen, én majd csak állok most, legalább kivételképen, mert a magyar különben mindig csak ülve szokott haladni, azaz: mindig gyűlésekben csücsülgél és azt véli, hogy ugyancsak nagyot tett, ha ezen örökös gyűlések és ülések közben néha-néha még beszél is valamicskét.

A szomszéd utcából egy derék férfi közelíte, oly ingadozva, mintha politikai lakomából jőne, csak hogy nála nem az elvek, hanem lábak ingadoztak. Közelebb érvén hozzám, lábait megállítani törekvék, mi nagy nehezen sikerülvén neki, akadozva szóla:

- Rám méltóztatik várakozni?

- Nem.

- De mégis engem méltóztatott keresni?

- Nem.

- De én itt lakom ezen sarokházban.

- Mondom, nem önre vártam.

- Talán mégis, mert én énekesmester vagyok, engem sokan keresnek.

- De én nem.

- Furcsa!

Ezzel nagy nehezen a sarokházba botorkált, miután többször visszatekinte felém s fejét csóválta, mintha nem akarná hinni, hogy csakugyan nem reá várakoztam.

Alig tűnt el a kapu mögött s egy bérkocsi közelíte, a kocsis kalapját érinté s kérdőleg tekinté rám, hogy nem akarok-e üres hintájába ülni? Fejemet kedvetlenül rázám és a kocsis tovább hajtott, csodálkozva tekintvén néhányszor vissza, mintha meg nem foghatná, hogy ugyan mért állongálhat jól öltözött ember a város ezen elhagyott, vagy legalább néptelen részében.

Most házaló zsidó állott meg előttem s nagy alázatossággal köszönte és bizalmasan suttozá, mi alatt gondosan körülnézett:

- Talán károsulni méltóztatott?

- Nem.

- Bocsanatot kérek, csak azért gondoltam, mivel ezen távol utczában méltóztatik állani és körültekinteni.

- Tehát veszedelmes ezen utca?

- Nem, hanem én ismerős vagyok itt és nyomába szoktam annak jutni, a mi itt vesz el; azért bátorkodtam szólani.

- És ha csakugyan vesztettem volna valamit ezen utczában?

- Úgy fél áron visszaszerzem, ha nem böcsületes ember találta meg.

- Hogyan?

- Igen, mert az ilyen vagy megtartja, vagy hirdapokban jelenti és díj nélkül adja vissza tulajdonosának a talált tárgyat.

- Ah, értem.

- Engedelmet kérek.

A házaló távozott s én ismét új keresetmód megismerésével gazdagodtam.

Egy közel szurtos csapszékéből igen csinos külsejű fiatal ember jó ki, hosszú haját félre simítja hevült homlokáról, zsebéből tárczát von elő, valamit jegyez bele és nagyszerű lépésekkel távozik.

Ugyan mikép tévedt ez ily szegényes csapszékbe, melyben fuvarosok és targonczások mulatozásnak engedik át magokat és régi bevett szokás szerint paczalt kapnak, midőn paprikás csirkét rendelnek meg? Ez alkalmasint azon távolról bevándorlott firkászok egyike, kik ár-csökkentés útján magasztalják az idegen művészeket, az ittenieknek pedig ebéd- és vacsoráért szolgálnak a művészet érdekében és néha azoknak is juttatnak egy pár sült falatot, kik megvásárlott sületlenségeiket ingyen közrebocsátják. Ha azután ezen művészi források kissé apadni kezd, akkor a zugcsapszékeket járják el és ingyen-ételhez törekszenek jutni, mit mikép néhányszor saját szemeimmel látám és tulajdon füleimmel hallám, ekkép visznek véghez.

Az ily bevándorlott szarka, mások tollával, vagyis fizetetlen ruhákkal fölpipezve, nagy elbizottan lép csapszékbe, mintha csak tüzet akarna kérni, hogy krajczáros havannai szivarát meggyujthassa és úri hangon szól:

- Tüzet!

A korcsmáros, mivel pinczére nincs, maga ugrik föl s gyufát gyujt az úrfinak, ki isten tudja melyik németországi kávéházban kezdé irodalmi pályáját, mint tekeórs most orrát fintorgatja a gyufa büze miatt és nagy leereszkedéssel kérdi a csaplárost:

- Ugyan mikép tud ön e zugolyban megélni, kocsmáros úr?

- Csak úgy lassacskán, - felelé szokott elmés modorával a nyárspolgár.

- Járnak vendégei?
- Meglehetősen, főképp ünnepnapokon és este, munka után.
- Igen, de képzelem, hogy azok bizony nem sokat fogyasztanak.
- Százakat ugyan nem, de egy pár paprikás csirkét mégis fölemésztének.
- És az is készül itt?
- Oh, igen!
- Ennek örülök, mert ezen ételt igen szeretem s külföldön többször tapasztalám, hogy ily kisebb «vendéglőben» az efféle közönségesb ételeket sokkal jobban készítik, mint a nagy vendégfogadóknál.
- És olcsóbban.
- Valóban?
- Csaknem fél áron.
- Szinte kedvet kezdek érezni, ön állításának megkísértésére.
- Méltóztassék.
- Nem kell sokáig várakoznom?
- Tüstént kész lesz.
- Tehát csak szaporán.
- Sietek.
- Mert fél óra múlva X... bárónővel ki kell kocsiznom.

A bakon sem, jó fiú, gondolná a kocsmáros, ha ezen iparlovagot ismerné; így azonban csak a csirkére gondol s hogy úri vendégének minél előbb szolgálhasson, ki az alatt a legújabb dalművekből füttyöl és énekel, mi az asztal alatt szundikáló uszkárt nagy nyugtalanságba hozza, elannyira, hogy néhányszor meg is kísérti hangját a dalba ömlesztetni, de gazdája által csakhamar hallgatásra kényszerítetik.

Végre a csirke elkészült, a firkász asztalhoz ül és finnyásan kezdi a csirkét szagolni és lassanként szájába rakni, mintha azt sem tudná, hogy miképp kell ily közönséges ételhez nyulnia s mintha mindeddig csak ezüstről falatozott volna, pedig minden darabot kétszer nyel el, előbb szemeivel és azután szájával s csak azt sajnálja, hogy egyszerre nem tolhatja torkába a jó falatokat, mikhez vajmi ritkán szokott jutni s ezen vágy csakhamar annyira erőt vesz rajta, hogy egészen megfeledkezik rangjáról és ugyancsak nyeli a jó zamatú darabokat. E közben így beszélget a kocsmárossal:

- Valóban jó!
- Örvendek.
- Még nem ettem ily jó paprikást Pesten.
- Szerencsémnek tartom.
- Ezen étel meggazdagíthatná önt.
- Hehehe!
- Valóban. Még egy meszely sört kérek.
- Méltóztassék.

- Ez is igen jó.
- Tisztán szoktam vele bántani.
- Érzem. Nagy vendégfogadóknál többnyire csak hamisított italt kap az ember. E csirke és sör, ismétlem, rövid idő alatt gazdaggá tehetné önt, valóban gazdaggá.
- De ugyan mikép?
- Ha a belvárosiak is tudnák, mily élvezethez juthatnak önnél.
- Oh, messze vagyok a várostól.
- Az nem baj, egy kis séta annál nagyobb étvágyat gerjeszt.
- De mit tegyek tehát?
- Tudatni kellene a közönséggel, hogy mit lelhet önnél.
- De mikép?
- A ...i lapban.
- Sógoromtól hallottam, hogy az efféle hirdetések sok pénzbe kerülnek és nem igen sokat használnak.
- Elhiszem bizony, hogy egyszerű hirdetések nem igen sokat használnak, mert azokra csak azt mondja a közönség, hogy minden cigány a maga lovát dicséri. De más által kell önnek dicséretetnie, még pedig nem a közönséges hirdetések közt, hanem magában a lapban.
- De mikép tehetném azt?
- Lássá, én író vagyok s mulatságból gyakran írok apró cikkelyeket a ...i lapba; én szívesen szólnék benne önről s fogadom, hogy mindennap legalább negyven csirkéje fog elfogyni, kétszer annyi itcze sörrel.
- Lehetséges-e?
- Böcsületemre mondom, mert a ...i lapot az egész város német lakossága olvassa. És én ezennel ígérem, hogy meg is fogom azt tenni.
- Hálám -
- Mivel tartozom?
- Oh, kérem alázatosan, legnagyobb szerencsémnek tartom, hogy szolgálhattam. Hálám -
- Micsoda? Ön megsért.
- Kérem alázatosan, ne méltóztassék csekély hálámat megvetni és méltóztassék gyakran megtisztelni becses jelenlétével és mindenkor legnagyobb szerencsémnek fogom tartani, ha -
- Ám legyen tehát.
- Köszönöm alázatosan.
- De még egyet.
- Méltóztassék.
- A beiktatásért két forint szokott járni.
- Oh, ezer örömmel. Itt van.
- És önnek azon lapra tüstént előfizetnie kell hogy új vendégei szellemi élvezetet is leljenek. Az igazságos dicsérettel bizonyosan meg lesz ön elégedve.

- Oh, még egyszer alázatosan köszönöm. Tüstént előfizetni szaladok.
- Jól van, ajánlásom gazdaggá fogja önt tenni.
- Hálám -
- Kérem, kötelességünk embertársainkon lehetőségig segíteni. Ajánlom magamat.
- Alázatos szolgálja.

A firkász távozik, a dicsérő cikket megírja, az új előfizetőhez jutott lap közli azt s a firkász a két forintot megtartja és még néhányszor jól lakik ingyen, a kocsmáros pedig hiába várja meggazdagodását.

Ezen sajtószerű iparlovagok igen veszélyes emberek, mert nemcsak ily fogáskákra vetemülnek, hogy élhessenek, hanem ha ilyesmi miatt titkos zugaikból elővonatnak s derekasan megdorgáltatnak, a böcsületes dorgálókat, kik tetteikről a rejtő fátyolt ellebbentik s titkaikat napfényre derítik, sárral dobálják, aljas ráfogásokkal illetik s böcsületöket mindenképp gyanúsítgatják; részint, mivel nem szenvedhetik másban azt, mi saját kebleikből már rég tökéletesen kihalt; részint, mivel jól tudják, hogy önérzettel bíró férfiú velök sem tollal, sem egyéb eszközzel nem szólhat szembe; a közmegvetést pedig, mely úgyis sarkaikhoz van lánczolva, büntetésnek tartani többé nem bírják.

Ily csalitlovag ez is, ki e csapszékből kijött s most odább siet sátorfájával.

De ime, ott nyitott bérkocsi közelít, benne fátyolos hölgy ül, ölen kis gyermeket tartva. Ez alkalmasint az, kire én várok. Bevárjam őt? Nem, ha előbb szólna az özvegygyel, megtudná, hogy ott valék déltájban s vagy elkészülhetne megjelenésemre, vagy épen egészen kikerülhetné, hogy vele találkozzam.

Ezt gondolám s gyorsan a házba siettem, hol ismét varrásnál lelém az asszonyt. Azonnal így szólék hozzá:

- Itt vagyunk már.
- A nagyságos asszony is?
- Igen, kissé előre jöttem, körületekinteni, hogy nincs-e itt idegen.
- Oh, én mindig egyedül vagyok.
- Helyes.
- Elébe megyek a nagyságos asszonynak.
- Nem szükséges, már itt van.

És úgy volt. A kocsi megállapodott s kevés másodpercz múlva szobába lépett a fátyolos hölgy, gyermekét ölében tartva.

Én az ablak melletti szekrényhez simultam, hogy mindjárt beléptekor nem veheté észre ottlétemet. Fátyolát tehát fölemelém, a kocsiiban elszenderült gyermeket gyöngéden megcsókolám, csendesen ágyára fektetém és - felém fordult.

A fátyol titka tehát föl volt födözve, vonásiban azon asszonyra ismertem, kit koporsóban s Dalmer oldalán kettős alakban láttam. Meglepetését hasznomra akarám fordítani s azért kezét merészen megragadtam és nyugodtan kérdém:

- Ön itt, szép - Eszter?
- Uram! - rebegett a hölgy s eszméletlenül az ágy mellett álló szalmaszékre rogyott.

HARMADIK KÖTET

I.

Élő halott.

Szemeimet figyelve függesztém az előtttem ülő ájult hölgy arcának szabályos szép vonásaira, s kevés percz alatt tökéletesen meggyőződém, hogy sejtésem csakugyan való. A halál halovány színe s mereven mozdulatlanság kétségkívül ugyanaz vala, melyet a koporsóban fekvő Beattini grófnőn észrehevék; ez már nem lehet többé csalódás, és erősen hihetém, hogy a fiatal férfi és hölgy, kiket Dalmer társaságában láték, Eszter vala, kivel, ég tudja mi célból, kettős szerepet játszatott, színlelt halála után, a gaz kalandor.

Kevés pillanat mulva ismét magához tért a szép asszony, de a jelentkezni kezdő élet azonnal ismét letűnt szemeiből, mihelyt kémlő tekintetemmél találkozott, s csak gyorsan emelkedő keble tanúsítá, hogy lelke még nem hagyta el szép hajlékát. Szivemből sajnálni kezdém a szerencsétlent, mert erősen hívé, hogy ennyire nem rendülhet meg kebel, melyben egyedül csak elveteműtség uralkodik. Gyöngye asszony ez bizonyosan, gondolám, kit heves véralkat és forró szív tévútra vezérlett, s ki nem bír annyi erővel, hogy jobb útra térhetne, vagy az igazság feddő tekintetét rendületlenül kiállhatná. Ilyenekkel gyakran találkozunk az életben, s mindnyájan, kik nem irtózunk saját keblünkbe is nyúlni, bizonyosan csak szánakozást fogunk irántok érezni; mert az ily szerencsétlenségek áldozatai az életöröm legpezsgőbb perczeiben sem valódi boldogok, miután keblök fenekén mindig megmarad a lelki vád mardosó hatása, mely lételeket megmérgezi.

A szép szemek ismét megnyíltak, s oly kérő kifejezéssel fordultak felém, hogy veszélyesen gyöngülni érzém szilárd szándékomat, s csak súlyos küzdés után határozám magamat maradásra, s föltett szándékom kiméletlen előmozdítására.

Mindenek előtt az özvegyhez fordulék, ki kíváncsian s egyszermind megdöbbenve tekint e sajátzerű jelenetre, és távozást inték neki; ő azonban késkedett, s aggálylyal tekint a halavány nőre, de ez igent bólinta fejével, és mély sóhaj emelkedék a szép hölgy kebléből, arcát gyöngye pir futá el, de csak azért, hogy rögtön ismét annál föltünőbb halálszínnek adjon helyet, és alig hallhatóan szóla:

- Uram, ön engem ismer?

- Igen, - felelém határozottan, s megindulásomat leküzdeni iparkodva.

A hölgy remegett, szemeit földre szegezé, és fájdalmasan folytatá:

- Ön romlásomra esküdött!

- Ki mondá ezt önnek?

- Férjem.

- Schufterle Móricz?

E szavaim varázserővel hatottak a hölgyre, minden vonása legnagyobb rémülés jelét fejezé ki, tagjai remegtek, föl akart állani, de ismét székre hanyatlott, s elhaló hangon mondá:

- Mért nem hallhatok meg e pillanatban! Uram, legyen irgalmas és öljön meg!

Ezen indulatosság nyugtalanítani kezdé, s féltem, hogy előtttem adja ki lelkét a boldogtalan hölgy, őszinte vigasztalás legbensőbb hangján szólék tehát hozzá:

- Asszonyom, az istenre kérem, bátorodjék, ne engedje magát martalékul ily korlátlan kétségbeesésnek.

Eszter szemeibe könnyek kezdének tolni, lélekzete hosszabbult, s én bátorítólag folytatám:

- Úgy látszik, hogy nagy tévedés, vagy félreértés van közöttünk.

- Tévedés, félreértés? - rebegé a hölgy. - Mikép érti ön ezt?

- Kinek tart ön engem?

- Oly férfinak, kit én nem ismerek, kit soha gondolatban sem sérték meg, s ki mégis boldogságom és életem ellen törekszik.

- Ki mondá ezt önnek?

- Férjem.

- Ismét e válasz! Kicsoda ön férje?

- Beattini.

- És első férje?

- Ne emlékeztessen ön azon szörnyre, kit hitével együtt elhagytam! De mire valók is e kérdések, hiszen ön megbizottja azon borzasztó embernek, kinek nevét ajkaim nem bírják kimondani. Mit az ő gyilkos karja nem teljesíthetett, annak véghezvitelére önt bízta meg. Végezzon tehát, uram, öljön meg; csak gyermekemet kímélje, és én kiáltás, sóhaj nélkül fogok meghalni.

- Ezt mind Beattini mondá önnek?

- Igen.

- Szemtelen hazugság!

- És ön tagadni merészli?

- Tüstént föl fogom önt világosítani. Ön szavaiból azt kell következtetnem, hogy Móricz meg akará önt gyilkolni.

- Ezt ön épen olyan jól tudja, valamint én, mert hiszen másnap hozzám küldé önt a gyilkos, hogy munkája sikeréről meggyőződjenek.

- Ezt is a nemes gróf mondá?

- Igen.

- Önök tehát megismerék Móriczot, a sötétség daczára?

- Mintha ön mind ezt nem tudná! Az első lövés magára voná figyelmünket, s a másodiknak föllobbanása világosan láttatá velünk azon arcot, melynek ördögi kifejezése gyilkolóbb volt, mint golyója.

- Mind ezt sejtém, sőt némileg hívé is; tökéletesen azonban csak most vagyok meggyőződve. Ön tehát azért tetteté magát halottnak, hogy Móricz üldözését kikerülje?

- Kell-e erre még igent mondanom?

- És Beattini ugyanez okból más nevet vett föl?

- Uram -

- Ó most Dalmer báró, valamint az előtt Zlatár Péter volt: de ki tudná, hányadik neve ez már!

A hölgy zavarodása percről-percra növekedék, a veszély nagyobbulásával azonban bátorsága is lassanként visszatért, s utolsó megjegyzésem után, midőn azt hívtam, hogy megsemmisülve fog lábaimhoz borulni, rögtön fölegyenesedék, szép szemeit sajátyszerű elszántság kifejezésével függeszté rám, s határozott hangon szóla:

- Uram, mi adhat önnek jogot e különös jelenet eljátszására? Férjem mondá, s szavainak igazságát e jelenet is tanúsítja, hogy ön gyilkosomnak czimborája, e szerint hármunk közt alkalmasint ön a legnagyobb bűnös, mert önt csak gyalázatos haszonlesés, vagy ég tudja mily zavaros forrásból eredő boszúvágy vezérli, míg mi csak szívünk szenvedélyétől elragadtatva vétkeztünk. Úgy van, uram, én félelem nélkül nézhetek ön szemeibe, mert megvetem önt. Szóljon, mit fizet önnek gyilkosom, én megkettőztetem az összeget, és azután távozzék -

- Asszonyom! - kiálték, csodálkozva e váratlan változás fölött, mely annyira meglepett, hogy nem tudám azt magamnak rögtön az asszonyi jellem rejtélyes redőiből megmagyarázni, ámbár e tekintetben, legalább hiedelmem szerint, nem csekély tárgyismerettel bírtam, s tudnom kellett volna, hogy az ily váratlan átmenetek a gyöngébb nemnél sokkal gyakrabban szoktak megtörténni, mert az elkerülhetlennek hitt nagy veszély föltétlen megvetése inkább gyöngeségből szokott származni, mint valódi bátorságból, mely utóbbi rendesen hidegen számol, s a menekülés lehetősége iránt soha nem esik kétségbe; a gyöngeség ellenben hősködés alá törekszik rejtezni, és behunytt szemmel rohan a vészes örvénynek, menekülésre nem is gondolva.

Eszter az ajtó felé fordult, s nagy megerőltetésembe került, hogy karomat elébe nyujthatám, és tekintetemnek parancsoló kifejezést kölcsönzék.

E mozdulatom azonnal eloltá a bátorság föl villant szikráját a gyöngé nőben. Kezével a székhöz kapaszkodott, s könyűi visszatartatlanul özönlöttek le arczán, és remegő hangon szóla:

- Ön kérlelhetlen! Ám legyen tehát, teljesítse ön bakói kötelességét, s vessen véget életemnek, melynek terhe alatt már úgymajd összeroskadtam, mióta ön koporsóm előtt megjelent.

Ezután mindkét kezét szemeire szorítá, s nehéz lélegzéssel a halálos döfésre látszott várakozni. Szelidebben szólék tehát:

- Asszonyom, ön nagy tévedésben van, én nem vagyok a gaz Móricznak eszköze, vagy czimborája, sőt inkább engesztelhetlen üldözője, s reménylem, hogy rövid idő múlva sikerülend őt a boszú igazság büntető kezeibe szolgáltatnom.

- Hogyan? - szóla legőszintébb csodálkozás hangján Eszter, s arczán remény vidító sugára villant át. - Jól hallok-e?

- Igen. Ő az én életemet is kétszer veszélyezteté már, és minden pillanatban újabb merénnyel kell rettegnem, meddig szabadon jár.

- Hihetem-e ön szavait?

- Mi okom lehetne színlésre?

- De miért üldöz ön tehát engem, és - bizonyosan férjemnek is ellensége ön, mert különben ő nem mondta volna, hogy öntől még inkább kell mindkettőnknek őrizkednünk, - mint gyilkosomtól?

- És nem vádolja önt lélekismerete semmi más bűn miatt, azon megvallott egyen kívül, melyre, saját szavai szerint, szívének szenvedélye vezérlé?

- Uram -

- Ön jogszerű sajátja volt talán azon roppant pénzösszeg, melyet első férjétől eltulajdonított, midőn tőle csábítója karjai közé szökött? Szerencsétlen asszony, hány becsületes ember véres verejtéke ég ön lelkén? Hány koldusbotra jutott árva fogja önt egykor átkozni, ha majd szegénység és elhagyatottság miatt rossz útra tévedend, és talán végre bitóra fog jutni! Nyuljon keblébe, szép asszony, emelje ingerteljes szemeit a tiszta égre, és szóljon: csak szívének nem korlátozott szenvedélye az, mely önt bűnössé teszi?

Eszter erőtlenül rogyott ismét székre, kendőjével elrejté könnyező szemeit, és zokogva szóla:

- Oh, uram, bárki legyen ön, s bármi cél vezeté önt sarkaimba, könyörüljön szerencsétlen szívemen, ne kínozza azt vérig tövises szavaival, hanem vessen inkább egyetlen halálos szurással mindennek véget, mert így százszorosán gyilkol ön meg! A mit ön most mondott, az, fájdalom! nagyon is igaz; de szándékom nem volt oly rossz, mint ön képzeli. Kedvesem csak azért tanácslá azon összeorzott kincs elvitelét, hogy azt a megcsalatott hitelezőknek ismét visszaadhassuk.

- És megtörtént ez? - kértem növekedő részvétellel, s közelebb léptem.

A nő lesüté szemeit és akadozva viszonzá:

- Még nem. Eleinte bujdoklanunk kelle az országban, míg kedvesem hitére tértem és nejemé lettem; azután pedig tetemesen meg volt az összeg csonkítva, midőn Pestre visszatértünk. Férjem, hogy mielőbb teljesíthesse fogadását, azonnal játékasztalhoz folyamodott; ámde igen szerencsétlenül, mert sokat vesztett, mit folyvást ismét új játék által helyre pótolni iparkodott. Egyedül ez tartóztatott bennünket Pesten, még gyilkos szándékú megtámadtatásunk után is. Uram, ha ön is a hitelezők egyike, szóljon, és még ma ki fog elégítetni, ámbár még korántsem vagyunk oly állapotban, hogy valamennyit kifizethessük; de legyen irgalmas, és ne lépjen föl ellenünk nyilvánosan!

- Én - viszonzám megindulva - nem vagyok hitelező, sőt inkább én tartozom sokkal Móricz-nak, és azon férfinak, kit ön második férjének méltóztatik nevezni.

- Nem értem önt.

- Meg fog ön érteni. Mindenek előtt méltóztassék meggyőződve lenni, hogy azok után, miket itt most hallottam, s mikhez én még igen sok lényegest tudnék toldani, nemcsak ellenséges indulattal nem viseltetem ön iránt, hanem inkább legőszintébb barátja vagyok, ki oly buzgón óhajtom ön valódi javát, mint ön maga.

- Uram -

- Kérem, engedje bevégezmem. Ma láttam Móriczot -

- Szent isten!

- Ő mindhármunk boszúszomjas ellensége, s azért tanácskoznunk kell, hogy mikép tehetnők őt árthatlanná.

- Oh, szóljon, szóljon!

- Meddig fognak önök még Pesten mulatni, asszonyom?

- Nem tudom.

- Őszintén szóla ön?

- Gyermekeim életére, igen.

- És ma reggel nem akartak elutazni?

- Nem.

- Valóban?
 - Csodálkozásomból láthatja ön, hogy valót szóltam.
 - Annál jobb. Nekem még ma mulhatlanul szólnom kell ön férjével.
 - Ha ő megegyezik -
 - Arra nincs szükség.
 - De -
 - Ön s gyermekének élete forog kockán, - szólék komolyan s nagy nyomatékkal, - most két élet és halál közt szabadon választhat ön.
 - Istenem, - kiáltá szörnyű küzdéssel a nő, - mit kíván ön? Mikép merhetem férjem parancsát megszegni, miután monda, hogy életünk forog veszélyben, ha ön, vagy más idegen szállásunkat megtudja.
 - Oh, gyermekség, ő ezt bizonyosan csak azért monda, mivel ugyanazon balhiedelemben volt, mint ön; azt hitte tudniillik, hogy Móriczczal cimboráskodom.
 - Tehát fölvilágosítom őt.
 - Azt magamnak kell tennem. Bizzék bennem, asszonyom; vagy nem kényszeríthetném most önt, hogy engem tüstént a városházba kövessen? Bizzék bennem, s istenemre esküszöm, hogy egykor e találkozásunkat áldani fogja.
 - Ám legyen, - szóla hosszas tusakodás után Eszter, - hiszek önnek. Mi a - -i vendéglőben lakunk, első emeletben, - és - számok alatt.
 - Mikor szólhatok ön férjével?
 - Most nincs honn, de este hét órakor bizonyosan visszajő.
 - Tehát hét óra előtt ott leszek. Gondolja meg még egyszer, asszonyom, hogy nemcsak ön, hanem gyermekének élete is kezeimben van. Ha megérkezésem előtt találna férje visszatérni, találkozásunkról szót sem szabad tudnia, különben -
 - Igérem.
 - Most üljön bérkocsijába, és távozzék; én pedig gondoskodni fogok, hogy gyermekén boszulhassam meg magamat, ha ön szavát nem teljesíti.
 - Szentül ígérem!
- Eszter távozott, kocsiba ült, s eltűnt, a nélkül, hogy az özvegygyel szót válthatott volna, kinek szorosan meghagyám, hogy másnap reggelig kívülem senkit ne bocsásson a gyermekhez, s az ajtót még Eszter előtt is zárva tartsa.

II.

Kaland a kalandban.

A kapu küszöbén megállapodám, és számot adék magamnak eljárásom iránt. Eleinte úgy látszott, mintha szemrehányásokat kellene magamnak e miatt tennem, mivel e kedvező alkalmat ki hagytam siklani, a nélkül, hogy abból annyi hasznót merítettem volna, mennyire szükségem vala, s mennyit talán elérhetek, ha Dalmer arczáról a fátyolt levonom, s egész galádságában állítom őt Eszter elébe. Alaposb megfontolás után azonban ellenkezőről győződém meg, s tettemet javalnom kelle, mert ki a női szívvilágban kissé jártas, az tudni fogja, mikép a szerető asszonyt féltékenység fölgerjesztése által boszura lehet ugyan ingerleni, de csak akkor, ha nincs oka az ingerlő ellen bizalmatlankodásra; én pedig ezen utóbbi esetben valék, mert ő engem Móríczt czinkosának tartott, s e gyanúját csak azzal csendesíthetém le, hogy Dalmer ellen határozottan nem keltem ki. Be kelle tehát azon egy nyereséggel érnem, hogy lakásukat kitudám, s egyszersmind meggyőződém, mikép az asszony nem oly nagy mértékben vétkes, minőnek őt eleinte tartám, s hogy ennél fogva kiméltre nem épen méltatlan. Elhatározám, hogy a kitűzött óránál hamarabb látogatom őt meg, s mindenekelőtt tökéletesen lefátyolozom a gaz Dalmert, mi által talán sikerülend frigyesemül megnyernem a nőt, mi tervem végrehajtását mindenesetre könnyítené; ha pedig e reményem nem teljesülne is, azért nem sokat vesztenék, legalább nem annyit, mintha már most visszariasztottam volna őt vádjaim által, mert Dalmerrel legalább mindenesetre találkozni fogok, s gáztetteinek véget vetek, mit jobb ma teljesítenem, mint a holnapi párbaj idejére halasztanom. Ezen okoskodás által bánásmódom iránt magamat tökéletesen megnyugtató érzem, mert azon gondolatnak legkisebb helyet sem adék, hogy a nő talán megcsalt, s nem mondá meg valódi szállását; a tettetés sokra képes ugyan, de emberismeretem itt tökéletesen megnyugtató, mert azon indulatroham, melyen beszélgetésünk alatt Eszter átment, nem lehet színlés, következésképp annak eredményét sem lehet ocsmány tettetésnek tartanom.

Midőn a házból kiléptem, leeresztett bérkocsi hajtott arra, melyből nevemet hallám hangoztatni. A kocsi azonnal megállapodott, s üléséről segédszerkesztő barátom inte felém, és nagy szaporasággal szóla:

- Van önnek fél órányi ideje?

- Van.

- Igen örvendek, hogy véletlenül találkoztunk, már szállásán is kerestem önt.

- Baj történt?

- Még pedig nagy.

- Dalmer -

- Oh, nem azon oldalról! Furcsa kalandom volt, méltóztassék mellém ülni, mindent elmondok.

- Kiváncsi vagyok.

Helyet foglaltam mellette, és a kocsi tovább hajtott, s barátom nevetséges ünnepélyességgel szóla:

- Kevés pillanat mulva talán megszüntem élni.

- Hogyan? - kérdém kissé meghökkenve, nem tudván, hogy komolyan szól-e.

- Úgy van, párbajra megyek, és ön tanúm lesz. Reményilem, hogy nem fogja tőlem ezen baráti szolgálatot megtagadni.
- Semmi esetre, de -
- Kalandom igen édes, de nagyon is keserű kimenetelű lehet. Ön tudja, hogy a színházban majd mindennapos vagyok.
- Igen, s mondhatom, gyakran csodáltam béketűrését.
- Hja, barátom, segédszerkesztő vagyok, s így igen természetes, hogy vas gyomrom mindent megemészt, s az ismétléseket megszokta, miután minden krajczáros indítványt is ötven s néhányszor kell ismételve átolvasnom és javítanom. Tegnap is színházban voltam, épen a «Vadon fia» adatott, s annál fogva nem igen néztem a színpadra, és nem is figyeltem az előadásra, mert orangutangot állatseregletben szoktam csak keresni; de azért szemeim épen nem unatkoztak ám! Egy szép hölgy gyakran, mondhatom, rendkívül gyakran fordítá felém szemeit, mi csakhamar gyorsabb keringésbe hozta véretem.
- Szerencsés barátom.
- Nemde?
- És ki volt azon szép hölgy?
- Nem ismerem.
- Ah, már ez regényes.
- De hallja csak tovább.
- Figyelek.
- A szép hölgy szemjátéka mindig élénkebb lőn, s utóbb legyezőjét is oly sajátzerűleg forgatá, hogy nem leheté azt csupa véletlenségnek tartanom; sőt még szemcsőjét is igen különösen kezelte, mintha az által is figyelmemet kívánta volna magára vonni.
- Első látásra ez valóban sok.
- Oh, kérem, nem első látás volt ez.
- Hiszen előbb mondá ön -
- Hogy nem ismerem őt, de azért már többször láttam őt.
- És máskor is ily kitűnő figyelemre méltatta önt?
- Nem. Legalább én nem vettem észre.
- Különös.
- Nemde?
- És mi történt tovább?
- Én lehető legnagyobb szeretetreméltóságot törekvém kifejezni. Kalapomat levevém, s újaimmal ügyesen fésülgetém hajfürteimet, bajuszomat bizonyos meglepő könnyűséggel pödörgetém, ajkaimra a legszívnyerőbb mosolyt varázsolám, szemeimnek kihívó és félig ábrándos kifejezést adék, szakállamat majd le, majd ismét fölfelé símogatám; szóval, ugyancsak derekasan működtem.
- Ön kitanult csábító.
- Hahaha!

- Mintha a legveszélyesb arszlániskolát is átúszt volna.
- Nemde.
- És a szép hölgy?
- Játékát fáradhatlan kitartással folytatá, s kezét kimondhatlan kifejezéssel szorítá kebléhez, midőn Parthenia mondá: két szív és egy dobbanás!
- Már ez sok.
- Még nem elég!
- Egyedül volt a hölgy?
- Öreg asszony s fiatal férfi közt ült.
- Ah, már ez veszélyes.
- Épen nem, az öreg asszony hihetőleg anyja, vagy nagynénje volt, a fiatal férfi pedig kávéházi meghittebb ismerősöm egyike, kinek egyébiránt nevét sem tudám, s ez oly közönyösen ült a szép angyal mellett, hogy tőle épen nem félhetém, legalább én úgy vélekedtem, s helyemben bizonyosan más is ugyanezen hiedelemben lett volna; az unalmas színjáték oly gyorsan mult el, hogy még legalább is tíz felvonással szerettem volna megtoldani.
- Megfoghatlan!
- Micsoda?
- Ön fölhevülése.
- És ugyan miért?
- Én önt eddig igen higgadt kedélyű embernek ismerém, s azért igen csodálatosnak találom, hogy oly rögtön elhagyá magát ragadtatni, mint valamely tizennyolcz éves ifjoncz, ki még a kutgémre is szerelmesen hunyorgat, ha kötény van elébe kötve.
- Oh, barátom, épen az úgynevezett higgadt kedélyű emberek azok, kik leghamarább olthatlan lánggra gyúlnak.
- Valóban?
- Úgy van. A heves és víg jellemű emberek, kik mindig a világban élnek, s zajos társaságokban fordulnak meg, mindig erősebben tudnak a szív kívánataival dacolni; mert, például, a czukrászlegény is azért nem szereti az édeset, mivel mindig csemegék közepett él. Ellenben az író, különösen pedig a segédszerkesztő, ki mindennap a legunalmasb munka mellett ül, s még akkor is csak javítékon, szedőkön, levelezők olvashatlan s hibáktól pezsgő írásán, s a szerkesztőség által le nem küzdhető akadályokon járatja gondolatait, midőn mulatóhelyeken jelenik meg, - az ily szerencsétlen férfi mindjárt mindenestől oda van, ha csak egyetlen nyájas tekintetet vet is rá valamely nem csunya hölgy; és pedig annyival is inkább, mivel hódítások után járásra nincs ideje, s azért két kézzel kell minden alkalmat megragadnia, mely e tekintetben véletlenül kínálkozik.
- Igaza lehet önnek, s megvallom, hogy az életbölcseiség ezen tana még eddig ismeretlen volt előttem.
- Hja, sok van a csillagok alatt és fölött, miről a bölcsek nem is álmodnak!
- Úgy van.
- De hallja csak tovább.
- Tehát még több is van?

- Még csak most jön a java. A függöny utolszor gördült le, a színészek kitapsoltattak, s a közönség oszlani kezdte. Ekkor a hölgy is távozott. Én és egy ismeretlen férfi, ki még mindig dühösen tapsolt Partheniának, a pad végén állottunk, s midőn a szép hölgy mellettünk elhaladt, még egyszer hátratekintve, igézően mosolyga, és távozott. Örömittas szemeimet szerencsére hattyunyakától kezdve karcsu derekáig végig legeltetém, - és - és gondolja ön csak, mit láttam?

- Kétségkívül félelmesen kidomborult keményített szoknyák iszonyú bástyáját.

- Ah, mily költőiség elleni kifejezés!

- Tehát mit látott ön?

- Parányi kezecskét fehér keztyűben -

- Melyet ön megszorított?

- Még nem. A fehér keztyűs kézben finom himzett zsebkendőt.

- Melyet a szép elejtett?

- Oh, nem, ez mindennapi fogás lett volna, mely szót sem érdemelne.

- Tehát mi történt?

- A kendő redői közül - rózsaszínű papiros kandikált ki -

- Ah!

- Én gyöngéden érintém két ujjammal a rózsaszínű papirost -

- És?

- A csinos levélke kezemben maradt.

- Teringettét!

- Szivem hangosan dobogott.

- Elhiszem.

- Ily szerencse álomnak is sok.

- És a szép hölgy nem fordult vissza?

- Nem, egy vastag úr botrányos teste nyomult a legközelebbi padból szépem mögé és orrom elébe, s így többé nem láthatám a kedvest; ámde könnyen vigasztalhatám magamat, mert kezemben volt a megbecsülhetlen rózsaszínű kincs. Kedves hölgy, gondolám, ki tudja, mily rég szeret már, s csak most vettem észre hajlandóságát, s szemeimből bizonyosan tisztán kiolvasá szerelmének viszonzását, mert különben nem adta volna át a kész levélkét, melyet talán már több nap előtt is megnyerhettem volna.

- Természetesen.

- A színházi csarnok egyik zúgában fölnyitám az összehajtott, pecsételetlen és cím nélküli levélkét, s benne e sorokat, vagyis inkább szokat olvasám: «Férjem holnap délután nem lesz honn. Amália.» Nemde, különös?

- Épen olyan, mint az ismeretes: oh, Oszkár, elvárlak!

- Szakasztott olyan. Örömem oly határtalan vala, minőt csak valamennyi Pecsovics megtérése szülhetne bennem, s már arról gondolkozá, hogy mikép szabadulhassak ki holnap délután a szerkesztő-hivatalból, midőn rögtön eszembe villant, hogy a szép ismeretlen nő lakását és

vezeték nevét nem tudom; Amália pedig annyi van Budapesten, hogy valamennyi magyar tudósra legalább is három jutna.

- Isten mentse meg őket!

- Az Amáliákat?

- Igen, és - a tudósakat is.

- Az éjt álmatlanul töltém, s ma az egész várost bebarangolám, minden ablakra föltekinték, de hasztalan, délben a színházba menék, hol önnel találkoztam, s vigyázva tudakozódtam, de semmi fölvilágosítást nem nyerhettem. Azonban, miután öntől elváltam, azon kávéházi ismerősömmel találkozám, ki a színházban kedvesem mellett ült. Hah, megvan, gondolám, s azonnal halk hangon kértem, hogy ismeri-e tegnapi szép szomszédnőjét? Ő végig nézett rajtam, s vontatva igent monda. Erre nagy tűzzel lakását tudakozám, s isten bocsássa meg bűnömet, haszontalan hányavetiségből, vagy indulatom hevéssége miatt annyit fecsegttem össze-vissza, hogy gúnyosan kérde: vajon szerelmes vagyok-e bele? Megsértett hiúság, s folytonos hideg gúnyai annyira vittek, hogy a levélkét megmutatám neki. Erre ő azonnal elsápadt, majd ismét legfinomabb paprikaszínű lőn, és dühösen szólt: «Uram, ön alávaló gazember, ha ma délután lakásomon meg nem jelenik, karddal vagy pisztolylyal, én - Amália férje vagyok.» Mit szól ön ehhez?

- Ördög és pokol, már ez erős dolog!

- Nemde? Most oda megyek, és ön segédem lesz. Ah, ott a - - szám, ez az ő háza.

III.

Kakasviadal.

Ime, nyájas olvasó, ily titkocskák nagy számmal történnek színházakban, s ki valamennyit tudná, az valóban igen érdekes olvasmányt írhatna össze.

Mihelyt a házat megpillantám, melyre barátom távolról mutatott, azonnal furcsa világosság lángolt föl elmémben, s alig tudám a hangos kacaját elfojtani. Barátom észrevéve rögtön támadt derűltségemet arczomon, és csodálkozva szóla:

- Oly nevetségesnek találja ön ezen komoly kalandot?
- Magát e kalandot ugyan nem, hanem a másik kalandot, mely a kalandban rejlik.
- Kaland a kalandban? Ezt nem értem.
- Mindjárt megmagyarázom. Én e ház tulajdonosát jól ismerem, hitvesével együtt, sőt ez utóbbi titkainak egy részét is.
- Hogyan?
- Úgy van. Ön mellett a színházban, mint mondá, bizonyos ismeretlen férfi is állott, nemde?
- Igen.
- Barna?
- Igen.
- Szürke kabátban?
- Igen.
- Kezében nagy fekete kettős szemcső volt, nemde?
- Tehát ön is ott volt?
- Épen nem, hanem, mint már mondám, e ház titkai némileg ismeretesek előttem, s azon férfi meghitt barátom.
- És mi következik mind ebből?
- Az, hogy kaland van a kalandban, és ön rútol megjárta.
- Hogyan?
- Oh, Oszkár, elvárlak! Hahaha!
- Barátom, e hang -
- Bocsánat, a hang oly víg, mint maga a kaland.
- De még mindig nem értem önt.
- Értsen meg tehát.
- Ideje is, mert mindjárt a ház előtt leszünk.
- Hallja tehát a szörnyű titkot. A szép hölgy nem önre tekintgetett.
- Micsoda?
- Hanem azon szürke kabátos barna férfira, és a levélke is ugyanahhoz volt intézve. Világos!

- De -

- A boldog barna férfi azonban, isten tudja, mi okból, épen oly szórakozott vala, mint ön elragadtatva, s innen származik az egész siralmas tévedés.

- Lehetetlen!

- Mindenesetre úgy van, hiúsága veszélyes hinárba vezette önt; de hiában, olyanok vagyunk mi gyarló férfiak, hogy alig tekint felénk valamely szép hölgy, s azonnal mindenre képesnek hisszük őt; sőt mi több, ha húsz férfi áll együtt, s egy hölgy tekint a nagy csoportra, bizonyosan mind a húsz szentül hiszi, hogy épen csak az ő szeretetreméltósága bájolta el a szép hölgyet.

- Hah, önnek csakugyan igaza lehet!

- Mindenesetre.

- És most még is vívnom kell.

- Úgy van.

- És a boldog szerető kikaczag.

- Nincs különben.

- De talán -

- Kérem, a valódi viszonyt nem fődözhetjük föl a férj előtt, ezt a lovagiasság szabályai tiltják.

- Fájdalom, igaza van önnek.

A kocsi megállapodott, s kiszállottunk. Barátom oly fanyar ábrázattal lépett velem a házba, mintha halottja volna, s magam is komoly hangulatba esém, mert félni kezdék, hogy szomorú vége lehet e kettős kalandnak, s csak az vígasztalt, hogy nálunk a párbajok rendesen olyanok, mint a színházi csaták: sok a zaj és nevetséges az eredmény, mert jelenkorunk emberei nem való, hanem csupán fölületes szín után kapkodnak s ennél fogva párbajainkat helyesebben csak kakasviadaloknak nevezhetni. Én legalább a párbajt mindenesetre lehető legnagyobb ostobaságnak tartom, mire művelt ember vetemülhet, s azért minden párvívót haláláig tébolydába szeretnék zárni, hogy a haza békés polgárainak többé ártalmára ne lehessenek, s egyedül azt tudnám némileg menteni, ha minden párbajban világosan ítélne a gondviselés, és a sértő fél mindig halva maradna a küzdtéren. De könnyű karczolásokat osztogatni, vagy a megsértettet halomra löni, s azután mégis bántatlanul, sőt köztisztelőben maradni, ez olyasmi, hogy nem találok kifejezést e vad szokás illő megbélyegzésére.

A szobába lépvén, minden komolyságom azonnal eltűnt, mert a férj - a barna férfit mutatá be, mint segédét. Barátom arczáról első pillanatban minden nyoma eltűnt a pirosságnak, azután pedig vérvörösség árasztá el s csak kézszorításom nyugtatá őt meg ismét.

Szegény férj, gondolám szinte akaratlanúl, nőd kedvesét tartod legjobb barátodnak. Oh, ki az élet titkait tudná megírni, az olyasmiket hozhatna napfényre, mikről még Hamlet sem álmodott!

Kölcsönös üdvözlés után a férj hidegen szóla:

- Uram, nőmet s cselédimet elküldém, nem fogunk megzavartatni.

Eleget akarván a szokásnak tenni, néhány engesztelő szót mondék, de a férj gúnyosan szakasztá félben, mondván:

- Szót sem. Méltóztassék választani, kardot vagy pisztolyt, nekem mindegy.

- Úgy van, jegyzé meg komolyan a barna férfi, - engesztelésről szó sem lehet, méltóztassanak választani.
- Mi tehát a kard mellett nyilatkozunk, - mondtam én, azon megjegyzéssel, hogy az első vércsepp a tusának azonnal véget vet.
- Jól van.
- Fej, nyak, mell, gyomor és has szorosán kiméltetni fognak.
- Legyen.
- Ujjaim is, legalább jobb kezemen, - jegyzé meg boszus kifakadással barátom, - mert még ma a francia trónbeszédet le kell fordítanom.
- Megegyezünk.
- Nagy kegyesség!
- A mellékszobában sebész van, mindenről gondoskodtam.
- Helyes.
- Tehát dologra.

A bajvívók leveték felső köntöseiket, ingöket fölgyűrék, kardjokat megsuhogtaták, és harcias állásba helyezkedtek; csak taréjok hiányzott, s egészen kakasokhoz hasonlítottak volna, amivel azonban nem akarom azt mondani, hogy a taréj hiányzása miatt kappanoknak tartottam őket. Lábaikat iszonyúan elterpeszték, elannyira, hogy színpadon járni szokott gőzös vagy vitorláshajó kényelmesen áthaladhatott volna alattok, mint a rhodusi óriás alatt; karjaikat oly messze nyújták ki, hogy az igazság példát vehetett volna magának, mert bizonyosan minden gazembert elérne, ha nem sajnálná karját ennyire kinyújtani; nyakukat ellenben annyira hátraveték, hogy fejük teteje úgyszólván csaknem hátgerinczökkel jött érintkezésbe, mintha orrukat féltették volna a kardéltől; pedig ettől nem igen lehetne tartaniok, mert a két kardnak csak legvégső hegye találkozott egymással, s ez is csak néha történt, mintegy elvétve, miután különben csak a türelmes levegőt szeldelték. E közben szemeikkel néha pislogtak, mintha a kardvillanástól irtóznának, s lábaikkal egyet dobbantottak; ajkaikat pedig úgy összeszorították, hogy egyetlen bátorító teringette sem fért volna ki közülök. Homlokukat nehéz verejtékcseppek nedvesíték, karjaikon szőlővenyige vastagságra dagadoztak az erek, orrlikaik kitágultak, mintha lélekzetök minden pillanatban romboló viharra akart volna változni, s füleik úgy neki vörösödtek, mintha keménypapirosból kimetszett súlyos számárfüleket tartottak volna, mely szép díszítményöktől épen nem akarom őket megfosztani.

E szörnyű viadal már több egész perczig tartott, s az iszony és borzadás annyira erőt vett lelkemen, hogy alig bírák elfojtani az - ásítást, s már csaknem kétségbeeséssel küzdöttem.

Ekkor, de - nem, még nem történt semmi; bátorodjanak tehát nyájas olvasóim, s szemléljék nyugodtan az irtózatot kakasviadalt, mely mostani újmagyar nyelvünkön párviadalnak neveztetik.

A bajnokok vívtak, valódi nemzeti elszántsággal küzdöttek, s ha valaki a két kard éle közé kerül vala, bizonyosan megemlegette volna a magyarok istenét! szemeik szikráztak, keblök úgy emelkedett, mintha tűzokádó hegyekké akartak volna változni, s hah! kardjok legszélső vége kétszer egymásután valóban megérinté egymást. Hallatlan, de mégis igaz!

Most, - méltóztassanak kissé remegni, szívet olvasóim, - most - - véletlenül megpillantám, hogy a férj kissé megvérezé karját ingének gombjával, midőn ingujját fölgyűrte, s azonnal rémülve kiálték:

- Elég!

A két bajnok hátrahökkent, s iszonyúan remegett, mint a kocsonya.

- Uram, ön meg van sebesítve!

A férj lankadtan ejtél el kardját, és elhaló hangon kiálta:

- Sebész úr! Sebész úr!

A sebész azonnal kirohant, a gombkarczolatát megtekinté, ajkait összeszorítá, aggály miatt-e, vagy azért, hogy kitörni akaró kacaját elfojtsa, azt nem merem meghatározni. Elég az hozzá, hogy a félelmes seb bekötetett, a férj pedig töredezett hangon szóla barátomhoz:

- Uram, az isten ítél közöttünk, nőm ártatlan, bár hittem volna esküinek! Uram, bocsássa meg indulatosságomat.

- Örömmel! - rebegé barátom, s homlokáról diónyi verejtékcseppeket súrolt le zsebkendőjével.

- Kezét, uram! - szóla ismét a halavány férj, s aggályosan tekintte a sebészre - legyen ön ezentúl oly őszinte jó barátom, mint ez itt.

Ekkor a barna férfira mutatott sérületlen kezével, s barátom őszintén s lelkesülten szóla:

- Legnagyobb örömmel!

Elhiszem! gondolám, és - hallgattam. Most az ajtó hirtelen megnyílt, a szép nő, ki alkalmasint valamikép értesült a veszélyről, berohant, nem ugyan szétzilált haját tépve, mi bizonyosan rendkívül regényes lett volna, hanem csinos szalmakalapját szép kezében tartva, és iszonyúan fölsikolta:

- Hah - - !

- Csöndesülj, édesem, - rebegé a sebesült férj, - csak egy kis húsvágás, épen nem veszélyes. Meg tudsz-e bocsátani, édesem?

- Oh - - !

- Ah, mintha sebláz vaczogtatná fogaimat. Uraim, bocsánatot, szeretett nőm, legjobb barátom, menjünk, pihenésre van szükségem. És ön, nemes bajtársam?

- Megyek, a - francia trónbeszédet lefordítani.

- Isten önnel, mindennap szívesen látom önt szegény hajlékomban.

- Köszönöm.

A férj, neje és a barna férfi vállára támaszkodva, a mellékszobába vonult, s mi ketten hallgatva hagytuk el a házat, mely a legrettentőbb szerencsétlenségnek színhelye - lehetett volna.

Ime, tisztelt olvasó, így orvosoltatnak a tizenkilenczedik században a becsület mély sebei. Orvosság és betegség igen méltók egymáshoz.

IV.

Művelt emberkínzás.

- Szerencsés kópé az a barna fiú, - szóla az utcán boszusan barátom, - az ő bűne miatt nekem kellett életemet kockáztatnom, és a mellett - hallgatnom!
- Az öntudat megnyugtathatja önt, - viszonzám szárazon.
- Gyönyörű öntudat! Csak azt tudom, hogy jól ki fognak kacagni.
- Jobb az, ha kinevetik önt, mintha sajnálkozniok kellene ön felett. Egyébiránt e furcsa kettős kalandot ujdonságul használhatja ön fel lapjában, s már ez is ér valamit.
- Isten mentsen, csak az kellene még! Hanem, barátom uram, nem lehetne talán mégis, valamiképen kéz alatt, a boldogtalan férjet fölvilágosítani?
- Világért sem! Első kötelességünk, embertársainkat boldoggá tenni, minek háborítnók tehát csöndes életét. Egyébiránt pedig az ily mindennapi események a mai világban szót sem érdemlenek.
- Ám legyen tehát, nyugodjunk meg a végzés titokteljes intézményeiben.
- Amen!

Azután elmondám vitéz barátomnak, hogy Dalmerrel alkalmasint találkozni fogok pár óra múlva, minek ő nemcsak rendkívül örvende, hanem azonnal kísézőül is ajánlkozott; mit azonban nem fogadhattam el, mivel épen most tanusított rendkívüli tüzessége és harcias szelleme igen alapos félelmet gerjesztett bennem, hogy kitörő heveségénél fogva Dalmert tüstént összedarabolandja, mielőtt még szóba állhatnék vele. Csak annyit mondék tehát neki, hogy másnap jókor reggel jelenjék meg nálam, s ha nem találna honn, azonnal rendőrség kíséretében siessen Dalmer szállására, melyet tárczájába iraték vele, mert bizonyosan mégsem tudhatám, hogy nem lesz-e szerencsétlen kimenetele ezen találkozásnak.

Ebben megegyezvén, egymástól elváltunk, s már szállásom felé akarék fordulni, hogy esti találkozásomra illően elkészülhessek, midőn eszembe jutta, hogy még előbb a - - vendég-fogadóba kell valakit kísérem, ki ott egy fényképkészítő által arcának vonásait örökíttetni kívánta. Szállása felé irányzám tehát lépteimet, s épen furcsánál furcsább gondolatok kezdének agyamban támadni azon hiúságról, mely szerint alig van ember, ki legalább titkolt gyönyörűséget nem lel abban, ha becses vonásait örökíttetve szemlélheti, - midőn három férfit láték mellettem gyorsan elhaladni, kiknek külseje és szavai azonnal annyira magokra vonák figyelmemet, hogy lépéseimet gyorsítám, és nyomukból többé nem maradtam el.

E három férfi egyike tökéletesen kiművelt arszlán volt, a párisi selyem kalaptól kezdve, egészen le a fehér topányig, melynek piros sarkai igen kedvező benyomást okoztak, nem a kövezetre ugyan, mely igen kemény, hanem a szépek sziveire, melyek istennek hála! nem oly kemények, mint a járdák, ámbár annyiban mégis hasonlítanak ezekhez, hogy bennök is sok ember fér meg. Nyaka vékony vala, mint a gémé, mely fáradtan lesi az alkonyt; pisze orrát gyertya eloltására lehetett volna használni, s bajusza és kecskeszakállá úgy lekonyult, mintha legalább három napig folyvást konyhát meszeltek volna velök; egész sovány ábrázatán pedig oly minden kifejezés nélküli kifejezés ömlött el, ha e furcsán hangzó kifejezést használnom szabad, mintha herbatéval vagy tisztességgel leforrázták és azután kőporos szalmacsutakkal lesúrolták volna. Szemei mindig nedvesek valának, mintha mindig valamit gyászolnának; csekély véleményem szerint ez onnan származott, mivel gyakran tekintének tükörbe, s így igen természetes, hogy ki nem fogyható gyászra csakugyan elég okuk volt, ha érdemes

tulajdonosuk arczán s testén végig pillantottak. Mindezen jeles külsőségek méltán gyaníttaták velem, hogy ezen arszlán a legfinomabb s legfényesb állatseregletből származik.

A második férfi külseje lényegesen különbözött az elsőétől. Ez korra nézve legalább harmincz évvel előbb volt ugyan, de öltözetben mégis majd ugyanannyival mögötte állott. Frakkjából már rég kihízott, s a nadrágából lefityegő óraszalag legalább is Napoleon korszakából származott, míg nyakkendőjének kötése, és inggallérának kiálló csúcsai mindenkit akaratlanul a júliusi forradalom idejére emlékeztete, mely a divat e két nemét szülte; fölborzolt haja ellenben Murat, Davoust és Berthierre, szóval: a franczia császárság előtti korszakra vonatkozott; nadrágjának szabása pedig egészen jelenkorunké vala. Ezekből világos, hogy e férfi öltözte Lajos Fülöp rendszerét jelképezé, minden nevezetes korszakból utánózával valamit, hogy minden színezetű párt legalább egy részben képviselve lássa magát, s kerülje a háborgást, és békével tűrjön. Még a vastag orr és mindig mosolygó pittyedt ajkak is ilyeszerű világölelő emberszeretetet tanúsítottak. Egyébiránt, hogy mind ezekről álmodott-e valamit ezen ismeretlen férfi, azt nem merem állítani, mert hiszen elég nevezetes ember van a mai világban, ki szinte nem tudja, hogy mikép lett azzá.

A harmadik ismét ellentéte volt a másik kettőnek, mert sem ő, sem új divat szerint nem vala öltözve, hanem mintegy középen járt e kettő közt, s különben jelenkori politikai jellemmel látszott bíni, mert kabátja a meleg daczára is nyakig be volt gombolva, bizonyosan csak ellenzéki vágyból, vagy takarékosági ösztönből, hogy tudniillik most kárpótlásul izzadjon, mivel jövő télen át ugyanazon kabátban bizonyosan fáznia kellend. Arczán leírhatlan mogorvaság kifejezése unatkozott, s oda látszott mutatni, mikép ezen ember egyedül csak abban lelé kedvét, mi mások kedvét megrontja, s azután még maga ellen is kedvetlenséggel viseltetik, mivel valamiben mégis kedvet tudott találni. Kati legyen a nevem, ha ez nem czéhbiztos. De halljuk őket.

- A hatóság igen engedékeny! - mondá az arszlán, s ezen megerőltetése következtében nagyot köhintett, és selyem zsebkendőjével homlokát törölé; de csak igen gyöngén, hogy a rizsport valamikép le ne súrolja.

- Hiszen a mai világban a botot már csak sétálásra szabad használni! - tevé hozzá a régi korszak embere, és mérgében alsó ajkát majd lenyelte, mi arra látszott mutatni, hogy fogainak már szörnyü hiánya van.

- Már akár mit mondanak is az urak a sok zöld asztal mellett, én ugyan nem is hederíthetek az afféle zöld beszédekre, hanem kötelességemet hiven teljesítem, meddig karomat és botomat birom; ebben tökéletesen megnyughatnak uraságtok. - Ezt a harmadik férfi mondá, és hivatalos dühében oly magosra rántá alsó ajkát, hogy csaknem orrát nyelte szájába, mi által a dohány- és illetőleg burnótárusok mindenesetre tetemesül károsultak volna.

- Jól mondja, biztos ur, mit a nagyok elmulasztanak, azt önök helyrehozni tartoznak, különben ugyan mit érne az egész polgári szabadság, ha végre minden paraszt vagy nemes ember szabadon üzhethné a szabómesterséget!

- Ugy van! Az ily potom emberek ugyis oly mohón látnak a munkához, hogy egész nadrágot megvarrnak, mi alatt én titoknokom és két irnokom társaságában egyetlen osztás whistet játszom el. És polgárnak s mesternek csak nem fogadhatunk föl minden jött ment legényt, ki művelt társaságban még csak meg sem tud állani. Én csak finom legényeket tarthatok.

- Csak hiában ne járjunk.

- Oh, nem!

- Jól tudunk mindent.

- Bizonyosan rajta kapjuk.
- Tudom el fog jövedőre minden kedve menni a munkától a sehonnainak.
- Nem leszünk hálátlanok.
- Csak ne tessék őt kimélni.
- Mester ur, kérem, ne sértegetsen!

E rövid beszédből láthatjuk, hogy két szabómester s egy biztos van előttünk, kik hivatalos eljárásban vannak, s alkalmasint valamely szorgalmas kontárt nyomoznak és üldöznek.

Most e házba lépnek, s a velök jött két város hajdut a kapu előtt hagyják. Ugyan mi baj érhetne bennünket ha utánok mennénk? Alkalmasint semmi, legfőlebb egy pár czéhbeli titkocskának megtudásához juthatnánk, s ez ugyan nem baj.

Ezen hátulsó ajtón léptek be, nyissuk meg csöndesen és tekintsünk utána, talán nem vesznek bennünket azonnal észre.

A szoba szegényes, de tiszta, a földön két gyermek játszik, a harmadik bölcsőben fekszik, és hirlapírói pályára készül, azaz: valónak képzei az ábrándot, vagyis: életadó emlé helyett rongydarabot szivogat. Asztal mellett két férfi s egy csinos fiatal asszonyka varrogat. Az anya mellesleg gyermekei látásában gyönyörködik, az atya pedig rémülve tekint a főnebb leirt három férfira, kik a szoba közepén állnak; a biztos természetesen föltett kalappal, hogy megmutassa, mikép neki nemcsak pimaszkodásra, hanem még többre is joga van, mit azonnal így tanusít:

- Megfogtunk, gazember?
- Uram, - kiált a szabó még inkább elhalványulva, s munkáját elejtve, - én becsületes ember vagyok, adómat pontosan fizetem, és dolgoznom kell, ha élni akarok családommal.
- Akaszd föl magadat, s aztán mindjárt nem kell élned.
- Uram -
- Hallgass, kontár. Tudod é, hogy nem szabad legényt tartanod?
- Ez nem legényem, hanem jó barátom, ki nem rég szabadulván ki a kórházból, még eddig nem juthatott be mesterhez, s azért nekem segít, egy kis meleg ételért meg szállásért.
- Ej, akasztófa virága, még mentegetni mered magadat, és velem szembe szállasz?
- Uram, ne feledje, hogy szobámban van ön!
- Micsoda? Talán meg akarsz gyilkolni? Engem, ki a hatóság nevében állok itt! Hej, hajduk, segítség! Hamar!

E kiáltásra rögtön ott termettek a hajduk, a szabót megkötözték legényével együtt, a műszereket és ruhákat összeszedék, a siránkozó asszonyt meglökdösték, s a három férfi után vezették a kötözötteket, kik azonköl saját hátukon kényszerültek tova czipelni a műszereket, s félig kész ruhákat és kelméket.

Hja, hiában! A művelt tizenkilenczedik század gyűléseket tart az állatkínzás ellen, de a művelt emberkínzást nem akadályoztatja!

V.

Kontár és mester.

A mint az ajtót megnyitám, s a főnebbi jelenet néma tanuja levék, észrevevém, hogy egy öreg zsidó jelent meg mellettem, ki nagy részvéttel figyelt mindenre. Arczának minden vonása szives emberbaráti indulatot árult el, s mihelyt a kis zsarnokok áldozataikkal távoztak, azonnal nyájasan vigasztalá a siró asszonyt, s a gyermekeknek néhány huszast adván, a szobát elhagyá.

Az udvaron fölvilágosítást kérék tőle, s ő tüstént engede kívánságomnak, és elmondá e szegény fiatal házaspár egyszerű történetét, melynek utóbb, hetek s hónapok mulva, szomoru kimenetelét is megtudám. Szó sem fordul abban elő nagyszerű szenvedélyekről és érdekesítő eseményekről, valamint fényes leírások és meglepő fordulatok sem jönek benne elő; de mégis bocsánatot reménylek elmondásaért szíves olvasóimtól, mert oly oldalával ismertetendem ez által meg a mindennapi életnek, mely nem mindenütt ismeretes, és mely valóban figyelemre méltó, nemcsak emberiségi, hanem erkölcsi szempontból is.

Bizonyos Munkás nevű tisztviselő élt a két szomszéd város egyikében, ki nevének mindig derekasan megfelelt, ámbár a jutalom viszont nem igen felelt meg munkásságának, mikép azt napjainkban, fájdalom! elég gyakran tapasztalhatni. Ámde e miatt a végzésen kívül mást nem okozhatott, mely őt sok munkára és csekély díjra kárhóztatá, mely rendesen azon mértékben szokott növekedni, melyben a munka kevesebbül. Szomoruan tapasztalá, mikép minden erőködése hasztalan, mert az éveket nem változtathatta meg, s az előtte szolgálatba állottakat nem bővítheté ki az életből, s így várakoznia, mindig csak várakoznia kelle, ámbár reá nem várakozott az idő, s hajszáit csak úgy megőszíté, mintha már egész családja jövődjét tökéletesen biztosította volna; pedig vajmi messze állott még ettől! Voltak fiai és lányai, ezek örök pártának virultak elébe, mert napjainkban kevés kérdezősködés történik az erkölcs után, hanem csak pénz, és mindig csak pénz a házasságszerző, s legfájdalmasabb az, hogy e szörnyű irányt még csak nem is gáncsolhatjuk, mert a legszegényebb szülék is annyira erőjükön túl gyakorolják lyányaikkal a fényűzést, hogy ugyancsak helyén legyen azon esze s munkája után élő ifju szive, ki ily divatbubát pénz nélkül élettársul merészel oldalához bilincselni! A fiuk részint tanultak még, részint pedig ingyen gyakorlák azt, mit számos éven át tanultak, s ennél fogva szegény atyjoknak még folyvást nem csekély terhére voltak.

Mély gondjainak közepette búsan sétált egykor az utcákon föl és le az öreg Munkás, és pirulva bár, de mégis irigy szemmel tekintte a rongyos targonczásra, ki targonczáján végig nyulva, oly édesen aludt, mintha az élet kellemeit kénye szerint élvezné; pedig talán három nap óta sem látott kenyérnél egyebet. Ő azonban mégis elégült lehete, mert személye nem esett az elítéletek kemény biráskodása alá, s vele senki nem gondolt, ha bűnt nem követett el. Munkás ellenben más körülmények közt vala, ő szüntelen mások kívánságának kényszerült eleget tenni, bár mit sugalt is saját jobb meggyőződése. Ha szájától voná el a falatot, s magára és gyermekeire tisztességes ruházatot aggata, minden oldalról ezt sziszegé feléje a kajánság kigyónyelve: - Ez nem telik díjából, ugyan hol veszi a pénzt? Ennyit nem lehet igaz uton szerezni. - Ha ellenben gyermekeinek nevelésére, vagy jövődjök némi biztosítására akart valamicskét fordítani, s e miatt kissé elmaradt a divat szeszélyes röpülése mögött, minden oldalról ily gúnyos megjegyzéseket kellett hallania: - Mily haszontalan lump ember, egész keresményét bizonyosan torkába veri, vagy kártyán harácsolja el! Ez csakugyan megérdemli, hogy pályáján derekasan elmellőztessék. - És ezen gyöngé vázlat koránsem tulzás ám, ki ezen szerencsétlen osztály magán-vagyon nélküli tagjainak életét ismeri, az bizonyosan erősíteni

fogja, hogy a színek, miket e képre használtam, nemcsak nem kiáltók, hanem nagyon is halaványak.

Szomoru sétája közben nagy háromemeletes házat pillanta meg Munkás, melynek akkor éppen tetejét rakták.

- Kié e ház? - kérde inkább szórakozás végett, mint kíváncsiságból.

- N... szabómesteré! - hangzott a válasz.

Munkás ismét gondolatokba mélyedett, s későn este tért parányi szállására, mely kórházhoz hasonlító inkább, mint tisztviselő lakáshoz, midőn a család nyugalomra feküdt. Az éjt álmatlanul tölté a szegény apa, reggelre azonban határozattá szilárdultak kínos tépelődései. Legkisebb fiát - szabómesterhez vezeté, s inasnak akará szegődtetni; szíve vérzett ugyan, mert a legjobb embernek is vajmi neheze esik az anyatejjel beszítt előítéletek leküzdése; azonban határozatát mégis csakugyan végrehajtá, s előre is kemény kéreggel borítá szívét, társainak megvető mérges gúnynyilai ellen.

Ámde még itt is csaknem legyőzhetlen akadályokkal találkozott. A mesterek, kik harsányan szoktak a nemesi büszkeség ellen kikelni, hideg gúnnyal fogadák őt, s nem akarák átlátni, mikép aljasíthatja tekintetes ur fiát szabóinasná. Bebizonyult itt is, mikép vannak az életben viszonyok és körülmények, mikben a legtulzóbb demokrata is született arisztokrata gyanánt viseli magát. Végre azonban mégis csakugyan akadt irgalmas mesterre, ki nemcsak fölfogadá a tízéves gyermeket, hanem még azt is megígéré, hogy a tekintetes ur iránti tekintetből, nem fog vele targonczát huzatni.

Nem akarom az egész család történetét vázolni, azért tehát csak Munkás Pálra, a szabóinasra szorítkozom. Tanulási évei elég szomoruan folytak le, mert legények, inasok és cselédek szüntelen gúnyolák őt származása miatt, s a mesternél sem lellete kárpótlást, mert napjainkban a szabómesterek csak uraságokkal és művészekkel társalkodnak, legényeikhez ellenben sátoros ünnepeken is alig szólnak, s az inasokat még verésre sem méltatják. A mester egyik kis lyánya azonban nem gondolkozott oly büszkén, mint nagyobb testvérei, kik egész nap a türelmes zongorát kalapálták, s örmest játszott a kis Palival, ki nem volt oly piszkos és garázda, mint a többi szabóinasok. Nem lehet czélom, hosszú szerelmi történetet írnom, mely tíz év alatt nemcsak kifejtett, hanem kiirthatlan gyökeret vert e két szívben, s különben is igen furcsán hangzanék tulfinomult századunkban, ha valaki szabólegény regényes szerelmét kívánná érzékenyen festeni; pedig bizony bátran elhiheti mindenki, hogy az egyszerűbb középosztályban sokkal több érzelemmélységet találhatni, mint azon elsimult és elfinomult körökben, miknek tagjairól divat és fölszíneskedés nemcsak a durvaságot, hanem az érzelmet is legyalulta.

Pál és Mari szerették egymást, de a büszke mester szót sem akart összekelésről hallani, mert ő lyányát, mint mondá, nem haszontalan mesterembernek, hanem legalább is kereskedő, vagy éppen tisztviselő számára nevelte; ha pedig már csakugyan magához hasonló vőhez bocsátkoznék le, úgy ennek gazdag polgárfiúnak kellene lenni, kinek atyja nagy befolyással bír a választó polgárság testületében.

E nyilatkozatától fogva mindenkép üldözni kezdé Pált, s nemcsak saját házából űzé el, hanem mestertársainál is könnyen kieszközlé, hogy sehol sem kapott munkát, s néhány hónap mulva szakadozni kezdett ruhája testéről, s veszélyben forgott, hogy mint munkátlan csavargó börtönbe fog záratni. Atyja már rég meghalt, s testvérei nemcsak nem segíthettek rajta, hanem magok is legnagyobb inséggel küzdöttek. Öreg anyját csak éppen éhhalál ellen biztosítá a parányi kegy pénz, nővérei szolgáltak, a fiuk pedig dolgoztak és nyomorogtak. E szörnyű állapot nem oltá ki Mari kebléből a szerelmet, hanem inkább magosbra gyujtá lángjait, mert egyedül csak magát okozá kedvesének üldöztetése és nyomora miatt. Nyilvánosan nem volt

szabad egymást látniok, de a szerelem találékony, s ők titkon panaszolák egymásnak bánatukat. Valamint minden titkos összejövetel veszélyesb a nyilvános összegyűlésnél, úgy e találkozások is szomoru következményűek lettek, és Mari kénytelen vala szüleinek házát elhagyni, s kedvesénél menedéket keresni. Ekkor egy öreg zsidó könyörült a szerencsétlen szerelmeseken, ki ócska ruhákkal kereskedett, s javítani valót adott nekik, és előre fizette őket, mi által végső kétségbeeséstől menekültek meg.

Összekelésök ellenben nem mehe véghez, mert a mester annyi akadályt tudott elébök gördíteni, hogy a szegény kontár nem győzheté azokat le. A becsületes zsidó, látván, hogy a puszta foltozás nem tarthatja fön a szaporodó családot, új munkával is ellátá a kontárt, ki éjjel nappal legnagyobb szorgalommal dolgozott; ámde a mesterek üldözik a jogukat bitorló kontárt, ki inkább dolgozni akart, mint lopni, s majd pénzbírságra ítélteték, majd műszereit koboztaták el, míg végre, legényt találván nála munkában, kinek a szegény kontár többet fizetett, mint a gazdag mesterek, börtönbe záraták őt, s minden kelmét elszedettek tőle. Ennyi üldöztetés, ennyi nyomor megtörék a becsületes férfi erejét; nejét s gyermekeit éhséggel tudá honn küzdeni, saját becsülete örökre be volt szennyezve, fájdalmas könyűit kaczagva gúnyolák a tolvajok és háztörők, kikkel ugyanazon börtönbe taszítatott. Mind ez őrzöngésig tüzelé föl agyát, s csak azon egy eszme állott világosan elméjében, hogy a mester meg fog lyányának bocsátani, ha ő élni megszünik. E boldogtalan gondolat annyira erőt vett rajta, hogy reggelre a börtönajtó sarkvasára akasztá föl magát. Mari, értesülvén ezen újabb szörnyű csapásról, magánkívül rohant szüleihez; de a büszke mester megvetéssel utasítá ki a kontár kedvesét, ki szégyenét s bánatát a Duna hullámaiba temeté. Az ártatlan gyermekeket nem hagyá ugyan éhen veszni a mester, de a születésökhöz tapadó gyalázatot nem moshatá le, s az osztálygög és czéhzsarnokság miatt három szerencsétlen árva lakolt, és lakolni fognak egykor gyermekeik is.

Ime, részvevő olvasó, ily szomoru titkot százával födözhetsz föl külvárosaink apró házaiban, s borzadni fogsz, ha az évenként születő gyermekek hivatalos sorozatát áttekinted, mert csaknem egy harmada mellett hiába fogod az apa nevét keresni! S honnan származik ez? Onnan, mivel számtalan vidéki s külföldi mesterlegény települ meg nagy fővárosunkban, kik nem lehetnek mesterekké, s mint kontárok nyomor és üldöztetések közt szenvednek, és erkölcstelenségre fajulnak, miután a minden tekintetben becsületes életmódtól csaknem áthághatlan választófalak által záratnak el. Ugy van, a mester a tekeasztal és kártya mellett, a kontár pedig szorgalommal dolgozva virrasztja át éjszakáit, s a mestert ünnepélyes zeneszóval kísérik pompás emlékekkel díszesítendő sírjába, a kontár pedig tulajdon bakója lesz börtönében, s magányos sírjáról még a füvet is kiszárítják megbélyegzett árváinak forró könyűi!

VI.

Városhajdu.

Borus kedélylyel távozám a művelt emberkínzás szomorú színhelyéről, és epedve jártatám végig szemeimet az utcán, tárgyat kereső, mely gondolatimnak derültebb irányt adhatna, s a szerencse csakhamar megszánt, és oly emberre vezérlé kereső szemeimet, kinek természet-története a legkomorabb kedélyt is édes vidámságra kényszerítheti, mert abban minden oly emberien gyöngéd, és oly gyöngéden emberi, hogy! És ki azon kedvderítő ember? Városhajdu, - mikép azt tüstént bebizonyítani szerencsém leend.

A világban sok balítélet uralkodik, melynek megczáfolásával vastag könyveket lehetne kiállítani, s e tömérdek balítélet legigaztalanabbjainak egyike kétségköl az, mely a városhajdut rendesen szívtelen és goromba embernek szidalmazza. Ugy hiszem, az emberiség egyik fontos ügyében szólok föl, midőn e tévhitet, csekély erőm szerint, alaposan megczáfolni töreksem.

A városhajdu többnyire katonaviselt ember, vagy szolga volt valamely tanácsbelinél, és hasznos szolgálatainál fogva jutott e díszes hivatalba, hogy a város jutalmazza őt meg, mit tulajdonkép hajdani gazdájának kellett volna tennie. Hogy a katonaság ezer meg ezer fáradalommal, nélkülözéssel és veszéllyel halmozott mostani élete szelidségre és emberséges bánásmódra szoktat minden katonát, az oly napnál világosabb, hogy meg sem kellett volna említenem; a ki pedig tanácsbelinél szolgálkodik, az pedig akaratlanul is elszik minden durvaságtól, mert ettől gazdája hatályosan fölmenti őt; és ugyan kivel is gorombáskodhatnék a szolga ily szolgálatban, miután oda jobbadán csak kérők, folyamodók és «informálók» járnak, kik magok is oly szelidek, hogy mindig kezet szorítanak; nem azért ugyan, mintha valamit bele nyomni akarnának, hanem csupán szíves indulatból. A városhajdu előkészületi helyzete tehát merő szelidségen és emberszereteten alapszik. Midőn pedig fontos hivatalába lép, mindenek előtt csak belső szolgálatra alkalmaztatik, hogy kissé megismerkedjék hivatala körével, és illő fölügyázat alatt szokja meg a dörgést, mikép mondani szokás. Ez azután mintegy befejezésül szolgál szelidségi tanulmányainak, mikre koronát tesz föl szállásán nejének nyájas oktatása, kit rendesen tanácsbeli szakácsnék közöl szokott választani vagy elfogadni. Hivataloskodásának ezen első szakában ugyanis mindenütt csak méltányosságot és szelidséget lát uralkodni. Ha a tanácssterem ajtaja előtt örködik, egyetlen indulatos szót sem hall belőlről, s feje fölett kívülről az igazság jelképét látja trónolni. A kihallgatási terem előcsarnokában szinte legnagyobb méltányosság és szelidség tanuja lehet; a felek, minden kedvezmény nélkül, azon rend szerint bocsátatnak be, mikép jöttek, s a legszegényebb is mindenkor illő bánásmódban részesül. Ráivalgás, vagy sértő lehurrogatás itt soha nem történik. Midőn ott örködik, hol a rabokat vallatják, még kéjesb élvezetnek örvendhet lelke; soha nem feledik ott el, hogy az ember legiszonyubb eltévedésében is ember maradt, hogy a fogoly még nem mindig egyszersmind bűnös, és hogy a valódi bűnös is nem durva lealjasítást, hanem csak igazságos ítéletet, és javító emberi büntetést érdemel. Ha pedig általános figyelő tekintetet vet az összes eljárásra, mindenütt csak azt tapasztalja, hogy az alattvalók szerető tiszteletet tanúsítanak főnökeik iránt, ezek pedig nem üres bókolást követelnek, hanem szigorú megfelelést minden kitűzött kötelességnek, s egyszersmint úgy bánnak az alájok rendeltekkel, hogy soha nem feledik, mikép a vén kakas is tojásból bútt ki, a pápa is diákból lett, s hogy egykor társaik lesznek majd a fiatalabbak, és idővel talán épen az ő gyermekeiket fogják hasonló emberbaráti bánásmódban részesíthetni. Ugyan ki merne kételkedni, hogy az elsoroltaknak naponkénti szemlélése és tapasztalása, a már különben is jó alapú városhajdut, rövid idő alatt tökéletesen meg nem szelidítik? Bizonyosan senki.

Ezen gyakorlatidő után külső szolgálatra is bátran alkalmaztatik a városhajdu, s bármely ágát tekintsük is annak, bizonyosan mindenütt csak szelidségét és emberbaráti érzelmeit fogjuk csodálhatni. Működéseinek egész tengerét nem uszhatjuk keresztül, mert arra hetek s hónapok kellenének, és oly munka mellett bizonyosan kifogyna lélekzetünk; azért azonban ne kövessük bölcs politikusaink példáját, kiknek semmi nem kell, ha minden nem adatik meg nekik, hanem soroljunk elő legalább annyit, mennyit lehet. Lássunk tehát néhány élő példát.

A városhajdu reggel sütőhez kísér egy rabot kenyérért, a rab neje garast ad férjének, melyet nehéz munka után szerzett béréből kuporgatott meg. A rab pálinkát vesz a garason, s megkínálja a hajdut; durva, goromba ember bizonyosan visszautasítaná ezt, de ő nem akarja a szegény rabot kevélysége által megsérteni, s hörpint egyet, mert azt tanulta pályája első szakában, hogy az ily megvetés igen fájdalmas, és azért minden durva visszautasítást kerülni kell. A piacon éretlen gyümölcsöt koboztat el általa a biztos, azon meghagyással, hogy öntse a Dunába. Ő azonnal elindul, a parton azonban öreg asszony szólítja őt meg, mondván, hogy kár e gyümölcsöt Dunába szórni, neki egy malaczkája van, melynek bizonyosan nem ártana meg, és néhány garaskát éppen nem sajnálna érette. Ugyan mért nem adná oda tehát a hajdu, miután csak az volt a cél, hogy ember ne egyék a rossz gyümölcsből? A szelid hajdu megszanja az anyókat, s átengedi neki a gyümölcsöt, és csak hosszú kínálgatás után fogadja el a pénzt. Hogy az anyóka kofa volt és embereknek adja el a gyümölcsöt, arról ő nem tehet, mert szolgálata eddigi tapasztalataiból tudja, hogy az igazságot vajmi nehéz kipuhatolni! - Valamely hintó gyorsan robog el az utcán s embert gázol össze; féktelen indulatu ember bizonyosan a kocsit törekednék megállítani, de a városhajdu ezt nem teszi, mert szelid szive az elgázolt fölsegélésére kényszeríti őt; a kocsist ugysis eléggé megbünteti majd mardosó lélekismerete. - Máskor a Duna partján örökdi, hol a révészek szörnyen gorombáskodnak az átszállítatni kívánókkal. Durva hajdu azonnal botját használná: ámde ő nem oly goromba ütlek-virtuoz, ő át van hatva a tizenkilenczedik század szelid szellemétől, s tudja, hogy a tekintélyek ideje lejárt; annál fogva sem botját, sem tekintélyét nem használja, hanem szeliden tekint a czivakodókra, és lelke mélyéből sóhajt: - Uram jobbítsd meg őket! - Este színházban van, természetesen a németben, és a karzaton. Előadás alatt néhány ur a hely miatt összezördül, s egymást derekasan öklözi. Goromba hajdu azonnal fülön csipné őket; de ő tudja, hogy nálunk sok a nemes ember, ki verekedni szeret, s e helyen szokott is; azért tehát félre fordul, és szemeit behunyja, mintha semmit nem látna, mert első szolgálatgyakorlata alkalmával gyakran tapasztalá, mikép sokszor igen hasznos, ha a józan és szelid ember mind a két szemét behunyja. - Vagy délután valamely utczaszöglethez támaszkodva áll, és kurta száru pipájából kedélyesen eregeti a füstöt, s látja, hogy egy targonczás az egész járdát elfoglalja, és egy pár sétálót ugyancsak leültet. Neveletlen pimasz ekkor bizonyosan szitkokkal, vagy éppen bottal támadná meg az izzadó targonczást; de ő mélyen sóhajt, s ily gondolatokra fakad: - Jó isten, mily keservesen keresi kenyerét ezen szegény ember, mig sok sétáló azt sem tudja, mire költse pénzét. A targonczás könnyebben tolja terhét a járdán, mint az utca közepén; térjenek tehát ki előtte a sétálók, ők ezt könnyebben tehetik. - Este fiatal embert fog el, ki pipát lopott, s börtönbe akarja kísérni. Ut közben azonban oly keservesen könyörög a tolvaj, hogy szelid szive megesik rajta. Ő tehát nem durva szitkokra fakad, hanem szívre ható szelid oktatást ad neki, mert a «Tudtán kívül kém» czimü vigjátékban hallá, hogy Napoleon élete is így szabadítatott meg egykor három összeesküttnek szelid megtérítése által. Ő tehát, atyai intések után, szabadon bocsátja a jobbulást ígérő tolvajt, kit a börtönben talán még inkább megrontana a rossz társaság, s a pipát elveszi tőle, hogy jogszerű tulajdonosának visszaadhassa, mihelyt magát nála jelenteni fogja.

Száz meg száz ily vonást sorolhatnék még elő a városhajduk mindennapi életéből, de meg vagyok győződve, mikép ez is elég annak bizonyítására, hogy ők valóban szelidek és ember-szeretők.

VII.

Daguerreotyp.

A fönnebbi gondolatok csakhamar annyira földeríték lelkemet, hogy legjobb kedvvel üdvözlém ismerősömet, kivel a fényképkészítőhöz kelle mennem s ki már szállása kapuja előtt várakozott rám. Azonnal útnak indulánk a művészhez s az alatt nem keveset elmélkedtünk ezen új találmány fölött, mely által Daguerre valóban halhatlan érdemet szerze magának, már csak azért is, mivel ezzel a hazugságnak számos faját megszüntette és az ocsmány hizelgés egy nemét alapjában rendítette meg. Ha most például valaki távol meny-asszonyának arczképét óhajtja látni, csak fényrajzban követelje azt s meg lehet győződve, hogy nem fog zsákban macskát vásárlani, mert a nap, valamint nem szégyenli saját faltjait mindenki által láttatni, úgy mások faltjait sem engedi elpalástoltatni, ha sugárai ecset gyanánt használtatnak. Minden úgynevezett nagy férfit is ily rajzban kellene örökíteni, hogy halála után nagylelkűséget, szilárdságot, nemesszívűséget és egyéb dicső jellemvonást ne hazudhasson homlokára a művész, mikről, míg élt, szót sem tapasztaltak kortársai. Bizony csodálatos, hogy épen jelen korunkban, melyben minden csak színlésen alapszik, találaték föl az igazság ezen tükre, még pedig francia által, kik mindig a hizelgés nagymesterének tartattak! Még csodálatosb mindazonáltal az, hogy e találmány oly rendkívül gyorsan elterjedt, daczára annak, hogy épen az igazság az, mitől a mostani gyarló emberek leginkább irtóznak s e tüneményt csak két szempontból magyarázhatni meg, az egyiknek neve hiúság, a másiké divat. Nincs ugyanis ember a türelmes föld hátán, ki a hiúságot nem ismeri, csak hogy azután a fokozatok különbözők, melyek szerint az külsőleg mutatkozik; különösen pedig abban valamennyi ember egyenlő, hogy saját becses arczával tökéletesen megelégszik, mi talán onnan származik, hogy minden embernek csak egy arcza van s azt nem igen cserélheti ki. Ennélfogva tehát egy sem irtózik a valótól, mert azt gondolja, hogy a nem szép arcz is jobb az arczátlanságnál. De ezenkívül a divat is ezen új modor mellett nyilatkozott és így szükségkép terjednie kelle, mert ezen zsarnok hatalma alól nem szereti magát az ember kivonni, főkép ha még azonkívül - mint itt - az olcsóság is mellette harcol.

Mikép fog majd az utókor csodálkozni, ha a tömérdek arczképet látja! Bizonyosan azt fogják gondolni, hogy Magyarországnak a tizenkilencedik században rendkívül sok nevezetes embere volt, kikről a történeti évkönyvek irigységből, vagy isten tudja mi okból hallgatnak! Szerencsés találmány, melynek segítségével két jó forintért minden ember az utóvilágra és annak nyelvére juthat! És hány ember lehet az által művészsze! Valamint minden harangozó egyszersmind zenész, úgy a képírók ezen új faja is a művészek hosszú sorát szaporítja.

De már helyszínén vagyunk, menjünk a harmadik emeletre, mert az isteni művészet magosra, egészen az istenekhez, szokta az embereket emelni, vagyis itt a legfelső emeletre. Ott, mindjárt a lépcső elején ily tartalmu irat függ: «Kéretnek a t. cz. uraságok, hogy itt méltóztassanak belépni és ne menjenek a - - szám alatti kontárhoz, ki inasom volt, művészetemet eltanulta s most saját rovására dolgozik és igen rossz képeket csinál. - Ime, mire vetemül a kenyéririgység! Hol a czéhek zsibbasztó hatása nem öleli sírba az iparkodást, ott piszkos haszonlesés vet neki gáncsot és ugyanazon eredményt szüli. Azért is az ócsárlotthoz menjünk tehát, mert a kezdők mindig jobban iparkodnak, mint azok, kik már bővében vannak a jól fizető keresetnek.

A szoba művészi rendetlenséget tanusít, mindenütt csak készületeket és eszközöket láthatni s ezek közt embereket, kik már négy óra óta várakoznak, hogy arczképök tíz másodperc alatt elkészüljön. Ezen várakozási idő alatt a kész és készülő arczképek fölött műértő bírálatokat

hallatnak, melyek gyakran igen furcsák ugyan, de azért mégis csakugyan birálatok. Halljunk néhány ily megjegyzést.

- Ez igen jól sikerült kép.

- X... kereskedőé.

- Valóban rendkívül sikerült és nem is oly komor kifejezésű, mint a többi képek rendesen lenni szoktak.

- Elhiszem, mert nem mutathat az komor ábrázatot, ki már harmadszor jutott ügyesen csőd alá.

- Vagy úgy! -

- Ez igen csinos kép.

- Úgy tetszik, mintha ismerném azon hölgyet, kit ábrázol.

- Oh, én is ismerem, ez a vadászkürtbeli szobaleány képe.

- Ah, férjecském, te tehát ismered azon szobaleányt?

- Oh, hihetőleg csak az utczáan láttam.

- Hihetőleg?

- Azaz, bizonyosan.

- De hát ez kicsoda?

- X... gróf kapusa.

- Lehetséges-e?

- Jól ismerem.

- Kapus!

- Hja, olcsóbb ajándékot alig adhatna mosóné kedvesének.

- Igaz.

- S az ily ajándék azonkívül még urias is.

- Úgy van.

- De hát ezen kihívó tekintetű pompás hölgyecske?

- Ah, ez titok.

- Titok?

- Igen.

- És három példányban van itt.

- Az is titok.

- De miért?

- Már csak megsugom.

- Halljuk.

- E három példány három utca számára készült.

- Hogyan?

- Úgy van és a három utcában három bolt számára.
- Talán csak nem czimerül?
- Oh, nem. E kép mind a három bolt előtt az üveg rakszekrénybe függesztetik, mintegy ily aláírással: «Tíz másodpercz alatt készült. A művész lakása itt megtudható. Ára két pengő forint.» A szép kép föltűnik és így sokan tudakozzák a művészt és illetőleg lakását.
- Természetesen.
- Mellesleg azután vagy a boltban, vagy a művésznél a szép eredeti után is tudakozódnak némely kíváncsiak s megtudván lakását, meg is látogatják, meg akarván győződni, hogy az eredeti is csakugyan oly bájos-e, mint a kép.
- Hát ezen pohos út ugyan kicsoda?
- Nem ismerem.
- Ön sem ismeri?
- Nem.
- Én sem.
- Mi sem.
- Csodálatos.
- Épen nem, ez csak onnan van, mivel azok, kiknek idejük van rendkívüli meghízássra, rendesen semmit nem tesznek, mi érdemes lehetne arra, hogy saját becses személyökön kívül még más valaki is ismerje ő terjedelmességöket.
- Hahaha!
- És e szép hölgy?
- Ismerem őt.
- Ugyan kicsoda?
- Énekesnő.
- Olasz?
- Nem, pesti.
- Lehetetlen, hiszen még soha nem láttam szinpadon.
- Nem is igen lép ő fel.
- Tehát nem rendes énekesnő?
- Sőt igen, valóságos szerződött énekesnő.
- És miért nem énekel?
- Mert ha énekelne, úgy azonnal megszünnék énekesnő lenni.
- Hogyan?
- Úgy van, az igazgatóság csak azért fizeti őt, hogy ne énekeljen s a közönség ez által mélyen lekötve érezheti magát.
- Hahaha!

Ily megjegyzések közt lassan ugyan, de mégis eltelik az idő s a várakozók szépen egymásután helyet foglalnak a halhatlanító széken. Ime, most egy fiatal katona ül le, fekete frakkban és fehér nadrágban s így szól a művészhez:

- Uram, én polgári öltözetben ülök ugyan, de mégis szeretném, ha a képen látszanék, hogy katona vagyok.

- Oh, azon könnyen segíthetni, - mond udvariasan a művész, - háta mögé kardot függesztünk a falra.

- Gondolja ön, hogy ez érthető jel lesz?

- Mindenesetre, sőt még érthetőbb, mint ha oldalán függne, mert a mai világon mindenütt szegen rozsdásodik a hadseregek kardja és vér helyett csak tinta folydogál a politikai harcztérekben.

A katona ezen fölvilágosítással beéri és leül s arcát nevezetes férfias kifejezésre erőteti. A művész neki irányozza műszerét, a fedőt hirtelen lekapja, hat lépést hátrál, hat lépést közelít, a fedőt hirtelen ismét fölteszi s a katona föláll és nagyot nyujtózik. A nagy munka megtörtént. A művész a képet kiveszi, a várakozók oda rohannak s látják, hogy a lapocskán van - semmi.

- Ah, tökéletesen hasonlít! - hangzik minden ajakról, alkalmasint csak azért, hogy mielőbb ők is székre juthassanak s a harczfinak ne juthasson eszébe, új képet kívánni.

A művész más szekrénybe rejti a képet, melyen még csak semmi van és kéneső útmutatása szerint főzi, aranyolvasztékban és ime, itt is bebizonyul, hogy az arany semmiből is tud valamit csinálni. A kép kivéttetik s már van rajta valami, ekkor minden ajak ismét kiált:

- Ah, tökéletes!

A harczfi pedig eléggülten jártatja körül szemeit. Most még egyszer tűzre és vízre teszik a képet és e két ellenséges elem ugyancsak működik; a víz forr, a tűz sutorog s a katona kész, mit itt arra is lehetne magyarázni, hogy csak tűz teremhet valódi katonát.

Ekkor harmadszor hangzik a:

- Tökéletes!

A katona fizet és távozik s helyét csinos asszonyka foglalja el a nevezetes széken. Mivel azonban arcánál sokkal szebb kecskékkel is bír s a szobában rendkívüli hőséget érez, tehát nyakkendőjét leveszi s keztyűit lehuzza. Itt is minden úgy megy, mint a katonánál, azon egy kivétellel, hogy az első kép nagyon feketének, a második szerfölött halványnak, a harmadik rendkívül komornak s a negyedik csak meglehetősenek találtatott, miben a hölgyecskének csakugyan igaza is volt, mert mind a hármat sem adnám az eredetinek egyetlen nyájas pillan-tásaért.

Most egészen új jelenet következett, szerető férj és szerető nő ábrázolták le egymást, kölcsönösen akarván egymást arczképökkel meglepni, hogy mindketten két példányban bírják egymást, mi már csak azért is nevezetes, mivel vannak házások, kik az egyetlen eredeti példányban is ugyancsak sokalják egymást. Egyébiránt azok fölvilágosítására, kik talán furcsának látják, hogy a meglepetést egymás jelenlétében eszközlik, meg kell jegyeznem, mikép a férj, mint hallám, rendkívül féltékeny s világért sem bocsátná szeretett hitvesét egyedül ily művészhez, mivel attól tart, hogy hamarjában majd más számára is hasonló kellemes meglepetést készített; és meg kell vallanunk, hogy ez valóban igen veszélyes találmánya a furfangos francziáknak, mert a törvénytelen szellemi meglepetéseket rendkívül könnyíti.

A férj képe igen sikerült s a nőé is; midőn azonban mind a kettő már rájába is volt foglalva, a nő rögtön észrevette, hogy szemei kissé homályos kifejezésűek s addig beszélt, míg végre férje is átlátta e megjegyzés alaposságát. A nő tehát újra ült, de az új kép sütését s főzését már nem akará bevárni, mondván, hogy e pillanatban egyik barátnéjához kell férjével sietnie. Azon meghagyással távoztak tehát, hogy másnap cseléd által fogják a két képet elvitetni s hogy a nem sikerültet semmisítse meg a művész. Mondják, mikép a művész ezen utóbbi parancsot különösen jól megérté s a nem sikerült képet épen nem semmisíté meg, mert tapasztalásból tudta, hogy a nő találni fog majd alkalmat annak elvitetésére, hihetőleg valamely - barátnéja számára.

Ezután sajátyszerű csoportozat következett, egész család - mindenestől. Vastag anya, vékony apa, négy gyermek, egy csecsemő, egy kanári madár és egy bozontos pisze orrú pincser.

- Uram, - így szól az érzékenység megható hangján a családapa, - mi mindnyájan egy képen akarunk lenni.

- A madár is? - kérde a művész.

- Igen, az czukrot fog enni a kis Ricsi szájából, ez igen regényessé teszi a képet.

- De a kanári mozogni fog.

- Természetesen.

- Úgy a kép nem sikerülhet.

- De hiszen megfizetjük.

- Még sem lehet.

- De miért nem?

- Lehetetlen, az okokat azonban hosszas lenne előadnom és itt még sokan várákznak.

- Holt kanárit kellene tehát szerezni.

- Oh, én azt kezembe nem veszem, - kiálta postasíp hangján a kis Ricsi.

- Hm, hm, ez nagy baj.

- Eh, mit, - szóla most türelmetlenül a családanya, - meg kell lenni; Ricsi erősen tartja majd a kanári lábát és az okos madár bizonyosan nem fog mozdulni. Próbáljuk csak meg, hiszen megfizetjük.

- Úgy van, mindenesetre megfizetjük, egy pár nyomorult forint nem a világ.

- Ám legyen, nem bánom, de előre is tudom, hogy nem fog sikerülni.

Hiába, a szeretetreméltó család nem tágított s a kísérletnek meg kelle történni. Két szék állítatott egymás mellé, az egyiken az apa foglalt helyet, mindegyik térdére egy-egy gyermeket ültetve s a csecsemőt magosan dobogó atyai szívéhez szorítva. A másik széken az anya ült, ölében a pincsert tartva, melyben a két nagyobb gyermek állott, kiknek egyike, Ricsi, meggörbített mutató ujján az álmos kanárit tartá, ajkai közt pedig czukrot mutatott neki. A művész még egyszer szabadkozott ugyan, de végre csakugyan megnyitá a szekrényke csúcsát, miután az egész családnak mozdulatlanságot parancsolt. A szobában halotti csend uralkodott, oly nagy feszültséggel várta mindenki a történendőket. A kép szokott időre a másik szekrénykébe vándorolt s kevés pillanat múlva onnan is ki, és a bámulók szemei elébe került.

- Hiszen ez nem madár, hanem inkább bőregérhez, vagy békához hasonlít.

- A pincsernek nincs feje.

- A nagyságos asszonynak két orra van.
- Ricsi kisasszonynak két feje.
- Szent isten, a téns úrnak három szája lett!
- Hahaha!

És valóban úgy volt, a kép oly csodás szörnygyűjteményt ábrázolt, hogy azonnal megvásárlám s ritkaság gyanánt mutogatom még most is minden művészetbarátnak. A szerencsétlen család szörnyen zúgolódott, a művész lehetőségig mentegetőzött és igen sajnálá, hogy nem szabad a várakozók kaczába vegyülnie; mi pedig nyájas olvasó, ha úgy tetszik, a szép Eszterhez siethetünk most, mert a találkozás ideje már közelít s a nem sikerült családi fényrajzot úgysem tehetjük sikerültté.

VIII.

Arszlánbarlang.

Az idő annyira eltelt a daguerrei műteremben, hogy már nem is meheték szállásomra, hanem egyenesen csak Dalmer lakására kelle sietnem, ha még hazajövele előtt akarék Eszterrel szólni, mit semmi esetre nem kívántam elmulasztani, mert reménylém, hogy részemre hódíthatom őt, ha Dalmer gazságait előtte felfödözöm.

Lépéseimet gyorsítám tehát s fél órával a kitűzött idő előtt már ajtaja előtt állottam. Néhány pillanatig még haboztam, mert nem tagadhatám, hogy e lépésem nincs minden veszély nélkül; de csakhamar mosolyogtam aggályomon, mert város közepén, nagy vendégfogadóban, esti hét óra előtt, ugyan mily komolyabb veszélytől lehetett volna tartanom!

Halk kopogtatás után, melyre azonban semmi neszt nem hallék, az ajtót megnyitám s beléptem. Az ablak mellett nőt láték ülni, homlokát tenyerére támasztva, bezárt szemekkel s mély gondolatokba merülve. E nő - Eszter vala.

Néhány lépést közelíték, a nő megrettent, fejét fölemelé s mintegy csodálkozva tekintte rám, mely érzelve azonban csakhamar leplezetlen rémülésnek ada helyet, mely minden vonását megremegetteté. Hirtelen fölugrék székeről s elutasítólag inte kezével, majd ismét erőtlenül ereszkedék ülőhelyére s kezeit összekulcsolva ölébe horgászta és sóhajtva szóla, mialatt szemeit kérőleg emelé arczomra:

- Ön itt?

Kissé meglepetve ezen váratlan kérdés által, csodálkozva viszonzám:

- Dalmer visszatérte előtt kívántam megjelenni.

Eszter halk hangon szóla s oly kifejezéssel, mintha csak most jutna eszébe, hogy ma már szólánk egymással s hogy e látogatásra el kellett volna készülnie lennie:

- Ön korábban jött, mint ígéré és mégis elkésett.

- Hogyan? Elkéstem?

- Férjem honn van! - E szó után a baloldali ajtóra mutata, mely félig nyitva volt.

- Honn van? - kértem kissé csodálkozva, gondolván, hogy a nő talán szándékosan rendezé ezt úgy el; de legnagyobb nyugalommal tevém hozzá: jól van, végezni fogok vele.

Ezzel a baloldali ajtó felé fordulék, de Eszter megrettenve esenge:

- Az istenért, maradjon, férjem nincs egyedül.

Ekkor már kitáram az ajtót, de üresen lelém a nagy szobát s kedvetlenül szólék:

- Játékot méltóztatik velem üzni? Erre nem szeretem magamat használtatni.

- Oh, nem; férjem a harmadik szobában van, néhány barátjával. Már fél óra óta vannak együtt s ilyenkor nem szabad őt háborgatnom.

- Hihetőleg igen fontos ügyekről tanácskoznak, nemde?

- Uram -

- Bocsánat, nem akarok szerénytelen lenni. Mert fontos kérdésre kérek engedelmet.

- Méltóztatnék.

- Ön Dalmert böcsületes embernek tartja?
- Uram, e hang -
- Kérem, nem használhatok kellemesb modorút.
- Én szeretem őt s szívében bizom; azonkívül pedig férjemet tisztelem benne és reménylem, ön elég gyöngédséggel birand -
- Engedje szép szavait félbeszakasztanom, azok föltett szándékomat nem ingathatják meg. Itt a pillanat, melyben önnek mindent tudnia kell, kimélésről tehát szó sem lehet.
- Uram, ön elrettent!
- Én nem, csak a viszonyokszülte kénytelenség; mely azonban meg fogja önt gyógyítani, habár kissé fájdalmas leend is a műtétel.
- Mit fogok hallani!
- Mily viszonyban áll Dalmer bizonyos Dongai grófnővel?
- E kérdés -
- Ön üdvét határozza el.
- Jószágait kívánja megvenni.
- Valóban?
- Igen.
- És azért vezeté be önt nála kettős alakban, asszonyom?
- Oh, ennek igen egyszerű oka van. Férjem tanácsára férfiruhát ölték, miután üres koporsóm eltemetteték, hogy gyilkosom figyelmét könnyebben kijátszhassuk s úgy jelentem meg ott is.
- De ön utóbb nőruhában járt oda.
- Igen, mert férjem zavarba akará önt hozni kettős alakom által s azonkívül -
- Azonkívül?
- Uram, megvallom, én e vallomást igen sajátyszerűnek tartom s talán nem is kellene válaszolnom. Egyedül azon kívánság, hogy férjemet tisztán mutathassam be önnek, kényszerít szólásra. Azonkívül tehát attól tarta férjem, hogy valamely nő - talán - oly érzelemre gyulhatna az álférfi iránt, mely bennünket zavarba hozhatna; azért tehát unokaöcscsét rögtön elutazottnak mondá s velem, mint unokahugával lépett föl.
- És miért nem nevezé önt nejének?
- Tehette-e ezt oly rögtön a - temetés után?
- De hiszen Beattini neje halt meg, ő pedig rögtön Dalmernek nevezé magát.
- Erre őt korábbi szomorú családi viszonyok kényszeríték, mint mondá s valahányszor ezt említém, mindig úgy elkomorodott, hogy utóbb örömet hallgattam róla.
- És mért nevezé magát az előtt Zlatárnak?
- Oh, hogy mint boltsegéd házunkba juthasson. Erre szive, szerelme ösztönözte őt.
- Mint szánom önt! Zlatár mint pénzhamisító szökött meg Horvátországból.
- Uram -
- Dalmer pedig Dongai grófnőt nőül akarja venni -

- Ez rágalom!
- Még ma szökött volna el, ha jókor meg nem akadályozom gaz szándékát.
- Mondom, rágalom!
- Esküszöm!
- Ő is esküdött, a szerelem legédesb hangján esküdött.
- Hazudott.
- Ő férjem!
- Én már azt sem hihetem.
- Uram, ez -
- Ön ártatlan lehet, de ő önt is megcsalta. Hallgasson meg engem s borzadva fog meggyőződni, hogy szívét, szerelmét, böcsületét a leggazabb kalandornak áldozta föl.
- Szent isten, mit fogok hallani!
- Igazságot!

Eszter arcza halálszint ölte, szemei elhomályosultak, ajkai összeszorultak s egész testén lázas remegés vonult át, midőn fejét a szék magas karjára hajlítá s kezével inte, hogy előadásomat kész meghallgatni.

Elmondám tehát kalandaim azon részét, mely őt közelebbről érdekelheté s csak Rózsa történetét és a mi azzal szorosb kapcsolatban állott, hallgatám el, mivel annak elbeszélését itt nem tartám elkerülhetlenül szükségesnek s különben sem akarék hosszas lenni, hogy mindenről szólhassak, mielőtt Dalmer által meglepetnének, kinek beléptét minden pillanatban várhatám. Elmondám tehát Dalmer korábbi s mostani viszonyát Dongai grófnővel, oly megható hangján az igazságnak s annyi részletekkel fölvilágosítva, hogy Eszter kénytelen volt szavaimnak hitelt adni, bár mennyire irtózott is ettől szerető szíve. Keblének nehéz emelkedése, arcának röpülő színjátéka, melyet keblének viharzása okozott, világosan tanusíták, hogy szavaim nem hangzanak el hatás nélkül. Elmondám azon jelenetet, mely Dalmer és Lenke közt a kerti lugasban véghez ment; érzékeny szókkal föstém az ártatlan leányka tiszta szívét, melyet e szörny oly pusztítóan megmérgezett, két szív első szent szerelmét bűnös kezeivel szétrombolván. Elmondám a hárfás leány által velem megismertetett kártyavetőné szomorú történetét s legsötétebb színekkel föstém az iszonyú lelki gyötrelmeket, miknek e szerencsétlen nő menthetlenül áldozatul esett. Szavaim súlya növekedő hatással nehezült a megcsalatott nő keblére, szemeiből forró könnyűk zápora özönlött, fájdalmas sóhajtásai fojtott zokogássá változtak s kékült ajkai csak e szót rebegheték:

- Meghalok!

S valóban azt hívék, hogy e szóval lelke is elhagyá a boldogtalan Esztert. Szemei lezáródtak, ajkai félig nyitva maradtak, kezei a szék két oldala mellé hanyatlottak s csak keblének lassú emelkedése gyanítatá, hogy az élet utolsó szikrája még nem halt ki belőle. Az ablakot megnyitám, halántékait szagos vízzel törölgetém s szemeinek árja ismét megeredt, a nélkül azonban, hogy azokat megnyitotta volna.

Keblemet dühösség szállá meg, midőn a szerencsétlen áldozatra pillanték s e perczen kezeimmel lettem volna képes megfojtani Dalmert, ha balszerencséje közelembe hozza.

Érzem, hogy hideg vérre van szükségem, mert ily helyzetben szenvedélyesség csak ronthat, és egyedül hideg megfontolás az, mi biztosan célhoz vezethet. Valahányszor azonban a kimondhatatlanul szenvedő hölgyre pillanték, mindannyiszor összeszorulni érzem szívemet, s nem tudék határozathoz jutni.

Csendesen a mellékszobába léptem tehát, s eszméimet nagyobb nyugalommal kezdém rendezni. Nem kétlém, hogy a nő, mihelyt első legszilajabb fájdalmát valamennyire leküzdi, tervemet előmozdítandja, s hogy még ma egyetlen csapással véget fogok a gaz kalandor merényleteinek és bűneinek vethetni.

E közben egészen a harmadik szoba ajtaja mellé juték, s az abban uralkodó mély csönd inkább magára voná figyelmemet, mintha víg zajgást, vagy legalább hangos beszédet hallottam volna. Szemeimet ellenállhatlan erővel a kulcslikhoz érzem vonzatni, mert azon gondolat, hogy Dalmer talán el is távozott már, e pillanatban minden mást feledtetett velem.

A kulcs szerencsére úgy volt fordítva, hogy az egész szobát áttekinthetém. Kicsiny volt az, s igen egyszerű, és a társaság benne igen sajátos, mely azonban jelenleg mélyen hallgatott, s rendkívüli meglepetésbe vagy aggályba látszott merülve lenni. Valóságos arszlánbarlanghoz hasonlító a szoba, csak hogy az arszlánok mind kétlábúak valának, és oly szelideknek látszottak, mintha leforrázták volna őket. Gömbölyű kis asztal mellett, a szobácska közepén, maga Dalmer ült, az asztalra könyökölve, s egyik lábát kinyújtva, a másikat pedig fölhúzza és a széken pihentetve; vonásai elernyedtek s mély gondolkozásra mutatók valának, mely lelki állapotában környezői is osztozni látszottak. Az ajtó közelében két arszlán állott egymással szemközt, az egyiknek arcát lefüggő szörnyű bajusza miatt nem láthatám, a másik némán meredezett reá, s még a szivar is kialudt a szájában; ezek mellett egy a pamlagon ült, kalapját mélyen homlokára húzva, és állát hatalmas markába sülyesztve; Dalmer háta mögött egy köpcös és egy szunyog-alakú vitéz állott, kik annyiban hasonlítanak egymáshoz, hogy az egyiknek bajusza, a másiknak pedig szakálla rendkívül hegyes volt; a túlsó oldalon négyen állottak, mind megannyi mintái a legújabb divatnak, arczaikon szinte komorság félreismerhetlen jeleit viselve. Mellettök egy vén arszlán ült, szemeit magasra emelve, mintha csak onnan várt volna tanácsot.

Végre fölugrott Dalmer, homlokát hevesen dörzsölé, mintha aggasztó gondolatait agyából száműzni akarná, és határozott hangon szóla:

- Történjék bármi, három nap alatt törni, szakadni kell a dolognak.
- De ugyan mi jutott Dongai grófnő eszébe, hogy elutazástokat rögtön elhalasztá? - kérdé a leghegyesb bajuszú arszlán.
- Asszonyi szeszély! - mondá megvetőleg egy másik.
- Nem, nem, nekem okom van hinni, hogy... Bende, azon átkozott kalandor van ismét nyomunkban, s azért szilárdul elhatároztam, hogy három nap alatt, jobbra vagy balra, végkép el kell ügyemnek dőlnie, habár vérrel kellene is erőműveim kerekeit megkennem.
- És mikor látjuk ismét egymást?
- Alkalmast soha!
- Ah, azt csak nem teszed, hiszen mire megyünk mi nélküled?
- Leleményes eszednek köszönhetjük mostani jólétünket.
- És szerencsédnek, mely sarkaidhoz van lánczolva.
- Térj ismét vissza.

- Nem, szándékomat nem változtatom meg. Ezen utolsó fogásommal beérem, s Amerika szabad földén boldogul fogok élni.
- Bizony kár ily hamar nyugalomra szállanod.
- Hiszen még csak most vagy pályád legfényesebb időszakában.
- Épen azért lépek le, mert ha fölakasztanak, akkor nem vonulhatok többé vissza.
- Mily sötét gondolat.
- Látszik, hogy szerelmes vagy.
- Moor Károlyt is szerelem juttatá tönkre.
- Hiában beszéltek, barátim, határozatom rendületlenül áll.
- Ám parancsolj tehát velünk, mit tehetünk még utoljára értetted?
- Szólj!
- Vigyázzatok... Bende minden lépésére. Holnap hajnalban ismét megváltoztatom szálláso-mat.
- Hová költözől?
- Azt majd csak holnap fogom veletek tudatni, mert e pillanatban még magam sem tudom. Alfred, te holnap reggel hét órakor a vasfürdőnél találkozni fogsz velem, jól fegyverkezve.
- Értem.
- Lóháton.
- Úgy lesz.
- Azután -

E pillanatban suhogást hallék mögöttem, s hátra tekintvén, Esztert pillantám meg, ki a mellék-szobából felém közelíte. Arczán halál színe ömlött el, de szemeiből sajátos tűz fénylett, s minden vonását szilárd határozottság jellemzé; fejét emelten hordozá szép nyakán, s lépései minden ingatagságtól mentek valának. Ki őt e pillanatban látá, az nem ismert volna benne az előbbi gyöngé nőre, ki előadásom súlya alatt gyöngé virágszál gyanánt összetörött. De így akará ezt a természet, az erős tölgyet gyökéből sodorja ki a vihar, a füstölát ellenben csak meghajlítja, és életét nem gyilkolja meg. Így a gyöngé nőkebel is könnyen enged a lelki vihar csapásának, de szintoly könnyen ismét fölemelkedik, míg az erősb alkotású férfi szíve megtörik, vagy másét töri meg, s mindenesetre halálisan pusztít.

A nő felém közelíte, kezemet megfogá, s szó nélkül a másik szobába vezetett. Ott egyenesen megállott előttem, szemeit áthatólag függeszté tekintetemre, s oly varázshatalom rejtőzék szemeiben, hogy fejemet nem bírák elfordítani, mintha csörgőkigyó ellenében állanék, mely ellenállhatlan varázshatalommal vonz halálos közelébe minden élő lényt. Azután tompa, ércztelen hangon szóla:

- Uram, mit kíván tőlem?

Egész erőmet össze kelle szednem, míg e néhány szót kimondhatám:

- Móricz orzott vagyonának törvényes kezekbe szolgáltatását.
- Legyen, mennyire az még birtokunkban van, és ékszereim által pótolható.
- Kívánom továbbá, hogy ön Dalmer ellen mint tanu lépjen fel.

Eszter görcsösen szívéhez kapott, szemei ismét könnyűktől nedvesültek, s hangja elveszté korábbi határozottságát.

- Ha ön tudná, - szóla remegve - hogy mit kíván tőlem!

- Asszonyom -

- Ha ön valaha szeretett volna!

- Ki tudja! De -

- Oh, a férfiak szeretete csak nyári szellő, mely virágról virágra száll, s illatukat tova sodorja csapongó szárnyaival, de a nő szerelme levegő, melyben él, s mely nélkül meg kell halnia. Ez nagy különbség!

- Legyen ön meggyőződve, hogy helyzetének egész iszonyúságát érzem; de méltóztassék meggondolni azon hálátlanságot, melylyel -

- Oh, a női szív nem uzsorás, nem számol ez kamatra, s még fájdalomában is boldog.

- Kérem -

- Legyen ön irgalmas.

- Az idő siet -

- Szánja gyötrelmeimet.

- És feledi ön, hogy ezen áruló, ki iránt ön oly méltatlan szenvedélyt táplál keblében, több női keblet zúzott már szét, s hogy most is újabb áldozatok után veté ki vészes hálóját?

- Ég, légy irgalmas!

- Nem tudja ön, hogy ezt nem szabad túrnie?

- Kimélet!

- Nem szólal fel lélekismerete, s nem vádolja önt, hogy vétkes ragaszkodása által a gaz csábítónak bűntársává aljasul?

- Elég!

- Méltóztassék határozni, különben magamnak kell cselekednem.

Pillanatnyi habozás után, karomat szenvedélyesen ragadá meg Eszter, szemeit oly merően függeszté arcomra, mintha lelkem legtitkos rejtekébe akart volna hatni lángtekintetével, és nyomatékosan szóla:

- Tehát csakugyan mind való az, mit ön nekem most monda?

- Igen.

- Nem túlzott ön semmit?

- Nem.

- Ki áll nekem ezért jól?

- Legszentebb esküm.

- Ám legyen, történjék meg tehát, a minek meg kell lennie. Pohárban a kocka, egy dobás, és földi sorsom el van határozva, visszavonhatlanul!

- Mit akar ön tenni?

- Foglaljon helyet e pamlagon.

- De -

- Nincs bátorsága?

- Kíváнатát teljesítem.

- Jól van, ne mozduljon helyéről, ha élete kedves.

- Nem értem önt.

- Kevés pillanat múlva meg fog érteni. Ismétlem, helyét ne hagyja el, míg nem szólítom önt, különben nem állok jót életéről!

Ezen intés után, válaszat be sem várva, gyorsan a mellékszobába távozott, s az ajtót félig bevoná maga után.

IX.

Ármány és gyöngeség.

Nem tagadhatom, hogy nem legkellemesebb érzelmek közt maradék egyedül, mert a nő gyors változása gyanút ébresztte keblemben, melyet nem tudtam hirtelen és biztosan meghatározni vagy megfejtetni. A női kebel titkos rejtekeibe vezető ösvényt egy halandó sem fődözte még föl, s így nem merém meghatározni, mit és mennyit hihetek e nőnek, ki oly sokáig élt e ravasz férfi társaságában, hogy könnyen a romlottság ocsmány tömkelegébe juthatott. Szenvedése, indulatrohama és könnyűi mellette viaskodtak ugyan, de hol a halandó, ki biztosan meghatározni merné, hogy hol szűnik meg a tettetés éjszakája, és hol veszi kezdetét a valónak fényes nappala?

Hátha e nő csak kelepcebe akart juttatni, s most ellenem bősziíti férjét és bűntársait, s ezek rám rohannak, és áldozatul esem dühös boszúvagyuknak, egyedül és védtelenül? Bohóság, gondolám, növekedő aggályomat erőszakosan megnyugtanni törekedve, hiszen csak három lépésnyire van tőlem a folyosó ajtaja; egyetlen ugrás, és én emberek közt vagyok, népes vendégfogadóban, hol egyetlen kiáltásomra ötven kéz leend kész segítségemre!

Gondolataim rögtön más irányt nyerének, mert Eszter a harmadik szoba ajtaján lassan kopogtatott, és egészen nyugodtan e két szót hallatá:

- Hamar, édesem!

E szókra az ajtó azonnal megnyílt, s férfi lépései hangzottak a mellékszobában. Szivem erősen dobogott.

- Maradjunk itt, - szóla ismét Eszter.

- Mi baj? - kérdé kedvetlen férfihang.

E hang Dalmer báróé vala.

- Szólnom kell veled.

- Csak hamar.

- Férjem, te sokszor legszentebb esküvel erősítéd, hogy engem szeretsz.

- Mikép jut ez most eszedbe?

- Hogy egyedül csak engem szeretsz.

- Igen, igen, de mire való ez most?

- Ez igen fontos.

- Tréfálsz, vagy boszantani akarsz.

- Esküszöm, hogy ez életem legkomolyabb pillanata!

- Nem értelek.

- Én neked mindenemet föláldoztam.

- Sajnálod?

- Nem, de ha okot adnál, hogy tettemet sajnálnom kelljen -

- Eh, halaszd jobb időre e leczkét, barátim várakoznak.

- Én hitvesed vagyok, várjanak.
- Asszony, én meg nem foghatlak, ily hangulatban még soha nem láttalak.
- Én sem éreztem még ily kint!
- Ah, talán csak épen féltékeny vagy? Ez rám nézve igen hízelgő ugyan, de mégis kissé alkalmatlan. Halaszszuk e nagyon polgáriás bűzű társalgást máskorra.
- Most kell meghallgatnod.
- Ám legyen tehát, de csak röviden, mert barátimmal még sokat kell végeznem.
- Én téged szeretlek -
- Oh, hiszen nem kétklem.
- Engedj szólanom.
- Hallgatok.
- E szerelemért mindenről lemondék, mi az embereket egymáshoz csatolja e világban. Nekem nincsenek szüléim, nincsenek barátaim, nincs világom, te vagy mindenem; s ha téged elvesztlek, úgy csak az öngyilkosság nemei közt lehet választanom.
- De ugyan honnan e sötét ábrándok? Rossz álmaid voltak, vagy unalom zavarta meg szép kis fejedet, édes angyalom?
- Ne tovább, ne e hangon, mely elmémet egészen szívem parancsa alá igázta.
- S te ezért neheztelsz?
- Szólj, mily viszonyban állasz Dongai grófnővel?
- Ismét ezen üres agyrém!
- Szólj világosan!
- Hányszor mondtam már? Jószágait akarom megvenni.
- Igen?
- Úgy van.
- De - kezével együtt, nemde?
- Mily bohóság!
- Mentsd magadat.
- Gyerme kem, te valóban beteg vagy, orvosért küldjek?
- Nem fogsz ily könnyen kezeimből kisiklani, áruló!
- Eszter!
- Vagy talán Börger Lenkétől is jószágokat akarsz vásárlani?
- Ördög!
- Vagy nem ma reggel alkudoztál vele nyári lakásának kerti lugasában?
- Ugyan -
- És épen a jószág iránti alku miatt kelle párbajba keveredned.
- Asszony, ne ingerelj!

- Mentsd magadat.
 - Eszter, a pokol leghazugabb ördöge szállotta meg lelkedet, vagy őrvöngesz?
 - Ez nem mentség.
 - Feledted-e, hogy Börgerék családja egyik legszerencsétlenebb hitelezője volt Móricznak?
 - Hah! Szólj, szólj!
 - Ki akarám velök ezen ügyet egyenlíteni, s egy dühös bolond, alkalmasint a leány szeretője, véletlenül találkozott velem, s mielőtt még szólhatnék, oly durva kifakadásokkal rohant meg, hogy kénytelen valék őt párbajra szólítani. Ez minden.
 - Oh, ha szavaidnak hihetnék!
 - Hazudtak-e valaha ajkaim? Hiszen csókjaid minden földi szennyről megtisztíták azokat. Kit te szeretsz, az nem lehet bűnös!
 - Férjem, folytasd, beszélj sokat e kedves hangon, hogy föllázd szivem ismét édes nyugalomba merülhessen. Beszélj!
 - Majd máskor, édesem, most barátaim vároznak.
 - Ismét azok!
 - Ej, hiszen azoktól talán csak nem féltesz, angyalom?
 - Nem? Én a levegőtől is féltelek, mely szép szemeidet csókolja.
 - Kedves gyermek!
 - De Dongainé -
 - Eh, hagyjuk őt. Tekints tükrödbe, és meg fogsz győződni, hogy e tekintetben egyetlen szóval sem kell magamat mentegetnem. De szólj, ki mérgezte meg szivedet a gyanu mérges fulánkjával?
- Eszter hallgatott.
- Szólj, különben nekem kell majd hinnem, hogy másnak arczképe szorítja ki szívedből az enyimet, és -
 - Nem, nem, ezt nem szabad hinned.
 - Tehát szólj nyíltan.
 - De -
 - Mégis kétkedél?
 - Még más is nehezíti keblemet.
 - Tehát szólj, mondj meg mindent, hogy egyszerre tiporhassam el a rágalom kigyójának fejét, mely szerelmünk boldogságát meg akarja mérgezni. Szólj minden tartózkodás nélkül.

Most elsorolá Eszter mind azt, mit neki férjéről mondék, de oly ingatag hangon, s oly félreismerhetlen jeleivel az engesztelődésnek, hogy világosan érezhetém: mily varázshatalma van a szerelemnek az eltévedt szív fölött. Az első vádat csak hiúsága egyedül is képes valószínűsíteni, mielőtt Dalmer szépségét s a tükröt említé; a másik pedig azon pusztán állításnak engede, hogy a párviadalt pénzügyek elintézése idézte elő. Ezen utóbbi azonban legalább valószínűséggel bírt, s ha meggondolám, hogy a vízben fuldokló még a legparányibb fűszál után is kapkod, Eszter állapotát pedig jelenleg minden túlzás nélkül ahhoz lehet hasonlítani, úgy valóban nem merém őt vádolni könnynehívóséga miatt; főképp, miután még az is járult

ehhez, hogy ellenem már korábban hatalmas gyanut gerjeszte keblében Dalmer, melyet előadásom csak elaltatott, a szerelem szózata ellenben ismét fölébresztett. Valóban, gyakran játékszerré törpíti a gyöngé női szívet a szilárd férfiakarát, s én azt hiszem, hogy e gyöngesség soha nem válhatik gyalázatára a nőnek, hanem erejével visszaélése csak az erős férfi homlokára süti a gyávaság undok bélyegét, ki nem irtózik poklot teremteni ott, hol mennyben kéjeleghetne, ha a női szent bizalmat visszaéléssel nem fertőztetné meg!

Eszter sokáig beszélt, de pillanatról pillanatra szelidülő hangon, s utoljára nyájas csevegéshez hasonlítanak inkább szavai, mint keserű szemrehányásokhoz, s én csaknem bánni kezdem, hogy kísérletemmel nyugalma megháborítám, sőt talán ügyemet is kockáztattam, melyet eddigi úton biztosb sikerrel mozdíthattam volna elő. Egyedül azt hívék mégis vigasztalónak, hogy Dalmer szállását megtudám, s ennél fogva új szállásának megtudását is reményelhetém; mert erősen föltevém magamban, hogy a következő éjjel álöltözetben személyesen fogok a vendégfogadó előtt Bertókkal örködni, és így csakugyan nem szalasztom el többé körmeim közül a gaz kalandort, és bűneinek bármely úton határt tűzők. Belső szózat többször sugallá ezek hirtelen átgondolása után, hogy most már jobb lesz távoznom, mert egyedül úgysem léphetek föl sikerrel a gaz czimboraság ellen, sőt pillanatra azon gondolat is elfoglalá figyelmemet, hogy most talán zajt kellene a vendégfogadóban ütnöm, és az egész szép társaságot elfogatnom; azonban, ismervén viszonyainkat, csakhamar meggyőződém, mikép zajt csinálhatok ugyan, mert hiszen én is magyar vagyok; de ugyan ki fogna majd tekintélytelen szavamnak engedni, és pusztá parancsomra egész finom társaságot elfogni? Vagy rendőrségért fussak? Ez czélszerűnek látszott ugyan, de szorosb vizsgálat után azt hívék, hogy erre nincs még szükségem, mert az elfogatást, tudván ezentúl Dalmer szállását, minden pillanatban eszközölhetem; most azonban még nem jutottak felfödözéseim azon pontra, hogy ezt az egésznek kockáztatása nélkül tenni merhettem volna, mert tanuim és bizonyítványaim még nem voltak úgy rendezve, hogy nyilvános föllépést óhajthattam volna, miután többoldalú tapasztalásból tudom, hogy oly bűnösök ellen, kik hosszab idő alatt bizonyos neméhez a tekintélynek tudtak jutni, s kik azonkívül pénzzel és némi befolyású barátokkal vagy ismerősökkel bírnak, vajmi nehéz nyilvánosan föllépni; s hogy ily esetekben többnyire annyi kimélni és palástolni való fordul elő, hogy gyakran a legnagyobb bűnös is kisiklik az igazság kezei közül, s a meggondolatlan vádló csak vészes, vagy legalább igen kellemetlen üldöztetést von nyakára. Megnyugtattam tehát magamat, és egyszersmind elhatározám, hogy még maradok, s bevárom a kifejlést, mely az oldalszobában történni fog, mivel abból talán hasznos húzhatok.

Ezalatt Eszter bevégzé előadását, s e kérdést intézé férjéhez:

- Mit szólasz mind ezekhez?

Dalmer pillanatig hallgatott, s azután enyelgő hangon szóla:

- Mondhatom, nem épen minden érdek nélkül szőtt regény, de sok benne az apró történet, s nem szorosan a tárgyhoz tartozó leírás és kitérés; szóval, hiányzik belőle azon úgynevezett kerektség, melyet a műbíró minden regénytől szigorúan követel. Különben, élénkül leírva, meglehetősen olvasmányul szolgálhatna.

- Ez csak kitérés, férjem; én nem regényt adék, hanem valót beszéltem.

- Tréfálsz, édesem, annyi gázság nem találhat helyet egy ember keblében.

- De - hiszen itt épen rólad van szó, e bűnök miatt - te vádoltatol.

- Vagy úgy! Bocsanat, angyalom, de előadásod oly regényes vala, hogy annak okáról egészen megfeledkeztem. Tehát én vagyok azon szörnyeteg? Mondhatom, szép találmány! S kinek köszönhetem e regényes megtiszteltetést, ha szabad kérdeznem?

- Bocsánat, férjem, de előbb mentségedet szeretném hallani.
 - Mentségemet?
 - Igen.
 - Ha ily vádakat mentségre érdemesítnék, úgy csak legnagyobb megvetést érdemlenék részedről; ha pedig te csakugyan komolyan ily lealjasító mentséget követelsz tőlem, úgy arról győzesz meg, hogy engem soha nem szerettél, s ezen esetben azután különben sincs többé semmi mentségre szükségem, - egyetlen golyó fölmentend az élet minden terhétől.
 - Férjem, egyetlenem! Hiszek, oh, mily örömet hiszek szavaidnak!
 - Eszter, szerelmes angyalom!
 - Büntess meg, hogy csak pillanatig is kételkedhettem benned.
 - Örömet megbocsátok, édesem, hiszen csak szerelemből hibáztál.
 - Mily jó vagy!
 - A szerelem mindent megbocsát a szerelemnek.
 - Magát a halált is!
 - Úgy van, Eszter; de már most kérésem van hozzád.
 - Parancsolj.
 - Nevezd meg rágalmazómat.
 - Minek az, hiszen már feledém undok hazugságait.
 - Mindenesetre tudnom kell nevét.
 - Ne kívánd -
 - Eszter, szerelmünkre kényszerítlek, kérlek, szólj.
 - Egy föltét alatt.
 - Parancsolj.
 - Igérd meg, hogy nem fogod magadat rajta megboszulni.
 - Minek ezen gyermeki aggály?
 - Mert nem akarom, hogy életedet veszélyeztesd; mert életed az enyim, mert arról egyedül csak én rendelkezhetem.
 - Ám legyen, ígérem.
- Ekkor, látván, hogy az ármány csakugyan tökéletesen diadalmaskodott a női gyöngeség fölött, s e szerint további maradásomból nem várhatok annyi hasznot, melylyel a kellemetlenség fölérlhetne, mely abból származnék, ha most Dalmerrel szembe kellene szállanom, távozást határozék, és a pamlagról csöndesen fölállottam, s a folyosóra nyíló ajtó felé fordulék. E pillanatban mindazáltal rögtön megnyílt a mellékszoba ajtaja, s küszöbén - Eszter jelent meg, Dalmerrel karöltve, és ujjával rám mutatva, így szóla:
- Itt a rágalmazó. Uram, piruljon ön s távozzék, és küszöbünket többé ne merje átlépni!

X.

Éjféli temetés.

E váratlan jelenés által igen kellemetlenül lepettem meg, de érzém egyszersmind, hogy gyávaság nélkül most már nem távozhatom. Megállék tehát, s hideg megvetéssel függesztém szemeimet az álnok kalandorra. Ez néhány másodpercig merevülten állott, arcát agyagszín borítá el, mely csakhamar lángvörösségnek adott helyet; szemeiből halálos gyűlölség szikrái világítottak, izmai feszültek, s éhes tigris gyanánt rohant rám és ujjait ércz gyűrűként nyakamhoz szorítá, mielőtt egyetlen hangot bocsáthattam volna ki ajkaimon. Azután dühösen csikorgatá fogait és remegve ejté ki ez egyetlen szót:

- Valahára! - és sajátszerűleg füttyentett, mire rögtön kirohantak czimborái a harmadik szobából, kérdő s csodálkozó tekintetet vetve Dalmerre. Szemeim fájdalmat szemrehányást löveltek Eszterre, ki halálhaloványan szemlélé e csoportozatot, s remegve emelé kezeit férje felé, ki azonban pillantásra sem méltatta őt, s növekedő dühhel szóla társaihoz:

- Itt van árulónk, kötözzétek meg, mert különben megfojtom.

Ekkor rögtön egész erőmet összeszedém, karjaimmal átölelém ellenségemet, de körmei nyakamba mélyedtek, s meleg vér szivárgott le hátamon, szemeim előtt tüzet karikák forogtak, mellem hörgött, lélekzetem akadozott és karjaim lankadtan siklottak le a fojtogató testéről. Rövid küzdésünk alatt azonban oldalzsebéből tárcza hullott ki, melyből női arczkép gördült a padlóra. Eszter mohón ragadá azt meg, s szorosan szemeim elébe tartá.

- Börger Lenke! - rebegém elhaló hangon és Eszter szívrepesztő sikoltással a pamlagra hanyatlott.

Mindez egyetlen másodperc műve vala, s ez alatt kezeimet szorosan hátra kötözték és számat kendővel szoríták le, azután pedig közel álló karszékbe taszítanak és a folyosóra nyíló ajtót bezárák. Gondolatim lázasan keringtek agyamban, s csak azt látám tisztán, hogy el vagyok veszve, s a gázság diadalmasan csavarja ki az igazság kezéből a fenyítő ostort.

Dalmer összefűzött karokkal állott előttem, elkékvült ajkai remegtek, s dühössége hosszasb ideig nem engedé őt szóhoz jutni. Szemeiben s arczán oly ördögi kifejezés uralkodott, hogy czimborái is iszonyodva fordíták el róla szemeiket, s nem merészlettek hozzá közelíteni.

Mit azonban az erős férfiak tenni nem bátorkodtak, attól a gyöngye asszony nem borzadt vissza. Esztert az arczkép meggyőzé, hogy igazat mondék, s Dalmer féktelen dühössége még inkább megerősíté őt e meggyőződésben mert a méltatlanság érzete nem így nyilatkozik, így csak a bűnnek tudata boszulja meg magát. Eszter fájdalmát s elkeseredését nagy mértékben nevelé még azon méltatlanság is, melylyel férje oly könnyen hazudta el vádjait. Minden korábbi szerelmi szavait keserű gúnynak érzé most, mely marczongolóbban sebzé szívét, mintha legsértőbb nyílt megvetést kellett volna tapasztalnia. Ő imádott, s e férfi csak kaczagá fölláldozását és legfőlebb szánakozásból és alamizsnául tetteté magát, mintha ezen indulatot ő is viszonzaná. Ennek meggondolása kebellázító vala a boldogtalan nőre nézve, s valamint minden gyöngye jellem, úgy ő is egyik túlságból másikba rohant. A pamlagról indulatosan fölemelkedék, szikrázó szemekkel állott meg előttünk, s szilárd hangon szóla hozzám:

- Bocsánat, uram, hogy elismerém önt. Most minden szavát tökéletesen hiszem és az élő istenre esküszöm, hogy megmentem önt, vagy legalább mindkettőnkért véres boszút állok ezen szörnyetegen!

E szók után az ajtó felé rohant, de Dalmer hatalmas karjai azonnal megragadák őt és előbbi helyére veték.

- Hah, nyomoru féreg! - szóla most dühének teljes kitörésével Dalmer, - tehát te is?

- Áruló! - rebegé a nő és ismét föl akart kelni, de Dalmer keze vállára nehezült, s a gyöngé asszony nem mozdulhatott.

- Nyomoru féreg! - ismétlé Dalmer, - romlásomra esküdtél meg? Jól van, most az egyszer voltam irgalmas életemben, kimélni akarván téged, s irgalmam könnyen életembe kerülhetett volna, ha a szerencsés véletlenség segélye közbe nem jő! Bűneimre fogadom, hogy ez volt az első és utolsó irgalmasság és gyöngeség életemben.

- Szörnyeteg!

- Sziszegj, kígyó, mérged többé nem árthat nekem. Barátim, ezen asszony már rég utamban van, s miatta számos veszélynek tevém ki magamat, mert bohó indulatosságát sajnálám.

- Irgalom!

- És azért el is határozám, hogy kimélni fogom őt, s néhány ezer forinttal magára hagyom, mihelyt innen végkép távozom, hogy legalább más irgalmára, vagy még gonoszabbra ne kelljen szorulnia.

- Hah, embertelen!

- Jóságomért azonban ugyancsak majd megírtam. Barátim, ezen férfi és asszony ránk nézve igen veszélyesek. Ők annyit tudnak, hogy tudásuk terhe alatt mulhatlanul össze kellene roskadniok, ha - életben maradnának.

- Úgy van! Helyes! - hangzék minden oldalról.

- Tehát el van végezve, ezen két ember meg fog halni.

- Kegyelem - férjem!

- Ne élj többé vissza e szóval, asszony; én nem vagyok férjed.

- Szent isten!

- Igen hiú vagy, ha azt képzeléd, hogy oly férfi, mint én, hozzád fogja sorsát örökre lánczolni. Én tettem volna ezt, ki mindedig minden gyöngé nőt szívet sajnálkozás nélkül tiportam szét, mely képemnek szállást adott? Botor asszony, hervatag kecséidben rendkívül elbízta magát.

- Ölj meg! Ölj meg!

- Előbb meg kell igazítanom azon hibás vélemény, melyben irántam mindketten voltatok, mert haldoklók előtt sem akarok gyöngének látszani. Tudjátok meg tehát, hogy én nem voltam férjed.

- Irgalmas ég, hol késnek villámaid!

- Az ég tiszta, egyetlen felhőcske sem mutatkozik az egész láthatáron, nyugodt lehetsz. Igen, én nem vagyok férjed; éjjel esküdtünk meg, legmélyebb titok fátyola alatt, s a szertartást - egyik czimborám teljesíté álruhában és igen természetes, hogy a szerelemittas hölgyecskét könnyen el lehele ámítani, hahaha!

- Nyomorult!

- Hah, felgörbed lábaim alatt a féreg? Tudd meg, hiú asszony, hogy mind az, mit ezen gyalázatos bűntársad monda, szóról-szóra igaz; ámde azon méreg, melyet füleidbe csepegtetett,

halálot és halálát okozza. Igen, én nem vagyok Zlatár, én nem vagyok Beattini, én nem vagyok Dalmer; - kedvesed valék, s azzal nem érted be, - jól van, e pillanattól fogva - ördögöd leszek, halhatlan boszúmban, mint ez - elkárhozásában. Élni akarok, s azért ti meg fogtok halni.

- Gyer - mekem - ! - rebegé alig érthetőleg a boldogtalan Eszter, s hosszú pillái szemeire borultak, arcának színe hamuszínre változott és feje mellére hanyatlott.

- Meghalt! - mormogá egy a társaság közül, s több arcot haloványulni láték. Tehát az elfajultság e fokán is marad még hely az emberi kebelben, hol a méltatlan szenvedés visszhangra találhat.

- Dehogyan halt meg, - mondá gúnyosan a kalandor, - jobban ismerem én az asszonyokat, nem oly könnyen lehet azokon kifogni. Azonban, még ma, ezen kíváncsi uracskával együtt, ki az ártatlanság védelmét tűzé ki célul lovagias kalandor szellemének, mindenesetre meg fog halni. Ketten önök közül - itt két társára mutatott - éjfél előtt meg fognak nálam jelenni - temetésre. Egy ócska üveges hintót béreljete ki, barátim, néhány napra, az én két háts lovam hámban is eljár, azokat befogjátok, s egyik közöletek a kocsis szerepét viendi. Te, furfangos barátom, kis házikonk pinczéjébe téglákat és vakolatot vitetsz. Te pedig, hú czimbora, derék kőművest keresesz, szemeit bekötöd és a nagypiaczon, a lámpa mellett, tizenegy és tizenkét óra közt várni fogsz reánk. Akarom, hogy ünnepélyes legyen e bűnösök temetése, s hogy pompás kősrban várakozzanak a föltámadás tárogatójára. Én addig örködni fogok az elítéltek fölött. Reményelem, hogy parancsaim pontosan teljesíteni fognak. Most el, mindenki dolgára, hogy az éjféli temetés illőn véghez mehessen.

A czimborák némán távoztak, s hóhéruuk bezára mögöttök az ajtót, s derekamat a karszékhez szorítá kötéllal, azután pedig Esztert is megkötozé, látván, hogy ismét lélekzeni kezd és száját fátyollal szorítá le. A bakói munkát végezvén, oly nyugodtan járt föl és le a szobában, mintha épen legmindennapibb foglalatosságot teljesített volna, vagy mintha hosszas ülés után mozgás által kívánná tagjait kiegyenesíteni. Utóbb leült, gondolkozott, vizet ivott, majd ismét fölállott, írásokat, pénzt, drágaságokat, ruhákat nyalábolt és kötözött össze, s végre gyertyát gyújtott és az ágyra heveredett, jobbában törrel, s szemeit folyvást élesen rajtunk nyugtatva.

Többször tanusítám életemben, hogy a vést nem rettegem, s a haláltól nem iszonyodom, tudván, hogy ez emberi rendeltetésünknek végcélja, melyet csak tetteink kerülhetnek el, de mi magunk soha! Mit azonban e helyzetemben érzék, az világosan bizonyítá, hogy valamint minden, mit halandó ember művel, miért izzad, nélkülöz és törekszik, úgy a bölcsészet, mely tökéletesen kimerítve, istenhez vezérli az embert, csak szegény bábjáték, mulékony szappan-buborék, mely csak azért születik, hogy rögtön ismét elenyésszék!

Ne kívánja tölem senki, hogy azon gondolatokat elsoroljam, melyek agyamat kínozták. Tűz-játékhoz hasonlítottak azok, melynek alakjai oly villámgyorsan változnak, hogy nem marad a nézőnek ideje megkülönböztetésökre, bármily feszülten erőtetí szemeit; midőn pedig végignézett mindenütt, szemei előtt még mindig megfeythetlen jelentőségű tűzjelek czikáznak, ámbár rég mély sötétség uralkodik már körülötte. Ilyen volt az én lelkiállapotom is. Agyam égett, s szemeim előtt, akár hunyva, akár nyitva tartám azokat, legcsodásb torzalakok úzék rémítő játékukat. Majd gyermekkoromba képzelém magamat vissza, s minden apró pajzánságra visszaemlékezém, melyek eddig soha eszembe nem jutottak; majd holtnak látám magamat, s irtózva seprém testemről a tüzes férgeket, melyek szívem felé törtek magoknak utat bordáim között; majd ismét röpülni képzelém magamat, de a lég nem bír meg könnyű testemet, bár miként csapdozám vért izzadó karjaimmal, s mindig közelebb juték a földhez, melyből villogó hegyes török nyuladoztak ki testem után. Nem, nem, erőm elhagy, nincs bátorságom, nincsenek szavaim annak ismételésére, mit e szörnyű éjen át szenvedtem és képzeltem. És a halálra ítéltett bűnös három nap és három éj folytában van e név nélküli

kínnak kitétetve! Irgalmas isten, ez millió halálnál is sokkal borzasztóbb! És mennyivel kínosb lehet még annak helyzete, kit a bűnnek tudata is ostoroz. Elmém háborog, s a vér jéggé fagy ereimben, s földet és eget óhajtanék gyöngé szózatommal ostromlani és az emberiség szent nevében istenhez és emberekhez irgalomért esengeni, ha erre gondolok! - - -

Az óra minduntalan ütött, úgy tetszett, mintha gonosz szellemek üzték volna velem gálád játékukat, mert hiszen minden másodperczben ütött az óra, holott máskor csak minden negyedét szokott jelteni. És ki magyarázza meg ezen ellentétet: az idő lábaihoz mégis ólomhegyek valának lánczolva; nem órák, hanem évek, századok csigamászása vonult el fejem fölött, vagy talán elveté megunt jármát az idő és megállapodott? - -

Ismét ütött az óra, hóhéruk fölemelkedék az ágyról, az ajtót megnyitá, s két czimborája nesztelenül lépett be. Fejükre álarczot illesztének, remegő tagjainkat bő köpenybe burkolák, s a szobát elhagytuk. Légben lebegtünk-é, vagy saját lábainkon haladtunk, azt csak ők tudnák megmondani. A folyosón senkit nem láttunk, az alsó teremből harsogó zene hangzott. Szent isten, mennyi ember mulata ott vígan és egy sem gondolá, hogy néhány lépésnyire tőlök két ember halálra hurczoltatik! A kocsi szorosan a lépcső mellett állott, mi ketten hátul, előttünk pedig hóhéruk és egyik büntársa foglalt helyet. A kocsi elrobogott és - senki nem tartóztatta föl. Igen, mert hiszen vendégfogadóból éjjel-nappal távoznak és kinek lehetne arra mindig gondja, hogy miért és hová?!

Darab idő múlva a kocsi megállapodék, s egy ember a kocsis mellé ült, a másik pedig bakra ugrott, s ezzel ismét elindulánk.

Évekig, vagy perczekig haladtunk-é, azt nem tudom megmondani; szenvedéseim század kínaival értek föl, s az idő mégis oly hamar mult el, mint a boldogok legédesb pillanata.

A kocsi ismét megállapodott, s kiszállván belőle, néhány pillanat múlva lépcsőkön haladtunk le. Pinczében állottunk, mely két lámpa által világítaték meg; többet nem láthaték, mert kalapomat fejemről levevék, s ekkor álarczom egészen szememre csúszott. Most így szóla ördögünk:

- Kőműves, a kialkudott díjt kétszerezve kapod meg, ha jól végzed munkádat. Szaporán, mert e szerelmes pár igen álmos és ágyba kívánczozik. Szót sem, különben tüstént halál fia vagy. Ha valaha felfödöznéd ezen temetés titkait, csak magadnak ártanál, mert ellenünk semmit nem bizonyíthatnál. Hallgass, mondom és láss munkához, különben tüstént szörnyet halsz.

Ekkor fölemeltek bennünket és falhoz szorítottak, azután téglát téglára hallék helyezettetni, kevés pillanat múlva mindinkább tompábban hangzottak a kalapács ütései, végre egészen megszűntek és körülöttünk halotti csönd uralkodott.

XI.

Föltámadás.

Szeretem hinni, hogy szives olvasóim, legalább a szép Eszter iránt, sajnálkozási érzelmet tápláltak részvevő keblökben, midőn befalaztattunk, s azért megnyugtatójukra mindenek előtt e szót irom ide: megszabadultunk! Most azonban legyen szabad mégis röviden érintenem, mert leírni emberi erő azt nem képes, hogy mit szenvedtem, mielőtt ismét szabad levegő törhetett magának utat keblemben.

Eleinte mély álomnak hívém az egész borzasztó jelenetet, mert az emberi elfajultságot mindig igen sokra hívém ugyan képesnek, de ily elvetemültséget még most is a lehetetlenségek közé szeretnék sorozni. Ismétlem, azt hívém, hogy ez csak álom, mely gúnyolódva nehezül szememre, s nyelvemet leköti, hogy még csak gyáva kiáltozással se lehessen magamat ólom-súlya ellen ótalmaznom. A síri csönd azonban csakhamar más irányt adott gondolataimnak. Kezeimet a vékony kötél fájdalmasan metszé, lángoló arczomról jéghideg verejtékcseppek gördültek lázasan dobogó keblemre, s roskadozó térdeim falba ütköztek, és iszonyú eszméletre ébredtem. Igen, nem csalatkozhatom, elevenen be valék falazva! És mi nehezült mozdulatlanul vállamra? Hah, ez Eszter volt, vagy talán holtteste, mert feje ismét vállamra esett, midőn térdeimet meghajlítottam, hogy terhétől megszabadulhassak. Szám be vala kötve, s nem kiálthaték segélyért; kezeim össze valának szorítva, s nem emelhetém tova vállaimról a nőnek mozdulatlan fejét; minden gondolatom szabadulás után lázonga, s meg sem mozdulhaték szűk börtönömben, mely egyszersmind koporsómul vala rendelve!

Düh és teljes kétségbeesés gyorsan válták föl egymást tüzelő agyamban, gondolatim imát kezdének rebegni, de alig nyilatkoztak néhány szóban, s már borzadva tapasztalám, hogy gonosz szellemem káromlásra torzítja el azokat. Több pillanatig hideg merevenség uralkodék minden tagomban, mintha már erőt vett volna rajtam a jótékony halál, s lelkem a képzelet bűvös szárnyain világokon röpködött keresztül, a hitnek azon országába törekvő, honnan származott; ámde ezen boldogító öntudatlanság csakhamar ismét elenyészett, s legmarczonább fájdalomnak adott helyet. Kimondhatatlan kínos érzés ragadott meg, tüzes férgeseket láték körülöttem villogni, melyek mind testemhez tapadtak s éles nyelveikkel ezer meg ezer sebet nyitottak minden ízemen, és az életnek forrását még sem bírák elenyésztetni, mert hiszen az ember, míg életben van, annyira gondját viseli testének, hogy az enyészet millió rágó férgesek sem pusztíthatják el gyorsan a nagy hústömeget! Iszonyú érzéssel tapasztalám, hogy a levegő mindinkább gyérül körülöttem, s alig merék lélekzeni, csak hogy még legalább néhány perczet nyerhessek. Nem volt még fukar széles e világon, ki uzsoráinak ezreivel úgy gazdálkodott volna, mint én a levegővel; a levegővel, mely mindenkinek egyenlő sajátja az isten szabad ege alatt. Nem áldhatom eléggé a mindenható bölcs gondviselését, hogy kezeim szorosan meg valának kötözve, mert meg vagyok győződve, mikép boldogtalan szenvedő társamat bizonyosan megfojtottam volna, ha még nem halt meg, csak azért, hogy a levegőt ne segítse fogyasztani. Úgy van, egyetlen lélekzetért képes lettem volna gyilkosságot elkövetni, habár csak egyetlen pillanatra reménylhetém is ez által nyomorú életemet meghosszabbítani; vagy talán öngyilkossá lettem volna, hogy hamarabb vethessem véget szörnyű kínaimnak!

A fájdalmas betegágyon fetrengők sorsát irigylém, mert azok megtört erővel tekintenek a halál elébe és szabadító védszellemet üdvözlenek benne; a halálra ítélteteket kimondhatatlanul boldogoknak tartám, mert azok mindvégig kegyelmet és szabadulást reménylnek, s e boldogító reményök csak azon perczen szűnik meg, midőn már egyszersmind életök fonala megszakadt.

Örök isten, mily boldogtalan valék én ezekhez képest! A remény visszatartathatlanul elfordult tőlem, s mégsem halhaték meg; nem a halál, nem az életnek megszűnése volt az, melynek előrelátása lángpallos gyanánt hasogatá agyvelőmet, hanem annak tudása, hogy még órákig kell élnem, órákig, miknek minden pillanata ezer fájdalmas halálnál is kinosabb. Szemeimből forró könnyűk özönlöttek, s tüzelő ajkaim remegve szívák föl azokat, mint tikkasztó nyári hőség után ellankadt virágkelyhek a jótékony éjjeli harmatot.

Minél inkább hívém a halált legiszonyúbb alakjában közelíteni, annál tisztábban kezdé eszméletem működni, mintha nehezére esnék közelítő megszűnése, s azért utolsó erejét kívánná megfeszíteni, hogy dicsőn búcsúzhassék el, mint a leáldozó nap, mely akkor ragyog leg-tündöklőbben, midőn a láthatáron eltűnni készül. Életem egész tarka képekben vonult át szellemi szemeim előtt, s tiszta és szigorú ítéletet láték lelkemben fölmerülni minden tetteim és elmulasztásaim fölött, s hangos vádakát hallék, mikből világossá lőn előttem, hogy távolról sem felelek meg annak, mi emberi és polgári kötelességem vala. S mégis meg kelle halnom, a nélkül, hogy az elmulasztottakat helyrehozhatnám; ámbár mind ezt meg tehettem volna még, mert hiszen a természet rendes törvényei szerint hosszú élet állt előttem, ha emberi kegyetlenség erőszakosan nem tépi azt szét.

És ki merné állítani, hogy ily iszonyú sorsban csak rendkívül kevesen, és mintegy kivételkép részesülnek? Kinek van bátorsága tagadni, hogy ily borzasztó esetet nem csak gyilkosak idéznek elő? Bizonyosan senki, ki nyilvános intézményeinket csak félig-meddig is ismeri. Mit cselekszik nálunk a halottvizsgáló? Szobába lép, s szemeit kezünkre függeszti, hogy kellő pillanatban nyujthassa saját kezét azon huszonnégy krajczár elfogadására, mely összeg őt, az orvosi tudomány ezen egyik legfontosabb gyakorlati ága kezeléseért törvényesen illeti. Azután tollat, tintát, papírt kér, leül, s a halott nevét, korát, betegségét, és az orvos nevét fölírja, kinek segélye mellett az árnyékvilágból kimult; s végre kérdezi: mikor akarják a halottat eltemetni? Ha a halott éjfél tájban szűnt meg élni, úgy a temetés többnyire még ugyanazon napra, délutáni négy vagy öt órára határoztatik, ha reménylhetni, hogy a szabótól akkorra haza kerül a megrendelt gyászruha. Valóban meghalt-e a beteg, vagy csak mély ájulásban fekszik, azt annyira nem szokás megvizsgálni, hogy gyakran történt már, mikép a halottvizsgáló fiút irt a halotti bizonyítványba, ámbár kis lyány feküvék előtte. És lehet-e őt ezért szigorúan gáncsolni, vagy épen vádolni? Épen nem, mert díja oly rendkívüli csekély, hogy a nap minden pillanatával fukarkodni kénytelen, ha családját becsületesen eltartani kívánja. Vagy a családokat vádoljuk, mivel oly keveset gondolnak halottaikkal, és a temetést késleltetni nem iparkodnak? Ezt csak az tehetné, ki a budapesti életet nem ismeri. Nem akarok a szegény munkás osztályról szólni, melynek családai tízével laknak együtt, oly nyomorú barlangokban, miket a legtúlcsapongóbb költői elragadtatás sem merészlene szobáknak nevezni, vagyis inkább gúnyolni; mert ezekben oly inség uralkodik, hogy a legegyszerűbb leírást is mindenki rossz szándékú tulzásnak, vagy hatás számított haszontalan nagytúlszámításnak fogná gúnyolni. Csak azt jegyzem tehát meg: lehet-e kívánni, hogy a halottat napokig őrizték oly szorult légű, szűk zugolyban, melyben két-három család lakik, gyermekekkel s apró marhákkal egy tömegben? Ezt nem csak kívánni nem lehet, de túrni sem szabad, ha a nyomor és rossz, vagy helyesebben, semmi nevelésből származó romlottság miatt elvánnadt szerencsétlen élőket is erőszakosan deszkára nem akarjuk teríteni a különben is egészségtelen lég végképi megmérgezése által. De tekintsünk végig az egész roppant középosztályon, és szomorúan fogjuk tapasztalni, hogy ettől sem szabad kíméletes és elővigyázó bánásmódot követelnünk halottaik iránt. A fényűzés ezen osztály tagjai közt oly félelmes fokra emelkedék, hogy egészség és kényelem kellékeire fillér sem maradhat. Csak utcán és nyilvános mulatóhelyeken jelenhessék meg illő pompában ezen korlátolt jövedelmű osztály tagja, s tekintélye és becsülete, mint hiszi, meg van mentve a bíráló világ szigorú szemei előtt; a nőkön selyem, bársony, arany csillog, míg szűk szállásaik kopár falai közt éhes gyermekek

siránkoznak, s magok is csak legdurvább és alig elegendő eledellel tengetik testöket, gondolván, hogy ez nem átlátszó, valamint ajtaikon sem pillanthat be a világ ítélő szeme. Ha már ily család valamely tagját a halál elragadja, úgy mielőbb eltakaríttatni törekszenek testét, mert annyi csakugyan bizonyos, hogy halála után még azzal sem szeretünk sokáig egy szobában, vagy tőle csak egy ajtó által elválasztva lenni, kit életében mindenek fölött szeretünk. Hogy ez így, s nem másképp történik, bizonyítja azon elvitázhatlan adat, mely szerint gazdag családokban soha nem történnek ily gyors temetések, mert ezek nemcsak távol tarthatják magoktól a holttesteket, hanem még oly fénynyel is környezhetik, hogy a hosszas közszemléltetés által egyszersmind dicsőségöket hiszik nagyobbíthatni; pedig ily családokban soha nem oly rendkívül nagy a veszteség, mert pénzköltőnek mindenkor könnyen akad utódja, de a pénzszerző gondos családapa helyét nem oly könnyen lehet kipótolni! -

Tehát a nyilvános elhanyagoltatás ezen legiszonyúbb neme is jobbadán csak a szegényebb osztályok tagjait taszítja a kétségbeesés örvényébe, mert századunk önző jelszava: mindenki magáról, isten mindnyájunkról!

Oh, bár szerény tollamat vérbe márthatnám, szavaimnak a menydörgéstől kölcsönözhetnék hangokat, s a vihar villámszárnnyain röpíthetném azokat tova, hogy befogadásukra a siketnek is megnyílnának fülei, s rémesen csendülnének hónapokig, évekig, mindaddig, míg lehetlenné nem tétetik az, mi most mindennap legalább háromszor történhetik meg! Kell-e mondanom, hogy az elevenen eltemettetés irtózatossá veszélyét értem, mely ellen csak a gazdagok vannak ótalmazva, de a szegények nincsenek, kik mellett különben is életökben sem igen akarnak segédkarok emelkedni, annál kevésbé tehát haláluk után, midőn még csak eszközül sem lehet őket már többé használni! És most van szükség ily hangon szólásra, most, midőn a szelídnék gúnyolt korszellem a rablók s gyilkosok életét biztosítani kívánja az igazságos törvény szigorúsága ellenében. A rabló és gyilkos több figyelmet érdemel tehát, mint a kenyérét verejtékével kereső becsületes családapa, mint a gyermekeit hasznos polgárokká nevelő anya, mint a haza virágzását egykoron előmozdítandó gyermek?! A rablót s gyilkost ne lehessen többé gyors halállal kivégeztetni, hogy többé semmiesetre ne háborgathassa a becsületes polgárok életét, vagy vagyonát; arra nézve ellenben legparányibb gondoskodás te fordíttassék, hogy a hasznos honpolgárt ne lehessen többé elevenen sírba temetni, melyben millió hóhérolásnál is kínosabb a fölébredés?! Egyetlen nagyszerű tánczvigalom oly roppant pénzüsszeget nyel el, hogy felével tökéletesen biztosítani lehetne Budapest lakosait e megnevezhetetlen kínú ismételt halál ellen, s nem csodával határos-e, hogy mindeddig semmi elhatározó lépés nem történt ez ügyben, ámbár minden ember tudhatja, és mindenesetre tudja is, hogy saját személye sincs ez ellen biztosítva?! Habár csak egyetlen másodperczig érezte volna néhány száz ember azt, a minek meggondolása még most is jéggá dermedti ereimben a vért, s mit teljes iszonyúságában leírnom épen oly lehetetlen, mintha leggyöngébb hangszeren az ég haragját, vagy tenger csattogó viharát utánozni akarnám, úgy bizonyosan nem enyhíthetnék éhségöket, nem szomjukat, mindaddig, míg épületet nem emelnének e vész elhárítására, habár véres verejtékkel kellene is a köveket egymáshoz ragasztaniok! -

Az idő visszatartatlanul haladt, s lélekzésem mindinkább nehezült, testemet lankasztó hidegség kezdé borítani, s szemhéjaimat ólomsúly nyomá, de én kétségbeesetten küzdék e terhes súly ellen, s meredezésig feszítém ki szemeimet, hogy az örök álom le ne zárhassa azokat. Pillanatról-pillanatra mindinkább iszonyodtam a haláltól, ámbár kínos érzelmeimhez képest legnagyobb jótéteménynek kellett volna azt tekintenem. Minden izmam görcsösen vonaglott, füleim zúgtak, mintha föllázadt hullámok csatáztak volna fejem fölött, lélekzetemet erős csuklás akadályozá, véretem rohanva érzem szívemhez tolulni, és...

Itt eszméim összezavarodtak, s nem mondhatom meg, hogy meddig valék ezen tompa elfásultságban, melyből utóbb közel zörej által ébresztettem föl.

Úgy tetszett, mintha síromon kopogtak volna. Mozdulni akarék, de nem lehetett; nyelvemet szólásra forgatám, de szám be volt kötve.

Talán visszatért gyilkosom, gondolám, és meg akar ölni? És én borzadtam e gondolattól, mert az életnek minden percéhez ragaszkodtam, mint a milliókkal bíró fukar, kit egyetlen fillér elvesztése is kétségbeesés örvényéhez ostromoz.

A kopogás fejem közelében történt, s homlokomat hűvös levegő érinté. Hah, egy szeget kivontak tehát koporsómból, egy téglát kivettek a falból, s a megújult levegő minden tagomra éltetőleg hatott.

- Nagyságos uram! - hangzott most sírom széléről, s e hang ismeretet vala előttem, de elmém nem találhatá meg hirtelen a beszélőnek nevét.

Ismét néhány téglát emeltetett ki, lélekzetem hosszabulni kezdte, és a görcsös csuklás egészen megszűnt.

- Szent itten, talán meghalt! - mondá az előbbi hang.

- Dehogy, - jegyzé meg más valaki, - hiszen feje táján lehetőségig kiméltem a vakolatot, hogy egy kis szabad levegő juthasson be hozzá.

- Miért nem szól tehát?

- Hiszen szája be van kötve. Csak segítsen, most már könnyen megy a munka.

Hah, ezek nem gyilkosim, világosan meg valék győződve, hogy mind a két hangot ismerem.

- Hála istennek, még mozog!

- Mondtam, ugy-e?

- De az asszony mozdulatlan.

- Talán elájult.

- Nem ismeri őt?

- Nem.

- Nagyságot uram!

E hang! Úgy van, nem csalatkozám, ez Bertókom hangja volt s a másik beszélő - ház-mesterem vala.

Maig sem foghatám meg, mikép történhetett az, hogy sem a legszilajabb kín, sem a legkicsapongóbb öröm nem foszta meg elmémtől; annyit azonban mégis elevenen képzelhetek már, hogy az öröm is öldöklő hatású lehet.

Kevés pillanat mulva Esztert elemeltetni érzém oldalam mellől.

- Erre nézve elkéstünk!

- Talán nem.

- Egészen hideg.

- Az asszonyok gyöngék, de az orvosok talán mégis életre hozhatják.

- Adj a isten!

Most két erős kar által érzém magamat megragadtatni, és síromból kiemeltettem. Az álarcztól megszabadítottak, számat és kezeimet föloldák, és mély lélekzet tört magának utat összetapadt ajkaim közül.

Tündérfényű palotában hívém magamat lenni, ámbár a homályosan égő üveglámpa halvány fénye alig engedé a tárgyakat három lépésnyi körben egymástól megkülönböztetni.

- Kedves jó uram!

- Nagyságos uram!

- Csakhogy nem késtünk el.

Fejem szédült, s Bertókom vállára támaszkodám. A házmester Esztert tartá karjaiban, és halántékait borral mosá, de a szerencsétlen hölgy mozdulatlan maradt. Bertók ajakimhoz szorítá az üveget, s erősítő tartalma csakhamar oly jótékonyan hatott, hogy érthetőleg kérdezhetém szabadítóimat:

- Jó emberek, mikép jöhettetek ide?

- Kedves jó uram, már megszólalt!

- Lassabban, mert nem tudhatjuk, hogy a gyilkosok közül nincs-e valaki közelünkben.

- Bánom is én, - mondá dühösen, de hangját mégis mérsékelve Bertók - husznak is szemébe néznék most kedves jó uramért.

- De szóljatok, mikép?

- Arra most nincs idő, - szóla sürgetőleg a házmester, - csak iparkodjunk minél előbb tovább állni, mert e zsványfészek falainak is fülei lehetnek.

Megzavart eszméletem daczára is átlátám e megjegyzés fontosságát, s azért minden további kérdezősködés nélkül a pincze ablakához vezettetém magamat, melynek vasrúdjai ki valának feszítve, és kevés pillanat alatt, Bertók erős karjai által gyámolítatva, utcán látám magamat. Azután Esztert emelé ki Bertók, kit a házmester nyomban követett. A szabad levegő oly csodás erővel hatott tagjaimra, hogy többé semmi gyámolításra nem vala semmi szükségem; de Eszter, fájdalom! még mindig mozdulatlan és jéghideg volt, mint a halál. -

XII.

Párbaj és árulás.

Néhány perczig mozdulatlanul állottunk a pinczeablak előtt, körülbelül legkisebb nesz sem volt hallható, mintha az egész természet mély álomba szenderült volna. E csönd új borzadást szült lelkemben, mert korábbi elhagyatottságomat rémesen idézte ismét előmbe minden iszonyaival.

- Siessünk, - mondtam sürgetve, s e pillanatban Eszter sem juthat eszembe, ki még mindig mozdulatlan vala.

- Házmaster, - suttoga inasom, vigye az asszonyságot, én majd a nagyságos úr mellett maradok.

- Jól van, könnyen elbirom a hintóig, hiszen olyan könnyű, mint a lepke.

- Kocsival jöttetek?

- Igen.

- Nagyságos uram szokott bérkocsisát felköltöttük, minthogy különben is mellette kellett elhaladnunk.

- Itt az utca szögletén hagytuk, hogy ne tudjon meg mindent.

- Mert a házmaster félt, hogy könnyen bajba keveredhetnék.

- Úgy van.

- De hátha megtámadtattunk volna a pinczében?

- Oh, arra is volt gondunk.

- Derekasan fölfegyverkeztünk.

- És négy városhajdút hagytunk a hintó mellett, kik legkisebb neszre azonnal a kocsissal együtt segítségünkre rohantak volna.

- Mindent jól kiszámítottunk.

- Pedig ugyancsak meg voltam ijedve.

- Jó ember.

- Ha holnapra ki nem lel a hideg, úgy bizonyos, hogy katonának születtem.

Ez alatt a bérkocsihoz érkezénk, s Bertók azonnal pénzt nyujta a hajduknak s elutasítja őket, mondván:

- Itt egy kis borraivaló, csak áprilist jártunk; a nagyságos asszony szegényeket ment gyámolítani s a nagy nyomorúság láttára elájult. Azért késett nagyságos uram, és mi már azt hittük, hogy isten tudja miféle zsványfészekbe jutott.

- Annál jobb, ha nincs baj; jó éjszakát! - mondták a hajdúk, s álmosan a legközelebbi mellékutczába távoztak és szemeink elől csakhamar eltűntek.

- Haza hajtassunk? - kérde Bertók, miután Esztert kocsiba emelik és a hátulsó ülés oldalához támaszták.

- Nem, a - - vendégfogadóba megyünk, de minél gyorsabban.

Én Bertókkal a kocsiban, a házmester pedig a kocsis mellett foglalt helyet és a lovak gyorsan tova robogtak.

Szándékom vala az iszonyú gyilkost ágyában meglepni és elfogatni, mire két fegyveres társamat a vendéglői szolgálkkal együtt, elegendő erőnek hittem; erről azonban le kelle mondanom, ha magam is, legalább közvetve, gyilkosságot nem akarék elkövetni, mert Eszterben a kocsi rázása sem ébreszté föl az életerőt. Arcza és kezei jéghidegek valának, ujjai minden hajlékonyságukat elveszték, s az ütér nem lüktetett. Halál volt-e ez, vagy mély görcsös ájulás, azt nem merém meghatározni; annyiról azonban mindenesetre meggyőződém, hogy lehető leggyorsabb segélyre van itt szükség, ha emberi tudomány által még csakugyan segíthetni e félelmes merevültségen.

Ismerős orvoshoz hajtatók tehát, hosszú harangozás után megnyitá végre a házmester a kaput s lámpájával arcomra világítván, mogorván szóla:

- Kit tetszik keresni?

- Az orvos úrhoz kell mennem, - mondám sürgetve, és be akarék a kapun nyomulni, de a házmester utamba állott, s durván viszonzá:

- Az orvos úr megparancsolá, hogy esti tíz óra után senkit ne bocsássak hozzá.

- Eresszen be, mulhatatlanul tüstént szólanom kell vele.

- Nem lehet.

- Ember, ezen asszony meghal, ha rögtön segítséghez nem juthat.

- Több is meghal a két városban, azért mégis elég marad.

- Gazember.

- Uram, most mindjárt -

- Nesze pénz, csak bocsáss be.

- Mondom, nem lehet.

- Be kell mennem, Bertók, csinálj utat.

- Tüzet kiáltok!

- Ember, menj föl az orvoshoz, mond neki, hogy - - van a kapu előtt, s hogy emberélet forog veszélyben.

- Tudom, hogy megszid, ha felköltöm.

- Ő jó barátom.

- Igen? Hát a pénz?

- Itt van.

- Isten neki, hát csak megpróbálom.

A házmester becsuká a kaput, s azonnal hallottuk nehéz lépéseit föl felé csoszogni, oly tunyán és lassan, mintha legközönösb hirnek vivője lett volna.

Távozása után óráknak hívék minden perczet, mert két életért kelle reszketnem; Eszteréért, hogy menthetlenül elvesz, és Dalmeréért, hogy visszaszerezhetlenül megszabadul, s nagy önmegtagadásomba került, hogy az elsőt az utóbbiért föl nem áldozám. Órák azonban, melyet feledett elrablani boszusomjas gyilkosom, némileg megnyugtató, mert még csak

háromra mutatott, s így alapos okom vala reménylenem, hogy még fészkében lelem a gyilkost, ki ezen éji merény után szükségesnek tarthatá a nyugalmat.

Hosszu várakozás után ismét lépéseket hallánk, s a kapu megnyílt, és a házmester boszusan szóla:

- Ugyancsak káromkodott az orvos ur!

- De reménylen -

- Igen, igen, csak tessék fölmenni, de azután jól erszényébe nyuljon az ur, ha meg akarja az orvos urat engesztelni; mért nem tetszett inkább fiatalhoz menni, vagy legalább zsidóhoz, azok örömet szolgálnak minden órában, de az olyanok bizony meggondolják magokat, kik már annyi házikót építettek a temetőben, hogy végre magoknak is nagy házat építhetnek, hahaha!

A házmester sikerült elmésségét csak fél füllel hallgatám, s Esztert azonnal fölvetetém. Az orvos meglehetősen nyájassággal fogadott, nekem legalább úgy tetszett, mert nem igen lehet gondom arczkifejezésének mélyebb vizsgálására, s Esztert pamlagra fektettük.

Az orvos gondosan megvizsgálá őt, karján eret vágott, orra alá erős szeszt tartott, halántékait dörzsölé, s ajkaira pelyhet tőn; de mindez legparányibb jelét sem idézé elő az életnek, s még néhány sikertelen kísérlet után így nyilatkozott az orvos:

- Okom van ugyan hinni, hogy ezen asszonyság halva van -

- Szent isten!

- Ugy van, én holtnak hiszem őt; azonban vannak példák, hogy az idegrendszer rendkívüli fölizgatottsága minden jeleit idézi elő a halálnak, a nélkül, hogy az még tulajdonképen valósággal bekövetkezett volna. Az ily görcsös állapot gyakran több napig is eltart, s a szerencsétlen beteg nem mozdulhat.

- De fölgyógyulhat?

- Arra is vannak példák, gyakran mindazáltal, egy pár nap mulva, valóságos halállá változik az ily betegség. Méltóztassék a beteget itt hagyni, én mindent el fogok követni, mi csekély erőmtől kitelik.

- Hálám -

- Oh, kérem, csak kötelességemet teljesítem, s egyszermind ismereteimet mozdítom elő, mert ez a legkritkább esetek közé tartozik, ha csakugyan nem valóságot halál, mit nem merek egész bizonyossággal meghatározni.

- Ne kiméljen ön semmi költséget.

- Holnap reggel tüstént tanácskozássra hivatok legértelmesb társaimat.

- Fogadta ön előre is legforróbb köszönetemet, és -

- Tökéletesen meg lehet ön nyugodva, semmi nem fog elmulasztatni, mi az emberi ész korlátait túl nem haladja. -

Ezen biztatások által valamennyire megnyugtattva, az orvost elhagyám, s lehető legnagyobb gyorsasággal a - - vendégfogadóba hajtattam. Bertók csöngetett, és a kapus elég gyorsan nyitá meg az ajtót, és udvariasan szóla:

- Szobát méltóztatik parancsolni?

- A - - számu szobába kívánok menni, s ön oda fog kísérni, egy pár pinczérrel.

- Engedelmet kérek, azon szoba még nincs kitakarítva.
 - Hogyan?
 - Azon uraság, ki ott lakott, éjfél után jött ma haza, és tüstént mindenestől elment.
 - Elment?
 - Igen, azt mondá, hogy levele érkezett gyors postán, s annál fogva még ezen éjjel el kell utaznia Pestről, nagyon sietett.
 - Hová?
 - Azt nem szoktuk vendégeinktől kérdezni, mert arra nincs jogunk.
 - Látnom kell azon szobát.
 - De -
 - Mondom, látni akarom, nem kívánom ingyen fáradságát.
 - Ha éppen parancsolni méltóztatik, tehát tessék követni.
- Fölmentünk a lépcsőkön, a kapus megnyitá a szobát, de az a két mellékszobával együtt, egészen üres volt. Még a szekrények és asztalok fiókjait is megnyitám; de semmit, még csak egyetlen papírfalatkát sem lelheték, mi nyomába vezethetett volna a gaz kalandornak.
- Mikép ment el ezen ur? - kértem a kapust, ki csodálkozva szemlélé motozásomat.
 - Kocsin.
 - Bérkocsin?
 - Nem, üveges hintóban, melynek nem volt száma.
 - Merre hajtott?
 - Nem tudom, mert távozása után mindjárt bezáram a kaput.
 - Megismerné ön azon urat, ha valahol történetesen ismét látná?
 - Mindenesetre, öt pengő forintot ajándékozott, midőn a hintóba lépett.
 - Ha engem azon urnak nyomába vezethetne, száz pengő forintot fog ön kapni.
 - Rajta leszek.
 - Én az országuton lakom, - - szám alatt, nevem - -
 - Értem.
 - De ha szólni találna ön vele, ugy ezen megbizatról hallgatni fog.
 - Természetesen.
 - Ne feledje a száz pengőt.
 - Világért sem.

Többet ezen éjjel nem teheték. Szállásomra hajtottam tehát, s lankadtan pamlagomra vetém magamat; azután a házmestert fölhivatám, és megindulva szólék hozzá:

- Ön életemet menté meg, még pedig oly borzasztó haláltól, melyet hiában iparkodnám szavakkal leírni. Hálám méltó lesz ön tettéhez.

- Oh, nagyságos uram, - viszonzá érzékeny jószívűséggel a házmester, - hiszen csak kötelességemet teljesítettem, még pedig kettős kötelességemet, mert én - falaztam be a nagyságos urat.

- Micsoda?

- Ugy van.

- Szólj, mikép jutál e borzasztó munkához, szerencsétlen ember?

- Jól mondja, nagyságos uram, hogy szerencsétlen ember vagyok, mert ha meg nem szabadíthattam volna, úgy most már bizonyosan nem élnék: bizonyosan fölakasztottam volna magamat, büntetésül, hogy el hagytam magamat csábítatni, ámbár akkor még magam sem tudám, hogy tulajdonképen mire!

- Szóljon, az istenért, szóljon, hamar!

- Csak el tudnám voltaképen röviden és mégis úgy mondani, mikép történt. Hát tegnap este szokás szerint fütörészve tértem haza a munkáról, midőn a háromdob-utca szögletén egy finom öltözötü ur egyszerre csak megállított, és így szóla hozzám: - Kőműves, akar-é kend jó pénzért könnyű munkát vállalni? - Én erre csak azt válaszolhattam, hogy kőművespallér mellett hét számra dolgozom, és annak okáért más munkát most nem vállalhatok. - De ha éjjel? - kérde ismét az ismeretlen ur. Akkor alszom, hogy másnap ismét derekasan munkához láthassak, feleltem én; de miután monda, hogy alig kell fél óra az egész munkára, s e csekély fáradságért annyi pénzt ígért, mennyit két hónap alatt is alig kereshetek, én bizony megegyeztem. Azután foglalóul husz váltó forintot nyomott markomba, lakásomat fölirta, és megparancsolá, hogy szerszámaimmal éjfélkor várakozzam rá a nagy piacon. Ez nekem furcsának tetszett ugyan, de együgyü fejemmel azt gondoltam, hogy talán valami gazdag zsugori, és pénzét akarja általam befalaztatni, és ebben megnyugodtam, mert effélét már több kőművestől hallottam. Éjfélkor tehát minden aggodás nélkül megjelentem a kitűzött helyen, s alig állottam meg, midőn üveges hintó koczogott oda, mely szinte megállott. Ekkor azon ur, ki megfogadott, szememet beköté, és fölültetett. Ezen különös bánásmódra valamennyire borsózott ugyan hátam, de megint meggondoltam, hogy bizonyosan félti tőlem pénzét, és azért nem akarom, hogy tudjam: hová megyünk. Különben, szegény ember létemre, ugyan mitől is félhettem volna? A kocsi sokáig hurczolt bennünket, alkalmasint, hogy jobban megzavarhassa eszemet, mert én Pestnek minden zugát ismerem, s a kocsizás ideje alatt bizonyosan akár Uj Pestre is kiérhettünk volna. Végre a kocsi megállott, leszállottunk, mentünk, lépcsőkön botorkáltunk le, és midőn szemeimről a kendőt levették, láttam, hogy pinczében vagyunk.

- A többit, fájdalom! nagyon jól tudom magam is; de szóljon, mikép ismert meg engem, álarczom daczára?

- Oh, hiszen termete, öltözete, szakálla, óraláncza oly ismereteselek előtttem, hogy józan fejjel lehetlen volt a nagyságos urat azonnal meg nem ismernem. És higye el, nagyságos uram, épen azért nem vonakodtam az irtózatos munkától, mivel megismertem, különben inkább a legkinosabb halált is kiállottam volna.

- Hogyan?

- Ugy van, mert attól féltem, hogy vagy megölik a nagyságos urat, vagy más kőművest hoznak, ha én nem engedelmeskedem. Így tehát csak rászántam magamat; egyébiránt pedig különben saját életem is veszélyben foroghatott volna.

- De mikép találta meg ismét azon házat?

- Az volt az igazi szerencse! Látja, nagyságos uram, valamint a szabó megismeri a keze varrta nadrágot, úgy a jóra való kőműves is megismeri a saját keze szennyét, vagyis munkáját. Az volt tehát a szerencse, hogy azon pincze árvizkor leszakadt, és én állítottam ismét helyre, s kalapácsommal még az esztendő számát is a falra karcoltam, kezem vagy kalapácsom vonását pedig ezer közül is kiismerem. Azonkívül oly különös régi alkotásu volt azon pincze, hogy vaknak kellett volna lennem, vagy részegnek, ha első körületekintésre mindjárt nem tudtam volna, hogy hol vagyok. Az effélékre nézve nekünk kőműveseknek rendkívül jó emlékezetünk van ám.

- És mért nem jelentette be kiszabadulása után mindjárt az egész eseményt a városháznál?

- Mert azzal mindenesetre sok kellemetlenségbe keverhettem volna magamat, és aztán ki tudja, az ottani segély megérkezéséig nem fult-e volna meg nagyságos uram. Szükség esetére elég volt a négy hajdu, és mi ketten, s lármánkra bizonyosan majd a szomszédok is mozogtak volna.

- Igaza van. És nem ismerte azon gazembereket?

- Kettő álarczot viselt, de azt, ki megfogadott, bizonyosan megismerném, ha parókát és idegen szakállat, meg bajuszt nem viselt, mert az ilyen akasztófavirágok nagyon furfangosak szoktak lenni.

- De mikép szabadult ki körmeik közül?

- Igen egyszerűen. A teljesített munka után gazdagon megajándékoztak, s bekötött szemmel ismét a kocsiba ültettek, vagyis tulajdonképen a kocsis mellé. Azután megint bebarangolták velem a város nagy részét, és végre földre tettek ott, hol először felültettek. Ekkor a kocsi gyorsan elhajtott, s azon ur, ki megfogadott, pisztolyt emelt ellenem, és arczczal a földre feküdnöm parancsolt, így szólván: - Olvass százat, aztán mehetsz isten hírével; ha előbb mozdulsz, vagy ezen éjfél titkát valakinek elárulod, úgy halál fia vagy, mert mostantól minden lépésedet, minden szódat száz szem fogja őrizni. - Én természetesen teljesítém parancsát, mert hatalmában voltam, s a százat kétszer is elszámoltam, azután pedig haza iramodtam, Bertókot felköltöttem, és hála istennek, még csakugyan jókor érkezünk nagyságod megszabadítására!

Ezzel vége lett a házmaster előadásának, melyből hálásan kelle megismernem a gondviselés csodateljes működését, mely ily rendkívüli körülmények közt sem hagyá a gazságot egészen diadalmaskodni.

Egyedül maradván, a gyilkosok további nyomozásáról kezdék gondolkozni, de érzém, hogy mindenek előtt nyugalomra van szükségem, mert ezen éj rémes borzadalmi erős idegzetemet is annyira megrendíték, hogy elmémet minden komolyabb s fárasztó működésre alkalmatlannak tapasztalám.

Lefekvéem tehát, de izgatottságom sokáig távol tartá szemeimről a jótékony álmát, míg végre oly közép állapotba juték az álom és ébredés közt, melyet legjobban félálulásnak nevezhetni. Mind azon iszonyúságok, miket a legközelebb lefolyt pár óra alatt átéltem, egész borzasztóságukban ujultak meg előttem, s ennek hatása valódi mély ájulásba sülyeszte, melyből csak akkor ébredék föl, midőn már magosan járt a nap.

Ijedten ugrám ki ágyamból, s első tekintetem órára fordult. Már eluté a kilenczet, s e szerint Dalmer és Pándy párbajáról elmaradtam! Pedig mily sokat várék a találkozástól, főkép most; megjelenésem bizonyosan hatalmunkba adta volna a megrémült gonosztevőt!

Azonnal sietve felöltözém, s már épen indulni akarék, midőn ajtóm hirtelen megnyílt s a segédszerkesztő porosan belépett.

Ijedten kiálték, midőn őt megpillantám:

- Elkéstem?
 - Már megtörtént! - viszonzá ő, s pamlagra veté magát.
 - Az istenért, szóljon.
 - Engedjen lélekzethez jutnom.
 - Meghalt?
 - Nem.
 - Hála istennek!
 - Én is azt mondom, mert már azt hittem, hogy nagy baj érte önt.
 - Oh, csak a párbajról előbb, rólam majd azután: szóljon, gyorsan.
 - Tüstént. Én megjelentem a kitűzött helyen, mivel nem lehete elkésés nélkül ide jönnöm, ámbár azt akarám tenni; közbejött akadályok gátoltak. Aggályom perczről perczre növekedett, midőn a csata helyén hiában váraoztam önre Pándyval. Végre Dalmer is megjelent segédével lóháton, s hiában törekvém a küzdést mindenféle ürügy alatt halasztani. A felek, Dalmer kívánatára, pisztolyban egyeztek meg, s előbb mind a kettő rajzónnal néhány sort irt, mikben azt vallák, hogy öngyilkosság által vetettek életöknek véget; ezt is Dalmer sürgeté. Most a helyet kimértük, s ekkor Dalmer rögtön kisüté pisztolyát Pándyra, mielőtt még jel adatott volna, s lóra veté magát, és társával együtt kaczagva eltűnt, miután a szerencsétlen Pándyt összeroskadni látá.
 - Szent isten!
 - Üldözésről természetesen szó sem lehetett.
 - És Pándy?
 - Jobb oldalán mély sebet kapott, mely azonban szerencséire nem veszélyes.
 - Hallatlan gazság!
 - Mihelyt barátomat orvosi kezekre bizám, azonnal öröket vevék magamhoz és Dalmer szállására siettem.
 - Hiában! Hiában!
 - Ugy van, a főpinczértől megtudám, hogy éjfél után elhagyá azon vendégfogadót.
 - Ezer ördöggel kell szövetkezve lennie!
 - Csakhogy legalább nagyobb baj nem történt. De hát önnel mi történt? Legnagyobb aggályban voltam ön miatt.
- Röviden elmondám történetemet, s barátom bámulva kiálta föl:
- Hallatlan! Tehát csakugyan való az, mit csak henye mesének hittem?!
 - Hogyan, ön hallotta már?
 - Borbélyom beszélé ma jókor reggel, mikép az egész város tele van azon hirrel, hogy mult éjjel valaki befalaztatott; csak abban különböztek a vélemények, hogy asszony vagy férfi volt-e a szerencsétlen, vagy épen két áldozatot falaztak-e be?
 - Megfoghatlan! Mikép juthatott ez köztudomásra ily hamar?
 - Alkalmasint a házmester fecsegett felesége előtt.

A házmester már nem volt honn, de felesége megvallá, hogy egy sógornéjával csakugyan közlé a nagy titkot, midőn a piacra ment. Pár hétig a két városban majd kizárólag csak ezen rejtélyes bealazásról beszéltek, s még a hirlapi ujdonságírók is hosszasan tárgyalák azt, ámbár a borzasztó történet valódi mibenléte folyvást mély titok maradt, minek az lett következménye, hogy végre az egész eseményt csak alaptalan koholmánynak bélyegezte a közvélemény, mely ennél fogva, valamint sok másban, ugy itt is hatalmasul csalatkozott. -

XIII.

Zsibárus és hadastyán.

- De mit tegyünk most? - szóla barátom, miután a hallottak fölött darab ideig mélyen gondolkozott, s kérdőleg emelé rám borús tekintetét.
- Ha valamikor, úgy most bizonyosan nehéz erre a válasz, - felelém elcsüggedve, mert ennyi sikertelen merény tetemestül lehangoló bátorságomat és reményeim.
- Talán mégis rendőrséghez kellene folyamodnunk? - kérdé ismét barátom.
- Megvallom, én attól most még kevesebbet reménylek, mint mennyire ez előtt jogosítva érezhettem volna magamat.
- Miért?
- Semmi oly bizonyítványnak nem vagyok birtokában, mire hivatalosan építeni lehetne valamit, s azonkívül a mult éjjeli szerencsétlen esemény is aggaszt, hogy még magam is kellemetlen vizsgálatokba bonyolulok, ha csak a borzasztó tényt adom elő, a nélkül, hogy bizonyító adatokkal léphetnék föl.
- Ez való.
- Sőt a vizsgálat lármája majd csak vigyázóbbá tenné a gaz czimboraságot, mig így, ha tudniillik hallgatok, teljes bátorságban hiendik magokat, és annál hamarább horogra kerülhetnek.
- Hátha rögtön azon házat motoztatnók meg, melyben ön mult éjjel csaknem sirját lelé?
- Ez már nekem is eszemben volt, de ettől sem reménylek sikert.
- Talán mégis.
- Nem, mert abban, mint a czimborák beszédéből tegnap kivehetém, csak valamely társuk lakik, vagy orgazdájuk: s ez, ha nem ment is le ma hajnalban a pinczébe, körültekinteni, az utcán bizonyosan észrevette már, hogy a pinczeablak vasrostélya ki van feszítve, és azóta mindenesetre elháríta vagy eltakaríta minden gyanus nyomot, mi ellene bizonyíthatna, sőt a házat is elhagyhatta.
- Igaza lehet önnek.
- Azonban Bertókomnak mindenesetre megparancsolom, hogy forduljon meg azon ház körül, s iparkodjék magának mindenről tudomást szerezni, mit talán hasznomra lehetne fordítanom.
- Ez helyes.
- Magam pedig mindenk előtt a boldogtalan Eszter után látok.
- Ha az föléled, úgy mégis lehetne talán törvényes lépéseket is tenni.
- Mindenesetre.
- Pándyban is elég súlyos tanuja lehet önnek.
- Most fekszik?
- Igen, de néhány nap mulva már elhagyhatja a szobát.
- Addig sok változhatik.
- Engem egész nap honn találánd ön, ha talán segélyemre lenne szüksége.

- Köszönöm.

Ezen meglehetősen meddő tanácskozás után elváltunk, s kiadván inasomnak a szükséges utasítást, Eszterhez sieték.

Az országuton levő zsidó zsidó boltok előtt kellvén elhaladnom, mintegy önkénytelenül mérséklém lépteimet, mintha azt sugta volna valamely homályos sejtés, hogy talán megpillanthatom itt véletlenül Móriczot, midőn épen valamely orzott tárgyat áruba bocsát. Minden boltba kémkedve pillanték, s nem egy zsidó tekintete aggódva felém, mintha attól tartana, hogy sajátomat fogom megpillantani boltjában. Oh, ezek mindenesetre becsületes emberek, gondolám, mert ki lopott jószággal tudva kereskedik, az nem szokta azt közszemlére kifüggeszteni, hanem mindennek előtt megváltoztatja alakját, és azután is többnyire csak titkon ad túl rajta.

Ezen boltok egyikében igen díszes butorokat láték, melyek bármely uri teremben is méltó helyet foglalhattak volna el, s e mellett használatnak még nyoma sem látszott rajtuk. Kíváncsi valék megtudni, hogy ugyan mikép jutottak ezen hozzájuk annyira méltatlan helyre, s kérem a nyájas olvasót, ne méltóztassék ezen talán helytelennek látszó kandiságomon megütközni, mostani állapotomnál fogva. Midőn ugyanis az ember nagy veszélytől szabadult meg, szinte jól esik lelkének, ha gondolatait más derültebb tárgyakra viheti; midőn pedig oly dolog áll előttünk, melynek bal kimenetelétől rettegünk, jobbra fordultát ellenben alig merjük reményleni, akkor akaratlanul is halasztjuk a végső meggyőződést, s ha sietünk is elébe, oly kellemetlen érzést tapasztalunk, mintha a földhez tapadnának lábaink, s vonakodnának gyorsan teljesíteni szolgálatukat, csak hogy valamivel továbbra haladjon azon pillanat, mely kitűzött reményünket végkép meg fogja semmisíteni. Meddig ellenben a bizonytalanságot tűrhetlenebbnek tartjuk a valónál, addig bizonyosan még mindenkor tulnyomólag uralkodik keblünkben a remény.

Beléptem tehát, s kérdém:

- Hol vette ön ezen butorokat?

A zsidó, népének szokott bőbeszédűségével viszonzá:

- Oh, ezen szép butorok már harmadszor vannak birtokomban, még pedig mindig ugyanazon személytől.

- És kicsoda az?

- Művésznő. Ezen butorok eredeti bolti ára összesen ezer jó forint volt, de a művésznő pénzvisszonyai oly változékonyak, mint az áprilisi idő. A művésznő hatszáz forintért adá nekem e butorokat, s ebből kétszázat ócska butorokkal fizettem le; ezeket rövid idő múlva százért adta vissza, és a finomakat nyolczszázért vásárolta meg. Utóbb ötszázért adta ismét nekem, s a korábbi ócskákat kétszázért számolám neki vissza. Ha e csere még egyszer megtörténik, úgy ingyen fogom ezen szép butorzatot birni, s reményelem, hogy ez néhány hónap múlva csakugyan meg is fog történni.

- E szerint már gazdag ember ön?

- Oh, kérem alázatosan, a művésznők nem minden ágon teremnek ám; de bezzeg van ellenben sok uraság, kiktől nem tud a szegény ember pénzt csikarni, s még ki is dobják, ha gyakran alkalmatlankodik.

- Hát ezen pompás lószerszám honnan került ide?

- Ezt az utolsó rákosi táborozás után hagyta itt gazdája.

- És lovait?

- Örült, hogy legalább pőrén hazavihette a szegény párakat.
- Hát ezen csinos görbe kard?
- Ezt egy jurátus ur már négyszer vette meg tőlem öt pengő forinton, s ugyanannyiszor ismét eladta két forinton, midőn haza akart utazni.
- A mint látom, ön könyvekkel is kereskedik?
- Mindennel. Azonban csak német könyveket szeretek leginkább venni, mert azokat font vagy zsák számra kapom.
- És a magyarok?
- Oh, azok sokkal kapósabbak, s csak ritkán jutnak hozzám.
- Hát azon nagy kötegben mi van?
- Német ujságok.
- Ujságok?
- Igen, azokat mázsa számra veszem, mert igen sok marad meg az első kiadásból, miután az ujságíró urak már a harmadik kiadás megjelenését hirdetik.
- Ej, hiszen azok ön hitsorsosi, és mégis ellenök beszél?
- Oh, nagyságos uram, én azt hiszem, hogy nem gyaláz az ember akkor senkit, midőn az igazságot kimondja!
- Ön igen jól fejezi ki magát, szinte azt kell hinnem, hogy nem volt mindig az, a mi most.
- Eltalálta nagyságod.
- Nemde?
- Orvosnak neveltetem, mint félig tehetős hitsorsosim fiainak nagy része; utóbb azonban egyik csapás másik után érte családomat, a nagy oklevéli díjt nem fizethetém meg, s néhány törött üveggel, miket egy nélkülözhető nadrágom árán vásárlottam, zsibárússágra adám magamat és most legalább a mindennapi kenyérnek nem látom szűkét.
- És nem utálja ön e keresetmódot?
- Arra egyáltalában nincs okom, mert mindennap legszebb tapasztalásokhoz juthatok az emberismeretben, a mi épen nem megvetendő.
- Valóban?
- Oh, igen! Például anya jó hozzám, ki ugyancsak föl van piperézve és néhány párnát, vagy gyermekruhát áruba bocsát; ez arra emlékeztet, hogy mily boldog házasságok vannak a világon. A nő sírva adja el férje öltönyeit, hogy magának gyászruhát vásárolhasson és én örülök, hogy nem lettem orvossá és nem az én segélyem által költözött más világra a szegény férj. De mi több, minden eladónak arczából világosan kiolvashatom, hogy nyomor, vagy korhelység vezeti-e hozzám, s az utóbbi esetben igen rosszul fizetek, hogy az előbbiektől, saját károm nélkül, valamicskével drágábban vásárolhassak. Továbbá, midőn nagyon keveset ígérek valamiért, akkor, hogy elhiggyék, mikép többet csakugyan nem adhatok, a kártyás előtt böcsületemre hivatkozom, mert minden ember azt tiszteli leginkább, miye magának nincs; szerelmi kalandor előtt esküszöm és ő mégis hisz, ámbár maga számtalanszor hamisan esküdött örök hűséget; részeshez pedig így szólok: soha egyetlen csepp bort se lássak, ha többet adhatok és ő iszonyodva hiszi minden szavamat. Így aztán csak megél a szegény ember.

A fecsegő zsidárús őszintesége szinte föl kezdte már kissé vidítani, midőn egy hadastyán, kit különben magyarul invalidusnak, vagy a sernek derekas ivása miatt servitéznek szoktak nevezni, lépett a boltba, s a zsidárús önéletírását megszakasztá.

Ezen hadastyán igen hasonlított többi társaihoz, dereka és bajusza feszes, lábai kissé behajlottak és mozdulatai igen fesztelének valának, valamint beszédmódja is tanusítá, hogy nem sokat értett a finom társalgási teketóriához; öltözete pedig azt mutatá, hogy a laktanyából kilépett és büszke függetlenségben költi el mindennap egy jó garasból álló nyugdíját, műkedvelésből néhány nőtelen urat mellesleg szolgálva, hogy garasát csonkítás nélkül tehesse mindennap, nem kamatra ugyan, mert a pörlekedésnek épen oly nagy ellensége, mint Napoleonnak, hanem a dohányárús kofa mosdatlan markába. Vászonkabátja alatt posztórájthuzlit visel, mikép a pitykés nadrágot nevezni szereli, mi ellen különben senkinek nem lehet törvényes kifogása; kardja nincs, minthogy a finom illatú kapadohányt két garasos kusztorájával is fölmetélheti, ha nem sajnálja élet előbb néhányszor végig vonni vöröses csizmájának szürke talpán; fejét pedig magyar süveg ékesíti, mely bizonyosan sok gyűlésteremben megfordult már, ámbár most már szörnyen hibázik mellőle a kócsagforgó; melynek hiányát azonban néhány égésfolt lehetőségig pótolja, mikhez alkalmasint fűtés közben jutott, midőn fiatal urának ócska könyvei vagy papirosai hirtelen lobbát vetettek a kis vaskályhában. Iszonyú sérelmet követnék el ellene, ha mondanám, hogy kurta szárú makrapipája derekasan füstölt, mert azt úgyis mindenki tudja, hogy a talpraesett derék hadastyán mindig füstöl, mint a vendégszerető magyar gazda gólyafészkes kéménye. Az érdeme szerint méltánylott hadastyán pillanatra kivevé fogai közül pipáját, s fejével kissé biczczentett; azért-é, hogy kényelmesebben pökhessen, vagy, hogy üdvözlétét fejezze ki ez által a zsidárúsnek, azt nem merem meghatározni; annyi azonban bizonyos, hogy a zsidó ezen jellemző mütétnek az utóbbi magyarázatot adá, mert azonnal igen nyájasan szóla:

- Jó reggelt, Péter gazda, miben lehetek szolgálatára?

Vitéz Péter gazda vastagon eregeté a füstöt, s szintoly vastag hangon viszonzá:

- Van-é kendnek pénze, atyafi?

- Talán szerelmesek az urfiak, hogy oly sokat költenek?

- Feleljen kend egyenesen, ha azt nem akarja, hogy francziának nézzem.

- Hohó, vitéz Péter gazda, ha francziának nézne engem, úgy alkalmasint nem állna meg előttem, hanem derék bajtársainak példáját követné.

Péter gazda nem érté, vagy legalább nem akará megérteni ezen megjegyzés fulánkját, s csak bajuszán pödörített és komolyan szóla:

- Ha kendnek nincs pénze, majd lesz másnak!

- Oh, hiszen nem úgy értettem, kedves Péter gazda; böcsületes ember számára mindig van pénzem, ha böcsületes eladni valót hoz.

- Most nem a téns urfiak dolgában jövök, mert azok már nem adhatnak el semmit, ha csak bőrüket nem küldik ide.

- Köszönöm, én csak marhabőrt vásárlok.

- Nem is azért mondtam, mert hiszen tudom, hogy kendtek csak nyúzni szeretik uzsorájokkal az embert, de bőrét aztán mégsem veszik meg. Most az egyszer én akarok kendnek valamit eladni.

- Tán csak meg akar házasodni, katona uram? Hiszen eddig mindig nagyon jó gazda volt, mikép szorulhatott meg tehát pénz dolgában?

- Nem is nekem kell, atyafi, hanem az egyik uram, szobatársával együtt, nagy bajban van; mindenöket eladták és két hónapi béremmel is adósak. Azoknak szeretnék pénzt kölcsönözni, mert különben nagyon fölsülnek.

- Hová gondol, Péter gazda, meg akarja magát csalatni?

- Lassabban, atyafi, ne rágalmazza az én jó uraimat; az uzsorás zsidót megcsalják ugyan, de böcsületes szolgálóknak bizonyosan uzsorával fizetik majd vissza a kölcsönt, mihelyt hazulról megérkezik számokra a megváltó.

- Ám lássa, Péter gazda, mit csinál, én nem lessek oka, ha megcsalják. Lássuk hát, mit akar eladni?

- Egy szép tört. Nem örömet búcsúzó el tőle ugyan, mert már több esztendő óta híven őrizem; de már csak meg kell tőle válnom, mert nekem is sokszor jól esett, ha a korcsmáros, vagy a dohányárús megemberelt, mikor megszorultam. Itt van, nézze meg kend, nyele vert ezüstből van, élével pedig akár a disznó hátát is meg lehetne borotválni.

- Meglehetős biz az, de ki keres nálam ilyesmit? Esztendőig is elheverhet benne pénzem.

- Na, ne fukarkodjék kend, egy hónap múlva akár magam is visszaváltom, ha addig el nem adja kend; de most csak fizesse meg böcsületesen, különben tőlem ugyan soha egy rozsdás patkószeget sem kap.

- Itt név is van bele vésve.

- Igazán? Láttam ugyan, hogy valami vakarás van rajta, de én bizony nem tudtam elolvasni.

- Lássuk csak, igen - Dongai.

- Dongai? - kérdém csodálkozva, s közelebb léptem. - Hol vette ezen tört, atyafi?

- Furcsán jutottam biz én ehhez.

- Mondja el és én megveszem a tört; tíz pengő forintot nem sajnálnék érte, ha ezzel megelégszik.

- Tizenkét váltó is elég, nagyságom uram.

- Ki kérdezte kendet? Áll az alku.

- Tehát szóljon.

- Taliánországban feküdtünk, nagyságos uram, valami Terácsina nevű faluban, melynek vidéke oly híres zsványtanya, hogy a Bakony és Hortobágy még csak fia sem lehet; már csak azért sem, mert a talián szegény legények nemcsak szükségből ölnek, hanem akárkit is agyonbicskázna, ha valaki megfizeti munkájukat; az obestlájdinántunkat is így vesztettük el, pedig minden közembernek valóságos édes apja volt és szükség idején bizonyosan a falatja felét is megosztotta volna velünk. Ezen szegény legények ellen egykor másodmagammal forposzton állottam, az idő már szürkület felé járt és unalmamban olyanokat ásítottam, mint egy sallangos juhászbunda, midőn egyszerre lövést és jajgatást hallottunk a berek közepéről, melynek végén állottunk. Az igaz, hogy nem lett volna szabad helyüinkből kimozdulnunk, hanem csak jelt kellett volna adnunk a távolabb álló vártának és mi ezt is megtettük ugyan, de azért szaladtunk is ám a jajgatás után, mert az, kit a taliánok megtámadtak, magyarul jajgatott és ezt egy böcsületes Frimont huszár sem hallhatta hideg vérrel, habár megfarmatringozták volna is, mivel posztját elhagyta. Azonban mégis későn érkeztünk, mert a magyar utazó már haldoklott és két talián tova száguldott a jó magyar lovon. De a harmadikat bezzeg megborsoltam, mert az csak gyalog rugtatott utánok. Ez a gazember csak azt vallotta, hogy a magyar utazónak, ki csak sétálás kedvéért fordult egyet a szép vidéken, saját felesége bérelte

őket ezen gyilkosságra. Én, uram, ezt nem hittem soha és ha csakugyan úgy történt, úgy felesége bizonyosan nem volt magyar. A szegény úr holttestét a faluba vitte három legény, kik a vártahelyről érkeztek és én kukkot sem hallottam többé az egész történetről. Ezen tőr a magyar úr zsebéből hullott a fűbe és én bizony megtartottam, gondolván, hogy valamikor talán fölvilágosíthatja majd a dolgot, de biz én mind e mai napig hiában váraкоztam arra és így már csak túlados rajta.

A tört zsebembe rejtém, árát kifizetém, a hadastyán nevét s lakását följegyzém és a zsibárúsboltot elhagytam.

XIV.

Művelt állatkegyelés.

Iszonyúan teljesült tehát sejtésem, mely mindjárt azon pillanatban lelkemben támadott, midőn Hánitól hallám, hogy Dongai Terracinában meggyilkoltatott, s özvegye nem oly leveretve tért vissza, mint ily esetben illett volna. Nem tagadhatám ugyan, mikép az öreg katona előadása általánosan, s különösen az orgyilkos vallomása, törvény előtt nem birhatnának meggyőző súlylyal; de azért meggyőződésemm szilárdul állott, hogy Dongainét csakugyan gyilkosság terheli. Igen, ő meggyilkoltatá férjét, ki őt a szegénység nyomasztó terhe alól fénypolcra emelé! Ámde iszonyú vétke magában hordá egyszersmind a büntetést, mert az, ki miatt gyilkossá lőn, nemcsak gaz kalandor, hanem szinte gyilkos vala és azonkívül csak játékot űzött vele, hogy vétkes úton szerzett kincseit elrabolhassa; mert teljességgel nem hihetém az eddigiek után, hogy Dalmer csakugyan komolyan házasságra gondol.

Rövid tusakodás után elhatározám, hogy még e nap folytában találkozni fogok Dongai grófnővel, s egész iszonyúságában fogom vele éreztetni a büntudat súlyát, melyet eddig vak szerelme nem engede keblében fölébredni, s meg valék győződve, hogy szavaimnak súlya mindenesetre meg fogja őt rendíteni, mert a legnagyobb elfajultságnak is kiszabja végre határit az isteni gondviselés.

Ily gondolatok vizsgálata közt az orvos házához érkezém, hol mult éjjel Esztert hagyám. Szívem gyorsabban dobogott, midőn a kapun beléptem, a lépcsőkön azonban akaratlanul, mintegy ösztönszerűleg, késleltetém lépteimet, hogy tovább élvezhessem a remény utolsó vigasztalását, mely még keblemben szólott. Azonban végre csakugyan meg kelle a valóról győződnöm és én az előterembe léptem, hol csak az orvos szolgáját lelém, ki kérdésemmre azon fölvilágosítást adá, hogy ura most a baloldali teremben gyűlést tart, Eszter pedig a jobboldali szobában fekszik, melynek kulcsát az orvos magával vitte. Az üvegajtón mindent láthaték, mi a gyűlésteremben történt, s a beszédek is világosan érthetém, mert hiszen a magyar gyűlések zajosak szoktak lenni.

Hosszú asztal körül nyolcz férfi ült, az elnökszéken pedig az orvos begyeskedett, s mellette valóságos eleven négylábú számár hegyezé füleit. Nem tagadhatom, hogy e tekintetre eleinte igen meghökkentem, ámbár efféléket már elégszer láttam gyűlésekben; de orvos elnöksége alatt, s négylábú számár jelenlétében - ez igen meglepő és eredeti látvány vala. Miféle gyűlés lehetett ez? Talán hasonlatosságok után kutattak a természet külön országai közt? Ezt azonnal meglehetősen valószínűnek hittem, mert arra már volt példa, hogy valaki a majom és ember közti különbségről értekezett, itt tehát talán a számár és ember közti különbséget vitatták, mi igen érdekes lehetett, mert valamint ellene, úgy mellette is igen sok okkal állhatni elő, ha az ember valamennyire jártas a mai világban. Azonban talán csalatkozámm, s egészen mással van a gyűlésnek baja, mert ugyan ki tudná meghatározni, hogy hányféle gyűlés tartatik most nálunk? De hiában, a magyar rendkívül sokat vitt már véghez a tények hasznos mezején, s testi, lelki és országos boldogságát annyira megalapította immár, hogy nincs többé semmi dolga, s annál fogva bizvást meddő gyűlésezésre fordíthatja minden idejét, ha csak örökké aludni nem akar. Különbözik pedig az ily gyűlésdi játékoknak még azon rendkívül hasznos eredménye is van, hogy a dohány ezentúl mindenesetre olcsóbb leend, mivel gyűlésekben nem szabad dohányozni, s így nem fogy el annyi dohány, mint ezelőtt, mi még az egészségre is jótékony hatást gyakorolhat. De minek fárasztjuk magunkat okoskodásokkal, hagyjuk a gyűlés tagjait szólani és mindjárt megtudjuk, hogy hányadán vagyunk.

Az elnök éppen néhány pillanattal beléptem után végzé magasztaló beszédét a számár jeles tulajdonságairól, melynek elmulasztását éppen nem kell sajnálnunk, mert hiszen affélét már mindenki gyakran hallott és olvasott, ki nyilvános ügyeinket figyelemmel kíséri. Halljuk tehát más szónok nyilatkozását.

- Tekintetes elnök úr, tisztelt társaság! Az előttem szólott érdemdús elnök úr oly emberbaráti lelkesüléssel védé a szerencsétlen állatokat azon kínzások ellen, miket az emberektől szenvedni kénytelenek, hogy mindenek előtt a társaság köszönetét kívánom ezért jegyzőkönyvileg kinyilatkoztatni.

- Éljen! Helyes!

- Nem különben bámulatosnak nyilatkoztatom egyszersmind a tekintetes elnök úrnak azon mély politikai ügyességű tapintatát, mely szerint éppen a legmegvetettebb állapotban szenvedő állatot állítá elő példaul előnkbe, s elnyomatásának igazságtalanságát fényesen bebizonyítá, mert ezután már annál inkább hihetjük, hogy a nemesb állatok elnyomtatása még sokkal jogsértőbb.

- Tekintetes társaság, én ezen utóbbi nyilatkozat ellen óvást, ünnepélyes óvást teszek, mert emberbaráti célainkat tisztán demokratái elvekre kívánom alapítani, s azért nem ismerek nemes vagy nemesb állatokat és ezen alapuló jogkülönbséget; mert akár nemes a számár, akár nem, az a tisztelt társaságnak nem adhat irányt határozataira nézve.

- Éljen! Éljen!!

- Szavaim félre magyaráztattak, én éppen nem szándékoztam aristokratai elveknek hódolni, s magam is meg vagyok győződve, hogy a számár soha nem lehet nemet, valamint más barmot sem fogok soha nemesnek tartani, mert hiszen nem szólunk most emberekről; én csak azt akarám világosan kimutatni, hogy más állatok nagyobb tekintélylyel bírnak a világban, mint a számár és így kínoztatásuk mindenesetre kebellázítóbb, mint a számáré, annál fogva amazok védését bizonyosan még inkább helyeslendjük, ha már a számarat is méltónak tartottuk hatályos ótalmunkra.

- A tisztelt szónok ismét előbbi hibájába méltóztatott visszaesni, mert, esedezem alázatosan, a tekintélyek idejét én részemről már lejárnak szeretem hinni; egyébiránt pedig nagy kérdés, hogy ugyan nem bír-e gyakran éppen a számár legnagyobb tekintélylyel.

- Oh! Oh! Halljuk!

- Ennek megvitatásába azonban nem kívánok ezúttal bocsátkozni, hanem csak hangosan mondom: valamint az emberek közt, úgy a számár és egyéb állatok közt sem akarok különbséget és elválasztó falakat látni, mert mi mindnyájan egyenlők vagyunk, s az én jelszóm: éljen az egyenlőség!

- Éljen! Helyes! Éljen!

- Szót kérek.

- Halljuk!

- Minekutána az előttem nyilatkozott igen tisztelt urak így nyilatkoztak, azt bátorkodom hinni, hogy az én állhatatos alázatos véleményem szerint, miszerint mi mindnyájan tulajdonképen azért gyűltünk itt össze, miszerint alázatosan bátorkodom kérni, méltóztatassanak megengedni, hogy mindent tekintetbe vegyünk; miszerint életbei léptetésünknel fogva oda törekedjünk, miszerint célbai vételére működjünk annak, miszerint az állatok kínzásai vetemülést, miszerint jogtalanságai elfajulássali visszaélések történnek, meggátlásai buzgalmunkat, miszerint e nélkül dugábai döntéstől veszélytől félhetünk, méltóztatassanak figyelembei vételt határozni. Ez az én alázatos indítványom.

Ezen lelkes indítványhoz hasonló szónoklatokat mindenki hallhat, ki nem sajnálja a nyilvános gyűléseket meglátogatni és a másodrangú szónokokat is figyelemmel hallgatni.

Most egy idegen inas lépett be, s valamit súgott az egyik állatkegyelőnek, ki erre oly dühbe jött, hogy a hely méltóságáról egészen megfélemezve, a szegény inast derekasan eldöntötte. Ezután így nyilatkozott az elnök:

- Tekintetes társaság! Az eddigi érdeket viták minden oldalról tökéletesen fölvilágosíták teendőink sorozatát, s így már bizvást alakultaknak nyilatkoztathatjuk magunkat.

- Éljen! Helyes!

- Jelszónk: Művelt állatkegyelés!

- Éljen!

- Most választunk elnököt.

- Önt, önt, önt!

- Köszönettel fogadom. Ezután jegyzőt.

- Balgafi úr!

- Éljen!

- Köszönettel fogadom el.

- Éljen!

- Önök, uraim, pedig választmányi tagok lesznek, mindnyájan, kik itt vannak.

- Éljen!

Most a számár is hallatá szavát, alkalmasint azért, mivel azt hitte, hogy, mint szinte jelen levő, ő is választmányi taggá neveztetett.

- Arról, hogy tulajdonkép mit kell cselekednünk, majd máskor fogunk határozni.

- Éljen! Éljen!

A gyűlés eloszlott és én örömtől dagadozó kebellemmel gondolám: mily boldog ez a szép Magyarország, parasztjait már legjobb állapotba helyezé, a polgárságot illő jelentékenységre emelé, a népnevelést lehető legszebb virágzásba hozá, nyilvános intézeteit gyümölcsözőkké tévé, városait vaspályákkal szomszédokká varázsolá; szóval, mindent megtett, most tehát nincs már semmi egyéb teendője, mint hogy az állatokról is gondoskodjék! Itt azonban mégis kérem kell a nyájas olvasót, hogy ne méltóztassék emlékezetébe visszaidézni a «Művelt emberkínzás» című előadásunkat, mely ehhez igen szívvidítólá illik!

XV.

Pesti ripők.

A gyűlés eloszlása után azonnal szólék az orvossal, bizonyosat azonban most sem hallhaték. Eszter még mindig előbbi állapotában volt, ámbár fölelevenítésére már több hatályos eszköz kísértetett meg, s az orvos mind e mellett sem meré határozottan kimondani, hogy már csakugyan meghalt a szerencsétlen asszony, valamint azzal sem kecsegtetett, hogy életéhez reményt tarthatok, hanem csak oly általános kifejezésekkel élt, miket kedvem szerint jobbra-balra magyarázhattam, hogy tudományát valamikép hiúnak ne mondhassam. Ismét vigasztalatlanul kelle tehát távoznom.

Midőn a kapun kiléptem, számos embert láték a ház előtt csoportozni, össze-vissza kiáltozva:

- Ő lopta el.

- Meg kell kötni.

- Üssétek agyon.

- Tömlöczbe vele.

- Le kell a fülét vágni.

- Vagy orrát.

- Hogy őrizkedni lehessen tőle.

- Mi történt? - kérdém, egy tisztos külsejű férfihoz fordulva.

- Lopott, - felele ez nagy indulatossággal, - a dobos valamit hirdetett, a nép összecsozdult és ez a gazember pipát lopott egy úr zsebéből.

- Melyik?

- Az a kék frakkos.

Szemeimet a kimutatott kék frakk tulajdonosára vetém, s azonnal egyikét azon embereknek ismerém meg benne, kiket eddig senki nem tudott voltaképen megnevezni, s kiket annál fogva a tiszteleltre méltó ripők címmel fölruházhatóknak hiszek és pedig következő igen nyomós és fontos okoknál fogva.

Budapesten a naplopók hatalmas tábora három fő osztályra szakad, az elsőt képezik az úgynevezett arszlánok, vagyis arczátlan uracsok, kiknek egy részét finom gazembereknek is szokták némelyek nevezni, kikről már többször kimerítőleg szólottam; a harmadik osztályba pedig a betyárok tartoznak, kik rongyokba burkoltan a hajóhid elején, a váczai-út kezdetén és farakhely körül tájtják szájokat, hogy legalább levegővel jól lakhassanak, mi elég sovány eledel ugyan, de legalább kényelmesebben megszerezhető, mint az, melyhez csak szorgalmas munka által juthatni és ezekről is többször volt már szerencsém a nyájas olvasónak fogalmat nyújthatni. A középosztályról azonban még nem szólottam, pedig ez is nagy figyelmet érdemel, mert tagjai szinte magosra juthatnak, meddig a halálbüntetés megszüntetve nem leend. Ezeknek eddig, mint már mondtam, nem volt külön nevök, s azért a ripők címet bátran rájuk ruházhatni. Természettörténetök röviden ebből áll.

A pesti ripők legtöbbször nem pesti születés, mert a pesti középosztályúak csak fölötte ritkán korcsosulnak egészen el, hanem vidékről származik ide iskolába, azon reménnyel, hogy ily nagy városban pénz nélkül is könnyen átfuthatni az iskolákat; reményében mindazáltal rendkívül csalatkozik, mert minél több valahol az ember, annál nehezebb rendesen a

keresetmód. A leendő ripók tehát szörnyen csatlakoznak vérmes reményeiben, s utolsó néhány garasával oly csapszékbe menekszik, hol legolcsóbban hiszi táplálékát megjelölhetni. Ott rendszeren több egészen kész ripókkal ismerkedik meg, kik nagy falatokat esznek, hosszú kortyokkal isznak és ebéd után többnyire huszast váltatnak, míg ő öt zsebből is alig bírja az öt garast összekeresgélteni. Ezekről ily beszédeket hall:

- Bolond, ki tanul.
- Mennyi már az orvos.
- Hát még az ügyvéd.
- A tudósak sem élhetnek.
- Legkisebb hivatalra is száz ember vár.
- Okos ember iskola nélkül is megélhet.
- Úgy sem veszi annak hasznát, mit iskolában tanul.
- Szemesnek a világ.
- Én a jég hátán is megélek.
- Még pedig jól.
- Legjobb iskola az élet.
- Gyermeknek való a tanulás.

A leendő ripóknak az ily beszédek rendkívül tetszenek, s a boldog falatozók sorsát irigyli és mihelyt ezt teszi, akkor már megragadta öt üstökénél az ördög, s kit az egyszer megragad, az ugyan nehezen szabadul meg többé!

Az ismeretség csakhamar bensőbbé válik, s a ripók az iskolát eleinte hanyagul járja, utóbb pedig végkép odahagyja. Első működése többnyire ebből áll.

Valamely utcasarkon két szolgáló találkozik egymással, az egyik kezében kosár van, a másikéban nem annyira finom, mint piszkos zsebkendő; amaz tehát szolgálatban van, ez pedig szolgálatát nem rég elhagyta.

- Hová, Nani? - szól az első.
- Szolgálat után látok, - felel a másik.
- Hány forintra?
- Ötre is beállnék.
- Elment az esze?
- Dehogyan ment.
- Hiszen mindnyájunk dolgát megrontja.
- Miért?
- Még kérdezheti? Öt forintra be nem állnék, ha engem szolgálna is az asszony.
- Elhiszem, de nagy bajom van.
- Micsoda?
- Asszonyom azt írta könyvembe, hogy a piaczpénzt mindig megdézsmáltam.
- Már ez csunyaság!

- Az bizony.
- Még csak szólni is ily potomság miatt!
- Úgy van, és már most nem kaphatok becsületes helyet.
- Dehogyan - szólt most nyájasan a ripők - van-e egy huszaskája?
- Annyi csak van még.
- Úgy hát semmi baj! Én egy huszasért kivakarom a becsütelenítő szavakat, és helyökre legjobb bizonyítványt írok.
- Igazán?
- Becsületesemre!

Ez az első lépés, a tapasztalt ripők azután soha nem fogy ki az efféle keresetből. Utóbb apró csapszékekben a játékasztalok mellett vagy közelében ácsorog, s vagy maga is játszik, vagy a hamis játékosok mellett küzd, ha verekedés támad. Máskor a vendégfogadók és kávéházak falát támogatja, s mindenre fülel, és a hajhászokat értesíti, ha valami koppasztásra alkalmas bangót földöz fel, és ezért illő jutalomban részesül. Alkalom adatva pipákat, s egyéb apróságokat zsebébe dug; szóval, mindent elkövet, mi őt kitűzött magas céljához közelebb juttatja. Öltözete igen változékony, s egészen körülményeihez van alkalmazva, melyek néha nagyobb költséget is megbírnak, néha pedig arra kényszerítik őt, hogy csupán annyit költsön, mennyi élete föntartására mulhatlanul megkivántatik. Felső öltönye és nadrágja azonban mindig van, s csak a mellényt s inget tartja gyakran igen nélkülözhető fényűzési cikknek. Erénye csak egy van: adósságot soha nem csinál, mert hitelezőre még eddig egy ripők sem akadt!

XVI.

Utazás gőzhajón.

A pesti ripőköt városházi szállásra vezeté, hol alkalmasint többször megfordult már, s én Dongai grófnő szállása felé menék, kivel szerettem volna már tisztába hozni ügyemet, főkép most, a hadastyán váratlan felfödözése után, s mivel egyszersmind reménylém, hogy nála talán halhatok valamit, mi által ismét nyomába jöhetnék Dalmernek, ki vagy teljes bátorságban vala most, engem, Eszterrel együtt, holtnak hívén, vagy talán csakugyan el is hagyá már Budapestet, ha megtudá, hogy véres tette nem sikerült, s koporsómból kiszabadultam. Oda érkezvén, hallám, hogy a grófnő nincs honn, hanem szokása szerint, a császárfürdőben van; kitudám egyszersmind, hogy két nap mulva végkép elhagyandja Pestet. Úgy látszott tehát, hogy fenyegetéssel nem sokat gondolt, mert különben nem feledte volna el ígését oly hamar; vagy talán üres ráijesztésnek tartá rejtélyes megjelenésemet, mivel azóta nem mutattam magamat még nála. Nyugalmát iszonyúan el fogom oszlatni, gondolám, s azonnal a Duna partjára sieték, hogy még a császárfürdőben szólhassak vele, hol talán még épen Dalmerrel is sikerülhete találkoznom.

Buda gőzös épen a parton horgonyozott, s így tudhatám, hogy nem kell igen sokáig várakoznom, és mégis gyorsabban juthatok célhoz, mintha tüstént kocsira ülnék, még pedig por és rázás nélkül, s mi szinte figyelmet érdemel, egyszersmind olcsóbban. És ki hinné, mégis találkoznak sokan, kik csupa ragaszkodásból a régihez, mind e mellett is inkább kocsiba záratják magokat, és útközben annyi port nyeldesnek, hogy a császárfürdői meleg víz azután egész valóságos pocsolyát készít gyomrukban. Legcsodálatosb azonban az, hogy nemcsak a régiség konok tisztelői követik el ezen nevetséges fonákságot, hanem még azon vagyonosak is, kik nem igen tisztelnek más valamit, vagy valakit, hanem csak tiszteltetést igényelnek, szinte kiráztatják és beporoztatják magokat hintaikban, és megvetik a gőzhajó kényelmeit, holott különben mindennemű kényelemnek igen is nagy barátai; ez azonban alkalmasint csak onnan származik, mivel másokkal osztozni nem szeretnek, s így inkább nélkülözik a kényelmet, hogysem azt másokkal megosztanák, kik véletlenül csak sátoros ünnepeken járhatnak egyszerű honi selyemben, míg ők mindennap bársonyon pihentethetik lábaikat. Mégis csak van költői igazság a világon, mely saját bohóságaik által bünteti meg a szánakozás mosolyára méltó bohókat; azonban hibáz, ki őket az ilyesmiért bántja, mert ugyan mit kaczaghatna majd a jó vérű ember, ha minden bogaraikból kijózanulnának?!

A csinos Buda fődözete már hemzseg vidám arcú emberektől, s még a beteges színűek is mosolyognak, mert az idő szép, a levegő éltető erejű, s a vidámság szemlélése jó kedvet ébreszt minden romlatlan kebelben. Valóban, a gőzhajótársaság rendkívüli érdemet vitt ki magának Buda gőzös építtetése által, már csak azért is, mivel a budapesti lakosság szaporodását tetemesül előmozdítja, miután e gőzhajón igen sok ismeretség kötteték már, melynek házasság lett vége, s ezt annál inkább magasztalhatni, mivel túlfinomult napjainkban annyira haladt már ifjaink iszonyodása a házasságtól, ha azzal egyszersmind háziúrságot nem lehet kapcsolatba hozni, hogy valóban negyven lóerőre van szükség, ha őket ezen édes igába fogni óhajtjuk, mert minden ifjú, mihelyt szakálla annyira növekszik, hogy a bontó fésű megakad benne, azt hiszi, hogy nincs hölgy széles e világon, ki kimondhatlan és egyszersmind leírhatlan boldogságnak nem tarthatná, ő uraságával oltár elébe léphetni!

Buda harangját másodszor kongatják, s a kapitány oly mozdulatot tesz a parton, hol egy pár barátjával enyeleg, mintha valóban ő is hajóra akarna már lépni; e mozdulatra mindenki ugyancsak siet, s azok, kik még csak a német színház mellett jönnek, rendes futásnak erednek, mintha a haladás háromszínű zászlaját lobogtatnák előttök, s hátuk mögött lovassági gyakorlat

tartatnék; pedig már rég ki is fútták magokat a hajón, és a kormányos még meg sem tölté pipáját, s a kapitány új kalandot kezd parton álló barátinak elbeszélni, mert meg kell vallanunk, hogy csakugyan bővében lehet a rendkívülibb kalandoknak az oly tapasztalt utazó, ki mindennap nyolcszor utazik Pestről Ó-Budára és vissza. Az ily tapasztalásdús férfi nem látja ugyan a híres tengeri kigyót, mely oly nagynak mondatik azon utazók által, kik még soha nem látták, hogy minden zápfogába kilencz oláh falut lehetne templomostól építeni; de bezzeg lát elég karcsu tarka kigyócskát, miknek fulánkja szinte hegyes és gyakran ugyancsak mérges is; nem lát pusztító tengeri vihart, de bezzeg lát viharrongálta szépségeket, miken már hatvan éves aggastyán szive sem szenvedhet hajótörést; tengeri szüzeket sem lát, de vajmi sok szép budapesti bimbót lát, miket a pogány istenek magok is örömet keblökre tűznének; nem hallja a szürke viharmadár rémes ordítását, de bezzeg hallja számos arslánnak borzasztó daljátéki rüköléseit, melyek minden becsületes fülű ember ereiben szinte megfagylalják a vért; tengeri kalózzokkal sem kell megküzdenie, de az utasok ugyancsak vigyázzanak zsebeikre, mert a szárazföldi martalóczok is elég veszélyesek, főképp a selyem zsebkendőkre nézve. Végre harmadszor kongatják a kis harangot, a kapitány földözetre lép, a kormányos csihol, az erőművész leszalad a hajó gyomrába, mely ezen eleven eledeltől azonnal émelyegni kezd, és ugyancsak okádja a füstöt, s kedvetlenül morog. Ezen mozgás egy kis fiút szörnyen elrémít, és sírásra fakaszt, mi az apát nem csekély zavarba hozza, mert minden szem azonnal rátapad. Valamennyi ülőhely el van foglalva, s még mindig rohannak az emberek; hah, az utolsó már alig bír beugrani, s legalább is huszan vakarják fejüket, kik szaladásuk daczára is elkéstek, ámbár alig bírnak lélekzeni. Hja, úgy van az, a ki annak idejében kezd mozogni, az becsületesen célhoz ér, ki pedig eleinte az időt elharácsolja, az azután utóbb minden erőlködése daczára is elmarad. Nem kell esztelenül rohanni, hanem mindig haladni, és soha nem vesztegleni.

A kapitány kezébe veszi a réz szócsót, s lekiáltja az angol parancsszót, és a kerekek megindítják a hajót. Talán angol a kapitány? Nem, ő olasz, és az öt parancsszón kívül semmi más angol tudomány nem lakik belsejében. Tehát az erőművész angol? Nem, az bajor, s ha németül nem tudna, úgy néma szerepet kellene játszania. Vagy a kormányos angol? Oh, nem, a kormányos becsületes komáromi magyar ember, és azt sem tudja, melyik fán termett az «anglius» nemzet. Tehát mire való ezen angol parancsosztás? Oh, ez igen szükséges, mert a magyar nagyon szeret abban bízni, mit nem ért, s bizonyosan rendkívül rettegne a gőzűstök elpattanásától, ha a parancsszókat magyarul hangoztatná a kapitány!

A hajó gyorsan halad, s először is az szolgál érdekes vitatási tárggyul, hogy ugyan megtartotta-e a kapitány pontosan az indulási órát, mert ez folyamatba hozza a beszédet, és egyszersmind alkalmat szolgáltat a szép zsebórák megmutatására, miknek látása tudatja a hölgyekkel, hogy hányat ütött az óra, mert minél laposabb az óra, annál kevésbé lehet attól tartani, hogy az erszény is lapos. Ezen műtétel mindennap és minden induláskor megújul, s a kapitányt mindannyiszor ugyancsak lerakják háta mögött, mert minden ember azt szeretné, hogy épen csak saját órája szerint induljon a gőzös; lehetséges-e ennek kivitele, vagy nem, arra senki nem gondol, mert napjainkban nálunk minden ember egyszersmind politikus, és eszméinek kivihetősége felől nem igen szokott gondolkozni. Ezután elménczkedések kerülnek szőnyegre, mert nálunk minden ember arra törekszik, hogy mást megnevetessen, mi, csekély nézetem szerint, azt tanusítja, mikép minden ember átlátja, hogy szomorúságra igen sok okunk van. Halljunk egy párt, ha úgy tetszik.

- Szeretném tudni, hogy ezen gőzös Buda várostól, vagy Buda vezértől vette-e nevét?
- Mindenesetre Buda vezértől.
- Miért?
- Azért, mert Buda város nem oly gyors haladású.

- Mért költi pénzét sok gazdag úr rendesen külföldön?
 - Mert hazájában pirulna annyi bohóságot elkövetni.
 - Ugyan mért ment azon finom öltözetű úr a második helyre?
 - Mert észrevette, hogy felesége az első helyen van, s nem szeretne vele találkozni.
 - De ugyan miért nem?
 - Mert vannak férjek, kik Ó-Budán igen jól tudnak mulatni, ha - egyedül vannak.
 - Gazsi, azon eleven kis lyánynyal meg kell ismerkednünk.
 - Hallgass, nem látod, hogy éhes ujdonságíró kullog körülöttünk.
 - Hát aztán?
 - Majd megró ujságában.
 - Fogadom, hogy ki is porolnám frakkját, ha azt tenni merészlené!
 - Ugyan mért oly sáros mindig Budának ráczvárosi és halászwárosi része a híd közelében?
 - Mert a polgárság folyamodott a tanácshoz, hogy a város ezen részeit soha ne tisztítsa.
 - És mért kívánják ezt?
 - Ennek igen egyszerű oka van. A budaiak Pesten szeretnek mulatni és vásárolni s így minden pénz Pestre vándorol; az iparúzó polgárság tehát óhajtja, hogy minél nagyobb sár legyen mindig a híd közelében, s e miatt a Pestre menni kívánók közül legalább is minden tizedik ember honn maradni kényszerüljön. Ugyan ez okból a budai polgárok az állandó híd elkészültét sem igen óhajtják.
- A harang cseng, s a gőzös a budai bombatér előtt megállapodik.
- Ugyan mért van ott oly sok bomba és vasgolyó fölhalmozva?
 - Azért, hogy a tér meg ne hazudtolja régi nevét, s Budán méltóképen tisztelik a régiségeket.
- E megjegyzésre néhány hajadon mintegy akaratlanul fejét csóválja, mintha azt akarnák mondani, hogy nem minden régiségen kapnak Budán, különben ők nem unatkoznának mindenektől elhagyottan a zöld lóczán.
- Most néhány úr és hölgy a hajót elhagyja, s helyettök legalább harmincz új vendég jelenik meg a földözeten, kik fölött a régiek szemlét tartanak, midőn soraik közt végig haladnak. Egy vizivárosi úr, ki a bombatéren szállott hajóra, szomszédával találkozik, ki Pesten lépett be, s megszólítja őt:
- Barátom uram, Pestről méltóztatik jöni?
 - Igen.
 - Dolgának méltóztatott Pesten lenni?
 - Nem, hanem midőn a császárfürdőbe akarok menni, előbb mindig Pestre szoktam átgyalogolni, és azután ott szállok hajóra.
 - És miért méltóztatik ezt tenni?
 - Mert ha már innen is úgy egy tizezt kell fizetnem, mint Pestről, úgy inkább Pestről indulok, legalább azután jobban kiveszem pénzem hasznát a gazdag gőzhajótársaságtól.
- Ez annál furcsább, mivel a kérdéses férfi oly távol lakik a vizivárosban, hogy könnyebben kigyalogolhatna a császárfürdőbe, mint a gőzös pesti állomására. De hiában, ilyen a magyar

gazdálkodás, valamint kicsinyben, úgy nagyban is. Egyébiránt a budai férfiakat azonnal megismerhetni, ha Pesten szállnak is hajóra, mert csizmáikon vagy sárga sarat, vagy sárga port láthatni.

A hajó ismét elindul, s ha a budai parti házakon végig tekintünk, történeteink tudása nélkül is azonnal sejtjük, hogy itt törökök laktak hajdan, s csaknem azt kénytelen az ember hinni, hogy csak néhány év előtt költöztek el innen, mert házak és utcák oly igénytelen pongyolában hevernek egymáson és egymás közt, mintha lakosaik a mekkai szent vándorlásban oly sok időt töltenének, hogy egyáltalában nem juthatnak időhöz, a tisztaság némi fölületes föltartására.

Néhány úr kávét iszik, mely kissé köszénszagú ugyan, de azért mégis fekete kávé, s így legalább az illedék mindenestre meg van mentve. Mások azzal töltik az időt, hogy a hajószobába mennek, s onnan ismét feljönnek, mi nem rendkívül mulatságos ugyan, de mégis fogyasztani segíti az időt, és ezt már magában is sokan nagy nyereségnek tartják, kik az életben még ujonczok, s épen oly zavarban vannak az idővel, mint kezeik használatával az ujoncz színészek. Egy pár vastag asszonyság izzad, s igen szeretné homlokát és arcát megtörlni, ha attól nem kellene tartaniok, hogy színöket ezen jótékony műtétel által fölháborítják, mely épen oly állhatlan, mint a mesterkélt politikai föllelkesülés, mely szinte minden hevülés után megváltoztatja színét. Az apró gyermekek neki bátorodnak, egymással ismeretséget kötnek, és az ülők tyúkszemeinek nem csekély botrányára futásban gyakorolják magokat a keskeny pályatéren. Az urak szivaroznak, s a Duna vizét ivók iránt dicséretes kiméletből a hajó födözetére köpködnek; a fiatal hölgyek pedig vidáman mosolyognak, nem azért ugyan, mintha példátlanul jól mulatnák magokat, hanem csupán annak kimutatására, hogy igen tudnának örövendeni, ha a lovagias szellemű férfiak kissé nagyobb figyelemre méltatnák őket. Most egy kis csónak suhan el gyorsan a gőzös mellett, a benne ülő két férfi ugyancsak működik az evezővel, hogy a fölháborodott hullámok által valamikép föl ne fordíttassanak, s az ujdonságíró már kivonja tárczáját, hogy a szörnyű szerencsétlenséget hevenyében följegyezhesse; azonban a kis csónak szerencsésen kiszabadul, s az ujdonságíró zsákmány nélkül marad, ha csak arról nem fog majd szükségből írni, hogy ez alkalommal nagy szerencsétlenség történhetett volna. Ah, de mégis akad prédája, a vizimalmokon néhány molnárlegény káromkodik egymásra, s ez igen jó tárgy a népnevelés elhanyagoltatása ellen fölszólalásra. Már ez maga is megéri a tíz krajczárnyi gőzhajói díjt.

Ismét csöngetnek, s az egész társaság zajosan fölkel és a kijárás felé tolong, ámbár a hajó még nem állapodott meg. Az abroncsos szoknyák összenyomatnak, a tolongásban néhány selyem zsebkendő csöndes búcsúvételre kényszerítettetik törvényes tulajdonosától, s egy pár gyermek az ének azon kellemetlen modorában hallatja magát, melyet köznapi nyelven sírásnak szokás nevezni. A fürdőből számos ember tolong ki az érkezők elfogadására, s számtalan szemcső keresgél a hajó födözetén ismerős, vagy legalább szép arcokat. Néhány ó-budai lakos, kiket már rákokká főzött a meleg víz, sietve fejezik be öltözésöket a parton, hogy valamikép el ne maradjanak a hajóról, melynek födözete csakhamar kiürül, mert reggeli tíz órakor csak igen kevés ember megy Ó-Budára. Az új vendégek helyet foglalnak a gőzősön, a kis harang ismét megcsöndül, a kerekek mozognak, és Buda tovább folytatja útját.

XVII.

Fürdői kaland.

Azok, kik fürdeni kívántak, medréből kiszabadult folyam gyanánt rohantak a csinos épületbe, hogy az üres kádakat s medenczéket azonnal elfoglalhassák, a többi jövevények pedig csak kényelmesen sétáltak be. Ez utóbbiak közé tartoztam én is, mert már a hajóról partra tekintvén, meggyőződém, hogy Dongai grófné nem jött ki, s így alkalmasint még fürdik; rendkívüli sietésre tehát nem lehet okom, minél fogva mindenesetre körül tekinthettem kissé a parton. A koldulás, mint tudjuk, szigorúan tiltva van Budapesten, jól fogja tehát mindenki elintézni dolgát, ha néhány réz garast visz magával a császárfürdőbe, mert meg lehet győződve, hogy mindjárt partra léptekor legalább hat piszkos kéz nyúlik orra elébe, s ugyanannyi nyelv magyarázza meg egyszersmind e mozdulat jelentését és ugyan ki ne adna örömet az ily szegény koldusoknak néhány fillért, hiszen nekik is vajmi jól esik, ha megfüröszthetik - torkukat, mert nem kell feledni, hogy vannak naponként órák, midőn a valódi beteg szegények, az irgalmas barátok utalványa mellett, ingyen részesülhetnek e gyógyvíz jótékony-ságában; az ily egészséges kéregetők azonban nem szeretik a vizet, s este felé többnyire nagyon utoléri őket a gyöngeség. Egyébiránt nemcsak ezek hazudnak, hanem maga az épület homlokzata is roppant hazugsággal üdvözli az érkezőket, mert rajta e szók tündöklenek a két ölnyi magos erkély fölött: «Császárfürdői kéjhely». Lássuk csak, miből áll tulajdonképen e kéj? Bármely részéből fúj a világnak a szél, úgy átjárja ott az embert, hogy csúzzal kell távoznia, mi hat héti hivatalos fürdést von maga után; a hajóvontatók oly port küldenek föl, hogy a tüdő szinte kaczag örömében, mit másképp köhögésnek is nevezhetni; néhány meztelen fiú majd a vízbe ugrik, majd a porba heveredik s e kedélyes játékkal a paradicsomi örömekre emlékeztetnek; ha sem szél, sem por nem alkalmatlankodnék is, akkor a megnevezhetlen szomszéd csatornák felröppenő kipárolgása arra emlékezteti a kéjelgő halandót, hogy csakugyan igazuk van az olaszoknak, midőn a németeket, örökös náthájok miatt, irigyletre tartják méltóknak. Ezek szerint alkalmasint csak valamely titkos kéj lappanghat ott, melynek kulcsát még eddig nem találhattam meg, s ebben mindnyájan kénytelenek leszünk ezúttal megnyugodni. Innen kimondhatatlanul szurtos és rongyos udvaron át a kertbe juthatni, s ezen udvar azért hagyaték ily kétségbeesett állapotban, hogy a kert példás szerénysége, ily ellentét mellett, ne tűnhessék rendkívül szembe, s legalább valamennyire kielégítse a zöldsovár vándor szemeit. Balra ezen piperézetlen udvartól, keskeny folyosón, a díszes épület csinos belsejébe jutunk, melynek tág oszlopfolyosója valóban meglepő hatású, épen olyan, mintha például utcai szemét közt rögtön gyémánt gyűrűt találna az ember. E folyosón és kivüle az udvaron tarka vegyületben kering a tömérdek ember, mintha malomban erőművet hajtának kényszerített toporgásukkal. A fényűzés nagyszerű, mindenütt csak gyémánt, arany, selyem és bársony csillog és suhog, s annyi szép szem villog, hogy ugyancsak ember legyen talpán, ki e helyet tízszer meglátogatja, s mégis megőrzeni képes szabadságát, vagy legalább erszényét. Zsidólyány, bolgár és oláh papok, török és szerb miniszterek, bojárok, köszvényes bécsiek, budapesti arszlánok, nagyurak, kártyahősök, örmö-vadászok, divatmajmok, sánták, tánczosak, színészek, sárga tudósak piros fűzfakisasszonyok, katonák oly közönyösen sétálgatnak egymás közt, mintha mindnyájan egy kalap alá tartoznának, s hogy itt sok érdekes és édes kaland megy véghez, az épen nem titok, de igenis nagy titok az, hogy mért nem követik nálunk is a bécsi példát, hol két nembelieknek nem szabad ugyanazon fürdőszobába menniök, mi csak a tisztaság, s e szerint egészség rovására történhetik. Az udvar közepén zenészek működnek, kik mindennap rendszeren ugyanazon darabokkal állnak elő, de azért pontosan minden óranegyedben megkerülik tányérukkal az udvart, s a szemérmes embert hatszor is megsarczolják, ha nem bír elég ügyességgel előlök

kitérni. Itt még melleleg meg kell említenem, mikép egykor bizonyos úr boszúságból egy krajczárt vetvén a tányérba, a kéregető rendkívüli lélekéberséggel kérde:

- Mennyit méltóztatik parancsolni, hogy visszaadjak belőle?

A körülállók kaczagtak, a boszús úr pedig meglehetősen elszégyelte magát.

Már háromszor kerülém meg az udvart, s épen vissza akarék térni Pestre, gondolván, hogy hiában fáradtam ide, midőn egy kőfürdő ajtaja megnyílt, s Dongai grófnő, egy barátnéja s komornája kíséretében, belőle kilépett.

Szemeink azonnal találkoztak egymással, s a grófnő láthatólag megzavarodott.

- Menjünk a kertbe, - szóla barátnéjához, s elfordult.

Hiában iparkodol tőlem menekülni! gondolám, és távolról követém lépteit.

Ő egyszer sem pillanta vissza, ámbár alkalmasint mégis sejté, hogy nyomában vagyok, mert majd gyorsabban, majd ismét lassabban ment, mintha nem tudna határozathoz jutni, hogy mikép kelljen magát tulajdonkép ellenemben viselnie.

A kert távolabb részében, hol kívülünk akkor épen senkit nem láték, elébök kerülék, s rövid üdvözlés után mintegy meglepetve szólék:

- Nagysád, még az év e hanyatló szakában is használni méltóztatik a fürdőt?

- Az idő igen szép - felele ő röviden, s mintegy visszautasítólag.

- Különben is útra készül barátném - szóla enyelegve a másik hölgy, - s csak azért fürdött, mivel nem akarja magával vinni a budapesti port.

- Tehát utazni méltóztatik?

- Igen.

- Azt hívé, hogy elhalasztá nagysád ezen szándékát?

- Igen, de kedves barátném szerfölött szeszélyes, és ismét mást határozott.

- Szabad reménylenem, hogy nagysád ismét visszatérend korábbi határozatához?

- Uram -

- Ej, igérd meg, édesem!

- Hallgassa meg kérésinket nagysád.

- Szándékom változhatlan.

- Oh, te makacs!

- Viszonyaim távozást parancsolnak.

- Oh, én mégis reménylem, hogy kérésimnek sikerülend e parancsot elnémítani.

- Semmiesetre.

- Talán mégis.

- Inkább nekem engedj, barátném, mert különben féltékeny leszek.

- Ismétlem, nem lehet.

- Én mégis reménylem.

- Sajnálom.

- Nagysád -
- Netti, állítsd elő a kocsit.
- Már haza méltóztatik?
- Igen.
- Lehet szerencsém nagyságodat déli tizenkét órakor meglátogathatni?
- Sajnálom, hogy tagadólag kell válaszolnom.
- De kérem -
- Úti eszközeim minden pillanatomat igénylik, s azért senkit nem fogadhatok el.
- Ugyan ne légy oly szigorú.
- Kérem nagysádat!
- Nem lehet.
- Pedig igen fontos ujságot kell nagysáddal közlenem.
- Ah, csak halljuk hát.
- Csupán négyszem közt szólhatok.
- Utoljára mondom, uram, hogy nincs időm. Menjünk, édesem.

Ekkor könnyeden bólintott fejével s mindketten gyorsan az ajtó felé távoztak; én azonban nyomban követém őket s e szókat suttogám, a grófnőhöz hajolva:

- Nagysád pontban tizenkét órakor egyedül fog rám várakozni, különben az illető hatóság előtt mondom el ujságomat, mely egyenesen - Terracinából származik!

A grófnő felsikolta.

- Az istenért, barátném!
- Úgy tetszett, mintha békára hágtam volna, de csalatkoztam.
- Még egyszer bátorkodom nagysádat kérni.
- Ám legyen - honn leszek!

A két hölgy távozott s a grófnőhöz e kérdést intézé barátnéja:

- Kicsoda ezen tolakodó szemtelen ember?

A feleletet már nem hallhatám, mely azonban nem is igen érdekelhete többé, miután célomat elértem s meg valék győződve, hogy a szép grófné bizonyosan szigoruan meg fogja szavát tartani, mert tudhatá, hogy böcsülete, élete kezei közt van s midőn ily érték forog kockán, akkor nem szokott az ember tréfálni.

A főnebb említett szurtos kis udvaron keresztül akarék a partra sietni, hogy a gőzhajó megérkeztét el ne mulasszam s rögtön visszatérhessek Pestre. Már közel valék a kapuhoz, midőn e szókat hallám hátam mögött dünnögni:

- Milliom teringtét, ez ám az ördöggel bélelt furfangos ficzkó!

Hátra tekintvén, falábu koldust pillantok meg, ki legnagyobb alázatossággal s fájdalmas orrhagon szóla, öblös markát felém nyújtva:

- Könyörüljön rajtam szegény nyomorulton, drága nagyságos uram

Mi vala ez? Kettőnkön kívül más senki nem volt az udvaron s ezen hang mégis egészen különbözött azon hangtól, melyet főnebb hallék s mely előttem ismeretesnek tetszett. Csodálkozva tekinték körül s most föl kaczagott a koldus, falábát rongyos csizmájához üté és előbbi nyers hangján szóla:

- Ördög a sátán, milliomm teringettét, ugyancsak szép bőrbe búttál, czimbora!

Ah, emlékezetem nem csalt, ezen hangot már hallám, utóbbi szavai után tisztán emlékezém, hogy ez azon zsvány, ki által a «Tarka macska» korcsmában leányrablásra fogadtattam föl. Egyetértés mosolyával közelíték tehát hozzá s nevetve szólék:

- Hja czimbora, szemesnek a világ!

- Szó a szó, czimbora, de látom, hogy az ördög csak azért furfangosabb náladnál, mert már vénebb. Minő begyesen tudsz járni, mintha dajka tején nőtél volna föl.

- Kiki úgy járja, a mint tudja; de hát te mikép jutottál ide, szurtos fütykös?

- Csak gyalog, mint a szegény ember talyigája; sokat lát itt az ember, aztán egy kis czélunk is van egy itteni vendégre, azért hát körül akartam kissé tekinteni, hogy ne csak amúgy bolondjában fogjunk a munkához.

- Nem lesz rám szükséged?

- Majd elválík! De tudod-e, te fehér keztyüs ripők, hogy ugyancsak jókor találkoztál velem.

- Ugyan miért?

- Mert új parancsot kaptunk.

- Hogyan?

- Még ma este tizenegy órákor kell a leányt elczipelnünk.

- Ne beszélj.

- Úgy van, vagy talán nincs már kedved a dologhoz, mivel most, a mint látom, nyakig pehelyben ülsz?

- Dehogyan nincs, bizonyosan ott leszek a kitűzött helyen.

- Fogaidat otthon ne feledd.

- Bizd csak rám, úgy jövök én, hogy legalább is négyszer löhessek.

- De mondd csak, mikép jutottál czifra bőrödhöz, kit nyúztál meg?

- Emberek közelítnek, majd elmondom ma este s tudom, jót fogsz nevetni.

- Igazán?

- Majd meglátod.

- Elvárlak hát.

- Ott leszek.

Ezzel elhagyám a báránybőrbe bútt farkast s a partra léptem, csodálkozva s egyszersmind örvendve ezen váratlan kaland fölött, mely biztosíta, hogy a hölgyrablást csakugyan megakadályozhatom, mely, ha sejtésim nem csálnak, alkalmasint szoros kapcsolatban leend eddigi kalandimmal, sőt talán azok végképi befejezését is siettethetni fogja. A gőzhajó épen akkor tért vissza Ó-Budáról s így azonnal minden késedelem nélkül visszaindulhattam Pestre.

XVIII.

Hazamentők.

Mihelyt Pesten szárazra léptem, azonnal fölfelé sieték a parton, mert nem volt szándékom egyedül tenni látogatásomat Dongai grófnőnél. Épen a pompás Dunafürdő előtt haladék el, azon nagyszerű téren, hol nemzeti színházunknak kellene diszelnie, ha bizonyos nagy emberek jobbnak nem látták volna, azt sárba temetni, a baromvásár közelében, mely helyhez isten tudja miféle okból vagy rokonszenvből vonzódtak, ha csak valami nagyszerű s politikai fontosságú titok nem vezérlé őket e csodás lépésre, melynek megfejtése csekély fogalmunkat túlhaladja. Megállapodám pillanatra, de oly szépnek lelém azon tért, hogy akaratlanul is keserű érzelem emelkedék keblemben azok ellen, kik készek inkább fanyar vaczkorba harapni, mint fél óráig az izletes ebéd elkészültére várakozni. Távozni akarék tehát, de ekkor igen sajátos csoportozatra estek véletlenül szemeim, mely lebilincselé figyelmemet, annyival is inkább, mivel következő indulatos kifakadásokat hallék a csoportból kihangzani:

- Az ország veszélyben van.
- Oda leszünk.
- A muszka készül.
- Apám, ehethém.
- A magyar nyelv terjed.
- A paraszt urrá lesz.
- A polgárság tönkre jut.
- Minden zsidó egyenlő jogú leend velünk.
- Szerbia is fölzendült.
- Apám, menjünk haza.
- Fogd be szádat!
- Ily törvények!
- Ki hitte volna ezt?
- Száz egyesület.
- Száz társulat.
- Kétszáz egylet.
- Valamit mindenesetre tenni kell.
- Apám, menjünk már.
- De mit?
- Meg kell a hazát menteni.
- Úgy van.
- Csak én parancsolhatnék! Fogadom, hogy minden másképp menne.
- Elhiszem.
- Tanácskoznunk kell.

- Hiszen már életünk sincs bátorságban, minden ifjoncz azt követeli, hogy magyarok legyünk, most, vénségünkre!
- Hallatlan zsarnokság!
- Még utoljára azt is ujságba teszik, ha töltött káposzta helyet spinátot eszünk.
- Borzasztó!
- Ha nem tetszik a magyaroknak, hogy olyanok vagyunk, a minők vagyunk, tehát mért nem vándorolnak ki?
- Úgy van!
- Menjenek vissza oda, honnan jöttek.
- Egy szó mint száz, ez már nem maradhat így, mindenesetre meg kell a hazát mentenünk, bár mibe kerül is a nagy munka.
- Apám, fáj a gyomrom.
- Hallgass!

Úr isten, mi történt, vagy kik ezen derék emberek, hogy úgy örülnek a közös haza haladásának, mintha házuk égne s már két év óta nem fizették volna meg a biztosítási díjt? Tekintsünk végig e félelmes csoportozaton, mely ily hő buzgalommal akarja kedves hazánkat megmenteni, hogy közelebbről ismerkedhessünk meg ezen óriási buzgalmú daliákkal. Heten vannak s már maga e szám is rendkívül jelentékeny, melynek némelyek nagy szerencsét, mások ellenben tömérdek szerencsétlenséget tulajdonítanak. Egyébiránt e szám mindenesetre már azért is különösen nevezetes, mivel Róma is hét dombon épült, Egyiptus pedig hét országos csapást volt kiállani kénytelen; mi által azonban nem akarom azt kimondani, hogy ezen hét hazamentő is «csak» hét csapást érdemel. Középen vastag úri ember áll, ki alkalmasint elnöki szerepet játszik köztük, mert testének terjedelme leginkább látszik őt erre följogosítani s a kezében látható burnótszelencze is eléggé bizonyítja, mikép készülletei legtökéletesebbek. Fölszitt ajkainak kifejezése arra mutat, hogy gondolatait ezúttal nem tudja ugyan kifejezni, de hallgatása azért mégis oly kifejezésdús, hogy környezői bizonyosan jobban értik e némaságát, mintha legnagyobb ékesszólással mennydörgené füleikbe nagyszerű tanait. Mesterségére nézve przmisli vagy bunzlai serfőző, ki tiz év alatt minden iparkodása daczára is csak két külvárosi házikót birt magának Pesten szerezni. Balról agárorrú, tüskés bajuszú férfi támaszkodik hozzá, ki leghevesebben szónokol, mert meg nem bocsáthatja a szegény magyaroknak, hogy rendkívüli fényűzésök daczára sem akarják kizárólag az ő fényes csizma-kenőcsét használni, melyet hazájában nem adhatott el, miután ott még sokkal nagyobb a csizmátlanok száma, mint nálunk, ámbár azért legtávolabbról sem hasonlíthatni őket a francia nadrágtalanokhoz, kik a magok idejében annyira elhiresültek, hogy sok kis magyar saját erszényéből iparkodott maroknyi alattvalóit megnadrágosítani, csak hogy maga a megnadrágotatást valamikép elkerülhesse. Ez igen veszélyes ember, mert a legnagyobb politikai erényt is befeketítheti kenőcsével. Közvetlenül mellette, botjára támaszkodva, czipős sovány úr áll, pápaszemmel orrán és igen szeszélyes alaku kalappal fején. Inggalléra, nyakkendőjének vége és orra egyenlő hegyességűek, torkát azonban annyira tompává reszelte már a budai vörös bor, hogy a német színházi karszemélyzet közt már csak száját mozgatja, mi némely könnyenhívóknél azon édes csalódást idézi elő, hogy ő még most is valóban énekel. Ezt leginkább rendkívüli műveltsége teheti veszélyessé, mert Majna melletti távol hazájában, mint székesegyházi harangozó, igen magas körökben forgott s egyetlen jeladása is képes volt a nagy város nem csekély részét mozgásba hozni. Most természetesen senki nem hallja szavát, s ez az, mi őt oly félelmesen borsolta föl a magyarok ellen, kiknek bora maga is képes vala őt semmivé tenni. E kettőnek háta mögött jó husban levő apa áll, jobbajával egy kis katonaruhás

ordítózó pirókot tartóztatva, kiről a bába azt mondá, hogy tökéletesen hozzá hasonlít s annálfogva fiává született. Ez olasz hegedűcsináló s meglehetősen vagyonkához juta letelepülése után, most azonban igen megcsökkent keresete, mert a magyar úgy kezdi a tánczát járni, a mint maga fujja s az idegen hangszereket föl sem veszi. Ezen méltatlanság természetesen kimondhatlanul fölingerlé őt, főkép miután az sem nagyobbítá keresetét, hogy nevének kis örökösét hitvese, ég tudja mily fonák rokonszenvből, magyar bőrbe bűtatta. Ez már annyira megszokta a húrokat magosra feszíteni, hogy merényes szellemétől valóban félhetni. A tulsó oldalon pipás ember feje látszik, kinek szájsarkai oly mogorván függnek le, mintha hervadozó gyászfűznek ágaiból készültek volna. Ez moszka bagáriával üzérkedett, de legújabb időben visszavonulni kényszerült munkássága köréből, miután valahára meggyőződünk arról, hogy nálunk is elég ökör van s annálfogva, valamint saját bőrünket nem adjuk másnak, úgy viszont mások bőrét sem kívánjuk használni. E változás nem tetszik neki s azért nagyon szeretne bennünket Szibériába szállíttatni nyusztfogásra, habár talán idővel neki is utánunk kellene jönie; mert hiszen ha ő tudta volna, hogy Magyarországon még magyarok is laknak, úgy nem költözött volna ki Lapponia és Finnland határáról, hol valaki azon henye mesét hitette el vele, hogy Magyarországon tulajdonkép lappok és finnek laknak, kik ugyanazon nyelvet beszélnek. Mennyire csalatkozott a jámbor! Valóban szinte sajnálni lehetne őt, ha kacagni nem kellene inkább botor könnyenhivőségét, mely szerint ily körmönfont hazugságot engedett orrára bigyesztetni. Ennek elkeserültsége nem annyira veszélyes, mint nevetséges és azért magosra nem igen fog jutni, hanem legfőlebb csak oly intézetben kaphat helyet, melyben az emberek rendesen másnak képzelik magokat, mint a mik. Szomszéda kopasz és igen szomorú, még pedig méltán, mert ő berlini parókásmester és nálunk már csaknem egészen tönkre jutott. De ugyan mikép jöhetne hozzánk szerencsétlen mesterségével, miután jól tudhatá, hogy a magyarok igen szeretnek egymás közt hajba kapni, miből mások elég hasznat huznak ugyan, de a parókásmester csakugyan nem boldogulhat, mert azok, kik hajba szeretnek egymás közt kapni, bizonyosan nem igen fognak parókát viselni, mely ellenségek markában maradna, mi által igen nevetségesekké fognak magokat tenni. Ez már aggasztó hatalmú ember, mert nemcsak derekasan megfésülhet bennünket, ha hozzánk fér, hanem üstökünkbe is markolhat, sőt még hajunkat is elnyirhatja; a magyar pedig mindig eskütt ellensége volt minden körülnyirbáltatásnak, mit mindenkör veszélyes elgyöngülés szokott követni. Mellette hosszú kabátú ember görnyedez, koppantóalakú orral, kásás hurka metszetű szájjal és tátongó bajor sipkával. Ez hallá, hogy Magyarországon igen kevés a pénz s azért ide sietie néhány ezrével, hogy százszoros uzsora által mielőbb ugyancsak fölpénzelhesse magát. Reményében nem is igen csalatkozott, de magáról ítélvén, az ügyvédek böcsületességében nem akart bizni, maga pedig nem tudott magyarul s így mindig azon kinos tépelődés közt él, hogy pöreiben és szerződéseiben megcsalatik. Sőt legújabb intézkedések következtében még attól is kell tartania, hogy a magyar majd böcsületes úton is pénzhez fog juthatni, mi neki bizonyosan végromlást eszközölné. Ez veszélyes lehetne, mivel sok pénze van, de fukar kezében csak olyan a pénz, mint fabábéban a töltetlen fegyver. Ime, ezek azon emberek, kik a főnebb leírt vészjóslatú nyilatkozatokat hallatták s árva fejüket a haza megmentésében törték.

De hát azon arszlánias külsejű úr ugyan kicsoda, ki egy korlátkő előtt áll, jobb kezét zsebében tartva és hirlapot olvasva?

Le a kalappal, uraim és hölgyeim, ez igen nevezetes és fontos tekintélyű ember, ámbár sem hazája, sem neve, sem címe nincs. Ő az ekétől s minden más böcsületes munkától mindig irtózott és őrlésre adta magát, de nem malomban, hanem itt is ott is nemzetek és egyének böcsülete romboló őrlésére. Magyarul: ő meglehetősen megtanult írni, olvasni és neki állott a tudományoknak, mint tónak az ökör, mely tücsköt bogarat gyomrába temet ilyenkor, a nélkül, hogy e mellett valamit gondolna. Az ily firkász nem tud tanítani, nem tud mulattatni, mert mind ezekhez tiszta forrásra van szükség, ő pedig csak pocsolyából szokott meríteni, melynek

békanyálás, büzhödött tartalmával minden tiszta embert leönt, mi nemcsak magának, hanem rendesen a tisztátlanoknak is örömet szerez, kik szeretik, ha mások attól fosztatnak meg, minek ők magok nincsenek birtokában. Az ily irodalmi bicskaskodás azután természetesen szűkké teszi nekik azon helyet, hol születtek és ők kivándorolnak. Hova? Darab idő óta leginkább hozzánk, kárpótlásul azon sok szarvasmarháért, mely hazánkból évenként kihajtatik. Itt néhány emberrel megismerkednek, kik nálunk még nem igen dicsértettek nyilvánosan s annál fogva nagyon sóvárag az efféle maszlag után, melyet külföldről is örömmel fogadnak el. Ezek közt fülhegygyel hall egyet mást az idegen irodalmi csaltitlovag, mást hirlapokból jegyezget össze, mást utczai fecsegéssel fog föl, mint például most cselekszik, ezen fontos főemberek politikai nyilatkozatait hallgatván, hogy azokból Magyarország jelen átalakulási korszakát leírhasa! Ezenkívül híven megkérdezi a magyar hirlapok és játékszini czédulák kihordozóit, hogy X... szerkesztő melyik lábára huzza föl először a csizmát, X... drámairó hányszor náthás minden évben, X... gróf szereti-e a fázánhust, X... ujdonságíró maga borotválkozik-e, vagy mennyit fizet évenként borbélyának, a magyar paraszt miért visel nyáron is subát, X... grófné tűznél főzeti-e theáját, X... bárónak orra alatt van-e szája vagy homlokán? Ezen tiszta és eredeti forrásból merített nagyérdekű híreket a tudatlanság vizével fölereszti, a gorombaság fütyköseivel megspékelní iparkodik, a rágalom tajtékával körül öntözi, hazugságba takarja és álnevűség piszkos condrajába burkoltan külföldre küldi, hol az efféle habarékon meglehetősen kapnak, mert Magyarország most épen oly divatban van, mint a polkatáncz. Külföldön e czédaságokat kinyomatják s becsempészik hozzánk, hol aztán azok kapnak rajta, kik még egy böcsületes ügyet sem rántottak ki a sárból s azért szeretik olvasni, ha mások sárba ránczigáltatnak, kik jóban s hasznosban fáradoznak és meggyőződéseket bátran merészlik követni, nem gondolva semmiféle sunnyogó kuvaszok kámpolásaival. E szép műtétékért az ily hősök némi szűk zsoldot huznak s ezzel beérik, valamint a kigyó is megelégszik, ha békákkal enyhítheti éhségét. Egészségökre válják az egyenlő becsű eledel. Ezt alkalmasint egy böcsületes ember sem fogja tőlük irigyleni, ki tisztességesb és egyszersmind emberibb táplálékhoz szokott. S ne csodálja senki, hogy ily banka természetű nádiverebek bántatlanul tartózkodhatnak köztünk, mert bizonyosan favágó sem találkozónék nálunk, ki jó élű fejszójét ily faragatlan tuskókon koptatni akarná, sőt harangozó sem igen akadna, ki őket kiharangozná, mert az úgynevezett Arme-Sünder-Glöcklein-t senki nem szereti kongatni, őket pedig csak ez illethetné.

Ezek elmondása és illetőleg leírása után, szánkat és tollunkat megmossuk, a nyájas olvasótól bocsánatot kérünk, hogy néhány pillanatra oly rossz társaságban tartóztattuk, mely még a «Tarka macskában» összegyülekezni szokottat is túlhaladja és utunkat folytatjuk.

XIX.

Anya és gyermeke.

Azon nevelőintézetbe érkezvén, hol Rózsát hagyám, kettős meglepetésben részesülék, melyek annyival inkább csodálkozásra birtak, mivel egyiket sem vártam. Rózsa ugyanis, azon rendkívül rövid időhöz képest, melyet ott eltölte, annyira megváltozottnak látszék, hogy alig ismerhettem rá. Tartása nemesb vala, beszéde finomabb s egész magaviselete csaknem oly kevésbé hasonlítja a korábbihoz, mint ruházata, mely szinte nagy mértékben szolgált segélyül kedvező átváltozásához. Még inkább meglepettem azonban Börger Lenke látása által, ki, mit eddig még nem tudék, franczia nyelvre tanítá a növendékeket és Rózsával barátságot kötött, mi fogékony keblű fiatal leányoknál rendszeren sokkal gyorsabban szokott kifejlenni, mint férfiaknál, ámbár mind a mellett nem ritkán szilárdabb is szokott lenni, főkép, ha szerelem, vagy kölcsönös féltékenység nem háborgatja meghitt viszonyukat, mert ez azon egy, mely a legszentebb női barátság kötelékeit is széttépi.

- Kisasszony itt? - szólék palástolatlan csodálkozás hangján Lenkéhez.
- Barátnőmnél! - felele ő nyájasan s egyszersmind kérdő tekintetet vetve Rózsára.
- Pártfogóm, - szóla ez vidámul s előmbe futott, - kiről már oly sokat szólottam.
- Örvendek, uram, ön szép tettet követe el, midőn Rózsát az emberi társaságnak ismét visszaadá, melynek bizonyosan diszére fog válni.
- Főkép ön baráti vezérlete mellett.
- Úgy van, Lenkétől fél óra alatt többet tanulok, mint az intézetben napok alatt. Önre azonban neheztelnem kellene.
- És ugyan miért?
- Mert most látogat meg először, már azt gondolám, hogy egészen megfélemedkezett rólam és ez engem rendkívül elbusított.
- Igen panaszkodott Rózsa.
- Pedig nem volt oka, mert ki egyszer látta őt, az nem fog róla többé megfélemedkezni. Egyébiránt igen el valék foglalva s oly eseményeken menék keresztül, melyek könnyen örökös elmaradásomat is okozhatták volna.
- Szent isten!
- Talán betegség? -
- Hosszú lenne azt most elmondanom. Némileg Lenke kisasszony is okozá hosszab elmaradásomat és bajaimat.
- Hogyan?
- Én?
- Igen. Vagy nem emlékszik ön már a tegnapi eseményre?
- Nem értem önt.
- Azon kerti jelenetre, mely -
- Ön tudja?

- Szemtanuja valék.
- Oh, szóljon kérem, mi történt?
- A párbaj véghezment.
- Párbaj? Mi az?
- Az istenért, Dalmer?
- Vér folyt!
- Dalmer?
- Él és egészséges.
- Hála istennek!
- Ne örvendjen, kisasszony, mert ábrándjait kiméletlenül el kell osztatnom.
- Mit kell hallanom?
- Dalmer orozva lőtt Pándy Elekre.
- Az lehetetlen! Nem hihetem.
- Mindent el fog ön hinni, szép kisasszony s áldani fogja azon kezeket, melyek szemeiről a szenvedély fátyolát föl fogják lebbenteni.
- És Pándy?
- Veszélyen kívül van és sebe nem fáj, mert önért vérzik.
- Uram -
- Bocsanat, mindent tudok és ön bizonyosan köszönni fogja kiméletlenségemet, mely önnek most fájdalmat okoz.
- Az istenért, Lenke, elhalványulsz!
- Semmi - csak fejem szédült kissé.
- Kisasszony, kérésem van önhöz.
- Szóljon!
- Rózsát valahová vezetem most, hol sorsa végkép el fog határozatni.
- Az én sorsom?
- Igen. Kérem kisasszony, legyen szives bennünket oda követni.
- Én - uram -
- Igen, mert ott ön jövődjé is el fog határozatni.
- Nem értem önt.
- Meg fog érteni.
- De anyám tudta nélkül -
- Hiszen barátnéja kíséretében fog ön velem jönni.
- Hová?
- Dongai grófnőhöz.
- Nem ismerem őt.

- Ő sem ismeri önt, de az nem tesz semmit, ha tisztán óhajtja ön az igazságot látni, úgy követni fog bennünket.

- Ám legyen!

- Rózsa, menjünk!

A két hajadon tüstént fölkészült, bérkocsiba ültünk s kevés pillanat múlva Dongai grófnő szállása előtt állapodtunk meg. A szép özvegy honn volt s az előszobában a szolgától hallám, hogy ő nagysága várakozik rám. Tehát csakugyan megtartotta szavát, gondolám és a két fiatal hölgyet a grófnő látogató termébe vezetém.

- Nem egyedül jövök, - mondtam a szokott rövid üdvözlét után, - tolakodásomért kellemes meglepetéssel akarám nagysádat kármentesíteni.

A grófnő félig fölemelkedék kényelmes karszékéből s nem minden zavarodás nélkül szóla:

- Szabad tudnom -

- Hogy kicsoda e két fiatal kisasszony? Oh, mindenesetre, sőt azt hiszem, hogy az egyiknek kilétét már gyanítani is méltóztatik nagysád.

- Uram -

- Nem? Tehát világosan szólok. Én nagysádot most a legnagyobb örömben részesítendem, mit asszony érezhet.

E szók után Rózsa kezét megfogám, közelebb vezetém a grófnőhöz és ünnepélyes hangon szólék:

- Nagyságos asszonyom, szerencsém van önnek e hölgyben rég elveszett leányát, Dongai Ida kisasszonyt bemutatnom.

- Igen, igen, e név ismeretes előttem - kiálta indulatosan Rózsa, vagy most már Ida és anyja lábaihoz borult, ki halálsápadtan ugrék föl, de azonnal ismét erőtlenül székére hanyatlott.

XX.

Rémes viszontlátás.

Néhány pillanatig néma csönd uralkodék a teremben. Ida indulatos jelleme nem engedé érzelmeit szavakban nyilatkozni ezen első lázongásukban, Lenke örömét pedig csak könnyűi fejezték ki. És az anya? Ennek hallgatását is könnyen magyarázhatni meg. Nincs a nő elfajultságnak oly foka, melyen az anyai érzelem végkép megszűnhetnék. Rövid időre elhallgattathatják ugyan féktelen szenvedélyek e szent érzeményt, de hatalmas tüztét örökre soha nem olthatják ki s mindig marad a női szívben oly hely, melyben a gyermeke iránti szeretet varázs szózata kitörő viszhangra talál s a leggonoszabb gyermekgyilkos anyának is vannak pillanatai, mikben vérkönyűket sajtol szemeiből a mardosó lelki vád. Dongai grófnő szándékosan hagyá el gyermekét, mert vak szenvedélye korlátlanul uralkodék rajta, de megölni mégsem tudta gyermekét, ámbár korábban épen nem irtózott soha nem szeretett férje élete ellen orgyilkot bérteni. Azóta sem költözött ugyan ki szivéből a féktelen szenvedély, de az évek hosszú sora mégis kevesb tüzzel hajtá már ereiben a vért s az ész szózatán nem birt többé korlátlanul uralkodni a vak szenvedély. Voltak pillanatai, mikben férjének véres árnyéka fenyegetve vonult lelki szemei előtt s ilyenkor Dalmerre sem tekinthete iszony nélkül és érzé, hogy egyedül csak gyermeke karjai közt lelhetne megnyugtató enyhülést, kit oly könnyörtelenül taszíta a világ vészes hullámiba s ki talán már az isten trónja előtt egyesíti szörnyű vádját az atyjáéval, vagy, mit még borzasztóbbnak kelle tartania, talán annyira merült a bűnök fertőjében, hogy életének megkimélése a legkegyetlenebb testi halálnál is irtózatoss vala! És most előtte térdelt e gyermek, oly szépségben virítva, melyben ő maga is ragyogott, midőn csecsemőjének első mosolyát anyai örömkönyűkkel üdvözlé! Minden vonása félreismerhetlenül az övé vala s szemeiből szeplőtelen tisztaság fénye ragyogott; tehát nemcsak életét, hanem lelkének épségét is megtartá az isteni gondviselés. Ez több vala, mint legmerészebb ábrándaiban reménylhetni vélt s az öröm csaknem eszméletétől fosztá őt meg, mert ez első pillanatban az anyai szent érzelem varázs hatalma egészen háttérbe szorítá a némben szenvedélyét.

- Anyám!

- Gyermeke!

E két szóba olvadt az indulat ereje s e két szót többször ismétlé az anya és gyermeke s megrendülve érzém, hogy én nem léphetek föl mint vádló ezen asszony ellen, ha ezentul hű anyja leend gyermekének s szentül hívém, hogy ez a férj és apa véres árnyékát is meg fogja engesztelni, az anya és nő pedig úgyis keményen bűnhődni fog, ha előtte Dalmer titkairól a bűnfátyolt lerántom.

Az indulatok rohama mindkét részről csöndesülni kezdván, nyugodtan kérdém:

- Mi fog már most történni, nagyságos asszonyom?

- Tudom is én! - szóla leányát csóközönnel halmozva, a grófnő. - Leányom keblemen van s csak annyit tudok most, hogy ön adá őt nekem vissza s hogy ez ajándékot életemmel sem fizethetem önnek meg.

- Nem vagyok haszonleső.

- De szóljon, mikép találta ön meg Idámat, egyetlen gyermekemet?

- Azt majd ő maga fogja elmondani.

- Igen, igen, édes anyám, mindent el fogok mondani, de csak azért, hogy azután mindketten örökre feledjük mind azon viszontagságokat, miket eddig szenvedtem.

- Szegény jó gyermekem, te sokat szenvedtél! Hátha tudnád -

- Nagyságos asszonyom, Ida tudja, hogy édes anyja karjai közt van és ez elég.

- Ah, igaz!

- Vétkezném, ha e pillanatban ennél még többet kívánhatnék.

- Soha nem bocsátlak többé karjaimból.

- Soha!

- De mégis, hanem csak egy két napra.

- Nem, nem.

- Mulhatlanul szükséges.

- Gyűlöletté akarja ön hálámat változtatni?

- Nem, azt ön nem teendi.

- És mégis meg kell lenni, vagy feledi nagysád Dalmert?

- Ah, Dalmer!

A grófnő elhalványult és karszékhez támaszkodott, Ida ijedten ragadá meg anyja jobbját és tüzesen ajakihoz szorítá; de ez remegve voná vissza kezét s töredező tekintetét meredten és aggályosan rám függeszté.

- Egy szó van nagysádhoz, - mondám szeliden és a legtávolabb ablakhoz vezetém őt. Ott röviden elmondám mai találkozásomat a hadastyánnal, a tört megmutatám neki s határozottan és egyszersmind ünnepélyesen szólék.

- Üdv és kárhozat van kezeim közt, nagyságos asszonyom, ön még boldog lehet és tiszta maradhat a világ előtt, ha kívánságomat teljesíti.

- Uram - parancsoljon!

- Ida kisasszonyt most visszaviszem a - - - nevelőintézetbe, hol bátorságban és legjobb kezek közt van.

- Oh!

- Meg kell lenni, - emlékezzék nagyságod - Dalmerre.

- Legyen!

- Holnap éjfélkor azon kártyavetőnél fog nagysád megjelenni Dalmerrel, kinél már egyszer lenni méltóztatott.

- Hah, ön mindentudó!

- Legalább némely titkok ismereteselek előttem. Tehát el fog nagysád menni?

- Már unszolám egyszer Dalmert, de kikaczagott.

- Kívánja ön, mint szerelme mulhatlanul szükséges bizonyítványát, hogy jövődjé iránt a jósnő által megnyugtattassék.

- És mi fog ott történni?

- Nagysád és gyermekének boldogsága fog örökre megalapíttatni.

- Eljövünk!
- Minderről azonban szót sem szabad Dalmernak tudnia.
- Igérem.
- Esküdjék nagysád - férjének véres árnyékára és Ida üdvére.
- Esküszöm!

A grófnő remegett s karom segélye nélkül nem birt volna karszékére visszatérni.

Ezután nyájasan szólék Idához.

- Kisasszony, most vissza kell önnek a nevelőintézetbe térnie.
- Oh, nem! Én itt maradok, nemde, édes jó anyám?
- Csak két napra, de ez mindenesetre mulhatlanul szükséges.
- Igen, gyermekem, ez szükséges.

Ida szomoruan csókolá meg anyja kezét és az ajtó felé fordult.

- Még egyet, nagyságos asszonyom; feledni méltóztatott Ida kisasszonyt értesíteni, hogy nagysád - menyasszony.
- Valóban, édes anyám?
- - - Igen - gyermekem.
- Oh, mennyire örülök! És kit fogok - atyámnak nevezni?
- Dalmer bárót.
- Menjünk!

*

Lenke karját hirtelen megragadám, mert színváltozása elrémített; azonban egyetlen hang sem árulá el keble viharát s erőltetett mosolylyal hallgatá Ida vidám csevegését a kocsiban, ki örömeiben egészen feledé kérdezni, hogy hol és mikor halt meg édes atyja és csak a fényes menyegzőről ábrándozott.

Fölkisértük őt szobájába s épen távozni akarék, midőn az ajtó megnyilt és Idának e hangos sikoltását hallám:

- Szent isten - Sobri!
- Jaj nekem! - kiálta Lenke és ájultan karjaimba rogyott.

Szemeimet legnagyobb meglepetéssel az ajtóra függesztém. Az, ki belépett s kit Ida Sobrinak nevezett - Dalmer báró vala!

XXI.

Nyeremény és veszteség.

Dongai Ida fölkiáltása mindnyájunkra bűvös hatású vala. Az ő arczain örömnök bíbora virult föl, mert első ifjúsága regényes életének valamennyi tarka ábrándképe villanyos erővel rezge át keblének húrjain, s az édes viszhang néhány pillanatra mindent feledtetett vele, mit fölvilágosulni kezdő elméje vádul emelhetett volna örömének lehangolására. Nem az elhíresült vakmerő rablót láták benne elbűvölt szemei, hanem csak a teljes férfiasság vonzó erejében díszlő hajdani deli ifjút, ki egykori szomorú helyzetét tűrhetővé tette hatályos parancsa által, s ki azóta szünet nélkül igéző hőse volt regényes ábrándainak és sejtésdús álmainak. És ezen érzelme annál természetesebb vala, mivel oly állapotban látá hősét megjelenni, mely akaratlanul is rögtön azon sejtésre kényszeríté őt, hogy kedvese elhagyá azon pályát, melynek gyalázatosságát, műveltetése rövid idejének daczára is, már tökéletesen átlátta, s hogy oly helyet tart az emberi társaságban elfoglalva, melyben pirulás nélkül emelheti rá szemeit, s anyja előtt is bátran bemutatathatja őt. Hogy elkövetett bűnöket nem lehet a világ által ily könnyen feledtetni, hogy az igazság pallosának élet több évi megtérés sem tompíthatja el, hogy a külső fénymáz alatt rútabb erkölcsi szenny lappanghat, mint a hajdani zsványfőnök durva szűre alatt, ezek s ezekhez hasonló megjegyzések távol maradának Idától, mert midőn a szív forró vágyai lángolnak, akkor az észnek hideg szózata hallatlanul párolog el.

Lenke eszméletlenül karjaiban nyugvék, s arczáról az élet minden színe eltűnt. A legközelebb lefolyt néhány óranegyed szilárd férfikeblet is megrendíthetett volna, épen nem csodálhatni tehát, hogy a gyöngye hölgy idegzete a ránehezült hármassal nem vala képes megküzdeni. Először azon férfi megsebesültét kelle hallania, ki őt szíve teljes erejével szerette, s ki iránt eleinte ő is édes rokonszenvet táplált keblében; azután Dalmer jellemtelenségéről értesült, ki orozva akará Pándyt meggyilkolni, s ki miatt ő a becsületes ifjú szívét oly halálosan sérté meg! És ez még nem volt elég, mert azt is meg kelle tudnia, hogy Dalmer más nővel akar összekelni, s nála csak mint galád csábító oltározott, míg Pándy szívében legtisztább szerelem lángja dobogott. S most, midőn már ennyi kín dűlta keblét, a legiszonyúbb csapás nehezült reá, mit képzelhetni, mert rablónak hallá neveztetni azt, kit eddig legforróbb szerelmére méltónak tartott; hogy pedig ezt elhitte, azt igen természetesen magyarázhatni meg, mert Ida sokat beszélt neki első ifjúsága kalandiról, s midőn a szerető hölgy kedvesének hűtlenségéről tökéletesen meg van győződve, akkor minden más vádnak is könnyen hitelt ad, mert a szerelem halála egyszersmind maga után vonja a bizalom kimulását. Ennyi erőszakos rohama az indulatok változásának tehát erősebb testalkatot is megrendíthetett volna, s rettegésem leírhatlan vala, mert attól féltem, hogy karjaim közt fogja lelkét kiadni.

Mi engem illet, Ida fölkiáltása által csak igen kevés pillanatra lepethettem meg, mert az, mit a kártyajósnő, hárfás lány s az öreg czimbalmos előadásaiból összeállíthaték, világossá tévé előttem, mikép a Zlatár, Beattini és Dalmer nevek alatt azon merész zsvány rejtezik, ki Sobri név alatt Magyarország nem kis részét huzamosb ideig rettegésben tudta tartani. A hírlapok halálát jelenték ugyan, azon megjegyzéssel, hogy katonaság ellen küzdve halt meg, de e hírek annyira ellenkeztek egymással, s oly bizonytalan habozással adattak elő, hogy igen sokan találkoztak, kik nem igen adtak nekik hitelt, s azért időről időre mindig újabb meg újabb kalandos hírek kezdenek róla terjedni. Mi azonban az öreg czimbalmos előadásából tudjuk, hogy szerencsétlen atyja őrizet alatt tartá őt huzamosb ideig, mely alól azonban kiszabadulnia sikerült. Mind ezt eddig is hittem ugyan, de nem minden árnyéka nélkül a kételkedésnek, mert napjainkban az életből a könyvekbe költözött a regényesség; most azonban, Ida fölkiáltása

után, legszilárdabb meggyőződésig hittem, hogy a Bakony félelmes hőisével állok szemközt. E bizonyosság, s a karjaimban nyugvó élettelen Lenke szomorú állapota annyira megrendítének, hogy lábaim mozdulatlanul a padlóhoz gyökereztek, nyelvem letapadt, s fogaim fájásig összeszorultak. E pillanatban a rabló mindhármunk életének véget vethete, a nélkül, hogy egyetlen hangra vagy mozdulatra képesek lettünk volna. Ámde ő maga is rendkívüli állapotban lehele, habár Idát alkalmasint nem ismeré is meg, ki gyermekévei óta egészen megváltozhatott; de hallá a Sobri nevet, mely hihetőleg régóta nem érinté már füleit, s látá Lenkét, és látott engem, kit holtnak hitt, s ezenkívül mit kelle Eszterről gondolnia, kit velem egy sírba temetett el. Kalandos élete azonban a legkeményebb csapásokat is megszoktatá vele, s mi mást eszméletétől foszta meg, az őt legfőlebb csak pillanatra rendítheté meg, és azonnal ismét még nagyobb elszántságra aczéložá. Arcza elhalványult ugyan, s ajkai remegve mondák e néhány szót: Tehát a halottak is föltámadnak?! - de ugyan e pillanatban már egyetlen ugrással kifordult az ajtón, s mire Lenkét a szoba másik oldalán álló pamlagra fektetém, és a rabló után rohanék, már legkisebb nyomát sem láthatám az utcán. A háznak több lépcsője, s két kapuja volt, ő tehát könnyen megszabadulhatott, s nem is üldözhetém őt, mert nem tudhatám, hogy merre távozott, kérdezősködés pedig semmit nem használt volna, mert oly nagy házak egyszersmind utca gyanánt szolgálnak, s annyi ember jó és meggy rajtok folyvást keresztül, hogy a lakosok egyre sem figyelnek. Csaknem kétségbeesve menék ismét föl a lépcsőkön, annyira fölháboríta e veszteség; úgyszólván kezeimmal érhetém el a rablót, s mégis megmenté őt gonosz szelleme, mi annál sajnósb vala, mert, mint fölkiáltásaiból érthetém, megszabadulásomat még nem tudá meg czinkosaitól, s így első meglepetésében ellenállástól sem igen tarthaték részéről, ha tüstént megrohanhattam volna őt. Egyedül azon remény vígasztalt némileg, hogy huszonnégy óra mulva éjféltől a kártyajósnőnél mindenestre találkozni fogok vele, mert az iránt semmi kétségem nem volt, hogy Dongainé bizonyosan meg fog vele ott jelenni. Ezenkívül e váratlan találkozásból legalább azon megbecsülhetlen nyereség hármlott rám, hogy nemcsak Lenke szívének tökéletes meggyógyulását reményelhetém ennek következtében, hanem egyszersmind Ida regényes kedélyének tetemes lehangolását, mi mulhatlanul szükséges vala, hogy ifjúsági ábrándit, és hevet agyának túlcsapongó képzelődéseit jobb irányra vezethessem. Ezeknek gyors átgondolása után annyira megnyugtatta érzésem magamat, hogy meglehetősen derült arczczal lépheték a két hajadon szobájába.

Egymás karjai közt lelém őket, csöndesen sírva. Talán egyetlen szót sem mondanak ajkaik, és mégis megérték egymást, és érzék, hogy ugyanazon nyíl sebzé meg mindkettőjük szívét; mert van a rokon lelkeknek néma szózata, mely a világ legpergőbb nyelvénél is érthetőbben beszél, s valamint a fönségest a nevetségéstől csak egyetlen lépés választja el, úgy a szerelem és gyűlölet közt is csak hasonló parányi elválasztó tér áll, csak hogy az elsőnél könnyen és gyorsan történik az átlépés, míg ennél legnagyobb fájdalommal esik meg, mert itt a szívre kell tiprania, mielőtt másik oldalra juthatna az ember, és ezt nem vihetni véghez könnyen és gyorsan. Bizonyosan mindketten meg valának e pillanatban bensőleg győződve, mikép ezentúl csak legmélyebb megvetést szabad érezniök azon férfi iránt, ki eddig regényes álmaiknak fényes középpontját alkotá; de e meggyőződés oly szilaj fájdalomba került, hogy nem lelhetek még szókat annak nyilvánítására. Mily könnyű a lány ártatlan szíven sebet ejteni, s mily nehéz annak megorvoslása! Mily könnyen ad hitelt az ártatlan lány a ravasz szívtelen csábszavaknak, s mily nehezen bír szép bizalmától megválni! Szerettem volna egy sereg kéjenczet idézni e látvány szemlélésére, hogy borzadjanak vissza vétkes útaikról, miken szívből szívbe hazudják magokat csengő szavaikkal, csupán azért, hogy mondhassák, mikép ott is voltak, mint a henye utazó, ki minden szikla s épület falába haszontalan nevét vési, hogy legalább ily úton az utóvilágra juthasson, csak hogy ezek legfőlebb szánakozó mosolyt okoznak, míg amazok gyakran oly fájdalmat hagynak magok után, mely csak az élettelen enyész el, s a létel minden pillanatát megmérgezi.

Véget kelle e néma s fájdalmas jelenetnek vetnem, határozottan közelíték a két hölgyhöz, és részvevőleg szólék:

- Méltánylom önök fájdalmát, de át kell látniok, hogy indulatukon uralkodniok szükséges.

Lenke letörlé könyűit, de Ida még indulatosabban zokogott, mert a természet mesterkéletlenebb modorú gyermeke nem oly könnyen enged magának az illedék által parancsoltatni, s még erősebben tör ki, ha korlátokra talál.

- Ida kisasszony, - folytatám megnyugtatólag, - ön még nem tud mindent, holnap tökéletesen fölnyitandom szemeit, s reménylem, hogy azontúl nyugodtabb leend.

- Üdv-e a látás, - zokogá Ida, s szemeit kendőjébe rejté, - ha csak szomorú tárgyakat hoz lelkünk elébe?! Bár inkább vakságomban maradtam volna!

- Ida, te igazságtalan vagy, mert nem is sejtéd ezen ember egész iszonyúságát, - jegyzé meg fájdalomtól remegő hangon Lenke; - gondold meg, hogy nemcsak mi ketten, hanem édes anyád is siratni fogja ezen áruló sima szavait és hazug szemeit, melyek lelkünk nyugalmit földülták!

- Anyám! Istenem! - sóhajta Ida, és a pamlag párnáiba sülyeszté fejét.

Vannak a fájdalomnak pillanatai, mikben minden avatkozás nagyobbítja azt, és egyszersmind idegenkedést szül az ellen, ki e szenvedést háborgatja, s valamint a legerősb szerek rendesen önmagokat emésztik föl, úgy a bánat első kitörését is leginkább csak a magára hagyatás szelidítheti. Ez okból szó nélkül fordulék el Idától, s Lenkéhez halk hangon e kérdést intézém:

- Többször volt itt már ezen ember?

- Igen, a leczkéről gyakran haza kísért.

- Idát azonban csak most látta először?

- Igen.

- Most haza fog ön menni?

- Igen.

- Édes anyjának ne méltóztassék e jelenetet elmondani.

- De ha ismét hozzánk jőne ezen -

- Azt nem fogja merészleni, s különben is reménylem, hogy holnap egész súlyával rá fog nehezülni az igazság büntető keze.

- Az istenért, mit forral ön?

- Legyen nyugodt, kisasszony, ön mindenesetre meg van mentve, de ennyi bűn nem maradhat boszultatlanul, különben a legtisztább erény is elvesztenié becsét.

- De anyám -

- Föl fog világosíttatni, csak holnap éjfélig méltóztassék hallgatni.

- Uram, ön el akarja ezen embert fogatni?

- Nem szólhatok világosabban.

- Gondolja meg ön, hogy életembe kerülne, ha mint tanúnak kellene ellene föllépnem, minden ember ujjal mutatna rám!

- Nyugodjék meg, ön becsülete szent előtttem, s reménylem, hogy az egész ügyet botrány nélkül fogom bevégezhetni.

- Az istenért, talán életét akarja ön koczkáztatni, mint -

- Mint Pándy?

- Oh, a szerencsétlen!

- Nem, nem, párbajra nem fogom a gyalázatos rablót szólítani, és reménylem, hogy életemet sem fogom többé miatta koczkáztatni; legalább tökéletes siker nélkül bizonyosan nem.

- Istenem, mi fog történni!

- Csak az, minek mulhatlanul meg kell lenni. Egyébiránt kérem önt, méltóztassék mindenki előtt gondosan elhallgatni ez eseményt, s egyszersmind vigyázni, hogy ezen emberrel többé ne találkozzék.

- Soha!

E rövid szóváltás után levezetém őt az utcára, s a künn várakozó bérkocsin anyjához küldém; azután pedig fölmenék a nevelőnéhez, és szívére kötém, hogy Idát többé egyetlen pillanatig se hagyja magára szobájában, és kívülem senkit ne bocsásson hozzá. Ezen intézkedés után elhagyám a házat, s szállásom felé sieték, mert tudni vágytam már, hogy mi sikere lett Bertókom kémlelődésinek, mult éjjeli sírom körül. Alig haladék azonban néhány lépésnyire, s már találkozám vele.

- Hová oly gyorsan, Bertók? - kérdém.

- Onnan jövök, hol mult éjjel sírásó voltam a házmesterrel, - felele ő.

- Mire mentél?

- Nem sokra.

- Nos?

- A pincze ablaka úgy helyre volt állítva, midőn oda érkeztem, mintha semmi nem történt volna rajta.

- Hát a szomszédok?

- Kukkot sem tudtak az egész dologról. Az átelleni szatócsboltban egy korty pálinkát ittam, és kérdeztem, mi ujság? De semmi különöset nem hallhattam. Darab ideig azután föl s alá sétáltam az utcában, de a mi kis házunkban legmélyebb csöndesség uralkodott, s a táblák mind be voltak zárva. Már távozni akartam, s csaknem azt hittem, hogy talán eltévesztettem az utcát, ámbár akár meg mertem volna esküdni, hogy jó helyen járok, midőn egy finom úr egyenesen a ház ajtajához közelített.

- Nem ismerted?

- Nem, de minden mozdulatára vigyáztam. Épen a kilincsre tette kezét, midőn hirtelen visszahökkent, s a szomszéd kis sikátorba sietett.

- Nem mentél utána?

- Nem, mert azt gondoltam, hogy eltévedt. Azonban alig ment el, és már egy rongyos ember közelített, de ez meg sem fogta a kilincset, hanem tüstént elsietett, mihelyt az ajtóra pillantott.

- És ezt sem vetted üldözőbe?

- Nem, hanem rögtön az ajtóhoz siettem, s láttam, hogy korommal két kereszt van ráházolva. Ez mindjárt szeget ütött a fejembe, és azt gondoltam, hogy ez jeladás talán, és azt mondja, hogy nem kell bemenni. Most erősen kopogtam az ajtón, mert be volt zárva, de semmi nesz

nem hallatszott belülről. Erre, mint már szokás itt Pesten, mindjárt sok ember csődült össze körülöttem.

- Talán csak nem fecsegtél?

- Világért sem, de annyival többet beszélt a csőcselék nép. Itt baj történt, talán megölték a lakosokat, meg kell nézni, így beszéltek össze vissza, s a sok szónak az lett vége, hogy az ajtót betörték.

- Betörték?

- Be bizony, és a többivel azután én is a házba nyomultam.

- Találtak valamit?

- Csak szemetet. Úgy látszik, hogy csupa nőtelen emberek laktak benne, mert a sok vastag pókhálóból akár csizmát lehetett volna talpaltatni.

- Talán mégis eltévesztéd a házat?

- Oh, nem! A pinczébe is lementünk, és ott még mindent úgy találtunk, a mint ma hajnalban elhagytuk. Egy helyen azonban föl volt a föld ásva, s úgy látszott, mintha ládát vettek volna ki a gödörből.

- Egyebet semmit nem láttatok?

- Semmit, kivéven, hogy az egyik szobának két padlódeszkája föl volt feszítve, mintha onnan is valamit félre takarítottak volna. A szomszédok azt mondták, hogy egy öreg úr lakott a házban, kit sok ember szokott meglátogatni, miből némelyek azt következtették, hogy talán zálogra kölcsönöz, és hogy talán megölték és kirabolták a mult éjjel. Én természetesen csak hallgattam, és azt gondoltam, hogy szurokszagot érzett a vén orgazda, és azért mindenestől tovább állott. Hanem ugyancsak jól jártunk ám, hogy nem késtünk sokáig a pinczébe ma éjjel, mert alkalmasint alig mentünk el, és a zshiványok már körül néztek alatt, különben nem tisztulhattak volna el oly gyorsan. A nép azután darab ideig még pletykázott, és végre eloszlott. Ennél többet nem tudhattam ki.

Ezzel tehát be kelle érnem, s szinte örvendék, hogy ennél fogva nyilvános tárgyalatás alá már csakugyan nem fog e kaland kerülni. Világossá lőn egyszersmind előttem, mikép a gaz czimborák, szökésök sietőssége miatt, Sobrit még nem értesítheték éjféli merényők váratlan kimeneteléről, és igen természetes vala rendkívüli meglepetése, midőn engem élve pillantott meg. Szolgámat némely újabb utasításokkal elbocsátván, vendéglőbe indulék, azon határozattal, hogy útközben Pándyhoz is be fogok tekinteni.

XXII.

Lélekvásárlás.

Alig haladék néhány lépést, és igen meglepetve állapodtam meg. Egy kis csapszék előtt hosszú saraglyán hosszú fekete ládát pillanték meg, melynek kopottsága gyaníttatá, hogy igen gyakran s régóta használtatik, míg záratlansága oda mutatott, hogy nem igen becses holmit szoktak benne tartani. Ugyan mi lehet e ládában, gondolám, s kandiságomat még az is nagyobbítá, hogy az arra jövő emberek mind kitértek a rejtélyes láda elől, mintha félnének vele közelebb érintkezésbe jöni, vagy bizonyos irtózatot éreznének iránta. Több pillanat óta állék már a láda közelében, s tulajdonosa, vagy vivői mégsem mutatkoztak, kik bizonyosan a csapszékben idogáltak, nem is gondolva arra, hogy az alatt a ládát egy pár naplopó könnyen tovább emelhetné. Már föl akarám kissé emelni a láda tetejét, midőn a csapszék ajtaja megnyílt, s két ember kilépett, markába köpött, és a ládát fölfogá.

- Kendtek fölvigyázata mellett hatszor is ellophatták volna ezen ládát, - mondám s tovább akarék haladni.

- De, uram, - szóla a megszólítottak egyike, - nincs a két városban ember, ki ezt ellopná, ha három napig az utcán hagynók is; pedig hej, sok pénzbe került ára az, a mi benne van.

- És ugyan mi az?

- Hiszen látja a tekintetes úr.

- Én csak egyszerű ládát látok.

- Ládának látszik ugyan, az igaz, de valóságos neve - koporsó!

- Koporsó?

- Az bizony, és oly szép lyány fekszik benne, hogy hozzá foghatót még nem láttam kórházunkban, pedig már húsz esztendő óta szolgállok ott.

- És hová viszik most?

- Az orvosi kar épületébe, hol azok rendesen fölbonczoltatnak, kik a városi kórházban rokonok és ismerősök nélkül halnak meg.

- Ki volt ezen lyány?

- Hosszú és érdekes annak története, de nem mondhatjuk el, mert már is görbén néznek ránk az emberek, hogy fényes nappal oly sokáig időzünk halottal az utcán.

Ezzel fölemelék szomorú terhőket és tovább ballagtak vele, s én már szinte azt akarám gondolni, hogy mégis rendkívül botrányos, nappal, népes utcákon keresztül holttesteket a bonczterembe hurczolni; azonban csakhamar eszembe jutott, mikép ez alkalmasint azért történik így, hogy a könnyelmű és kicsapongásra nagyon is hajlandó emberek az ily jelenetek látására kissé magokba szálljanak. Egyébiránt, azon néhány szó, melyet e szerencsétlen halotról hallék, még inkább fölgerjeszté kíváncsiságomat, minél fogva rövid idő múlva kitudám egész szomorú történetét, mely nem igen érdekes ugyan, de az elmondást talán mégis megérdemli, mert tanúsítja, hogy mennyire képes a gazdag és szegény elfajulni, ez, mivel szükségben szenved, amaz pedig, mivel bőségben úszik, s mind a kettő azért, mivel gyávasága nem bír az élettel megküzdeni.

Mindenütt, következőkép hazánkban is, vannak emberek, kik fiatalok, gazdagok és függetlenek. Ezek közt nem ritkán olyanok is találkoznak, kik az emberiség legszentebb kincsét, a

függetlenséget, csak arra használják, hogy minden jó tanácsot és oktatást mellőzve, vagyonukon és ifjúságukon mielőbb túladhassanak, és nem gondolják meg azt, hogy többé egyiket sem fogják visszaszerezhetni. Az ily életpazarlók és pénzfecsérlők, jószágukon unatkozván, pénzzel rakodtan a fővárosba érkeznek, s itt azonnal oly emberekkel ismerkednek meg, kiknek egyetlen földadásuk: az ily gazdag bangók erszényét megkönnyíteni, s erre minden eszközt használnak, mik közül természetesen a szívkalandok sem hiányozhatnak. Az ily nadályok nemcsak a városban, hanem műveltebb társaságokban iszonyú pusztításokat visznek véghez, és e mellett még oly emberektől is kézszorítást kapnak, kik a becsületes parasztot még keztyűs kézzel sem fognák illetni, s hogy ezen iparlovagok börtön helyett puha pamlagokon ülnek, azt épen nem kell csodálni, mert ők honiak, jelenleg pedig a honi ipar minden ágát pártolni kell, következésképp az iparlovagokat sem szabad bántani.

Egy ily iparlovag szokás szerint ismeretségbe jutott bizonyos birtokos uracskával, ki azon nemes szándékkal jöve fővárosunkba, hogy egy-két év alatt nemcsak megszegényedik, hanem még a természetet is megrétfálja, s ugyanazon rövid idő alatt tökéletesen meg is öregszik. Az iparlovagnak azonban ugyancsak meggyűlt vele baja, mert az uracs nemcsak pénzben, hanem erő és egészségben is oly gazdag volt, hogy tönkre juttatása hallatlan pusztítást tett szükségessé, főképp miután az uracs nem kártyázott, a borított pedig úgy győzte, mintha kortesvezérnek született volna. Annál gyöngébb volt azonban a szépnem ellenében, sőt valóságos gyermeknek mondhatni őt e tekintetben, mert a mi szemeinek megtetszett, az után mindjárt kíváncsian nyujtá ki kezeit, és a legnagyobb áldozatoktól sem riadt vissza, mihelyt azok által célhoz jutást vélt reménylhetni, valamint a gyermek, ki egyetlen kis játékszerért milliókat is kidobna, ha történetesen ily kincs fölött rendelkezhetnék. Az iparlovag tehát majd kizárólag csak e körben működheték, s kifogyhatlan volt újabb meg újabb tárgyak kikutatásában. Történt azonban egykor, hogy az uracs igen gyönyörű fiatal hölgyet pillanta meg az utcán, minek természetesen az lett következménye, hogy megismerkedni óhajtott vele, miért is az iparlovagnak azonnal kiadá a szükséges utasítást. Ez csakhamar kitudá, hogy a lány falun lakik, s anyjával bizonyos pör miatt van itt, mely egész jövődjüket el fogja határozni, mert atyja, ki mezei haszon bérlő volt, nemrég meghalt, s egész vagyona nagy veszélyben forgott, bizonyos kereskedőnek rögtön bekövetkezett megbukása által. Az özvegynek még hat gyermeke volt otthon s nála levő tizenhat éves lánya ezek közt a legidősebb. Ezenkívül az illető ügyvédektől még azt is kitudá az iparlovag, hogy az özvegy pöre mindenesetre szerencsétlen kimenetű leend, és az asszony örvendhet, ha annyi pénze marad, hogy koldusbotot vásárolhasson rajta. E hírek természetesen megörvendezteték őt, mert ily szomorú körülmények közt könnyen célhoz vélt juthatni, főképp, miután az sem kerül el hiúz szemeinek figyelmét, hogy az özvegy koránsem tartja a tükröt fölöslegesnek, és a tiszta fehér keztyűt nem örömet nélkülözi. Várakozásában mindazáltal csalatkozott, mert a hiúság közel rokonságban áll ugyan a romlottsággal, de azért mégsem mindig ikertestvére; az ártatlan lányka pedig nem érté az iparlovag rejtélyes szavait. E nehézségek elkedvetleníték az uracsot, és az iparlovag kénytelen lőn mindent elkövetni, ha tovább is zsebelhetni kívánta gazdag pártfogóját, mely szép jogról nem örömet mondott volna le. Iparkodása azonban alkalmasint mégis hajótörést szenvedett volna, ha ez említett pör, ránézve épen legjobb időben, ítélet alá nem jő. A szegény özvegy csakugyan koldusbotra jutott, és ezen állapota annál szomorúbb vala, mivel a nélkülözést eddig épen nem, a munkát pedig csak kellemes időtöltésül ismerte, ámbar szegény szüléktől származott; ámde korunk betegségei legveszélyesbjeinek egyike az, mely szerint a legszegényebb ember is magosan állása fölött szokta lányait neveltetni, főképp, ha szépség jeleit látja külsejökön kifejleni, s ez által rendesen sírt és gyermekei boldogságának, mert a vagyon nélküli szép lány csak ritkán jut gazdag férjhez, a szegény pedig fél az ily elkényeztetett hajadonhoz közelíteni, ki azután többnyire csábitásnak áldozatul esik, vagy legjobb esetben mint agg szűz siratja szüléinek fonák nevelési rendszerét. A szóban levő özvegy szerencsésb sorsban részesült, mert szépsége gazdag haszonbérlet hozza neki férjül, ki

mellett kényelmes életet folytatott, s a munkától még inkább elszokott. Mi vala tehát természetesebb, mint hogy most, rögtön legnagyobb nyomorba jutván, kétségbeeséssel küzdött, miután arra még csak gondolni sem tudott, hogy gyermekeit talán munka által is megmenthetné az éhhaláltól! Ily viszonyok és gondolkozásmód mellett eleinte harag nélkül, utóbb figyelemmel, s végre azon óhajtással hallgatott az iparlovag csábszavaira, hogy bár elfogadhatná fényes ajánlatait. Mihelyt ennyire megbarátkozék ezen eszmével, azonnal könnyebbült az iparlovag játéka, ki világosan kimondá, mikép nemes pártfogója oly hévvel imádja a szép kisasszonyt, hogy bizonyosan rögtön kezével kínálta meg, ha azt e pillanatban bizonyos családi viszonyok miatt tehetné; hogy azonban ezek legfőlebb egy-két év múlva bizonyosan meg fognak változni, és akkor az ünnepélyes nyilvános menyekzót többé semmi sem fogja gátlani. E vigasztaló szót néhány ezeres bankjegy kíséré, nem megvesztegetésül, mert hiszen ki merészlene ilyenmő megvesztegetéssel anya elébe lépni, hanem csak némi kis segítségül, melylyel a jövendő vő, hitvesének anyját, mostani zavarában valamennyire vigasztalni iparkodott. Az iparlovag legalább így szólott, s a gyarló ember örömet hiszi azt, mit óhajt. Az özvegy is hitt e becsületes hangú szóknak, vagy legalább elhitette lelkével, hogy hitelt ad nekik, és elutazott, lányának ily tartalmú levélkét hagyván: «Kedves, szeretett gyermekem! úr anyádat és árva testvéreidet éhhaláltól mentette meg. Szived még szabad, s te mindig jó gyermek valál; add tehát neki ígéretedet, hogy hitvese leendesz, mihelyt családi viszonyai engedni fogják, hogy téged nyilvánosan nejjének vallhasson. Addig nem csak rólad, hanem anyádról is gondoskodni fog.» Az ártatlan hajadon ebben semmi rosszat nem sejt, és csak azt sajnálá, hogy anyjától meg kelle válnia; azonban ezen fájdalom is mindinkább enyhült, mert az uracs szép és hizelgő bánásmódú vala és oly ügyesen hálózta körül a tapasztalatlan falusi lánykát, hogy csakhamar forró szerelmet gerjeszte keblében. A kéjencz mindazáltal ezen előtte szokatlanabb érzelemben sem lelhet sokáig gyönyört, s valamint a leszakasztott rózsa hamar veszti illatát és elhervad, úgy e viszony is elveszté előtte ingerét és érdekét, s egykor hidegen búcsúzik el a szerencsétlen lánytól, mondván, hogy némely családi ügyek miatt néhány hétre el kell utaznia. Ezután tetemes pénz összeget ad az iparlovagnak, azon meghagyással, hogy adja azt át a lánynak, és küldje vissza anyjához, mert gyávasága nem engedé, hogy ezt maga tudassa azzal, ki minden szavának oly feltétlenül és oly örömet hitt. Az iparlovag azonban a pénzt megtartá, s a lányka több hétig busongva várakozott hű vőlegényére, míg végre a vendéglői szolga egész illedelemmel fizetést követelt a több héti tartózkodás és élelemért. A szerencsétlen hajadon megijedt, szabadkozott, jegyesének visszatértere hivatkozott, a pinczér pedig rendőrséggel fenyegetőzött. Ekkor az iparlovag belépett, egy tisztes asszonyság kíséretében, ki magát az uracs rokonának mondá, az adósságot kifizeté, és a lányt magával vivé, állítván, hogy ez mátkájának kívánsága, ki csak egy pár hónap múlva fog visszatérhetni. Hogy mind ez gyalázatos koholmány vala, mely az iparlovagnak ismét néhány forintot gyümölcsözött, azt alkalmasint fölösleges mondanom, valamint azt sem szükség körülményesen elmondanom, hogy ármány és kétségbeesés néhány hét alatt gondtalan örvengő vígságra, több hónap múlva pedig kórházba juttatá a szerencsétlen hajadont, hol az élettől csakhamar megszabadult. Azt azonban ismételve is ki kell mondanom, mikép e szomorú történet minden legparányibb körülménye tökéletesen igaz, s hogy ehhez hasonló titkokat vendéglőink és kórházaink szóbeli krónikáinak nyomán igen nagy számmal lehet hallani, mert az arany, valamint mindenütt, úgy nálunk is félelmes erővel bír, s egy ersény arany ezer embert is mozgásba hoz, míg a leghatalmasbnak mondatni szokott gőz csak lelketlen erőműveket képes mozgásra indítani. - -

Pándyt ágyban lelé, sebet azonban épen nem fájlalá, hanem csak haragtól lángolt a rajta elkövetett méltatlanság miatt, s mennyre-földre esküvék, hogy véres boszút fog a gyilkoson állani, habár a föld gyomrába rejteznék is előle, s hevében annyira ment, hogy szinte komoly neheztelését fejezé ki, midőn mondam, hogy nem leend boszura szüksége, mert egész iszonyúságában fogja az utolérni a bűnöst, mielőtt ő még szobáját elhagyhatná, főké, ha

indulatoskodása által a seblázt még nagyobbítja. Ezen utóbbi megjegyzésemre nyugodtabbá törekvők lenni, s Lenke iránt tudakozódott. Erre a mai eseményekről csak annyit mondék neki, miből következtethető, hogy Lenke tökéletesen meggyőződék vetélytársa jellemének aljasságáról, s hogy ennél fogva lehet még reménye szívének visszanyeréséhez. Mind ezek láthatóan megnyugtatták őt, s távozásomkor ígéré, hogy minden indulatoskodást kerülend, és a gyilkos nyomozására tudtom nélkül nemcsak lépéseket nem teend, hanem egyszersmind az egész eseményt titkolni fogja. Ezt igen szükségesnek tartám, mert minden idő előtti zaj csak vigyázóbbá tette volna Sobrit.

Az utcára érkezvén, kocsi hajtott el mellettem, melyből az orvos magához intett, s a kocsi megállapodása után így szóla:

- Jó, hogy történetesen találkozom önnel.

- Talán föleszmélt? - kiálték legnagyobb örömmel.

- Nem, hanem folyvást egyenlő állapotban van, míg a valódi halott külseje csaknem minden órában változik.

- Tehát lehet még reményünk a szerencsétlen asszony fölgyógyulásához?

- Azt mégsem merem mondani, mert a főnebbi szabály néha csakugyan kivételt is szenvedhet; de már az is némi nyereség, hogy az enyészetnek semmi világos jele nem mutatkozik rajta, és így ha nem növekszik is reményünk, de legalább még eddig nem is csökkenhet.

- Még egyszer szívére kötöm önnek a szerencsétlen sorsát.

- Csak inkább tudományszeretetemre, mert ki a boncztan szerint ismeri és taglalja a szívet, az legfőlebb is csak annyira becsüli azt, mint fülét, vagy könyökét; egyébiránt legyen ön meggyőződve, hogy minden meg fog történni, mi tudományunk körét túl nem haladja.

Ezzel a kocsi tovarobogott, és én nem tudám; halált vagy fölébredést keljen-e inkább a boldogtalan Eszternek kívánnom, kit talán még egyszer megölne annak megtudása, hogy tulajdonkép ki az, kit lelkének egész erejével szeretett. Azonban, ha ismét gyermekére gondolék, úgy mégis azt kelle kívánnom, hogy új életre ébredjen, s okulván saját keserves tapasztalásain, becsületes embert iparkodjék belőle nevelni: s ha ez sikerülne neki, úgy megtisztultan állhatna ismét a világ előtt, mert véleményem szerint nincs annál nagyobb érdem, mint ha a hazának vagy hasznos polgárt, vagy legalább becsületes embert nevelünk, s ez talán inkább érdemlene jutalmat, mint valamely egyenes lábú csikó vagy tinó gazdája az állatmutatáson.

- Hová, hová, barátocskám? - szóla most egy mellettem elrohanó ismerősem.

- Ebédelni.

- Ah, mily boldog ön! Ki tudja, fogok-e ma ebédelni, esti hét óráig még kilencz gyűlésen kell szónoklanom, pedig már hét gyűlésen voltam ma jelen.

Ki volt ez? Oly rendkívüli fontosságú ember, hogy érdemeinek kellő méltánylása külön fejezetet igényel.

XXIII.

Magyar lángész.

Sok bűn miatt vádolnak bennünket, igazságosan, vagy ártatlanul, ezt e helyen bebizonyítani nem lehet szándékom, mert arra nemcsak ívek, hanem könyvek kellenének; egy vád, vagyis talán helyesebben: kisebbités ellen azonban mégis sorompóba lépek, habár egynél több csepp tentába kerülne is a szörnyű viadal. És e kisebbités abból áll, hogy ellenségeink - sőt talán irigyeinknek is szabad őket már neveznem - igen szeretik mondogatni, mikép Magyarországon a burgonya és tengeri közt nem terem még úgynevezett lángész, vagyis oly ember, ki meg tudja saját orrát tulajdon szájától különböztetni, s ki előtt mindenkinek bámulással kellene meghajlania, még a herrnémetnek és a pánszlávnak is! Ezen vád annyiszor ismételtetik, hogy a jószívű magyar, kinek egyik leggyöngébb oldala a hiszékenység, végre maga is hinni kezdi ezen állítást és igen szerényen mentegetőzik ellene, mondván, mikép eddigi diákos neveltetésünk, és egyéb korlátolt viszonyink nem engedék bennünk az itteni szikrát oly tökélyre kifejleni, mint más szerencsésb körülményű nemzeteknél, s hogy lovagművészetre, kötél táncozásra, kutyaidomításra, bolhák megszelídítésére, és a magasztos művészet egyéb felső fokainak gyakorlatára nem igen támad ugyan bennünk oly rendkívüli elmetehetség, mint például szeretett sógorinknál; de hogy azért a dunai gőzhajót mégis megtudjuk már az alföldi szénás szekértől, vagy búbos kemenczétől különböztetni; sőt ha oly rossz bort iszunk, mely torkunkban oly kellemes érzést gerjeszt, mintha fiatal macskát nyeltünk volna s azt farkánál fogva visszarántani iparkodnánk, a macska ellenben körmeivel makacsul gégénkbe kapaszkodnék, - azonnal tudjuk, hogy alkalmasint nem valódi franczia pezsgővel volt dolgunk. Ámde, fájdalom, konok ellenséget az ily mázsányinál fontosb ok sem térít meg, mivel csak szavakból áll, miket bárki leírhat, mihelyt arra magában kedvet érez. Én tehát, minthogy nem vagyok politikus, nem pusztá szóárral fogok kisebbitő irigyeink ellen viaskodni, hanem tényeket hozok szőnyegre, melyek maguk szólандnak, és alkalmasint mindenkit meg fognak arról győzni, hogy csakugyan van magyar lángész, még pedig ötvenével, százával, és utonútfélen, minőkkel Európa egy nemzete sem dicsekedhetik. Igen, bátran ismétlem, válasszatok ki Európa legkitünőbb férfiúi közül száz lángészt, s előadásom után mégis bámulva tapasztalni fogjátok, hogy a magyar lángészszel egy sem mérkőzhetik; mert, hogy néhány fölvilágosító példát használjak: Vieuxtemps jó hegedűs, lángész, de meg tudná-e mondani, hogy mikor kell a kukoriczát másodszor kapálni? Thiers politikai lángész, de tudja-e, hogy mért beszélnek a magyarok németül? Baeuerle előfizetés-hirdetési lángész, de ugyan tudja-e, hogy mikor kell a sulymot a Hortobágy, vagy Berettyóból szedni? O'Connel izgató lángész, de ugyan be tudná-e bizonyítani, hogy a pesti Komlókert Rákóczy-rostélyosa nem valóságos honi készítmény? Sue titkos lángész, de ugyan van-e csak legkisebb fogalma is a patkányok kiirtásáról, vagy épen némely magyar politikus titkos indokairól? Tadolini asszonyosság éneklő lángész, de ugyan tudna-e debreczeni pereczet, vagy miskolczi kocsonyát készíteni? És így száz meg száz külföldi lángészt idézhetnék még, kik minden kivétel nélkül, mindnyájan ugyanezen egy leglényegesebb hibában szenvednek, azaz: mindnyájan egyoldalúak! És ez az, a miben magosan és dicsőségesen fölöttük áll a magyar lángész, mert ő mindezekre és még másokra is, tökéletesen meg tudna felelni. Tekintsünk szét az utcán, nyájas olvasó, s kapjuk ki az első csinos öltözetű férfit, kinek orráról azt olvassuk, hogy nem csizmadia, és meg lehetünk győződve, hogy magyar lángészt fogtunk; főkép, ha még nem idős, mert az öregek közt valamivel ritkábbacska már az ily lángész, minthogy az ősz szakállasok százados tekintélye immár lejárt.

És most vége legyen a szónak, s csupán az elősorolandó tettek pánczélos serege harczoljon.

A lángész jókor reggel fölkel, s mivel szolgája még nem tisztította meg csizmáit, asztalához ül, szivart dug orra alá, és verset «csinál», még pedig a hazához, mert ez annyit szenvedett már, hogy bízvást még ezt is eltűrheti. Mire a csizma megfényesül, akkorra a vers is elkészül, s nem a lángész hibája, ha e vers nem hoz a hazára oly fényt, mint a - subiksz a csizmára; mert tehet-e ő arról, hogy a dicsőségeket féltő szerkesztők nem adják ki készítményét?! Azonban, az öntudat megnyugtatja őt, mert hiszen Byront, ki szinte lángész vala, szinte az öntudat nyugtatta meg az irigyek táborának ellenében! E munka után politikai gyűlésbe megy a lángész, hol így hallatja magát:

- Az előttem szólott úr indítványát szívemből pártolom, és hű szavait könnyes szemekkel ismétlem; mindennek előtt magyarokká kell lennünk, mert nekem sem ideig, sem örökké tartó boldogság nem kell, ha abban a legtisztább magyar szellem kizárólag nem uralkodik.

Éljen! Éljen!

Innen a zenetársulat gyűlésébe rohan, és így hallatja magát:

- Tökéletesen osztozom az előttem szólott tisztelt tagtárs véleményében: az isteni zenét nem lehet korlátozni, mert hazája a nagy mindenség. Midőn tehát a mindenható zene ügyében tanakodunk, akkor nemcsak minden idegen nyelvet bátran használhatunk, hanem kivételkép talán még a magyarnak is adhatunk néha parányi helyet, ha azt némely tulbuzgó urak kívánnák.

Éljen! Éljen!

Most valamely színházügyi választmány ülésébe siet, melynek szinte tagja, és lelkesen szónokol:

- Nemzeti színházunk két legfontosb kellékünknek öre, és ezek: magyar nyelv és nemzetiség; mivel pedig e kettőt egymás nélkül, s Magyarországot e kettő nélkül nem is képzelhetni, tehát lelkes felszólítást kell a két ikerváros minden tehetősb intézetéhez beadni, hogy nemzeti színházunkat egész erejükből pártolják.

Helyes! Éljen!

Innen bérkocsin a Kasinoba siet, hol szinte gyűlés van, és ilyenén beszédet bocsát ki ajkain:

- Megvallom, tekintetes társaság, mikép én részemről szörnyű fonákságnak tartom, hogy a nemzeti színházban páholyunkat továbbra is megtartsuk. Mi itt néhány százan vagyunk, s e drága páholy kényelmeit csak néhányan élvezik, kiket mindennap ott láthatni; sőt mi több, ha néha mi is oda vetődünk, meg lehetünk győződve, hogy a páholy mindennapi látogatói még csak át sem fogják nekünk helyeiket engedni. Én tehát nyíltan indítványozom, hogy ezen költséges páholyról mondjunk le, s e helyett inkább a kártyapénzt szaporítsuk.

Éljen! Éljen!

Rettenetes! Mi oly lassan haladunk, az idő ellenben oly gyorsan rohan, hogy a lángésznek ugyancsak nyargaltatnia kell bérkocsiját, ha a gyermek óvó intézet gyűléséből el nem akar maradni, hol szinte szavazattal bír, és ezeket mondja:

- Uraim, sok fontos és üdvös eredménnyel kecsegtető intézet létezik hazánkban, de teljes legjobb meggyőződésem szerint nyilvánítanom kell, hogy egy sincs, mely e zsenge intézetünkkel hasznosság tekintetében vetélkedhetnék; mert ez talpkövével teszi le a haza boldogságának, miután az anya emlőiről leszabadult kisdedeket ápoló védkarjai közé szorítja, s közös anyánk - hazánk számára, hasznos polgárokká kezdi kikészíteni. Azt mondom tehát, hogy valamennyi intézetünk pangása sem fogna bennem oly fájdalmat gerjeszteni, mintha - mitől a magyarok istene mentse meg szegény hazánkat - ezen zsenge intézetünk akár erkölcsi, akár pénztekinetben valaha csorbulást találna szenvedni.

Éljen! Éljen!

Alig mondá ki e tartalomsúlyos szókat, s már az állatkinzás elleni társulat ülésébe kellett röpiúlnie, mennyire a bérkocsis lovainak szomorú ügetését szárnyaláshoz szabad hasonlítani, és bús kifejezéssel szól, miután orrát kifúvva, és szemeit megdörzsölve, mit rendesen rendkívüli elérzékenyülés jeleinek szokás tekinteni.

- Tisztelt társak! Hazánknek sok teendője volt. Igen - volt! Büszkén mondom ki e szót, mert most már mindenről gondoskodva van. A népnevelés teljes virágzásban áll, pompás ország-utainkon gondolatgyorsan röpiúlnék egyik helyről a másikra, nemzeti iparunk bármely nemzetével is bátran kiállhatja a versenyt, a szegény földművelő osztály szabad és boldog, a nemesség lelkesülve segíti vinni széles vállain a haza közterheit, a nyilvános oktatás záporával fogja a hazát elöntené a nagy férfiaknak, csatornáink és vasutaink szomszédaink irígységét ébresztik föl, a törvény egyenlőn osztja mindenkinek malasztjait és ostorát; szóval, hazánk a szellemi és anyagi boldogság tetőpontjára jutott. S mivel mindez már nemcsak megtörtént, hanem meg is van késő századokra szilárdul alapítva, tehát itt van valahára ideje, hogy a szegény oktan állatokra is kiterjesszük atyáskodó gondjainkat. Uraim, a vér jéggé fagy ereimben, ha például csak azt gondolom is meg, hogy sok számárnak mily iszonyú teher alatt kell reggeltől estig görnyedeznie, míg mi oly kényelmesen ülünk itt a zöld asztal mellett! Hátha még arra gondolok, hogy a boldogtalan rákokat elevenen főzik meg! Bocsánat szavaim remegő hangjáért, uraim, de e tény kebellázító! Igen, ennek nem szabad továbbra is így maradnia, e bajon segítnünk kell, s hogy mindenké elött pénzhez juthassunk, emberbaráti célunk előmozdítására, vagyis az állatkinzás megszüntetésére, tehát, véleményem szerint, a kisdédóvó intézeteket meg kellene szüntetni, és azok tőkáját állatóvásra fordítani; mert ugyan nem kötelesek-e a szülék gyermekeiket óvni és nevelni, miután a mérges fenevadak is dühösen ótalmazzák kölykeiket?!

Éljen! Éljen!

Mivel az állatok egyik tartományát alkotják a természettudomány roppant országának, tehát igen természetes, hogy innen egyenesen a természettudományi társulat gyűlésébe siet a lángész, melynek ő szinte szavazatos tagja, és ekképen hallatja eszének kiskorú magzatjait, a csillogó szókat:

- Tekintetes társaság! Vannak botor emberek, kikre gondolni sem tudok szánakozó mosoly nélkül, kik minden szellemi és anyagi erejüket arra fordítják, hogy távol külföldön búvárkodó vérmes reményű tudósak fürkészéseit előmozdítsák. És ugyan mit hajhásznak azon szerencsétlen tudósak? Agyrémeket! Azt akarják ugyanis megtudni, hogy a régi haddöntő magyarok hajdan hol laktak! Lehet-e ennél nagyobb botorságot képzelni, most, midőn szép hazánkról, melyben jelenleg lakunk, még csak épen annyit tudunk, hogy a nadragulyát és macskanadrágot nem lehet herbaté gyanánt használni! Hagyjuk a külföldet, uraim, és iparkodjunk inkább szép hazánk természeti kincseivel megismerkedni.

Éljen! Éljen!

Most a Reguly-Társaság gyűlése következik, hol a lángész hasonló lelkesüléssel nyilatkozik:

- Tisztelt urak! Kevesen vagyunk ugyan itt e pillanatban, de méltóztassanak meggondolni, miképp a sveizi óriás bércek csúcsairól is csak parányi hógömb szakad le, és oly roppant tömeggé növekszik, mire a völgybe gördül, hogy egész helységeket fagyos sírhalommá változtat. Így növekedhetik a mi erőnk is, azon különbséggel, hogy növekedésünk nem vészt, hanem áldást fog az egész hazára árasztani. E növekedésünket pedig bizton reménylhetjük, mert valamint a fecske honába vágyik, és a vadludak is fölkeresik ősi lakásukat minden évben, úgy az ember is tudni óhajtja őseinek bölcsőjét. Mit ér nekünk hazánk minden természeti kincseinek pontos ismerése, ha még csak azt sem tudjuk, hogy az égből, vagy a lappok,

finnek, cseremiszek vagy éppen szellemdús csuvaszok közül pottyantunk-e ide, mostani fiókhazánkba? Igen, uraim, e nagy kérdést kell mindennek előtt tisztába hoznunk, s csak ennek tökéletes megfejtése után foghatunk más hazaboldogító célok eléréséhez.

Éljen! Éljen!

Ezután a védegyleti gyűlésen így halljuk a lángészt szónoklani:

- Az isten saját arczára teremté az embert, akarván, hogy az hozzá hasonló legyen; az apa csak akkor örvend igazán gyermekének, ha abban saját képmására ismerhet, s miről ismeri meg hű gyermekét a haza? Arról, ha mindazt, mit annak testén és testében megpillant, tulajdonának vallhatja. Ki tehát hű fia kíván lenni hazájának, az egyedül honi eledelekkel táplálja és egyedül honi készítményekkel ruházza testét, hogy ráismerhessen hazája, mert jaj azon gyermeknek, kit anyja nem akar megismerni.

Éljen! Éljen!

A kereskedelmi társaság gyűlésén ilyenképen hangzik előadása:

- Tisztelt társaság! A védegyelet tönkre silányítással fenyegeti egész kereskedésünket, mert ha mi nem hozhatunk be semmit, úgy mások viszont kivitt nem fognak tőlünk elfogadni. Mi szeretjük a hazát, de magunk ellenségei sem lehetünk, s józanul bizonyosan senki nem fog bennünket vádolni, ha a külföldi cikkeket honiak gyanánt áruljuk, mert élnünk mindenesetre kell.

Éljen! Éljen!

Most a Kasinóban hirtelen angol levest, elevenen főtt rákot, velencei kagylót, nápolyi makarónit, stájer kappant és sveizi sajtot eszik, francia pezsgőt és török kávét iszik, amerikai szivart dug az orra alá és a gyáralapító társulat gyűlésébe nyargal, hol ekkép okoskodik:

- Uraim! gyári ipar nélkül nem boldogulhatunk, csak ez az, mi a hazát súlyegyenbe hozhatja más európai nemzetek ellenében, s ha a kis selyembogár képes selymet gyártani, ugyan mért ne gyárthatna a magyar nemzet is valamit? Nyissuk meg hazánk kapuit s százezer német rohanand hozzánk, kik legfényesb tetőpontra emelendik a magyar ipart és nemzetiséget. Gyárakat állítsunk tehát mindenáron, vagy semmit.

Éljen! Éljen!

E gyűlést a gazdasági egyesületé követi, melyben így vélekedik a lángész:

- Tekintetes társaság! Ne mondja nekem senki, hogy csak gyáralapítás emelheti a magyart az európai nemzetek sorába. Mi földművelő nép vagyunk, s hazánk is erre legalkalmasabb. A gyáripar szükségkép annyi idegen elemet hozna hazánkba, hogy nemzetiségünknek mulhatlanul sirba kellene szállania, ily áron pedig nincs boldogság, melyet megvásárolni akarhatnánk. Egyedül a mezei gazdaság boldogíthatja hazánkat!

Éljen! Éljen!

E pillanatban már a nemzeti kör gyűlése is meg van nyitva, s a lángésznek még csak torokköszörülésre sem marad ideje, hanem azonnal beszédre kell ajkait megnyitnia:

- Uraim! Azért egyesültünk, hogy egyesítsünk! Iparkodjunk tehát fővárosink összes szellemi erejét magunk körül öszpontosítani, még pedig tisztán szellemi élvezetre. Tekeasztal és kártya mindenkinek, vallási és rangkülönbség nélkül, díjmentesen szolgáljon szellemi élvezetül, s hogy ezt könnyebben kivihessük, tehát könyvekre és hirlapokra csak lehetőségig keveset költsünk, mert mi nem akarjuk e helyet tudós szaggal megfertőztetni, valamint üres okoskodások csatapiaczává sem óhajtjuk azt tenni. Célunk: a magyar nyersséget sikolt padlónkon kissé lesimítani, hogy minden fényes teremben zavarodás nélkül jelenhessünk meg, mert erre

van mostani békés századunkban leginkább szükségünk, nem pedig isten tudja miféle elmebeli vagy nyers testgyakorlatokra.

Éljen! Éljen!

Innen csak legnagyobb sietség mellett érkezhetik még jókor az agarász-társaság gyűlésére, hol ezek szerint nyilatkozik:

- Uraim! A magyar annyira elpuhult már, hogy görcsöket kap, ha fél óráig nyeregben kell ülnie, s ez szégyen, gyalázat! Nem kell nekünk sikolt padló, sem csuszkálás fényes termekben, sem lélekölő kártya és egyéb ily elpuhító nyomoruság! Lóra termett a magyar, s ha nincs is már pusztító török a szép magyar hazában, de bezzeg van elég gyáva nyul és ravsasz róka, kiket üzőbe kell vennünk. Mindenek előtt testi erőnket kell tehát kifejleszteni, mert beteges korcs testben a lélek is gyöngé és tehetetlen!

Éljen! Éljen!

Most a Kisfaludy-Társaság gyűlésébe rohan, és így szól:

- Valóban, nem bírom eléggé érzékenyen kifejezni örömemet, hogy ezen tisztelt társaságnak is tagja vagyok, mert egyedül a szépirodalom az, mely nemzeti nyelvünket terjeszti, s ez által leghatalmasb tényezője a haza boldogításának, miután mi a szépnemhez szólunk, ez pedig a férfiak fölött uralkodik, s így ezek által közvetve mi parancsolunk az egész országnak.

Éljen! Éljen!

Ezután más székre ül a lángész, frakját balról a jobb oldalra gombolja, arczára komoly és busongó kifejezést ültet, s összegörnyed, mintha hirtelen meghült és csikarást kapott volna. Természetesen, mert hiszen most a tudóstársaság gyűlésében ül, és ezek szerint nyilatkozik, egészen megfagyasztva a tudományosság szele által:

- Tekintetes társaság! Szomorúan kell tapasztalnunk, hogy társaink nagy része a szilárd tudományosságot nem igen kedveli, pedig a mely nemzetnél a tudományok nem műveltetnek, ott valódi nagyságot nem is képzelhetni. Én tehát, a társaság ezen balirányának megváltoztatására, azt indítványozom, hogy ezentul egy oly új tagot se válasszunk, ki magát a szépirodalom mezején kitüntette, és nem tud értekezést írni a görbék meghatározásáról, vagy az infusoriák anatómiájáról, mert az ily tag sem társaságunknak díszére, sem a hazának hasznára nem válhatik.

Éljen! Éljen!

Ime, hol Európában oly lángész, ki a magyar lángész iszonyatos sokoldalúságával mérkőzhetnék? Pedig felét sem soroltam ám el azon társulatoknak, mikben ő hasonló nagybefolyású szerepet visel. És ne mondja őt senki szavaiért kétszínűnek, mert épen az a valódi lángész legkitünőbb érdeme, hogy ő magát mindenütt és mindenkor ügyesen föltalálja, és zavarba soha nem jő. Légy tehát büszke, oh, haza, és némuljatok el, rágalmazó irigyek, mert százával van köztünk az ily hasonlíthatlan lángész!

XXIV.

Lyányvásár.

Ebéd után pillanatra szállásomra térvén, Bertókom ily tartalmu czédulát ada kezembe:

- Ma délután a városligetben fontos hír várakozik önre.

Az írást nem ismerém.

- Ki hozta ezt? - kérdém inasomat.

- Azon hárfáslyány volt itt, kit már egyszer láttam, és itt irta a czédulát, mivel személyesen nem szólhatott a tekintetes urral.

- Jól van. Bertók, siess Marczihoz, én a városligetbe megyek, s ti engem követni fogtok, és mindenütt nyomomban lesztek; de okosan, hogy jelenléteitek szemet ne szúrjon.

- Értem.

E rövid utasítás után a városligetbe indulék, melyre inkább illik e név, mint a büszke erdő cím, miután csak éppen annyi fa van benne, hogy néha egy-két életunt golyhó fölakaszthatja magát, kik már pusztá kétségbeesésből is véghez vihetik ezen kedélyes műtételt, ha a helyszínén meggondolják, hogy a nagy Pestnek ez egyetlen mulatótanyája. Azonban, lehet, hogy ennek is van jó oldala, ha meggondoljuk, hogy csak szorgalmas munka után igényelhetünk mulatságot, ebben pedig Budapesten nem igen erőtettük meg magunkat. És ugyan ez annak oka alkalmasint, hogy ezen ugynevezett mulatóhelyre is csak verejtékezve juthatunk ki, nemcsak távolsága, hanem még inkább az ut kényelmetlensége miatt. Ha minden ember, ki a városligetbe megy, csak egyetlen krajczárt fizetne is, ugy egy pár év alatt valódi bájkertté lehetne azt varázsolni; de hiában, nálunk sem a törvényes, sem az önkéntes adó nem kaphat lábra, mert az elsőt ellenzik, a másikat meg kinevetik. Ennél fogva tehát a városliget is megmarad a régienél. Az oda vezető király-utczáról nem is akarok többé szólni, mert annak érdemeit annyira méltánylottam már, mintha fizetéstelen történetírója volnék, és így csak a hosszú fasort említem meg, mely a király-utca végéről az ígérlet földére vezet. E fasor közt először honi por, azután honi szivar, és honi víz az, mi a vándort megenyhíti, vagy honi sár, ha az égnek csatornái megerednek, és bebizonyítják, mikép a sár nem kellemesb a pornál, s hogy e szerint a rendes öntöztetésre egyáltalában nem kell pénzt fecsérteni. A két oldalon kertek magas falaiba ütközik a szem, mi igen jótékony hatásu, mert legalább messze látásban gátolja az embert, s emlékezteti, hogy ne lásson orránál tovább, ha mulatni, vagyis kellemesen élni kíván. E kertek ajtai zárvák, s falaik mögött mély csönd uralkodik, mert mi csak tanácskozni szeretünk zajosan, de családi köreinkben oly csöndesen és elzárkózottan mulatunk, mintha attól félnénk, hogy hangos örömünk talán még mást is fölvidítana. Itt ott poros csemegét kínálgatnak németül, hogy pillanatig se feledje az ember, mikép a magyar főváros egyetlen mulatóhelyére siet; a nyomorékok és egyéb koldusok ellenben magyarul kéregetnek, tudván, hogy a magyar jószívü, és mindenét örömet elosztogatja, mihelyt gyöngye oldalán támadtatik meg. A fasor végén korlátokba ütközik az ember, melyek a mulatóhely előtt fölállítvák, és mindenkit arra emlékeztetnek, hogy rendkívüli jó kedvnek át ne engedje magát, mert minden csak úgy jó, ha korlátok közé van szorítva, mi alól még a gondolatot sem vehetni ki; mert ugyan mi lenne a világból, ha minden ember azt gondolhatná, hogy neki igaza van? Egyébiránt e korlátfákat talán példás szerénység jeleinek is tekinthetni, mintha tudniillik arra akarnák az embert előre figyelmeztetni, hogy itt bizony csak rendkívül korlátolt örömekeket fog élvezhetni, főkép ha bal csillagzata azon gyalultatlan szálfák és deszkák közé vezet, hol palléroztatlanok számára holmi faragatlanságot mutatnak és adnak elő, szinköri előadás czim

alatt, melynek csupán azért nincs födele, hogy a zápor néha elmoshassa a sok mosdatlan beszédet, a szél pedig ártalom nélkül tova sodorhassa a száraz előadásokból emelkedő kártékony port. Most már egyenesen, s jobbra és balra mehet az ember, mert meg lehet győződve, hogy a három ut egy célhoz vezet, tudniillik a gyönyörűségek közepéhez, vagyis azon néhány öreg fához, melyek egyike oly dús lombozatu, hogy árnyékában legalább hét vagy nyolcz ember elfér, midőn a nap nem süt épen oda. Ezen fa alatt mindig több szalmaszék áll, miken igen kényelmesen lehet ülni, ha a rajtok ülők a súlyegyent fön tudják tartani, s hevesb mozgalmaknak nem nagy barátai. Azonban, nemcsak ezen kényelmes székek miatt nevezetes e fa, hanem még azért is, mivel alatta rendesen lyányvásár szokott tartatni. Igen, igen, lyányvásár! És kérem a nyájas olvasót, ne méltóztassék e kifejezésben megütközni, mert reménylem, hogy sikerülend azt tökéletesen igazolnom. Már eladó lyánya van, - ez oly szokott kifejezés nálunk, hogy hallása senkit nem botránkoztat meg; a hol pedig eladni való tárgy van, ott természetesen igen örülnek, ha a vásár nem marad el; de különben is, nálunk legujabb időkben minden megvásárolható lévén, a szabad nemes ember meggyőződésétől, vagyis szavazatától kezdve, egészen a kállói gubáig és honi makrapipáig, bátor vagyok reményleni, hogy a lyányvásárban sem fog senki megütközni. Tehát e fa alatt rendesen lyányvásárt szoktak tartani, mert minden ember, ki e mulatóhelyre jött, vagy innen távozott, kénytelen vala e fa előtt kétszer elhaladni, ha épen más rendkívüli és még rosszabb utat nem választott jövetelre vagy visszatérésre. A vásár most is állott, midőn arra menék. Középen kövér asszony támaszkodék a fához, mely örömet meghajlott volna e nagy teher alatt; arcza és szemei mosolyogtak, s minden arra menő nadrágos férfi ezen óhajást olvashatá vonásai-ból: jer, halandó, jer, válassz lyányaim közül, és boldogságod halhatlanná teend. Ez ohajást azonban nem igen akarják az emberek érteni, s ezt nem is lehet csodálnunk, ha meggondoljuk, mikép a sok gyűlési fanyar beszéd annyira elkeseríté már az embereket hogy a szót sem bírják megértetni velők a szónokok, főkép, ha adóról folynak a viták. Lehet-é pedig nagyobb adózás annál, mit a vastag asszonyság óhajtása, még testénél is vastagabb sohajtások közt, kifejezni és megértetni törekszik?! Előtte két üres szék áll, körülötte hat üres szív csücsül, azaz: hat eladó lyány, kiket oly emberbaráti szelid érzelmekre nevelt, oktatott, és szoktatott, hogy minden embert, még az ökölnyi férfit is, oly örömet boldogították volna, habár ez tulajdon életüdvöket dulaná is föl. Mily készek voltak az áldozatra a szegény báránycák, de a sors megkimélte őket. Könyörtelen, kegyetlen sors!! Pedig mily szépek valának mindnyájan! Az anya jobbjá mellett a szende Etelka ült, kezel ruháján és szemei kezein nyugodtak, s vékony dereka oly mozdulatlan vala, mint a beszorult járomszeg; ha valaki rátekinte, ő azt nem vette észre, de mégis elpirult, mert az édes mama parancsoló hangon suttogá:

- Etelka, pirulj el!

Ime, a tisztelt nőtlen olvasó, ha szende emlénykét kívánsz kebledre tűzni, tekintsd meg jól e hajadon képét, jegyezd meg magadnak vonásait, és keresd föl. Az anya baloldalán a szendesség ellentéte, az arszlánias kihívó tekintetű Aranka ül, hosszú fürtökkel, merészebb vágású öltözetben, s villogó szemeit bátran jártatva végig minden férfi arczán, még a házasokén is, mert hiszen a házasférfiak özvegyekké is válhatnak. E két lyány közelléte rendkívül emeli egymás különböző jellemét, s ajkaik is oly jellemzetesek, hogy Etelka, csupa szendeségből, a borsót bizonyosan bojszónak mondaná, míg Aranka akár egy pár lánczhordtát is ki tudna szalasztani, ha ezen elszánt kifejezés a csizmás férfit papucsviselővé változtatná. Aranka mellett a falusias egyszerűségű Piroska ül, kissé hegyes orral, és tompa búkifejezéssel; ez ismét ellentéte a másik kettőnek, és leginkább oly férfit boldogíthatna, ki falusi jószágán szeretné napjait csöndes boldogságban leélni. Kételkedve csóválja ön szép fejét, nyájas falusi olvasónő, s azt hiszi, hogy a városi, főkép budapesti hajadonok nem szeretnek falun lakni? Oh, méltóztassanak szavaimnak hitelt adni, mert becsületemre mondom, hogy Budapesten ezer meg ezer szép lyányka van, kik annyira gyűlölik a fővárosi

szegénységet, hogy legnagyobb örömmel falura költöznének - férjök jószágába. A többi három lányka háttal ül felénk, de azért bizvást meg lehetünk győződve, hogy ezek sem kevésbé érdekesek. De mit használ példátlan szeretetre méltóságuk az érzéketlen férfiak ellenében! Ime, azon vastag ur, ki Etelka mellett áll, egyetlen tekintetre sem méltatja őt, ámbar már tíz percz óta folyvást pirul a hasonlíthatlan deliségű hölgy. Fogadni mernék, hogy ezen hustömeg nem is sejti a szépek jelenlétét, hanem talán épen azon töri fejét, hogy mikép állíthatna föl valamely honi gyárt, melyben silány külföldi készítményeket drága pénzen árulhatna. Piroskával szemközt pedig a mostani arszlánias ifjuság legtündöklőbb példányképe áll, kinyujtott gémnyakkal, és annyira meggörbesztett derékkal, hogy hátán három majom kényelmesen lovagolhatna egymás mellett, vagyis inkább egymás mögött; s ezen szeretetre méltó ifju sem tekint rá, hanem meglehetősen koros asszonyságnak udvarol, kinek hatalmas befolyása által, legfőlebb tíz év múlva, alkalmazást reményl mint számfölötti tiszteletbeli valami. Szegény kis lányok, ne szomorkodjatok e miatt, mert hiában, a mai romlott világban az ifjak inkább szeretnek így udvarolgatni, mint nőt venni, miután mindinkább terjed azon szomoru tapasztalás, hogy a fizetés nélküli hivatalocska mellett is jobban megél az ember, ha egyedül marad, mint szűk hivatalban másodmagával. Szegény lánykák, ti ennek nem vagytok okai, mert hiszen ti nem vagytok követelők, s becsületes szegény ifjuval is örömet kezdet fogjátok, és legfőlebb csak azt igényelnétek a boldogítandó férjtől, hogy azt szerezzé meg számotokra, mire mulhatlanul szükségtek van, s e kívánságokat néhány nyomoru ezer forintocskával évenként vajmi könnyen kielégíthetné! De a férfiak, a férfiak! Ők azt hiszik, hogy nem lehet akkor néhány ezret költeni, midőn néhány száznak sincsenek birtokában, és e botrányos tévhit miatt nektek ismét és ismét csak ülnötök kell a lányvásáron, s nem csoda aztán, ha végre úgy megszokjátok a sok ülést, hogy világért sem bírnátok saját tüzhelyetek mellett mindennap néhány pillanatig állani. És mennyit kell ezen sok ülés alatt szenvednetek! A mama mindig zsémbel, s csak bennetek szereti a hibát keresni, pedig lehet-e ennél igazságtalanabb bántalom? Ti mindent elkövettek, mi erőtökből kitelik; de ki bírná a férfiak szeszélyit kitanulni? Az egyikhez könyvekről szóltok, és ő iszonyodva fordul el, mert tudós nőtől, saját tudatlansága teljes érzetében, borzad; a másikhoz konyháról szóltok, és ő orrát fintorgatva távozik, mert nőt és nem szakácsnét keres; a harmadik előtt vig kedvet mutattok, és ő hátat fordít, mert nem akar könnyelmű bohóval párosulni; a negyedik jelenlétében komolyak vagytok, és ő ijedve fut, mert oly nőt keres, ki életét földerítse; ha csinosan öltözködtek, fényezés ellen kiáltoznak; ha igen egyszerűek vagytok, akkor lomha izetlenséget emlegetnek; ha szépek vagytok, házibarátoktól rettegnek, a rutakra pedig nézni sem akarnak; szóval, valóságos tizenkilencedik századbeli csoda, ha férjhez juthattok, s legtöbb esetben csak arra számolhattok, hogy idővel hites betegápolónőkké lesztek, s mégis boldogoknak kell magatokat tartanotok, ha legalább kétségbe nem kell esnetek.

Ily gondolatok jártak agyamban, midőn ezen érzékeny lányvásárt látám, és sohajtva fordulék más oldalra, hogy vigabb látványon legeltethessem szemeimet; tekintetem azonban a hárfás lány halavány arczára esett, ki szorosan mellettem állott és halkán szóla:

- Holnap éjfélnél.

- A kártyajósnőnél? - kérdém, oly kifejezéssel, mely tudathatá vele, hogy nem mond előttem különös ujdonságot.

- Igen, s ön már tudta ezt?

- Legalább sejtem, mert az egyik félnek ígéretét birom.

- Hogyan?

- Ugy van, nem vagyok ugyan jós, de mégis mindenesetre hatalmas. Ön szomoru történetét már ismerem, s azért reménylem, hogy ön is mindenesetre jelen fog lenni.

- Minden bizonynyal. Még azt kell önnel tudatnom, hogy semmi elővigyázatot ne mulasszon el, mert különben -

- Oh, jól tudom, most, vagy soha!

A szerencsétlen lány a tömeg közé vegyült, s én örvendék, hogy Dongainé megtartá szavát, és csakugyan hálóra kerítjük a rablót.

XXV.

A nép mulat.

E nap igen nagy nap vala, nem azért ugyan, mintha nagyobb lett volna a többinél, hanem mivel nagy hirdetmények tudták minden emberrel, hogy a városerdőben nagyszerű multság fog tartatni, parányi belépti díj mellett, bizonyos meg nem nevezett nagyszerű jótékony célok előmozdítására, mikép azt némely ügyes vállalkozók, nevezni szokták, kik néha magokat is jótékony céloknak tartják; még pedig teljes joggal, mert ugyan mikép szerethetne az mást, ki magát sem szereti? Vannak, kik nem szeretik, ha jótékony célok előmozdítása végett az emberek mulatnak, s ez mindenesetre nagy tévedés, mert csak amugy szárazon pénzzel adakozni nem minden ember szeret; de ha ezzel multság van egyszersmind kapcsolatban, akkor örömeztőbb mozdul meg, s már maga ezen megmozdulás is nagy nyereség nálunk, hol oly nehéz mozgalmakat eszközteni. S ha elcsöppen is valamicske a bevételből, az épen nem baj, mert a vállalkozó nem tartozik ingyen fáradozni, s az egész összeg nagyobb része mégis csakugyan jótékony célokra fordítatik. Ily nagyszerű ünnepély volt tehát a mai, mely sok ezer embert csábíta ki a városerdőcskébe, s a budapesti zsebelőket rendkívüli zavarba hozta, miután csak nehezen bírák magokat elhatározni, hogy künn a sűrű néptömegek közt használják e hosszú újjaik ügyességét, vagy pedig a városban, az üresen hagyott szállásokon. Én nem merem ugyan meghatározni, hogy mire határozták magokat, de mégis hajlandó vagyok hinni, hogy sokkal jobban értettek az elosztáshoz, mint a tagosztály némely kezelői, mert mind a városban, mind künn annyi lopás történt, hogy mind a két osztály tökéletesen megelégtülhetett napi munkájának sikerével, és sok mulatozó azon nem igen kellemes tapasztalást tévé, hogy a szabadban erszényét, vagy zsebeit, négy fala közt pedig szekrényét, vagy ládáját üriték ki.

Midőn egyes embereket vagy zárt köröket látunk mulatni, az oly mindennapias, hogy említést sem érdemel; de midőn mondhatjuk: a nép mulat, ez már egészen más! A nép, mely izzad, dolgozik hat napig, hogy a hetediken egy pár óráig mult nyomorát feledje, és azt is, hogy másnap ismét meg fog az ujulni. És mily kevés kell arra, hogy e boldogtalan nép mulathasson és magát boldognak képzelhesse! Sokan ezeket dobnak ki pillanatnyi kéjéért, s bizonyára nem élveznek annyit, mint ezek néhány fillérökért. A legszegényebb napszámos is kimegy e mulatságra, mert hiszen csak tíz krajczárt kell fizetnie, és e csekélységért legalább tíz óráig multságok örömében uszhatik. Ő legalább így nyugtatja meg magát, s ha gazda nélkül csinálja a számadást, mint a németek mondani szokták, azért épen nem kell őt gáncsolni, mert ezt legnagyobb politikusainknál is annyira megszokhattuk már, hogy ilyesmi miatt az együgyü dolgozó osztályt épen nem szabad kinevetnünk; sőt inkább örvendenünk kell, hogy ők is értik már a napi politikát.

De tekintsünk körül a sok ezernyi sokaság közt, és lássuk, mikép mulat a nép, tíz krajczárért. Először is meg kell jegyeznem, hogy sem a tiszta levegőért nem kell külön fizetnie, sem a por elnyelésében nem tartozik magát korlátozni, hanem mind a kettőt teljes mértékben, szabadon és ingyen élvezheti. Mégis csak szép a szabadság, sőt még a virágok illatát is egész erővel magába szíhatná, ha körülötte virágok volnának. Pipára is gyújthatna, mert hiszen nemcsak dohány van zsebében, hanem pipa is, ha ezen utóbbit véletlenül el nem lopták volna; de hiszen ugyis rossz volt már, ezzel vigasztalja magát, s szivart vásárol, és ugyan ki merné őt ebben gátolni? Most egészen egyenlőnek képzelheti magát bármely finom uracskával, mert az ő fogai közt is szivar füstölög, s ez csak nagyobbíthatja jó kedvét, mert az egyenlőségi eszmék előtte sem ismeretlenek. És mennyi mulatságos látvány terül most el bámuló szemei előtt! A hárfáslyány ügyesen pöngeti műszerét, s ügyesen jár körül tányérával; az üveges szemü uracs

megvetéssel fordul el, mert a lány beesett szemeiből nem pattognak kihívó nyilak, de a nép embere zsebébe nyul, mert a halavány arcot szeretné fölvidítani, miután maga oly vidámul érzi magát, hogy egy-két fillért akár ellenségével is megosztana. A szivar csipi nyelvét, s ő egy pohár vizet iszik, és nevetve dob krajczárt a szurtos suhancznak, mert igen mulatságosnak találja, hogy még a vizet is pénzért adják. Amott kerek épület áll, egészen malomhoz hasonló, s egyik zugából vig zene harsog; ez azonban nem malom, hanem oly neve a játéknak, melyet a magyarok Ringelspielnek neveznek; melyet mindazáltal inkább politikai pályafutásnak kellene nevezni, mert a legkisebb gyermekek is magos paripára ülnek és ugyancsak forognak, a nélkül, hogy valaha czélt érhetnének. És mi hozza őket mozgásba? Alól kereket forgatnak, s ha ez eláll, úgy ők is megállapodnak és ismét leszállani kényszerülnek magas paripáikról, épen mint a mai politikai keringésben, hol szinte csak egy ember hajtja a kereket, s a sok gyermek örvend, ha annak mozgása következtében elhitegeti magát, hogy bizony ő is halad. A szegény napszámos itt sem sajnál egy pár garast, s lóra ül. Hagyjuk lovagolni, hiszen minden embernek megvan a maga nádlova. Amott hinta kínálkozik kellemeivel, mely oly gyorsan magosra juttatja az embert, hogy szinte elbizhatná magát, ha rögtön ismét mélységbe nem süllyedne. Ki ebbe ülni elég bátor, az tüstént tekintélylyé emelkedik, azon egy különbséggel, hogy a magasból lehullott tekintélyek nem juthatnak az életben ismét oly gyorsan föl, mint a hintában. - Itt sokan elszédülnek, de azért mégsem riasztanak vissza senkit, mert hiszen az életben is tapasztalhatjuk, hogy ha életét veszti is valaki magas polczon, azonnal száz meg száz ember kész veszélyes helyét elfoglalni. A tó is nagyszerű mulatságul kínálkozik, az emberek töredékeny csónakokban tolongnak, lábaikat föláztatják, bőrüket a nap jótékony sugarai által megpörköltetik, a hölgyek visítnak, a férfiak nevetnek, néhány garast fizetnek, és rendkívül jól mulatnak mindnyájan, mert hiszen egy sem veszti életét e kis tengeren. Ott rongyos pokrócz van pázsitra terítve, s néhány még rongyosabb gyermek mindenféle bakugrásokat visz rajta véghez, és irgalomból mindenki vet nekik egy-két fillérkét, ámbár kár ezt tenniök, mert a kit szemfényvesztők derekának nagy hajlékonysága kétségbevonhatlanul mutatja, hogy idővel nagy vagyon s még nagyobb befolyásnak birtokába juthatnak. Kissé távolabb medvét tánczoltatnak, mely morog ugyan, de mégis sip és dob hangja szerint tánczol, mintha valamely alkotmányos ellenzék eljárását akarná kigúnyolni. E látvány tözsomszédságában éhségtől elkényszeredett majom mutatja ügyességét, s rendkívül haragos ábrázatot ölt, midőn gazdája fejében semmit nem talál; ez igen furcsa, mert akaratlanul is azt juttatja mindenkinek eszébe, hogy az ugynevezett divatmajmok, vagyis arslánok fejében is hiában keresne az ember valamit; mit azonban annyira megszokott már minden ember, hogy e miatt bizonyára senki nem fog neheztelni. Csak az igazságtalan, hogy ezen izzadó majom szinte csikorog éhség miatt, míg a beszélni tudó majmok rendesen nagy bőségben válogatnak; sőt mi több, ezen oktan majom egy embert tart ki munkássága által élelemmel, míg a beszélő divatmajmot gyakran ezer ember munkásságának gyümölcse sem bírja kielégíteni, s mégis: ez veret, amaz pedig - verettetik. Aztán ki ne keljen ki a sors igazságtalansága ellen?! Kissé távolabb kötél van kifeszítve, melyen egy sovány öreg ember arról törekszik a nagyérdemű közönséget meggyőzni, hogy hajdan ügyes kötél-tánczos vala; de a nézők nem politikusok, s annál fogva ily puszta szemfényvesztésnek nem hisznek, hanem tényeket akarnak látni, s haragosan piszszegnek, mivel ezek nem következnek be. A férfi tehát leszáll, s tányérral sétál a közönség közt; de a tányér oly szép tiszta, hogy senki nem meri néhány garaskával bepizkolni. Vastag asszony lép tehát a kötélre, s nagyot ugrik, és lezuhan a kötélről.

- Jaj, feleségem! - kiált az öreg férfi.

- Szegény asszony! - sóhajt a nép.

- Jaj, árva gyermekem!

- Boldogtalan!

- Szörnyűség!

- Elájulok!

- Miből temetem el?!

Ez hangzék minden oldalról s a tányér megtelik, a szerencsétlen asszony pedig fölnyitja arcának zsirjába mélyedett szemeit és repedezett klarinét legérzékenyebb hangján sipog:

- Csak egy csepp - sört!

És miután a sörből oly cseppet hörpint, mely czinkotai itczének is beillenék, fölkel, tagjait kinyújtóztatja, talpát meggrétázza és ismét a kötélre kapaszkodik, a közönség leírhatlan tetszésvihara közt s az emberek ismét vetnek néhány krajczárt a tányérra, mert különben irgalmatlanoknak fognának tartatni, ha az öröm nem tenné őket oly adakozókká, mint a szomorúság. E közben ily bámuló fölkiáltások hangzanak:

- Mily szerencse!

- Ilyenek a gondviselés megfoghatlan útai!

- Szegény asszony!

- Bizonyosan ördöge van.

Ott sorsjáték űzi mesterségét, egy krajczáron forintos poharakat nyernek az embernek fiai és leányai, azok tudniillik, kik nyernek s a legszegényebb ember is ugyan miért ne veszthetne el néhány garast, miután a szegény vállalkozónak is csakugyan nyerni kell, hogy élhessen; ha pedig sokacskát vesz a szegény ember, akkor igen természetes, hogy veszteségének egy részét ismét vissza kívánja nyerni s tehet-e róla, ha azután utolsó fillérét is elveszti? Távolabb innen kintorna síró hangjai nyöszörgenek s vén asszony öblös torka gyilkos történeteket rikácsol és a műértő közönség, mely körülötte összecsoportosul, iszonyuan borzad a rettentő történet- vagy irtózatossággal, azt csak a mindentudó határozhatná meg. Egy krajczár itt is elbúcsuzik a szegény embertől, ki már egy-két huszaskát költött, ámbár azt hitte, hogy ugyan miért ne költhetne tíz krajczárt, tíz órai mulatságért? Ismét távolabb négy hangászkar az utolsó ítéletet harsogtatja, külön beléptidő mellett s a fák között néhány árva ágyú s ugyanannyi mozsár vagy taraczk mennydörög, miket különben a Duna jegének elindulásakor szokás ropogtatni. Az iszonyú zaj nem bírja ugyan a temető néma lakosait arra, hogy csontjaikat összeszedjék, de a csirkecsontokat sok gyöngébb idegzetű hölgy rémülve tányérjára ejti, mert azt alkalmasint említenem sem kell, hogy az ily ünnepélyes mulatságnál az eszem-iszom sem hiányozhatik, csak hogy ezen ígék kellemes hajtogatásában nem minden ember fia részesülhet, mert sokan borzadva vesznek észre, hogy a sok mellékes mulatság egészen kiüríté erszényöket s hogy a sok gyönyörnek élvezete miatt éhes hassal kell szállásukra visszatérniök. De ezt föl sem veszik, mert hiszen ők csakugyan mégis mulattak s ha minden kívánságuk szerint menne, úgy végre azt is felednék, hogy szegény emberek s hogy a szegénynek még mulatsága is szegény; mire nézve azonban legalább azzal vigasztalhatják magokat, hogy a gazdagoknak viszont unalmuk is gazdag és kifogyhatlan. E mulatságokat este lövöldözés és nagyszerű tűzjáték fejezi be, miből világos, hogy nem csupán a politikusok pazarolnak el sok lőport.

Most Bertókot és a hajdani csárdást látám felém közelíteni és az előbbi ezt suttoág:

- Marczinak fontos mondanivalója van.

- Mi ügyben? - kérdém hirtelen.

- Szólj, Marcz!

- Úgy hiszem, hogy nyomába jutottam.

- Kinek?
- Hát a zsidónak.
- Móricznak?
- Igen ám.
- Hogyan? - kérdém kitörő örömmel, nem is várva e fontos tudósítást.
- Egy ismerősöm akadt néhány hét előtt s attól hallám ma reggel, hogy ismeri Móriczot.
- Nem csatlakozol?
- Dehogyan csatlakozom, hiszen oly világosan leírta, mintha egyenesen szemem elébe állította volna, sőt még nevét is tudta ismerősöm.
- És tudja lakását?
- Nem.
- Úgy tehát semmi hasznunk nem lehet ezen felfödözésből.
- De mégis.
- Szólj gyorsan.
- Hát ismerősöm félittas volt s azzal dicsekedett, hogy sok pénzhez juthatna, ha egy kis vértől nem borzadna. Én gyanítottam ugyan már előbb is, hogy ez az ember nem jó úton jár s alkalmasint gyakran magáénak tekinti a másét s azért kerültem is, de ő úgy ragaszkodott hozzám, mint a kullancs; azt azonban még sem gondoltam, hogy a vérontás is közel áll hozzá.
- Csak dologra, dologra!
- Tüstént. Bort töltöttem neki tehát, mert csapszékben beszélgettünk és bizodalmasan mondtam, hogy nem olyan-e e kaland, melyben én is részt vehetnék? Nem, czimbora, így szólt ő, én nem gyilkolok, habár különben azt tartom is, hogy a szűkölködő ember néha pénz nélkül is vásárolhat, ha nincs pénze és éheznek; én tehát az ajánlatot nem fogadtam el, hanem máshoz utasítottam a megrendelőt, ki apját is megöli egy fületlen pitykéért. Ezután, folytonos borozás közt, kitudtam tőle, hogy a megrendelő a mi Móriczunk volt, ki híres tolvajtanyán találkozott ismerősömmel.
- És ki ellen akarta őt Móricz kibérelni?
- Azt nem tudom, mert ő sem mondtotta meg neki, miután tapasztalta, hogy nem akar kívánságára hajlani.
- E szerint mégsem lesz hasznunk ezen történetből.
- Talán mégis, mert azt is kitudtam a gaz czimborától, hogy ma este, tíz és tizenegy óra közt, el fogja Móriczot azon emberhez kísérni, ki a munkát bizonyosan magára fogja vállalni.
- És tudod azon helyet?
- Nem. Válgig iparkodtam ugyan tőle kitudni, de ezen titkot részegségében is meg birta őrizni.
- De mikép juthatunk tehát nyomába?
- Oh, igen könnyen, mert tudom a gazember lakását; kilencz órától fogva tehát a ház körül fogunk sátorozni és azután mindenütt nyomban követjük és Móriczczal együtt nyakon csípjük.
- Hozzá fog Móricz jőni?

- Azt nem tudom.

- És hol lakik embered?

- A ... házban.

- Jól van, siessetek tüstént szállásomra, én is követni foglak és majd meglátjuk, mikép juthatunk a gaz czimborák nyomába.

XXVI.

Egy ház titkai.

Emberek távoztak s én gondolatokba mélyedtem követtem lépteiket. Mindinkább közelít tehát az óra, melyben véget vetendek e két ember büngyakorlatának; ez volt azon pont, mely körül gondolataim működtek s épen azért, mivel ezen óra közelge, érzem annak fontosságát, hogy most minden lehető elővigyázattal éljek, ha azt nem akarám, hogy valaminek elmulasztása által ismét ki ne szalasszam kezeim közül a kedvező alkalmat, mi könnyen végkép semmivé tehetné eddigi törekvésimet. Sobrira nézve inkább meg leheték ugyan nyugodva, mert holnapi találkozásomat bizonyosnak tarthatám e sokalakú kalandorral és épen azért annál kíváncsiabban vártam, hogy addig Móríczzal is végezhessenek; de épen ez volt az, mit igen nehéznek kelle tartanom, mert Marczi hirei koránsem voltak olyanok, hogy bizonyos sikerre lehetett volna számolnom. E sikert kelle tehát mindennek előtt lehetőségig biztosítanom. Eleinte azt hívtam legczélszerűbbnek, hogy a kitűzött órát nyugodtan bevárom s embereimmel a gaz kalauzt mindenütt követem és rögtön mind a kettőt elfogjuk, midőn egymással találkozhatnak. Mélyebb vizsgálat után mindazáltal meggyőződém, mikép e terv nem biztosítja eléggé az óhajtott sikert, mert például, a kalauz lakásán kívül tölthetné az időt a találkozás órájáig, vagy a sötétben nyomát veszthetnők, vagy észrevehetné, hogy nyomait követjük és elfuthatna előlünk, a nélkül, hogy Móríczzal találkozhatnánk. Ezen s ezekhez hasonló kétségekkel tépelődtem s átlátám, hogy más módot kell megkísértenem. Talán a hatósághoz kellene folyamodnom és a kalauzt elfogatnom? Ezt nem helyeselhetém, mert kérdés: fogna-e valamit vallani? Vagy tudja-e Móríc szállítását, ha akarna is vallani? Ezt sem fogadhatám el tehát, mert legjobb esetben is attól lehetne még félnem, hogy a törvényes késkedés által Móríc legalább időt nyer s gyilkos szándékát végrehajtatja mielőtt kézre lehetne őt keríteni. S ki tudja, nem épen az én életemre tört-e? Hátha részemre iparkodnám nyerni a kalauzt és saját hálójában foghatnám meg Móríczt? Ez legkivihetőbbnek tetszék előttem, mert az arany mindenható hatalmát többször volt már alkalmam tapasztalni s így alaposan reményelhetém, hogy tetemes pénzüsszeggel meg fogom a kalauzt nyerni, főképp, miután legalább még annyi emberi érzés lakott benne, hogy a vérontástól visszaborzadt. De mikép eszközöljem ezt? Lakását tudom, gondolám, azonnal fölkeresem őt tehát s ígéret és szükség esetén fenyegetés, bizonyosan célhoz fognak vezérteni. Szállásomon megtudám még nevét Marczitól s azonnal hozzá sieték, mert az égen fekete felhők kezdének tornyosulni s gyaníthaták, hogy az alkony hamarébb fog bekövetkezni, mint különben az őszt utolsó szakában történni szokott.

A kalauz négyemeletes házban lakott, kinél s melyik emeleten, azt Marczi nem mondhatta meg és így előre el valék készülve, hogy fáradalmas vándorlást kell tennem, míg nyomába jöhetek. Az ily nagy házakban annyi ember lakik, hogy két oláh falut meg lehetne belőlük népesíteni, jövedelme pedig meglehetősen uradalom tiszta hasznával is vetélkedhetik s történeteinek némely kis német birodalom évkönyveivel is fölérik. Hátha még minden titkát tudhatná az ember az ily házóriásnak, mily érdekes regényre nyújthatnának ezek tárgyat!

Beléptemkor a házmester lakát tudakolám, de zárva találtam, mert, mint egy ácsorgó cseléd mondá, saját házába ment. Az ily nagy házmesterek, vagy nagy házak házmesterei gyakran három eladósult falu urával sem cserélnének, mert csak az éjjeli kapunyitásból is mindennap közel tíz forintnyi jövedelmet huznak, új év napján pedig legalább kétszáz forintot vesznek be s így nem csoda, ha oly állapotba jönnek, hogy néhány év múlva tulajdon házukban magok is házmestert tarthatnak. Földszint csupán boltok vannak, mikben siker nélkül tudakozódtam emberem után s csak azon tapasztalást tevém, hogy még a kávé zsákra is «Honi» címet

ragasztottak. Ebben már szinte meg akarék botránkozni, de csakhamar eszembe jutta, mikép ezen kávé alkalmasint azon részében termett a török birodalomnak, mely hajdan hazánkhoz tartozott s hogy e szerint azt mindenesetre teljes joggal honinak mondhatják a kereskedők, mert hiszen ők nem okai, hogy azon részeket a sors éles ollója hazánkról lemetszé. Ezen igen alapos okoskodást sok más külföldi cikkelyre is alkalmazhatni, melyek most épen oly jogszerűleg honiak gyanánt árultatnak. Ime, csak igazi nyitját kell a dolognak tudni és azután mindjárt megnyughatunk, főkép ha meggondoljuk, hogy a mai politikában nem kevés embert sokkal alaptalanabb okokkal is meg lehet nyugtatni. Az első emeleten négy nagy szállítás van s a legszebben talán maga a háziúr lakik? Oh, nem: az oly háziúr, ki nagy hasznót kényelemmel akar házából huzni, mindig távol szokott attól lakni, mert így nem ostromolhatják őt oly könnyen az alkalmatlan lakosok, szállásaik javítása ügyében s ez által igen sok pénzt takaríthat meg. Az első emeleten tehát gazdag zsidók és főrangúak laknak; az utóbbiak rang-jok parancsolta fényűzésből, az előbbieket pedig takarékságból, mi ellenmondásnak látszik ugyan, de mégis való, mert az ebből származó időkimélet által többet nyer az ügyes tőzsér, mint mennyit a magasb emelet közti árkülönbség által veszteni látszik. Egyébiránt azzal még más politika is kapcsolatban áll. Az ily tőzsér ugyanis még a harmadik és negyedik emeleten is tart egy parányi szobát konyhával, még pedig igen fontos okból, mikép tüstént látni fogjuk. Valamely kávéházban, például, két úr ül egymás mellett, bizalmasan beszélgetve, körülbelül ilyképen:

- Egy kis zavarban vagyok, szeretnék ezer forintot kölcsön felvenni.
- Folyamodjál hajhászhoz, barátom.
- Egyet sem ismerek.

Most egy rendkívül igénytelen külsejű úr, ki eddig a szomszéd asztalnál egészen az «Ofner Zeitung» olvasásába látszott elmerülve, szerényen szól:

- Szolgálhatok a tekintetes úrnak?
- Ön hajhász?
- Igen.
- Ha jutalmasan ezer forinthez segíthetne ön, úgy -
- Olcsóbb szolgálatra bizonyosan nem fog a tekintetes úr találni.
- Jól van, hát mikor értekezhetnénk?
- Egy óra mulva szállásomon leszek.
- Hol lakik ön?
- A ... házban, negyedik emeleten, ... szám alatt.
- Eljövök.

Egy óra mulva a tekintetes úr megjelenik a kitűzött helyen és nyájasan szól, mert a tekintetes urak is mindig nyájások, midőn pénzre van szükségük:

- Lesz pénz?
- Mindenesetre, - felelt kezeit morzsolva a hajhász.
- Tehát kérem, végezzünk szaporán.
- Meg kell vallanom, nekem nincs pénzem, de szerezhetek, ha minden száztól hatot méltóztatik vagyis ezértól hatvanat.
- Megadom.

- De még azt is meg kell vallanom, hogy én egy tőkepénzest sem ismerek.
- És mégis pénzt tudna nekem szerezni?
- Igen, mert egy ügyvédet ismerek, ki több tőzsérrel összeköttetésben áll, oda fogom a tekintetes urat vezetni s a pénz mindjárt meglesz.
- És annak is fizetnem kell?
- Alkalmasint, de mindenesetre csak csekélységet.
- Tehát menjünk az ügyvédhez.
- Méltóztassék.

Most a harmadik emeletre vezeti a tekintetes urat a hajhász s az ügyvéd szállására mutat. Mindketten belépnek.

- Ezen urnak ezer forintra van szüksége, - szól a hajhász.
- Szívesen, - viszonozza az ügyvéd - de minden száztól hatot bátorkodom kérni.
- Ön is? - kérdi kissé szomorúan a megszorult tekintetes úr.
- Természetesen, hiszen ez kenyerem.
- Ám legyen.
- Fél óra alatt itt lesz a pénz, méltóztassék leülni.
- Köszönöm.
- A tekintetes úr egy évre ezer forint helyett ezerötszázat fog írni.
- Hiszen ez hatvankét forint minden száztól, ha önök díját is ide számítom!
- Ily olcsón sehol sem fog pénzt kapni.

A tekintetes úr kénytelen megegyezni s az úgynevezett ügyvéd leszalad az első emeletre a tőzsérhez és elhozza a pénzt, mert a kölcsönzőnek nem szabad őt látnia, nehogy máskor személyesen mehessen hozzá. Sőt az ügyvéd utoljára még bérkocsira két jó forintot huz le, mintha messziről hozta volna a pénzt. A hajhász és ügyvéd a tőzsér meghitt emberei, kik csekély rendes évdíjat kapnak s gazdájok kamatait ily hatályosan szaporítják.

A második emeleten legalább is egy művésznő lakik s több kisebb rangú kereskedő és gyakran megtörténik, hogy az egyik keresztel, míg a másik halottat sirat, az egyik házasodik, míg a másik azon töri fejét, hogy ugyan mikép lehetne feleségétől elválnia. Az egyik zálogra kölcsönöz, a másik mindenét elzálogosítja; az egyik csődöt hirdet és nem bukik meg, a másik ellenben nem hirdet annak idejében csődöt és megbukik. Az egyiknek szívéen kívül mindene honi, a másiknak pedig szíve ugyancsak honi, de sem honi, sem külföldi tulajdona nincs. A harmadik emeleten kézművesek tanyáznak, kik ugyancsak lenézhetik a büszke kereskedőket: ezek közt legtöbb a művészi kiképzettség jele, mert minden szabóleány zongorát kinez, habár tulajdon zsebkendőjét sem tudja is beszegni. Ezen emeletre, főleg a rendes bolti órák alatt, igen sok látogató jár s az itteni estélyek is nevezeteseek, mert a színházi karénekesek s egyéb ily művészek örömet megfordulnak oly helyeken, hol fesztelenül mulathatni s az asztalok nem üresek. A negyedik emeleten leginkább írókat és művészeket találhatni, mivel a nagy szellemek rendszeren magosra törekszenek; vagy mosónőket, mivel a padlás közelsége igen könnyíti mesterségök gyakorlását. Ezek mind sokat dolgoznak, keveset mulatnak s meg lehetnek győződve, hogy minden erőlködésök daczára sem juthatnak magosabbra. Ha még néhány padlásszoba van a házban, úgy bizonyosan szegény özvegyek lakják azokat, kiknek férjeik egész életökben böcsületesen szolgáltak másokat s azért magok és özvegyeik számára

semmit sem gyűjthettek. Egyébiránt igen messze vezetne kitűzött célomtól, ha mind azt el akarnám mondani, mit e házban kérdezősködésem folytában tapasztaltam; elég legyen tehát csak általánosan annyit mondanom, hogy pazarlás, nyomor, böcsületesség, gazság, öröm, bánat, szerencse, boldogtalanság minden emeleten oly közel tanyáznak egymáshoz, hogy ezen egyetlen házban bárki jobban megtanulhatná az élet útait, mint száz meg száz kötetnyi könyvtárból!

A kalauzról senkitől nem nyerheték fölvilágosítást, nevét senki nem akará ismerni s ezt csodálnom sem lehet, mert ily nagy házakban éppen nem ritkaság, hogy a szomszédok sem ismerik egymást. Kedvetlenül menék tehát le a véget érni nem akaró hosszú lépcsőn s a kapu alatt néhány pillanatra megállapodám, várva, hogy a véletlenség talán kedvezőbb lesz irántam és előmbe hozza emberemet. Több csinos leánykát láték részint kocsin, részint gyalog érkezni, kik mind sietve haladtak föl a lépcsőn. Már legalább huszat számíték meg s hiában iparkodám jövösök célját magamnak megfejteni. Ekkor egy kávéházi barátom lépett be a kapun s szinte a lépcső felé fordult.

- Hová, barátom? - kérdém kíváncsian.
- Haza, - felele ő s megállapodott.
- Tehát itt lakol?
- Igen.
- Talán táncziskola van itt?
- Nincs.
- Vagy temetés?
- Tudtomra az sincs.
- Tehát menyegző?
- Nem tudom, de miért kérdezősködöl?
- Mivel oly sok szép leányt láték itt fölsietni, hogy bizonyosan nem lakhatnak mindnyájan itt.
- Ah, ez ingerlé föl kíváncsiságodat?
- Igen.
- Halld tehát, e szép hölgyek gyűlésre jöttek.
- Tréfálsz?
- Épen nem. Jer szobámba és tökéletesen meg fogsz győződni, hogy igazat mondek.

XXVII.

Leánytársulat.

Barátom e különös szavai oly érdeket gerjesztének bennem, hogy pillanatra a kalauzt Móriczczal együtt tökéletesen feledém s nagy kandiséggel sieték föl a lépcsőn. Barátom szobájába vezete a második emeleten, melynek ajtaja folyosóra nyílt, de más ajtó által több szobával is kapcsolatba látszék lenni.

- Ime, - így szóla barátom, miután az ajtót bezárá, - itt vagyunk. Most segíts e szekrényt az ajtó elől csöndesen elemelnem, így; a hátulsó oldalon is szekrény áll ugyan, de ezen székről egy repedésen, mely ott fönn látszik, könnyen áttekinthetünk.

- Ki lakik ott? kérdém csodálkozva.

- Kereskedő s ez dolgozószobája, ilyenkor azonban távol szokott az öreg úr lenni s ezen időt két leánya s ezek barátnői tánczra s egyéb mulatságra használják, mert ez legtágosabb szobájok. Én zsellérök vagyok s egyszersmind félig-meddig ügyvéde az öreg kalmárnak.

- De te gyűlést említél?

- Igen, ma lesz az első.

- Mi iránt?

- Azt magam sem tudom, de tegnap látogatáson valék a házi kisasszonyoknál s nagy titkukat félig-meddig elárulák előttem.

- Különös!

- Leánytársulatot akarnak alkotni.

- Nem lehetnénk mi is tagjai?

- Világért sem.

- Tehát csupán leányok?

- Igen.

- Ez nevezetes.

- Miért? Hiszen ha férfiak gyűlésein rendesen megjelenhetnek a hölgyek, nem látom át, mért nem gyűlésezhetnének saját rovásukra még inkább, így legalább nem fognak annyi botrányost látni és hallani, mint a férfiak gyűléseiben

- Ez igaz.

- De csitt, az ajtó nyílik.

- Hamar a széket.

- Itt van, te magos vagy, én törpe, a hosszú repedésen tehát mindketten átláthatunk.

- Jól van, dicső látvány!

S valóban annak nevezhetém azt, mert mintegy huszonöt oly deli leányka sürgött a szobába, hogy ugyancsak munkát adott volna a legszebbnek kiválasztása; barátom is egészen el volt ragadtatva s iszonyú esküvel erősíté, hogy két év előtt tánczvigalomban volt Párisban s háromezer hölgy közül nem válogathatott volna ennyi szépet.

- Együtt vagyunk, - szóla most oly kellemes hang, hogy minden bötűjét kész lettem volna czukorkivonat gyanánt elnyelni, - kezdjünk a tanácskozáshoz.

- Oh, nem, tánczoljunk előbb egy keringőt, hiszen a férfiak is mindig konferenciát szoktak a tulajdonképeni gyűlés előtt tartani.

Derék leányka, akaratlanul mily jellemző megjegyzést tevél!

- Hová gondolsz!

- Tánczoljunk.

- Éljen! Tánczoljunk!

Mily pompás egyetértés! Valóban tanulhattatok volna itt, oh, gyűlésező férfiak, hogy mikép kell gyorsan megegyezni és nem vesztegetni a drága időt! A tisztos és szép társulat jól tánczolt és azután ismét megszólalt a csodabájú hang, melyet először hallék:

- Elég, a konferenciának vége, most dologra.

- Helyes! Éljen! Hahaha!

- Illő viselet-e ez gyűlésben?

- Talán soha nem voltál férfiak gyűlésében, hogy még ezt is illetlenségnek nevezed?

- Legyünk mi jobbak.

- Éljen!

- Rendet kell tartanunk.

- Úgy soha nem lesz belőlünk valódi társulat.

- Hahaha!

- Válasszunk legalább elnököt, hogy böcsületesen egymásután szólhassunk.

- Helyes!

- A legöregebb legyen elnökünk.

- Én nem! Én sem!

- Hiszen mind fiatalok vagyunk.

- Talán férfit kellene elnökül választanunk, hogy legalább ne kelljen minmagunk közül valakit boszantanunk.

- Úgy van, mert az elnököt minden gyűlésben boszantani szokták.

- Nem lehet, férfit nem bocsáthatunk ide.

- Igaz! Helyes!

- Ha senki nem akarja az elnökséget elvállalni, tehát én kész vagyok ezen áldozatra.

- Éljen!

- És most tanácskozzunk komolyan.

- Mimi, hogy volt rófe ezen szövetnek?

- Három forint.

- Gizi, ki varrta burkonyodat?

- Mindszenty.

- Voltál tegnap színházban?
 - Nem, Görgei úr sem jár.
 - Bársony kalapot csináltatsz télre?
 - A mama nem engedi.
 - Ah, ez új karperecz?
 - Dehogy, még tavaly kaptam névnapomra.
 - Mily szép gyűrű.
 - Emlék ám!
 - Az istenért, mily csevegés! Csöndet kérek.
 - Csak tessék szólani, hiszen a férfiak gyűléseiben is így hallgatják a szónokot, ha némán nem bámulnak ránk föl a karzatra; miért ne cseveghetnénk tehát mi, miután nincs hová bámulnunk? Csak tessék szólani.
- Csókolni való piros ajkak, mily mázsányi igazságot mondottatok!
- Halljuk! Halljuk!
 - Mi nagy célra akarunk egyesülni...
 - Kérem, már egyesültünk.
 - De...
 - Mondom, már egyesültünk, mert a férfiak is mindjárt alakultaknak nyilatkoztatják magokat, mihelyt oly számmal sikerül összegyűlniök, hogy a tisztviselőket maguk közül megválaszthatják.
 - Éljen! Halljuk!
 - Ám legyen, tehát mi nagy célra egyesültünk.
 - Ah, mily daliás huszártiszt!
 - Hol? Hol?
 - Ott az utcasarkon.
 - Mint ágaskodik lova.
 - De ő nem tántorog.
 - Lovát még sarkantyúzza.
 - Bizonyosan le fog esni.
 - Dehogy.
 - Mintha csak a nyeregből nőtt volna ki.
 - Hah, most ágaskodik a ló.
 - Két lábra áll.
 - Nagyot szökik.
 - Elvágtat.
 - Mintha föltekintett volna a lovag.

- Gondolod?
- Bizonyosan.
- Talán látott is bennünket!
- Mindenesetre, én igen közel állottam az ablaknál.
- Én az üvegre támasztám fejemet, engem bizonyosan látott.
- Nemcsak téged.
- Már eltűnt.
- Valóban, eltűnt! Folytassuk tehát a gyűlést. Ismétlem, mi nagy célra egyesültünk.
- Halljuk! Halljuk!
- A mai férfiak nem azok már, kik hajdan voltak. A házasságtól irtóznak.
- Németül vagy francziául beszélnek.
- Még pedig mindig csak politikáról, vagy lovakról.
- Tánczolni nem szeretnek.
- Kivált magyarul épen nem.
- Jogainkat nem tisztelik.
- Úgy van, minket korholnak a fűzésért és ők ugyancsak fűzik magukat.
- Az ily férfiakban bizonyosan rendkívül parányi a lélek, s azért fűzik magukat, hogy összeszorított testökben ne tévedhessen el oly könnyen.
- Hahaha!
- A pénzt igen szeretik.
- A háziasságot nem akarják eléggé méltánylani és...
- És mind ezen hibákat a mi nyakunkra szeretnék róni.
- Ti mind elmondtátok azt, mit mondani akarék, s azért most már csak arról kell tanácskoznunk, hogy mikép lehetne őket megtérítenünk?
- Menjünk mindnyájan kolostorba és hagyjuk őket busulni.
- Oh! Oh! Majd bizony!
- Csak kikaczagnának.
- Példánkat nem sokan követnék.
- Én mást fogok indítványozni.
- Halljuk! Halljuk!
- Nem akarom mondani, hogy szépek vagyunk.
- Hát talán épen rútak.
- De a szerénység...
- Gyakran valódi kevélység, ha rossz helyen alkalmaztatik.
- Az igazságot mindig ki kell mondani.
- Ki a napfényre! Ez jelszónk.

- Tehát mi nem vagyunk rutak, s szabad hinnünk, hogy találkozni fog férfi, ki... ki... ki...
- Halljuk!
- Ki kezünk birását kívánatosnak tartandja.
- Természetesen.
- Éljen!
- Én, vagy azon férfi?
- Mind a kettő!
- Fogadjuk tehát ünnepélyesen, hogy mi szívünket és kezünket csak oly férfinak adandjuk, kinek minden gondolata magyar, s ki a férfi nevezetre minden tekintetben tökéletesen érdemes, és egyetlen hibával sem bír, melyek előbb itt elsoroltattak.
- Helyes!
- Kérem, kezünket talán kihagyhatnók a fogadásból, mert arról gyakran szüléink vagy gyámjaink is rendelkezhetnek.
- Semmi kihagyás; inkább kolostorba, mint korcs férfival oltárhoz.
- Éljen! Éljen!
- Én is megnyugszom!
- Indítványom tehát egyhangúlag elfogadtatott.
- Igen!
- Kötelezzük továbbá magunkat arra, hogy mindnyájan fejenként legalább egy lánytagot szerezzünk társulatunkba, ki ismét szinte egyet tartozzék szerezni, és így tovább.
- De csak szépeket.
- Természetesen.
- De nem maradunk-e pártában, ha majd nagyon sokan találunk lenni?
- Ez fontos kérdés!
- Ettől épen nincs mit tartanunk, mert ha valamennyi szép lány tagja leend társulatunknak, úgy a legelkorcsosultabb férfi is kénytelen leend megtérni, és magyarrá fog változni, s minket magasztalni fognak a történeti évkönyvek ezen nagyszerű átalakítási munkáért.
- Helyes! Éljen!

Az apa megérkezése a gyűlésnek véget szabott és mondhatom, hogy ily rövid idő alatt még egy férfitársulat sem hozott ily főbenjáró fontosságú határozatot. A szerény hölgyek alkalmassint nem akarák, hogy e határozatuk köztudomásra jusson, s ők bizonyosan híven megőrizték volna e titkot, mert hiszen csak mintegy huszonöten voltak jelen, azt pedig ki ne tudná, hogy száz hölgy is meg tud egy titkot híven őrizni; de mint férfi, szoros kötelességemnek tartottam, e titkot felfedezni, hogy hazám, s mindenek előtt Budapest ifjai tudják meg: hányadán vannak, és ugyancsak iparkodjanak valódi magyarokká lenni, ha agglegények nem akarnak maradni, mert én Budapesten még egyetlen rút valódi magyar lányt sem láttam...

XXVIII.

Bitófa és gyümölcsei.

A főnebb leírt kellemes látvány után, gondolataim ismét idejövetelem tulajdonképeni célja felé fordultak s kérdém barátomtól, nem látott-e egy szűrös zömök termetű embert e házban gyakran megfordulni. Rövid gondolkozás után válaszolá, mikép úgy tetszik neki, hogy az ott lakó kocsisokkal gyakran látott egy középkorú parasztot beszélgetni, ki leírásomnak egészen megfelelt.

- Alkalmasint segéde a kocsis segédének, - tevé hozzá mosolyogva.

- Segéde a segédnek? - kérdém csodálkozva.

- Úgy van, erre Budapesten a legmagasb köröktől egészen a legalsóig számtalan példa van, s a segédek sorsa mindenütt egyenlő abban, hogy ők dolgoznak legtöbbet, s mégis legkevesebb haszonban részesülnek. Így, hogy csak egyetlen példát említsek, a szabómester kilencz forintot kap egy kabát varrásáért, s ő a legénynek csak négy forintot fizet érte, s harmadfél forintot zsebébe dug, a nélkül, hogy egyetlen öltést tenne a kabáton. Így a kocsis mellett rendesen segédet tartanak, ki a lovakat vakarni, kefélni és az istállót tisztán tartani köteles; lehet tehát, hogy ezen segéd valahol más tisztességesb hivatalt visel, mivel nálunk a hivatalok halmozása nagy divatban van, miután oly kevés az alkalmas ember, hogy a legparányibb ingyenhivatalokra is száz alkalmas egyén jelenti magát, s annál fogva ezen szegény paraszt által teljesíteti kötelességét, mit azzal jutalmaz meg, hogy helyet ad neki az istállóban, hol fáradt testét megpihentetheti, ha a lovak patkóitól nem fél, sőt néha azon abrak árából, melyet a lovak nem «akarnak» megenni, egy meszelyke bornak harmadrészét is átengedi neki.

Azonnal lemenék tehát, s az istálló előtt nagy örömemre megpillantám a kocsist, nagy álmosan forgatva a legujabb álmoskönyv zsiros lapjait.

- Itt a segéd? - kérdém bizalmasan.

- Melyik? - kérdé ő nagyot ásítva.

- A paraszt.

- Ferkó?

- Igen, ki mindig szűrben jár.

- Ah, a lovászom segéde! Nincs itthon.

- Mikor jó haza?

- Ma nem kell már befognunk, így hát alkalmasint majd csak a hajnal veti haza, mert nagy korhely; ha jobb embert találok, mindjárt kiadok rajta.

- És hol van most?

- Bizonyosan a tehén-utcai csapszékben.

- Mi a címere?

- Nem tudom, én nem szoktam oly szurtos csárdákba járni.

Ezen büszkén kimondott megjegyzés után ismét az álmoskönyvre függeszté szemeit a ló-igazgató, mi azt látszott értésemre adni, hogy nincs többé kedve a drága időt rám vesztegetni, s ezt annyival inkább hihetém, mivel, a gyorsan növekedő sötétség miatt, az álmoskönyv művészi tökélyű honi képeit már teljességgel nem különböztethette meg a krajczárnyi fekete

zsírrétegektől. Kedvetlenül távozám tehát, s csaknem attól kezdék már félni, hogy a rév előtt kell ismét hajótörést szenvednem.

Szállásomon Bertók és Marczi legalább azzal némileg megvigasztaltak, hogy a tehén-utczában csak egyetlen csapszék van, s hogy ennél fogva nem téveszthetjük el emberünket, ha valóban ott van. Marczi azonnal kínálkozott, hogy oda siet, és szóba ered vele, de az óra már nyolczra járt, s így nem akarám ez ügyet kockáztatni, mert Ferkó könnyen gyanút érezhetett volna e tolakodás következtében. Tervemet tehát megváltoztattam, s elhatározám, hogy mind a hárman együtt fogunk menni, mert így legalább nem lobbanthaték szememre hanyagságot, ha törekvésem siker nélkül találna is maradni. Erősen fölfegyverkezve, nyolcz óra tájban útnak indultunk, s szívem nyugtalanul dobogott, mert érzém, hogy sokára veszthetem el ismét Móricz nyomát, ha ezuttal is kisiklik kezeim közül.

Az eget koromfekete felhők boríták, s a szél rémesen sírt végig a néptelen utczákon, és hideg záporcseppeket ostorozott arcunkra, ámbár távolban egyes villámsugárok nyargaltak le a láthatáron, s tompa dörgések, a késő ős daczára, nyárias elemcsatát jósoltak. A nagy házak elbűvölt óriások gyanánt állottak körülöttünk, s a gyéren világított ablakok mint megannyi bolygó lidérczek csillámlottak utunkon. A fehér köpenybe burkolt tűzőrök csörtetve lépdeltak el mellettünk magas lovaikon, s nem sok regényesség kelle annak képzelésére, hogy a középkor valamely titkos ítélőszéke rejtélyes hirnökeihez hasonlítanak, kik életre halálra mennek idézni valamely nagy bünöst.

A kitűzött utczában legmélyebb csönd uralkodék, csak a csapszékbeli hangzott ki néha egy-egy rekedt rikkantás, vagy a földhöz sujtott pohárnak élénk csörrenése.

- Bemenjek? - kérdé Marczi, midőn a csapszékhez érkeznék.

- Nem, - felelém rövid gondolkodás után - belépésed gyanút okozhatna.

- De hátha nincs itt?

- Mindegy, mert úgy különben is hiába jöttünk volna. Tíz óráig mindenesetre várakozni fogunk, egyebet nem tehetünk.

Ezután az átelleni kapu mellé vonultunk, honnan a csapszék ajtaját mindig szemmel tarthattuk, a nélkül, hogy felfödöztetéstől tarthattunk volna. A pillanatok órák lassúságával másztak, s a vihar perczről perczre zordonabbá lett. A szél egyes erős rohanásokban fútt, mintha féken tartatnék, melytől szabadúlni kívánna, a dörgés azonban mindinkább növekedett s a nagy cseppű zápor átható finom esővé változott, darával vegyesen, mely tűszúrások gyanánt kínozá arcunkat. Zsebórámat üttetém, s már három negyedert vert kilenczre, és reményem pillanatról-pillanatra inkább csüggedett. Már tusakodám, hogy nem lenne-e mégis jobb, Marczit a csapszékbe küldeni, mint tovább is siker nélkül daczolni a viharral, midőn a csárda ajtaja megnyílt s egy férfi lépett ki. A szobából pillanatra kiömlő világsugárnál tisztán láthattuk, hogy fejét széles karamú kalap födi, s testét bő szűr takarja.

- Átkozott idő, - dörögé a szűrös férfi, - kutyát sem kellene kihajtani; ha nem tudnám, hogy jól megfizet a zsidó, bizony nem húztam volna ki lábamat az asztal alól.

E szók bizonyossá tevék sejtésünket, hogy Ferkó áll a csapszék előtt.

- Megragadjam? - suttogá Marczi.

- Csitt, kövessük távolról!

A kalauz a soroksári utczába hajlott, s káromkodva baktatott előre a sötétségben. A szél és eső csapdosása igen kedvezett vállalatunknak, mert lépéseink neszét elnyomá, míg a mély sötétség alakjainkat tökéletesen elrejté; mi ellenben a fehér szűr mindig szemmel tarthattuk.

Óranegyedig haladtunk, midőn rögtön lóhorkanást hallottunk előttünk, s azután elfojtott hangon ejtett ez egyetlen szót:

- Ferkó?

- Igen, az ördögbe, hamar!

- Föl a kocsiba.

Mielőtt nyomát érhettük volna, már megindult a kocsi.

- Bakra ugrom, - monda Marczi.

- Jól van, szükség esetén lőjj, mi futva követünk.

- Csak vércse sívítása után igazodjék, nagyságos uram, én jól tudom azt utánozni.

E gyorsan mondott szók után Marczi eltűnt, s mi lehetőségig siettünk a kocsizőrej után, mely azonban mindinkább növekedő távolból hangzék felénk. Időről-időre azonban mindazáltal éles vércsesívítást hallánk, szinte mindig távolabbról, mi azt reményltem velünk, hogy Marczi szerencsésen följutott a bakra, s legalább szemmel tarthatja a gazemberek minden tettét, minek következtében merényöket mindenesetre kitudhatjuk, ha nem sikerülne is nyomukba jutnunk.

Az eső hidegségét nem éreztük többé, mert homlokunkról nehéz verejtékcseppek szakadtak; de azért pillanatnyi pihenést sem engedtünk magunknak, s óranegyednyi futás után, mintegy száz lépésnyire a sorompón kívül, úgy tetszett, mintha a vércsehanghoz kissé közelítenénk. Alig tevők ez észrevételt, s hosszú villám surrant végig a fekete felhők közt, melynek fényénél födeles kocsit pillantottunk meg, mintegy ötven lépésnyire az országúttól, s a lovak előtt köpenybe burkolt férfit, ki a megrémült állatokat csöndesíteni látszék; még egy villám, s a távol dombon a bitófát pillantottuk meg.

- Uram, szörnyű helyen vagyunk! - rebegé Bertók, s közelebb simult hozzám.

- Feledd, hogy cigány vagy, s ne félj tőle, - suttogám tréfásan, bátorítani akarván őt, ámbár nem tagadhatom, hogy magam is némi borzadást érezék.

Azután kikerültük a kocsit, és ismét gyorsan előre haladtunk; kalauzunk folyvást a vércse sívítása volt, mely mindinkább közelebből hangzott. Most én is lehetőségig híven utánzám azt, tudatni akarván Marczival, mikép már közel vagyunk, s hogy nincs többé mitől félnie, mert szükség esetén hatályos segélyünkre számolhat. Még néhány száz lépésnyire haladtunk, midőn úgy tetszett, mintha lépések közelítenének; már pisztolyaink után nyulánk, de ekkor a vércsehang egészen mellettem hallatszott.

- Marczi, - suttogám alig hallhatólag.

- Az istenért, csöndesen, - lihegé Marczi szintúgy - öten vannak; a zsidó, Ferkón kívül, még két czimborát hozott magával a kocsiban; az pedig, kit kerestek, a bitófa kerítéséből mászott ki hozzájuk, Ferkó jeladására. A zsidó bizonyosan nem hitt neki, azért hozott ki magával gárdát; most a bitófa mellett tanakodnak, ott egy vastag fa mögött elrejtőzhetünk, és mindent hallhatunk. Azért jöttem ide, hogy a sötétben valamikép egyenesen nekik ne menjen a nagyságos úr.

- Fiúk, van-e bátorságtok?

- A poklot is átgázoljuk, ha a nagyságos úr vezet bennünket!

- Előre tehát, isten nevében!

E szók váltására sokkal kevésb idő kelle, mint elmondásukra s kevés percz múlva már a vastag fa mögött állottunk. Alig rejtőztünk el, s széles villám hasítá a felhőket, mikből ujuló erővel kezde a zápor omlani. Szerencsénk vala, hogy ekkor a fa által már födözve voltunk, mert különben a villám világa bizonyosan elárult volna bennünket. Marczi a bokrok alá lapult, minthogy a fa törzsöke mindhármunkat nem lett volna képes elfödni. Én és Bertók azonban tisztán láthattuk a villám másodpercznyi fényénél, a bitófa túlérte öt gyümölcsét. Móricz középen állott, baloldalán a szűrös Ferkó, vas csákánnyal, és a bitófa alatt, mint véleménye szerint legbiztosabb helyen, tanyázott a gyilkos, kinek óriási csontos termete rendkívüli erőre mutatott, valamint mogorva közönyös arcza és zsebeibe mélyesztett kezei is tanúsítani látszottak, hogy semmi veszélytől nem retteg. Jobb oldalán két idomtalan betyár állott, figyelemmel hallgatva szavaira.

- Tehát megegyeztünk, nemde? - szóla hízelt hangon Móricz, - száz pengő forint?

- Előre lefizetve, - dörmögé hidegen az óriás.

- Hát nem bizol becsületedben, derék szelindek? - kérdé hízelt hangon Móricz, nagy bizalmasan szokott gúnynevéen szólítva a bitófa irtózatot lakosát.

- Én csak késebben bízom. Fizess előre, vagy ülj pénzedre, és költs ki belőle ördögfiakat, kik pokolra hurczolják pogány lelkedet.

- Na, na, már mire való ez a nagy harag, jó szelindek? Felét előre, felét munka után.

- Ne mondd ki még egyszer ezen bizodalmas nevet, melyen csak érdemes czimborák által hagyom magamat szólíttatni, kik velem egyenlő születésűek, különben gégeden rágom ki piszkos nyelvedet. Egészen előre!

- Legyen tehát, pedig bizony sok pénz oly könnyű munkáért.

- Hát kiben fordítsam meg késemet? Aztán mondom, hogy rabolni is fogok a tett után, mert csupán alávaló bérgyilkosa nem leszek ily haszontalan semmi embernek. Én e két mester-ségem közül egyiket sem gyakorlom a másik nélkül. Mind a kettő együtt, kés és zártörő, így illik ez én hozzám. Mondd hát, kit mentsek meg az orvosok segedelmétől?

- Oh, szót sem érdemel az egész munka; parányi gyermek, alig másfél éves, vagy talán annyi sincs még egészen! De holnap ilyenkor meg kell történnie, mert pénzem uzsorájára nem szeretek sokáig várakozni.

- Gyermek, kis gyermek! Vén Júdás, azt mondom, hogy használd lábaidat, különben lemeteszem inaidat. Ilyen gyalázatos ajánlatot az ördögtől sem fogadnék el.

- De kérlek...

- Lódulj, istentelen! Gyermeket ölni, ki még csak nem is védelmezheti magát! Megfojtnálak, ha azután annyira nem kellene kezeimet utálnom, hogy többé kenyérhez sem nyulhatnék keztyű nélkül.

E szók után a szelindek megfordult, mintha rémes tanyájához visszatérni akarna...

XXIX.

Borzasztó segély.

Most, vagy soha! gondolám, s társaimat néhány szóval fölbátorítván, a fa mögül kirohanék.

- Rakjátok le fegyvereiteket, vagy halál fiait vagytok, kiálték hatályos hangnyomattal.

Válaszul rögtön egymás után négy lövés dördült el, s csak a sötétségnek köszönhattuk, hogy a golyók siker nélkül fütyöltek el mellettünk.

- Ide, emberek, feleljetek! - kiálték ismét, s három lövéssel válaszoltunk.

- El, el, - ordíta most a szelindek, - mert ezen lárma fölriasztja a kutyákat, utánam.

E kiáltás után a zsványok futásnak eredtek, s mi még kétszer utánok löttünk, de alkalmasint eredmény nélkül, mert a czimborák léptei mindinkább távolabbról hangzának felénk; nyomukat azonban alkalmasint még sem veszítettük volna el egészen, ha rögtön oly borzasztó segély nem érkezik számukra, mely ellen egyáltalában nem valánk elkészülve. Rögtön tudniillik hátulról földre rántatva érzem magamat, s e véletlen megtámadtatás okát azonnal sejthetém, mert első lövéseink óta mindinkább közeledő kutyaugatást hallék, s e sejtésemet bizonyosságá emelé a lihegő morgás, melyet új ellenségem hallatott, kabátom gallérát szorosan fogai közt tartva. Mozdulni nem merék, mert attól kelle félnem, hogy ruhám helyett testembe mélyeszi fogait a felbőszült állat.

- Marczi, Bertók, segítség! - kiálték kitörő dühösséggel.

- Nem lehet, - felele csekély távolból Bertók, - valaki lerántott hátulról, kutya, farkas, vagy ördög, nem merek mozdulni.

- Segítség! - nyöszörge távolabbról Marczi hangja, - valamely akasztott ember bolygó lelke kutya képében támadott meg. Jaj, megfojt!

Most messzebb a város felől lövés dördült el, mit nyomban fájdalmas kutyavonítás követett, mely azonban csakhamar megszűnt.

Bizonyosan a zsványok után is futott egy kutya, gondolám, miután köztünk már nem talált munkára; de azok homlokkal fogadák a veszélyt, s megszabadíták magokat a dühös állat üldözésétől és most már bizonyosan kocsiokban ülnek, és tova vágatnak, mi pedig szerencsének tarthatjuk, ha élve szabadulhatunk ki a kutyák fogai közül. Kezemet megmozdítám, s botomból a tört ki akarám vonni, hogy négy lábú poroszlómtól megszabadíthassam magamat, és társaimon is segíthessek; de első mozdulatomra tüstént dühösebben morgott a kutya s keményebben galléromba kapaszkodott. Mozdulatlanul kelle maradnom, ha életemet nem akarám kockáztatni, s fogaimat csikorgatám, midőn meggondolám, hogy a gazság ismét diadalmaskodott, még pedig nem emberi segély által, mit nem csodáltam volna, hanem oktan állatok közbenjöttével, miket különben nem szokás részrehajlás miatt vádolni. Keserű panaszokra tört ki lelkem a sors ellen, mely ismét meggátlá becsületes szándékom végrehajtását, s egyszersmind önmagamát vádolám, hogy az első villám fényénél tüstént le nem löttem Móriczot, míg most boszújától kelle rettegnem, miután bizonyosnak tartám, hogy szavamról rám ismert.

- Segítség! Segítség! - kiálték ismét, e gondolattól újabb indulatos kifakadásra ostromoztatva.

- Meg ne mozdulj, különben széttép a kutya, inte most távolról ismeretlen hang, s gyors lépéseket hallék közelíteni. Bizonyosan több ember jó, gondolám, mert úgy tetszett, mintha parancsokat hallottam volna egyik által osztatni, mire a többi megjegyzéseket tett. Kik

lehetnek ezek az emberek? Talán városi örök? De hiszen ezek, csekély számuk miatt, a városban is alig győzik teljesíteni a szolgálatot, mikép tévedhetnének tehát a mezőre? Vagy talán a mezei rendőrség néhány tagja? Ez valószínű vala, mert ezek csakugyan leginkább a város közel határában járnak, de mégsem hihetém, hogy ily betanult kutyákkal gyakorolják kötelességeiket.

Gondolatim más irányt kaptak, hátulról lámpafény sugárai terjedtek el s az előbbi parancsoló hang egészen közelemben megszólalt:

- Kötözzétek meg őket egymásután. Meg ne mozduljatok, gazemberek, ha kedves elöttetek az élet. Hamar, legények!

Kezeimre hurok szorult, s a kutya azonnal elbocsátá galléromat. Fölkelék, s magas termetű férfit láték magam előtt, kezében kétsöví pisztolyt és lámpát tartva; négy társa Bertókot és Marczit kötözködött meg, kiket azonnal hozzánk vezetett az előttem álló magas férfi, és parancsoló hangon szóla:

- Ma nálam fogtok hálni, holnap reggel pedig a városházára viszlek.

- Uram, - szólék most, türelmemet veszítve, - minő bánásmód ez?

- Talán nemes emberek az urak? Úgy hát majd a megyeházba kísértetem.

- Minek tart ön engem?

- Az majd elvállik holnap.

- Ön bizonyosan rablóknak tart bennünket, tudja meg tehát, hogy mi zsványokat üldöztünk, s ön négy lábú poroszlóinak közbenjötté nélkül bizonyosan kézre is kerítettük volna őket.

- Hátha azok is azt mondanák, kik elfutottak s egyik kutyámat alkalmasint agyonlőtték?

- Tud ön olvasni?

- Minő kérdés!

- Itt oldalzsebemben néhány hozzám címzett levelet fog ön találni, tekintse meg azokat, és szüntesse meg méltatlan bánásmódját, melyre ellenemben egyáltalában nincs ön jogosítva.

- Az tulajdonkép csak az illető tisztviselőkhöz tartoznék ugyan, de ám lássuk.

Alig tekinté néhány levélbe, s azonnal egészen megváltozott, és nyájasan szóla:

- Bocsánatot kérek, tekintetes úr, de a külszín annyira ön ellen bizonyított, hogy alkalmasint nem neheztelend ön tévedésemért. Legények, oldozzátok föl a tekintetes úr embereit.

Ezután maga oldá föl kezeimet, s én röviden elmondék neki kalandomból annyit, mennyit fölvilágosítására éppen elkerülhetetlenül szükségesnek tarték, a nélkül, hogy őt egészen biztosmá tenném.

- Bitóra való gazemberek! - jegyzé meg előadásom után, - mily kár, hogy megszabadultak; most már mindenesetre hiában keresnök nyomukat, mert az ily madaraknak a város minden részében biztos fészkek van; a bitófa belsejét azonban majd megvizsgáljuk, talán találunk valamit, mi a gyilkos nyomába vezethetne. Méltóztatik velünk visszatérni?

- Nem, azon ember engem nem igen érdekel, s tizenegy óra felé még dolgom van a városban.

- Méltóztatik parancsolni, hogy a városig elkísértessem a tekintetes urat?

- Köszönöm.

- Tehát ajánlom magamat.

- Kérem, még egyet.
- Méltóztassék.
- Tökéletesen meggyőződött ön, hogy nem voltunk rossz járatban?
- Oh igen, tökéletesen!
- Kérem önt tehát, hogy e kaland legalább annyira titok maradjon, hogy nevemről ne tegyen ön említést az illető helyeken.
- De ha a bitó alatt olyasmit lelnénk, a mi az úgynevezett szelindek nyomába vezetne s ez azután szembesítést kívánna?
- Ezt nem szeretném.
- De ha mulhatatlanul megkívántatnék?
- Úgy legalább két napig várákózzék ön, - viszonzám rövid gondolkozás után, mert legalább azt ohajtám, hogy találkozásom a kártyajósnőnél véghez mehessen, mielőtt a mai kalandom zajt támasztana, mely Sobrit ismét kicsúszthatná kezeim közül, mit lehetőségig gátolni kívántam.
- Azt megígérhetem, s csak lakását kérem a tekintetes úrnak, hogy szükség esetén legalább tanácskozhassunk a teendőkről.
- Az országúton lakom a ... számú házban.
- Köszönöm.
- S szabad ön nevét tudnom?
- Én - a hóhér vagyok! - mondá ércztelen hangon a magas férfi, és segédeivel együtt eltűnt...

XXX.

Hölgyrablás.

Meg kell vallanom, hogy e nyilatkozat kissé megrázkódtatott, mi ismét azt bizonyítja, mikép vannak helyzetek és viszonyok, mikben a legelfogulatlanabb embert is ellenállhatatlan varázserővel ragadják meg az előítélet sötét rémei. Mennyiszer s mily hévvel küzdék azok ellen, kik állíták, mikép hóhérnak, habár példányképe is különben a becsületességnek, világért sem tudnának kezet nyújtani; és ime, most akaratlanul borzadály futá végig tagjaimat, midőn meggondolám, hogy kivel beszéltem, még pedig iszonyú mestersége gyalázatos eszközének közelében! Igen, csak való marad az, mikép csupán addig vagyunk erősek, míg kisértetbe nem hozatunk. Örömet dorgáltam volna magamat önkénytelen megborzadásomért, de sürgetőbb érdekek igénylék most egész jelenlétét lelkemnek.

Móricz gyermeket akart meggyilkolni, s eszközt kívánt erre bérleni, mivel maga, elvetemültsége daczára is, irtózott e szörnyű bűnt elkövetni; de mily gyermek lehete az? Kora egészen összeegyeztet a szerencsétlen Eszter fiáéval, s így pillanatig sem kételkedhetém, hogy a kis Móricz a kiszemelt áldozat, kinek anyja hűtlenségeért lakolnia kellend. A zsidó alkalmasint meggyőződék, hogy a hatalmas Sobrival boszúját nem éreztetheti, s azért az ártatlan gyermek ellen köszörüli fegyverét, kinek hollétét ég tudja mily uton puhatolá ki. Ha gonosz szándéka sikerülne, Eszter mulhatlanul meghalna, habár mostani mély aléltóságából még magához találna is térni. E bűnt meg kelle gátlanom, és ez inkább hatalmamban vala, mint bármi egyéb. Azon gondolattal küzdék tehát leginkább, hogy rögtön hozzá siessek-e s megszabadítsam a gyermeket az őt fenyegető veszélytől, vagy előbb a szándéklott hölgyrablást gátoljam meg? Szerettem volna mindegyiket ugyanazon pillanatban teljesíteni, de ez kivihetlen vala, mert óráim már a tizenegyhez közelített, s ennél fogva sietnem kelle a találkozási helyre, ha elkésni nem akartam, vagy pedig erről lemondanom, és a gyermekhez mennem. A véghatázzal nem lehete sokáig késnem, meggondolám azonban, mikép azon iszonyú gonosztevő, ki nem irtózott a bitófa kerítését tanyául használni, szinte nem akará a borzasztó tettet elkövetni, s hogy megriasztatásuk következtében most bizonyosan mindnyájan csak biztos rejtekről gondoskodnak, s nem igen érezhetnek magukban kedvet, rögtön új, még pedig véres bűnt elkövetni. Ezen okoskodás kissé megnyugtatót s szilárdul elhatározám, hogy mindenek előtt a hölgyrablást gátolom meg, és azután rögtön a gyermek megszabadítására sietek.

A vihar nem tágított, s ha a szél kissé csöndesülni látszék, azonnal annál nagyobb erőszakkal zuhant alá a zápor, mintha egymást kölcsönösen felváltanák, hogy rövid pihenés után, ujult erővel dulkodhassanak. Az egész láthatáron egyetlen csillag sem vala látható, s ha néha egyes villámok nem gyújtanak percznyi világításu szövétneket, úgy alig érkezhettünk volna ép tagokkal a kitűzött találkozási helyre.

- Fiúk, - így szólék embereimhez, midőn már közelíténk célunkhoz, - nemde elfáradtatok?

- Ha a nagyságos úr győzi, - felele nyugodtan Marczi, - úgy mi akár újra is elkezdhettük a tánczot, főkép, ha nem állunk oly közel azon átkozott négy lábú palotához, melynek látása bizony megrázza valamennyire a szegény legény belső részét.

- Három a táncz mind halálig! - biztata Bertók - csak a hóhér ne jöjjön ismét komának.

- Azzal nem lesz többé bajunk. De megálljunk, itt egy árva lámpa pislog a ház szegletén, töltsétek meg fegyvereiteket.

- Tehát megint nem fogunk tréfálni.

- Hiszen inkább most volt csak tréfa az egész puffogatás, mert egy gazembernek sem adhattunk emlékeztetőt.
- Most gyorsabban fogunk cselekedni.
- Hol?
- Még azt magam sem tudom.
- A zsidó is ott lesz?
- Nem.
- Már ezt sajnálom, mert szeretném, ha oly sebet ejthetnék ócska testén, mint ő az én uj vörös nadrágomon. Ezt ugyan soha nem feledem el.
- Készen vagytok?
- Igen.
- A pisztolyok bizonyosan nem adnak csütörtököt, csak a szerencse ne legyen ismét ellenünk, úgy bizonyosan megfelelünk magunkért.
- Tehát menjünk.

Tovább haladánk s szándékom végrehajtásának módjáról gondolkozáim; úgy látszott, hogy legcélyszerűbb lenne mindjárt találkozásunkkor a rablókat egyetlen bátor megrohanással lefegyverezni, és az illető hatóság kezeibe adni; ezt mindenesetre legkönnyebben lehetett volna végrehajtani, ellene mindazáltal szinte sok ok harczolt, melyek előttem igen fontosaknak tetszettek. Azt nem tudám, hogy ki ellen és ki által volt a merény intézve és törvényszék előtt a rablók mindent makacsul tagadhatnának, s végre, elegendő bizonyítványok hiánya miatt, még szabadon is bocsátathatnának; sőt mi több, ez alatt a merény indítója még véghez is vitethetné azt, más eszközök által, a nélkül, hogy azt többé gátolhatnám, mert hol négy embert lehet pénzzel ily célra megvásárlani, ott bizonyosan még más négyet is lehet ugyan e célra találni. Ezenkívül ellenállhatatlan hatalmú szózat mindig azt súgá füleimbe, hogy fontos felfedezésnek juthatok ez uton nyomába, mely engem mindenek fölött érdeklend. Alig lesz ember, ki életében soha nem tapasztalt ily varázsserejű sejtelmet; így én is gyakran érzék ilyesmit, s e sejtelmeimben csak fölötte ritkán csalatkoztam; azért tehát most is csakhamar arra tökélem magamat, hogy e titkos intést követni fogom, származzék belőle bármi. E szerint szándékom vala a rablókat mindenesetre a helyszínére követni, s ott úgy cselekedni, mikép a kifejlendő körülmények parancsolni fogják, és mindenek előtt a merény indítóját jól szemügyre venni, s kézre keríteni, ha ő is meg találna jelenni. Pillanatra még azon körülmény aggasztott, hogy harmad magammal jelenvén meg, a rablók gyanuval fognak ellenem viseltetni, s szándékukról lemondanak, vagy épen mindjárt találkozásunkkor megküzdének velünk, de ez iránt is megnyugtattam magamat, s reménylém, hogy mit tőlem nem tagadtak meg, azt két társamtól sem fogják megvonni. És azt annyival is inkább reménylhetém, mivel azon rabló, kivel a császárfürdőben találkozám, s ki ezen merényt vezérlé, tökéletesen bízhatott bennem, miután a fürdőben nem fogattam őt el, mit minden veszély nélkül könnyen véghez vitethettem volna.

Most a kis mező-utczába kanyarodánk, s annak közepén, mikép előre el vala határozva, csakugyan találkoztunk a rablókkal. A császárfürdői koldus kissé meghökkent, midőn látá, hogy hárman közelítünk, és oldalzsebéhez kapván, kétkedő hangon szóla:

- Mit jelent ez, czimbora?
- Micsoda? - kérdém közönyösen, mintha megütközésének okát nem is gyaníthatám.
- Tudod-e, hogy hivatlan vendégnek ajtó mögött a helye?

- Ah, ez a bajod? Azt gondolod talán, hogy czimboráim kirántják fogaid közül a konczot? Nyugodjál meg, kemény markú ficzkók ezek, s nem szorulnak konczodra, meddig az én zsebeimen likat hasítanak a huszasok. Ők mindig velem szoktak dolgozni, és annálfogva ma sem akartak tőlem elmaradni.

- Jót állasz érettök?

- Mint magamért.

- És nem fognak osztózni?

- Nem.

- Ám maradjanak tehát, hiszen minden munka könnyebben megy, ha többen fogják meg a végét. Ültek-e már valaha?

- Még az akasztófa alatt is voltak már.

- Igazán?

- Becsületemre!

- Már ez derék, úgy hát még ma éjjel kiisszuk a barátság poharát. Mi az? Tizenegyet üt az óra, itt az idő, induljunk szaporán.

- Hová megyünk tulajdonképen?

- Majd meglátjátok, csak mindenütt az én lábaim nyomaiba lépjetek. Előre!

- Messze megyünk?

- Talán félsz, vagy elfáradtál?

- Nem, de a szél átkozottul füttyörész mindenfelől.

- Az nem baj, legalább elfújja lépéseink kopogását; a szél csak akkor veszedelmes, midőn minden akadály nélkül talpaink alatt szabadon dudálgat. Gyorsabban, fiúk, mert még jó darabig kell talpalnunk.

E szók után a koldus sietteté lépteit, s mi hallgatva követtük őt.

XXXI.

Falu a fővárosban.

A főnebbi címbe első tekintetre alkalmasint sokan ellenmondást fognak látni, biztosítom azonban a kétkedőket, hogy ezen cím s előadásom tartalma közt épen nem lesz oly nagy ellenmondás, mint minő némely más címek és tartalmuk, vagyis viselőik közt, a mai világban, gyakran uralkodni szokott; mert én be fogom bizonyítani, hogy csakugyan van falu a fővárosban, míg néhány ember alkalmasint nem tudná megmutatni, mikép valóban volt arra ok, hogy címének vége nok. -⁴

Mint már szerencsém vala mondanom, némán haladtunk előre, s ha a nép babonás hite való, hogy lány születik akkor, midőn több ember van együtt, s mégis huzamosb ideig hallgat, úgy azon utcákban, miken végig haladtunk, ezen éjjel bizonyosan csupán lány-gyermekek születtek, kik, ha felnőnek, majd ki fogják hallgatásunkat pótolni. Hogy tulajdonkép mért hallgattunk, azt nehéz megfejtene, mivel hihetőleg mindnyájunknak különböző okunk volt erre. A zsványok alkalmasint azon törék fejöket, hogy mikép vihetik véghez legbiztosabban a hölgyrablást, vagy már új merényre koholtak tervet; Marczi soha nem volt barátja a sok beszédnek, s talán azonkívül még aggódott is, hogy mi lesz vége ezen második kalandnak, miután az első oly szerencsétlenül ütött ki; Bertók pedig nem tagadhatá meg cigány természetét, s a széltől rendkívül irtózott. Mi engem illet, én annyira erőtetém szemeimet látásra, és füleimet hallásra, hogy nem igen juthata eszembe, még nyelvemnek is szolgálatot adnom. Majd a zsványok minden mozdulatára ügyeltem, mennyire azt egyes villámok, vagy függönytelen ablakokból kiható gyertyák és mécsek fénye pillanatra engedé; majd ismét füleimet erőtetém meg, hogy nem hallok-e a zsványok részéről gyanus suttogást, melynek következtében gyors cselekvésre kellene magamat határoznom. És mennyi tárgy volt még fölöttem, alattam és körülöttem, mely néma figyelmemet folyvást munkásságban tartá!

Az egymásra nehezülő s alig haladó fekete felhők hazánk jelen állapotához látszottak hasonlítani. Termékenyítő jótékony esővel terhelé meg azokat a természet alkotmánya, de a kaján szelek oly oktanul ostromozák őket jobbra balra, hogy a termékenyítésnek pusztítássá kelle fajúlnia. A villámok úgy követték egymást, mint az üdvös indítványok, s épen oly gyorsan és nyom nélkül tűntek el ismét; vagy ha néha lecsaptak is, a villámhárító fölfogá őket, és hatásukat megsemmíté. És mit használt azután az erős dörgés? Épen annyit, mint a legerősb elégtelen szónoklat, azaz: hatás vagy legalább eredmény nélkül hangzott el, mert nemcsak az épületek tetején vannak roppant vonzóerejű villámhárítók, miknek főalkatrészei vas és arany, hanem a házak belsejében is, hol hasonló hatást gyakorlanak, mióta ezen két érczet nem csupán szántó eszközökre és szekrénybe zárásra szokás használni. És mily különböző hatása van az egyenlő anyagú és erejű eszközöknek! Kívül vész ellen ótalmaznak, belől vést okoznak ezen villámhárítók; épen mint az ész hatalma, mely fölváltva áldást és átkot idéz elő.

Ez történt fölöttem, s a csillagok annyira búsultak ezen ellenséges elemcsata kártékonyasága miatt, hogy egy sem mutatá magát a nagy láthatáron; a láthatárt képező égboltozat alatt ellenben annál fényesebben tündöklének a csillagok és mulékony ragyogás, minél tüzesebben és kártékonyabban küzdenek egymás ellen a fölkorbácsolt szenvedélyek. És ez így volt mindenkor, és így van mindenütt, hol a szeleket nem lehet korlátozni, és az emberek egymásban csak

⁴ Ezen célzás kissé homályos ugyan, azt hiszem azonban mégis, hogy ez alatt oly írrok értetik, kinek haszonvehetlen rossz írása van. Egy olvasó.

ellenséget látnak, és a halak példáját követik, melyek közt a nagyobbak mindig elnyelik a kisebbeket, a legnagyobbat pedig szigonynyal teszi martalékvá a hatalmas ember, hogy zsirját s csontjait fölhasználhassa!

Alattam nem történtek ily érdekes és megfoghatlan dolgok, s csak az nevezetes, hogy lábaim mindig sziveket tapostak, ámbár sem temetőben, sem holttestekkel földön csatatéren nem jártam. Míg a belvárosi síma járdán haladék, addig azt képzelém, hogy fölületes politikusok szíven járok, melyek sikolt simaságuknál fogva minden állandó behatás elfogadására alkalmatlanok; a külvárosi hegyes kövek ellenben, melyek különben macskafejeknek nevezetnek, uzsorások sziveinek tetszetek, melyek visszataszítnak mindent, s bőrét is lehuzzák az embernek, és - csizmának; midőn végre Pest külvárosából is kiértem, akkor, ámbár még mindig a főváros határi közt valék, kaczer hölgyek szivein jártam, melyek mindenkit befogadnak, kinek kedve van magát ez által bepiszkolni. Úgy van, lábaim mélyen a sárba süppedtek, s valahányszor nagy nehezen kihuzám azokat, mindig oly sajátságos hangot adának, minőt kenyérdagasztás vége felé a kezek, a tésztaból kihuzatván, okozni, vagyis hallatni szoktak. Van-e a világon bölcsész, természetbuvár, történetíró, vagy jogtudós, ki nekem most be birta volna külső és belső jelekből bizonyítani, hogy még csakugyan Pesten vagyok? Nincs, sőt meg vagyok győződve, hogy roppant törvénykönyvünkől sem lehetne ezt bebizonyítani, ámbár különben annak lapjaiból épen csak a fű növéseinek hallhatóságát nem lehetne bebizonyítani. Legalább mind az, mi alattam és körülöttem mutatkozott, hathatósan tanusítja, hogy mindenesetre falun vagyok. S mily fonás az ennél fogva, hogy a pestiek mégis falusi levegőre vágyakoznak, s Fótra, Hidegkútra, és egyéb szomszéd falukra mennek nyaralni, holott ezen helységek kényelmeit saját külvárosaik végén sokkal nagyobb költség-kimérettel lelhetnék föl; mert a nagy főváros ezen részei nemcsak faluk, hanem falunál is falubbak. Itt lámpának nyoma sincs, és helyesen, mert ezen szerény lakosok nem vágnak fény után, s csak irtóznának, ha még éjjel is látniok kellene a nagy békanyálas tócsákat, melyek barátságosan házikóikhoz símulnak, és csak akkor száradnak ki, midőn a pesti partról az alsó szigetre sárzipő nélkül is át lehet sétálni. Továbbá, ha ezen utcákban, melyek épen annyira hasonlítanak a belvárosi utcákhoz, mint a hat napos macska a tökéletesen felnőtt oroszlánhoz, lámpák égnének, úgy már messziről megláthatnák a lakosok a rendőrség, vagy éjjeli őrök közelítését, és elrejtőzhetnének, ha történetesen épen ludasoknak érzénék magokat; így azonban éjjeli őr, vagy rendőrséget soha nem látnak, és ez igen üdvös, mert a gyalgó emberi természet egyik fő jellemvonása, hogy leginkább attól fél, mit nem lát, és nem ismer, mint például az ördögtől. Hah, szinte borsózik bele hátam, hogy ily éjfélnak idején minden himezés hámozás nélkül megnevezni merészlém ő lólábuságát! - Ezenkívül még több haszna is van ezen falusias sötétségnek, így például, a böcsületes ember nem merészli hajlékát elhagyni, mert fél, hogy a posványokban mértékletlen vízivásra kényszerítetik, ha úszni nem tud, mit csakugyan nem is tudhat, mert régi tapasztalás tanítja, hogy a szegény ember többnyire mindenütt elmerül; sőt attól is tartania kell, hogy kifosztatik, vagy inkább boszúból jól elpáholtatik, mivel semmi elvenni valót nem találhatnának nála, meztelen életén kívül, mit bizonyosan senki nem fog tőle elvenni, mert napjainkban a szegény ember életének semmi becse nincs. A rossz emberek ellenben tudhatják, hogy senkivel nem fognak találkozni, kit megfoszthatnának, s azért szépen otthon maradnak, vagy legalább maradhatnának. Így tehát a sötétség az egész falusi lakosságnak csak üdvösségére válik. De még az előttök nyaraló és telelő posványokról is ugyanazt mondhatni, mert ha most a nyájas olvasó úgy betekinthetne az alacsony ablakokon, mint én, tehát látni fogná, mikép a szűk szobák falait penész és nedvesség zöldre füsték, mely szín a szemnek igen egészséges, s ezenkívül gazdaságos is, mert a szegény emberek legalább nem kénytelenek szobáikat minduntalan meszelgetni.

Ámde nemcsak mocsok és sötétség az, mi által ezen háztömkeleg falu nevezetre érdemesíti magát, mert ezen két kelléket gyakran legnagyobb városokban és legpompásb palotákban is

föltalálhatni; hanem van itt még több is, mi mindenkit azon gondolatra hoz, hogy valóságos falusi sár törekszik lábairól csizmáit lelopni. Ime, ezen ház szalmával lehetne fődve, ha lakosai a mult télen kályhába nem rakták volna a ház födelét; most azonban csak szeméttel van betakarva, hogy legalább valamennyire daczolhasson az esővel. E másik háznak nincs ajtaja, és az eső kénye kedve szerint árasztja el a földön heverő családot; alkalmasint valamely tartozásukat nem birták megfizetni, s a hitelező ily törvényes úton kívánja őket fizetésre kényszeríteni, s bizonyos is lehet benne, hogy adójukat csakugyan mielőbb le fogják róni, vagy neki, vagy a halálnak. E roskadozó házikóban még mécs pislog, a hosszú használat miatt szecskává törődött szalmán öt vagy hat gyermek hever, kiknek, mint látszik, a ruházat nélkülözhetlenségéről még alig van fogalmuk, mert csaknem paradicsomi állapotban élvezik az álom gyönyöreit, mely által egyszersmind kiáltozó gyomrukat lecsöndesíteni iparkodnak; köztük egy puffadt arcú, vállas, csontos férfi horkol, ki a legszilajabb bikával is bátran farkas-szemet nézhetne, ha mindennap pálinkával nem inná le magát, melyre a szükséges pénzt mindig ki tudja teremteni, ámbár nincs ember a faluban, ki őt valaha dolgozni látta volna. Ezen lebúj közepén két karó van földbe verve, s e karókra két szuette deszkadarab szögezve, melyek tehetségök szerint pótolják az asztal helyét. Előttök egy halálsápadt asszonyi váz görnyedez, testét leirhatlanul rongyos ruha fődí, melynek alapszínét, a tömérdek folt miatt, megismerni lehetetlen; galandokkal összekötözött rongyos kosárból mindenféle lomot szedeget elő, üveg, vas- és rongydarabokat, mikért néhány krajczárt, vagy legalább darab száraz kenyeret vél kaphatni; papirdarabokat, mikért néhány garast adnak bizonyos iparúzők, ha történetesen oly nevek is láthatók rajta, miknek utánzásából hasznot várhatnak; kemény kenyérhéjt, mely vízbe áztatva, reggel valamennyire meg fogja az éhező gyermekek gyomrát csalni, s néhány pillanatra elhítteti velök, hogy ők is embermódon reggeliztek; csontdarabokat, miken nagyító üvegével az éhségnek még néhány inacsát, vagy épen húszecskét vélt látni, s melyeket gondosan törölget le a tisztábbnak látszó rongydarabokkal, mert ezek még erőteljes levest adhatnak az elkényszeredett gyermekek számára. Ez a rongyszedő asszony sorsa, ki szeretne szorgalmasan dolgozni, de nem kap munkát, mert férje tolvajnak tartatik, s azért ily nyomorú úton kénytelen gyermekeinek táplálékot szerezni, és egyedül azon reménnyel vigasztalni magát, hogy két legidősb fia egy pár hónap múlva már szerencsés sikerrel kezdheti meg az utczai koldulást, és szomorú sorsát ez által némileg enyhítheti. Hogy e koldulás csakhamar lopással fog párosulni, arról az apa jelleme eléggé kezeskedik. Most egy sajátságos ház mellett haladunk, melyet az árvíz épített, mely e szerint nemcsak rombolt, hanem alkotott is. Egy házikónak falai tudniillik összedőltek, s el is olvadtak, mivel csak vályogból valának összetákolva; a ház teteje azonban meglehetősen épségben maradt meg a pincze fölött, s ennél fogva most valamely előbbkelő cigány putrijához tökéletesen hasonlít. Ezen födeles pinczében egy elsoványodott tehén kérőzik, s körülötte nyolcz vagy kilencz főnyi család hever a földön, távol tartva magát a szalmától, hogy a tehénnek kényelmét ne háborítsa, melynek naponként apadó teje egyetlen keresetforrásukat képezi. Ezek alkalmasint jobb napokat láttak már, de még sokkal roszbabakat fognak érni, ha utolsó ételmi eszközüktől is megfosztja őket a sors, mely gyakran rendkívül emberi természettel bír, és annál fogva ott büntet, hol jutalmaznia kellene, és viszont. Ezen pincze alakú kis szobából is mécs fénylik, ugyan mi történik penészvirágos falai közt? A szoba igen parányi, természetes tehát, hogy a nyomor benne rendkívül nagy. Legalább tizenöt ember alszik a szalmával behintett nedves földön, s néhány feldöntött pálinkás üveg tanúsítja, hogy mélyen alusznak; egy közölök azonban kigyó gyanánt csuszkál köztök végig, és zsebeikben motoz. Ez tehát csak azért mérséklé magát az ivásban, hogy társaitól néhány fillért orozhasson, s bizonyosan nem rendes elvetemültséget tanúsít az, midőn tolvaj a tolvajt lopja meg, s ez igen bélyegzőleg jellemzi egyszersmind az embert, mert tudva van, hogy a farkas nem konczolja fel a farkast. Amott egy asszony s két felnőtt gyermeke holttestet czipelnek földalatti nyomorú tanyájokra; mind a hárman bőrig át voltak ázva s keservesen zokogtak, és

én megszólítottam őket, s a rablók is némi megilletődéssel hallák a rövid, de szomorú történetet. Szegény favágó volt a halott, ki családját böcsületesen táplálta; nem rég azonban, midőn éppen szűk utczában dolgozott, egy lóháton arra tomboló uracs elgázolta őt. A szegény ember egykor több hetet töltött már kórházban el, s most nem engedé magát többé oda vitetni; ezen éjjel azonban oly rosszul kezdé magát érezni, hogy a szegény asszony akarata ellen is kórházba akará őt vinni; ámde útközben kiadá lelkét a szerencsétlen családapa, és az elárvult nő és gyermekei visszahozák a holttestet, és el fogják temettetni, habár mindenőket el kellene is adniok, mert nem akarják, hogy a holttestet a kórházban fölboncsolják. A hidegen okoskodó ész előítéletnek fogja ezt nevezni, de azok, kiknek szívében szelid érzelem uralkodik, bizonyosan méltányolni tudandják ezen «műveletlen» szegény emberek gyöngédségét, mely ily fölládozólag nyilatkozott. Ki pedig kétkednék, hogy ily falu létezhetik a fővárosban, ám méltóztassék azt akár éjjel bejárni, és azután czáfolja meg állításomat, ha - lehet; meg vagyok azonban győződve, hogy czáfolási vágy helyett csak színeim haloványságát fogja gáncsolni, mikkel e képecskét föstém, mert tapasztalni fogja, hogy minő mértékben növekszik valahol a pazarlás és fényűzés, éppen oly arányban nagyobbul az elvetemültség és nyomor, s azért az, mit itt előterjeszték, még csak árnyéka annak, mit e tekintetben a mienknél nagyobb fővárosokban tapasztalhatni. Igen, van falu a fővárosban, és e falu csak annyiban különbözik a legszegényebb távol helységektől, hogy itt a nyomor és inség nem tűnik föl annyira, mivel mindennapi, mert itt nincs aratás, nincs gyümölcstermés, nincs szüret, mely legalább néhány hétre feledtethetné az inséget; sőt még kutya sincs, mely csaholásával és hűséges ragaszkodása által a szegény embert néha kissé fölvidámítaná, mert azt, mi ezen háziállat éhségének enyhítésére elfogyna, szemeikkel és szájokkal, tehát kétszeresen nyelik el a szűkölködő éhezők!

XXXII.

Meghiusult merény.

Csontjaim velőjeig megrázkódva követém a rablók lépteit, s nem merék többé sem jobbra, sem balra tekinteni, mert féltem, hogy a nyomornak látása száz meg száz alakban fellázítja véremet s más színben fogja velem láttatni azon tetteket, miknek üldözésében jelenleg fáradtam. És ugyan mit láttam tulajdonkép? Valóban, aránylag semmit, mert a házikók és pinczebarlangok legnagyobb részének belseje sötét vala, mint lakosainak multja, jelene és jövődjé. És a mit láték is, ugyan mi vala az ahhoz képest, mi ezen szomorú helyzeteket okozta! Merhetjük-e mindig állítani, hogy az éjjel nappal részeg korhelyt saját eredeti vonzalma aljasítja félbarommá? Szabad-e hinnünk, hogy minden tolvaj saját romlottságának átkát súlyosítja fejére, s hogy minden erkölcstelenség önmagától születik? Valamint igaz, hogy erre nem felelhetünk igennel, úgy tagadhatlan az is, hogy többnyire sokkal borzasztóbbak azon tettek, melyek a bűnök elkövetésére első ösztönül szolgálnak, mint e bűnök magok. Hány némbér tagadja meg örökre az erényt, mivel egykor valamely férfi erényességében bizott; és hány férfi fajul becstelenné, mivel ifjúságában, csekély hiba miatt, durva büntetés által, a böcsület szózatát lelkében elnémíták; s mihelyt ez megtörténik, akkor a rossz úton haladásban többé nincs megállapodás!

Az éji vihar komor föllegei nem lehettek sötétebbek, mint kedélyem mostani hangulata; csaknem enmagam ellen kezdék gyűlölséget érezni, midőn meggondolám: mennyi előnyöm van a jóra, s mégis mily kevéssé töltöm be helyemet; mennyi bajt orvosolhatnék, mennyit előzhetnék meg, és mégis mily keveset cselekszem. De hiában, ki maga soha nem hullatott keserves könnyűket, az nem könyörülhet a szerencsétlenség siralmain!

A vihar szabadabb dülása fölébreszte merengésimből, szemeimet körüljártatám, mennyire a sötétség engedé, s meglepetve tapasztalám, hogy egészen szabadban vagyunk, s már a sorompót is elhagytuk, és most teljességgel nem bírám hirtelen meghatározni, hogy hol vagyunk, s mily cél felé haladunk, mert huzamosb ideig, mély gondolatokba merülve, csaknem öntudatlanul követém a rablókat, minél fogva e pillanatban nem kis mértékben zavarodtam meg, főkép, miután társaimnál sem kérdezősködhettem, ha a rablókban gyanút nem akartam ébreszteni. Ők hölgyrablásra menének, mint mondák; de ugyan hová, miután már a városi sorompón is átléptünk? Meddig házakat láték, addig nem gyanakodhatám, mert azt lehete gondolnom, hogy a hölgy, talán gyanu kikerülése végett, valamely távol és igen egyszerű gunyhóban tartatik rejtve, s onnan szándék őt elrabolni; de most, midőn már a vámház ablakának rezgő világát sem láthatám, lehetlen vala komolyan nem aggódnom. Hová vezettek ezen emberek? Mi céljuk lehete velünk, vagy különösen velem? Talán gyaníták kilétemet, és ki akartak rabolni? Ezt nem tarthatám valószínűnek, mert erre nem tettek volna oly nagy készüléteket, miután tudhaták, hogy a fővárosi lakosok nem igen szoktak zsebeikben ezreket magokkal hurczolni. De hátha életem ellen törnek, s halálomat minden pillanatban várhatom, és az egész hölgyrablási terv csak törbe kerítésemre volt kiszámítva? Ez még többi gyanuimnál is képtelenebbnek látszott, vagy látszhatott volna legalább higgadtabb kedély előtt; de a bitó alatti megrázkódtató kaland, s az azóta látott kebellázító jelenetek, párosúlva az éjfél és égháború izgató hatásával, annyira túlfeszíték egész idegzetemet, hogy e pillanatban még lázasb képzelgéseknek is hitelt adtam volna. De mi bírhatta volna őket ellenem gyilkos szándékra? kérdém magamat tovább, s föltüzelt képzelődésem erre még gyorsabban válaszolt, s valószínűvé tette előttem, hogy talán Móricz, vagy Sobri küldheték ki ellenem a gyilkosokat, s hogy ők is oly éber őrszemmel kísérek minden léptemet, mint én az övéiket. Arra is tüstént tudék magamnak válaszolni, hogy mért vezetnek oly távolra? Ezt

bizonyosan azért tévék, mert nem egyedül, hanem harmad magammal jelentem meg, s most nem mernek velem szembe szállani, hanem valamely tanyájokra vezetnek, hol túlnyomó erővel fognak ránk rontani. Ezt meg kell előzőm, suttogám csaknem hallhatólag, és pisztolyaim után nyúltam, midőn a koldus, ki mormogásomat hihetőleg hallá, hirtelen megfordult és hangosan szóla:

- Talán fázol?
 - Nem, - felelém lehetőségig nyugodtan.
 - Vagy fogaid vaczognak?
 - Nem.
 - Pedig nekem úgy tetszett, mintha effélét hallottam volna.
 - Csalatkoztál.
 - Vagy félsz?
 - Hagyj föl a faggatással, csak káromkodni akartam, azt hallottad, semmit.
 - És ugyan mért?
 - Szeretnék már dologhoz látni.
 - Olyan tüzes vagy?
 - Csak nem szeretek hiában sétálgatni.
 - Kivált ily gyönyörű időben, - tévé hozzá megrázkódva Bertók.
 - Hiszen haza mehettek, ha czukorból vagytok főzve, senki nem tartóztatott eddig sem.
- A beszédnek e fordulata valamennyire ismét megnyugtató, minél fogva derültebb hangon mondám vezérünkhez:
- Csak azon boszankodom, hogy hiában járunk.
 - Hiában?
 - Igen ám.
 - Mikép érted ezt?
 - Mert a zápor mind kizavarja likaikból az ürgéket.
 - Ürgéket?
 - Igen, és nekünk majd egy sem marad.
 - Fiú, félre beszélsz, vagy részeg vagy?
 - Alkalmasint te öntöttél többet a garatra, mint kellett volna.
 - Micsoda?
 - Úgy van, mert különben lányt, vagy kisasszonyt nem keresnél a városon kívül, oly helyen, hol csak ürgék és vakandokok tanyáznak.
 - Vagy úgy! Átkozott ficzkó, szinte megijesztettél, mert már azt kellett gondolnom, hogy lepattant az eszed abroncsa, és mindent elrontasz.
 - Sok is a sok, czimbora, hiszen úgy tartom, hogy annyira vagyunk már csak a világ végétől, mint homlokodtól az orrod vége.
 - Mindjárt ott leszünk.

- De hol?
- A világ végén, ha ha ha!
- Dehogy, csak ott, hol dolgunk lesz.
- És még sem szabad tudnunk.
- Hiszen tudjátok, hogy még most is visszamehettek, ha kedvetek tartja és ezzel beérhetitek; mert egyetlen hajtófát sem ér az oly vezér, ki mindent kifecseg a közlegények előtt; én pedig most vezérek vagyok és azért úgy kell tánczolnotok, a mint én füttyölök.
- Furcsa ficzkó vagy!
- Hallgass és parancsolj lábaidnak.

Ismét tovább haladtunk, puha gyepen ugyan, de azért mégis csaknem kellemetlenebbül, mint eddig, mert a folyvást omló eső az egyenetlen pázsiton pocsolyákat képezett, mikbe gyakran bokán fölül, sőt néha térdig is zuhantunk, mi mindenkor részint káromkodást, részint hahotát okozott, ámbár a víz sokszor fejünkig fröcsögött fel.

Most széles villám hasítja a léget s Marczi alig hallhatólag suttogá:

- A savóintézet vidékén vagyunk.
- Mi az? - kiálta a koldus, kinek valódi tolvaj fülei voltak, mert úgy tetszett, hogy minden lélekzetünket tisztán hallja.
- Megijedtem, hogy lecsap a mennykő, - felele nyugodtan Marczi.
- Ne félj attól, elkerüli a mennykő azt, kinek számára minden határban kender terem.
- Mit akarsz ezzel mondani?
- Azt, hogy fölakasztanak, ha nem vagy nemes ember, jó czimbora.
- Hát téged?
- Mi gondod rá! Csak előre, még egy jó kődobásnyira vagyunk és azután majd elválik, hogy tudtok-e oly jól dolgozni, mint beszélni.
- Majd meglátod, fogadom, hogy bámulni fogsz és meghajolsz előttünk!
- Jobb lesz, ha kurtábbra szabad nyelvedet.
- Nem rád bizták.
- Ne kívánd, hogy visszaforduljak.
- Csak tessék.
- Csitt, czimborák, - mondtam, félvén, hogy Marczi kitörő hevessége mindent elront, - ugyan minő iskolában tanultátok mesterségteket, hogy munka közben verekedni akartok; az ilyen becsületbeli ügyeket munka után, kancsó mellett szokás ökölte bízni.
- Hiszen csak...
- Hallgass és azt tedd, mit tőlem látsz.
- Értem.
- Igazad van, czimbora, tapasztalatlan suhancz lehet szűrös társad, hogy így kirug a hámból.
- De bátor.
- Elég.

Erre ismét csönd lett s okoskodni kezdék Marczi főnebbi titkos megjegyzése fölött. A savóintézet vidékén vagyunk, mondá ő; tehát ott, vagy annak vidékén kelle a merénynek véghez menni. De ki ellen lehete az elhatározva? A nevezett intézetben, az év ezen késő szakában, már senki nem szokott tartózkodni s azt csak nem hihetém, hogy a különben igen érdemes, de már meglehetősen koros majorosnő ellen ily merényt kívánna valaki intézni. Közel ezen épülethez a tébolyda állott s azt sem hihetém, hogy onnan kívánna valaki valamely szerencsétlen szép hölgyet erőszakkal kiszabadítani, mert napjainkban szerelemnek miatta nem igen örülnek meg a szépek, sőt ellenkezőleg, nagyon is okosak, mert a legnagyobb szerelmi mámorban is többnyire rendkívül jól tudnak számolni. De hah, még egy intézet vala azon tájon, melyre mindenk előtt kellett volna emlékezniem s melynek tőszomszédságában állott azon épület, melyben...

- Megálljunk! - szóla most elfojtott hangon a koldus.

Mindnyájan megállapodtunk.

- Jelt kell adnom.

A koldus füttyentett, oly sajátzerűen, hogy csak tapasztalt fül különböztetheté azt meg a szél átható süvöltésétől.

Ezután előre hajlott fejjel figyelt. Az ég tompán dörge s a szél hosszú hörgésekben fűtt; más neszt nem lehete hallani.

- Nem hallottatok semmit?

- Nem.

- Ördögbe! Korán jöttünk, vagy elkéstünk, vagy mi történt?

Most még egyszer, tartósabban és élesebben füttyentett.

A hang távolról viszhangot hozott, mely tökéletesen hasonlított a koldus jeladásához.

- Ah, jól van, felelnek.

- Csak visszhang volt ez, - jegyzem meg némileg ismét aggódva.

- Nem viszhang, hanem oly valóságos fia füttyentésemnek, valamint én apámé vagyok.

- Tehát még többen is leszünk?

- Nem.

- De a füttyentés?

- Tudósított arról, hogy a hintó a kerítés szögleténél áll. Vagy azt hitted, hogy oly kisasszonyt, ki megérdemli, hogy ellopják, ily ördögös időben gyalog fogunk tüskön bokron keresztül hurczolni, mintha paraszt legényt fikának fognánk ki az uraság óljából?

- Azon úr is a kocsiban van, ki titeket fölbérelt?

- Dehogyan van, hiszen nem bolond, hogy pénzt szórjon ki és még veszélybe is rohanjon; csak meghitt czimbora van ott és ő majd akkor megy a leány után, ha hírét kapja, hogy már ott van, hová küldi.

- Ugyan hová küldi őt?

- Azt nem kötötte orromra.

- Mégis gyáva embernek kell lennie, hogy nem mert személyesen megjelenni.

- Oly bátor az, czimbora, hogy a csillagokat is le merné lopni; de épen azért nem akar minden potomsággal személyesen bibelődni, aztán meg azt akarja, hogy nekünk is legyen keresetünk. Lám, a nagyurak is meg tudnák csizmáikat tisztítani, de ugyan mi lenne a sok szegény legényből, ha minden dolgukat magok végeznék a gazdagok?

- Szeretném azon urat ismerni.

- Ajánlani foglak neki, ha becsületesen kitünteted magadat.

- Nem hallhatnám meg nevét?

- Arra előbb tőle magától kell engedelmet kapnom.

- Ez különös.

Ez alatt a ház kerítésfalához érkezém s mihelyt szemeimet fölemelém, azonnal meggyőződésem, hogy korábbi sejtésem nem csalt és...

- Czélnál vagyunk, fiúk, - szóla, gondolatimat megszakasztva a koldus, - én ismerem itt a járást, mert már háromszor voltam itt koldulni; szegény kisasszony nem is gyanította, hogy kinek ad alamizsnát; de meg is hálálom most, mert derék szép úrhoz viszem. Én tehát bemegyek és megnyitom az ajtót, azután ti is bejöttök.

E szók után derekáról hosszú, erős kötelet oldott le, mely csomókkal s végén vaskampóval volt ellátva. Ezt átdobá a falon s jól meghuzá, hogy meggyőződjék: valljon megfogta-e erősen a fal párkányát a kampó? Ezután nagy könnyűséggel fölkapaszkodott a csomókon, a kötelet megfordítá és a tulsó oldalon szintúgy leereszkedett s kevés pillanat múlva az ajtót megnyitá, mondván:

- Az emberek zárban hagyják a kulcsot, hogy kívülről ki ne nyithassuk, mi tehát szépen bemászunk és belülről nyitjuk meg, így legalább nem kell méreg drágán lakatost tartanunk.

- Csodálom, hogy kutyák nincsenek itt.

- Van bizony kettő, még pedig olyan, hogy a legnagyobb medvével is megbirkózhathának.

- Úgy hát vigyáznunk kell.

- Későn vigyáznánk, ha még élnének.

- Hogyan?

- Ma dél felé erre kullogtam és oly darabka szalonát adtam nekik, hogy eddig már örökre jóllaktak. De most dologra. Ti hárman itt maradtok a kapunál, mert nem ismeritek a belső járást és mindenre vigyáztok s csak akkor siettek segítségünkre, ha füttyentést, vagy lövést találjátok hallani; én pedig régi czimboráimmal a szép galamb fészket keresem föl. Menjünk fiúk és mondom, hogy még ruhája végét is tisztelettel érintsétek, mert különben ma este utolsó borotokat ittátok meg ezen árnyékvilágban!

A rablók a ház felé sompolyogtak, azon ház felé, melyben Börger Lenke és anyja lakott és így ezen merényt is egyedül csak a leálorczázott Sobrinak lehetne tulajdonítanom, ki rendületlen vala, mint ércszobor, miután még a mai jelenet után is példátlan vakmerőséggel folytatá gyalázatos gazságait, mintha egyáltalában megbukhatlannak tartaná magát. Annál inkább örvendék tehát, hogy szándékom mellett állhatatosan megmaradtam és ezen merényét megátolhatám.

Most már nem leheté tovább késnem, mert nem akarám, hogy a rablók egészen Lenke szobájába nyomuljanak, mivel ezen ijedelem, főkép mai rendkívüli megrázkódtatása után, ránézve könnyen veszélyes következményű lehetett volna. Bezárám tehát a kaput, a kulcsot zsebembe tevém s pisztolyainkat elkészítvén, mind a hárman csöndesen követtük lépéseiket,

miután meghagyám társaimnak, hogy mindegyik egy-egy rablót rántson hátulról földre; magam a koldust vállalám magamra s megkötözésök után a kocsist szándékoztunk hatalmunkba ejteni.

Alig haladánk azonban néhány lépésnyire s lövést hallánk eldördülni előttünk és fegyverre! kiáltást hangzani, mit rögtön jajgatás követe, melyben az egyik rabló hangjára ismertünk. Ugyanazon pillanatban megnyílt a ház ajtaja, lámpavilág omlott ki rajta s több fegyveres katona, kik a két zsványt rövid küzdés után elnyomták s a harmadikat is megkötözték, ki lábába golyót kapott és alig mozdulhatott. A katonák már minket is megpillantottak s így, hogy kellemetlen bajba ne keveredjünk, gyors elszántsággal előugram és németül szólítám meg a vasas katonákat, mondván:

- Köszönet, derék katonák, hogy megkíméltek bennünket a munkától, már rég nyomukban vagyunk ezen gazembereknek s csak azért nem támadtunk rájuk a szabadban, hogy tetten kaphassuk őket; önök nagy szolgálatot tettek a közbátorságnak ezen gonosztevők elfogása által.

A furfangos koldus saját haszna és gondolkozásmódja szerint magyarázá szavaimat és még inkább elakarván a katonákat ámítani, iszonyuan káromlott engem, azután pedig alig elfojtható örömmel suttogá:

- Derék ficzkó vagy, ezek szót sem tudnak magyarul, jó, hogy kivágtad magadat; add tudtára urunknak, hogy hüvösre jutottam, de három hétig nem vallok; iparkodjék tehát addig mind a hármunkat kiszabadítani. Ha holnap éjfélkor az óbudai kerék tanyára mégysz, hol, mint mondád, járatos vagy, mondd akármelyik czimborának, hogy kilencz meg kilencz csak kilencz és ő vagy más czimbora tüstént urunkhoz fog vezetni. A kocsi miatt ne busulj, az a lövés után mindenesetre tüstént elvágatott.

Mind ezt fenyegetőzve és káromkodás közt mondá a rabló, mi a német katonákat tökéletesen meggyőzheté arról, hogy nem vagyok az elfogottak czinkosa. Ők azonban mégis kételkedni látszottak, mert nem épen túlságos jeleivel a tiszteletnek, parancsnokukhoz vezettek.

XXXIII.

Két halott.

Már a folyosón találkoztunk a hadnagygyal, ki félig felöltözve rohant felénk kivont karddal, míg másik oldalról a major tulajdonosa pörén futott előnkbe gyertyával s nem csekély rémülésben a váratlan zaj miatt.

A katonák örszobájába lépénk s ha már maga e jelenet rendkívül meglepett, még inkább kelle csodálkoznom, midőn a tisztas Börgerné szobájából látám a hadnagyot kilépni. Mióta lett a ház laktanyává, vagy mikép juthatott a tiszt Börgerné szobájába? E kérdésekre nem tudék magamnak felelni, de nem is lehete időm fejtegetésök megkísértésére, mert a tiszt, mihelyt a káplártól a zaj okát megtudá, azonnal komolyan kezde vallatásomhoz. Szerencsémre a major tulajdonosa meglehetősen ismert engem s így nem nagy munkámba került a tisztet arról meggyőzni, hogy embereimmel együtt a rablókat üldözém, főkép, miután ezek magok is kemény kifakadások közt erősíték ezen állításomat.

- Úgy van, hadnagy úr, mondom, - így szólék, előadásomat végezve, - a vihar elől csapszékbe menekültem inasommal s már épen bérkocsiért akarám őt küldeni, mivel a vihar nem akart szünni, midőn ezen három zsvány suttogva tartott tanácskozásából, hála rendkívül éles hallásomnak, olyasmit véltem kivehetni, hogy e tájon valakit ki akarnak rabolni. Én mindig szerettem a veszélyes kalandokat s annál fogva mellém vevém még ezen becsületes favágót és hárman mindenütt nyomban követtük a rablókat. Ön derék vitézei megmentettek bennünket a veszélyes tusától. De, - itt a major tulajdonosához fordulék, - kedves Weiner úr, Börgerné asszonyság bizonyosan elrémult e zaj miatt, meg kellene őt nyugtatni.

- Oh, az már nincs itt, nagyságos uram, - mondá Weiner.

- Nincs itt? Hiszen ma délben még ide jött a kisasszony a városból, hol vele beszéltem és semmit nem szólt.

- A mint haza jött, félóra mulva saját lovaimon kellett őket délután két óra felé mindenestől városi lakásukba szállíttatnom; nem tudom, mi birhatta őket ezen hirtelen elköltözésre, miután még két hétig akartak itt tartózkodni.

- Szerencse, hogy nincsenek itt, mindenesetre szörnyen megrémültek volna.

Ezután még megtudám, hogy a hadnagy száz lovat szállít ezredéhez és az iszonyú vihar elől ezen majorban keresett menedéket az éjjelre, minthogy különben is Pesten akará azt eltölteni. Távozásomat épen nem akadályozá s megígéré, hogy másnap az illető hatóság kezeibe fogja a rablókat szolgáltatni. Weiner marasztott ugyan, de ajánlását nem fogadhatám el, mert még Eszter gyermekének életeért reszketék; a jó ember tehát befogató lovait és a majort, társaimmal együtt, könnyülve hagytam el a kényelmes kocsiban.

Mihelyt a kapun kívül valánk, mely mögöttünk ismét becsukaték, azonnal komoly szemlét tarték elmémben a legközelebbi mult események fölött. Mindenek előtt csodálnom kelle a koldus lélekéberségét, mely szerint veszélyes helyzete daczára is azonnal engem, vélt czinkosát megmenteni törekvék, hogy szabadságában maradván, hasznára lehessenek. Becsületes emberek közt ritkán találhatni ily tettekre, mert tapasztalás tanítja, hogy az emberek többnyire némi vigaszt lelnek abban, ha valamely szerencsétlenségben nem egyedül, hanem többedmagokkal részesülnek. Egyébiránt nem annyira ezen váratlan fordulatnak örvendék, mint inkább annak, hogy ez által kezembe adá a koldus zsvány azon titkot, mely szerint Sobrinak biztosan nyomába juthatnék, az óbudai elhagyatott csárdában, ha a legközelebbi éjjel hálomat ismét kikerülné; mert, hogy ő vala azon úr, kit a koldus említett, arról

tökéletesen meg leheték győződve, miután Lenke volt azon hölgy, kinek elrablására a gaz czimborasággal kiindultam. Mért tűnt el Lenke oly hirtelen anyjával együtt? Ezt könnyen megfejtethetnek véltem, ha meggondolám, hogy ma délben nemcsak hűtlenségéről győződék meg a gaz csábítónak, hanem egyszersmind oly néven hallá őt szólíttatni, mely néhány év előtt az ország nagy részét rettegésben tartá. Előtte ezen ember, mikép a kerti lugasban tartott párbeszédükből is tudjuk, csábítást és szökést említe s általában úgy nyilatkozott, hogy föl lehete róla tenni, mikép semmiféle eszközöktől nem borzad vissza, mihelyt azok által célhoz vél juthatni. Igen természetes tehát, mikép Lenke annak pusztá meggondolásától is borzadt, hogy ezen emberrel még egyszer találkozhatnak; azért tehát, mihelyt hazaérkezett, bizonyosan tüstént rávevé anyját, hogy rögtön városi szállásukra költözzenek. Kimondá-e valódi okait, melyek őt e határozatra bírák, vagy máskép eszközölé ki anyja megegyezését a távozásban, azt nem lehete ezúttal magamban teljes bizonyossággal meghatároznom, de erre tulajdonkép nem is volt szükség, mert előbb-utóbb az anyát különben is mindenesetre értesíteni kellett volna az egész fordulatról. Még magamról kell néhány szót elmondanom, mert lesznek talán, kik gáncsolni fogják, hogy a hadnagy előtt nem adám hiven elő kalandomat. Magamra nézve én ezt minden kockáztatás nélkül tehettem volna, de részint Lenkét nem akarám az igazság kimondása által hirbe hozni, részint pedig kellemetlen tanuságtételtől kívántam magamat megmenteni, egyszersmind általában minden zajt kerülni óhajtván, mely Sobrit nagyobb vigyázatra figyelmeztetné és a jövő éjféli találkozást ismét meggátolhatá. A kocsit, mely az elrablandó hölgyre várakozott, azért nem említém a hadnagy előtt, mivel ekkor a szándéklott rablás valódi nemét is ki kellett volna mondanom s mivel különben is méltán következtethetém a koldus megjegyzéséből, hogy az üldözés siker nélkül fogna maradni, miután a lövésre a kocsis bizonyosan azonnal tova vágatott. Egyébiránt azt is kelle óhajtanom, hogy Sobri e meghiusult merényben befolyásomat ne is gyaníthassa, következésképp egészen nyugodt maradjon, mert csak így remélhetém nagyobb valószínűséggel, hogy a legközelebbi éjfélt csakugyan határt tüzend vétkeinek. Móriczra nézve még nyugodtabb valék, mert okom vala hinni, hogy Marczy által Ferkót megnyerem és az úton biztosan nyomába jutok; egyedül az aggasztott, hogy nem vihette-e már véghez véres szándékát Eszter gyermeke ellen? Mert, habár meg kelle is engednem, hogy derekasan megriasztottuk őt társaival együtt s így e pillanatban alkalmasint nem lesz kedvük új merény megkísértéséhez fogni, egyszersmind azt sem tagadhatám, mikép épen azon gondolat, hogy szándékát talán kedvünk lehetne megakadályoztatni, rögtön azon elszánt határozatra bírhatá őt, hogy tüstént elégítesse ki boszuszomját s így azon rettegésem talán nem volt épen alaptalan, hogy későn jövök a gyermek megszabadítására. Ha valaki talán kételkedék, hogy ember képes legyen ily iszonyú tette vetemülni s e véleményét az által is igazoltatni vélné, hogy a megrögzött gonoszságú gyilkos sem akará e véres munkát magára vállalni, annak megnyugtatására csak azt kell mondanunk, hogy azt, minek kivitelétől minden szenvedély és minden gonosztevő irtózik, a boszuszomj minden tétozázás nélkül végrehajtja: mert ezen egy szenvedély az, melynek ellenében a legszentebb emberi érzelmek is elnémul. És hogy Móricznak csakugyan volt oka boszuszomjra, abban alkalmasint senki nem fog kételkedni, ki meggondolja, hogy a zsidót mostani boldogtalan helyzetében csak két érdek csatolja a nyomorú élethez, tudniillik: pénz és családja; az első azért, hogy embertársainak megvetésével dacolhasson, a másik pedig, mert csak övéi értik meg őt s mivel csak ezek simulnak hozzá szeretettel. Ha tehát e két oldalról támadják meg a zsidót, ez annyi, mintha szívébe, mintha életébe markolnának. Móricz pedig mind a kettőt elveszté, pénzét, mely élete legjobb részének gyümölcse vala, bármily úton juta is annak birtokába és nejét, ki boldogabbnak hitt jövője legfényesebb reménye vala. És e két kincset ugyanazon egy ember rabolta el tőle, oly ember, ki sokkal rosszabb s mégis sokkal hatalmasabb volt, mint ő; oly ember, ki ellen óriási erővel küzdött s kiről boszúnyilái mégis eltompulva pattantak vissza. És ezen ember távozásra készült és magával fogja vinni a kettős kincset és kétségbeesése fölött kacagni fog a biztos távolságban! Ennek meggondolása

tüzes kigyók fulánkja gyanánt mardosá Móricz lelkét s fájdalmát csak az által reménylé enyhíthetni, ha legalább azon ember keblében is szilaj fájdalmat gerjeszthetne, ki egész üdvét semmivé tévé s kit boszuló kezei nem érhetének el. Minden törekvésének, minden gondolatának ez volt egyetlen tárgya s lehet-e csodálni, hogy ily hatalmas ösztöntől sarkantyuztatva, kémszemeinek a gyermek nyomait fölhaladni sikerült? S ezen siker nem szülhette-e, ily kedélyben, rögtön egyszersmind azon gondolatot, hogy ez azon egyetlen hely, hol a legsajgóbb sebet ejtheti az apa és anya szívére, hogy kincseik dacára is oly szegények legyenek, mint ő, - gyermektelenek, mint ő?? Hogy pedig ezen célra idegen kart kívánt fölfegyverezni, abban senki nem fog ellenmondást találhatni, mert az elnyomottság rendesen nem szokott anyja lenni a bátorságnak s nem a vakmerőség legnagyobb foka kell-e arra, hogy valaki ártatlan, mosolygó gyermeket gyilkolhasson meg? Ehhez képest a tusa életre halálra, hatalmas ellenséggel, csak gyermekjáték. Ámde mind e mellett alapos aggályt táplálhaték, hogy a bitófa melletti jelenet még inkább fölgerjesztheté boszuvágyát, miután attól lehet tartania, hogy boszujának ezen utolsó tárgya is ki fog kezei közül ragadtatni s hogy ennél fogva a legvégsőre szánhatta el magát s tulajdon kezeivel sietend azt végrehajtani, mire idegen karokat nem csekély pénzmennyiséggel sem birt fölfegyverzeni.

Perczről perczre nyugtalanabb levék tehát s többször sietésre nógatám a kocsist, de a sötétség miatt eleinte csak lassan haladhattunk, míg végre a vihar szünni kezd és a vastag felhőrétegek kissé gyérültek és néhány csillag föltünésének helyet engedtek.

Midőn a város azon részéhez közelítünk, hol Eszter fia ápoltaték, már egészen megszűnt a zápor; megállítám tehát a kocsit, kiszállottunk és a kocsist visszautasítám.

- Jobb lett volna kocsin haza mennünk, - sóhajtá Bertók.
- Kivált a nagyságos urra nézve, - jegyzé meg Marczi.
- Én ugyan jó sort aludtam a kocsiban.
- Úgy tetszik, mintha magam is szundikáltam volna.
- Annál jobb, - mondtam nyájasan, - mert hajnal előtt alkalmasint nem fogtok lepihenni.
- Keresünk még valakit?
- Bizony megbetegszik a nagyságos úr.
- Elég ez mára.
- Sok is.
- Tehát haza mehettek és én magam fogok mindent elvégezni.
- De azt ugyan nem tesszük.
- Inkább mindent még egyszer elől kezdünk.
- Jól van, halljátok tehát...
- Mennydörgettét, mi ez? Majd kitörtem nyakamat!

Bertók elesett s midőn Marczi segélyével fölemelkedék, nagy tömeget pillantánk meg, melyben megbotlott s mely mozogni látszott. Lehajolván, közönséges napszámos öltönyű férfit láték a kövezeten heverni s mellette nagy zsákot, mely mint sejtém, súlya által lenyomta őt. A napszámos mozdulatlan vala. Talán ittas, gondolám s nem bir fölállani; de ugyan mit kereshet az utcán ily teherrel éjfél után egy órakor? Vagy talán tolvaj? Nem, ezt nem hihetém, mert a tolvaj munka közben, mikép ők nevezik, nem issza le magát annyira, hogy ily gyámoltalan állapotba juthatna, nyílt utcán, ha még úgy bizik is az éjjeli őrség háziassághoz ragaszkodó békés szellemében. Tehát ki lehetett és mi járatban volt?

- Hej, atyafi, keljen föl! - mondtam s vállát megrázám.

Az ember mozdulatlan maradt. Kezeit, arcát, homlokát érintém; mind ezek hidegek és meredtek valának. Semmi kétségem nem maradt, ezen ember bizonyosan halva volt. Szélütés vetett-e véget életének, vagy erőszak, nem határozhatám el; az első azonban valószínűbb vala, mert a nehéz zsák bizonyosan nem feküdnék mellette, ha halálát erőszak okozta volna. Tusakodásomat Marczi szakasztá meg, monda:

- Néhány lépésnyire borbélyműhelyt tudok, vigyük oda a szerencsétlent, talán még életre hozhatják.

- Helyes, csak hamar! - szólék biztatólag s embereim fölemelék a halottat és a borbély ajtaja előtt letevék s míg én kopogtam, a zsákot is elhozák.

Hosszú várakozás után végre megnyílt az ajtó, a borbélyok megvizsgálák a halottat, eret vágtak karján s egyéb műtéteket is megkísértettek, de minden siker nélkül maradt. Ekkor úgy tetszett, mintha halotti bűz terjedne a szűk szobában, melynek okát teljességgel nem bírtuk megmagyarázni, mert halottunk minden tagja oly hajlékony volt még, mintha csak néhány óranegyed előtt adta volna ki lelkét, sőt melle és gyomra még meleg vala. Az egyik borbély szemei véletlenül a zsákra esvén, szó nélkül fölbontá azt és borzadva szemléltük, hogy csinos öltözetű férfi holttestét foglalá magában, melyen kétségbe vonhatlan jelei valának a föloszlásnak. E látvány mindnyájunkat annyira megdöbbsentett, hogy több pillanatig némán meredeztünk egymásra, semmikép se bírván e rendkívüli eseményt megmagyarázni. A szerencsétlent egyikünk sem ismerte. Utóbb az egyik borbély rendőrökért siette, hogy semmi ne mulasztassék el, mi ezen borzasztó eseményre némi fölvilágosítást vethetne; én pedig, névjegyemet ott hagyván, embereimmel eltávoztam és Eszter fiához siettem.

E közben szabad legyen e két halott történetét röviden elmondanom, mikép az több hét múlva tudomásomra jutott. Egy ismerősöm volt, ki ezen idő előtt hat nappal falura utazott s csak négy hét múlva tért vissza. Ekkor, velem találkozáskor, megindulással monda, mikép elutazása után két nap múlva reggel X... barátja szállásáról kísértél s azóta nyom nélkül eltűnt. Én elmondtam neki a két halott fölhalálását s ő leírásomra összeborzadott, mert az egyik halottban - eltűnt barátjára vélt ismerni s erről csakhamar meg is győződék, miután a halottnak eltett ruháit az illető helyen megtekinté. Ezen szomorú felfedezés után azonnal X... asszonysághoz siette, kit elhunyt barátja rég remény nélkül szeretett, kiről azonban, elutazása előtt monda, hogy két nap múlva szerelme viszonzását véli remélhetni, mert akkor a férj néhány napra el fog utazni, ki száz őrszemmel kísérte nejének minden lépteit. X... asszonyság megdöbbsent ismerősöm beléptekor, ki így szóla hozzá:

- *** barátom halva találtatott, valamint az is, ki holttestét zsákban tova hurcolá.

- Szent ég, ön mindent tud! - sikolta az asszony, és lábaihoz omlott.

Ismerősöm megrettent, ő csak részvétet keresett, és iszonyú vallomást kapott, mely röviden ebből állott: * ur a kitűzött órában csakugyan eltávozik szállásáról, azon állítással, hogy Komáromba utazik. Kevés óra múlva megjelent *** ur, de alig szólhatott szerelméről, midőn a férj hintaja ismét a ház elébe robogott; az asszony kétségbeesve mutatott egy a sarokban álló nagy ládára, és *** azonnal bele ugrott, s födelét magára ereszté, az asszonynyal együtt azt vélvén, hogy a férj talán csak valamit feledett, s rögtön ismét távozni fog. Reményökben mindazáltal csalatkoztak, mert a féltékeny férj megbáná könnyelműségét, s nejét magával jövetelre kényszeríté. A boldogtalan nő nem mert vonakodni, s a férjjel távozott, reménylve, hogy az ifju alkalmat lelend távozásra. De csalatkozott! Két nap múlva visszatértek, s a nő, mihelyt egyedül vala, remegve nyitá föl a ládát - *** halva feküdt benne! A láda teteje rácsukódott, s kiáltásit senki nem hallá, mert a férj, midőn távoztak, az ajtókat bezárá, s csak a negyedik szoba kulcsát hagyá a cselédek kezeiben. A nő másnap egy ismeretlen napszámot

szólta meg, s éjfélre a ház kapujához rendelé, mondván, hogy munkát bizand rá, mit csak akkor végezhetni. A napszámos pontosan megjelent, mert ki munkája után akar élni, az nem válogathatja az időt. A nő csöndesen elsurrant férje oldala mellől, az iszonyu terhet a kapuhoz vonszolá, a napszámosnak pénzt és egy üveg bort nyújtott, s parancsolá, hogy a zsákot vesse a Dunába: a szegény napszámos a pénzt eltevé, a bort megivá, és a zsákot vállára emelé s távozott. Gyanított e valamit, szándéka volt e a zsákot megvizsgálni, és tartalmáról jelentést tenni, azt nem tudhatjuk, mert a szerencsétlen ember a borban halált ivott, s ha a rettegő bűntudat el nem árulja a vétket nőt, úgy örökös titok maradt volna e szörnyü tény. Büntetés alá azonban nem lehele őt venni, mert még említett ismerősöm jelenlétében méregpoharat üríte, s két óra mulva követte áldozatait.

Ez a két rejtélyes halott valódi története, melyről sokfélelekép eltorzított alakban regéltek néhány hétig az emberek, mig végre ezt is feledékenységbe temeték az újabb napi események, melyek csak azért támasztanak pillanatnyi érdeket, hogy rögtön ismét újabbaknak helyet adjanak! - -

XXXIV.

A sors keze.

Közelítvén azon házhoz, melyhez oly feszült érdekkal érzém magamat vonzatva, így szólék embereimhez:

- Most egy házhoz fogunk érkezni, mely előtt virrasztással kell az időt hajnalig eltöltenetek.
- Szívesen, - mondák mindketten legnagyobb készséggel.
- Én haza megyek, s ti mindenre jól figyeltek; ha Móricz, vagy más gyanus ember a házba akarna rontani, fogjátok el.
- Nem szabadul ki körmeink közül, habár csak puskalövésnyire pillanthatjuk is meg.
- Napfeljöttékor te, Bertók, értem fogsz jöni, Marczi pedig itt marad.
- Értem, - viszonzá Marczi.
- És ha valaki jőne, és gyermeket vinne magával, letartóztatod, vagy lármát csapsz, vagy legalább nyomát mindenütt követed.
- Meglesz.
- Örökdjétek legnagyobb figyelemmel, s dús jutalomra számolhattok.
- A nélkül is mindent megteszünk.
- Meg bizony.
- Örömet mellétek maradtam volna, de nagyon el vagyok lankadva, és jövő éjféltől még nehéz munka várakozik rám.
- Egyetlen macskát sem bocsátunk a házba.

Most befordulánk az utca szögletén, s ki képzelheti szörnyű rémülésemet, midőn a kérdéses ház kapuját nyitva láttuk, és előtte embereket szemléltünk csoportozni.

- Mi történik itt? - kiálték magamon kívül, és a kapuhoz rohantam.

Minden oldalról ily zavart hangok hatottak füleimbe:

- Gyilkosság!
- Iszonyu szerencsétlenség!
- Gyermeket öltek meg.
- Egy kis fiut.
- Még alig tudott járni.
- Hallatlan!
- Oly szép fiucska volt.
- Alkalmasint valami gazdag örökös.
- Vagy szerelem gyermeke.
- Mily elfajultság.
- Mégsem jönnek a rendőrök?

- Meg kell a gyilkost ölni.
- Tehát el van fogva?
- El ám.
- Megkötözték?
- Hiszen úgy sem mehet el.
- Ismeri ön?
- Azt mondják, zsidó.
- Szörnyűség!
- Üssük agyon.
- Csitt, helyet ezen urnak.
- Kicsoda ez? Kicsoda ez?
- Alkalmasint hatósági ember, mert erőszakkal utat tört magának a szobába, és ugyancsak nem kímélte könyökeit.

E szók hangzottak utánam, midőn a tömegen át utat törtem magamnak, és a szobába rohantam. Szent isten, mily vérfagylaló jelenet várakozott rám azon szobában!

Egyik oldalát félig felöltözött emberek foglalák el, mindnyájok arczán legmélyebb iszony halálszíne vonaglott. Az ágyon Eszter gyermekének ápolónője ült, színéből kikelve, behunyt szemekkel; körülötte két éltes nő sürgött, halántékait eczettel dörzsölve, s a szoba közepén az öreg Móricz a padlózatán ült, körülötte vér folyt, bal kezében véres írást tartott, melyre rémesen meredeztek üregeikből kinyomult szikrázó szemei; jobbjában pedig a kis Móriczot tartá görcsösen kebléhez szorítva, kinek hátra hanyatlott torkán mély és széles seb tátongott, melyből vér szivárgott a zsidó köntösére.

Elkéstem tehát csakugyan, s az iszonyu tett véghez vitetett, még pedig, sejtésem szerint, Móricz maga teljesíté azt, mire más embert nem találhatott, és a végrehajtással sietett, hogy boszujának ártatlan martalékát véres kezeiből ki ne ragadhassam. A mily borzasztó vala e jelenet, oly szivrázó volt egyszersmind annak meggondolása, hogy mit fog a szerencsétlen anya cselekedni, ha még egyszer uj életre találna ébredni, s megnyíló szemei holt gyermekének sápadt arczára esnének! Ez második, valódi halált fogna okozhatni, s ha az bekövetkeznék, csak jótékonyiságnak lehetne rá nézve mondani, mert, legutóbbi szomorú és kétségbeejtő tapasztalásai után, egyedül csak e gyermek alkothatá azon kapcsolatot, mely őt még az élethez csatolhatná!

A vértett színhelyén mély csönd uralkodék, csak kívül zajgottak az összetódult szomszédok; a szobában állók ellenben hallgatva oszták meg figyelmöket az asszony és zsidó közt, különösen ez utóbbinak minden legparányibb szemmozdulását figyelemmel őrizvén, hogy valamikép meg ne szökhessék a büntető igazság hatalma elől; megkötözni azonban mégsem merészlék őt, mert testét vér borítá, és arczán oly félre magyarázhatlan jelei vonaglottak a legvadabb kétségbeesésnek és legszilajabb fájdalomnak, hogy ezen embernek érintése e pillanatban valóban nem mindennapi bátorságot igényelt.

Az asszony, kevés percz múlva beléptem után, magához tért, s szemei először is legmélyebb megrázkódást tanúsító tekintetembe ütköztek. Ő összeborzadott, kezeivel arczát elfödé, a alig hallhatólag rebegé:

- Nem vagyok oka!

E nyilatkozatra minden szem kíváncsian felém fordult, mintha arczvonásimból akarták volna kiolvasni, hogy mily viszonyban állok ezen elvérzett gyermekhez, s ezen egész szomorú eseményhez? Ugy látszott, hogy az emberi természet gyarlósága itt is megtartá szokott jellemét, s a henye kandiság minden egyéb érzelmet leküzdött, és meg vagyok győződve, hogy e pillanatban ellenszegülésre találás nélkül megszökhetett volna Móricz, annyira csak személyemben összpontosult az egész csoportnak osztatlan figyelme. Ámde Móricz távol vala attól, hogy menekülésre gondoljon; ő mozdulatlanul megmaradt előbbi helyzetében, s csak az asszony főnebbi néhány szavára látszott kissé megrázkódni, és suttogó hangon szóla:

- Csöndesen, nem látjátok, hogy a gyermek alszik? Föl ne ébresszétek!

Ezután szorosabban ölelé magához a gyermeket, és ajkai, alig hallható hangon, bölcsődalt mormogának.

Az iszonyu jelenet ezen újabb fordulata még mélyebben hatott rám, mert hinnem kelle, hogy ezen ember megőrült. Vagy talán csak tetteté magát, hogy, mint örült, az igazság fenyítő ostorát kikerülhesse? Jelleméről, mennyire azt eddig ismerhetém, ilyesmit fölteheték ugyan; de ezen arcz, és e szemek nem csalhattak, a tettetés ennyire nem terjedhet; e kifejezést csak valódi örütség ültetheti emberi ábrázatra, mert ha a színlést ennyire lehet vinni, akkor ragadozó, mérges vad állatok közt biztosabban élhetnénk, mint az emberek társaságában. De mikép juthatott ily állapotba ezen ember, kit, csak pár óra előtt, oly hideg számítással hallottam e büntetről értekezni, mintha legfőlebb néhány értéktelen ócska ruhadarab fölött alkudozott volna? Mi rémítheté őt meg oly rövid idő alatt annyira, hogy testi és lelki ereje ily kétségbeesett állapotba roskadott?

Egy tisztos férfihoz fordulék, ki hozzám legközelebb állott, s megszólítám őt:

- Mi történt itt?

E hang görcsös vonaglásba ejté Móriczot, mintha kemény villámcsapás futott volna végig minden tagjain. Arcza ólomszínűvé változott, szemei lángoltak, ajkai mozogtak, a nélkül, hogy egyetlen szót lettek volna képesek kiejteni. Az emberek rémülve nyomultak az ajtó felé, oly dühös kifejezés lépé el e pillanatban a gyilkos ábrázatát. Végre nagy nehezen e szót rebegé:

- Ördögöm!

Keble nehezen emelkedék, és lélekzete tompán hörgött, mintha a halál végső kinaival küzdött volna gyöngülő ereje.

Rövid szünet után ismét megnyíltak ajkai, és e szókat hallaták:

- Nyomorult kontár, mért nem czéloztál jobban? jer, ülj mellém, és énekelj te is. Vagy nem látod, hogy a gyermek nem alszik? Nem hallod, mily iszonyuan kiált szegénykének vére? De hiszen ez természetes, torka már elfáradt, berekedt, most tehát vére kénytelen kiáltani.

E szók után összegörnyedt, s szemei oly fénytelenek levének rögtön, mintha a halálnak újai közelítettek volna hozzájuk. El kelle szemeimet róla vonnom, s érzém, hogy vannak helyzetek, mikben még gyilkos iránt is szánakozás támadhat az emberi kebelben. Az asszonyhoz fordulék, ki ez alatt egészen magához tért, és fölállott, s e kérdést intézém hozzá:

- Az istenért, szóljon, mikép ment véghez e szörnyű szerencsétlenség?

Az asszony zokogva viszonzá:

- Isten látja lelkemet, én ártatlan vagyok!

- Azt épen nem kétlem, de magyarázza meg ezen ember állapotát, mondjon el mindent, nekem mindent tudnom kell.

Móricz nem is figyelt szavamra, s mély kábultságban ült, az asszony pedig így szóla:

- Szokás szerint lefekvénk tegnap este, s a gyermek ágyacskája szorosán mellettem volt, mint mindig. A gyermek egészséges, nappal kijátssa magát, és éjjel jól alszik, s a munka után én is mélyen szoktam aludni. Egyszerre azonban úgy tetszett, mintha az ajtón lassu zörrenést hallanék, s szemeimen fájó érzés reszkete át, mintha villám fényétől kápráztak volna. Hirtelen fölnyitám szemeimet, s iszonyu álomrémet véltem látni; ezen ember közelíte lábujhegyen a kárpitfal mögül, mely ágyam végén és az ajtó közt áll, baljában lámpát tartva, melynek fénye szemeimre fájdalmasan hatott, jobbában pedig kést láték. Künn épen akkor erősen menydörgött. Én kiáltani akarék, de nem birtam, nyelvem ajkaimhoz tapadt, lélekzetem fojtó vala, mint midőn nehéz álommal küzdünk, és lesújtó hatalma alól szabadulni nem birunk. Nem hittem szemeimnek, és csakugyan pusztá álomnak tartám az egész jelenetet, mert ugyan ki törhetne be hozzám, szegény asszonyhoz, és ki akarhatna gyermeket gyilkolni!

Az asszony elhallgata, és mély lélekzetet vőn, mi alatt Móricz folyvást némán merengett a gyermekre, mintha az egész előadásból szót sem hallana, vagy általa legkevésbé sem érdekeltenék.

A szobában mély csönd uralkodék, minden szem a halovány asszony remegő ajkain függött.

- Folytassa, - mondám bátorítólag, és az asszony engedelmeskedett.

- Mondom, álomnak hívém a félelmes látványt, s ennél fogva szemeimet ismét behunyám, és arczomat a csöndesen alvó gyermek felé fordítám. Mielőtt azonban a fél szendergésből ismét mélyebb álomba merültem volna, a gyermek gyöngé elhaló sikoltása hatott füleimbe, mely azonnal halálos hörgéssé változott. Erre rögtön távozott szemeimről az álom, s hangosan fölkiálték!

- Tovább! Tovább!

- A gyilkos véres késsel állott előttem, lámpáját az ágyacskára tevő és iszonyu káromlások közt fenyegetőzött, hogy tüstént a gyermek véres sorsában osztozom, ha ellenállás nélkül nem hagyom magamat megköztetni, s először is számat akará bekötni. Istentelen, mondám ekkor, mit tevél, hiszen nem keresztyén vért ontottál, ezt nem használhatod! Mert azt hittem, hogy a gyermek vérét akarja, mivel nem is képzelhetém, hogy egyébként mért törhetne valaki ily ártatlannak élete ellen; azt pedig mit többször hallottam, hogy a zsidóknak ártatlan keresztyén gyermekek vérére szükségök van.

- Ez haszontalan, bűnös rágalom; csak folytassa, mi történt tovább?

Az asszony megrázkódva szóla:

- A mi ezen szavaimra következett, az még sokkal borzasztóbb volt mind annál, mit eddig láttam és hallottam fölébredésem óta, s nem vagyok képes azt oly hiven leírni, mikép véghez ment. Nem keresztyén? kérdé a gyilkos, és a kés kihullott újai közül, s arcza halovány lett, mint a halál, s szemei majd kiugrottak mély gödreikből. Nem, felelém én, hanem zsidó, valamint te. Ekkor mindkét kezével megragadá torkomat a zsidó, fogait csikorgatá, és dühének egész kitörésével mondá: mond, hogy hazudsz, különben torkodba fojtom öldöklő szavaidat! Nem szólhaték, s csak kezemmel az ablak párkányára mutaték, melyen bársony szalagon függő parányi arany szelencze feküvék. Mi az? kérdé a gyilkos, és kezei nyakamról lesimultak. Nyisd föl és olvasd, viszonzám én. A zsidó az ablakhoz ment, engem folyvást szemmel tartva, a szelenczét hozzám hozá, néhány sikertelen kísérlet után fölnyitá, papirost vett ki belőle és olvasá. Oh, uram, mindig, még halálom pillanatában is szemeim előtt fog lebegni azon iszonyu jelenet, mely most következett.

Az asszony keble lázasan emelkedék, s előadását csak hosszabb szünet után folytathatá.

- Mihelyt az írást elolvasá, azonnal vad hahotára fakadt, mit rögtön ismét keserves zokogás váltá föl, mintha szive repedt volna meg; a vérző gyermeket ágyából kiragadá, csóközönnel borítá, azután szörnyen átkozódott, fejével a falnak rohant, haját tépte, földhöz veté magát, és mindezt fölváltva folytatá, a nélkül, hogy engem legparányibb figyelemre is méltatna. A gyermeket legédesb neveken szólítá, ajkait a vérző sebre szorítá, - oh, uram, ezen iszonyu jelenet látása csaknem eszemtől fosztott meg! Nem tudom, mit csináltam, de bizonyos, hogy rémülésemben iszonyuan kiáltoznom kellett, mert kevés pillanat mulva emberekkel tölt meg szobám és én ájultan rogytam jószívű szomszédnőim karjai közé, s csak nagyságod belépte után tértem ismét magamhoz.

- És minő írás volt az, melyet ön említett?

- Tegnap, midőn azon asszonyság, kivel nagyságod nálam beszélt, a gyermeket visszahozá, és távozott, kis arany szelenczét vettem észre nyakán, melyet ezelőtt nem láttam. Este, a gyermeket lefektetvén, a szelenczét nyakáról levevém, hogy alvás közben valamikép meg ne sértse magát vele. Azután kíváncsiságból addig forgatám újaim közt, míg végre fölnyílt, s finom papiros esett ki belőle.

- Elolvasta ön?

- Nem kellett volna ugyan tennem, de nem tagadhatom, hogy csakugyan elolvastam.

- Tudja ön tartalmát?

- Igen.

- Kérem, mondja el.

- A szókra nem emlékszem ugyan tisztán, de tartalma körül-belől ez volt: Lehet, hogy a sors és férjem akarata gyorsan és váratlanul elszakasztnak e gyermektől; szükségesnek tartom tehát, lélekismeretem megnyugtatóására, ünnepélyesen nyilvánítani, hogy ezen gyermek, kinek neve Móricz, Schufterle Móricz, első férjemnek törvényes fia, és nincs megkeresztelve, hanem az izraelita vallás törvényei szerint nyerte nevét. Hogy ez szóról szóra igaz, új vallásom legszentebb esküivel erősítem. Eszter, előbb Schufterle Móricz törvényes neje. Ezt olvasá el a gyilkos, és ez zavarta meg elméjét.

- Igen, - jegyzém meg nehéz sóhajjal, - mert ő - Schufterle Móricz, ezen fiunak atyja, kit saját kezeivel gyilkolt meg!

- Borzasztó! - hangzott a szobában minden oldalról.

- Ha ha ha! - kaczagott vadul a boldogtalan gyilkos, kit a sors vas keze ily iszonyuan lesujtott, - kaczagjatok, jó emberek, mert ily tréfában nem mindennap részesülhettek. Lehet e mulatságosb, mint midőn az apa gyermekét öli meg, kinek minden hajszálát ezer étellel kész lett volna megváltani, kinek egyetlen mosolyáért a világ minden kincsét legnagyobb örömmel áldozta volna föl! - Mégis itt állasz, te szakállas ember? Szégyeld magadat, még löni sem tudsz! Vagy azért nem választád célul szivemet, hogy fiamat öljem meg, és ez által százszoros halált szenvedjek? Emberek, ragadjátok meg őt, ő a gyilkos! Átok fejedre, kegyetlen gyilkos! - - De nem, egyikünk sem gyilkos, hiszen a gyermek csak alszik, és csak azért nyöszörgött, mivel álmában megijedt. Énekeljete, jó szomszédok, csöndesítsük meg szivecskáját, hogy álma édesebb legyen!

Igy őrzöngé még sokáig a boldogtalan gyilkos, s szivem összeszorult keblemben, mintha érczkapcsok által ragadtatott volna meg. Nem tarthatám magamat vétkesnek, és mégis oly fájdalom dúlt lelkemen, melyhez hasonlóra még nem emlékezem. Mily kebellázító törpeségben tűnt föl előttem e pillanatban az ember, nagyszerű terveivel és bölcs számításaival! Egyetlen intése a sorsnak mindent elront másodpercz alatt, mit az emberi ész hetek s hónapok

alatt építeni törekedett, és egyetlen csapással egészen ellenkező eredményt idéz elő, mely kegyetlenebbül sujt, mint a villám, mert nem tesz semmivé, hanem csak kínokat teremt!

Végre megérkezett a rendőrség, s most rémes tusa támadott; Móricz nem akarja karjaiból a holt gyermeket elbocsátani. Sírt, kiáltott, átkozódott, fenyegetett, könyörgött; utóbb pedig óriási erővel védelmezé magát, s alkalmasint véres lett volna a legszilajabb őrjöngés ezen kétségbeesett küzdésének eredménye, de egy rendőr letérdelt, hátulról átkarolá Móricz lábait és lerántá, mire azonnal megkötözék, és tova hurczolták őt. Már távol valának vele, s átkozódásai és vad hahotái még folyvást rémesen visszhangzottak az éji csöndben.

Leveretve, kínos fájdalommal küzdve hagyám el e borzasztó jelenet véres színhelyét, s már hajnali három óra volt, midőn testben és lélekben, csaknem összeroskadásig eltikkadva, szállásomra érkeztem és eszméletlenül ágyamra hanyatlottam.

XXXV.

Zöld és fekete.

Ne kívánja senki, hogy azon kínokat körülményesen leirjam, melyek, eszméletlen állapotban, lelkemet nevezhetlen fájdalmakkal gyötrék. A közelebbi borzasztó események egész sorozata vérszínben uszott el lelki szemeim előtt, s nem egyszer, hanem tízszer, százszor kelle mind azt ismételve átélnem, minek pusztá meggondolása még évek múlva is jéggé fogja ereimben a vért dermeszteni. Ugy tetszett, mintha ezer étellel bírnék, csupán azért, hogy ugyan annyiszor, mindig nagyobbuló kínok közt meg kelljen halnom. A bitó alatt legkeresettebb kegyetlenséggel öltek meg a gyilkosok, de csak azért, hogy ismét új életet nyervén, felbőszült kutyák éles fogai indítsák folyásra szívvéretem, s a mi még megmaradt bennem, azt a hölgyrablók kései, és Móricz görcsösen remegő körmei ontsák ki! Ily képek zaklaták lázas álmomat, s annyira kínozzák, hogy végre a képzelődés ereje is elalélt bennem, s elmémre tompa merevültség jótékony fátyola borult. -

Midőn szemeimet fölnyitám, szelid félhomály uralkodék szobámban, a függönyök le valának eresztve, s Bertók és Háni aggódva függeszték rám szemeiket; arczaik azonban csakhamar legkicsapongóbb öröm kifejezésétől sugárzottak, midőn nyugodt hangon kérdém:

- Sokáig aludtam?
- Oh, nem! - mondá Háni, és gyógyszeres üveg után nyult.
- Épen most ütött négy órát, - jegyzé meg Bertók, és közelebb lépett.
- Tehát még csak hajnal van?
- Nem, délutáni négy óra.
- Délután?
- Igen.
- Tehát hamar ruháimat, föl kell kelnem, sok dolgom van.
- De az orvosság -
- Orvosság? Hiszen nem vagyok beteg.
- Hála istennek!
- Minő üveg ez kezedben?
- Nagyságod ivott már belőle.
- Én?
- Igen, reggel felé oly nyugtalan volt a nagyságos ur, hogy orvosért szaladtam.
- Kétszer vett be a nagyságos ur.
- Csodálatos, én tökéletesen jól érzem magamat; ide ruháimat.
- Méltóztassék.
- Az orvos is mondá, hogy ezen csöndesítő szer minden bajt megelőz.
- Tíz óra óta csöndesen aludt, kedves jó uram, és erre mi is megnyugodtunk.
- Háni, láss valami jó reggeli után.

- Tüstént.

A lány távozott, s én gyorsan felöltözém, s a tegnapi jelenetek lassanként ismét fölmerültek emlékezetemben, és eszembe juttaták egyszersmind, hogy még sok teendőm van, s hogy a legközelebbi éjjel ismét megrendítő eseményeket szülhet. Most azonban a nap barátságos világánál, a mult éjjeli rémképek sokat vesztek sötétségökből, s nyugodt elmével gondolhattam meg azok következményeit, mikre nézve leginkább csak attól féltem, hogy Sobri, értesülvén a kettős elfogatásról, rögtön elhagyandja Pestet. Ezen azonban teljességgel nem segítheték, s csak azzal vigasztalám magamat, hogy személyes befolyásomat e két eseményre oly gyorsan alkalmasint nem fogja megtudhatni, s ennél fogva a legközelebbi éjszakát még mindenesetre Pesten fogja tölteni, miután Dongainé vagyonát nem akarhatja oly könnyen elszalasztani.

Étel s ital által megfrissítvén magamat, lakásomat elhagyám, s a szabad levegő oly újító hatással vala rám, hogy alig érzem a mult éj fáradoimai és ijedelmeinek hatását.

Mindenek előtt az orvost akarám meglátogatni, hogy Eszter sorsát megtudhassam, mely iránt azonban most már jóval közönösbb valék, legalább annyiban, hogy a fölébredést ránézve nem igen tarthatám kíváncsnak.

Alig haladék néhány lépést, midőn két fölületes ismerőssémmel találkozám; az egyik vidám köpczös emberke, zöld kabátban, a másik mogorva tekintetű sovány alak, fekete frakban.

A zöld vigan sieté át hozzám az utca másik oldaláról, és kaczagva szóla:

- Gondolja csak, barátom, igen jeles lovagművészek érkeztek le Bécsből, azt mondják, hogy francziák; ezen igen örvendek, mert politikusaink legalább megtanulhatják tőlük a súlyegyent, s nem lesznek többé kénytelenek vaktában bukdácsolni, mint eddig, ha ha ha! Reményilem, látni fogjuk egymást az első előadásban.

Zöld ismerősem fütyörészve sieté el, s a fekete valóságos szomorujátéki lépésekkel közelíté, kezemet indulatosan ragadá meg, és dunai mélységű tompa hangon szóla, mialatt öklét görcsösen gyomrára szorítá, mintha szivét ott fájlalná:

- Gondolja meg, barátom uram, ismét lovagművészek érkeztek Bécsből, a valódi művészet iszonyu kárára, és mily roppant pénzt fognak ezek egyszersmind külföldre hurczolni. Az ily ocsmány külföldieskedő ledérség akadályoztatja haladásunkat. Ajánlom magamat!

Ezen ellentétet talán csodálják némelyek, pedig oly mindennapi ez, hogy nagy városban, rövid idő alatt, tökéletesen megszokja az ember. És ily példánya az ellentétnek igen sok találkozik közöttünk. Lássunk csak néhány példát.

Valamely új társaság alakul. A zöld helyét sem leli örömeiben, legvérmesb reményeket táplál az új egyesület jövődjé iránt, s fogadni merne, hogy ez valamennyi már létezőn túl fog tenni; a feketének lelke azonban mély bánatba borul, mert ő ezen új mozgalomban csak szétágazást lát, ő fél, hogy ez az erők egy nagyobbyszerű célra központosítását ismét továbbra halasztja, vagy végkép megsemmíti, s azért a legfeketébb jövődjöt jósol az új vállalat tagjainak.

A nap melegen süt. A zöld örvend, mert ő abban is örömet lel, ha néhány gyermeket vidorul mulatozni lát a szép napfényben; a fekete ellenben boszankodva dohog, mert véleménye szerint a nap sugara ki fogják a Dunát szárítani és a halászok mind tönkre jutnak.

A napot felhők rejtik. A zöld mosolyogva dörzsölgeti kezeit, mert hiszi, hogy sok boldog pár igen regényes sétának fog örvendhetni az Orczy-kertben; a fekete ellenben szörnyen mérgeződik, hogy az idő homályossága miatt a szörszálat, szemüveg nélkül, nem bírja kilenczvenkilencz felé hasítani.

Ebéd ideje van. A zöld becsületesen eszik, iszik, és örvend, hogy annyit bir enni, mennyire költsége van; a fekete ellenben oly vastagokat sóhajt, mint egy gőzhajói árbócz dereka, mert nem ehetik többet, mint mennyit természete kíván.

Mások jókedvűek. A zöld kedvét ez még magosbra lobbantja, a fekete ellenben szinte elsárgul mérgében, mert meg nem foghatja, hogy mikép bir valaki e silány és mulandó életnek örvendeni.

Mások szomorúak és haragosak. A zöld kimondhatlanul örvend, hogy őt könnyű vérral áldotta meg a természet; a fekete ellenben bőréből szeretne kibújni csupa kedvetlenség miatt, mivel azt hiszi, hogy a harapós mogorvaságra egyedül csak ő bir kizáró szabadítékkal, s e szerint jogai bitoroltatnak.

A zöld örvend, ha beteg, mert érzi, mily derék lesz, ha ismét meggyógyul; a fekete pedig annyira boszankodik, hogy egyszerű fejfájásból epelázba esik. A zöld örvend, ha kitüntetésben részesül; a fekete boszankodik, mert a dicsőségben mások is osztoznak vele; a zöld a színházban tapsol, a fekete fütyölni szeretne; szóval, a zöld a lesújtó villámot is jótkonyan fölvilágosító fénysugárnak nézi; a fekete pedig még a májusi tiszta napvilágot is rothadásnak indult disznótöknek tekinti.

És ily tulzók nagy számmal léteznek köztünk, s csak az a szerencse, hogy sok olyan higgadt vérű ember is van, kik, bármily nagy is örömük, vagy bánatuk, mindig szépen megmaradnak bőrükben, és középuton járnak, s cselekesznek addig, mig a zöld lelkesült örömét, a fekete pedig szomoru boszuságát mutogatja.

Az orvoshoz érkezvén, nagy megindulással vetém szemeimet arczára, de az oly hivatalos kifejezésű vala, hogy szemüveggel sem lehetett róla olvasni; és ugyan mért is mutatott volna öröm-, vagy fájdalomszülte fölindulást, hiszen az orvos csak tudományát gyakorolja, valamint a sirásó, ki oly közönösen szorítja le lábával az ásót, mintha virágot akarna ültetni!

Nem olvashatván semmit az arczból, kérdéshez folyamodtam:

- Mit csinál betegünk?

Az orvos egy szép szekrényen sétáló legyet fogván, madarának nyujtá, azután pedig oly nyugodtan viszonzá, mintha jó estét mondana:

- Már nem beteg.

- Tehát magához tért?

- Nem, - meghalt.

- Meghalt?

- Mindenesetre, testén az enyészet kétségbevonhatlan jelei mutatkoznak.

- Bizonyos ön ebben?

- Tökéletesen.

- És mikor halt meg?

- Azt nem merem meghatározni, lehet, hogy már akkor is halva volt, midőn ide hozta ön.

- Oly korlátolt az orvosi tudomány?

- Legalább kérkedni nem szeret.

- Szerencsétlen asszony!

- Kívánja ön, hogy fölbonczoljuk?

- Az fölösleges.
- Legalább megtudhatnók halálának valódi okát, és ez mindenestre nyereség.
- Talán csak nem a halottra nézve?
- Ej, ej, ez csipős megjegyzés.
- Kissé szomorunak találom, ha csak a beteg halála után tudhatni meg a betegség valódi okát.
- Nem akarok önnel vitázni.
- Én sem, mert hálával tartozom önnek.
- Kérem, csak kötelesség.
- És most még egy kérésem van.
- Méltóztassék.
- Igen szeretném, ha a temetést holnapra lehetne halasztani.
- Az fölösleges, nálunk gyakran tizenkét óra múlva is eltemetik a halottat, s biztosíthatom önt, hogy ez nem fog többé fölébredni.
- De mégis szeretném -
- A mint tetszik.
- Hová vitetjük?
- A halottat?!
- Igen.
- Kórházba.
- Nem lehetne itt maradnia a temetésig?
- Megvallom, hogy kissé alkalmatlan.
- Igen kérem önt, ha ön e boldogtalan sorsát ismerné, bizonyosan nem tagadná meg tőle a nyugalmat. Legyen ön oly szives.
- Isten neki, ámbár meg lehet ön győződve, hogy a halottnak mindegy, mert az mindenütt nyugszik, mihelyt az élet elhagyja.
- Holnap egészen egyszerű temetést rendezünk.
- Lehetőségig olcsón, ez az én elvem.
- Nem azért, de nem akarom, hogy az emberek sokat beszéljenek.
- Igen helyes, hiszen ugyis eleget beszélnek a gyűléseken, ha ha ha!

E hideg közönösség kimondhatlanul fájt lelkemnek, s ha az orvosi tudomány és gyakorlat ily jégkéreggel veszi körül a szívet, úgy valóban csak sajnálni tudom mindazokat, kik ezen különben oly dicső hatáskörű pályára szentelik életüket, mert azon jó, melyet eszközölhetnek, igen drágán van megvásárolva.

Futó pillantást veték a szerencsétlen Eszter hült tetemeire, s azonnal meggyőződém, hogy az élet e szép testből örökre elköltözött. Az arcznak szépségét nem dúlhatta ugyan még szét a halál, de a vonások merevsége mégis magán viselé már az enyészet szomorú bélyegét. Nyugodjál csöndesen, kisenvedett áldozat, meg leendesz boszulva, mielőtt tested utolsó földi szállását föltalálná!

XXXVI.

Hirkovács.

Nyugodtabban hagyám el az orvos lakását, mint képzelém, mert meg kelle vallanom, hogy azok után, mik már történtek, alig lehetett volna kimélőbben elintézni a csábítás e szerencsétlen áldozatának sorsát. Két érzés van, mely az asszonyt mennyei boldogságra emeli: szerelem szívének választottja, és szeretet szívének magzata iránt; és két érzés van, mely az asszonyt a pokoli kínoknál nagyobb fájdalomba süllyeszti: csalatkozás szerelmében, és gyermekének halála. S ha e két érzést egymással össze kívánjuk hasonlítani, akkor legtöbb esetben, öröm és fájdalomra nézve, azon érzés lesz hatalmasabb, mely a gyermeket illeti; a hol pedig ez nem így áll, ott nem szívből fakadt tiszta érzés, hanem csak beteg érzélgés uralkodik, mely az ember eredeti rendeltetésével merőben ellenkezik, és azért előbb utóbb megboszulja magát. Bár mennyit szenvedett is tehát Eszter, bizonyosan mégis gyermekének gyászos halála lett volna azon csapás, mely a többi szorosan fölülmulandotta.

A halottról jelentést tévők az illető helyeken, s mindent úgy intéztem el, hogy a temetés másnap zajtalanul véghez mehetett, minden alkalmatlan kérdezősködés nélkül; a halottrendezővel egyszersmind tudattam, hogy az asszony mellé egy kis gyermek is temettetni fog, s a költséget előre letevém kezébe, mondván, hogy becsületességéről tökéletesen meg vagyok győződve, s e szerint részletes számadásra nincs szükségem. Meg leheték tehát nyugodva, hogy minden intézkedésem legpontosabban teljesíteni fog.

Még a segédszerkesztővel szerettem volna beszélni, részint, mivel annyira, mennyiben kalandimba avatva volt, tudósítani kívántam őt a legujabb eseményekről; részint pedig, mivel igen óhajtam tudni, mily állapotban van Pándy és Lenke. Különösen ezen utóbbit szerettem volna még meginteni, hogy vigyázó legyen, mert nem tudhatám, hogy a múlt éjjel meghiusult szöktetési merénnyel nem kívánja-e a gaz csábító még egyszer megújítani, minek kivitelét épen nem számíthatám a lehetlenségek sorába, miután Börgerné oly mellékutczában lakott, hogy vakmerő és ravasz kalandor akár nappal is megkísérthetett volna nála hasonló merénnyel.

Előbb mindazáltal Rózsához, vagy most már Idához tekinték föl, mert őt sem tarthatám minden veszély ellen biztosítottnak, ámbár oly nagy házban lakott, hogy lakosai akár fél ezreddel is megküzdhetek volna. Itt azonban, mint hívé, Ida részéről sem leheték tökéletesen ment minden aggálytól, mert regényes szellemét igen tudám méltányolni, s jobb társaságban élésének ideje oly rövid volt még, hogy visszaeséstől is méltán tartanom lehete, ámbár minden ily gyanu ellen hatalmasan küzdött bennem valami, mit megmagyarázni nem tudék, vagy talán nem akarék.

Már közel valék a nevelő-intézethez, midőn mögöttem rögtön e kérdés hangzott:

- Barátom uram, ugyan kérem, várjon csak kissé.

Visszatekinték, s egy urat láték felém sietni, kinek vonásai nem valának ugyan egészen ismeretlenek előttem, de nevére nem emlékeztem.

Hozzám érván, a nagy sietség miatt csaknem fuldokolva szóla:

- Hallotta e már?

E kérdés után hosszú lélekzetet vőn, és kabátom gombját megragadá, hogy ki ne szabadulhassak körmei közül.

- Ugyan hallotta e már? - ismétlé előbbi kérdését.

- Mit? - kérdém viszont, lehető legnagyobb nyugalommal.
 - Tehát nem hallotta még?
 - Nem értem önt.
 - Elhiszem, de valóban csodálatos, hogy ön még nem hallotta, pedig reggel óta csak erről beszél a két ikerváros.
 - De miről?
 - Már látom, hogy csakugyan szót sem hallott ön még az egész borzasztó eseményről.
- Ah, gondolám, ez bizonyosan rendkívül nagyot akar hazudni, és arról győződik meg előbb, hogy biztosan megeresztheti e nyelvét!
- Megnyugtatótására tehát, s hogy annál hamarabb szabadulhassak alkalmatlan tolakodásától, még egyszer ismétlém:
- Mondom szót sem tudok.
- Erre csodálkozva rázá fejét, s ünnepélyes hangnyomattal szóla:
- Borzadni fog ön.
 - Kiváncsi vagyok.
 - Mult éjjel a ... utczában iszonyu gyilkosság történt.
- Azon utcát nevezé, melyben a kis Móricz gyilkoltatott meg.
- Mult éjjel? - kérdém tettetett bámulással, hogy tökéletes bátorságba helyezzem őt.
 - Ugy van, én is jelen voltam.
 - Ön, uram?
 - Igen, kis szerelmi kalandom volt azon vidéken, s haza tértemkor épen jókor érkeztem az iszonyu látványra; mindent tulajdon két szememmel láttam, úgy van.
 - Valóban?
 - Becsületemre! Bizonyos zsidó, nevét nem tudhattam meg, egy kis fiut gyilkolt meg.
 - Gyermeket?
 - Igen, bizonyos külföldi herczegnek egyetlen, de törvénytelen magzatát.
 - Lehetséges e?
 - Ugy van. A rokonok fölkeresték a gyermeket, és eltakarítaták az utból.
 - Zsidó által?
 - Hja, ki tudja, hogy valódi zsidó volt e azon zsidó, vagy csak tette magát. Én az utóbbit hiszem, sőt meg vagyok felőle győződve.
 - Ugyan miért?
 - Mert a gyilkos örültnek tette magát, s az ujságokból tudhatjuk, hogy minden rendkívül főrangúak személye ellen elkövetett, vagy megkísértett gyilkolás miatt befogott bűnösöket örülteknek szokás hirdetni.
 - De mi célból?
 - Oh, ennek megfejtése igen természetes! Az ily okos bolondokat azután nem akaszthatják föl, hanem tébolydába zárják, rövid idő múlva természetes halálukat hirlik, és - -

- És?

- És dús jutalommal szabadon bocsátják, azon barátságos tanácsadással, hogy más országban üsse fel sátorfáját, s azzal vége az egész komédiának.

- Lehetetlen!

- Becsületemre mondom, úgy van. Egyébiránt ez alkalommal is ilyesmi van a játékban, mert az ápolónő párnái alatt aranyozott szekrénykét leltek, drágaságokkal megrakva, és okiratokkal, melyek a gyermek magas születését világosan tanúsítják.

- Valóban?

- Becsületemre mondom, hiszen tulajdon szemeimmel láttam; azonkívül egy igen urias külsejű ur volt ott, ki mindenről nagy részvéttel tudakozódott, s kit mind a gyilkos, mind az ápolónő jól ismerni látszottak.

Ezen urias külsejű ur bizonyosan én voltam, kíváncsian kértem tehát:

- Látta ön azon urat?

- Hogy láttam e? Hiszen mellette áltam. Igen külföldiesen beszélt németül, nem ám úgy «aufi,» meg «abi» és «auszi,» mint nálunk szokás. Ez bizonyosan a rokonok ügyvivője, mert áruhás kísérői is voltak, kiknek egyike szerencsen volt.

Ezen bók Bertók cigányomat illeté.

- És mi történt a fontos szekrénykével?

- Nem sejti ön?

- Teljességgel nem.

- Az nyom nélkül eltűnt.

- Csodálatos!

- Sőt igen természetes, mert azt a magas rokonok titkos ügyviselője bizonyosan elsikkasztotta.

- Hm, hm!

- Ugy van, becsületemre mondom.

- Hát a gyilkos?

- Oly badar beszédeket vitt véghez ma reggel a vallató bíróság előtt, és oly iszonyuan dühösködött, hogy kórházi örültek közé kelle őt vitetni, honnan bizonyosan ki fogja őt annak idejében szabadítani a titkos ügyviselő; de fogadom, hogy szemmel tartom őket, és lármát csapok.

- Helyesen!

- Nemde? Azonban, bocsánat, igen sok dolgom van, még sok barátommal kell e szomorú eseményt tudatnom, mert annyi hazug hírkovács van Budapesten, hogy már csak annak adhatni hitelt, ki mindent a maga saját tulajdon szemeivel látott. Minden szómat bátran ismételheti ön, mert minden nagyításnak ellensége vagyok. Alázatos szolgálja!

Ezzel tova robogott, mintha legalább százlovas gőzerőmű hajtánál lábait.

Igen, fővárosunkban igen sok hazug hírkovács van, s az, kivel most találkozni szerencsém vala, bizonyosan nem a legszerényebbek egyike közöttök, és fogadni mernék, hogy, ha ezen eseményt ma még tíz ember előtt fogja elmondani, mindannyiszor jóval megtoldandja minden részletét, míg végre maga sem tudja majd a gyilkosok, halottak és titkos ügyviselők számát

voltaképen meghatározni, és utoljára maga is szentül hiszi az egész koholmányt, mintha csakugyan saját tulajdon két élő szemével látta volna.

Az ily hirkovács igen furfangos ember szokott lenni, s hireit rendesen így nagyítja: mióta valamennyi hirlap nagy dicsőséget helyez annak elősorolásába, hogy X... utczában hány kő repedt meg a járdán, hány targonczás sóhajtott, hány bérkocsisló csóválta aggályosan fejét, hány vargainas fütyölt különös veszélyes kifejezésű elszántsággal, hány kutya csóválta minden fontos ok nélkül farkát, hány hölgyecske botlott meg, hány arszlán kereste eszét, a nélkül, hogy meglelhette volna, hány vizcsepp csurgott le az ereszről az ujdonságíró tiszteletre méltó orrára, hány légy vakarta bal lábával jobb szárnyát, hány kan veréb csiripolt úgy, mintha nem lett volna csalogány, - azóta a hirkovács csak rendkívüli uton juthat oly ujdonsághoz, melyet elmondhatna, mielőtt az még kinyomatnék, kifordíttatnék, és újra kinyomatnék. Azonban, ő mégsem esik kétségbe, hanem külföldi hirlapot vesz kezébe, melyben többi közt például ezt olvassa:

- Párisban a Szajrán egy ladik fölfordult, de e nagy városban oly példások az elővigyázati intézkedések minden nemei, hogy mind a nyolcz ember szerencsésen kiszabadítatott, ámbár sűrű köd borítja a folyamat.

Ezen igénytelen kis hirnek úgy örvend a jóra való hirkovács, mintha egyszerre tíz hazugságát hitte volna el valaki.

Rögtön megrohan tehát valakit az utczán, és lélekszakadva szól hozzá:

- Hallotta ön már? Dunakeszi alatt egy ladikot a szél fölfordított, s az emberek mind vízben lelék halálukat!

Más ismerősehez már így szól:

- Dunakeszinél egy ladikot a Bécsből jövő gőzös felfordítván, hat ember a hullámok áldozata lett.

A harmadikhoz:

- Ó-Budánál a Bécsből jövő «Marianna» gőzös egy ladikot fölfordított, s nyolcz ember munkás életének szomorú végét vetett.

Mert meg kell jegyezni, hogy minél inkább távozik az igazságtól a budapesti hirkovács, annál közelebb történeti szomorú eseményét Budapesthez, miközben ábrázata mindinkább nagyobbuló szomorúságot fejez ki.

Negyedik ismerőse előtt már így nyilatkozik:

- A lánczhid oszlopánál iszonyú szerencsétlenség történt, egy kenyérrel rakott ladik jött ugyanis Dunakesziből, s a «Marianna» gőzös hatalmas kerekei darabokra morzsolák a töredékeny csónakot. Tíz ember lelte iszonyú halálát a tátongó hullámsírban, s mi még borzasztóbb, mind a tíz családapa volt, kik összesen mintegy harmincznyolcz nevetlen árvát hagytak magok után, kikre nyomor és inség várakozik. És képzelje csak, barátom uram, ezen rémséges szerencsétlenség a két roppant város színe előtt történt, fényes nappal, midőn az ég tiszta volt, s a hullámtükröt egyetlen szellősuhanás sem borította. Oh, rendőrség!

És ez így megy tovább, és mindig tovább, s ezen hírek mind napvilágot látnak valamelyik ujságban, mert az ujdonságíró gyakran így kiáltana föl az ismeretes angol királylyal: - Királyságot egy lóért, akarám mondani: egy ujdonságért! - ha királysága volna!

De mikép hallja meg e híreket történetesen épen az ujdonságíró? kérdezi talán valaki, és fejét kételkedve csóválja, mintha tamáskodni akarna.

Oh, tisztelt olvasó, önnek fogalma sincs arról, hogy hol fordul meg mindenütt a szegény ujdonságíró!

Figaró itt, Figaró ott! Kire lehetne ezt inkább alkalmazni, mint a boldogtalan ujdonságíróra! Ő mindenütt jelen van, s fogadni mernék, hogy a rendkívül szomorú Hamlet herceg boldogult atyjának szegény lelke is ujdonságírói hivatalt viselt a túlvilágon, és azért volt mindenütt jelen, és azért kiáltá mindenütt oly rémesen:

- Esküdjetek!

A mostani ujdonságírók azonban, fájdalom! ily rémséges eskü nélkül is elhinni kénytelenek a furfangos hírkövácscok ujdonságait, részint azért, mivel a hírkövácscok esküjében sem igen bizhatnának, részint pedig azért, mivel sem czéhben nem állanak, sem kizáró szabadítékkal nem bírnak, az ujdonságok közlésére, és így rendkívül féltékeny vetélytársaik által gyakran megelőztetnének, és végre azon rendkívül vészes következményű ujdonságot kényszerűl-nének teljes című olvasóik elébe terjeszteni, hogy: nincs többé fogfájás, nincs többé kopaszfej, nincs többé aranyér, nincs többé tüdővész, és - boruljatok el, szemérmes csillagok, és nyöszörögj kimondhatlanul, oh, földnek vaskos tengelye! - és - és - nincs többé ujdonság!!! -

Hogy tehát ezt elkerülje a szegény ujdonságíró, és a hazát ez által oly leirhatlanul érzékeny csapástól szabadítsa meg, melyhez képest az egyiptomi hét csapás csak gyermekjáték, a szabólegények forradalma pedig csupán szakadékony erejű és foszlányos természetű sodratlan czérnaszál, kénytelenek az ily ármányos hírkövácscnak hitelt adni, már csak azért is, mivel különben majd más vetélytárs ad neki hitelt, és ez által leragadja halhatlan halántékairól a hervatag természetű, és mégis hervadhatlan repkény-koszorút, melynek száritott leveleivel keserű életét legalább kissé megsavanyíthatja, ha a búbánat sorvasztó eczetjével fölereszti!

A főnebbi négyféle hírkövácscszülte ujdonság tehát négy hirlapban jelenik meg, s a hírkövácsc minden ismerőst így szólítja meg az utcán:

- Barátom uram, méltóztatott már olvasni a mai ujdonságokat, hírharangot, budapesti szemlét és mi hír Budán? című rovatot? Mondhatom, mind igen érdekes, és különösen azon borzasztó szerencsétlenséget ajánlom ön szíves figyelmébe, mely Dunánkon történt. Egyszerre négy szerencsétlenség a Dunán! S mind a négy tökéletesen igaz, becsületemre mondom, mert magam saját tulajdon két élő szememmel láttam.

Néhány nap mulva a dunakeszi hites jegyzőtől, az ó-budai tanácstól, a lánczhid-hivataltól, és a gőzhajótársaságtól nyilvános czáfolat jelenik ugyan meg, mely mind a négy ujdonságot rágalomnak nyilatkoztatja; ámde ki tehet erről? Hiszen az emberek is mindennap elmondják: - De szabadíts meg a gonosztól! - akkor tulajdonkép ezt akarják mondani: - De szabadíts meg a hírkövácstól! - és fél óra mulva - ismét hazug torkába rohannak, mert a vaskarú és sziklaszívű sors ezt így, és nem másképp rendelé!

XXXVII.

Bűnhődés.

Az alkalmatlan hírkövacs előadásából legalább mégis annyit sejtheték, hogy Móricz csakugyan megőrült, és kórházba vitetett, s hogy Eszter írása vagy elveszett, vagy Móricznál rejtve maradt, mert különben nem változott volna egész okiratcsomóvá. Móriczot tehát a legiszonyúbb büntetés éré, ő elméjének világító szövétnekétől fosztatott meg, s habár ily állapotban többé sem örömet, sem fájdalmat nem érez is az ember, a büntetést mégis legiszonyúbbnak mondhatni, mert ez által az ember megszűnik ember lenni. S ne tartsa senki valószínűtlennek, hogy ily nagy bűnöst is ennyire megrázkódtathat gyermekének elvesztése! Említem már, mikép a zsidó inkább ragaszkodik családjához, mint bármely más felekezetű ember, mert ő, mostoha állásánál fogva, egyedül csak azon körben tarthat igényt szeretetre, tiszteletre és gyámolításra; a mi e körön kívül van, az ránézve mind idegen, sőt legtöbb esetben ellenséges elem. Családjában pedig a figyermek az, kiben az apa szeretete mindenek fölött összpontosul, mert ez az, ki özvegyének és többi gyermekeinek gondjukat viselendi. Móricz a kétségbeesés legszélső határán állott, midőn embertelen tettét véghezvivé; nejét, pénzét elveszté, nyomor s boszúvágy által rablóvá lett, és midőn, hosszú fáradozás után, végre azon ponton állta, hogy megboszulva hiheté magát, miután legkedvesb kincsöktől fosztá meg azokat, kik egész lételét megmérgezték, akkor azon irtózatossághoz jutott, hogy saját vére ellen dühöng, hogy istentelen kezel azon kincset semmíték meg, melynek birtoka nemcsak boldoggá teendé őt, hanem még a multakat is örömmel feledtette volna vele. Ily szörnyű felfödözés, főképp oly borzasztó órák átélése után, melyek azt megelőzték, bármily erős idegzetű és romlott szívű embert is megfoszthatott volna elméjétől, annyival inkább történhetett ez meg tehát Móriczczal, kinek keleti véreben korlátot nem ismerő heves szenvedélyesség forrongott.

Ida szobáját zárva lelém, s összeborzadék, miután hosszas kopogásra sem nyílt meg az ajtó, mert azt hívé, hogy újabb szerencsétlenség történt, s a szenvedélyes lány, vagy önkény, vagy kényszerítés következtében, e házat elhagyá, s jelenleg ifjúsági ábrándai bűnös tárgyának hatalmában van; kiről már csak azért is föltehetém, hogy mindenkép iparkodni fog őt hatalmába ejthetni, mivel méltán félhetett, hogy Ida mint igen nagy súlyú tanú fogna ellene fölléphetni, főképp, miután őt az én társaságomban látta.

Gyanumban mindazáltal ezuttal csatlakoztam. Idát a nevelőné szobájában lelém, s álmélkodva állapodám meg, midőn szemeim arczára esének. Egész lénye nagy változáson látszott áthaladottnak. Színe halványabb vala, tekintete komolyabb kifejezésű, és mégis kimondhatlanul nyájas, szemei szelíd tűzben ragyogtak, legkisebb nyoma nélkül a vad szenvedélyességnek, s minden mozdulata oly öszhangzó finomságot árult el, mintha huszonnégy óra alatt ugyanannyi hónap tapasztalásin ment volna keresztül. E nagy változásnak okát azonban nem vala nehéz megmagyaráznom. Őt első ifjúsági éveinek bálványa, mely eddig hatalmas bűvös gyanánt uralkodék minden gondolata fölött, tegnap elhagyá; a valónak ércz vesszeje szétpattantá a varázstükröt, mely az ábrándképet ígöző színekben mutatá, és undorgerjesztő meztelenségében tünteté elő a gaz kalandort, rablót és gyilkost. Az első fájdalom, melyet e szörnyű csalódás Ida keblében fölzaklatott, szilaj vala, mint szabadon kifejtett indulatainak legféltelenebb lázrohama; mennél lesújtóbb azonban az első fájdalom hatalma, annál hamarabb következik be a megnyugvás, vagy legalább lecsöndesülés, főképp ha félre magyarázhatlan értelmű titkos szózat azt súgja a szenvedőnek, hogy fájdalmát méltatlan tárgy idézte elő, s hogy e fájdalom nyilvánítását szégyelnie kell. Ily állapotban vala Ida, s ez okozá kedvező átalakulását, mert csak rövid idő óta jutott ugyan közelebb érintkezésbe szelídebb

modorral, és műveltebb társasági igényekkel; de jeles és élénk fölfogású lelki tehetségei mégis határozottan tudtak már külömbséget tenni a helyes és helytelen közt; a tegnapi szomorú fordulat pedig végkép megérlelé agyában azt, mit eddig csak sejtésképen ismert, és maradandó életre ébreszté benne azon öntudatot, hogy ifjusági ábrándainak bálványára iszony és pirulás nélkül nem szabad többé visszaemlékeznie. Mihelyt pedig e határzat tisztán állott lelki szemei előtt, igen természetes vala, hogy gondolatival egyszersmind külső magatartásának is meg kelle változnia, mert a testnek minden mozdulata a lelki vezér parancsa szerint szokott idomúlui.

Igy magyarázám meg magamnak a szép hölgy mostani változott állapotát, s szemlélésében néhány másodpercig gyönyörködván, szelíden szólítám őt meg:

- Szobáját zárva lelém, s csaknem aggódtam, hogy -

A hölgy halvány arczeit gyöngye pir futotta át, s szavaimat félben szakasztá, mintha nem kívánná többé azon tárgyat érintetni, melyre utolsó megjegyzésem célzott, és nyájasan szóla:

- Nem szeretem a magányt, azért költözém ide a nevelőné szobájába.

- Ezt igen jól tevő kisasszony.

- Itt legalább gyorsabban múlik az idő, melyet még kedves anyámtól távol kell eltöltenem.

- Azon gondolat némileg vigasztalhatja nagysádat, hogy édes anyja bizonyosan szintoly epedve várja a viszontlátás édes pillanatát.

- Oh, de meddig kell még arra várakoznom!

- Csak holnap reggelig.

- Valóban, neheztelnem kellene önre, ha oly nagy mértékben adósává nem tett volna.

- Kérem -

- Nem, nem, ne szakasszon ön félbe, néhány szót legalább meg kell engednie, hálám kifejezésére.

- De ha épen azt találnám legnagyobb jutalomnak tartani, hogy köztünk háláról említés soha ne történjék? Ha ezt óhajtanám, kérném?

- Ugy engednem kellene ugyan, ha már egészen sajátommá tettem volna a finomabb társalgási modort; de korábbi vadságomból legalább annyi önfejlőség mindenestre megmaradt még, hogy ellenszegülése daczára is nyíltan kimondom önnek, mikép ön örök hálámat kötő le magának, mert először becsületesemet menté meg, midőn az állatszeliidítő gyalázatos körmei közől megszabadított; azután az emberi társaságnak adott ön vissza, midőn ezen intézetben menedéket nyitott számomra; utóbb még édes anyját is fölhalálá az árva lánynak. És ha mindezt feledni tudnám is, tett ön még valamit, mi mindezekkel fölér, ön - lelkeimet adá vissza tegnap, mely addig nem vala tulajdonom, és csak tegnap óta érzem, hogy szemeimet most már pirulás nélkül emelhetem fel önhez és mindenkihez!

Ezen utóbbi megjegyzés alatt annyira elérzékenyült a bájos hölgy, hogy szép szemeibe könnyük tolultak, és szavai alig érthető hangrezgéssé változtak. Ezután kezét nyújtá, forrón szorítá meg jobbomat, s én mégis baloldalamban érzék szúrását, mely egész valómat kimondhatlan kéjjel árasztá el. Szólani akarék, de érzém, hogy mindaz, mit most mondhatnék, csak becsét csökkentené ezen ünnepélyes pillanatnak, melynek szentségét életem egész üdveért sem birtam volna megháborítani.

Némán csókolám meg tehát a remegő kezét, szemeimet elragadtatva függesztém a deli hölgy könyező szemcsillagaira, és e perczen érzém, hogy egyetlen ily tekintet is megérdemli a türelmes küzdést az élet terheivel és bohóságaival.

Ekkor a nevelőné belépett, s már az ajtóban szóla, miután üdvözetemet viszonzá:

- Lenke mégsem jó, pedig órája már rég elmúlt; nem szólott önnek, kisasszony, tegnap, hogy ma nem fog eljöni?

- Nem, - felelte szemeit törölve Ida.

- Alkalmasint beteg, - jegyzém meg én, mit különben valószínűnek is tartottam.

- Ah, talán bizonyosan tudja ön, hogy beteg? Kérem, szóljon!

- Nem, de csak sejtem.

- Igen sajnálnám.

- Nem látogathatnám meg?

Ezt nem tartám most célszerűnek, s azért hirtelen mondtam:

- Ah, de éppen most jut eszembe; hallottam, hogy városi szállásukra költözött anyjával -

- Bizonyosan tudja ön ezt?

- Bizonyosan!

- Oh, ugy hát a szükséges rendezkedés miatt nem jöhetett.

- Mindenesetre.

- Én mégis nyugtalan vagyok.

- Hiszen oda küldhetnök a szobalányt.

- Oh, kérem!

- Tüstént.

A nevelőné távozott, s én még egyszer ajkaimhoz szorítám a szép kezét, és megindulásomon alig birva uralkodni, bucsúzólag szólék:

- Tehát holnap reggel szerencsém lesz nagysádat édes anyjához vezethetni.

- De kérem, jókor reggel.

- Nyolcz órakor!

Még egy tekintet, s az ajtó elválasztott a bájos tündérnőtől, kinek könnyű szemei oly varázserővel hatottak szívemre és gondolatimra, minőt eddig még nem ismertem, ámbár sok szép szemmel találkoztak már csodálva tisztelő pillantásaim.

Leérkezvén az utcára, csöndes merengésben haladék előre, agyamban terv tervet űzött, s úgy tetszett, mintha minden tervem oly kimenetet tűzne ki végcélul, mely egész eddigi életmódomat megváltoztatná, jobbra vagy rosszabbra - ki tudná előre meghatározni! Legmeglepőbb vala azonban rám nézve, hogy e pillanatban az éjféli találkozástól, mely eddig legforróbb vágyaimnak gyúlpontja volt, kissé fázni, idegenkedni kezdék. Ugy tetszett, mintha, ég tudja, mily rendkívüli és ismeretlen érdemeim következtében, életemet sokkal többre kezdeném becsülni, s mintha azt hinném, hogy teljes joggal nem bírok többé, azt kedvem szerint bárkiért koczkáztatni. E gondolatra kissé megdöbbsentem, mert a tökéletesen független szabadság veszélyben forgása mindenkor aggasztó hatású, habár még oly édesen boldogító forrásból származik is.

- Félre! Félre!
- Félre az útból!
- Elgázolják önt!
- Tartóztassák föl.
- Elébe! Elébe!

Ily kiáltások hangzottak felém minden oldalról, és kellemetlenül megzavartatva gondolataimban, boszusan fordulék hátra.

De mit kelle látnom! Egy üres urasági hintó villámgyorsan roboga felém, két tüzes ló szélvész gyanánt száguldott előre, s a kocsis mégis karjának egész erejével ostromozá a felbőszült tajtékzó állatokat; az emberek boltokba és kapuk alá menekültek, s én is csak boltajtóhoz simulás által szabadultam meg az elgázoltatástól. De mi ez? Nem csálnak-e szemeim?

Valóban nem! Igen, igen, jól látok, a dühösen korbácsoló kocsis nem volt más, mint - Móricz! Az örült Móricz, kit én kórházban szenvedni hittem. Mennyi szerencsétlenséget fog ez most okozni!

Hah, a hintó kereke a sarokkőbe ütközik, a hintó fölfordúl, és néhány bátor férfi a lovakat megállítja. És a kocsis? Ezt a kocsi lezuhanásának ereje oly iszonyúan a sarokházhoz sújtá, hogy fejéből vérpatak özönlött a kövezetre.

- Fiam! Istenem!

E két szót hörgé a bűnös, és élni megszűnt. Utóbb értésemre esett, hogy a kórházban iszonyú dühösséggel szakítá ki magát az ápolók karjaiból, mivel, mint szünet nélkül kiáltozá, fiához kell mennie, és az utcára rohant. Ott azonnal az orvos hintájának kocsisülésére rohant föl, és a lovakat dühösen tova korbácsolá. A kocsis szerencsétlenségre épen a közel csapszék előtt beszélgetett, s így nem lehetett az örültet föltartóztatni.

XXXVIII.

Jótekonyság szelleme.

Így múlt ki a szerencsétlen Móricz, kiből most már csak embertársat birtam látni, miután vétkeiért ily iszonyúan bűnhődött. És most annál nagyobb elkeseredést érzék az ellen, kinek gazsága volt leginkább oka, hogy ezen ember oly mélységbe süllyedt, mely nejét és gyermekét is elnyelé.

Nem védhetem sem őt, sem nejét, de, tekintvén első helyzetét, mely őt a lélekismeret tiszta ösvényéről eltávolítja, és ravasz uzsorássá tevé, és méltányolván utóbbi körülményeit, mikbe a legszentebb emberi viszonyok galád széttépése után, mintegy erőszakosan taszított, - pirulás nélkül merem kimondani, hogy véres holttestétől szánakozás érzelmével távoztam.

A segédszerkesztőt nem lelém honn, az inas mondá, hogy bizonyos nyilvános zeneelőadásra ment, mely jótekonyság célra volt szentelve. Minden tétozázás nélkül követtem őt, mert e pillanatban annyi ellenkező érzés küzd egymással keblemben, hogy csak nagy embertömeg közt reménylheték szórakozást. Jobban legalább nem bírák időmet kitölteni, s nyugtalan-ságomat ez úton némileg lecsöndesíthetni hivem, mert tudám, hogy honn sem érezném magamat jól, a veszélyes találkozás kimenetele előtt: addig tehát legalább csak az időt kívánám fogyasztani és ily érzelmekkel léptem a nagy táncsterembe, hol az ily nyilvános zenék előadni szoktak.

Mindenesetre rágalmozók, kik állítják, hogy minden jótekonyság szelleme kihalt közülünk, s minden csak az önzés bálványa előtt hajlong. Sőt igen is nagy még köztünk a jótekonyság szelleme hatása, mert ime, hirdetve volt, hogy a nagy táncsteremben nyilvános gyűlde, gyűlély, vagy a magyarok istene tudja, miféle szószörnyeteg című mulatság fog véghez menni, jótekonyság célra, fél huszas beléptidj mellett és annyi ember jelent meg, mintha a mulatság - jótekonyság cél nélkül menne véghez. Némely feketevérűek igen szomorúnak tartják azon fonákságot, hogy jótekonyság célokat akarván előmozdítani, nem a szívhez, hanem leginkább fülhez kell folyamodnunk; pedig ez nagyon természetes, mert a tizenkilencedik század művelt divatszelleme sok embernél parányira zsugorítja össze a szívet, a füleket ellenben tetemes hosszúságra nyújtja; ennél fogva tehát igen rendén van, ha nem a kicsinyhez, hanem a nagyhoz folyamodunk, mert a nagyok mindig hatalmasabbak voltak, mint a kicsinyek. De ki tehet erről, miután azt tartja a közmondás, hogy a halál sem jó ingyen, mikép lehetne tehát jótekonyság szellemet ingyen követelni?

Sok ember tolong a teremben, s büszke öntudattal sétál föl és le, mert hiszen ők most mindnyájan jótekonyságot gyakorlanak; azt pedig egy sem gondolja meg, hogy a csattogó zene nélkül bizony egyetlen réz krajczárt sem tett volna a jótekonyság oltárára, valamint azt sem fontolják meg, hogy jótekonyság cél nélkül is eljöttek volna, hogy halljanak, lássanak s láttassanak; mert ugyan ki győzne mindenre gondolni, midőn a tizenkilencedik század szelleme csak tetteket követel, és ki akarhatna valamit megfontolni, miután senkinek nem lehet kedve, magát fontolva haladónak gúnyoltatni!

És mily dicső érzelmek dagasztják az emberi kebel lágyabb részeit, midőn e népes gyülekezetben a kéjtől remegő lélek a testnek ablakain, vagyis a szemeken át kitekint! Ha éhezők számára adatik a hangverseny, akkor mily jól esik látnunk a sok domború ételtárt és meggyőződünk arról, hogy nem minden ember éhezik; ha tűz által károsultak fölsegélése vetetik célba, akkor jól esik látnunk, hogy nemcsak a szegény károsultakat tette tönkre a tűz, hanem a jótekonyság hallgatók szíveiben is ugyancsak nagy pusztításokat vitt véghez némely szemeknek pusztító tüze; ha végre víz által szerencsétlenül megvagasztalása szülte a

hangversenyt, akkor némi engesztelésül tapasztalhatjuk sok arczon, hogy nemcsak a víz, hanem a bor is romboló erővel bír.

De a zene megharsan, s a gyülekezet nadrágos része a teremben sétálni kezd, és szemlét tart az ülő hölgyek fölött. Ezen lassú mozgás igen hasonlít a «Báléj» című daljáték utolsó jelenetéhez, s különösen ennek azon részéhez, melyben a pogány istenek körjárásukat tartják, csak hogy itt minden római és görög istenség többszörösen van személyesítve, kivéven Pallast és Minervát, kik csak igen gyéren láthatók. Van ellenben sok Jupiter, kik sokat tudnának junoi szeszélyekről regélni, s kikre csak hattyuvá változhatást nem mernék fogni, az Európa-féle kalandra alkalmazhatásukat azonban örömet elhiszem, ámbár ezzel épen nem akarom azt mondani, hogy valósággal szarvakat viselnek. Van sok Merkur, kik a kereskedés legjövedelmezőbb részét gyakorolják, mert pénz nélkül vásárolnak, és oly gyorsasággal adnak túl az ekkép szerzett tárgyakon, mintha valóban szárnyakat viselnének lábaikon, és ezen szárnyaknál fogva azt is reménylhetik, hogy idővel magosra emeltetnek. Van sok Amor, kik, hogy fegyverökkel rémülést ne okozzanak, ezüst nyilaikat zsebökben hordozzák magokkal, és ha a fővárosi krónikák szava hiteles, ezekkel épen oly nagy hódításokat visznek véghez, mint az elhíresült kis nyilas, kitől csak annyiban különböznek, hogy szakállosak, és szemök nincs bekötve; e kis különbség azonban épen nem lényeges, mert azért legtöbb esetben mégis csakugyan gyermekek, és nyílt szemekkel sem látnak eléggé világosan. Van igen sok Pluto, kik nem laknak ugyan föld alatt, de roppant kincseiket mégis oly módon szerezzetik, hogy ez által sok becsületes embert idő előtt föld alá juttatnak. Van sok Vulkán, kik nem gyártanak ugyan vészárasztó fegyvereket, de mégis oly ügyekben sántikálnak, hogy sok becsületes embert levernek lábaikról. Van sok Neptum, kik, tengernek hiánya, vagy legalább rendkívüli távolsága miatt, borba fullasztják gondjaikat és szigony helyett kártyát pörgetnek ujaik közt, melyek a vihart nem csillapítják ugyan, mint a szigony, de sok családban oly iszonyú vihart támasztanak, hogy a házi boldogság bárkája menthetlenül elmerül. Van sok Mars, kik a mostani békés korszakban nem harcolnak ugyan aczél karddal, de bezzeg használják az aczél tollat és oly műbirálatokat írnak, ha valaki ellen agyarkodnak, hogy! Néhány Herkules is kullog, gombos szattyán czipellőben, csikos nadrágban, fecskefarkban, darázsderékkal, és kimondhatlan arczkifejezéssel, de ezeket csak annyiban nevezhetni Herkuleseknek, mennyiben Augias király istállójára emlékeztetnek, melyben igen nevezetes szerepet játszhatnának, a valódi Herkules seprője alatt.

Ezen csenevész tömeg közt azonban derék ifjakat is láthatni, s szinte jól esik a szemnek, rajtok a sok lelki kín után megnyughatni; ezek közül sokan a tanácsban vének, míg ellenben oly éltes embereket is láthatni, kik tettben valódi ifjak, midőn ember kell a gátra.

E tömeg, a nagy tolongás miatt oly aprókat lépeget, mint a franczia gránátosak az «Ezred lánya» című daljátékban, és mégis mennyi hódításokat tesz; pedig meg vagyok győződve, hogy ily haladás mellett a valódi franczia gránátosak egyetlen deszkabódét sem foglaltak volna el Napoleon számára. A hölgyek ellenben szépen ülve maradnak, s ki tehet erről, miután házasulni nem szerető ifjaink magok szoktatták őket erre! Az ülés mellett azonban néznek és nézetnek, és ez már maga is elég az üdvösségre. E közben a zene folyvást harsog, s most néhány magosb körökhöz tartozó úr és hölgy is lép a terembe, kik azzal dicsekednek, hogy első a hazában, és azért rendesen mindenütt utolsók szoktak megjelenni; de csakhamar ily megjegyzéseket hallatnak:

- Mily tömeg.
- Kiállhatlan tolongás!
- Mily bűz!
- Ah, egyet sem léphetek!

- Mily surlódás!
- Mindenütt ily emberekkel kell érintkezni!
- Semmi figyelem!

Még több megjegyzés is történik, de ugyan ki tudhatna annyi nyelvet, hogy minden megjegyzést hiven lefordíthatna!

Ezek tehát rögtön ismét távoznak, mintha hinnék, hogy nem örömet láttatnak. Ám boldoguljon mindenki hitében!

A keringők nyom nélkül hangzanak el, a magyarok zajosan tapsoltatnak meg és ismételtetésük kíváncsít; ki hitte volna ezt tíz év előtt?! Csakhogy aztán oly hamar ne forduljon vissza a koczka, a mily gyorsan megfordult.

Szellemdús politikai megjegyzéseket is hallhatni, minők például:

- Mit tart ön X... szónokról?
- Okai fontosak.
- Melyek?
- Miket elhallgat.
- És előadása?
- Igen érdekes.
- Miért?
- Mert senki nem hallja.

De ime itt hevesen vitatkozik két férfi, ugyan miről beszélnek?

- Lesz e pesti kikötő?
- Bizonyosan.
- Bajosan hiszem.
- Ugyan miért?
- Mert nagy hasznot ígér.
- És azért nem sikerülhetne?
- Igen, mert a haszonban nem osztozhatik minden ember, s mivel a nem osztozhatók száma sokkal nagyobb, tehát igen természetes, hogy a többiek bukni fognak, és a kikötő elmarad.

Itt egy vastag úr óralánczát morzsolgatja és komolyan jártatja végig szemeit a hosszú teremben.

- Keresni méltóztatik valamit?
- Nem.

Természetes, hiszen szemeiből is látszik, mikép annyit szerzett már magának, hogy keresettel nem igen fárasztja többé magát.

- Ugyan mennyit jövedelmezhet a mai előadás?
- A költségek levonása nélkül?
- Hiszen ma minden ingyen megy.

- Igen, de mégis vannak apró napi költségek, melyek mintegy száz forintra rughatnak.
- És miből állnak az ily apró napi költségek?
- Azt nem tudom.

Elhiszem, hiszen a drámaíró sem tudja azt és azért mégis ugyancsak ráborsolják a színházi pénztárnál, midőn jövedelmi osztalékának kiadását alázatos tisztelettel szorgalmazza.

Ily, s ezekhez hasonló beszélgetések közt az idő lassanként eltelik, s végre megzendül Rákóczi indulója és a gyülekezet oszladozni kezd azon édes megnyugvással, hogy emberbaráti kötelességét teljesíté, s a jótékonyág szellemének hódolt; egyszersmind pedig a nap óráján kellemesen tuladott, miket nem tudott volna másképp fölhasználni. Azonban, nem kell mindent szigorral bírálgatni, a jótékony célra csakugyan begyűl néhány forint, s ezzel be kell érünk.

Mindjárt a nép oszlásának kezdetekor az ajtó mellett foglalék helyet, gondolván, hogy nem fogja barátom figyelmemet kikerülhetni.

Először a gazdagabbak oszlottak, mert ezek könnyen benn hagyhattak másfél krajczárnyi hangot, a takarékos szegények ellenben utolsó pillanatig késtek, hogy még azon recsegést is meghallhassák jó pénzökért, melyet a mogorva böggő okozott, midőn szekrényébe záratott.

Hogy barátom is ezen utóbbiak sorába tartozott, azt alkalmasint említnem sem kell, mert a segédszerkesztők többnyire nem legfényesebb tartalmú erszénynek vannak birtokában; azonkívül pedig mindenütt első és utolsó tartoznak lenni, hogy semmi ne kerülje el figyelmüket, mit hirlapjok számára fölhasználniok lehetne, mert ha ők nem várnák be a hangászok távozását, ugyan ki fogná meg- és leírni, ha valamely rohanva haladó hegedűnek konok húrja lepattanna, vagy valamely fontolva haladó klarinét a zene után véletlenül még egyet nyikkan-tana?!

És csakugyan nem csalatkozám, barátom az utolsó ember vala, ki az ajtónál megjelent.

Azonnal megszólítám őt:

- Rég keresem önt.

Ő célzással felele:

- Nem állottam mindig egy helyen.

- Természetesen, mint hirlapíró!

- Ugy van.

- Szállásán is keresém önt.

- Sajnálom, Pándyval voltam, mielőtt ide jövék, s így kissé hamarabb hagyám el a szerkesztőhivatalát, mint különben szoktam.

- Valóban? Ez igen derék.

- Talán miatta...

- Igen, miatta kivántam leginkább önnel találkozni.

- Megszídtam őt.

- Ugyan miért?

- Nem lett volna szabad szobáját elhagynia, és ő megszégé a tilalmat.

- És hol volt?

- Kocsit hozatott, és Börgernéhez vitette magát, mivel megtudta, hogy már a városba költözött lányostól; pedig megárthatott volna neki.

- És mikép tudta ezt meg?

- Csodálatosan.

- Valóban?

- Lenke kisasszony hozzá küldte cselédét, azaz tulajdonkép inasához, azon meghagyással, hogy Pándy állapotáról tudakozódják; de az inasnak jól lelkére kösse, hogy urának erről szót se mondjon.

- És az inas?

- Természetesen mindent kifecsegett. Erre Pándy annyira megörült, hogy sebét feledé, és azonnal a hűtlen kedveshez sietett.

- És mikép fogadtatott?

- Azt nem tudom, de annyit mondhatok, hogy örömében magán kívül van.

- Ennek igen örvendek.

- De hát ön mire ment ügyeiben?

- Holnap számolok.

- És mért nem most?

- Most még csak igen keveset mondhatnék.

- Tehát várni fogok.

- De még egyet. Nem hallott Pándy semmit Lenkénél azon merénnyről, mely korábbi mezei lakásán a múlt éjjel véghez ment?

- Merénny?

- Betörés, lopás.

- Ezt nem említé.

- Annál jobb. Igen szeretem, hogy erről még nem értesült Lenke; mert bizonyosan igen megrémült volna, mi ártalmára válhatandott, mostani fölizgatott állapotában.

- Tehát háztörés, lopás? Oh, kérem, szóljon körülményesebben!

- Majd holnap.

- Holnap? Úgy tehát legközelebbi számunkban már nem használhatom föl.

- Hiszen nem késik el!

- De egész általánosságban mégis tehetnék fölöle néhány szóval említést?

- Azt nem ellenzem.

Ezen barátomra nézve rendkívül érdekes és örömdetes engedmény után elváltunk.

XXXIX.

Esti mulatságok.

Lenke és Pándy sorsára nézve tehát tökéletesen megnyugtatta érezhetém magamat, és biztosan reménylém, hogy a korábbi viszony ismét helyre fog köztök rövid idő múlva állani, és a gögös anya örömet fogja gyermekét boldogítani, kellő fölvilágosíttatása után, melyből átlátandja, hogy kapkodás hiu álfény után gyakran igen keservesen boszúlja meg magát. Elhatározám azonban mégis, hogy a közelgő éj folytatában mind Lenke, mind Ida lakása előtt néhány biztos embert örködtetni fogok, mert tökéletes biztosításomra, legalább most, az utolsó pillanatban, semmit nem akartam elmulasztani, mi által Sobri ármányait megsemmíthetém.

A kártyajósnőnél tizenegy órakor akartam megjelenni mult éjjeli derék kísérőimmal, s addig még sétálásra határozám magamat, mert ezen elhatározó pillanatban oly nyugtalanságot érzék, hogy állandóan sehol nem lelhetém maradásomat. Órámat minduntalan kivonám, s nem győzém lassúságát csodálni; nem hiszem, hogy boldog mátkapár valaha ily türethetlenséggel várta volna azon pillanatot, mely őket örökre egyesítendő. Pedig ki tudja, nem várakozott e rám legborzasztóbb alakjában a halál?!

És míg én ily sötét gondolatokkal küzdve jártam végig az utczákon, körülöttem mindenütt szívvívidőleg tünedeztek föl azon esti mulatságok, mikben a boldog pestiek mindennap gyönyörködhetnek, ha éppen patkószegecs cső, vagy csákányos fürgeteg nem hull a felhők közül.

Ezen nagy vendégfogadó étterméből víg zene harsog, mintha valami rendkívüli diadalt ünnepelének a vendégek, ámbár alkalmasint legfőlebb csak annak örvendhet nagyobb részök, hogy a dob hangját e mellett megszokja, s nem fog annyira iszonyodni, midőn a csődület megpördülend ajtaja előtt. A ház előtt divatos öltözetű kisasszony áll, s nyugtalanul tekintget a vendéglő ajtajára, mintha valakire várakoznék. Ugyan ki lehet az óhajtván várt imádó?

De íme, nem imádó, hanem egy kis fiú, alig hét esztendősen lépett ki, és félve közelített a kisasszonyhoz, ki azonnal ráérvalgott:

- Hol voltál oly sokáig, gazember?

A fiú legnagyobb félelem közt rebegi:

- Én - én - az urak - én -

- Mennyit kaptál?

- Öt garast.

- Csak ennyit? De ettél, úgy-e?

- I - i - igen.

- Várj csak, majd kikapsz ezért! Öt garas ily népes vendégfogadóból! Lódulj előre.

E sajátságos jelenet megfejtése röviden ím ez. Budapesten sok árva gyermek marad el, kiknek szülői darab ideig fizetik ugyan a kialkudott dajkapénzt, de utóbb ezt megunják, és nyom nélkül hagyják el gyermekeiket. Ezek azután nyomorognak, és nyereszkeskedési czikké válnak, mert van sok özvegy asszony, ki férje életében csak pazarlással tölté az időt, s most nyomorog, és dolgozni mégsem akar; ezek azután egy pár ily gyermeket ragadnak magokhoz vércsekörmeikkel, s gondos fölügyázat mellett koldulni járatják; egy ily gyermek, főképp ha

igen szánakozásra méltó külseje van, mindennap két váltó forintot koldulhat össze, és így egy özvegy s két kisasszonya, két ily gyermekből igen kényelmesen édelelhet, mert úgy koplaltatják őket, mint a pályafutó lovakat, csak hogy annál ványadtabb kinézésük legyen, és inkább gerjessenek irgalmat. A nyereszkeedés ezen gyalázatos neméből számos henye család él a két fővárosban, s itt még azt is ki kell mondanom, hogy az ily gyermekeket lopásra is tanítják, s ha az ily gyermekek tőlök elszöknek, mint hálátlan kakukfiak nyilvánosan megvesszőztatnak, és ismét visszaadtnak kínzóik hatalmába, mert ugyan ki adhatna hitelt hat vagy hét esztendő gyermek vádjainak, ki bizonyosan csak azért koholta azokat, mivel a példás rendet nem szereti, melyre derék nevelő szüléi által szigorúan szoríttatik! És ezek azután azon iskolák, mikben Budapest legfélelmesb zsebmetszői és háztörői növekednek, mikép az már több híres tolvaj vallomásiból kitűnt.

Az apróbb csapházakban a zene is kisebbszerű, ott már csak természetes énekesek gajdolnak, s köztök némberek is, kik mindent igen természetesen énekelnek, mire sok férfi és némbér figyel, s az utóbbiak oly jóízűn falatoznak, hogy épen nem csodálhatni, ha a pirulásról egészen megfeledkeznek. A mulatságok ezen neme sok becsületes kézművest és apróbb kalmárt tönkre juttat, mert többnyire feleségestől, és gyakran gyermekeikkel együtt estelizgetnek ily helyeken, és öt forintot is költenek, miből otthon ugyanannyi napig kaphattak volna sokkal ízleteseb eledelt. Ezen kis étházak legszönyűbb következményűek a vagyontalanabb polgárság elszegényülésére nézve, s egyszersmind a nők háziasságának is sírt ásnak, és nem egy titkos bűnnek világítanak a csábító alkalom szövéténekével. Nem állítok sokat, midőn mondom, hogy elégtelen házasság, kicsapongás egyik vagy másik részről, gyermeknevelés elhanyagolása, és tönkre jutás, a polgári osztálybeliek közt, legtöbb esetben ezen apró étházak rendes látogatásából származnak, mert ezek leginkább csak nőtlének számára léteznek.

Vannak még apróbb borházak, melyekben napszámosak, szolgálat nélküli cselédek, és oly zsebelők gyűlnek össze esténként, kik a rendőrség előtt még nem igen ismeretesek, s azért a hivatalos látogatástól nem igen rettegnek. E helyen tiltott játékok gyakoroltatnak, s alig van cseléd, ki lopáson kaphat, és azt nem vallja, hogy ezen pokol tornáczaiban tapasztalt nagy veszteség miatt kényszerült gazdáját megkárosítani. Itt már csak rossz hangzású hárfa, vagy recsegő kintorna mulattatja a gyülekezetet, s az olcsó ser oly kábító szerekekkel van vegyítve, hogy a család játékosok igen könnyen működhetnek. Az utcasarkon pedig mindig egy pinczér ácsorog, kit inkább szolgálat nélküli elrongyollott peczérnek lehetne tartani, s mihelyt rendőrbiztost lát közelíteni, azonnal sajtyszerűen füttyent, mit társa, ki a borház előtt áll, és hozzá tökéletesen hasonlít, meghallván, tüstént megnyitja az ajtót, és bekiált: «Kopó!» - mire kártya és «Hanzli» azonnal eltűnnek, s a belépő rendőrbiztos kénytelen meggyőződni, hogy itt semmi tiltott játék nem gyakoroltatik, és minden rendén van.

Egy pár nagy kávéházban is oly modorban mulatnak esténként, azon különbséggel mindazáltal, hogy ezekben ezek harácsoltatnak el, melyek nem ritkán váltóhamisítások, álbukások, és egyéb ily becsületes utakon szereztetnek, s hogy itt a rendőrség nem igen mutathatja magát, mert jól tudja, hogy jobbadán csak olyanokra fogna bukkanni, kik fölött nincs hatalma, mert nálunk soknak szabad az, a mi miatt másokat karperecczel ajándékoznának meg, miket kovács és lakatos szoktak készíteni, még pedig valóságos honi vasból. Ezen fényes bűnbarlangok csak azon egy érdemmel bírnak, hogy azon esti mulatságok miatt, melyek bennök rendszeren tartatnak, sok mulatozó öngyilkossá lett már, kik különben az emberi társaságra és közbátorságra nézve veszélyesekké válhattak volna.

Ezek azon esti mulatságok, miket meg lehet nevezni, vannak azonban ezenkívül még másneműek is, mikben nem csupán férfiak részesülnek; de ezekről nem kívánom ezuttal a fátyolt föllebbenteni, mert ezek ellen épen nincs gyógyszer, ámbár a fönnebbieknél is kártékonyabb hatásúak.

XL.

Bűnösök díjazása.

Végre tizenegyet kongtak a város tornyainak órái, és én, Bertók és Marczi kíséretében a kártyajósnőhez siettem, hol mindent azon állapotban leltem, mint első ottlétemkor; azon egy különbséggel, hogy most a hárfáslány is jelen volt, ki, az ablak párkányára könyökölve, mozdulatlanul ült, és arczát kezére támasztá.

A jósnő tompa, ércztelen hangon szóla:

- Hiszi ön, hogy el fog jöni?
- Igen, - felelém szilárdan.
- Oh, ön nem ismeri őt, különben nem bírna szavának hitelt adni.
- Legalább okom van reményleni, hogy csakugyan meg fog jelenni.
- Adja a boszuló ég! Azután örömet meghalok.
- Hová rejtsem embereimet?
- A mellékszobába.
- Első jeladásra rohanjatok be, a többit tudjátok.

Embereim az oldalszobába távoztak, mely előtt minden belépőnek el kelle haladnia; a jel kézcsattanás vala, s így a gonosztevőt mindjárt belépte után elfoghaták hátulról, mielőtt fegyverhez foghatna.

Távozásuk után a jósnő aggódva szóla:

- Uram, vérét ne ontsák.
- Semmiesetre.
- Nem szeretném a két város lakosságát nyilvános ünnepélytől megfosztani.
- Én sem.

Ezután elmondám mind azt, mit a gonosztevő életéből tudtam, s minek nem csekély része mind a két hallgatóm előtt még ismeretlen vala, s tetteinek összege oly tartozást képezett, melynek lerovására nem egy emberélet kívántatott. És neki csak egy élete volt!

Az óra három negyedét vert tizenkettőre.

- Nem fog eljöni! - mondá a jósnő, és hangja remegett.
- Még nem késik, - felelém bátorítólag, ámbár reményeim kissé csökkenni kezdének.
- És ha mégis elmaradna?
- Ugy holnap éjfélkor én keresem föl.
- De hol?
- Egyik czimborájától megtudám tegnap éjjel a titkos jelszót, mely biztosan hozzá vezetend, és oly kíséretben fogom őt meglátogatni, hogy ördögei sem lesznek képesek őt megszabadítani.
- És én nem fogom őt bűneinek terhes súlya alatt leroskadva láthatni!

Már csak öt percz hibázott, s mindinkább aggódni kezdék, és a valószínűségek egész tömege villant keresztül agyamon. Talán értesült tegnap éjjeli kalandimról, s rögtön elhagyá Pestet; vagy nem tehet-e ezt tegnapi találkozásunk következtében is? Vagy mostani ittlétem tudomására jutott? És ezt nem tarthatam egészen valószínűtlennek, mert, mint már alkalmam vala tapasztalhatni, gaz czimboráinak szövetkezése igen nagy kiterjedésű volt, és így könnyen minden lépésem tudva lehetett előtte, főképp most, midőn tegnapi találkozásunknál fogva láthatá, hogy ellenemben nem mindennapi elővigyázatra van szüksége, ha üldözésimtől szabadulni kíván. Vagy talán Dongainé szívéen erőt vett ismét a szerelem, és ő maga inté meg a rablót, s e pillanatban már távol is vannak Pest sorompóitól? Ezen gondolat ellen föllázadt keblem, ámbár nem tagadhatám, hogy vannak esetek, mikben az anyaszeretet a szerelem által legyőzetik; s nem történt e ez már egyszer így Dongainéval? Sőt nem ment-e még tovább is, és nem ontatta-e ki férjének véréet, ugyanezen okból? Igen, de akkor mocsoktalannak és hűnek hitte azon férfit, ki miatt mindezt elkövette, de most egészen más színben áll ez előtte, s kétségbe kellene esnem az emberiség fölött, ha még most is képes lehetne legszentebb kötelességét áldozni föl, oly emberért, kire iszony és borzadás nélkül nem is gondolhatott, ha csak legparányibb nyoma létezett is még keblében az emberi érzésnek!

Így törekvém magamat lecsöndesíteni, és vigasztalni, de mindig kisebbülő sikerrel, mert az idő visszatartatlanul haladott, gyorsan, mint a halál léptei.

- Éjfél!

E szót kétségbeesés hangján hallatá a kártyajósnő, s fátyolát még szorosabban voná össze arcza fölött.

A közel templom tornyáról csakugyan a rémek órája hangzott.

Ekkor minden reményem távozott, s már azon gondolattal kezdék küzdeni: nem kellene-e tüstént kocsin az ó-budai elhagyatott csárdába sietnem, és a titkos jelszó által utat nyitnom a bűnöshöz, kire hiában vártak birái?

De hátha az alatt eljőne, és kezeim közül ismét kisiklanék, épen akkor, midőn már legbiztosabban véltem őt hálóba keríthetni és ha e miatt enmagamat és türelmetlenségemet kellene okoznom?

Nem, gondolám, nem távozom; maradni fogok, történjék bármi.

És ha nem jó? Akkor holnap fölkeresem őt.

De ha ez alatt eltávozik a városból? Akkor nyomdokaihoz lánczolom magamat, és üldözni fogom őt, mint a felébredt lelkiismeret.

És ha soha nem érhetném őt el? Úgy meg kellend abban nyugodnom, hogy mindent megkísérték, mi korlátolt erejű embertől telhetik.

Ez lőn tépelődő gondolatim végső eredménye, és fölhevült keblem lázas dobogása pillanatról pillanatra csöndesülni kezdett.

A szerencsétlen jósnő, minden további reményről végkép lemondva, keble mélyéből fakadó sóhajtással szóla:

- Minden hasztalan!

Ámbár ellenkezőt hittem, mégis biztatólag jegyzém meg:

- Talán véletlen akadály miatt késtek el, hiszen még nem mult el egészen egy óranegyed a kitűzött időpont eltelése óta.

Erre ismét néhány pillanatnyi mély hallgatás következett.

Most a hárfás lány, ki eddig folyvást mozdulatlan vala, mintha helyzetünk által legparányibb részben sem érdekeltetnék, hirtelen fölemelé fejét kezéről, s teljes bizonyosság hangján szóla:

- El fog jöni!

Mindketten csodálkozva fordultunk a beszélő felé, ki még egyszer ismétlé:

- El fog jöni! Vérem rohanva zúdul keblem felé, és én ezt már évek óta nem tapasztalám. Hajdan - - - mondom, el kell jönie; e sejtés sokkal hatalmasabb, semhogy csalhatna.

Ezen magasztos ihlettséggel kimondott szók után ismét kezébe hajlítá halovány arczát, és egészen korábbi részvétlenségébe mélyedett.

Szegény szerencsétlen, gondolám, sejtéseid csálnak, valamint hajdan bizalmodban is csalatkoztál!

Hah, mi volt ez?

Az ablakon a szokott halk kopogás hangzott.

Mindnyájan összeborzadánk, mintha a halálnak jeladása riasztott volna ránk.

- Jőnek! - mondám elfojtott hangon.

A jósnő föl akart állni, de térdei összeroskadtak alatta.

- Majd meglátjuk! - suttogá remegve, és kezével a fekete függönyre mutatott, mely az ablak tetejéről egészen a padlóig simult alá.

Intését megértém, s azonnal a függöny mögé rejtőzém.

Ereimben lázasan buzgott a vér, s lélekzetem rövid és akadozó vala. Érzém, hogy a bizonytalanság e szörnyű állapotában sokáig nem élhetnék.

A külső szobában férfi lépései hangzottak, és én jeladásra emelém kezeimet.

Az ajtó megnyílt, ismét betétetett, s e szókat hallám ugyanazon pillanatban:

- Ah, mondhatom, a Sibillának elég rémes tanyája van, reménylem, hogy jóslatai nyájasabbak lesznek, ha ha ha!

Hah, ez Sobri hangja volt!

Tenyereim gyorsan összecsatlantak, az oldalszoba ajtaja megnyílt, Bertók és Marczi kirohantak, s a rabló karjait erős kötéllel hátra fűzék. Mind ennek elmondására sokkal több idő kívántaték, mint létesítésére.

- Hatalmamban vagy! - szólék minden szenvedélyesség nélkül, és a gonosztevő elébe lépék.

- Gyalázatos árulás! - tombola dühösen a verembe esett farkas, és fogait csikorgatá.

- Ime, a halott föltámadt, és megfizet gyilkosának. A kőfalból rakott sír is megnyílt.

- Ez gyávaság! Előbb kezeimet köttetéd meg, s csak most merészled magadat előttem mutatni!

- Mert tudom, kivel van dolgom; emlékezzél párviadalodra Pándy úrral.

- Ördöge van ezen embernek! - mormogá a rabló, és szemeit csaknem félelem kifejezésével fordítá el rólam.

Emberek által elszedetém fegyvereit. Két pisztolyt és egy hosszú tört találtak oldalzsebében. Ezeket az asztalra tetetém, s intésemre ismét az oldalszobába távoznak embereim.

Rabunk Dongainéhez fordúlt, s hangjának leghízalgóbb fokozatával szóla:

- Nagysád, tudom, bízik szívemben, igazolni fogom magamat.

A grófnő mindkét kezével elfödé arcát, mintha félne a rajta függő fekete szemek bűvös hatásától, s csak fejét rázá visszautasítás jeléül.

- Hah, tehát asszony által árultattam el! - dühöngte a fogoly, s kezeit oly óriási erővel törekvék kiszabadítani, hogy az erős kötelek vért sajtoltak kezeiből.

- Igen, - mondtam ünnepélyesen, - asszony által, vérengző szörnyeteg, mert illő vala, hogy azok büntessenek, kik ellen legtöbbet vétkeztél.

E szók után a hárfáslányt és jósnőt elébe vezetém, s ezen utóbbi fölemelé fátyolát.

- Ismered e két áldozatot?

A rabló összeborzadott.

- Tudod, mivé tette e harmadikat?

E kérdésnél Dongainéra mutattam, s a fogoly daczosan veté hátra fejét.

- Emlékezel Börger Lenkére? Rablási terved nem sikerült, és e hölgy boldog leend Pándy oldalán.

- Ezért is téged kell átkoznom!

- Esztert se feledd, gonosztevő! E szerencsétlen nőt holnap temetik, és vére fejedre boszút kiált.

- Hah, tehát egy árulóm legalább mégis meghalt!

Most növekedő indulatossággal terjesztém elébe átkos tetteinek egész sorozatát, s a három nő összeborzadott, ámbár egész előadásom csak kevés oly tényt foglalt magiban, mely előttök egészen ismeretlen vala, s csak valódi nevének hallása rendítheté meg különösebben Dongainét.

Lesújtó szavaim azonban nem nagy hatást tevének a gonosz lelkű gyilkosra, sőt inkább minden újabb gaztettének hallására büszkébben emelé fejét, mintha dicsérő szónoklatot tartanék tettei fölött.

Végre így nyilatkozám, Dongainéhez fordúlva:

- Nagysád meg fogja engedni, hogy most hintájában börtönbe kísérhessem ezen gonosztevőt, azután visszajövünk nagysáért, és -

- Börtönbe? - ordíta, szemeit vadul forgatva Sobri, - az ördögre esküszöm, hogy akkor a nagyságos asszony is osztozni fog sorsomban; mert oly történetecskét fogok regélni, férjölésről és gyermeksikasztásról, minők már rég nem hatottak a birák füleibe, és -

- Nyomorult, - szóla fuldokolva Dongainé, - te azt nem fogod tenni.

E szók után villámgyorsan ragadá meg a két pisztolyt, két lövés dörrent, s Dongainé és Sobri halva rogytak össze lábaink előtt.

*

Csak kevés mondani valóm van. A két halott csöndesen eltakarítottatott, huszonnégy órával Eszter s gyermekének temetése után, s az egész borzasztó történet titok maradt. Sobri pénzét, a titkos jelszó segítségével, föltalálhatni hittem; de csalatkoztam, mert vezérök haláláról kémeik által értesültek a gaz czimboraság tagjai, s az ó-budai elhagyatott csárdában minden nyomozásom siker nélkül maradt. A czimboraság bizonyosan megosztzott az orzott kincseken, és ennélfogva Schufterle hitelezőit nem vigasztalhatám meg. Ida keservesen siratá édes anyját,

kinek bűneit előtte soha nem fődözém föl, hogy mindig tisztelettel emlékezhessék meg róla, mert a mely gyermeki kebelben a szülék iránti tisztelet elhal, abban az erény szeretetének alapja is megrendül, s különben is elég keservesen bűnhődött a szerencsétlen asszony, és annyi lelkierőt tanúsított, hogy később volt erőszakos véget vetni életének, mint lányát bélyegző gyalázatnak kitenni. A kártyajósno és hárfáslány többé nem váltak el egymástól, s kihamvadt kebel lemondó megnyugvásával várták a halálukat. Pándy és Lenke boldog házasságban élnek, s Bertókom és Háni szinte nem panaszkodnak egymásra.

Végre, a nyájas olvasó türelmét illón megköszönve, azok vigasztalására, kik kalandos titkaim, vagy titkos kalandim miatt, neheztelést, vagy épen boszúvágyat érzenek ellenem, ünnepélyesen kijelenteni van szerencsém, hogy hat hónap múlva meg lesznek boszúlva, mert akkor a szép Ida kisasszonyt - nőül veendi a szürke zsák.

ZÁRSZÓ.

Előszót nem akarék írni, s ezen elmulasztásomat most zárszóval kell helyre pótolnom, mert néhány oly vád hozatott fel ellenem, jelen munkám első füzetének megindulásakor, hogy a tisztelt olvasó közönség, mely engem eddig érdemem fölött kegyeskedett pályámon buzdítani, méltán igényelhet tőlem egy kis fölvilágosítást. Hét bűn hozatott föl ellenem, melyek azonban, mint reményilem, nem halálosak. 1-ső: «Mért adék e munkának vonzó címet?» Mert minden apa inkább keresztelteti lányát Arankának, mint Leokádiának. És ha vonzó cím nagy olvasó közönséget szülhet, akkor minden író, ki a nemzeti nyelv és irodalom terjedését szívéen viseli, lehetőségig vonzó címet tartozik munkájának adni. 2-ik: «Azon visszaélések, fonákságok, bűnök, stb., miket megróttam, épen nem titkok.» Ezt kereken tagadom, mert ha eddig nem lettek volna titkok, úgy bizonyosan már rég orvosoltattak volna, mert ugyan ki tűrhetne el efféléket tudva? 3-ik: «Munkám nem bir oly egységgel, mely szabályszerű regénynél megkiváncsatik.» Ezt én magam is mondtam az első füzet kijöttét jelentő hirlapi értesítésben. Szándékom vala azt folytatni, mit «Torzképek» című munkámban megkezdék, t. i. a fővárosi élet balságait és fogyatkozásait törekvém kiemelni, ez által alkalmat akarván adni némely czélszerű javításra és javulásra. Hogy pedig nagyobb terjedelmességre számított munkámat az egyhangúságtól megmentsem, s az olvasási érdeket növeljem, ezen egyes életképeket a regényesség vörös fonalával szöttem át. Úgy hiszem, hogy ezt mulhatlanul tennem kelle, ha akarám, hogy azon érdekből, mely az első füzethez, már csak ujdonság kedvéért is, csatlakozott, még a tizenkettedik füzet számára is maradjon valamicske. És e számításomban nem csalatkoztam, mert kiadóm a tizenkettedik füzetből ugyanannyi példányt nyomtatott, mennyit az elsőből. 4-ik: «Ellensége vagyok a zsidóknak.» Isten mentsen! Sőt egy pár igen jó barátom van, kik zsidók. Nem olvastam még regényt, melyben gazembereknek is nem jut szerep és ezek aztán majd főrangúak, nemesek, polgárok, parasztok, keresztények stb. Mért ne lehetett volna tehát nekem is, a többi közt, egy-két zsidót is árnyék-oldalról megismertetnem, valamint «Tisztujítás» című vígjátékomban igen becsületes zsidót jellemzettem. Talán csak nem akarja valaki állítani, hogy épen csupán a zsidók közt nem találhatni rossz embert? 5-ik: «Nem hihetni, hogy oly események, minőket én leirtam, Pesten történhetnének, és oly büntanyák létezhetnének.» Én 1830 óta folyvást Pesten lakom, s ezen 15 év alatt legfőbb tanulmányom - a pesti élet vala; ezenkívül pedig oly szerencsés helyzetben valék, hogy számos adatot hitelesnél hitelesebb forrásokból meríthettem; tisztán költött tényeket tehát csak a regényesség fonalának egyes részei foglalnak magokban. 6-ik: «Minden párttekinet nélkül forгатám a szatira csaláncsomóját.» Ennél szebb és hízelgőbb bókot nem is kívánhattam volna, mert a leghíresb szatirairókat iparkodám ebben, csekély tehetségem szerint, utánozni; igen, hogy sok példával ne alkalmatlankodjam, én a rohanva haladót és fontolva haladót mindig egyenlő szigorral fogom ostorozni az emberitálás és vesztegetés gyalázatos bűne miatt; mert erősen hiszem, hogy nincs oly szent czél a világon, melynek elérésére bűnös eszközökkel is szabad legyen küzdeni. 7-ik: «Nincs politikai hitem, mert minden párt ellen szólok.» Ez rokon az előbbi váddal, s erre válaszom röviden így hangzik: a jót nem magasztalom senkiben, mert, ki jót cselekszik, az csak kötelességét teljesíti; a rosszat ellenben testvéremben is pellengérré állítom. Ez politikai hitem a szatira mezején, és általában a szépirodalom körében. A mi pedig magány-politikai hitemet illeti, az e mezőn, és e körben nem nyilvánulhat, és annál fogva bírálat alá sem tartozhatik, miután én politikai téren eddig nem léptem föl, és ezentúl sem fogok föllépni. - Reményilem tehát, hogy e rövid fölvilágosítás után nyájas olvasóim e hét bűnömet meg fogják bocsátani, mely szives engedékenységgel illő hálájául

«NAPJAINK»

czímű regényemmel lépendek föl jövő novemberben, mely nyolcz füzetben fog megjelenni, és különösebben a falusi és kisvárosi élet köreibben mozgand, még pedig többnyire lehetőségig víg modorban.

Pesten, május 30-án 1845.

N. I.